KİTABEVİ• 246
Osmanlı Tarih Kaynakları• 7

Yayımlayan
Mehmet VARIŞ

Editör
Erol ÖZVAR

Kapak
Minyatür

Dizgi - İç Düzen
Bidaye

Baskı - Cilt
Bayrak Matbaası
Küçük Ayasofya Cad.Yabacı Sok. 2/1
Sultanahmet - İstanbul

İstanbul, Şubat 2005

ISBN 975-6403-46-2

© KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

ES'AD EFENDİ

ÜSS-İ ZAFER

(Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair)

Hazırlayan
MEHMET ARSLAN

KİTABEVİ

Prof. Dr. Mehmet Arslan

1953 yılında doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Amasya'da yaptı. 1978 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Sekiz yıl muhtelif liselerde "Edebiyat Öğretmeni" olarak görev yaptıktan sonra 1986 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne "Araştırma Görevlisi" olarak girdi. 1987 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Yüksek Lisans"ını tamamladı. 1990 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doktora eğitimini tamamladı. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 1991 yılında Yrd. Doç. Dr., 1994 yılında Doç. Dr., 1999 yılında Prof. Dr. oldu. Halen aynı bölümde Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Yazarın Divan Edebiyatı, Osmanlı Tarihi ve Kültürü konularında muhtelif dergilerde yayımlanmış çok sayıda araştırma ve incelemesi ile elinizdeki eserin dışında on beş kitabı bulunmaktadır.

Yayımlanmış Eserleri

1. *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 544 s.
2. *Argo Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 336+41 s.
3. *Aynî, Sâkînâme*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 352 s.
4. *Leylâ Hanım Dîvânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 355 s.
5. *Mehmed Cemâleddin, Osmanlı Tarih ve Müverrihleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 150 s.
6. *Şeref Hanım Dîvânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 560 s.
7. *Osmanlı Edebiyat - Tarih - Kültür Makaleleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, 636 s.
8. *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, 838+14 s.
9. *Subhî-zâde Feyzî, Hamse*, Sivas 1999, 425 s.
10. *Gelibolulu Âlî, Riyâzü's-Sâlikîn Mesnevîsi*, (İ. H. Aksoyak ile), Sivas 1998, 229 s.
11. *Letâ'if-i Hoca Nasreddin*, (B. Paçacıoğlu ile), Sivas 1996, 210 s.
12. *Haşmet Külliyâtı (Divan, Senedü'ş-Şu'arâ, Vilâdet-nâme, İntisâbü'l-Mülûk)* (İ. H. Aksoyak ile), Sivas 1994, 474 s.
13. *Zâtî Süleymân Efendi, Dîvân ve Sevânihu'n-Nevâdir Fî Ma'rifeti'l-Anâsır Mesnevîsi*, Sivas 1994, 175 s.
14. *Pendnâme-i Zarîfî*, Sivas 1994, 101 s.
15. *Mehmed Sirâceddîn, Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Sivas 1994, 124 s.

İçindekiler

Önsöz IX
Es'ad Efendi'nin Hayatı ve Eserleri XI
Üss-i Zafer XXXIII
Yeniçeriler XLIII
Bibliyografya LVII
Üss-i Zafer'in Metni 4
Tahrîr-i Eşkinciyân 8
Vukû'-ı Meşveret-i Umûm Der-Dârü'l-Fetvâ 14
Sûret-i Lâyiha 19
Sûret-i Huccet-i Şer'iyye 30
İhtitâm-ı Ta'ahhüd-i Tahrîr-i Asker-i Mu'allem 33
Sûret-i Hatt-ı Şerîf-i Mehâbet-Redîf 33
İstitrâd 34
Tekmile 38
Nakl-i Ba'zı Fevâ'id-i Mühimme Ez-Risâle-i "Usûlü'l-Hikem" Ber-Vech-i İhtisâr u İlhâk ve Be-Nev'-i Tagyîr-i Ta'bîr 41
Tevcîh-i Kitâbet-i Yeniçeriyân ve Muhâsebe-i Cizye 51
Tevzî'-i Elbise vü Esliha Be-Eşkinciyân ve Şurû'-ı Sûret-i Ta'lîm-i Kıtâl-cûyân 52
Nehy-i Erâcîf-i Eclâf ve Men'-i Lâf u Güzâf 53
Sûret-i Emr-i Âlî 53
Zuhûr-ı Vak'a 54
Tafsîl-i Keyfiyyet-i Vukû'-ı Zevâl-i Eşkıyâ 57
İhrâc-ı Livâ-i Sa'âdet-İhtivâ ve Makhûr-şoden-i Eşkıyâ 60

Teşrîf-i Şehen-şâhî Be-sarây-ı Cedîd 62
Teşrîf-i Sultânî Be-Bâlâ-yı Bâb-ı Hümâyûn 66
Azîmet-i Ehl-i Nusret Be-Mukâtele-i Erbâb-ı Şekâvet 67
İstitrâd 68
Vusûl-i Vezîreyn Be-Meydân-ı Lahm ve İnhizâm-ı Eşkıyâ ve İhrâk-ı Ocak 69
Tahdîs-i Ni'met 75
İhzâr-ı Zâbitân Ez-Aga Kapusu 76
Tedbîr-i Muhâfaza-i İstanbul 76
İcrâ-yı Cezâ-yı Sezâ-yı Eşkıyâ 78
Garîbe 80
Lâhika 81
Ref'-i Nâm u Nişân-ı Yeniçeriyân ve İlgâ-yı Ân Fesâd-Endîşân 82
Tabsıra 88
Tevcîhât ve İhsân-ı Pâdişâh-ı Mahmûdü's-Sıfât ve Memdûhü'l-Harekât 88
Sûret-i Fermân-ı Âlî-şân ki Muharrir-i Fakîr Bâ-kırâ'ateş Der-Minber-i Şerîf Muvaffak Şode Bûd 92
Tezyîl 97
Nefy ü Katl-i Cebecibaşı 98
Nasb-ı Cebe-hânecibaşı ve Tevcîhât-ı Sâ'ire 99
Nasb-ı Livâ-i Şerîf Be-Pîşgâh-ı Bâbü's-Sa'âde 99
Teşrîf-i Şehriyârî Be-Kubbe-i Hümâyûn ve İltifâteş Be-Erkân-ı Sa'âdet-Makrûn 101
İstitrâd 104
Mihmânî-i Ulemâ-yı İzâm Be-Sarây-ı Hümâyûn 105
Nasb-ı Hıyâm-ı Erkân-ı Saltanat Be-Meydân-ı Sarây-ı Hümâyûn 106
Azl ü Nasb-ı Ser-Bostâniyân 107
Beyân-ı Hakîkat-i Hâl-i Dalâl-İştimâl-i Yeniçeriyân 107
Zikr-i Ser-encâm-ı Bakiyyetü's-Süyûf-ı Eşkıyâ 131
Zikr-i Ba'zı Mübeşşirât ve Keyfiyyât-ı Havârık-âyât Der-İnhizâm-ı Eşkıyâ-i Yeniçeriyân 135
Beyân-ı Müceddidiyyet-i Pâdişâh-ı Zamân Medde Zılluhu İlâ Âhiri'd-Devrân 138

Vechü't-Tahsîs Be-Re's-i Mi'e 142
Beyân-ı Mebde-i Re's-i Mi'e Der-Hadîs-i Şerîf 143
Tezyîl 146
Zikr-i Kasîde 146
Tard-ı Eşhâs-ı Mefsedet-İhtisâs Ez-Dârü's-Saltanatü'l-Aliyye Vukiyet Ani'l-Âfât Ve'l-Beliyye 153
Zikr-i Atâyâ-yı Pâdişâh-ı Yem-Şiyem Be-Müderrisîn ve Talebe-i İşân ve Hademe-i Mahkeme-i İstanbul ve Sâ'ir 155
Teşrîf-i Hümâyûn Be-Dâr-ı Darb-ı Ma'mûre Berây-ı Temâşâ-yı 'Asker-i Mansûre 157
Tahsîs-i Dârü'l-Fetvâ 158
Ta'yîn-i Sarây-ı Ser-Askerî 159
İhsân-ı Hançer Be-Vezîr-i A'zam ve Hâtem-i Elmâs Be-şeyhu'l-İslâm161
Teşrîf-i Teşvîk-Redîf-i Hümâyûn Be-sarây-ı Ser-Askerî ve İhsân-ı Hançer-i Mücevher Be-Ser-Asker Hüseyin Paşa ve Kapudân-ı Deryâ Mehmed İzzet Paşa ve Atâyâ-yı Zâbitân ve Asâkir-i Zafer-İntimâ 162
Beyân-ı İzâle-i Bektâşiyân-ı Zendeka vü İlhâd-Tıynetân ve Tasfiye-i Bilâd-ı İslâmiyân Ez-İdlâl-i Ân Tâ'ife-i Mahzûlân 166
Vukû'-ı Meşveret Der-Câmi'-i Şerîf 173
İ'dâm-ı Meşâhîr-i Melâhide ve Nefy-i Bektâşiyân ve Ta'yîn-i Me'mûrîn Berây-ı Tathîr-i Bilâd Ez-İdlâl-i Ehl-i İlhâd 175
Sûret-i Emr-i Celîlü'ş-şân Der-hakk-ı Tekye-i Bektâşiyân 178
Lâhika 184
Hikâyet 184
Zikr-i Dâmen-bûs-ı Îd-i Adhâ ve İhsân-ı Firâvân Be-Kibâr-ı Ulemâ .186
Zikr-i İltifât u İhsân-ı Pâdişâh-ı Deryâ-Mekrümet Be-Ricâl-i Devlet ve Hademe-i Saltanat 189
Ref'-i Sipâh u Silah-dâr ve Ulûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Gurabâ-i Yemîn ü Yesâr ve Aklâm-ı Ân Tâ'ife-i Bî-Mikdâr 199
Zikr-i Şemme-i Ez-Mehâsin-Âsâr-ı Sâye-i Perverdigâr Der-Nizâm-ı Cebe-hâne ve Mehter-hâne ve Bostâniyân-ı Hâssa ve Sâ'ir 209
İhsân-ı Pâdişâh-ı Bende-nüvâz Be-Muharrir-i Fakîr-i Teşekkür-sâz .214
İNDEKS 217

ÖNSÖZ

Zamanın şairlerinden Keçecizâde İzzet Molla'nın hadisenin (Vak'a-i Hayriyye) olduğu tarihi latifeli bir üslupla veren,

"Tecemmu' eyledi Meydân-ı Laḥm'e
İdüp küfrân-ı ni'met nice bâġî

Ḳoyup ḳaldırmadan ikide birde
Ḳazan devrildi söndürdi ocaġı" (1241/1826)

tarih kıt'asının da işaret ettiği yeniçeriliğin kaldırılması olayı Osmanlı tarihinin en önemli hadiselerinden birisidir. Yüzyıllarca Osmanlı ordusunu zaferden zafere koşturan Yeniçeri Ocağı artık bozulmaya yüz tutmuş, tarihteki eski şanlı sayfalarına yakışmayacak hareketlerde bulunmaya başlamış, devletin sırtına yük olmuş, kargaşalara meydan vermiş, düzeni bozmak için gücünü olumsuz yollarda kullanmış ve nihayet adeta "kemâle erenin zevâli yakındır" sözünü haklı çıkarırcasına ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir.

Belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti tarihinde özellikle XIX. yüzyılda çok önemli bir hadise, bir atlama taşı olmasına rağmen bu konuyu başlıbaşına anlatan, irdeleyen çok fazla eserle karşılaşmıyoruz. Vak'anüvîs tarihlerinde ve diğer tarihlerde hadiseyle ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Hatta bu konuda bizzat olayların içinde bulunduklarını belirten şair ve yazarlar tarafından da bazı eserler kaleme alınmıştır. Şirvanlı Fatih Efendi'nin "Gülzâr-ı Fütûhât"ı, Aynî'nin "Nusretnâme"si, Mehmed Dâniş'in "Netîcetü'l-Vekâyi'"i bu tür eserlerdir. Ancak bu eserlerin hacimlerinin küçük olması, her birinin olayların muhtelif yerlerine müellifinin tercihine

göre ağırlık vermeleri, bakış açılarının ve niyetlerinin farklı olması, bazı özel tasarruflarda bulunulması gibi zaafları olduğu da bir gerçektir.

XIX. yüzyılın önemli vak'a-nüvîs, yazar, şair ve bilginlerinden birisi olan, elli civarında eseri bulunan ve o sırada vak'a-nüvîs olarak görev yapan Sahhâflar Şeyhi-zâde Mehmed Es'ad Efendi de Yeniçeriliğin kaldırılması sırasında bizzat olayların içinde bulunmuş; bu hadisede resmî, gayr-i resmî görevler üstlenmiştir. İşte bu Es'ad Efendi Vak'a-i Hayriyye'yi, hadisenin öncesini, sonrasını büyük bir vukufla anlatan ve adı ebced hesabıyla hadisenin olduğu tarihi (1241/1826) veren "Üss-i Zafer" adlı bir eser yazmıştır.

"Üss-i Zafer", yazıldığı zamandan günümüze kadar yerli, yabancı birçok bilim adamının, tarihçinin, konuyla uzaktan yakından ilgili olan sayısız araştırmacının ana kaynağı olmuş; bu önemli eserdeki bilgiler muhtelif kitaplara, ansiklopedilere girmiştir. Örneğin o dönemlerde Cevdet Paşa, günümüze yakın da İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarihlerinde ve muhtelif çalışmalarında bu eseri ana kaynak olarak kullanmışlardır. Buna rağmen bazı yabancı dillere de çevrilmesine karşılık bu önemli eser günümüze kadar Latin harflerine aktarılmamıştır. Eserin gerçekten de eleştirilmeyi hak eden bir yönü olan ağır bir üslupla yazılmış olması, dilinin süslü ve ağdalı oluşu, o dönemdeki yeniçerileri insafsızca eleştirmesi, Bektâşîler hakkında verdiği bilgiler veya belki de başka nedenler bu konuda engel teşkil etmiş olmalıydı.

İçerisinde Eşkinciyân, Vak'a-i Hayriyye ve bu konuyla ilgili hüccet ve fermanların yer aldığı; Bektâşîlik ve Bektâşîlerle ilgili önemli bilgilerin olduğu ve olaylara bizzat şahit olmuş, içerisinde bulunmuş birisi tarafından özellikle şahıslar ve olaylar bazında ayrıntılara inilerek tarihe ışık tutacak bilgilerin verildiği bu önemli eseri transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktardık ve sonunda da ayrıntılı bir dizin verdik.

Özellikle XIX. yüzyıl Osmanlı Tarihi'ne ve Yeniçerilerin kaldırılması hadisesine ışık tutacak bu önemli eserin bilim dünyasına ve ilgilenen araştırmacılara kazandırılmasına vesile olan Kitabevi Yayınevi sahibi Sayın Mehmet Varış'a teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

Sivas, Aralık 2004

ES'AD EFENDİ'NİN HAYATI ve ESERLERİ:[1]

Asıl adı Mehmed olan Es'ad Efendi, 18 Rebîülevvel 1204 (6 Aralık 1789) tarihinde İstanbul'da Ayasofya yakınlarında bir evde doğdu. Annesinin adı Emetullah'tır. Ailesi Malatya'nın Arapkir kazasına bağlı Nerdübânlı (Merdivenli) köyündendir. Es'ad Efendi geçmişinin Malatya'da medfun Seyyid Battal Gâzi'nin amcası Hüseyin Gâzi'ye kadar uzandığını ileri sürerek Seyyid olduğunu söylemektedir. Dedesinin babasının adı Mansûr, dedesinin adı ise Abdullah'tır. Aile 1151 (1738)'de İstanbul'a göç etmiş ve Ayasofya civarında yerleşmiştir. Dedesinin İstanbul'a geldikten sonra Ayasofya Camii'nin avlusunda tesbih satışı ile uğraştığı biliniyor. 1167 (1763/64)'de vefat eden Abdullah Efendi Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'na gömülmüştür. Babası Ahmed Efendi ise Malatya'nın Arap-

---

1 Bu bölüm hazırlanırken kaynak olarak ağırlıkla "Ziyâ YILMAZER (Haz.): Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, **Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi**, OSAV yayınları, İstanbul 2000, s. XXXVII-XCVII." künyeli eserden yararlanılmış, ayrıca gerekli yerlerde aşağıda verilen kaynaklara ve bu eserin "Bibliyografya" kısmında zikredilen kaynaklara da müracaat edilerek eksikler tamamlanılmaya çalışılmıştır: "Sadeddin Nüzhet ERGUN: **Türk Şairleri**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. III, İstanbul 1944, s. 1335-1340; M. Münir AKTEPE: "Es'ad Efendi" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C. IV, Eskişehir 1997, s. 363-365; Mehmet ARSLAN (Haz.): Mehmed Cemâleddin, **Osmanlı Tarih ve Müverrihleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, "Es'ad Efendi" Bölümü s. 80-87; Bursalı Mehmed Tâhir: **Osmanlı Müellifleri**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. III, İstanbul 1342, s. 24; Fatîn: **Tezkire (Hâtimetü'l-Eş'âr)**: İstanbul 1271, s. 13; Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. I, İstanbul 1308, s. 339, 340; Ziya YILMAZER: "Es'ad Efendi" maddesi, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. XI, İstanbul 1995, s. 341-345."

kir Kazası'nda Patrona Halil İsyanı'ndan önce 1143 (1730)'da dünyaya gelmiştir. İstanbul'a göç edildikten sonra bir yandan eğitimini sürdürürken bir yandan da kitap satışı ile uğraşmış ve sahhâflar şeyhi olmuştur. Es'ad Efendi bu sebeple "Sahhâflar Şeyhizâde" ünvanıyla şöhret bulmuştur. Eserlerinde kendisini bazen "Şeyh-zâde" diye andığı gibi, kendisinden "Şeyh-zâde" diye de bahsedilmiştir. Tedrîste Süleymâniye medreseleri müderrisliğine, kazâda ise Kudüs kadılığına kadar yükselen babası Hacı Ahmed Efendi, Medîne kadılığına giderken bindiği geminin Süveyş'te (Osmanlı Tarih ve Müverrihleri'nde bir yerde "Şâb Denizi" olarak da geçiyor) batması üzerine 12 Ramazan 1219 (15 Aralık 1804) tarihinde vefat etmiş, aynı gemide bulunan Es'ad Efendi ise kurtulmuştur. Bu gemi kazasında Es'ad Efendi ile kardeşinin oğlu aynı yaştaki Abdurrahman Efendi ki divân-ı hümâyun kâtiplerindendir, can korkusuyla bir sütuna sarılarak bir gece denizde kaldıktan sonra sahile çıkmışlardır. Bir köye vardıklarında Mısır valisi Hurşid Paşa'nın etbaından birisi bunları görmüş, durumu öğrenmiş ve Hurşid Paşa'ya götürmüştür. Daha sonra bunlar İstanbul'a gönderilmişlerdir. Kaderin garip bir cilvesi olarak Abdurrahman Efendi boğulmaktan kurtulmuş fakat daha sonra İstinye'de yine boğularak vefat etmiştir.[2] Es'ad Efendi babasının vefatına şu tarih manzumesini söylemiştir:

"Medîne manṣıbıyla 'azm iderken vâlid-i mâcid
Ecel geldi aña 'ömri tükendi gitdi 'âlemden

2 Bu ḥadiseyi "Osmanlı Tarih ve Müverrihleri" şöyle anlatmaktadır: "... Cânib-i Ḥicâz-ı maġfiret-ṭırâza 'âzim iken Baḥr-i Süveyş'de râkib oldukları sefîne telef olarak içinde bulunan nüfûsdan ṣâḥib-i terceme ile birâder-zâdesi ve hem-sinni dîvân-ı hüâyûn ḳalemi ketebe-i ma'ârif-mendânından olup bundan otuz sene muḳaddem Boğaziçi'nde İstinye nâm maḥalde ġarîḳan vefât eden ve İstinye maḳberesinde medfûn olan 'Abdu'r-Raḥmân Efendi nâm edîb, bîm-i cân ile bir sütûna yapışıp ḥıfẓ-ı Melik-i Müte'âl ile bir gece deryâda ḳaldıklarından ṣoñra sâḥil-i selâmete çıḳmışlardır. 'Uryân giryân bir ḳaryeye vuṣûllerinde ittifâḳen ol ṭarîḳde Mıṣır'da vâlî-i vâlâ-şân vezîr-i dilîr ṣadr-ı esbaḳ Ḫurşîd Paşa merḥûmuñ dâ'iresi etbâ'mdan bir merd-i ġayûr Ḫıżır-âsâ ẓuhûr edip, ol iki nihâl-i bâġ-ı fażîleti iksâ ve irkâb ile istiṣḥâb ve vâlî-i müşârün-ileyh ḥużûruna getürdükde, ḥaḳlarında ikrâm u ḥürmet ve semt-i vaṭanlarına mu'azzezen 'iâde vü irsâle himmet eylemişdir (s. 85)".

Şikest oldı sefîne ez-ḳażâ Deryâ-yı Ḳulzümde
Meded hem-seng-i faẓl-ı Ṭâşkendî gitdi 'âlemden

Bükâ-yı bî-nihâyetle didi târîḫini Es'ad
Ṭarîḳ-i Mekke'de Aḥmed Efendi gitdi 'âlemden" (1219/1804)

1211 (1796) tarihinde babası Kudüs kadısı olunca bir sene kadar orada ikamet etmiştir. Babasının Kudüs ve Mısır kadılıkları sırasında yanında bulunup Arapça öğrenen ve hem ondan hem de diğer hocalardan çeşitli dersler alan Es'ad Efendi, kazadan sonra döndüğü İstanbul'da meşhur Hâlet Efendi'ye intisap ederek tahsiline devam etmiş, bu arada Hoca Emin Efendi'nin de uzun müddet dersinde bulunmuştur. 12 Rebîülevvel 1223 (8 Mayıs 1808)'de ibtidâ-i hâric derecesi ile müderrisliğe başladı, 1815'te hareket-i dâhil derecesine terfi etti, 7 Kasım 1819'da "Mûsıle-i Sahn"a kadar yükseldi. Ancak ailesini geçindirmekte sıkıntıya düşünce müderrisliği bırakarak 1817'de Adapazarı nâipliğinde, 1819'da meşîhat mektupçuluğu yamaklığında, Kütahya ve Birgi'de nâipliklerde bulundu. Daha sonra İstanbul'a döndü; bir yıl İstanbul kadılığı vekâyi' kâtipliği ve 3 Aralık 1824'ten itibaren de kapan nâipliği yaptı. Şânîzâde Mehmed Atâullâh Efendi'nin vak'anüvîslikten azledilmesi üzerine, o sırada ikinci defa getirildiği İstanbul kadılığı vekâyi' kâtipliği görevini yürüten Es'ad Efendi'ye 15 Safer 1241 (29 Eylül 1825)'de Şânîzâde Atâullah'tan boşalan vak'anüvîslik verildi ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Keçecizâde İzzet Molla'nın bu münasebetle yazdığı bir tarih manzumesinde şu beyitler mevcuttur:

"Dest-i meşşâṭa-i takdîr ile Şânî-zâde
Bir zamân görmüş idi dest-i vaḳâyi'den sûd

Bâ-cenâḥ olmaġ ile naẓm ile neşr itdi kerem
Bâcenâḫım ḳuluna şimdi şeh-i ṣâḥib-i cûd

Naẓmen ü neşren o ḫâḳâna ẓafer-nâme yazup
Ne imiş bildirelim şevket-i Sulṭân Maḥmûd

Yazmadan 'âciz ola vaḳ'a-nüvîs ü şâ'ir
Ol ḳadar eyleye kim 'ömrini Bârî ṁemdûd

Nuṣrat-ı şâh-ı cihânı yaza her târîḫe
Ḫâme-i vaḳ'a-nüvîsi ide Es'ad Ma'bûd"

Vak'a-i Hayriyye'den kısa bir süre önce Târih'inin bir kısım müsveddelerini padişah II. Mahmûd'a takdim etti ve padişah tarafından 10.000 kuruş atiyye ile taltif edildi, ayrıca ilmî rütbesi "Hareket-i Altmışlı"ya yükseltildi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını anlatan "Üss-i zafer" adlı eserinin müsveddelerini takdim edince kendisine Evkaf müfettişliği ve Üsküdar mahreci pâyesi verildi. Bu eserinin basılması için irade çıktı ve tashihiyle bizzat ilgilenmesi emredildi. Bu tashih görevi Es'ad Efendi'nin daha sonra getirileceği Matba'a-i Âmire ve Takvîmhâne nâzırlığına bir başlangıç sayılabilir.

6 Ağustos 1828'de Rus cephesine gönderilen Selim Mehmed Paşa kumandasındaki orduya Edirne kadılığı pâyesiyle ordu kadısı tayin edilen Es'ad Efendi, ordunun İstanbul'dan hareketinden (24 Ağustos 1828) itibaren Şumnu'ya varıncaya kadar geçen vak'aları yazdı. Fakat daha sonra yerine Çerkeşî Mehmed Efendi gönderilerek uhdesinde bulunan vak'anüvîslik hizmetini görmesi için İstanbul'a çağrıldı. 11 Eylül 1828'de bilfiil Üsküdar kadılığına tayin edildi, bir yıl sonra da Mekke pâyesiyle azledildi ve arpalık olarak kendisine Yalova kadılığı verildi. 1831 yılında yapılan genel nüfus sayımında Şehirköy ve Sofya yöresinde görevlendirilen Es'ad Efendi, 1 Kasım 1831'de neşrine başlanan ve ilk Türkçe gazete olan "Takvîm-i Vekâyi'" nâzırlığına ve başyazarlığına getirildi. Başlangıçta Matba'a-i Âmire'nin idaresi Hacı Sâ'ib Efendi'nin üzerinde iken Takvîmhâne ile Matba'a'nın birlikte idaresinin daha iyi olacağı düşünülerek Matba'a da Es'ad Efendi'nin idaresine verildi.

31 Mayıs 1833'te İstanbul kadılığı pâyesini (Sakız arpalığı ile) alan Es'ad Efendi 5 Eylül 1834 tarihinde vak'anüvîslik ve Takvîmhâne nâzırlığı da uhdesinde kalmak üzere bilfiil İstanbul kadısı oldu. Şâir Antepli Aynî, Es'ad Efendi'nin İstanbul kadılığı için bir tarih manzumesi yazmıştır ki şöyledir:

"Ḥâlâ Bâ-Pâye-i Rûmîli Şeref-yâb-ı Câh-ı Niḳâbet-Eşrâf ve Vaḳâyi'-Nüvîs-i Devlet-i 'Aliyye-i Tedḳîḳ-İttişâf Es'ad Efendi'niñ Muḳaddemâ İstanbul Ḳâdîsi Oldığına Târîḫdir

Eyledi bir ẕâtı İslâmbol'a ḥâkim pâdişâh
Manṣıb-ı vâlâsı şâd itdi dil-i ġam-nâkimi

Ḥażret-i vaḳ'a-nüvîs Es'ad Efendi kim odur
Vaḳ'aya taḥrîr iden târîḫ-i naẓm-ı pâkimi

Yazdı 'arş üzre 'Uṭârid ism-i sâmîsin didi
Rif'at ü ḳadri ḳodı dûn-pâyede eflâkimi

'İlmini gitsem Şıfâhân ehline 'arż eylesem
Kuḥl iderler dîde-i Îrâniyâna ḫâkimi

Ḫusrev-i Pervîz dirdi kâtibim olsa eger
Baḫş iderdim neşrine gencîne vü emlâkimi

Ṭab'ını vaṣf eylesem feyż-i tecellî-i Ḫudâ
'Aks idüp ḥayretde ḳor âyîne-i idrâkimi

Ger hümâ-yı midḥatin ṣayd eylesem Cibrîl ider
Rişte-i nesr-i felekden rişte-i fitrâkimi

Öyle bir âteş-zebân münşî vü şâ'irdir o kim
Tâb-ı neşr ü naẓmı sûzân eyledi ḫâşâkimi

'Ayniyâ Maḥmûd Ḫân'a biñ sene ḫıdmet ide
Maẓhar-ı feyż-i du'â itdim dil-i ṣad-çâkimi

Cum'a gün sâ'at üçi geçdi didim târîḫ-i câh
"Sa'd-bâd Es'ad Efendi'dir Sitanbul ḥâkimi" (1250)"

Normal kadılık süresi bitince görevi dört ay daha uzatıldı ve Aralık 1835'e kadar bu makamda kaldı. 7 Eylül 1835'te Anadolu kazaskerliği pâyesi verilerek Feth Ali Şâh'ın oğlu Mehmed Şâh'ın tahta çıkışını tebrik için muvakkat büyük elçi ünvanıyla İran'a gönderildi. Maiyyetine de Fârisî tercümanı olarak Kemal Efendi (sonradan Paşa) ve ser-kitâbetine de o vaktin şairlerinden Ayaşlı Velî Efendi memur edilmiştir. Bir yıldan fazla süren elçiliği sırasında üzerindeki görevleri yürütmek için vekiller tayin edildi. İrandan gelince Takvîmhâne ve Matba'a-i Âmire nâzırlığına dönen Es'ad Efendi, uzun süredir hasta olduğundan sadece vak'anüvîslik bırakılarak öteki görevlerinden 1837'de azledildi. Ahmed Lutfî Efendi'ye göre Es'ad Efendi'nin azline, Takvîmhâne'nin hesaplarını her ay maliye hazinesine takdimde gevşeklik göstermesi üzerine Mâliye Nâzırı Nazîf Paşa ile aralarının açılması sebep olmuştur. Es'ad Efendi Ağustos 1838'de yeni kurulmuş olan Karantina Meclisi'ne üye seçildi, fakat birkaç ay sonra bu görevinden alındı. 4 Aralık 1838'de (Sakız ve Ankara arpalığı ile) Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı. Tanzimat'ın ilanından sonra Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye üyesi oldu ve iki yıl kadar bu görevi yürüttü. Aynı tarihlerde vekaleten nakîbüleşrâflık görevini de üstlenen Es'ad Efendi, 5 Ağustos 1841'de asâleten nakîbüleşrâf oldu ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Devrin şâirlerinden Hayrî Efendi bu nakîbüleşrâflık görevine getirilmesine şu tarih manzumesini yazmıştır:

"Ḳanġı manṣıbda bulunduysa o ẕât
İtdi hem-reng-i behişt-i a'lâ

Merḥamet gevher-i ẕâtında 'ayân
Ma'delet ṭab'ına 'âdet ra'nâ

Bermek'e ders virür iḥsânı
'Âleme ḥükmini eyler inhâ

Naḳd-i gencîne-i ḥikmetdir ol
Gevher-i ẕâtı ma'ârif-pîrâ

Muġtenem oldı cihân kim olalı
Dergehi kehf-i emân-ı żu'afâ

Ḥaḳ budur rüşd-i feṭânetde anıñ
Görmemiş mişlini çeşm-i dünyâ

Sa'd ide devlet ile manṣıbını
İsteriz Ḥażret-i Mevlâ'dan aña

Ḫayri bu beytde târîḫi ile
İtse şâ'irlere şâyeste ṣalâ

Oldı sâdât naḳîbi müjde
'İzz ile Es'ad Efendi ḥaḳḳâ (1257)"

Daha önce pâyesini aldığı Rumeli kazaskerliğine 30 Mayıs 1843'te bilfiil getirildi. Bir senelik müddetin sonunda görev süresi beş ay daha uzatıldı ve 13 Ekim 1844'e kadar bu görevde bulundu. Daha sonra sıbyan mekteplerinin ıslahı için Bâbıâlî'de teşkil edilen geçici meclise 1845 yılında üye oldu. Ertesi yıl Meclis-i Ma'ârif-i Umûmiyye âzâlığına getirildi. 1847'de de kendisine Mekâtib-i Umûmiyye nâzırlığı verildi. İlk defa "Maârif Nâzırı" ünvanını alan Es'ad Efendi'dir. Bir yıl kadar sonra gerek meclisin görüşüyle hareket etmek istememesi, gerekse hastalıklı bir bünyeye sahip olmasını bahane ederek bu görevinden istifa etti. Bunun üzerine 26 Aralık 1847 tarihinde mevkii daha yüksek, meşguliyeti daha az olan Meclis-i Ma'ârif-i Umûmiyye reisliğine getirildi. Bu onun son görevi oldu. Rahatsızlığı giderek artan Es'ad Efendi 4 Safer 1264 (11 Ocak 1848) tarihinde salı gecesi saat sekiz buçuk sıralarmda vefat etti. Cenazesi ertesi gün devrin ileri gelenlerinin iştirakiyle Sultan Ahmed Câmii'nde büyük bir cemaatle kılındı ve İstanbul'da Yerebatan'daki konağının yanında yaptırdığı kütüphanesinin bahçesine gömüldü. Es'ad Efendi, 1193'te vefat eden şeyhülislam Şerifzâde Mehmed Efendi'nin hafidi Rumeli kazaskerlerinden Mustafa Edib Efendi'nin damadıdır. Dolayısıyla Şerîfzâde'nin oğlu nakîbü'l-eşrâf Mehmed Ebu'l-Hayr Efendi (öl. 1823)

ile akrabadır. Oğlu 1247 (1831)'de doğan Ahmed Ziyâeddin Efendi'dir.[3] Antepli Aynî Es'ad Efendi'nin oğlunun doğumu için şu tarih manzumesini yazmıştır:

Veḳâyi'-Nüvîs Es'ad Efendi-zâde Vilâdetine

Ḥażret-i vaḳ'a-nüvîs Es'ad Efendi kim o ẕât
Ṭıfl-ı ebced-ḫân ider Ḫâce Cihân'ı bî-riyâ

Bü's-su'ûd İbni Melek Dâmâd u Ḳâḍî-zâde'yi
Eylemişdir 'âlem-i ervâḥda fıḳh-âşinâ

Her kemâl ü ma'rifet kim anda mâder-zâddır
Ḥüsn-i ḫulḳı tev'em itmişdir o maḫdûma Ḫudâ

Rûşen olsun çeşm-i ebnâ-yı zamân ṣad şevḳ ile
Ḥaḳ o ẕâta virdi bir necl-i necîl-i meh-liḳâ

Tâ mevâlîd-i ṣelâṣe dâye-i ebr-i maṭîr
Vaż' idüp mehd-i zemîne süd vire ṣubḥ u mesâ

Olalar ol ṭıfl ile 'âlemde mesrûrü'l-fu'âd
Vâlideyn u dâderân u ḫâherân u aḳribâ

Çarḫ-ı mehde oldı târîḫim Ṣüreyyâ 'Ayniyâ
"Müjde geldi dehre virdi ṭal'at-ı Aḥmed Żiyâ" (1247)"

Sicill-i Osmânî'de de oğlu için şöyle deniliyor: "Oğlu müderris ve ṣoñra tebdîl-i ṭarîḳle ṣâliṣe olan Aḥmed Żiyâ'ü'd-dîn Efendi kendisine

3 Es'ad Efendi'nin annesinin adı Emetullah, kardeşlerinin adları Şerîfe Sâliha, Süleyman (Mustafâ) Râşid ve Mehmed Fazlullah; diğer çocuklarının adları ise Sâmiye, Râmiye, Hadîce, Fâtıma, Mes'adet, Âyişe, Mahmidet, Mecnûne'dir. (Bkz. Ziya YILMAZER, a.g.e., s. XXXVIII dn.).

çekmeyip ba'zı kütübünü żâyi' etdi. Bu da 1271 (1854)'de yirmi dört yaşında vefât ile yanma defn edilmişdir". Mehmed Süreyyâ'ya göre Sicill-i Osmânî'nin basıldığı tarihte (1308) kızlarından biri hayattadır. Es'ad Efendi'nin Fazlî Paşa adlı bir de kardeşi vardır. Osmanlı Tarih ve Müverrihleri'nde bu konuda şöyle deniliyor: "Es'ad Efendi'nin birâderi aṣḥâb-ı ḥamiyyetden Faẓlî Paşa'dır. Kadîm Rusya muḥârebesinde Varna'da yararlığı görülmüş ve Vaḳ'a-i Ḫayriyye'de müderris iken tebdîl-i meslek ile Niẓâm-ı Cedîd'e girip pek çoḳ felâketler ṣavuşdurmuşdur. Ṭob-ḫâne'de daḫi ḫıdemât-ı görülmüş ve mîr-livâlıḳ rütbesine ḳadar irtiḳâ etmişdir (s. 84, dn.)".

Kaynaklar Es'ad Efendi'nin hitabet kabiliyetine sahip, her işten anlar, zeki, vaktini araştırma, okuma ve yazmaya hasretmiş âlim ve şâir bir zat olduğunda müttefiktir. Ayrıca yeniçeriliğin kaldırılması öncesinde, askerî alanda yapılacak yeni düzenlemelerle ilgili eşkinci hüccetinin yazılmasının kendisine havale edilmesi onun güvenilir, namuslu, dürüst ve devlet nezdinde saygıdeğer bir kişi olarak kabul edildiğinin delilidir. Seyyid Ali Rızâ Efendi Es'ad Efendi'yi tenkit ederken onun "ferîd-i asr, vaḥîd-i dehr" olduğu gerçeğini de teslim etmektedir. Mehmed Cemâleddin de "Osmanlı Târih ve Müverrihleri" adlı eserinde Es'ad Efendi için şöyle diyor: "Faṭîn, ẕekî, cerbeze-i nuṭḳiyye ṣâḥibi, dâ'imâ müṭâla'ât ile meşġûl bir ẕât olup kütüb-ḫânesi hep âṣâr-ı nâdire ile memlû bir ḫazîne-i girân-bahâdır (s. 81)".

Es'ad Efendi son zamanlarında şeyhülislam olmayı çok istemiş, hatta sırf gözden uzak olmamak için soğuk havalarda bile üst üste birkaç kürk giymek ve pazar kayığına tandır kurdurmak suretiyle Boğaziçi'nde Kanlıca'daki yalısından bayramlaşma merasimleri için Dolmabahçe Sarayı'na gitmeyi ihmal etmemiştir. "Bu külfete ne hâcet" diyenlere, "Padişahın gözünden kaybolmağa gelmez" cevabını verdiği rivayet edilir. Lutfî Efendi Tarihi'nin 8. cildini tahşîye ve neşr eden Abdurrahman Şeref Efendi bu konuda haşiye kısmında şöyle diyor: "Es'ad Efendi, ṭûl-i emel aṣḥâbından olup maḳâm-ı meşîḫat-ı islâmiyyeye pek ziyâde yeltenir ve ortalığa tebeddül-i meşîḫat ḥavâdiṣi cıḳdıḳça pek ḳulaḳ ḳabartırmış. Naẓardan dûr olmamaḳ içün havâ ṣoğuḳ olduğu zamân Ḳanlıca'daki yalısından pazar ḳayığına ṭandır ḳoydurarak mu'âyede-i hümâyûna gitdigini

işitmişdim". Şeyhülislamlık makamına atanacağını beklerken o makamın Ârif Hikmet Bey'e verilmesi üzerine fevkalade müteessir olarak şu kıt'ayı söylemiştir (Bir rivayete göre de vefat ettiğinde cebinden çıkmıştır):

"Bu beytim yâdigâr olsun cihâna
Taḫallüfden derûnum ġamla ṭoldı

Baña lâyıḳ iken cây-ı meşîḫat[4]
Ḫudâ'nıñ ḥikmeti 'Ârif Beg oldı"

Bu kıt'a, bu konuda ne kadar arzulu olduğunun bir başka göstergesidir. Şeyhülislam olan Ârif Hikmet Bey'in söylediği şu beyit, sanki Es'ad Efendi'ye cevap gibidir:

"Ḥikmetinden 'Ârifâ itme su'âl
Şeyḫu'l-islâm eyledi Yezdân beni"

Herkesin övgüyle bahsettiği; ilmini, fazlını, dirayetini göklere çıkardığı Es'ad Efendi hakkında bazı olumsuz şeyler de söylenmiştir ki bunları da doğal kabul etmek gerekir. Örneğin Süleyman Fâik Efendi ki İbnülemin onun için, "Herkesin mesâlibinden (ayıplarından, eksikliklerinden, kusurlarından) bahsetmek i'tiyâdında idi" demektedir, meşhur "Mecmû'a"sında Es'ad Efendi hakkında şunları söylüyor: "Teẕkire-i Sâlim'den ṣoñra bir ḳaç kimesne Teẕkiretü'ş-Şu'arâ cem'ine şurû' eylemiş ise de mükemmel olmayıp cümlesi nâḳıṣ ve râbıṭasız olmaḳla i'tibâra şâyân degildir. Vaḳ'a-nüvîs Ṣaḥḥâf Şeyḫi-zâde Es'ad Efendi, Surûrî'nin tevârîḫ intiḫâbı mecmû'asını teẕyîl ve o münâsebetle şu'arânın ekẕerinin terceme-i ḥâllerini teẕkîr ve tekmile sa'y itmekde ise de ("Bâġçe-i Ṣafâ-Endûz" kastediliyor) terâcim-i eslâfa 'adem-i vuḳûfı cihetiyle ekẕerî yañlış taḥrîr itmekde olduġunu işidiyorum. Kendü ẕâtında ḥasûd ve

4 Bazı kaynaklarda bu mısranın "Baña lâyıḳ iken" kısmı, "Baña mev'ûd iken" şeklinde tesbit edilmiştir.

ġaddâr âdem olduġundan[5] ekşerine ġadren kelimât-ı nâ-münâsibe ile ḥaḳlarında ifk ü iftirâya ḳaṣd itmekde imiş. Ḥattâ mu'âṣırı olan şu'arânıñ rengîn ve âb-dâr mıṣra'-ı târîḫleriyle tevârüd eyledim, deyü ḥîle edermiş. Tevârüd olur ammâ nâdir olur. Yoḫsa bir senede söylenen ḳırḳ ḳadar tevârîḫ mıṣra'larınıñ on beş ḳadarında tevârüd olmaz. Selefi bilmez şanur. Ḥâl-i 'âlem ġarîb, yalan ve iftirâ ve ḥased ve nifâḳ her 'aṣrda eksik olmaz, ammâ 'aṣrımızda bir dereceye varılmışdır ki bunlardan ḫâlî âdem bulunmaz oldu. Allâh ıṣlâḥ eyleye".[6]

Es'ad Efendi, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasmda ismi sıkça geçen ve önemli hizmetleri görülen bir kişidir. O sırada İstanbul kadılığında vekâyi' kâtibi ve devlet vak'anüvîsi olan müellif, şeyhülislamın emriyle eşkinci teşkilatı için kaleme aldığı hücceti hem şeyhülislam konağındaki toplantıda hem de Ağakapısı'nda, ayrıca ocağın kaldırılması

---

5 İbnülemin, "Son Asır Türk Şairleri" adlı eserinde Es'ad Efendi maddesinde bu gaddarlık isnadı için şöyle diyor: "Kavl-i mücerred, isbât-ı hakîkat edemez. Bâ-husûs Süleymân Fâ'ik Efendi bahsettiği her zâta bir kusur isnâd etmek i'tiyâdında olduğundan Es'ad Efendi'nin gaddarlığına dâ'ir sözü de ihtiyatla telakkî olunur".

6 Süleyman Faik Efendi'nin Es'ad Efendi hakkında söylediklerinde biraz da olsa gerçeklik payı bulunabiliceğini de gözardı etmemek gerekir. Örneğin Es'ad Efendi, adı geçen "Bâğçe-i Safâ-Endûz" adlı tezkiresinde Antepli Aynî için ağza alınmayacak şeyler söylemektedir. Bu konuyu Sadeddin Nüzhet Ergun "Türk Şairleri"nde şöyle değerlendiriyor: "Filhakîka Es'ad Efendi hakkında yazılan kasideler ve tarihler gösteriyor ki bu zat, merhametli, cömert, fakirlere yardımdan hoşlanır bir şahsiyettir. Binâenaleyh ona gaddarlık isnadı yerinde değildir. Ben öyle tahmin ediyorum ki, Süleyman Fâik Efendi'ye bu satırları yazdırlağa âmil olan en mühim sebeb, Es'ad Efendi'nin, tezkiresinde Gaziantepli Aynî aleyhinde bulunmuş olmasından mütevellid bir tehevvürdür. Aynî, Süleyman Faik Efendi'nin samîmi dostudur. Es'ad Efendi ile de evvelce araları pek iyidir. Nitekim Aynî'nin vücuda getirdiği Sâkînâme'ye Es'ad Efendi, samimi bir takriz vücuda getirmiş (Aynî Divanı, s. 375) onun bazı gazellerini de tanzîr etmiştir. Hatta bu nazîrelerinde Aynî'nin kudretli bir şair olduğunu da sarahatle söylemiştir. Kezalik Es'ad Efendi'nin bazı vazifelere tayini dolayısıyla Aynî de bir takım tarih manzumeleri vücuda getirmiştir. Fakat sonraları araları açılmış, Es'ad Efendi, tezkiresine Aynî aleyhinde bir takım yazılar yazmıştır. Süleyman Fâik Efendi'nin kasd ettiği de bu olsa gerektir. Ve muhakkak ki Es'ad Efendi, tezkiresinde Aynî için garzkarâne bir ifade kullanmıştır (Türk Şâirleri, III, s. 1337)."

ile ilgili ferman suretini de 17 Haziran 1826 günü öğle namazmdan sonra Sultan Ahmed Câmii'nde bizzat okumuştur. Devrinin ıslahat çalışmalarını destekleyen Es'ad Efendi, özellikle "Üss-i Zafer" adlı eserinde ocakları kaldırılan yeniçeriler hakkındaki tahkir edici ifadeler kullanması sebebiyle eleştirilere de maruz kalmıştır. Mustafa Nûrî Paşa, bu görüşleriyle kendinden sonraki müellifleri de yönlendirdiğini belirttiği Es'ad Efendi'yi Netâyicü'l-Vukû'ât'da (C. III, s. 103) ağır bir şekilde tenkit etmiştir.

Es'ad Efendi ayrıca nadide eserlerden derleyip vakfettiği kitaplarla da ilim çevrelerinde müstesna bir yere sahip olmuştur. Hayatı boyunca topladığı 4000'e yakın kitabı 29 Cemâziyelâhir 1261 (4 Temmuz 1845)'de düzenlediği bir vakfiye ile ilim âleminin istifadesine sunmuştur. Es'ad Efendi sıradan bir kitap toplayıcısı değil, kütüphanesine aldığı her eseri inceden inceye tetkik eden bir şahsiyettir. En iyi yazma nüshaların genellikle onun kolleksiyonunda bulunmasının sırrını babasının sahhâflar şeyhi olması kadar kendisinin bu hususlaki titizliğinde de aramak gerekir. Es'ad Efendi kütüphanesine aldığı birçok eseri bizzat okumuş ve bunlara ilavelerde de bulunmuş, kayıtlar eklemiştir. Mesela Keşfü'z-Zünûn'un mükemmel bir nüshasında kendi el yazısıyla bir hayli hâşiyesi mevcuttur. Tesvid ettiği sayfalarm başlarma "Hüve'l-mu'în" yazmayı adet edinmişti. Lutfî Efendi, Tarihinde (C. I, s. 164) Es'ad Efendi için şöyle diyor: "Naḥîfü'l-mizâc ve ġâyet faṭîn ve 'ârif ve her bir umûra vâḳıf, ẕevḳini müṭâla'a-i kütüb ü âṯâra ṣârif bir nüsḫa-i nâdire-i ma'ârif idi. Taḳvîm-i Veḳâyi'de maṭbû' bunca âṯâr-ı ḳalemiyyesiyle şi'r ve inşâ ve terâcime dâ'ir pek çoḳ eṯerleri var ise de ekṯeri vefâtından ṣoñra żâyi' olmuşdur".

Tarihî, edebî, dînî telif ve tercüme onlarca eserin sahibi olan Es'ad Efendi'nin çok verimli bir yazar olduğu bir gerçektir. Buna rağmen eserlerinin önemli bir kısmı sanat değeri yüksek olmayan, özellikle nesir dili bakımından kuru ve zevksiz eserlerdir. Gerek Târih'inde gerekse Üss-i Zafer adlı eserinde eski nesir geleneğinden ayrılmayıp çok süslü bir lisan kullanmış, lüzumsuz dîbâcelerle başladığı sözü uzun cümlelerle birbirine bağlaması ayrıca tenkit edilmiştir. Ağır üslubu II. Mahmud'un da dikkatini çekmiş ve kendisinden daha sade bir dil kullanması istenmiş-

tir.[7] Son zamanlarda çeşitli dini konularda halkı aydınlatmak için yazdığı risalelerindeki üslubun ağırlığını kendisi de kabul etmiş ve daha sade yazmak istediğini özellikle belirtmiştir. Mustazraf Tercümesi'nde kaydettiği satırlara dayanarak M. Fuat Köprülü Es'ad Efendi'yi millî lisan ve edebiyat cereyanının ilk nazariyecisi gibi göstermektedir.[8] Nihad Sami

7 Nihad Sami Banarlı bu konuyu şöyle izah ediyor: "Bu eserler (mensur eserleri) umumiyetle sanat değeri yüksek olmayan, bilhassa nesir dili bakımından kuru hatta zevksiz bir üslupla yazılmıştır. Onun, Takvîm-i Vekâyi'de Sultan İkinci Mahmud'un Tuna Seyâhati hakkındaki yazısını anlaşılmaz bulan hükümdârın, aynı yazının daha sâde bir lisanla yazılmasını emredişi, Es'ad Efendi'nin bir gazete makâlesinde nasıl bir lisan kullandığını meydana koyar." (Bkz. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. II, s. 842).

8 Fuat Köprülü bu konuda şunları söylüyor: "Her şeye rağmen, eski medrese zihniyetinin, eski köklesmiş fikirlerin hâlâ devam ettiği bu Tanzimat'tan önceki devirde, dilde sâdelik luzumunu, hatta halk edebiyatının kıymet ve ehemmiyetini, o yolda herkesin anlayacağı sehl-i mümteni kabîlinden şeyler yazmanın ne kadar iyi olacağını ilk defa açık ve kat'î surette ileri süren bırıcık adam, XIX. asırda Mustatraf mütercimi meşhur âlim ve vak'a-nüvis Es'ad Efendi'dir. Türk, Arap, Acem lisanlarının edebiyatına her mânâsıyla vâkıf olduğunu muhtelif eserleri ile isbat eden bu değerli adam, Mustatraf tercümesinde, Arapların "Zecl" nâmıyla tanınmış bazı halk şiirlerinden bahsederken şu düşünceleri ileri sürüyor ki, her bakımdan dikkati çekmektedir: *"Fi'l-hakîka avâmın isti'mâl eylediği zecl nazmı, musavverin şekl-i akbah ve züşt ü lâgarî tasvîr eylemesi ne sûretde güç ise, avâm-ı nâsın melhûn ve galat lakırdılarıyla ma'nâ-yı dakîki beyan güçdür ki, üstâdın elinden gelmez ve nefâyis-i et'ime ile karnını doyurmaga alışmış zâtın bilâ-zarûret nân-ı kadîd ve besal-ı hâm tenâvülü ve hazmı düşvârdır; meger ki mi'desi kavî ola... İşte belîgin dahi gayr-i fasîhi isti'mâli, bu kabîldendir ve hakikatde bu böyledir ki sözümüze birçok yardımı olan Arabî ve Fârisî'yi aradan çıkarıp, lisânımız olup lâkin çoğunu Türkçesi metrûk olmağla bulamadığımız elfâzı getirerek, lafzı az ve mânâsı çok lakırdıları güzelce meydâna koymak ve belâgat ve fesâhati bu yola sokmak ve bu kalıba yerleştirmek, doğrusu bir büyük iş ve bütün halkın beğendikleri ve anladıkları kolaylığa gidiştir ki, sehl-i mümteni' demekle senâ olunsa sezâdır."* Görmüş olduğu kuvvetli medrese tahsili ve Arap - Acem edebiyatlarını etraflı bilmesi bakımından eski şark fikirlerine şiddetle bağlılığı pek tabiî olan Es'ad Efendi'nin bu mânâlı satırları, kendisinin milli lisan ve edebiyat mefhumlarını -Arap halk şiirleriyle mukayese etmek suretiyle olsa bile- çok iyi kavradığını ve gelecek için âdeta bir program çizmiş olduğunu çok güzel ve çok açık gösteriyor. Ondan önce bu fikri böyle, âdeta açık bir nazariye şeklinde ortaya koyan olmamıştı. Bu i'tibar ile Mustatraf mütercimini milli lisan ve edebiyat cereyanının âdeta ilk nazariyecisi gibi göstermek yanlış bir iddia sayılamaz." (Bkz. M. Fuad KÖPRÜLÜ, **Edebiyat Araştırmaları 1**, İstanbul 1989, s. 297, 298.)

Banarlı da Es'ad Efendi'yi XIX. yüzyıl başlarında nesir sahasındaki mahallileşme cereyanının önemli bir temsilcisi olarak kabul etmekte, onu Türkçede sade dile ve halk lisanına doğru gidişin sebeplerini gösteren, adeta nesirde sadeliğin kaidelerini koyan biri olarak takdim etmektedir.[9] Es'ad Efendi'nin Tarih'i, Üss-i Zafer'i ve bazı müsveddeleri Ahmed Cevdet Paşa ve Ahmed lütfî Efendi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Divan edebiyatının hemen her türünde eser veren Es'ad Efendi, güçlü bir şair olarak da görülmemekte, manzumelerinin eskinin bir taklidi olduğu, bir yenilik getirmediği kaydedilmektedir. Manzumelerinin önemli bir kısmı naziredir. Şeyhülislam Âsım, İsmet Beyzâde, Ârif Hikmet, Tâhir Selâm, Vâsıf, Mâhir, Zîver, Antepli Aynî, Râgıb Paşa, Nedîm, Fıtnat Hanım, Nazîf gibi muhtelif şairlere nazireleri görülmektedir. Çeşitli vesilelerle padişaha manzum tarihler ve kasideler de takdim eden Es'ad Efendi'nin bazı manzumeleri devrin gazetelerinde de yayınlanmıştır.

Eserleri:

1- Divan: Tâhir Selâm Bey tarafından tertip edilmiş ve baş tarafına bir dîbâce yazılmış olan Es'ad Efendi'nin divanı üç kısma ayrılarak her kısmı ayrıca ciltlettirilmiştir. "Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü No: 1748, 1749, 1750" numaralardaki divanlar bunlardır. Ayrıca "Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi Bölümü No: 334; Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi bölümü No: 3852, 3841, 3854 ve Üniversite Kütüphanesi No: 2813 (Bu nüsha da Tâhir Selâm Bey'in el yazısıyladır ve bizzat şairin bazı tashihlerini hâvidir)" numaralı nüshaları da mevcuttur. Bunlardan başka Es'ad Efendi No: 1747, 2852, 3843 numaralı nüshalarda da Es'ad Efendi'nin muhtelif manzumeleri bulunmaktadır.

---

9 Nihad Sami Banarlı bu konuda şöyle demektedir: "Nesir dilinde ise, Mahallileşme Cereyânı daha da âşikar ve şuurlu idi. Meselâ bir Divan devri edibi olan Es'ad Efendi, Türkçedeki bu sâde dile ve halk lisânına doğru gidişin mûcib sebeplerini söyleyecek, âdeta nesirde sâdeliğin kâidelerini kuracaktı." (Bkz. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. II, s. 831).

2- Sûrnâme: "Sûrnâme-i Es'ad" başlığıyla olan bu eser, 1249 (1834) yılında Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan ile Halil Rifat Paşa'nın düğününü konu edinmektedir. Eser aruzun "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" kalıbıyla yazılmış 115 beyitten ibaret küçük bir mesnevidir.[10] İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 3022 ve Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü No: 1749'da (divan içinde) nüshaları vardır.

3- Târih: Muharrem 1237 - Zilhicce 1241 (Ekim 1821 - Temmuz 1826) yılları arasındaki olayları ihtiva eder. İki cilt olarak düzenlenen eserin tam veya eksik olarak İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası vardır. Muhtemelen II. Mahmud'a takdim edilen nüshalar İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde TY. 6002, 6005 numarada kayıtlı olanlardır. Eser edisyon kritikli olarak yayımlanmıştır: "Doç. Dr. Ziya Yılmazer, Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, Vak'a-Nüvîs Es'ad Efendi Tarihi (Bahir Efendi'nin Zeyl ve İlaveleriyle), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, 890 sayfa.

4- Üss-i Zafer: Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hakkındaki bu eser üzerinde ayrıntılı bilgi ilgili yerde verilecektir.

5- Teşrîfât-ı Kadîme: Osmanlı devletinin resmi teşrifatını, yani muhtelif merasimi, protokol kurallarını, saray ve hükümet memurlarının teşrifattaki mevkilerini misaller göstermek suretiyle anlatan önemli bir eserdir. 1287'de İstanbul'da 144 sayfa olarak basılmış ise de yazması (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 2692) baskısına nazaran daha fazla malumatı ihtiva eder.

6- Sefernâme-i Hayr: II. Mahmud'un 1247 (1831)'de Çanakkale Boğazı'na ve Edirne'ye yaptığı gezinin anlatıldığı bir eserdir. Gezi notlarını müellifin kardeşinin oğlu Ahmed Nazif Molla tutmuş, daha sonra bu notlar Es'ad Efendi tarafından düzenlenmiştir. Yazma halindeki eserin müellif nüshası İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Recaizade Ekrem No: 157'de bulunmaktadır. Ayrıca Mehmed Besim tarafından 16

---

10 Bu eserin metni ve diğer özellikleri için bkz. Mehmet ARSLAN, **Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 43-45, 765-780.

Aralık 1831'de temize çekilen bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 5080'de başka bir nüshası da Berlin'de Staatsbibliothek'te (MS, Or.oct. 2439) kayıtlıdır. Eserin Ahmed Nazif tarafından "Seferü'l-Mevdûd Fî Seferi'l-Âlî Es-Sultân Mahmûd" adıyla yapılmış Arapça tercümesi ise Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. (Pertev Paşa No: 472/3).

7- **Âyâtü'l-Hayr**: II. Mahmud'un 1253 (1837)'de Tuna vilayetine yaptığı 40 günlük geziyi anlatan eserin bilinen tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hüsrev Paşa No: 319). Bu gezinin özeti Takvîm-i Vekâyi'de verilmiştir (25 Rebîülevvel 1253, Sy. 149).

8- **Ahvâl-i Tunus**: Tunus'un Osmanlılar tarafından fethinden Sultan Abdülmecid devrinde Ahmed Paşa'nın valiliğine kadar geçen süre içindeki olayları anlatan bir risaledir. 21 Cemâziyelevvel 1271 (9 Şubat 1855)'de temize çekilen nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY. No: 6145).

9- **Münşeât**: Es'ad Efendi'nin gerek kendi bazı şiirlerini gerekse başkalarının yazdığı şiirleri, vakfiye suretlerini, çeşitli mektupları, hal tercümelerini, dîbâceleri, takrizleri, arzuhalleri, tezkireleri, mahkeme i'lâmlarını, arîzaları, kâimeleri; bazı tarih, hadis, tefsir, fıkıh ve tasavvuf kitaplarından nakilleri; müellifin kendisi ve ailesi hakkındaki bilgileri ihtiva etmektedir. Bunların Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi Bölümü No: 3737, 3842, 3847, 3850, 3851, 3855, 3856, 3857 numaralı mecmualarda; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar No: 201, Hacı Mahmud Efendi No: 2689; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnülemin No: 2875 numaralarda ve daha başka yerlerde nüshaları bulunmaktadır.

10- **Bâğçe-i Safâ-endûz**: "Es'ad Efendi Tezkiresi" diye de tanınan bu eserin adı, ebced hesabıyla yazılış tarihi olan 1251 (1835) yılını vermektedir. Eser, 1100-1135 (1688-1722) tarihleri arasında yaşamış şairler hakkında bilgi veren Sâlim Tezkiresi'nin zeyli olup 1135-1251 (1722-1835) yılları arasında yaşayan şairlerden 205'inin kısa biyografilerini ihtiva etmektedir. Tezkirenin müellif hattıyla olan nüshasında şairler hakkında yazılanların birkaç defa tekrarlanıp tekrar düzeltilmiş olması, hal tercümeleri altında örnek verilmek üzere bırakılan boşlukların doldurulmaması ve bazı sayfaların tamamen boş olması eserin müsvedde halinde

kaldığını göstermektedir. Eserin bu nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Es'ad Efendi, Yazma Bağışlar No: 185). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY. No: 2095) bulunan nüsha ise Nail Bey tarafından Es'ad Efendi nüshasından istinsah edilmiştir.

11- Şâhidü'l-Müverrihîn: Türkçede kullanılan bazı kelimelerin imlasını, tarih düşürmenin kurallarını ve bu vadide eser vermiş bazı şairlerin kısa biyografilerini ihtiva eden bir eserdir. Bilinen iki yazma nüshası Millet Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Ali Emîri, tarih No: 362, 363). 363 numaralı nüsha 362'de kayıtlı olanın bazı kısımlarının temize çekilmiş şekli olmakla birlikte her iki yazma da Es'ad Efendi'nin hattıyladır. Eserin 1247 (1831) yılında bastırıldığı belirtilmişse de (No: 362, vr. 12a) bunun gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.

12- Pendnâme: Çocuklar için yazılmış manzum bir öğüt kitabıdır. Toplam 45 sayfa ve basılmış olan eserin üzerinde basıldığı yer ve yıl belirtilmemiş olmakla beraber muhtemelen İstanbul'da basılmıştır.

13- Mesh-i Ricl ve Mesh-i Huf: Ehl-i sünnet ve Şîa arasmda tartışma konusu olan abdestte çıplak ayağa meshetme veya mest üzerine meshetme meselesine dair olan bu küçük risale kendi kütüphanesinde kayıtlıdır (No: 3625, vr. 1b-2a).

14- Nasrun Azîz: Yaşanmış bir olaydan hareketle iman-amel münasebetini ele aldığı bir risaledir. Eserin kısa bir bölümü isim belirtilmeden Mustazraf Tercümesi'nin 147. sayfasına kaydedilmiştir. Es'ad Efendi'nin dostlarının ricası üzerine biraz daha geniş olarak 1845'te yazdığı nüsha ise kendi kütüphanesinde bulunan bir yazmanın içindedir (No: 3625, vr. 13b-19a). Muhtemelen bundan temize çekilmiş bir başka nüsha da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (İbnülemin, No: 2649, vr. 35b-39a).

15- Delâilü Nübüvveti Nebiyyinâ: Es'ad Efendi bu eserde Tevrat ve İncil nüshaları hakkında bilgi verip bu kitaplarda Hz. Peygamber'e dair işaretlere temas etmekte ve teslîs akîdesi üzerinde durmaktadır. Eserin müellif hattı müsveddesi Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Yazma Bağışlar, No: 203). İyi bir yazması ise müellifin kendi kütüphanesinde kayıtlıdır (No: 3842, vr. 3b-10b). Muhtemelen bundan temize çekilmiş bir

nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (İbnülemin, No: 2875, vr. 1b-9b). İslam Ansiklopedisi'nde (IV, 365) söz konusu edilen "İhtilâfü't-Tevrâtîn" adlı eser bu risale olmalıdır. Es'ad Efendi'nin bu konuda "İsbât-ı Nübüvvet" adındaki bir başka risalesi de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (İbnülemin, No: 2875, vr. 25a-31b).

16- **Mehâsin-i Mecîdiyye**: Sultan Abdülmecid'in iradesiyle kaleme alınmış, padişaha itaat ve dua, sahip olunması gereken güzel ahlak, sakınılması gerekli olan kötü huylar ve insanın haklarıyla ilgili üç bölümlük bir risaledir. Eserin İstanbul'da basıldığı belirtiliyorsa da (Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 203, vr. 6b'ye ilave edilen kağıt) bu baskı gerçekleşmemiştir. Risaleden bazı bölümler Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshaya (Yazma Bağışlar, No: 203) kaydedilmiştir.

17- **Beyânü's-Sıfâti's-Sübûtiyyetillâhi Ta'âlâ**: Allah'ın sübûtî sıfatlarının tarif ve izah edildiği bu risalenin temize çekilmiş metni İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (İbnülemin, No: 2649, vr. 10b-28b).

18- **Zîbâ-yı Tevârîh**: Es'ad Efendi, Muslihuddîn-i Lârî'nin (öl. 979/1572) Farsça Mir'âtü'l-Edvâr ve Mirkâtü'l-Ahbâr adlı umumi tarihini, daha önce Hoca Sadeddin tarafından yapılan tercümesini ve diğer kaynakları göz önünde tutarak yeniden Türkçeye çevirmek istemiştir. Ancak yaratılıştan başlayıp Yavuz Sultan Selim dönemine kadar gelen bu eseri II. Mahmud'a kadar getirmeyi düşünmüşse de Deylemîlere kadar olan kısmını tercüme edebilmiştir. Eserin müellif hattı ile olan tek nüshası Es'ad Efendi'nin kendi kütüphanesinde bulunmaktadır (No: 2410).

19- **Terceme-i Mustatraf (Mahmûdü'l-eser Fî Tercemeti'l-Mustazrafi'l-Müste'ser**: Daha çok "Mustazraf Tercümesi" diye tanınan eser, Muhammed bin Ahmed El-Hatîb El-İbşihî El-Mısrî'nin "El-mustadraf Min Külli Fennin Mustazraf" adlı "Muhâdarât"a ait eserinin tercümesidir. II. Mahmud'un daha önce Ekmekçi-zâde Hafız Ahmed Efendi'ye tercüme ettirdiği bu eseri Es'ad Efendi, 1250 yılı ortalarında (1834 sonları) yine II. Mahmud'un emriyle tercümeye başlamış, tercümesine "Kultü (dedim)" işaretiyle ilavelerde bulunmuş, bazı yerlerini de değiştirmiştir. Muhadarât ilmine dair yazılmış eserlerin en değerlilerinden biri olarak

nitelendirilen kitap basılmıştır (I. Cilt: 3+757 sayfa, İstanbul 1261; II. Cilt: 3+444+1453 sayfa İstanbul 1263).

20- Kevkebü'l-Mes'ûd fî Kevkebeti'l-Cünûd: Şeyh Muhammed b. Mahmûd El-Cezâ'irî'nin "Es-Sa'yü'l-Mahmûd fî Nizâmi'l-Cünûd" adlı eserinin tercümesidir. II. Mahmud'un askerî alanda yaptığı yeniliklerin akla ve dine uygunluğunu ortaya koyan esere tercüme sırasında Es'ad Efendi de bazı ilavelerde bulunmuştur. 21 Şevval 1244'te (26 Nisan 1829) temize çekilmiş ve muhtemelen padişaha sunulmuş olan bir nüshası kendi kütüphanesinde kayıtlıdır (No: 2363).

21- Es'ile ve Ecvibe: Ders vekili Akşehirli Ömer Efendi'nin 1250 Rebîülevvelinde (Temmuz 1834) yapılan ru'ûs imtihanında sorulan soruların cevaplarından tertip ettiği risalenin tercümesidir. Aynı yıl İstanbul'da (1250, 12 sayfa) basılan risalenin el yazması mütercimin kendi kütüphanesinde bir mecmua içerisindedir (No: 3737, vr. 95b-97a).

22- İmân-ı Ebeveyn: Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Hz. Peygamber'in anne ve babasının îmanları konusunda yazdığı risalesinin beş fasıl halinde yapılmış tercümesidir. Bir nüshası Es'ad Efendi'nin kendi kütüphanesinde bulunmaktadır (No: 3851, vr. 1b-7a).

23- El-Virdü'l-Müfîd fî Şerhi't-Tecvîd: Birgivî Mehmed Efendi'nin tecvid konularını ihtiva eden "Ed-Dürrü'l-Yetîm" adlı risalesinin şerhidir. İstanbul'da basılmıştır (İstanbul 1264, 1276, 1298, 60 sayfa).

24- Makâle Fî İsbâti Nübüvveti Hâtemi'l-Enbiyâi Ve'l-Mürselîn: Hz. Muhammed'in (s.a) peygamberliğini isbat etmeye yönelik bu risale Üniversite Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları No: 2875'te vr. 25a-31b arasındadır.

25- Mecmû'a-i Müsevvedât: Es'ad Efendi No: 3842'de bulunan bu mecmuada Es'ad Efendi'nin kendi hattıyla çeşitli konulardaki yazıları müsvedde halinde bulunmaktadır.

26- İ'tirâz-ı Bâtıl-ı Ehl-i Dalâl: Fakihler ve müctehid imamlarm ihtilafları hakkında, inançsızlar ve yabancıların bazılarınca "Hâlâ millet-i islâmiye kavâ'id-i şer'iyyede sözü birleşdirmeyip her biri bir tarafa çekmişlerdir. Öyle perîşân şeyde yakîn hâsıl olur mu?" şeklinde yapılan itirazlara cevap olarak hazırladığı bu risalesinde Es'ad Efendi, ihtilafların

usulde olmadığını, diğer ihtilafların ise ehl-i sünnetin sağlamlığı ve galebesini gösterdiğini, hikmet ve rahmet olduğunu belirtmektedir. Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875'teki mecmuanın 9b-12a arasındaki risale muhtemelen bizzat müellifçe 11 Şevval 1260 (23 Ekim 1844)'ta Kanlıcada yazılmıştır.

27- İsimsiz Risâle: Es'ad Efendi, isim koymadığı bu risalesinde İstanbul'un fethiyle ilgili meşhur hadisten yola çıkarak fetih için gelen sahâbîler, yapılan birkaç kuşatma ve Hz. Ebû Eyyûb El-Ensârî'nin hayatını anlatmıştır. Risalenin müellifin kendi kütüphanesinde (No: 3851, vr. 297b-305a) ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (İbnülemin, No: 2649, vr. 1b-7b) nüshaları vardır.

28- İsimsiz Risâle: Es'ad Efendi'nin "Dünyâ hayatı kâfirlere süslü gösterildi (El-Bakara, 2/212) meâlindeki ayetin açıklandığı yine isimsiz bir risalesi de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (İbnülemin, No: 2649, vr. 30b-33a).

29- İsimsiz Risâle: Yapılan bir itiraza cevap olarak "Kadınların mirasta niçin yarım hisse aldıkları"nı açıklayan bu isimsiz risale Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875'te vr. 17a-18a arasındadır.

30- İsimsiz Risâle: İbni Kuteybe'nin Müşkilü'l-hadîs adlı kitabının "Fahr-i âlem'den yüz sene geçince yeryüzünde nefes alıcı bir nefs kalmaz" hadisinin açıklamasını ihtiva eden bu isimsiz risalesi Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 16a-16b arasındadır.

31- İsimsiz Risâle: Yine İbni Kuteybe'nin Müşkilü'l-Hadîs adlı kitabından istifade ile Ukbe b. Âsî'nin rivayet ettiği "Kur'ân-ı Kerim bir deri ve cildde kaplansa, sonra o deri ateşe atılsa yanmaz" hadisinin açıklamasını ihtiva eden bu isimsiz risale de Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 14b-15b arasındadır.

32- İsimsiz Risâle: "Ef'alullâh (Allah'ın fiilleri) ile ilgili olarak yazılmış olan bu isimsiz risale Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 18b-21a arasındadır.

33- **İsimsiz Risâle**: Mustatraf'ta Harun Reşid'in oğlunun adının Me'mûn yazılacak iken yanlışlıkla Mehdî yazılmasını düzeltmek için yazdığı bu isimsiz risalesi Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 22b-23b arasındadır.

34- **İsimsiz Risâle**: 1253 senesinde bir kişinin "Akıl için yol birdir derler ama imamların ahkâm konusunda ihtilaflarının sebebi nedir?" şeklindeki bir sorusuna verdiği cevabı ihtiva eden bu isimsiz risalesi Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 23b-24a arasındadır.

35- **İsimsiz Risâle**: Bâbertî'nin Şerh-i Telhîs'inin Kinâye bahsinden alınma "Her kulağı olan hayvan doğurucu ve her kulağı olmayan yumurtlayıcıdır" sözünün açıklanmasını ihtiva eden isimsiz risalesi Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 24b'dedir.

36- **İsimsiz Risâle**: Taftazânî'nin risâle-i mahsûsundan "Büluğda öncelikle vacib olan itikad mı yoksa amel midir?" konusunda yaptığı bir nakilden oluşan isimsiz risalesi Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 24b-25 arasındadır.

37- **İsimsiz Risâle**: İmam Rabbânî'nin (müceddid-i Elf-i Sânî) bir eserinden Allah lafzı ve bu lafzın özellikleri ile ilgili "Ma'rifet" kısmının tercümesini ihtiva eden isimsiz risalesi Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 12a-13b arasındadır.

38- **İsimsiz Risâle**: Münazaranın nasıl yapılması gerektiği ile ilgili "Fenn-i Münâzara" muhtevalı bu isimsiz risale Üniversite Kütüphanesi İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kitapları No: 2875, vr. 13b-14a arasındadır.

Es'ad Efendi bunlardan başka bizzat yazdığını belirttiği bazı eserlerin olduğunu söylüyorsa da (bunlar için bkz. Münşe'ât, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi No: 3851, vr. 315b; Tarih, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 158, vr. 37b) bu eserlere kütüphanelerde rastlanamamıştır. Bu eserler şunlardır:

1- Terâcimü Emsâli'l-Üdebâ.

2- İstanbul'daki sahabe kabirleri hakkında bir risale.

3- Arapçadaki nadir kelimeleri ihtiva eden bir mecmua.

4- Fıkıhla ilgili "Hayrun Kesîr" adlı bir mecmua.

5- Mutasavvıfların özelliklerini manzum ve mensur olarak anlatan bir mecmua.

6- İmam-ı A'zam'ın Ebû Yûsuf'a nasihatlarıyla ilgili tercüme bir eser.

7- Hristiyanlığın reddi hakkında risale.

Bunların dışında Bursalı Mehmed Tahir, Es'ad Efendi'nin başka eserleri olduğunu da belirtiyor, isimlerini veriyor (Osmanlı Müellifleri, C. III, s. 25-26) ve bunların kendisinde bulunan bir mecmuada bulunduğunu söylüyorsa da bu eserlere de kütüphanelerde rastlanamamıştır ki şunlardır:

1- Vahdet-i Vücûd.

2- Beyânü İnne'l-'İsmete Leyset Sâbiteten.

3- Meshu'r-Re's.

4- Sıfatü't-Tekvîn.

5- Akvâl-i Ricâl-i Sûfiyye.

6- Beyânü Mu'âmele Beyne'l-Müslim Ve'l-hâricî.

7- Beyânü Farku'l-İsm Ve'l-Müsemmâ.

8- Câmi'a-i Kelime-i Şehâdeteyn.

9- İrâde-i Cüz'iyye.

10- Beyânü Zikrü'l-cehrî Ve'l-Lahn.

11- Beyânü Zeyn-i Huld.

12- Kelâmü'l-Hak Celle Celâlüh.

13- Beyânü Esbâb-ı Havfü'l-mevt.

14- Risâle-i Ahlâk.

ÜSS-İ ZAFER

Osmanlı tarihinin en önemli hadiselerinden biri olan yeniçeri ocağının kaldırılması (Vak'a-i Hayriyye) üzerine zamanın şair ve yazarları tarafından manzum, mensur bazı eserler kaleme alınmıştır. Bunların bir kısmı hadiseyi tebrik için padişaha arz edilen şiirlerdir ki Es'ad Esendi bunları şu cümlelerle belirtiyor: "Kimi 'Aynî Efendi gibi meşnevî[11] ve kimi ḳıt'a, kimi târîḫ ve kimi ḳaṣîde birer naẓm-ı dil-nişîn ile vecîbe-i teşekkürü edâ...".

Bu konuda yazılan eserlerin en önemlisi ise adı ebced hesabına göre yeniçeriliğin kaldırıldığı tarih olan 1241 (1826) yılını veren Üss-i Zafer'dir. Es'ad Efendi eserinin adını "Üss-i Zafer" koyduğunu metnin 3, 4 ve 257. sayfalarında bizzat belirtmektedir. Es'ad Efendi'nin vekâyi'-nüvîs olduğu sırada yazdığı bu önemli eser, her ne kadar zamanın resmî görüşünü yansıtıyorsa da olayların içinde bulunmuş bir kişinin kaleminden çıkmış olması ve olayı bu şekilde ayrıntılı olarak anlatan başka özel bir eserin bulunmaması[12] açılarından önemlidir.

---

11 Burada kastedilen Aynî'nin manzum Nusretnâme'sidir ki Aynî de olayların içinde bizzat bulunmuş bir kişi olarak bu hadiseyi 431 beyitlik bir mesnevi ile anlatmıştır. Bu eserin metni ve diğer özellikleri için bkz. Mehmet ARSLAN: "Yeniçeriliğin Kadırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâme'si" **Osmanlı Edebiyat Tarih Kültür Makaleleri**, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2002, s. 319-370.

12 Yeniçeriliğin kaldırılması konusunda olayların içinde bizzat bulunmuş ya da şahit olmuş kişiler tarafından yazılmış üç eser daha bulunuyorsa da bunlar "Üss-i Zafer" kadar ayrıntılı bilgiler vermiyor. Bu konuda bkz.: "Şirvanlı Fatih Efendi: **Gülzâr-ı Fütûhât (Bir Görgü Tanığının Kalemiyle Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı)**, Haz.: Mehmet Ali BEYHAN, Kitabevi Yaymevi, İstanbul 2001; Mehmet ARSLAN: "Yeniçeriliğin Kadırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâme'si" **Osmanlı Edebiyat**

Vak'a-i Hayriyye esnasında Vak'a-nüvîs ve İstanbul Kadılığı Vekâyi' Kâtibi olarak bulunan Sahhâflar Şeyhi-zâde Es'ad Efendi'nin, devrin şâirlerinden Antepli Aynî'nin de,

"Devletin vaḳ'a-nüvîs-i emcedi
Hem-vakâyi' ẕât-ı pâk ü Es'adı

Devlete bu vaḳ'ada Allâh 'alîm
Etdi çoḳ ḫıdmet o ẕât-ı müstaḳîm"[13]

beyitleriyle "Nusretnâme" adlı eserinde belirttiği gibi önemli hizmetleri görülmektedir. Eşkinci teşkilâtı için kendisinin kaleme aldığı hücceti, gerek şeyhülislam konağındaki toplantıda ve gerek Ağakapısı'nda Es'ad Efendi bizzat okumuştu. Vak'a-i Hayriyye esnasında Yeni Odalar'ın ve Et Meydanı'nın zaptını ve kışlaların yanmakta olduğunu ilk önce gelip sadrâzama müjdeleyen de Es'ad Efendi'dir. Hatta bu muvaffâkiyeti sadrâzama söyler söylemez sadrâzam, Es'ad Efendi'nin elinden tutup ayağa kalkarak, 'Efendi oğlum, senin yazdığın hüccetin hükmü hiç bozulur mu" diye Es'ad Efendi'yi taltif etmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın ilgâsına karar verildikten sonra Sultan Ahmet Câmi'i'nde minbere çıkarak Sancak-ı Şerîf'in ucunu öptükten sonra ocağın söndürüldüğüne dair olan fermânı da Es'ad Efendi okumuştu. İşte Es'ad Efendi, ocağın ilgâsına dâir yazdığı bu "Üss-i Zafer" adlı eserinin müsveddelerini sadrâzama takdim etmiş ve o da bunları bir telhîs ile padişaha arz edip, ocağın içyüzünü ve vak'ayı tasvir eden bu eserin bu konuda halkın aydınlatılması için bastırılmasına izin istemiştir. Padişah takdir yollu bir derkenâr ile bunu kabul ettikten başka Es'ad Efendi'nin terfi ve taltifini ve kendisine öncelikle Evkâf Müfettişliği görevi tevcih edilmesini emretmiştir. Bu arada Es'ad Efendi'ye

---

Tarih Kültür Makaleleri, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2002, s. 319-370; Mehmed Dâniş: Netîcetü'l-Vekâyi', (Haz. Şamil MUTLU: **Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati**), İstanbul 1994.

13 Bkz.: Mehmet ARSLAN: "Yeniçeriliğin Kadırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâme'si" **Osmanlı Edebiyat Tarih Kültür Makaleleri**, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2002, s. 350.

geçici olarak Üsküdar Mahreci pâyesi de verilmiştir. Sadrâzam telhîsinde, bu önemli eserin basılması sırasında hata olmaması için bizzat Es'ad Efendi'nin başında bulunmak istediğini, kendisinin de bu görüşe katıldığını padişaha bildirerek izin rica etmiş, padişah da telhîse yazdığı derkenârda, "kendüsi dahi berâber bulunmak üzere tab' ve temsîl etdirilsin" diyerek bunu uygun gördüğünü vurgulamıştır. Kaynaklar, Es'ad Efendi'nin daha sonra getirileceği Matba'a-i Âmire ve Takvîm-hâne Nezâreti'ne bu tashih memûriyetinin bir başlangıç olduğunu belirtmektedir.

Bu hususdaki sadrâzamın telhîsi ile hatt-ı hümâyûn (derkenâr) suretleri şu şekildedir:

"Şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû velî-ni'metim efendim Pâdişâhım,

Fe-lillâhi'l-hamdü ve'l-minne avn ü inâyet-i Hazret-i Bârî ve teveccühât-ı kudsiyye-i cenâb-ı cihândârîleriyle devlet-i kavî-şevket-i şâhâneleri teceddüd-i usûl ve kavânîne muvaffak olup işbu nizâmât-ı hasene-i Padişâhânelerinin mebdei dahi eşkinci neferâtı tahrîri kaziyyesi olduguna binâ'en vak'a-nüvîs Es'ad Efendi dâ'îleri işbu Vak'a-i Hayriyye'yi neferât-ı mezkûre tahrîrine şurû'dan bed' ile ol vakitden birkaç mâha kadar zuhûr iden vukû'âtı teyemmünen ve teberrüken başkaca olmak üzere kaleme alıp bir kıt'a mücelled müsveddesini bu def'a bâb-ı âlîlerine takdîm etmiş oldugundan manzûr-ı mekârim-mevfûr-ı şâhâneleri buyurulmak içün arz ve takdîm olundu.

Müsvedde-i mezkûrenin tab'-hâne-i âmirelerinde tab'ı ve temsîliyle neşr ve işâ'ası gürûh-ı mekrûhenin şimdiye kadar mütecâsir oldukları ahvâl-i kabîhalarını bir nev'i i'lân kabîlinden olarak kırâ'a edenlerden taraf-ı eşref-i şâhânelerine isticlâb-ı da'avât-ı hayriyyeyi mûcib olacagından başka vukû'ât-ı mezkûre min indillâh te'yîd-i dîn ve devlet-i aliyyeleriyle edell-i delîl olmak hasebiyle ol vechile dahi şuyû'undan muhassenât derkâr olacagından tab'ı ve temsîli muvâfık-ı irâde-i seniyye-i şâhâneleri buyuruldugu hâlde efendî-i mûmâ-ileyh dâ'îleri esnâ-yı tab'da sehv ü sakâmet olmamak üzere kendüsi dahi berâber bulunmasını ifâde ve niyâz etmiş olmagın vâkı'a mûmâ-ileyh dâ'îlerinin berâber bulunması târîh-i mezkûrun sıhhat üzre tab' ve temsîlini müstevcib olacagı ve

ma'lûm-ı mülûkâneleri buyuruldugu üzere mûmâ-ileyh dâ'îleri zikr olunan vak'aların her birinde bulunup tahrîr-i eşkinciyân mâddesinde ve mu'ahharan gürûh-ı mekrûhun fesâdları ref'inde dahi vâfir hıdmeti sebkat ederek hattâ vak'a güni Meydân-ı Lahm'ın zabt u teshîri ve kışlanın ihrâk-ı bi'n-nâr oldugu tebşîriyle Sultân Ahmed Câmi'-i Şerîfi'ne gelmiş oldugundan başka zâtında kendüsi erbâb-ı hüner ve haysiyyetden fâ'ikü'l-akrân bir dâ'îleri olarak iltifât ve ihsân-ı şâhânelerine şâyân ve sezâ-vâr olup el-yevm rütbesi dahi mevleviyete karîb olmagla güzerân iden hıdmet ve emegine mükâfâten mevleviyetle mesrûr u bekâm buyurulması husûsuna müsâ'ade-i seniyye-i şâhâneleri erzân buyurulur ise ol vechile iktizâsının icrâsı semâhatlû Şeyhülislâm Efendi dâ'îlerine ifâde olunacagı muhât-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda emr ü fermân şevketlû kerâmetlû mehâbetlû kudretlû velînî'metim efendim Pâdişâhım Hazretlerinindir."

Pâdişah bu telhîsin üzerine şu derkenârı yazmıştır:

"Benim Vezîrim,

İşbu takrîrin ve Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin Vak'a-i Hayriyye'yi teyemmünen ve teberrüken başkaca kaleme aldıgı mücelled müsvedde manzûr ve ma'lûm-ı hümâyûnum olmuşdur. Vâkı'â takrîrinde beyân ve istîzân olundugu vechile bu Vak'a-i Hayriyye'nin neşr ve işâ'asmda başkaca muhassenât olacagı zâhir ü âşikâr olmagla mûmâ-ileyhin kendüsi dahi berâber bulunmak üzere tab' ve temsîl etdirilsin. Kaldı ki efendî-i mûmâ-ileyhin bu husûsda ve husûsât-ı sâ'irede hıdmeti sebkat etmiş ve zâtında dahi hüner ashâbından oldugu bedîdâr olmagla senin nezâretinde hayli evkâf olup bir müddetden berü tebeddülât vukû' buldukça sadaka tevliyeti nâmıyla şuna buna kayırılmak içün verilerek ekserîsi bir takım nâ-ehl elinde kalıp umûr-ı evkâf bakılmakdan kalmış ve bunların tedkîk-i ahvâlleri müfettiş olanların vazîfe-i me'mûriyetlerinden olmak lâzım ise de ba'zan müfettişlik dahi recâ ve şefâ'at sebebiyle pek ehline ihâle olunmadıgından çıgırından çıkmış hattâ şimdiki müfettiş zâtında aslihadan âdem ise de umûr-ı evkâfa dikkat ve ikdâm mâddesinde isti'dâd-ı zâtîsi olmamak gerek. Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi el-hâletü hâzihi İstanbul kadısının vekâyi' kâtibliginde ise de be'is olmayarak ol hıdmet-

de âhar münâsibi istihdâm etmek üzere mûmâ-ileyh Es'ad Efendi'ye hıdmetine mükâfâten mevleyiyetle nezâretinde olan Evkâf Müfettişligi tevcîh olunsun. Efendi dâ'îmize bu bâbda olan irâde-i hümâyûnumuzu irâde birle icrâ etdiresin."[14]

Üss-i Zafer, eşkinci teşkilatının kurulması ile başlamakta, lâyiha ve hüccet-i şer'iyyenin sûretlerinin verildiği; askerî alanda yenilikler yapılması gerekliliğinin âyet, hadis ve muteber kitaplardan alınan örneklerle açıklandığı; savaşların sebepleri ve çeşitleri üzerinde durulduğu; savaşta başarıyı getiren şartların vurgulandığı; yeniçeriliğin kaldırılması (Vak'a-i Hayriyye) olayının öncesi, oluşu ve sonrası ile anlatıldığı; Bektâşilik hakkında önemli ve ayrıntılı bilgiler verilip, tekkelerinin kapatılması konusu üzerinde durulduğu; sonunda da daha çok bu olay ile ilgili padişahın yaptığı ihsân, tevcîh, azl ve nasblardan bahsedildiği bir kitaptır.

Eserin baş tarafında zamanın şairlerinden Keçeci-zâde Mehmed İzzet'in içerisinde,

"Kıldı takrîzine şarf-ı miknet
Keçeci-zâde Mehemmed 'İzzet"

beytiyle sona eren 16 beyitlik bir manzumenin de bulunduğu uzunca bir takrîzi vardır. Bu takrîzde ayrıca eserin basımına irade çıktıktan sonra tashîhinin de Es'ad Efendi ile beraber o sırada Dâru't-Tıbâ'a-i Ma'mûre Müdürü ve Cebe-hâne-i Âmire Nâzırı olan İbrâhim Sâ'ib Efendi'ye emredildiği belirtiliyor.

Mustafa Nûri Paşa bu önemli eseri, askerî sınıfları ve onunla ilgili yönetimi uzun uzadıya yermesi; yer yer ortaya çıkan kötü ve beğenilmeyen davranışları, her zaman öyle oluyormuş gibi göstermesi açısından tenkit etmiştir. Mustafa Nûri Paşa, Üss-i Zafer'in yeniçerilerin kaldırılması üzerine halkta bir tiksinti uyandırmak amacı ile tertip edildiğini, herkesin bunu bilemeyeceğini belirttikten sonra, "Yeniçerilerin düzenle-

14 İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I**, (Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocakları) Ankara 1988, s. 607-609.

rinin ve disiplin bağlarının bozulmuş olmasından kaynaklanan haydutlukları ve câhilâne davranışları inkar edilemez, devletin de düzenli asker kurmaya mecbur olduğu kabul edilse bile, aşağı görülen ve hakaret olunan kişiler başka br milletten değil, bizim babalarımız ve dedelerimizdir. Bu nedenle bizden sonra geleceklerin bizlere edecekleri itirazlar da hatırlanmak gerekir" demekte, geçmişteki büyüklerimizi kınama ve kötülemenin doğru olmayacağı kanaatini belirterek, eseri bu yönlerden de tenkit etmektedir.[15]

Eser ayrıca, özellikle padişah hakkında mübâlağalı, hurâfeye kaçan, yersiz övünmelerle dolu bir üslup kullanılması açısından da tenkit edilmiştir. Önemi dolayısıyla geniş bir kitle tarafından okunan, başka dillere de çevrilmiş bir eserdeki bu üslubun bizi yabancılar yanında gülünç duruma düşüreceği endişesi dile getirilmiştir.[16]

Üss-i Zafer'in dili de oldukça ağırdır. Özellikle giriş kısmı süslü nesrin en güzel örneklerindendir, denilebilir. Doğal olarak bu tür bir üslubun eserin önemini azalttığını düşünenler de vardır ki bunlardan birisi de Babinger'dir. Babinger bu konuda şöyle diyor: "Üss-i Zafer, II. Mahmud'un emriyle yazmış olduğu Tarih'inin devamıdır. Es'ad'ın eserleri ağdalı ve ağır bir üslupla yazılmıştır. Bu üslup anlattıklarının doğruluğunu ve tarafsızlığını etkiliyor (s. 385)".

Üss-i Zafer'in iki baskısı vardır. Matbaa-i Âmire'deki ilk baskısı 1243 (1828) senesi Şevval ayında yapılmıştır. Bizim kullandığımız ikinci baskısı ise 1293 (1876) senesinde yapılmıştır. Bu ikinci baskının kapağında şu bilgiler vardır: "Üss-i Zafer 1241, Cild 1, Fiyâtı 25 guruşdur, Ma'ârif Nezâret-i Celîlesinin Ruhsatıyla Sultân Bâyezîd'de Tavşantaşı'nda Süleymân Efendi'nin Matba'asında Tab' Olunmuşdur. Sene 1293".

---

15 Bu konuda bkz.: "Ziyâ YILMAZER (Haz.): Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, **Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi**, OSAV yayınları, İstanbul 2000, s. LV, LVI; Mustafa Nûri Paşa, **Netâyicü'l-Vukû'ât**, C. II, İstanbul 1327, s. 103.

16 Bu konuda bkz.: Sa'îd Paşa, **Gazeteci Lisânı**, İstanbul 1327, s. 55-60; "Ziyâ YILMAZER (Haz.): Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, **Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi**, OSAV yayınları, İstanbul 2000, s. LVI.

Her iki baskı da 3+4+259 sayfadır ve bütün özellikleriyle aynıdır.

Üss-i Zafer, A. P. Caussin De Perceval tarafından "Precis Historique De La Destruction Du Corps Des Janıssaires Par Le Sultan Mahmoud, En 1826" adıyla Fransızcaya çevrilmiş, Paris'te 1833 tarihinde basılmıştır, 365 sayfadır.

Eser ayrıca 1871 yılında G. Polychroniades tarafından İstanbul'da Rumca'ya çevrilerek basılmış, kısmen Rusça'ya da tercüme edilmiştir.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü No: 2071'de bir de yazma nüshası vardır. Yazmanın ilk sayfasındaki bir kayıttan eserin padişahça görülüp basımına irade çıktığını, bazı yerlerinin imha olunarak hazırlanan diğer bir nüshanın basmaya esas kabul edildiğini anlıyoruz. Yani bu 2071 numaralı yazma nüsha basıma esas alınmamıştır. Yazma Nüsha, Matbu Nüsha'nın 187. sayfasındaki "Zikr-i Atâyâ-yı Pâdişâh-ı Yem-Şiyem Be-Müderrisîn ve Talebe-i İşân ve Hademe-i Mahkeme-i İstanbul ve Sâ'ir" başlığıyla başlayan bölüme kadar gelmektedir. Matbu Nüsha'nın 188. sayfadan sonuna kadar (259. sayfa) olan 71 sayfa Yazma Nüsha'da bulunmamaktadır.

Yazma nüshada bazı sayfalar üzeri çizilerek iptal edilmiş (msl. vr. 14, 15, 16, 46, 47, 48, 60, 61, 62, 63, 132, 133, 134, 161); bazı sayfalardaki bazı satırlar üzeri çizilerek iptal edilmiş (msl. vr. 5, 6); bazı sayfalarda sayfa kenarlarına ekler yapılmıştır (msl. vr. 71, 72, 88, 94, 95, 106, 110, 118, 130, 139, 170).

Yazma nüsha şöyle başlamaktadır:

"Hüve'l-Mu'în. Ṣâḥibü's-seyf ve'l-ḳalem ve sâḥib-i ezyâlü'r-re'feti ve'l-kerem, pâdişâh-ı Süleymân-ḥaşem ve şehen-şâh-ı Ḥaydar-şiyem, veliyy-i ni'metimiz ve veliyy-i ni'met-i 'âlemiyân ebḳâhullâhu ta'âlâ fî serîri'ş-şevketi ilâ âḫiri'd-devrân efendimiz ḥażretleriniñ maḥżâ sâye-i 'inâyet-vâye-i ḫusrevânelerinde ḳalem-i 'acz-raḳam-ı 'abd-i faḳîr bundan aḳdem baḳiyyetü's-selef olan dört senelik veḳâyi'den şikeste vü beste bir yıllıḳ veḳâyi'iñ müsveddesini taḥrîr ve ḥużûr-ı kerâmet-ẓuhûr-ı mülûkânelerine bi't-taḳdîm maẓhar-ı luṭf-ı 'aẓîm olup, beḳâyâyı daḫi tastîr etmekde iken dîbâce-i müsvedde-i meẕkûrede muḥarrer,

"Nuṣret-i şâh-ı cihânı yaza her târîḫe
Ḫâme-i vaḳ'a-nüvîsi ide es'ad Ma'bûd"

du'âsı, el-ḥamdü lillâhi ta'âlâ resîde-i icâbet-gâh-ı Ḫudâ olup, ya'nî şeker-ḫande-i gül-çihre-i eyyâm olan inhizâm-ı eşḳıyâ-i yeñiçeriyân himmet-i bî-hemtâ-yı İskenderâneleriyle zamân-ı feyż-cûşân-ı hümâyûnlarında perde-ber-endâz-ı 'ayân ve ümmet-i Muḥammed şâdân olmaġla el-aḳdemü fe'l-aḳdem ḳâ'idesince mensî-i âṣâr-ı selef ve müstecmi'-i envâ'-ı şeref olan vaḳ'a-i nefîse-i meẕkûreniñ der-dest-i taḥrîr ü tertîb olan veḳâyi'-i sâbıḳaya ilḥâḳ olunmaḳ üzere ḥasbe'l-vus' şeb-hengâm ḳaleme alınmaḳda olan müsveddeniñ işbu maḥalle ba'ż-ı icrâsıdır."

Yukarıdaki yazının bulunduğu sayfanın sol tarafında ise şöyle bir not vardır:

"İşbu nüsḫa evvel-emirde ḥużûr-ı şâhâneye taḳdîm olunup olduḳdan ṣoñra ṭab' u temṣîline irâde olunmaġla iḳtiżâ ḥasebiyle yine irâde-i hümâyûnla ba'żı yerleri imḥâ olunaraḳ dîger nüsḫa tesvîd olunmuş ve ol nüsḫa ṭab' olunmuşdur."

Yazma nüshadaki bölüm başlıkları ve varak numaraları şu şekildedir:

"Tahrîr-i Neferât Berây-ı Ta'lîm-i Ceng Be-Nâm-ı Eşkinciyân Ez-Tâ'ife-i Yeniçeriyân (vr. 1)

Vukû'-ı Meşveret Der-Dâr-ı Fetvâ (vr. 10)

Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn-ı Kerâmet-Meşḥûn (vr. 17)

Sûret-i Levâyıh (vr. 18)

Garîbe (vr. 35)

Sûret-i Huccet-i Şer'iyye (vr. 36)

İhtitâm-ı Ta'ahhüd-i Tahrîr-i Asker-i Mu'allem (vr. 40)

Sûret-i Hatt-ı Şerîf-i Mehâbet-Redîf (vr. 41)

İstitrâd (vr. 41)

Nakl-i Ba'zı Fevâ'id-i Mühimme Ez-Risâle-i Usûlü'l-Hikem ve Nizâmü'l-Ümem Ber-Vech-i İhtisâr (vr. 45)

Tevcîh-i Kitâbet-i Yeniçeriyân ve Muhâsebe-i Cizye (vr. 58)

Fevt-i Nakîbü'l-Eşrâf (vr. 59)

Nasb-ı Sadr-ı Rûm ve Nakîbü'l-Eşrâf ve Havâdis-i Müteferrika (vr. 62)

Tevzî'-i Elbise vü Esliha Be-Eşkinciyân ve Şurû'-ı Ta'lîm-i Ceng-cûyân (vr. 63)

Nehy-i Erâcîf (vr. 64)

Sûret-i Emr-i Âlî (vr.65)

Zuhûr-ı Vak'a (vr. 66)

İhrâc-ı Livâ-i Sa'âdet-İhtivâ ve Mahv u Nâm u Nişân-ı Eşkıyâ (vr. 74)

İstitrâd (vr. 83)

Vusûl-i Vezîreyn Be-Meydân-ı Lahm (vr. 83)

Tetimme (vr. 87)

Tahdîs-i Ni'met (vr. 91)

İhzâr-ı Zâbitân Ez-Aga Kapusı (vr. 92)

Tedbîr-i Muhâfaza-i İstanbul (vr. 93)

Tertîb-i Cezâ-yı Sezâ-yı Eşkıyâ (vr. 95)

Garîbe (vr. 97)

Lâhika (vr. 99)

Tafsîl-i Ref'-i Nâm u Nişân-ı Yeniçeriyân (vr. 100)

Lâhika (vr. 108)

Tevcîhât ve Zikr-i İhsân-ı Pâdişâh-ı Mahmûdü's-Sıfât ve Memdûhu'l-Harekât (vr. 110)

Sûret-i Fermân-ı Âlî-şân ki Muharrir-i Fakîr Bâ-Kırâ'ateş Der-Minber-i Şerîf Muvaffak ve Me'mhur Şod (vr. 113)

Tezyîl (vr. 120)

Nefy ü Katl-i Cebecibaşı (vr. 121)

Nasb-ı Cebehâneci Başı ve Tevcîhât-ı Sâ'ire (vr. 123)

Nasb-ı Livâ-i Şerîf Be-Pîşgâh-ı Bâbü's-Sa'âde (vr. 124)

Garîbe (vr. 130)

Nasb-ı Hıyâm-ı Erkân-ı Saltanat Be-Meydân-ı Sarây-ı Hümâyûn (vr. 130)

Sûret-i Buyuruldı (vr. 131)

Beyân-ı Hakîkat-i Hâl-i Dalâl-İştimâl-i Yeniçeriyân (vr. 134)

Zikr-i Ba'zı Mübeşşerât ve Keyfiyyât-ı Havârık-Âyât Der-İnhizâm-ı Eşkıyâ-i Yeniçeriyân (vr. 162)

Beyân-ı Müceddidiyyet-i Pâdişâh-ı Zamân Medde Zılluhu İlâ Âhiri'd-Devrân (vr. 166)

Tezyîl (vr. 174)

Kasîde (vr. 174)

Tard-ı Eşhâs-ı Mefâsid-İhtisâs Ez-Dârü's-Saltanatü'l-Aliyye Vukiyet Ani'l-Âfât Ve'l-Beliyye (vr. 177)"

YENİÇERİLER

Üss-i Zafer'in metnini vermeden önce yeniçerilerin menşei, kuruluşu ve geliştirilmesi, bozulmasının sebepleri, kaldırılmasının sebepleri ve Üss-i Zafer'in konusu olan Vak'a-i Hayriyye hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz:

Yeniçeriler, Osmanlı ordusunun daimi ve hazineden ulufe alan askeri zümresinin en mühim smıfıdır. Yeniçeri ocağının temelini Hristiyan çocukların devşirilip askerî eğitim verilmesi oluşturur[17]. Bu sistem sadece Osmanlılara ait değildir. Selçuklular ve Memluklerin de bu yola başvurdukları görülmüştür[18]. Başlangıçta savaşlarda ele geçen esirlerin beşte biri devlet için ayrılarak önce Gelibolu'da kurulan Acemi Ocağı'na verilirdi. Sonra bunların daha önce Türk köylü ailelerin hizmetlerine verilip Türk-İslam kültürüyle iyice yoğrulduktan sonra Acemi Ocağı'na alınması kanun oldu. Buna "Türke verme" denirdi. Yeniçeri ocağının hangi tarihte kurulduğu kesin olarak belli değildir. Ancak XIV. yy.'ın son yarısında ve Edirne'nin fethinden sonra kurulduğu bilinir. Doğruluğu kanıtlanmamış söylentiler ve birçok yeniçeri kanunnamesi kuruluş için 1362 yılını başlangıç kabul ederler. Osmanlılarda yeniçeri teşkilatından önce Çandarlı Kara Halil'in teşebbüsleriyle kurulan ve Orhan Bey zamanında geliştirilen yaya ve müsellem ordusu zamanla ihtiyaca cevap veremedi. Yine Çandarh Halil'in teşebbüsü ile harplerde esir alınan Hristiyan gençlerden yeni çeri (yeni asker) adı ile bir askerî ocak oluşturuldu[19]. Rume-

---

17 Mücteba İLGÜREL, "Yeniçeriler", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1986, C. XIII, s. 385.

18 Yusuf HALAÇOĞLU, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, Ankara 1955, s. 50; İLGÜREL, "a.g.m.", s. 385

19 İLGÜREL, "a.g.m.", s. 385-386.

li'deki fetihlerin ancak düzenli bir orduyla mümkün olacağının anlaşılması ve bazı disiplinsiz hareketlerin önünü almak için I. Murad zamanında Acemi oğlanı ve yeniçeri teşkilâtıyla müşlümanlaştırılmış esirlerden yeni bir askerî kuvvet meydana getirilmiştir[20]. I. Murad dönemine doğru fetihlerin hız kazanmasıyla esir miktarı da artmıştır. Bundan başka Süleyman Paşa'nın da gayretiyle yeniçerilerin giyim ve kuşamında birliğe gitme, esirlerden istifade etme yolları aranır. II. Murad döneminde daha sistemli yapılan devşirme XVI. asrın ortalarına kadar beylerbeyi, sancakbeyi ve kadılar tarafından yapılırken sonradan sekbanbaşı, solakbaşı, zağarbaşı, seksonbaşı ve turnacıbaşı gibi görevlilerce üstlenilmiştir[21]. Her geçen gün sayısı artan yeniçeri ocağı, I. Bayezıt döneminde 10 000, II. Murad zamanında 11 000, Fatih devrinde 12 000, Kanuni döneminde 14 000 veya 40 000'e kadar çıkmıştır[22]. Bu ocağın disiplin ve itaati, onları II. Murad zamanında hatırı sayılır bir kuvvet haline getirmiş; ancak ocak III. Murad'dan sonra bozulmaya başlamıştır[23].

Bu teşkilatın bozulmaya başladığı dönemde (XVI.yy.sonları) "kul oğulları" denilen yeniçeri yetimleri, "kul kardeşleri" adıyla serhatlerde ve taşra kalelerinde belli süre hizmet etmiş olanlar, "ağa çırakları" ismi verilen ve 1582 yılından sonra yeniçeri ağalarına tanınan bir nevi kontenjana mensup kimseler ocağa alınır olmuşlardı. Yeniçeri ocağı üç kısımdan kuruluydu:

1- Cemaat Ortaları: Yeniçeri ocağının en eski teşkilatıydı ve her biri bir bölüktü. Kumandanlarına *yayabaşı* denirdi. En kıdemlileri *başyayabaşı*'ydı. Cemaat ortaları yayabaşıları, ayaklarına sarı çizme giymek suretiyle öbürlerinden ayrılırdı. Cemaat ortaları, kuruluşta her biri yüzer kişilik on ortadan ibaret iken, sayıları zamanla yüz bir ortaya yükselmişti. Bunların teşkilatı şöyleydi: 1.-5. Ortalar şütürban da denilen deveciler ortalarıydı. Sonra Şütürban Ağa ortaları gelirdi. Bunların orta numarası za-

20 İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Devlet Teşkilâtında Kapıkulu Ocakları**, Ankara 1988, s. 114.

21 İLGÜREL, "a.g.m.", s. 385.

22 İLGÜREL, "a.g.m.", s. 389.

23 İLGÜREL, "a.g.m.", s. 389.

man zaman değişmiştir. Mesela 1623 yılında 8, 29, 33, 39, 40, 46, 57, 86, 87 ve 95. ortalar; 1663'te ise 6, 8, 25, 29, 33, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 57, 75, 78, 86, 87, 91, 95 ve 98. ortalar Şütürban ağa ortalarıydı. Deveciler, ocakta en itibarlı sınıftı. Savaşlarda siper hizmetlerinde çalışırlar ve sefere gidişte ve dönüşte yeniçeri ağasının develerini yükleyip ağırlıklarını taşırlardı. 40. orta Tekye, 52. orta katrancılar, 28. orta imam ortasıydı. Bu sonuncusu ara sıra değişirdi. 14, 49, 66 ve 67. ortalar, haseki ortalarıydı. Bunlar da itibarlıydı ve mensuplarına "ağa" diye hitap edilirdi. Yayabaşıları, padişah camie giderken sağında ve solunda ikişer ikişer yürür ve "hünkar hasekisi" diye anılırlardı. Ayrıca besledikleri tazılarla avlarda hükümdarlara refakat ederlerdi. En kıdemlilerine başhaseki ağa denirdi. Terfi ederse Turnacıbaşı olurdu. Dört haseki ortasının mevcudu bin kişi kadardı. 60, 61, 62 ve 63. ortaların (Solak ortaları) yayabaşılarına "Solakbaşı" denirdi. Solaklar cesur, güçlü kuvvetli, terbiyeli ve aklı başında yeniçerilerden seçilir ve padişahın muhafız bölüğü vazifesini görürlerdi. Her ortada yüz kişi bulunurdu. Hükümdarın sağında yürüyen iki solakbaşı kendisine arkalarını dönmemek için oklarını sol elle kullandıklarından bu adı almışlardı. Solakların on ikisi daimi olarak sarayda bulunur ve camie veya bir gezintiye gidişte hükümdarın yanından ayrılmazlardı. Bunlara rikab solakları veya gedikli solaklar denirdi. 64. orta, piyade ve süvari zağarcılarından (hünkarın avı için zağar besleyen ve bunlarla ava katılanlar) oluşurdu. 64. orta sekbanlar ortasıydı. 68. orta, turnacılar ortasıydı; kumandanları turnacıbaşı diye anılırdı. Kendisi ocağın ileri ağalarındandı ve başhasekiden önce, seksoncubaşıdan sonra gelirdi. Bunların bir kısmı padişahla beraber ava gider, ayrıca av köpeklerine ve tazılara bakarlardı. Hünkarın seyretmesi için bir kaç turna kuşu da besler, ava gidildikçe beraber götürürlerdi. 71. ortayı seksoncular teşkil ederdi. Geleneğe göre Eflak voyvodasının av için Mehmet II'ye hediye olarak gönderdiği Seksonya köpekleri bu ortaya verilmiş ve mensupları bunlara bakmakla görevlendirildikleri için seksoncu adını almışlardı. Yayabaşıları seksoncubaşı diye anılırdı. Ocağın ileri ağalarmdandı ve turnacıbaşıdan önce ve zağarcıbaşıdan sonra gelirdi. 82. orta zenberekçilere mahsustu. Bunlar tetikle boşalan oluklu bir tahta ile bir dirsek uzunluğunda ucu demirli ve zırhlı bir askeri bile delip geçen çok kuvvetli bir ok atan zenbèrek adlı silahı

kullandıkları için böyle anılmışlardır. Kumandanlarına zenberekçibaşı denir ve terfi ederse haseki olurdu. Bazen de turnacıbaşılık verilirdi. 43. ve bazen 92. ortaları tüfekçiler teşkil ederlerdi (230-250 kişi). Yayabaşılarına tüfekçibaşı denirdi. Terfi ederse başyayabaşı olurdu. Bu orta, ocakta tüfek kullanılması yaygınlaştıktan sonra kurulmuştur. En kıdemli dört beş yayabaşı, tüfekçibaşının maiyetinde olarak tüfekçilere nezaret ederlerdi. 17. orta, seferde düşman toprağına girilince padişahın çadırını bekleyen çergeciler ortasıydı. 1591'de 94. orta Hacı Bektaş Veli'nin vekiline tahsis olunmuş ve mensupları hû-keşân diye anılmıştır. Bunlar, sabah ve akşam ocağın selameti ve başarısı için dua ederler, törenlerde "hû" çekerek yürürlerdi. Nihayet 101. orta Ocak beytülmalcisi'ne (ölen yeniçerilerin terekesini satarak masraf çıktıktan sonra kalanını ocak sandığına yatıran ve sandık hesabına bakan görevli) aitti.

2- Sekbanlar: Murad I devrinde padişahın av maiyeti olarak görevliydi. 1451'e kadar da bu varlıklarını bağımsız olarak korudular. Bu tarihte Karamanoğlu İbrahim Bey üstüne açtığı seferden dönen Mehmet II, ilk seferi olması dolayısıyla yeniçerilerin kendisinden bahşiş istemelerine kızdı ve yayabaşılarını cezalandırarak ağalarını azl ettirdi. Ocağın itaatsizlik eğilimlerini ortadan kaldırmak için altı-yedi bin sekbanı yeniçeriler arasına kattı; yalnız beş yüz kişiyi yine av hizmeti için alıkoydu. Bundan başka, bu vesileyle yeniçeri ağalarının sekbanbaşılarından olması kanun haline geldi. Ama Selim I devrinde bu usul bırakıldı. Bütün sekbanlar bir orta sayıldı (Yeniçeri ocağının 65. ortası). Bu ortanın birinci kısmı bir bölük süvari ve ikinci kısmı 34 bölük piyade idi. Bölük kumandanlarına bölükbaşı denirdi. Her bölükte 30-40, bazen 100, katip bölüğünde 400-500 kişi bulunurdu. Süvari ve piyade sekbanlar, padişahla birlikte ava giderler, av köpekleri tedarik ederler ve bu köpekler için, bir tür ekmek pişirilen fodla fırınında hizmet ederlerdi. Sefer zamanları ise öbür yeniçeriler gibi savaş hizmetinde kullanılırlardı. Amirleri olan sekbanbaşı, ocağın ileri ağalarındandı; yeniçeri ağası İstanbul'da bulunmadığı zaman kendisine vekalet eder, derecede ondan sonra gelir ve şehrin inzibatından sorumlu bulunurdu.

3- Ağa Bölükleri: Bayezit II'nin tahta geçişinden sonra sekbanların da itaatsizliklere önayak olduğu görüldü ve yalnız devşirmelerden mey-

dana gelmek üzere ağa bölükleri kurularak ocağa katıldı. Bunlar, 61 bölüktü ve doğrudan yeniçeri ağasına bağlıydılar. Kumandanlarına bölükbaşı denirdi. Ağa bölüklerinin önemi özellikle Süleyman I döneminde arttı, hatta padişahların 1. ağa bölüğüne er olarak yazılmaları adet oldu. Ağa bölüklerinin birincisi Kethuda bölüğü diye anılırdı. 5'incisi başçavuş, 54'üncüsü ocak talimhanecisi, 3, 7, 31, 51. bölüklerden biri zaman zaman değişmekle beraber kethuda yeri, yani kethuda muavin ve vekili bölüğü, 21. bölük paşa odası bölüğü, 17. bölük çerge bölüğü, 56. bölük kayıkçılar, 19. bölük bekçi odası ve asesbaşının oturduğu yer Asesbaşı bölüğüydü. Asesbaşı, bölüğüne mensup askerlerle birlikte inzibat işlerinden sorumluydu. Baba Cafer zindanı dahil, İstanbul'da ne kadar tomruk, yani hapishane ve tevkifhane varsa asesbaşının emri altındaydı. Bir yeniçerinin idamı gerekse hükmün infazı için asesbaşıya teslim olunurdu. Yeniçerilerse açıkta idam olunmaz, Rumeli Hisarı'na gönderilir ve gece vakti orada boğdurulduktan sonra denize atılırdı.

Yeniçeri Ocağı, kuruluşundan XVI. asrın son yarısına kadar giderek gelişmiş ve mükemmel bir hal almıştır. Ocağın bozulmasında birinci derecede kuvvetli bir elin ocak üzerinden kalkması, iltimas, iltizam, himaye, usulsüz yeniçeri alımı ve vezirlerin, ağaların kendi amaçları doğrultusunda yeniçerileri isyana teşvikleri başlıca sebeplerdir[24]. III. Murad devrinde devşirme kanununa aykırı olarak ocağa yabancı kişiler kaydedilmiş; böylece ocağa talimsiz, başıboş kimseler girmiş ve yeniçeriler bozulmaya başlamıştır[25]. Hatta yeniçeriler arasında esnaflık yapanlar, ocak yerine evinde yatanlar giderek artmış; yabancılar para ile devşirme yapılmıştır[26]. Yeniçeriler III. Murad'a kadar başlarında padişah olduğu halde savaşa giderlerken, III. Murad'dan itibaren padişahların sefer meşakkatine katlanmak istemediklerinden dolayı bu görevi vezir-i azamlar üstlenmeye başlamıştır. Bundan rahatsızlık duyan yeniçeriler III. Murad'a ordunun başında padişahın bulunması gerektiğini; aksi halde disiplinin bozuldu-

24 UZUNÇARŞILI, a.g.e. s. 477.

25 HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 53.

26 UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 477-480.

ğunu ve askerin hoşnutsuz olduğunu bildirmişlerdir[27]. XVI. asır ortalarına kadar evlenmeleri yasak olan ve İstanbul ve Edirne'de oda denilen kışlalarda bekâr hayatı yaşayan yeniçeriler I. Selim zamanında yeniçeri emektarlarına evlenme hakkının bahşedilmesiyle, bu hakkı giderek genişletmişlerdir[28].

Kısacası, ocağın bozulmasına ocağa hariçten haksız yere yeniçeri alma, disiplinsizlik, yolsuzluk, yeniçerilerin başka mesleklerle iştigal etmeleri, âile hayatına geçmeleri, vefat eden yeniçeriler merkeze bildirilmeyerek maaşlarının başkaları tarafından alınması vs. sebep olmuş ve bu teşkilat devletin başına bela olmuştur[29].

Teşkilatın bozulması sonucu yeniçeriler İstanbul'da meydana gelen isyanlarda da baş rolü oynamaya başlamışlardır. Aynı yeniçerilerin savaş esnasında ise korkak, gevşek ve itaasiz davranmaları ocağın ortadan kaldırılmasının en önemli gerekçesi olmuştur[30].

Osmanlı tarihinde ilk yeniçeri isyanı II. Mehmed'in ilk saltanatında vuku bulmuştur. Bu tarihten itibaren yeniçerilerin devlet işlerine müdahaleleri mutat hale gelmiştir. II. Mehmed, Karaman seferinden dönen yeniçerilerin yolunu kesmesi ve sefer ihsanı istemeleri üzerine firari yeniçerileri cezalandırmaya, ağalarını azletmeye ve böylece asker üzerinde otorite kurmaya başladı. Yeniçeriler II. Mehmed devrinde başka işlere tevessül edemediler[31]. Belirli olaylardan sonra yeniçeriler taşraya muhafız birlikleri olarak gönderildiler. Böylelikle taşradaki bazı yöneticilerle beraber olarak merkezi idarenin nazarında itibarlarını kaybettiler. Devlet bir müddet sonra teşkilâtı kaldırmak istemişse de celâlî isyanının başlaması ile bu teşebbüs başarılı olamamıştır. Anadolu'da yerleşik hayat yaşayan yeniçeriler yeni bir fesat unsuru haline gelmiştir. Tımar sisteminin

---

27 UZUNÇARŞILI, a.g.e. s. 480-482

28 İLGÜREL, "a.g.m.", s. 388.

29 UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 491-492.

30 Enver Ziya KARAL, **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri**, Ankara 1983, C. V., s. 166.

31 İLGÜREL, "a.g.m.", s. 390.

eski önemini yitirmesi, sipahileri başka imkânlar aramaya sevk etti. Vaktiyle asayişi temin için yerleştirilen yeniçeriler taşrada hakim duruma gediler ve bunlar yeniçeri müessesesi altında eli silahlı eşkıya zümreleri haline geldi. Ocak nizamının iyice bozulmaya yüz tuttuğu III. Mehmed döneminde celâlî ayaklanmalarında hizmet edenlerin ve yabancıların ocağa kayıtları Anadolu'daki yeniçeri zulmünü arttırmıştır[32].

II. Osman'ın Hotin seferinden başarısız olarak dönmesi, yeniçerilerin inzibattan ne kadar mahrum kaldıklarını göstermiştir. Yeniçeriler ve sipahilerin daha seferin başında isteksiz görünmeleri; hatta kaçma teşebbüslerinde bulunmaları üzerine yoklama yapılması ihtiyacı duyulmuştur. Padişahın İstanbul'a dönmesiyle yeniçerileri kaldırmak için Suriye'den asker toplama kararı şehirde büyük bir isyanın patlak vermesine sebep oldu. Bu olay ile yeniçerilerin zulmü son haddine vardı. Yalnız çok geçmeden bunun akisleri görüldü ve yeniçeriler II. Osman'ın katili olarak kin ve nefretle anılır oldu. Yeniçeriler XVIII. asır başlarında disiplinsiz hareketlerini giderek arttırdılar. Fernand Grenard'ın belirttiğine göre padişahların etrafında bir muhafız ve ihtiyat kuvvetinden başka bir şey olmayan yeniçeri ocağı azamet devrimizde bile devletin başına daima bir gaile teşkil etmiş ve hatta birçok seferde düşmanın işine yaramıştır. Özellikle çöküş döneminde cepheden kaçıp karargâhları yağmalayan ve ordunun bozulmasına sebep olan yeniçeriler ülkeye pekçok zarar vermişlerdir. İstediklerini yapmayanların, yenilikçilerin kellelerini isteyip evlerini yağma etmişler ve bütün irtica hareketlerine önayak olmuşlar; ulufe almaktan başka askerlikle ilgileri de kalmamıştı. I. Mahmud kendi döneminde "Asakir-i Mualleme=Talimli Asker" yetiştirmek için projeler hazırlatmışsa da uygulayamamıştır. III. Mustafa devrinde "sürat topçuları" çoğaltılmışsa da yeniçerilerin korkusundan yine bir şey yapılamamıştır. III. Selim'in "Nizam-ı Cedid" ihdâsıyla gösterdiği girişim felâketle sonuçlanmış ve II. Mahmud'un cülusunda Alemdar Mustafa Paşa'nın kurduğu "Sekbân-ı Cedid" de onun felaketine sebep olmuştur[33]. III. Selim

32 İLGÜREL, "a.g.m." s. 391.

33 İsmail Hami DANİŞMEND, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul 1972, C. IV, s. 110.

kapıkulu ocaklarının ve bu arada bunların en mühimi olan ve devletin yaya askeri gücünü teşkil eden yeniçeri ocağının ıslah edilerek istifade edilemeyeceğini anlamıştı. Halen yeniçeri olabilmek için, alenen satılan yeniçeri esamesi yani maaş cüzdanı satın almak kâfi geliyordu. Bu cüzdanı satın alan devletten ulufesini alır ayrıca da kendi sanat ve ticaretiyle meşgul olurdu. Böylece esame sahiplerinin büyük çoğunluğunu işiyle gücüyle meşgul olan çoluk çocuk sahibi esnaf zümresi teşkil ediyordu. Kalanlar ise işsiz, güçsüz serseri takımıydı. Üstelik hepsi kapıkulu askeri olmanın verdiği imtiyaz ve muafiyetlerden bol bol istifade etmekteydiler. Bunların ne kışlalarına dönüp askerî talim ve terbiye ile meşgul olarak kendilerini mesleklerine tamamen vermeleri, ne sefer zamanı fedakârca savaşmaları mümkün değildi. Lakin birdenbire ilgaları da imkân dışıydı[34].

1768-1774 Osmanlı Rus savaşından sonra yeniçeri ocağının ne derece bozulmuş olduğu açıkça anlaşıldı. Ocağın kontrolü ocak ağalarının eline kalmıştı. Esasen ocağın düzeni kanun üzre ağaların elinde olmakla beraber bu müessese de uzun zamandır bozulmaya yüz tutmuştu. 1787 yılından başlayan ve Avusturya'nın da katılmasıyla devam eden Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşlarıyla peşpeşe uğranılan mağlubiyetler ocağın ıslahının mümkün olamayacağını ortaya koymuştu. Islahatçı bir padişah olan III. Selim yeniçeri ocağı hakkındaki fikirleri için devrinde askerî ve idarî sahada yenilikler getirecek "Nizam-ı Cedid"i kurmaya karar verdi. "Nizam-ı Cedid" yeniçeriler için de bazı yenilikler getiriyordu. Buna göre yeniçeri ocağını kaldırmak mümkün olmadığı için ocağı yeni bir düzenlemeyle haftada birkaç gün talim ve terbiye yaptırmaya mecbur etti. Avrupa usulüyle yeni bir ordu ihdâsı planlandı. "Nizam-ı Cedid" adlı bu orduya yeniçerileri davet ettilerse de kabul edilmedi. Yeniçeriler imparatorluğun her tarafına yayıldıklarından "Nizam-ı Cedid"e muhalif oldukları için padişahı endişeye sevk ediyordu. Halk arasında yeniçerilerin kaldırılacağı yayılmıştı. Ocaktan menfaati olan yeniçeriler Kabakçı Mustafa'nın etrafında toplanarak isyan ettiler. Neticede "Nizam-ı Cedid" yıkıldı. III. Selim tahttan indirildi ve yerine IV. Mustafa geçirildi. Yeni sadrazam olan Alemdar Mustafa Paşa "Nizam-ı Cedid"in yerine talimli as-

34 Heyet, **Osmanlı Tarihi**, İstanbul 1960, C. V., s. 2574.

ker Sekbân-ı Cedîd'i ihdâs etti. Yeniçeriler ve menfaatleri elden gidenler bu defa Alemdar Mustafa Paşa ve Sekbân-ı Cedîd aleyhinde çalışmalara başladı. İstanbul'da hakimiyeti ellerine geçiren yeniçeriler sadrazamı ortadan kaldırdılar. Sonra ulemayla anlaşarak isyandan vazgeçtiler. Fakat İstanbul'da yangınlar çıkararak tahribata sebep oldular[35].

Vak'a-i Hayriyye:

Görüldüğü gibi yeniçeriler artık devletin başına bela olmaktan başka bir iş yapmıyordu. Padişahın yaptığı ıslahatların karşısında yeniçeriler bulunuyordu. Bu ve bunun gibi sebeplerden dolayı II. Mahmud planlı ve proğramlı bir şekilde yeniçeriliği kaldırmak için çalışmalara başladı.

Sultan Mahmud kapıkulu ocaklarını ortadan kaldırmak için tam 17 yıl bekledi. Yunan ihtilali ile başa çıkamayan bir askerin, her an yeniden patlaması muhtemel bir Rus savaşında ne yapabileceği yalnız padişahı değil bütün devlet erkamnı ve bizzat yeniçeri ağalarını düşündürür oldu. İşe yine III. Selim gibi modern bir ordunun nüvesini hazırlamak ile başlamak icap ediyordu. II. Mahmud, Yunan ihtilalinin İbrahim Paşa tarafından söndürülmesinden hemen sonra yeni bir ordunun teşkiline karar verdi. Her an tetikte olan yeniçerileri ürkütmemek için dolambaçlı yolları seçmek icap etti. Nihayet 25 Mayıs 1825'te "Eşkinci Ocağı" diye modern bir askeri ocağın teşkili resmen ilan edildi. Modern ordu için ilk safhada 7650 asker silah altına alınıp Avrupaî tarzda talim ettirilmeye başlandı. Şeyhülislâm Tahir Efendi yeni ocağın kurulmasının lüzumuna dair ünlü fetvasını verdi. 11 Haziran'da yeni askere Avrupa tarzında üniforma giydirildikten sonra talime başlandı. Bütün Kapıkulu generalleri bilhassa yeniçeri ağası Celaleddin Ağa Sultan Mahmud'un en itimat ettiği adamlardandı ve herhangi bir ayaklanmada alacakları tedbirleri planlamışlardı. Yeniçerilerin amansız düşmanı Ağa Hüseyin Paşa Anadolu'dan topladığı askerleriyle ayaklanmaya her an müdahale edecek ve şehre inecek bir şekilde bekliyordu. Ama ihtilal padişahın düşündüğünden çok önce patladı. "Nizam-ı Cedid"e yıllarca sabredebilen yeniçeriler yeni askerin talime başlamasından üç gün sonra 14 Haziran akşamı ayak-

35 İLGÜREL, "a.g.m." s. 393-394.

landılar[36]. 15 Haziran 1826 günü, yeniçeriler kazanlarını Et Meydanı'na çıkararak yeni düzene karşı olduklarını açıkladılar. Yeni düzen için fetva veren din adamlarına karşı hakaretlerde bulundular. Gerekli tedbirler alındıktan sonra asilere dileklerinin ne olduğu soruldu. Yeniçeriler, kendilerine uygulanmak istenen eğitimi istemediklerini belirttiler. Ayrıca yeni askeri düzeni savunanların kendilerine teslimini istediler. Yeniçerilerin bu istekleri kabul edilmedi ve asilere karşı harekete geçilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine II. Mahmud "Sancak-ı Şerif"i çıkararak sadrazama verdi. Bu büyük olay münadilerle İstanbul'un dört bir yanına yayıldı. İslâm olanlar sancak-ı şerifin altına koştu. Bu, halkta yeniçerilere karşı sönmez bir kin yaratmaya başlamıştı. Başkentte her türlü zorbalığı yapan bu kanun tanımaz çete, bir padişahı alçakça öldürmüş, Rus harbinde, Yunan isyanlarında korkaklık göstererek devletin şerefini ayaklar altına almışlardı.

Topkapı'da toplanan devlete sadık asker ocaklarıyla halk ve devlet adamları "Sancak-ı Şerif"i alarak tekbirler ve tehlillerle Sultan Ahmed Camii'ne geldiler. Burada âsilere karşı yürüyüş planları düzenlendi.

Ağa Hüseyin Paşa topçu askerleriyle Divanyolu; İzzet Mehmed Paşa humbaracı, lağımcı ve kalyoncu askerleriyle Saraçhane tarafından Et Meydanı istikametine yollandılar. Bu düzenli kuvvetlerin gerisinde silahlandırılmış halk geliyordu. Yeniçeriler 1807 ve 1808 isyanlarında yaptıkları gibi saldırıya geçecekleri yerde savunmayı uygun görerek Et Meydanı'nda kaldılar. Sancak-ı Şerif altına giden silahsız halkı durdurmak için bir hareket yapmadılar. Kendi kuvvetlerine fazla güvendiler. Divanyolu, Kapalıçarşı ve Bayezıt taraflarında bulundurdukları zayıf öncü kuvvetleriyle Et Meydanı'nı güvenlik altına aldıklarını sandılar. Halbuki Sancak-ı Şerif kuvvetlerinin harekete geçmesi bu öncü postaların Et Meydanı'na çekilmeleri için yetti.

Hüseyin Paşa'nın komutasındaki topçu kuvvetler Horhor çeşmesi yakınlarında bir mukavemete rastladılarsa da topçu yüzbaşısı Kara Cehennem İbrahim Ağa'nın gayreti ile bu mukavemeti kırdılar. Sonunda

36 Yılmaz ÖZTUNA, **Büyük Türkiye Tarihi**, İstanbul 1978, C. VI., s. 445-446.

türlü yollardan gelen kuvvetlerle Et Meydanı'nı ve başlıca yeniçerileri kışlalarında sardılar. Yeniçeriler savunmada kalmada ısrar ediyorlardı.

Kendilerine teslim olmaları teklif edildi. Reddettiler. Bunun üzerine toplar ateş açtı. Bu ateşle büyük kışla kapısının bir kanadı kırıldı. Mustafa isminde bir topçu eri hayatını tehlikeye atarak kapının diğer kanadını da açtı. Topçular Et Meydanı'na başlarında Kara Cehennem İbrahim Ağa olduğu halde girdiler. Yeniçeriler toptan yılmışlardı. Kışlaları da yanmaya başlamıştı. Büyük bir şaşkınlık içinde hayatlarını kurtarmak için kaçmaya başladılar. Bu kısa savaş yeniçeri isyanına son verdi. Yüzyıllarca Osmanlı İmparatorluğunun şan ve şerefini sağlamış olan fakat devleti çıkmaza sokan yeniçeri ocağı bu suretle hatalarının ve kabahatlerinin ağırlığı altında bir kaç saatte ezilmiş oldu.

Yeniçerinin perişan edildiği haberi her tarafta sevinçle karşılandı. II. Mahmud bir hatt-ı hümayun yayımlayıp devletin bütün beldelerine göndererek yeniçeri ocağını kaldırdığını ferman etti. Hatta yeniçeri kelimesini telaffuz edenlere ağır ceza verileceği bildirildi[37]. Ocağın kaldırılması bütün Avrupa'da derin akisler yaptı. Gazeteler haberi manşetten verdiler. Kitap ve risaleler yayınladılar. Vak'a-i Hayriyye diye anılan yeniçeri ve kapıkulu ocaklarının ilgası Türkiye tarihinin büyük dönüm noktalarından biri hatta Cumhuriyet Vaka-ı Hayriye'nin bir neticesi şeklinde değerlendirilir[38]. Sultan II. Mahmud'un emri ile Avrupai tarzda talim yapacak olan "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye" adlı yeni bir askeri teşkilat kuruldu.

Yeniçerilik Osmanlı İmpatorluğu'nun gelişmesinde hiç şüphesiz önemli görevler üstlenmiştir. Ancak ocağın düzeninin ve disiplininin kaybolmaya yüz tutmasıyla devletin aleyhinde olmuşlardır. İmparatorluk için önceleri yararlı olan daha sonra zararlı hale gelen bu teşkilatın II. Mahmud devrinde 15 Haziran 1826'da kaldırılmasıyla devletin başındaki belalardan biri def edilmiş oldu.

---

37 KARAL, a.g.e., C. V., s. 149.

38 ÖZTUNA, a.g.e., s. 448.

Yeniçerilik müessesesinin daha iyi anlaşılabilmesi için yeniçerilikle ilgili yeniçeri ağası, yeniçeri bayrakları, ağa divanı, yeniçeri kazanı, kazan kaldırma, yeniçeri düğünü gibi diğer bazı terimleri ve kavramları da vermek gerekmektedir. Bunları sırayla şu şekilde izah edebiliriz:

Yeniçeri Ağası: Ocağın en büyük amiri yeniçeri ağasıydı. Selim II devrine kadar ağalar ocaktan gelirdi, sonra bu usül bırakıldı ve Enderundan, Hasodanın büyük amirlerinden, padişahın şahsen güvenini kazanmış kimselerden ağalığa getirilenler oldu. XVII. yy.'dan sonra arada yine ocaktan tayin edildi, XVIII. yy.'dan itibaren ağalar daima ocaktan geldi ve ileri subaylardan olan, ocağın ikinci amiri sayılan Kul Kethudaları ağa tayin olundular. Kul kethudası resmi teşrifatta sekbanbaşıdan sonra gelmekle beraber, fiilen nüfuz ve salahiyeti daha çoktu. Kendisi, hem ağanın muavini, hem de ocağın devlete karşı temsilcisi ve sorumlusuydu. Bu mevkie gelmek için erlikten başlayarak derece derece terfi etmesi lazımdı. Ocaktaki yeri 1. Ağa bölüğü idi.

Padişahlar cuma namazına çıktıklarında yeniçeri ağasının bir kısım maiyetiyle hazır bulunması kanundu. XVI. yy.'ın yarısına kadar dereceleri sancakbeyliği iken sonradan beylerbeyliğe yükseltildi. 1645'ten sonra vezirlik verildiği de oldu. Ocakta, yeniçeri katibinden başka rütbe sahibi kim varsa azli ve nasbı yeniçeri ağasına aitti. Yeniçeri katibi (Yeniçerilerin ve acemi ocağı mensuplarının maaş ve künye defterlerini, yani esas kütük kayıtlarını tutan görevli) önceleri ocaktan tayin edilirken Mehmet II devrinden itibaren dışarıdan ve doğruca sadrazam tarafından tayin edilmesi kanun haline geldi. Yeniçeri ağası padişahın has kulu olduğundan hükümdar herhangi bir sebepten dolayı cuma namazına çıkmazsa edeben o da çıkmaz, sefere katılmazsa ağa da katılmazdı. Hükümdar sarayda bulunmazsa divan toplantısı olsa bile oraya gitmezdi.

Ağalar, vezir derecesindeyse divan toplantılarına katılırlar, değilse dışarıda bekler, toplantıdan sonra ve vezirlerden önce padişah tarafından kabul edilirlerdi. Kendilerinin 19 kişilik özel maiyetleri vardı (ağa gediklileri veya seraser kuşaklılar). Bunlar başmehter, ikinci mehter, üçüncü mehter, saraç, çuhadar, mataracı, câmedar, tüfekçi, bayraktar, tuğcular, mumcular ve göndercilerdi. Yeniçeri ağalarının enderundan ve hasoda-

nın ileri ağalarından tayini usulünün kabulünden sonra ocakta oturmaları doğru bulunmadı ve ikametleri için ayrı bir daire yapılıp vakfedildi. Bunun yeri, yeniçeri kanunnamelerine göre divana yakın eski ve yeni odalara aynı mesafede idi (bugünkü Çarşıkapı ile Türbe arasında). Bu, eski Ağa Kapısı'dır. Meşhur Ağa Kapısı ise Süleymaniye'de aslen İstanbul müftülüğünün bulunduğu yerdeydi. XVII. yy.'m başlarında eski Ağa Kapısı'nın, yüzyılın ortasına doğru da yeni Ağa Kapısı'nın kullanıldığı bilinir. Ağa Kapısı, yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra Şeyhülislam Kapısı olarak kullanıldı. Burada ağanın ailesiyle oturmasına mahsus bir daireden başka padişahlara mahsus daire-i hümayun, Tekeli Köşk, Kış Çarşamba Dairesi, Yaz Çarşamba Dairesi, Divan Dairesi, Silahtar odası ve cami, kul kethudasının yazlık ve kışlık dairesi, Vekilharç ve Falakacılar dairesi ile hapishane odaları, Akşemseddin makamı ve Ağa Kapısı'na mensup çeşitli memurlara mahsus odalar vardı. Ahşap olan Ağa Dairesi, birkaç kere yanarak yeniden yapıldı. bu yangınlar 1660, 1750, 1771 ve 1782 tarihlerine rastlar.

Ağa Divanı: Ağa Divanı, Ağa kapısında ve Ağa'nın nezareti altında ocak işlerini görmek, şikayet ve davaları dinlemek ve karara bağlamak için toplanırdı. Bunun üyeleri sekbanbaşı, kul kethudası, zağarcıbaşı, seksoncubaşı, başçavuş vb. ocağın ileri gelen subaylarıyla İstanbul ağası ve yeniçeri katibiydi. Bu divan, Divan-ı Hümayun'un toplantı günlerinde, ağanın divandan makama dönüşünden sonra toplanırdı.

Yeniçeri Bayrakları: Yeniçeri ocağının bayrakları arasında İmam-ı Azam Bayrağı, Alay Bayrağı, Ağa Bayrağı, Kethüda Bey Bayrağı, Başyayabaşı Bayrağı, Başçavuş Bayrağı ve Bölük ve Ortaların bayrakları vardı. İmam-ı Azam Bayrağı ocağın sünniliğine alametti ve beyaz renkteydi. Alay Bayrağı'nın yarısı kırmızı yarısı sarıydı. Orta ve bölüklerin çatal bayrakları da böyleydi.

Yeniçeri Kazanı: Yeniçeri orta ve bölüklerinde bulunan ve içinde yemek pişen kazan, kutsal sayılırdı. Kendilerine ait bir meseleyi konuşmak için odalarında toplandıkları zaman bunun etrafında oturur, isyan ettikleri zaman da kazanlarını meydana çıkarırlardı (Kazan kaldırma). Bunlardan başka, Hacı Bektaş Veli'nin içinde çorba pişirip ocağa hediye

ettiğine inanılan ve "Kazan-ı Şerif" diye anılan bir kazan vardı. Yeniçeriler, bu kazanın kaldırılıp da yerine bir kova su dökülse dünyanın alt üst olacağına inanırlardı. Bu kazana sığınan caniler ocağın himayesini kazanırlardı.

Kazan Kaldırma: Yeniçerilerin isyanlarına genel ad olan bu söz, sonradan halk arasında "İsyan etmek, topluca baş kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. Yeniçeriler, ıslahatlara karşı koymak, bazen de ulufe meselelerini çözümlemek için isyan edecekleri zaman ocaklarında yemek pişirilen kazanlarını kaldırarak Et Meydanı'na getirirler, etrafında toplanırlardı. Taraftarları çoğalınca saraya yürüyerek istekleri nin yerine getirilmesini isterlerdi. Kazan kaldıran yeniçeriler Osmanlı tarihinde bir padişahı, yüzlerce veziri öldürdü. İstanbul'da büyük karışıklıklar çıkardı. Son kazan kaldırma 15 Haziran 1826'da oldu. Bu olayda kazan kaldıran yeniçerilerin hepsi öldürüldü.

Yeniçeri Düğünü: Esir düşen yeniçerilerin kurtarılmasında gereken kurtulmalık akçesinin (fidye-i necât) sağlanması için ocakça düzenlenen paralı eğlenceye verilen addır. Kurtulmalık akçesi ocağın orta sandığından verilirdi. Esir sayısı fazla olur ve sandık mevcudu yetişmezse yeniçeri düğünü düzenlenir ve ocak efradı gönlünden kopan parayı esirler için üstü kapalı tasa bırakırdı.

Yeniçeri Fındığı: Yeniçeri tüfeklerinin kurşunlarına verilen isimdir.

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Şeref: **Lutfî Târihi**, C. VIII, İstanbul 1328.

Ahmed Lutfî: **Târih**, C. I, VII, İstanbul 1290-1306.

Ahmet Rif'at Efendi: **Devhatü'n-Nukabâ**, İstanbul 1283, s. 57-59.

AKTEPE, M. Münir: "Es'ad Efendi" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C. IV, Eskişehir 1997, s. 363-365.

AKTEPE, M. Münir: "Vekâyi'nüvîs" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C. XIII, Eskişehir 1997, s. 273, 274, 282, 283, 285.

ARSLAN, Mehmet (Haz.): Mehmed Cemâleddin, **Osmanlı Tarih ve Müverrihleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, (Es'ad Efendi Bölümü) s. 80-87.

ARSLAN, Mehmet: "Yeniçeriliğin Kadırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâme'si" **Osmanlı Edebiyat Tarih Kültür Makaleleri**, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2002, s. 319-370.

BABİNGER, Franz: **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun ÜÇOK, "Es'ad Efendi" maddesi, Ankara 1982, s. 384-386.

Bağdatlı İsmail Paşa: **Keşfü'z-Zünûn Zeyli**, C. I, İstanbul 1972, s. 489.

BANARLI, Nihad Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. II, İstanbul 1977, s. 831, 842, 843.

BEYHAN, Mehmet Ali: "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışına Dair Bir Risâle: Gülzâr-ı Fütûhât" **Ata Dergisi**, S. 7, Konya 1997, s. 237-250.

BEYHAN, Mehmet Ali: "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı Üzerine Bazı Düşünceler, Vak'a-i Hayriyye", **Osmanlı**, C. VII, Ankara 1999, s. 258-272.

Bursalı Mehmed Tâhir: **Osmanlı Müellifleri**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. III, İstanbul 1342, s. 24.

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt, "Es'ad Efendi" maddesi, C. VIII, İstanbul 1988, s. 254-256.

Cevdet Paşa: **Târih**, C. I, XII, İstanbul 1309.

DANİŞMEND, İsmail Hami: **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul 1972, C. IV, s. 110.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet: **Türk Şairleri**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. III, İstanbul 1944, s. 1335-1340.

Fatîn: **Tezkire (Hâtimetü'l-Eş'âr)**, "Es'ad Efendi" maddesi, İstanbul 1271, s. 13.

HALAÇOĞLU, Yusuf: **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, Ankara 1955, s. 50.

İLGÜREL, Mücteba: "Yeniçeriler", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1986, C. XIII, s. 385.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, "Es'ad Efendi" maddesi, C. III, İstanbul 1968, s. 950-952.

KARAL, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri**, Ankara 1983, C. V., s. 166.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad: **Edebiyat Araştırmaları 1**, İstanbul 1989, s. 297, 298.

Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. I, İstanbul 1308, s. 339, 340.

Mehmed Dâniş: **Netîcetü'l-Vekâyi'**, (Haz. Şamil MUTLU: **Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati**), İstanbul 1994.

Mehmed Tevfik (Çaylak): **Kâfile-i Şu'arâ**, İstanbul 1290, s. 41.

Mustafa Nûri Paşa: **Netâyicü'l-Vukû'ât**, C. III, İstanbul 1327, s. 103.

Osmanlı Tarihi, Haz.: Heyet, İstanbul 1960, C. V., s. 2574.

ÖZTUNA, Yılmaz: **Büyük Türkiye Tarihi**, İstanbul 1978, C. VI., s. 445-446.

Süleyman Fâ'ik: **Mecmû'a**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 4100, s. 151.

Şânî-zâde Mehmed Atâullâh: **Tarih**, C. IV, İstanbul 1292.

Şemseddin Sâmi: **Kâmûsü'l-A'lâm**, "Es'ad Efendi" maddesi, C. II, İstanbul 1306, s. 909.

Şirvanlı Fatih Efendi: **Gülzâr-ı Fütûhât** (Bir Görgü Tanığının Kalemiyle Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı), Haz.: Mehmet Ali BEYHAN, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2001.

TANPINAR, Ahmed Hamdi: **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1976, s. 115.

TUMAN, Mehmet Nâil: **Tuhfe-i Nâilî**, "Es'ad Efendi" maddesi, Tıpkı basım, C. I, Ankara 2001, s. 36.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I**, (Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocakları) Ankara 1988, s. 114, 535, 555, 607-610.

YILMAZER, Ziya: "Es'ad Efendi" maddesi, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. XI, İstanbul 1995, s. 341-345.

YILMAZER, Ziyâ: (Haz.) Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, **Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi**, OSAV yayınları, İstanbul 2000.

باسمه سبحانه

يامحول الحول والاحوال حول حالنا الى احسن الحال

//1// Biñ iki yüz ḳırḳ bir senesi evâḫirinde firistâde-i dârü'l-icâbe-i ḫayru'n-nâṣırîn ḳılınan ḍarâ'at-nâme-i ümmet-i Muḥammed, "'alâ nebiyyihim ṣalavâtullâhi'l-Meliki'l-Aḥad", resîde-i dehlîz-i aḥsen-i ḳabûl olmaġla cevâb-ı nuṣret-elḳâbı, ṭuġrâ-yı ġarrâ-yı وينصرك الله نصرا عزيزا ile muvaḳḳa' u muvaḳḳar, nâm-ı maḥmidet-irtisâm-ı cenâb-ı ḫilâfet-penâhîye berât-ı nuṣret-vâridât-ı feṯḥ u ẓafer olaraḳ Câmi'-i Sulṭân Aḥmed Ḫânî'de berîd-i ẓafer-nüvîd-i ḳudret-i İlâhî vesâṭetiyle vâṣıl-ı mu'asker-i pâdişâhî olup, 'alâ mele'i'l-muvaḥḥidîn yed-i mü'eyyed-i ḥażret-i ẓıll-i İlâhî'ye teslîm olunduḳda, ol menşûr-ı 'inâyet-mevfûruñ ḳaydı aḳlâm-ı ẓafer-erḳâm-ı şehen-şâhânıñ birinde görülmüş ve bu dîvân-ı şevket-'unvân, bir şehriyâr-ı übbehet-nişânıñ ḫużûrunda sürülmüş olmadığından, defter-ḫâne-i tâc-dârân-ı eslâfa birer 'ilm ü ḫaberi verilmek ve bu ḫaber-i meserretden mütevârî-i laḥd-i ġufrân olmuş ġayret-keşân-ı salṭanat-ı seniyye, ḥayât-ı nâgeh-res ile dirilmek, muḳteżâ-yı ḥamiyyet-i bende-pervâne-i cenâb-ı cihân-penâhî olduġundan işbu miṣâl-i ẓafer-me'âl-i nuṣret-iştimâliñ lisân-ı 'aṣr üzere ḫulâṣası ḥâlâ veḳâyi'-nüvîs-i devlet-i pâdişâh-ı mü'eyyed, fużalâ-yı mevâlî-i kirâmdan **Ṣaḥḥâflar Şeyḫi-zâde Es-Seyyid Meḥmed Es'ad Efendi** ḳullarına emr ü fermân buyurulduḳda, ol yegâne-gevher-i kân-ı ma'ârifiñ dârü'l-kitâb-ı dâniş ü faẓîletden berâverde-i dest-i iḳtidâr eyledigi müstaġnî-i ṣıḥâḥ-ı cevherî olan kelimât-ı Ṣüreyyâ-iltimâ', ma'rûż-ı 'atebe-i ḫurşîd-şu'â'-ı ḫusrevâne ḳılındıḳda, ol mecelle-i bî-naẓîriñ şîrâze-bend-i istiktâb olunması az zamânda peẕîrâ-yı rişte-i ḥuṣûl olmayacaġı ma'lûm-ı 'ilm-i cenâb-ı ḫudâvend-i müşkil-pesend olmaġla, der-'aḳab ṭab' u temṣîline irâde-i kerâmet-'âde-i //2// mülûkânele-

ri, ṣaḥîfe-pîrâ-yı dest-gâh-ı re'y-i ṣâ'ibleri buyurulduḳda, dâru'ṭ-ṭıbâ'a-i ma'mûrelerinde müdîr ve neẓâret-i cebe-ḫâne-i 'âmireleriyle cevşen-i iḳbâli dâġ-zen-i felek-eṣîr olan **El-ḥâc İbrâhîm Ṣâ'ib Efendi** bendeleri becâ-yı ḳalem ü devât, tehyi'e-i lâzıme-i edevât eyleyip, ber-mûcib-i irâde-i işâbet-ifâde-i pâdişâh-ı deḳâyıḳ-istiknâh, aḳdem-i mehâm-ı ṭab' olan taṣḥîḥ emrinde veḳâyi'-nüvîs-i mûmâ-ileyhiñ ḫıdmeti inżimâmıyla zamân-ı ḳalîlde nüsḫa-i muḥarrere-i maṭbû'ayı maṭbû'-ı ṭab'-ı aṣḥâb-ı ṭabî'at olaraḳ ṭab' u teksîr ve ol miṣâl-i bî-miṣâli imtiṣâlen li'l-miṣâli'l-'âlî emṣâlinden ziyâde temṣîl ü tevfîr eyledikde, zemzeme-i du'â-gûyân-ı pâdişâh-ı islâm-penâh, hem-âheng-i ṣarîr-i ḫâme-i 'izzet-i rû-siyâh olaraḳ bu terâne ile dem-sâz-ı nevâ-yı kerrûbiyân olmuşdur:

"İlâhî, İlâhî! Sen ol pâdişâh-ı 'aẓîmü'ş-şân ve bâhirü'l-burhânsın ki; mıṣbâḥ-ı ḳıbâb-ı ebvâb-ı 'inâyetiñ, şeb-çerâġ-ı "yâ ġıyâṣe'l-müstaġîṣîn" ve miftâḥ-ı künûz-ı fevz ü fütûḥâtıñ, seyf-i ṣârim-i "veyâ ḫayre'n-nâṣırîn"dir. İlâhî, İlâhî! Biz 'âciz ü sen ḳâdir, biz kûtâh-dest ü sen muḳtedirsin."

Li-muḥarririhi'l-faḳîr:

"Cihânıñ kâr-ı düşvârı seniñ nezdiñde âsândır
Degil düşvârı her kârı seniñ nezdiñde âsândır"

Bu risâle-i 'anberîn-külâle-i 'ibret-ḳabâlede muḥarrir iẓhâr eyledigi ḳudret-i kâmile, ḫâric-ez-'aḳl-ı beşer olduġu gibi; mülûku memlûk ve memlûku mülûk etmek mertebe-i ḳudretiñden ḫâric ve muḥtâc-ı silm ü medâric degildir.

Müceddid-i dîn ü devlet ve müşeyyid-i mülk ü millet, âteş-endâz-ı ḫânumân-ı 'uṣât-ı mülḥidîn ve mürettib-sâz-ı ġuzât-ı muvaḥḥidîn, velî-ni'met-i bâhirü'l-meymenetimiz efendimiz ḥażretlerini mâlik-i riḳâb-ı selâṭîn ve dâ'ire-i salṭanat-ı seniyyelerini hem-ḥudûd-ı felek-i heftümîn eyleyip, pâdişâhân-ı cihânı derinde bende ve bendelerini ilâ ḳıyâmi's-sâ'a âsumân-ı ma'deletlerinde encüm-i zehrâ gibi tâbende eyle.

آمين آمين لا ارضى بواحدة
حتى اضيف اليها الف امينا

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

//3// 1 Sa'd ola **Es'ad Efendî**'ye eşer
Yazdı târîḫin anıñ **Üss-i Ẓafer**

2 Eşerin eyledi ol ḫayr-ı ḫalef
Ġıbṭa-i vaḳ'a-nüvîsân-ı selef

3 Ḫâmesi seyf-i şeheri-şâh gibi
Parladı ġurre-ṣıfat mâh gibi

4 Pâdişâh eyledi dîni iḥyâ —
O da târîḫini ḳıldı imlâ

5 Ḳılsa tevfîḳini hem-râh İlâh
Añılur nemle Süleymân'la gâh

6 Gelmedi ẕâtı gibi vaḳ'a-nüvîs
Geçmedi gerçi bu târîḫ-i nefîs

7 Görmedi böyle ḥavâdiṯ dünyâ
Vaḳ'a vü vaḳ'a-nüvîsi ra'nâ

8 Böyle söz bulma ḳolaydır el-ḥaḳ
Öyle memdûḥa muvaffaḳ olıcaḳ

9 Medḥe memdûḥ gerek şâyeste
Yoḫsa söz neste olur yâ beste

10 Söze memdûḥ virür ḥüsn-i edâ
Eyleyen bülbüli güldür gûyâ

11 Ḥamdü-lillâh ki **Sulṭân Maḥmûd**
İtmedi nâfile isrâf-ı nuḳûd

12 Naḳd-i iḥsânı düşürdi yerine
Almayan ḳalmadı varsa yerine

13 Ḳıldı vaṣṣâfına iḥsân-ı keşîr
Daḫi şâyeste iderse teḳṣîr

14 Gerçi müstaġraḳ-ı iḥsândır ol
Ne ḳadar eylese şâyândır ol

15 Daḫi bir nice ẓafer-nâme yaza
Nâmını levḥa-i gerdûna ḳaza

16 Ḳıldı taḳrîžine ṣarf-ı miknet
Kiçeci-zâde Meḥemmed 'İzzet

Üss-i Ẓafer

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذى ايد الاسلام بجنود الغيب فى طرفة العين
والصلوة والسلام على سيدنا محمد الذى نسخ دينه الاديان السابقة بلا ريب و مين
وعلى آله واصحابه الذين بذلواجهدهم حتى هلك بسيوف هممهم اهل النفاق والرين

//2// Ammâ ba'dü, du'â vü sitâyiş lâzım-ı ẕimmet-i kâffe-i enâm olan cenâb-ı ẓıll-i Ḫudâ ve pâdişâh-ı eḳâlîm-i lafẓ u ma'nâ, iṭfâ-kön-i kânûn-ı fiten, imḥâ-sâz-ı sevâd-ı miḥen, nâṣır-ı ṣer'-i ḳavîm, ḳâhir-i düşmen-i le'îm, ḫâver-i burc-ı şevket, yâver-i dîn ü millet, tertîb-sâz-ı ḥüsn-i niẓâm, ru'b-endâz-ı gürûh-ı ḫışâm, ṣâḥibü's-seyf ve'l-ḳalem ve sâḥib-i ezyâli'l-kerem 'ale'l-ümem, illâ vehüve es-sulṭânü'l-a'ẓam ve'l-ḫâḳânü'l-mu'aẓẓam, es-sulṭân ibnü's-sulṭân es-sulṭân el-ġâzî Maḥmûd Ḫân ibnü's-sulṭân el-ġâzî 'Abdu'l-Ḥamîd Ḫân ibnü's-sulṭân el-ġâzî Aḥmed Ḫân 'Osmân المتصل حديث سلطنته المعنعنة بثلاثين وسائط من السلاطين الاساطين الى ابى المغازى Ḫân,

مابرح الظفرعن خوافق رآياته اينما نشرت
وما انفك الفتح عن ملازمة عساكره المنصورة حيثما حشرت

efendimiz ḥażretleriniñ //3// yed-i mü'eyyed-kerem-i kerâmet-tev'em-i hümâyûnları vâsıṭasıyla şîrîn-kâm-ı ni'am-ı bî-niḳam-ı İlâhiyye ve dil-sîr-i zülâl-i nevâl-i mâl-â-mâl-i Sübḥâniyye olan bu cûyende-i rıżâ-yı Rabb-i Aḥad, **Ṣaḥḥâflar Şeyḫi-zâde Es-Seyyid Meḥmed Es'ad**, min-ġayri ḥaddin me'mûr olduġu taḥrîr-i veḳâyi'-i devlet-i ebed-ḳarârlarma beẕl-i mâ-ḥaṣal-i iḳtidâr ve maḥżâ himmet-i bî-hemtâ-yı i'câz-nümâ-yı şehriyâr-âneleri terbiyetiyle baḳiyyetü's-selef olan ḥavâdiṯ-i edvârıñ ḥasbe'l-imkân tesvîd ü tebyîżine ḥaṣr-ı leyl ü nehâr birle imtidâd-ı 'ömr ü iḳbâl ve füzûnî-i nuṣret ü iclâlleri du'âsına nuḳûd-ı enfâs-ı ḥayât-istînâsmı îṣâr etmekde iken nâ-gâh, المنح فى طى المحن maṭla'u'l-envârından bir laṭîfe-i ġaybiyye-i ḥażret-i muḳallibü'l-ḳulûb, bâriḳa-efrûz-ı berûz, ya'nî tafṣîl-i âti'l-beyândan müstebân olacaġı vechile müddet-i medîdeden beri dâġ-zen-i ḳulûb-ı kâr-dârân-ı dîn ü devlet ve şerer-fiken-i ḥüsn-i niẓâm-ı mülk ü millet olup, def' u izâlesi tedbîrinde ṣâḥib-ḳırân-ı zamânım diye fermân-fermâ olan nice serveri ye's ü ḥırmân ile serserî-seyr-i beyâbân-ı żacret ve ḳayd u tedârüki teshîrinde müdbir-i cihânım diye iddi'â-nümâ olan ehl-i re'y ü fikri iẓhâr-ı 'ıyy u 'acz ile gûşe-güzîn-i meġâk-i ḥayret eden zümre-i bâġiye-i yeñiçeriyân ki fi'l-ḥaḳîḳa menba'-ı zehr-âb-ı mażarrat ve maṣdar-ı ef'âl-i mefsedetdir, ol pâdişâh-ı tevfîḳ-dest-gâh ve şehriyâr-ı sitâre-sipâhıñ 'ahd-i 'adlinde seyf-i ẓafer-ṭayf-ı ḫusrevâneleriyle ân-ı lâ-yenḳasimde resîde-i aḳṣâ-yı inhizâm ve dûdmân-ı şerâre-feşân olan ṭâ'ife-i mezbûre ile kendilerine istinâd eden sâ'ir mefâsid-cûyânıñ nâm u nişânları ṣaḥîfe-i 'âlemden gezlik-i ṣamṣâm-ı bâ-intiḳâm-ı dâverâneleriyle maḥkûk ü güm-nâm ve bu vesîle-i esîle ile efrâd-ı ahâlî-i bilâd, rehâ-yâfte-i ta'addîleri olaraḳ şîrîn-kâm ve 'an-ṣamîmi'l-bâl sekene-i memâlik-i maḥrûse, sübḥa-şümâr-ı du'â-yı şâh-ı enâm olmuş idi.

İşbu mevhibe-i 'uẓmâ ve melḥame-i kübrâ der-dest-i yerâ'a-i bî-berâ'a-i terḳîm olan //4// târîḫe derc ile suṭûr-ı ṣıḥḥat-sütûr-ı eşer, naḳş-bend-i ḥüsn-i evfer ḳılınacaġı, egerçi iḳtiżâ-yı me'mûriyyet-i muḥarrir-i aḥḳar olup, lâkin pâdişâh-ı zamân, ابقاالله تعالى وجوده ونصر على الاعداء جنوده ḥażretleri ḫaṣîṣa-i ẕâtiyyeleri olan vaḳ'a-i ḫayr-ẕerî'a-i meẕkûreniñ ẓuhûru taḳrîbi gül-

şen-serây-ı devlet-i 'aliyyelerin giyâh-ı ḫod-rûy-ı bi-ḫâṣṣadan taḫliye ve nev-bâve-i ḳânûn-ı meḥâsin-nümûn-ı dîgerle taḫliye buyurduḳları âṣâr ki bî-şâ'ibe-i reyb ü riyâ mensî-i fütûḥât-ı selef ve münşî-i teşekkür-i mu'âṣır u ḫalef bir emr-i mu'tenâ olup, ya'nî müṭâla'-i 'âcizâneme naẓaran ḥadâyıḳu'l-ḥaḳâyıḳ-suṭûr-ı veḳâyi'den bi'l-ifrâz müstaḳillen bâb ve gül-deste gibi elden ele belki her düvele 'arża lâyıḳ bir kitâb-ı mefḫaret-nişâb olacaġı bî-irtiyâm olmaġla, emr-i ehemm-i meẕkûr, mir'ât-ı mużmerât-nümâ-yı ṭab'-ı feyż-neb'-i ḥażret-i ḫudâvendigâr-ı meḳâdir-şinâs ve maşrıḳu'l-envâr-ı ḫâṭır-ı ilhâm-meḳâṭır-ı cenâb-ı şehen-şâh-ı mekârim-istînâsda cilve-ger-i ḥüsn-i ḳabûl ve şu'le-ver-i âṣâr-ı me'mûl olmaḳ recâ-yı ṣâdıḳ ve niyâz-ı vâṣıḳıyla başḳaca basṭ u taḳrîrine 'âcizâne ictisâr ve maḫṣûṣunca żabṭ u ṭaḥrîrine nâ-çîzâne ibtidâr olunup, ol gürûh-ı mekrûhuñ zevâllerine tavṭi'a ṣûretinde vuḳû' bulan eşkinci taḥrîri mâddesi mânend-i muḳaddime taḳdîm ve keyfiyyet-i iżmiḥlâlleriyle çigûnegî-i ḥâlât-ı reddiyyeleri terḳîm ve ḥüsn-i tertîb-i leşker-i ḫâṣ ve 'asker-i mu'allem-i ẓafer-iḫtiṣâṣ żımnında dürc-i suṭûruna ba'żı ferâ'id-i fevâ'id daḫi derc olunaraḳ ḫoş-âyende ta'bîr-i cihân-pesend ile teressüm ve târîḫ-i vaḳ'ayı ifhâm eden **"Üss-i Ẓafer"** ile benâm olunup cilve-gâh-ı nigâh-ı pâdişâh-ı ḥaḳâyıḳ-istiknâh ḳılındı.

El-ḥaḳ ol sulṭân-ı 'irfân-tüvân, bir dâver-i ḳâbil-perverdir ki ruḫ-sûde-i südde-i sedîde-i sidre-sâlârı olan kemter-vâye vü kem-biżâ'anıñ eṣer-i nâdir-berâberi manẓûr-ı naẓra-i kîmyâ-'ayâr ve melḥûẓ-ı liḥâẓa-i //5// kerâmet-şi'ârı olsa saṭr-ı mü'ellefi, şöhret-şiken-i nizâm-ı 'ıḳd-ı Pervîn ve noḳṭa-i ḥarfi, ġıbṭa-baḫş-ı ṣevâbit-i felek-i berîn olur. 'Ale'l-ḫuṣûṣ, bu kâlâ-yı girân-bahâ-yı râḳımu'l-ḥurûf gibi me'âṣir-i bâhiretü'l-mefâḫir-i ṣâḥib-ḳırânîleri mebḥaṣında nesîc-i dest-gâh-ı te'lîf-i elîf ve tamġâ-yı taḥsîn-i ḳadr-dânîleriyle maẓhar-ı envâ'-ı teşrîf ola, maḥsûd-ı vaṣṣâf-ı mu'ciz-beyân ve maġbûṭ-ı ḫâce-i cihân olsa ba'îd olmaz. Ve öyle bir dilîr-i cihân-teshîriñ menâḳıb-ı tefâḫur-'avâḳıbını taḥrîr ve tevfîḳle bu dâne-çîn-i ḫırmen-i ma'ârif daḫi kâffe-i müverriḫîn-i pîşîn üzere da'vâ-yı tefevvuḳ u rüchân ile ṣalâ-ḫân olsa mübâlaġaya ḥaml olunmaz. Nice dilîr, bir şâh-ı İskender-tedbîrdir ki endek işâret-i ṣavlet-işâ'atı, ṣad-hezâr ye'cûc-ı fiten-i rûzgâra sedd-i sedîd-i tehdîd ve ednâ ḥareket-i saṭvet-mâhiyyeti, Şeddâd-ı bî-sedâd-ı düşmen-i şidâdî-nihâda batş-ı şedîd olur.

Ḫulâṣa öyle bir şâh-ı şevket-dest-gâhdır ki meżâmîn-i Ṣâ'ibânesi ve Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr gibi nüket-perdâzı, lüknet-i ḥayretle Kelîm'i lâl ve ḳadd-i ḳadr-i Bîdil'i dâl ider. Ẕât-ı ber-güzîde-ṣıfât-ı ḫılâfet-penâhîleri selâṭîn-i tedbîr-âyîn miyânında yegâne olduġı gibi,

يرضىٰ الكتيبة والكتابة والندى
بفعاله ومقاله وسخائه

mu'arrefesince her hünerde müfred-i zamânedir. Ez-ân-cümle ḥüsn ü metâneti bedîhî celî olan ḫaṭṭ-ı şevâbit-nuḳaṭ-ı hümâyûnu, ṭâḳ-ı Cevzâ-niṭâḳ-ı eflâke ta'lîḳe sezâ bir âyet-i kerâmet-ârâ olduġu bî-şekk ü ẓünûn ve inşâ'-i kitâbet-pîrâsına nisbetle ḥüsn-i sebk-i Mîr Ferîdûn dûndur. Beẕl ü keremi şol ḳadardır ki maḥṣûl-i deryâ vü kân, bir ġarḳa-i iḥsân ve yek-ḳabża-i in'âm-ı bî-imtinânıdır. Fenn-i tîr-endâzî ve tüfeng-endâḫtîde mâlik olduḳları meleke vü itḳân, her menzilde aḳṣâ-yı mesâfe-i şu'â'-ı bâṣırada 'amûd-ı ṣubḥ-âsâ, ḳad-keşîde-i maḳâm-ı rekz olan nişân-gâh-ı bî-iḥṣâdan gün gibi 'ayân ve ba'żısına kâtibü'l-ḥurûfuñ muvaffaḳ //6// olduġu, târîḫ: "Urdı sürb ile sebû sulṭân-ı Maḥmûdu'ş-şiyem". Târîḫ-i menḳûṭ: "Yek-süvâre şâh Maḥmûd atdı oḳ dikdi nişân" târîḫleriyle sâ'ir zînet-efzâ-yı devâvîn-i şu'arâ-i zamânı olan ḳaṣâ'id-i belâġat-beyân ve ferâ'id-i feṣâḥat-leme'ândan müstebân olur. Ẕât-ı Ḥaydariyü'l-ḥareḳâtlarmıñ,

مثل درزمانه بفرزانكى
سرشته زمردى ومردانكى

ta'rîfince muttaṣıf olduḳları emr-i küllî-i dilîrî vü şecâ'at, ḳâbil-i beyân u imlâ olmayıp hemân işbu nuṣret-nâme-i mekânet-ḫâme, tefâṣîl-i cüz'iyyâtından numûne-nümâ ve kitâb-ı zûr u tâbları müṭâla'asına bir fihris-i icmâl-îmâdır. Ve'l-ḥâṣıl nüsḫa-i kübrâ-yı medḥ u şenâları şerḥinde bu ṭufeyl-i żiyâfet-ḫâne-i taḥrîr ve ṭıfl-ı debistân-ı taḳrîriñ lisân-ı ḳalem-i perîşân-raḳamı degil, esâtiẕe-i devrân ve cehâbiẕe-i cihânıñ 'acz ü ḳuṣûra i'tirâf u iḳrârları âşikâr olur. Evlâ odur ki, زدست بنده چه آيد جز از دعا و نياز mu'teẕiresini der-pîş ederek ser-nâme-i kelâm, vecîbe-i du'âsı serdiyle ḥüsn-i insicâm bula. Cenâb-ı Sulṭân-ı serîre-dân celle şânuhu secde-gâhından recâ-yı müstmendândır ki, ol server-i serîr-ârâ-yı 'adl ü dâd ve sürûr-efzâ-yı 'ibâd u bilâd ḥażretleriniñ sâye-i re'fet-pîrâyesin ilâ ebedi'l-âbâd şarḳ u ġarba dek

memdûd ve fevz ü nuṣret ve 'ömr ü şevketin mânend-i merâtib-i a'dâd nâ-maḥdûd eylesin. آمين آمين بالنبى الامين وهاانااشرع فى المقصودمستعينامن الملك المعبود

Taḥrîr-i Eşkinciyân

Cemî'-i selâṭîn-i pîşîn ve kâffe-i mülûk-i 'adl-âyîn miyânında nice nice feżâ'il-i ḥamîde ve gûnâ-gûn fevâżıl-ı pesendîde ile mümtâz ve "feleni'me'l-emîrü emîruhâ" teşrîf-i nebevîsiyle ser-firâz olan devlet-i mü'eyyede-i Âl-i 'Oṣmân, جعل الله تعالى حاميها كاسمه الشريف محمودافى كل الاحوال والزمان şehen-şâhîleriniñ beyninde müceddid-i dîn ü devlet ve mü'eyyid-i //7// ḳânûn-ı şerî'at olduġu vâṣıl-ı ser-ḥadd-i bedâhet olan veliyy-i ni'met ve bâ'iṣ-i âsâyiş ü râḥat, ya'nî pâdişâhımızıñ tâc-ı bâhirü'l-ibtihâc-ı salṭanat ve ḳabâ-yı 'âlem-bahâ-yı şevket, ser-i sa'âdet-efser ve vücûd-ı merâḥim-güsterleriyle zînet ü fer bulduġu zamân-ı mes'adet-'unvânından işbu vaḳt-i meserret-na'ta ḳadar ki cülûs-ı meymenet-me'nûs-ı hümâyûnlarınıñ onṭoḳuzuncu sene-i müstaḥsenesidir, وجاهدوا باموالكم وانفسكم فى سبيل الله emr-i Rabbânîsine kemâl-i imtiṣâl ile terk-i râḥat u ḥużûr ve beẕl-i gencîne-i nâ-maḥṣûr ederek i'lâ-yı kelimetullâhi'l-'ulyâ ve iḥyâ-yı millet-i ḥanîfe-i sümeḥâ niyyet-i ḫâliṣe ve ṭaviyyet-i ṣâfiyesiyle cilve-nümâ-yı âyîne-i mizâc-ı ilhâm-imtizâcları olan ġayret-i İskenderânî ve ḥamiyyet-i ṣâḥib-ḳırânîleri iḳtiżâsınca, tanẓîm-i umûr-ı devlet ve terfîh-i aḥvâl-i ra'iyyet ḫuṣûṣları âb-ı rûy-ı maṭlab-ı kerâmet-meşrebleri olmaḳdan nâşî, bir vaḳitden beri memâlik-i maḥrûsetü'l-mesâlik-i mülûkâneye keṣâfet-âver-i istîlâ ve meẓâlim-güster-i berâyâ olup kendilerini ṭavâ'if-i mülûkdan 'add ü şümâr ederek ḫâr-ı dâmen-gîr-i salṭanat olan bunca ḫas u ḫâşâk-ı fitne vü fesâdıñ âb-yârî-i ḳahr-ı ḳahramânîleriyle izâle vü taṭhîrinde ṣuver-nümâ-yı meclâ-yı ṣudûr olan himem-i kûh-endâz-ı ḫusrevâneleri ki her biri birer pâdişâha ser-nâme-i iftiḫâr olmaġa sezâ-vâr-ı maṭmaḥ-ı enẓârdır, şöyle kim, 'ale'l-ittiṣâl ḫızâne-i dâfi'atü'l-ḫazânelerin râḥ-ı melâḥime maṣrûf ve zimâm-ı ihtimâmların ṣavb-ı ṣavâb-nümâ-yı ġazavâta ma'ṭûf buyurmaḳda olup, lâkin her çend dârü'l-ferîd-i nuṣret ü ẓafer, merbûṭ-ı sımṭu'l-le'âl-i ḳader ve netîce-i muḳaddemât-ı rıżâ-yı Ḫâlıḳu'l-beşer ise de ḳâṭıbe-i aṣḥâb-ı millet-ıttıbâkı ve 'âmme-i erbâb-ı dirâyet-ittifâḳı üzere

işbu 'âlem-i esbâbda لكل امور اسباب و لكل دور ابواب îcâbınca taḥṣîl-i her maṭlab, ḳayd u tevekkül-i tenbîh-i nebîh-i nebeviyyesi delâlet etdigi üzere vâbeste-i rişte-i sebeb olmaḳ, 'âdet-i muṭṭaride-i //8// İlâhiyye olduġuna binâ'en, maḳṣad-ı aḳṣâ-yı fevz ü nuṣret daḫi intisâb-ı esbâb-ı rıżâ-i Ḥażret-i Vehhâb'dan ṣoñra "el-ḥarbü ḫud'atün" işâret-i şerîfe-i şer'iyyesince ṣanâyi'-i muḳteżiyye-i ḥarbiyyeyi bilir ve emîr ve żâbiṭine muṭî' u münḳâd olur 'asker tedârüküne mevḳûf olduġu vâreste-i ḳayd-ı işâretdir. Devlet-i 'aliyye-i sermediyyeniñ ise şarḳen ve ġarben ḳalem-rev-i ḥükm ü fermânı olan bunca memâlik ü buldândaki 'asâkir-i ġayret-me'âşiri lâ-yu'ad u lâ-yuḥṣâ ve nuḳûd u ḫazâ'in ve künûz u ma'âdini rimâl-i ṣaḥrâ ve miyâh-ı deryâ ġibi bî-intihâ olup, ya'nî şervet ü sâmân-ı devlet-i 'Âl-i 'Oṯmân, افاض الله تعالى عليها تأييده مأدارت الدوران 'ıñ kemiyyet ü keyfiyyeti bundan ḳıyâs olunur ki, sekene-i rub'-ı meskûnuñ dürc-i ṣandûḳa-i iftiḫârları olan emti'a-i ṭuref ve zîver-i tâc-ı ibtihâc etdikleri ecnâs-ı tuḥaf, diyâr-ı ḫâḳâniyyede nihâde-i dükkânçe-i revâc ve 'ayn-ı inṣâfla naẓar olunsa düvel-i sâ'ire tüccârı daḫi menâfi'-i ticâretden âsitân-ı bülend-erkân-ı şâhâneye muḥtâcdır. Lâkin bir müddetden beri merâtib-yâb-ı iḥsân-revâtib olan piyâde leşker miyânında yeñiçeri ṭâ'ifesiniñ içine ẕikri âtî keyfiyyâtla câsûs-ı a'dâ ve efsûs-ı eşirrâ ḥulûl ve mûş-âsâ ol bî-hûşlarıñ sûrâḫ-ı 'urûḳuna duḫûl edip, giderek neseb ü ḥasebi nâ-ma'lûm ve diyânet ü edebi ma'dûm żâbiṭ nâmına olan eşḫâṣ-ı fiten-iḫtişâşıñ silsile-i żabṭ u rabṭ-ı neferât, dest-i ḫıyânet-peyvestlerine geçerek ber-vech-i tafṣîl câ'i'l-beyân içlerinde 'adem-i iṭâ'at-ı uli'l-emr, ṭabî'at ve vaḳt ü ḥâl îcâbından olan nizâmât-ı ḳadîmelerini bozup, her ne ḳadar muḥarrik-i zencîr-i tezvîrleri şirẕime-i ḳalîle ise de ḥükm-i muḳârenetle, "eşerrü'ş-şerri ṣıġaruhu" iş'âlince sefer ü ḥażarda 'illet-i sâriye-i ta'addîleriyle cism-i cesîm-i 'asâkir-i sâ'ire-i kerrâr ve ahâlî-i her dâr u diyâr, mübtelâ-yı derd-i mefsedet ve âlûde-i mekkâre-i baṭâlet olmuş idi.

Fi'l-ḥaḳîḳa, devlet-i seniyye-i ebed-ḳarârıñ ecnâd-ı şecâ'at-nihâdı //9// kerâmet-i ḳuvvet-i diyânet ile ḫaşma ġâlib ve ṣavle-i Rüstemâneleri, selb-i şu'ûr-ı a'dâyı sâlib olmalarıyla, hemân ortadan ṭâ'ife-i mezbûreniñ ez-her-cihet vuḳû'-yâfte olan mażarratları, bi-eyyi ṭarîḳin kâne ber-taraf olduḳda, yed-i ġâlibe-i şîr-dilân-ı 'asâkir-i devlet-i Muḥammediyye zûrundan kenâre-gîr-i semt-i ḫaşiyyet olaraḳ, dâ'imâ raṣad-bîn-i vaḳt-i teġâfül ve müteraḳḳıb-ı hen-

gâm-ı tekâsül olanlar ki, يريدون ليطفؤانور الله بافواهم والله متم نوره ولو كره الكافرون âyet-i i'câz-'alâmeti, mübeyyin-i ḥâl-i ḫaybet-me'âlleridir, ḫayâl-i muḥâl ḳabîlinden olaraḳ şem'-i âfitâb-lem'-i dîn-i mübîni iṭfâ zu'muna düşerek, telâḥuḳ-ı ṣufûf-ı efkâr ile iḥdâṯ u iẓhâr etdikleri âteş-bâzlıḳ ṣanâyi'ini bi-ḥavlillâhi ta'âlâ ve ḳudretihi ricâl-i ebṭâl, ibṭâl edecekleri bî-işṭibâh ve bu ḫuṣûṣda fütûḥât-ı devlet-i nuṣret-ḳarîn-i 'Oṣmâniyyeyi muḥteviyye olup her lisânda te'lîf olunan esfâr-ı tevârîḫ, eṣdaḳ-güvâh olmaġla, ol vechile yeñiçeriyân zümresiniñ beytü'l-ḳaṣîd-i 'asâkir-i güzîn arasmda ḫaşv-ı müfsid maḳûlesinden olan mefsedet ve yevmen-fe-yevmen, iġvâ-yı bed-ṭıynetân-ı a'dânıñ tezâyüdüyle teraḳḳîde olan mażarratlarını bir ṣûretle def' ve beliyye-i celiyye-i tecebbürlerini ref' birle taḫt-ı inḳiyâda idḫâle vesîle olmaḳ ma'nâsına 'asker-i mu'allem tedârükünde evvel ü âḫir kâr-dârân-ı devlet ve âb-şinâsân-ı salṭanat, ṣarf-ı nuḳûd-ı manżûd-ı fikret ve icrâ-yı rûd-ı pür-sûd-ı ġayret ḳılmışlar idi.

Evvelâ cennet-mekân Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Evvel, جعل الله تعالى سميه مؤيدا ومؤيدا بحرمة حبيبه المبجل tertîbine niyyet edip, ḫattâ ol fenn-i müstaḥsende "Uṣûlü'l-Ḥikem fî Niẓâmi'l-Ümem" nâmında te'lîf olunan risâleniñ muvâfıḳ-ı ṭab'-ı 'âlîleri olaraḳ başılıp neşr olunmasına irâde ve zebân-âşinâ-yı ḥikem ü ma'ârif olanlar lisân-ı Tâliyânî'den tercüme birle ḫâlâ bir mücelledi //10// der-dest-i istiṣḥâb-ı muḥarrir-i faḳîr olan resâ'il-i ḫarbiyyeyi âmâde ḳılmışlar iken ḫudâvendigâr-ı müşârün-ileyh, icrâsına muvaffaḳ olmadan vâṣıl-ı gülşen-serây-ı mülket-i 'uḳbâ olup, ba'dehu firdevs-âşiyân Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣâliṯ ḫażretleriniñ ḫayâl-güẕârı olmuş ise de 'aṣrında ḥudûṯ eden hengâme-i seferiñ imtidâdı, maḳṣad-ı aḳṣâ-yı meẕkûruñ ḫuṣûlüne mâni' olduġu, 'ahdini idrâk eden ṣiḳât-ı derrâkdan menḳûldür. Ba'de-ẕâ, ol emr-i ehem, pâdişâh-ı maġfiret-nişân, Sulṭân 'Abdu'l-Ḥamîd Ḫân ḫażretleriniñ derûn-ı kerâmet-nümûnunda müdġam iken müteġallibe-i ümerâ-i Mıṣriyye ve Mora iḫtilâliniñ def'leri meşâġili ve muḥârebe-i sâ'ire vuḳû'undan başḳa,

(Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün)

"Şâh-ı Ḥamîdü'ş-şiyem emri ile
İtdi levendi telef ehl-i diyâr

Mıṣra'-ı meşhûr aña târîḫdir
Geçdi ḳılıçdan fiten-i rûzgâr"

ḳıṭ'a-i ġarrâsı şâmil olduġu üzere diyâr-ı islâmiyyeyi berhem-zede-i târâc ve sîne-i fuḳarâyı tîr-i siteme âmâc eden levend eşḳiyâsınıñ izâlesi meṣâliḥ-i ḫayriyyesine iştiġâl ile iḫtilâs-ı vaḳt olunamayıp, faḳaṭ ṭopçu 'askeriniñ bidâyet-i emirde câ-be-câ sür'atle ṭop atmaları ta'allümlerine ve kisveleri tanẓîmine ve ḳalyoncu 'askeri ḳışlaları binâsına muvaffaḳ olaraḳ "küllü şey'in bi-vaḳtihi merhûn" vefḳince ol pâdişâh-ı mükâşefe-dest-gâh, meger ḫuṣûṣ-ı mu'tenâ-yı meẕkûru ma'nâda ḫayru'l-ḫalef-i bâhirü'ş-şerefleri olan şehen-şâh-ı dil-âgâh ve şehriyâr-i mü'eyyed-sipâh efendimiz ḥażretlerine sipâriş buyurmuşlar imiş. Pes ân-gâh nevbet-i .salṭanat, dil-sîr-i na'îm-i cennet, Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṣâliṣ ḥażretlerine geldikde ser-nâme-i niẓâm tehẕîbiyle 'asker-i cedîde tebvîbine egerçi vaż'-ı ḳalem-i mübâşeret olunmuş idi. Fe-emmâ ḫuṣûṣ-ı istiḥsân-manṣûṣ-ı mesṭûr, ol zamânda //11// ġâlibâ ittiḥâd-ı ḳulûba merhûn ve ittifâḳ-ârâ-i ḫulûṣ-maṣḥûba maḳrûn olmadıġından başḳa, muṭlaḳu'l-'inân çerâ-gâh-ı fesâd olan ḫar-menişân-ı ṣanâdîd-i ocaḳ, bâdî-i emirde merbûṭ-ı evtâd-ı inḳıyâd olmadan, ya'nî teḳâżâ-yı ṣarṣar-taḥrîk-i cevâsîs-i a'dâ ile müsta'idd-i temâyül olan şecere-i zaḳḳûm-ṣemere-i sû'-i ḥareketleriniñ ihtizâzına mecâl olmamaḳ üzere, nüfûs-ı ḳalîle-i ḫabîṣeden 'ibâret olan yeñiçeri muḥarriklerini zîr-i iṭâ'aṭa getirmek vesâ'ilini tedârike teḳayyüd olunmadan tertîbine ibtidâ olunmaġla, Selîmiyye ve Levend çiftliginde âmâde vü ṣaf-zede olan ecnâd-ı cedîde, dest-i ta'addî-i ḫavene-i ṭâ'ife-i merḳûme ile hebâ ve mâ-ṣadaḳ-ı meṣel-i تفرقوا ايدى سبا olmuşlardır ki tafṣîl-i keyfiyyeti mükeddir-i ḫâṭır ve bu bâbda îcâzıñ luṭf-ı belâġatı ḫod ẓâhirdir.

Ḫulâṣa-i maḳâl, pâdişâh-ı islâm-penâh, "eyyedallâhu ta'âlâ ve ḳuvâh", efendimiz ḥażretleriniñ, حرض المؤمنين على القتال fermân-ı müteḥattimü'l-iẕ'ânına nihâyet-i iḳbâl ve kemâl-i imtiṣâlle tesviye-i ṣufûf-ı niẓâm ve teşviye-i ṣufûf-ı intiẓâm, murâd-ı meṣûbât-müfâd-ı mülk-dârâneleri olup, lâkin yeñiçeri ocaġı fettânlarınıñ dîk-i iftitânı 'alâ-ḥâlihi ġaleyânda iken ḫâricden tanẓîm-i maṣlaḥat-ı 'asker, ḥasbe'ẕ-ẓâhir muḥâl ve ḥüsn-i intiẓâmları kendilerine teklîf olunsa lâzıme-i mâhiyyetleri olan cehl-i mü-

rekkeble mümâşil-i merkeb ve iḍlâl-i cevâsîs-i iblîs-telbîs-i ehl-i ḍalâl ile ḳâbiliyyet-i ḥüsn-i terbiyeden sâde bir ḳuru ḳâleb olmalarıyla, ḥüsn-i intiẓâmlarını mûcib olan ṣûretleri heyûlâ-yı mizâcları ḳabûl etmeyecegi bî-işkâl olduġundan mâ-'adâ, mâ-teḳaddemde olduġu miṣillü tâb-ı taḥrîk-i aġyâr ile îḳâ'-ı envâ'-ı fesâda ictisâr edecekleri emr-i aẓher ve onlarıñ def'-i ġavâ'iline iştiġâl daḥi bir ḳayd-ı dîger olacaġı müstaġnî-i istidlâl olup, işbu derd-i müşkil-'ilâca çâre bulmaḳ vâdîsinde, اقدم رجلا واوخر اخرى //12// tereddüdüyle evliyâ-i umûr-ı devlet, şâne-zen-i meḥâsin-i fikret ve şedd-i 'aḍud-i ġayret edip, ربما تكره النفوس من الامر فرجة كحل العقال tesliyetiyle ḳayd-ı aḳdâm-ı iḳdâm olan, من جرب المجرب حلت به الندامه vesvesesini terk birle, Cenâb-ı Ḫayru'n-nâṣırîne vüṣûḳ-ı tâmla bi'l-ittifâḳ, zîrde muḥarrer levâyıḥ kaġıdında yazılan niẓâm üzere ṭâ'ife-i merḳûmeden eşkinciyân nâmıyla fünûn-ı ḥarbiyyeyi ta'lîm etmek vechile 'asker taḥrîr olunmaḳ şıḳḳı iḫtiyâr ve vech-i suhûlet-i maṣlaḥat-ı meẓkûr istiẓmârına ibtidâr olundu

Evvelâ otuz ṭoḳuz sâli veḳâyi'i ḫılâlinde işâret olunduġu üzere aġalıġı hengâmında zümre-i yeñiçeriyân ḫalî'u'l-'iẓârlarından ḫayli evbâş-ı ḳallâşı baş u cânından cüdâ ve bu bâbda devlet-i 'aliyyeye ḫayr-ḫâhlıġı hüveydâ olup, nîk ü bed-i zümre-i mezbûreye vuḳûf-ı tâm ve ıṭṭılâ'-ı mâ-lâ-ḳelâmı olan ḥâlâ ḫalîc-i âsitâne-i sa'âdetde vâḳi' Rûmili sevâḥili muḥâfıẓı ve Ḫudâvendigâr ve Ḳocaili sancaḳları mutaṣarrıfı vezîr-i dilîr Ḥüseyin Paşa'dan istifsâr olunduḳda, ṭâ'ife-i merḳûmeniñ ḥâl ü mişvâr ve ḥareket ü eṭvârları âşikâr olup, e'âlîsini her ne ḥâl ise ilzâm ve esâfilini râm etmek ḥadd-i imkânda ise de, ortalarında müft ḳabîlinden olan esâme aḳçesiyle mütemevvil mütevellî ve aşçı usta ve ḥaşekî oturaġı nâminda ekl ü bel' ve ḳal' u ḳam'a mu'tâd, be-taḫṣîṣ beyândan müstaġnî olduġu üzere ḫulûl-i câsûs-ı düşman ile mecbûl-i fesâd olan biraz ḍâll ü muḍiller ki, الئك كالانعام بل هم اضل mükerremesi ta'rîf-i tâm-ı mâhiyetleridir,

کسی را که باشد یدی در نهاد
بیاید بخر مکر و تلبیس باد

iḳtiżâsınca, inżimâm-ı ṣa'beẓe-i erâcîf ile firîb 'uṣât-ı Rûm ile şâyed kemâ-kân ḥaḳḳı ḳabûl etmeyip sefeleyi şaḳḳ-ı 'aṣâ ile taḥrîk ve dîk-i 'işyânı meydâna çıḳarıp kelime-i müdġame-i ittifâḳı tefkîk etmeleri vâreste-i rişte-i teşkîk olmaġla, maṣlaḥat-ı //13// meẓkûreniñ itmâmı,

رخنه کر ملك سرافکنده به
لشکر بد عهد پراکنده به

ḳâsiresince 'amel olunup, ya'nî ṭâ'ife-i merḳûmeniñ medâr-ı 'utüvv ü istikbârı, ber-vech-i muḥarrer çend nefer-i eşerden 'ibâret olup onlarıñ daḫi seyl-âb-ı fesâdları ancaḳ İslambol'da ḳışlalarında oldukları ḥâlde cârî ve sedd-i baṭş-ı şedîd-i pâdişâhîde eṭrâf u eknâfa ġayr-i sârîdir. Hemân, "o maḳûle fesede def'aten i'dâm ve me'vâları ihdâm olunmaḳdan başḳa ṣûretle olmaz" meſhûmunda vezîr-i müşârün-ileyh, re'y-i ḳaṭ'iyyü'l-müfâd îrâd eylemiş idi. Fi'l-ḥaḳîḳa müşârün-ileyhiñ re'yi nefsü'l-emre muvâfıḳ ve tedâbîr-i siyâsiyyeye muṭâbıḳ olup, ancaḳ derciniñ ol üslûb-ı ḥikmet-maṣḥûbla istimzâc ve dürc-i nizâma idrâcları îcâb-ı maṣlaḥat-ı فقولا له قولا لينالعله يتذكر او يخشى ḳabîlinden olmaġla, "eger ol bî-hûşlara bedraḳa-i tevfîḳ hâdî olup, râh-peymâ-yı ihtidâ vü iṭâ'at olurlar ise, فبها ونعم النعمه والا متوكلا عليه تعالى müstaḥaḳ oldukları cezâ-yı sezâları bi-tamâmihi icrâ olunmaḳ dergâh-ı İlâhî'den müsted'âdır", denilip, bu re'yiñ üzerine miyânlarında nabż-gîr-i aḥvâl-i ocaḳ, ba'żı ḥuzzâḳ ile te'âżud u ittifâḳa iḥtiyâc der-kâr olduġuna ḳarâr verildi.

Vech-i müvecceh-i meẕkûr üzere ẓuhûr eden irâde-i ṣavâb-mu'tâde-i cihândârî mûcibince, bi'l-fi'l yeñiçeri aġası **Meḥmed Celâlü'd-dîn Aġa** ve dirâyeti ḥiss olunaraḳ muḳaddemce başçavuşluḳdan dâ'ire-i ḳaṭâra idḫâl olunup ḥâlâ ḳul ketḫudâsı bulunan **Ḥasan Aġa** ve ustalıḳdan çıḳma sekbânbaşı **İbrâhîm Aġa** ve ketḫudâ yeri didikleri **Muṣṭafâ Aġa** ve ustalıḳdan gelme merci'-i kelime-i ocaḳ **Cânbâz Kürd Yûsuf** ve sâ'ir çend nefer sözbaşı olan kesân aġanın vesâṭetiyle sırr-ı ser-beste-i meẕkûra bâdî-i emrde yegân yegân maḥrem ittiḫâẕ olunaraḳ, envâ'-ı va'd-i rüteb //14// ü iḥsân ve i'ṭâ-yı naḳdîne-i firâvân ile mâdde-i nizâmât-ı 'askeriyyeniñ îcâb-ı şer'îsi ve ḥüsn-i 'aḳlîsi gûş-ı hûşlarına 'alâ-vechi'l-ilzâm telḳîn ü beyân olunup, merḳûmdan daḫi bu ḫuṣûṣuñ lüzûmuna ḳâ'il ve ibrâz-ı ṣadâḳatle tesviyesine mâ'il olaraḳ taḥrîr-i 'asker ile ta'allümleriniñ ta'ahhüdüne ibtidâr ve ṣûret-i inḳıyâd u rıżâ iẓhâr itdiler.

Ḳażiyye-i marżiyye-i inḳıyâd u rıżâyı, yeñiçeri aġası vekîl-i salṭanat ḥażretlerine ḫaber verdigi gibi, keyfiyyeti ma'rûż-ı ḫâk-i pây-ı salṭanat eylediklerinde, merḳûmlarıñ işbu 'ahd ü mîṡâḳları, ḳıbel-i şer'den ṡebt-i veṡî-

ḳa-i ittifâḳ olunmaḳ üzere irâde-i ìṣâbet-ifâde-i ḥażret-i ḫilâfet-penâhî, levḥa-zîb-i ṣudûr olmaġla, ertesi gün ya'nî biñ iki yüz ḳırḳ bir sâl-i ḫuceste-fâl şevvâliniñ on sekizinci mübârek penc-şenbe günü evvelâ bâb-ı şeyḫu'l-islâmîde meclis-i ḫâṣa ḳarar verildi. Yevm-i merḳûmda ṣadr-ı 'âlî-ḳadr-i vüzerâ **Meḥmed Selîm Paşa** ḥażretleri ve müfti'l-enâm **Ḳâḍî-zâde Meḥmed Ṭâhir Efendi** ḥażretleri ve ḥâżır-ı bi'l-meclis ṣadru'r-rûm-ı esbaḳ **Ḫalîl Ḥamîd Paşa-zâde 'Ârif Begefendi** ve ser-eṭibbâ-i sulṭânî sâbıḳâ ṣadr-ı Rûmili **Muṣṭafâ Behcet Efendi** ve bâ-pâye-i Anaṭolu İstanbul ḳâḍîsi esbaḳ re'îsü'l-küttâb **Râşid Efendi-zâde Es-Seyyid Ca'fer Begefendi** ve bi'l-fi'l İstanbul ḳâḍîsi **El-ḥâc Ṣâdıḳ Efendi** ve ketḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî **Aḥmed Ḫulûṣî Efendi** ve şıḳḳ-ı evvel defterdârı **Ṭâhir Efendi** ve re'îsü'l-küttâb **Meḥmed Seyyid Efendi** ve defterdâr-ı sâbıḳ ḥâlâ nâẓır-ı ḍarb-ḫâne **Es'ad Efendi** ve sâbıḳâ ketḫudâ-yı ṣadr-ı a'ẓam ḥâlâ nâẓır-ı ṭob-ḫâne **Ṣâdıḳ Efendi** müvâcehelerinde ol ḫuṣûṣ bi-eṭrâfihi söyleşilip ve vech-i şer'îsi daḫi su'âl olunduḳda, ittifâḳ-ı 'ulemâ ile vücûb-ı ta'lîm-i ceng emrinde iftâ olunup ve ocaḳlunuñ taḥrîr-i 'askere ta'ahhüd //15// eylediklerini yine meclisde bulunan yeñiçeri aġası ba'de'l-inbâ tekrâr, 'umûm üzere dârü'l-fetvâda 'aḳd-i cem'iyyet ile cümleye i'lân u işâ'ata netîce verilip, ta'ahhüdü şâmil iḳtiżâ eden ḥuccet-i tesvîdî maṣlaḥatı içün encümen-i cem'iyyet üç gün mürûrunda olmaḳ üzere ḳaṭ'-ı rişte-i kelâm ve yine me'âl-i maḳâl, südde-i sedîde-i şeh-i dârâ-ġulâma i'lâm olunup, ehl-i şûrâ aḫşâma ḳarîb inṣırâfla meclis iḫtitâm buldu. Ḳâḍî efendi ḫânelerine geldigi gibi İstanbul maḥkemesinde bi'l-ḳuṣûr veḳâyi' kitâbeti ḫıdmetine me'mûr olduġumdan, muḥarrir-i ḥaḳîri faḳîr-ḫânemden celb ile me'âl-i maṣlaḥatı nihânî ifâde ve ta'ahhüd ḥüccetiniñ tesvîdini iḥâle etdikde, maḥżâ ifâża-i imdâd-midâd-ı teveccüh-i ẓıllullâhî ile kilk-i bî-direng-i faḳîr, ḥüccet-i maṭlûbeyi ol gece tesvîd ve ferdâsı cum'a günü beyâż ḳırṭâsa çekip te's̱îri niyâzına rûy-ı siyâhını mâlîde-i dergâh-ı Rabb-i Mecîd ederek bi't-tekmîl vaż'-ı kîse-i kitmân u esrâr ve ẓûhûr-ı peyâm-ı iḥżâra intiẓâr olundu.

Vuḳû'-ı Meşveret-i 'Umûm Der-Dârü'l-Fetvâ:

Yevm-i mev'ûd-ı meẕkûr, ya'nî ẕi'l-ḳa'detü'ş-şerîfeniñ yirmi birinci pazar günü ḥâmil-i mühr-i vekâlet ḥażretleri ve vezîr-i sâbıḳu'n-niḥrîr

Ḥüseyin Paşa ve Boğaziçi'nde Anaṭolu sevâḥili muḥâfızı Kütâhya vâlîsi vezîr **Meḥmed 'İzzet** Paşa ve ma'zûlîn-i ṣadâret-i Rûmili'den **'Ârif Begefendi** ve Pîrî-zâde ḥafîdi **Yaḥyâ Begefendi** ve ser-eṭibbâ-i sulṭânî **Behcet Efendi** ve **'Abdullâh Molla-zâde Es-seyyid Aḥmed Reşîd Efendi** ve ma'zûlîn-i ṣadâret-i Anaṭolu'dan **Meḥmed Raḥmî Begefendi** ve **'Arab-zâde Sa'dullâh Efendi** ve **Ca'fer Begefendi** ve **Çehârşenbevî Ḥâce Meḥmed Efendi** ve İstanbul ḳâḍîsi **El-ḥâc Ṣâdıḳ Efendi** ve mevâlî-i devriyyeden olup maḫrec-i i'tibârî olan sâbıḳâ Erżurum ḳâḍîsi //16// **Kütâhyevî Ḥalîl Reşîd Efendi** ve yine maḫrec-i i'tibârî olan **Kedûsî Es-seyyid Meḥmed Efendi** ve müderrisînden emînü'l-fetvâ **Yabân-âbâḍî 'Alî Efendi** ve re'îsü'l-müsevvidîn **El-ḥâc Feṭḥullâh Efendi** ve sarây-ı cedîd-i hümâyûn ḫâcelerinden kitâb-ḫâne ḫâcesi **Akşehirli 'Ömer Efendi** ve ḫazîne ḫâcesi vekîlü'd-ders-i şeyḫu'l-islâmî **Etmekçi-zâde Ḥâfıẓ Aḥmed Efeendi** ve seferli ḫâcesi **Ḳonevî Es-Seyyid Ḥüseyin Efendi** ve Ġalaṭa Sarâyı'nda kitâb-ḫâne ḫâcesi **Eginli İbrâhîm Efendi** ve büyükoda ḫâcesi **Deñizli Yaḥyâ Efendi** ve ortaoda ḫâcesi **Zeyrek İmamı-zâde Es'ad Efendi** ve küçükoda ḫâcesi **Çerkeşî Meḥmed Efendi** ve sâ'ir ders-i 'âm-ı müderrisînden **Ḳarabâġî Aḥmed Efendi** ve **Bafralı Es-seyyid Aḥmed Revnaḳî Efendi** ve **Aḫısḳavî Aḥmed Efendi** ve **Kürd Abdu'r-Raḥmân Efendi** ve **Baba-ḳal'alı Muṣṭafâ Efendi** ve **Çehâr-şenbevî Muṣṭafâ Efendi** ve **Selânikî Meḥmed Emîn Efendi** ve **Tîrevî Keşşâf A'rec 'Abdullâh Efendi** ve **Seyyid 'Alî Efendi** ve Bâyezîd Câmi'i vâ'iẓi **Ḳâsımpaşalı Şeyḫ Aḥmed Efendi** ve Ebu'l-feṭḥ Câmi'i vâ'iẓi ve Câmi'-i Ebî Eyyûbi"l-Enṣârî "raḍiye 'anhü'l-Bârî" imâm-ı evveli **'Abdullâh Efendi** ve Nûr-ı Osmânî Câmi'i vâ'iẓi **Ḳaẓṭâġî 'Oṣmân Efendi** ve Vâlide Sulṭân Câmi'i vâ'iẓi **Şeyḫ Meḥmed Murâd Efendi** ile ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden keṭḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî ve defterdâr efendi ve re'îs efendi ve muvaḳḳi'-i dîvân-ı müşeyyedü'l-erkân **'Atâ'ullâh Efendi** ve ḳudemâ-yı ricâlden **Ḥasan Ṭaḥsîn Efendi** ve nâẓır-ı ḍarb-ḫâne ve nâẓır-ı ṭob-ḫâne ve re'îsü'l-küttâb-ı esbaḳ **'Ârif Efendi** ve mektûbî-i ṣadâret-penâhî **Süleymân Fâ'iḳ Efendi** ve **Âmedî 'Âkif Efendi** ve ocaḳlı ṭaḳımından yeñiçeri aġası ve bi'l-fi'l sekbânbaşı ve sekbânbaşı ma'zûllerinden **'Oṣmân Aġa** ve **Aḥmed Aġa** ve **'Abbâs Aġa** ve ḳatâr aġaları //17// ve bi'l-cümle bölük aġaları ve beş ḳadar cem'iyyetli orṭa mütevellîleri ile mârrü'l-beyân **Ḳürd Yûsuf**, bâb-ı

müfti'l-enâma ḳâdime-cünbân-ı 'azîmet ve muḥarrir-i süṭûr daḫi tenbîh-i evliyâ-i umûr ile ḥuccet-i merḳûmeyi ḫatm u ḳırâ'at içün dâḫil-i bezm-i meşveret ve ḳâ'id-i ṣaff-ı ni'âl-i cem'iyyet olmuş idi.

Cümlesi ṣuffede tertîb olunan encümende 'alâ-merâtibihim zânû-zen-i ḳu'ûd-ı meskenet ve muntaẓır-ı tertîl-i ḫiṭâbet olduḳlarında, evvelâ ṣadr-ı a'ẓam-ı ṭalâḳat-'alem "veffeḳahullâhu ta'âlâ li-i'lâi livâi şerî'ati'n-Nebiyyi'l-Ekrem", dehân-ı râstî-beyânın bâz ve iḳtiżâ-yı maḳâm ile telaṭṭuf u müdârâ ṣıḳlarına ri'âyet birle muḳaddemât-ı iḳnâ'iyye ve ilzâmiyye serdine ser-âġâz edip, "Lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne, ey iḫvân-ı mü'minîn, işbu devlet-i 'aliyye-i mü'eyyede, taḥṣîl-i rıżâ-yı vâcibü'l-vücûd ve keşret-i ḫazâ'in ü nuḳûd ve vefret-i cünûd-ı şecâ'at-âlûd ile, الدين يعلو ولا يعلى عليه tebşîrince bidâyet-i salṭanatdan beri yedi ḳıral dedikleri a'dâ, zebûn-ı ejder-i heft-ser-i ḳahr u ġalebesiyken, bi-ḥikmetihi sübḥânehu biraz zamândır ki esta'îẕü-billâh, ان تنصروا الله ينصركم şarṭ-ı şerîfine ri'âyet olunmadıġından, ya'nî evâmir-i İlâhiyyeye imtiṣâl ve nevâhîden ictinâb ve naṣṣ-ı ḳaṭ'iyyü'l-müfâd-ı اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم îcâbına ser-dâde-i inḳıyâd birle bâb-ı rıżâ-yı müsebbibü'l-esbâba intisâb ḳılınmadıġından, şe'âmet-i 'iṣyân ile emr-i ġazâda 'asâkiriñ teşettüt ü fütûrları ve evliyâ-i umûruñ daḫi edâlarında 'acz ü ḳuṣûrları nümâyân olup, vuḳû' bulan muḥârebelerde bu ḳadar ḫazâ'in ü mühimmât telef ve islâmiyân, dûçâr-ı mevc-i deryây-ı esef olduġu, cümleniñ manẓûr-ı çeşm-i şuhûdu ve 'ale'l-ḫuṣûṣ re'âyâ maḳûlesi olan eşḳıyâ-i Rûm ki, seyl-i kûh-efken-i celâdet-i ehl-i islâma nisbetle ḫas u ḫâşâk ḳabîlinden iken bu vaḳte ḳadar şerâre-i şeḳâvetleri inṭifâ-peẕîr olmadıġı //18// 'âmmeniñ meşhûdudur. Ṣadr-ı evvelde sebḳat eden sîne-ṣâfân-ı ehl-i îmân, dîn-i mübîn-i Muḥammedî uġurunda mâlen ve bedenen ne vechile ṣaf-beste-i meydân-ı ġayret ve ne derecelerde ṣâbitü'l-aḳdâm-ı dâ'ire-i ḥamiyyet olduḳları kütüb ü esfâr-ı tevârîḫde muḥarrer ü merḳûm, siyyemâ piyâde 'askerden ma'dûd ve fi'l-aṣl cümlesi sefer ü ḫażarda ḳışla ve ḫaymelerinde mevcûd olan yeñiçeri cünûdunuñ 'uhûd-ı sâbıḳada keyfiyyet-i iṭâ'at u şecâ'atları cümleniñ ma'lûmudur. İşte 'asâkir-i merḳûmeniñ fi'l-ḳadîm bu vechile yararlıḳları der-kâr iken, aralıḳ aralıḳ miyânlarına bed-aṣl eşḫâṣ-ı mechûle duḫûlüyle niẓâm-ı ḳadîmleri efrâdı gibi nâ-yâb ve bünyân-ı ḳânûnları ḫarâb-ender-ḫarâb olup, el'ân defter-i pâdişâhî ye-

ñiçeri esâmîsi ile leb-rîz ise de ceng eri arandıḳda nâdir bulunur. Ve bu ḥâl ile sefere orṭa ta'yîn olunduḳça żâbiṭ aġaları bir ḳuru yoldaş adıyla cem' etdikleri ecnâs-ı muḫtelife ḥarb ü ḍarb erbâbı olmadıḳlarından mâ-'adâ, rişte-i ḥüsn-i niẓâma merbûṭ ve żâbıṭa-i taḥt-ı inḳıyâdda mażbûṭ olmamalarıyla içlerine câsûs-ı bî-nâmûs ḳarışıp ve be-taḫṣîṣ girdâr u eṭvârları murdâr olan rûm-ı bed-erûm ṭâ'ifesi ki, الكفر ملة واحدة ittiḥâdınca merkûz-ı ṭabî'atları olan ḫıyâneti icrâda mecbûr ve cânib-i maṣûnü'l-cevânib-i islâma olan 'adâvetleri ḥükmünü îfâda meslûbü'ş-şu'ûr olaraḳ, ḥâcî ve ḫâce ḳıyâfetine girip, sebük-maġzân-ı yeñiçeriyânı gûnâ-gûn iġvâ-yı cân-ḫırâş ve rengâ-reng evhâm-ı dil-terâş ilḳâsıyla taḥrîk ü iḍlâl ederler. Ol bî-dimâġân daḫi evvelâ bunlarıñ cûsûs u kefereden olduḳlarını bilmeyip ve ḥaḳḳ u bâṭılı temyîze 'aḳılları daḫi ermediginden, cevâsîs-i kefereniñ kelimât-ı mümevveha ve muḳaddemât-ı nâ-müveccehalarım tamâma ṣayıp, gâh seferleriñ aṣlı yoġimiş, ġaraż yeñiçeriyi ḳırdırmaḳ imiş ve gâh vükelâ-yı devlet gûyâ memleketleri //19// akçe ile ṣatarlar imiş yollu ve daḫi buña beñzer biñ dürlü ekâẕîb ü ürcûfeler işâ'asıyla iḥdâṯ-ı fitne vü şûr ederek, kendileri şunda ṭursun, 'asâkir-i sâ'ireniñ sâ'id-i ġayretlerine fütûr verdikleri ġaniyyün 'ani'l-beyândır. Ḥâl bu ki hiçbir devlet kendi dest ü pâyı meṣâbesinde olan 'askerini ḫaṣma ḳırdırmaḳ ḳaṣdıyla ṣarf-ı sîm ü zer ederek sefer açıp memâlikini pây-mâl-i düşman ve maḫaṭṭ-ı rihâl-i miḥen eder mi? Bu zu'muñ bâṭıl olduġu bedîhî vü celî ve ṣaḥîḥ i'tiḳâd etmek ḫumḳ-ı ḳavî olmaz mı? Ḫulâṣa işbu perîşânlıġıñ aṣlı, 'asker-i islâm evvelâ żarûriyyât-ı dîniyyesini ve faẕîlet-i cihâdı ve uli'l-emriñ emr-i dînde ve eṣnâ-yı ḥarbde irâdesine iṭâ'ati farż olduġunu ögrenmemek ve ba'dehu 'ulemâ-i 'iẓâmıñ re'y ü iftâsıyla tertîb olunmuş ḳavânîn-i 'askeriyyeye ri'âyet etmemek şıḳlarından 'ibâret olup, ma'a-hâẕâ fâtiḥa-i devlet-i sermediyye-i 'Oṣmâniyye, ḫuṣûṣen 'ahd-i salṭanat-ı Süleymâniyyede pîrâye-i silk-i süṭûr-ı tanẓîm olan yeñiçeri ocaġı ḳânûn-nâmelerine naẓar olunsa, el-yevm ocaġıñ aḥvâli ẕikr olunan ḳânûn-nâmelere muṭâbıḳ ve ḥareket ü sükûnları üslûb-ı ḳadîme muvâfıḳ mıdır, degil midir, ma'lûm olur.

Zamân-ı pâdişâhî-i ḫudâvendigâr-ı müşârün-ileyh, ṣabbellâhu ta'âlâ sicâle maġfiretihi 'aleyhde, 'aṣrınıñ iḳtiżâsından ya'nî ol vaḳitdeki a'dânıñ ḳullandıḳları eṭvâr-ı ḥarb ü peygâra muḳâbele-bi'l-miṣl lâzıme-

sinden olan ta'allüm-i âlât-ı ḥarb ḫuṣûṣu beher-gün ḳışlalarda icrâ olunmadı mı ve yeñiçeri zümresi âḥâd-ı nâsdan mümtâz olaraḳ ṣayfen ve şitâ'en ve leylen ve nehâren odalarında ḥâżır u mevcûd degiller miydi? Eger żâbiṭân ve neferâtıñ şimdiki veẓâ'if ve ta'yînât-ı muḳarrereleri ta'ayyüşlerine kâfî ve dâd u sitâdlarına vâfî olmayıp da medâr-ı ta'allül ve bâdî-i teḳâsülleri yalñız bu ise ne mâni', beyân olunsun. Lillâhi'l-ḥamd, der-i genc-i şâyegân-ı pâdişâh, sipâh-ı //20// ġayret-dest-gâh içün küşâde ve fevḳa'l-ḥad mâ-lezime va'deleri âmâde olmaġla iḳtiżâsına baḳılır.

El-ḥâletü ḥâẕihi, a'dâ-yı dîniñ ḥâli nice olduġu vâreste-i ḳayd-ı taḥrîr ve yeñiçeriniñ perîşânlıġı ise lüknet-âver-i zebân-ı taḳrîr olmaġla artıḳ kârd-ı żacret, üstüḫâna ve ḫançer-i ser-tîz-i ġayret, câna ṭayandı. Ba'd-ezîn, zümre-i muvaḥḥidîne sezâ-vâr olan ḥareket her ne ise lillâhi 'azze ve cell ve li-resûlihi'l-mübeccel, işbu meclisde der-miyân olunup eşḳıyâ-i a'dânıñ ünûf-ı tekebbürlerini irġâm ve aḫẕ-i şâr u intiḳâm içün ne yapmamız lâzım gelir ve ḳanġı ṣûret muḳteżî olur ise şer'an beyân buyurulsun. El-minnetü lillâhi ta'âlâ, başımız ḥabl-i metîn-i kitâb u sünnete bağlı olmaġla biz daḫi bi'l-ittiḥâd mûcib ü muḳteżâsıyla 'amel ve ḳaṭ'-ı mesâfe-i emel edelim" me'âlinde her birinden ḫayr-ḫâhâne istis'âl ü isticvâb buyurduḳlarında, ser-eṭibbâ ve serverü'l-bâ **Behcet Efendi**, ibtidâsından intihâsına ḳadar beyân-ı mâhiyyet-i ḥâl ve ḫulâṣa-i ḥâliṣe-i eṣdaḳ-maḳâl olan ḫiṭâb-ı müsteṭâb-ı ḥażret-i ṣadr-ı 'âlî-ḳadri taṣdîḳ birle, "fi'l-ḥaḳîḳa bu dâ'-i 'uḍâliñ bi'l-ittifâḳ 'ilâcına ve dem-i fâsid-i beden-i devlet olan niẓâmsızlıġıñ nîşter-i ḥüsn-i tedbîr ile iḫrâcına baḳalım, ibtidâ re'îsü'l-küttâb efendi maẓbûṭ-ı cerîde-i ma'lûmâtı olan aḥvâl-i ḫuṣamâ ve eṭvâr-ı eşḳıyâyı ḫużżâr-ı meclise îżâḥ u inbâ eylesin de sebeb-i 'illet, ḥâẕiḳân-ı dirâyet 'indlerinde ma'lûm olduḳdan ṣoñra tedbîr ü tedâvîsi çâresini görelim" dedikde, re'îs efendi daḫi ḥavṣala-i ḫaşm u ḳabûlden bîrûn olup, mufaṣṣalı evrâḳ-ı veḳâyi'-i 'acâyib-nümûna şebt olunan aḥvâl-i ḥâliyeyi, ya'nî düvel-i ecnebiyyeniñ evvel ü âḫir nice meṭâlib-i nâ-ḥaḳ u iddi'âlarını ve 'ale'l-ḫuṣûṣ rûm mâddesini icrâ-yı ġaraż-ı mâ-fi'ż-żamîrlerine vesîle ittiḫâẕıyla ẓuhûra //21// gelen teklîfât-ı nâ-becâları keyfiyyâtını 'alâ-vechi't-tafṣîl beyân u ifhâm ve "ḥarfî göftem ve ḳıs 'aleyhi'l-bâḳî" diye ḫatm-i kelâm-ı rikḳat-encâm ḳıldıġına mu'âḳib, 'ulemâ-i ḥâżırîn daḫi bu minvâl üzere olunca, "şimdi bi'l-cümle mü'minîne

fünûn-ı ḥarbiyyeyi ta'allüm emr-i lâzım u lâzib ve bu bâbda iṭâ'at-i emîrü'l-mü'minîn üzerimize elzem ü vâcibdir" mefhûmunu yegân yegân edille-i şer'iyye vü 'aḳliyye ityânıyla taḳrîr eylediklerinde, hemân ḳul keṯudâsı ḳavl-i ṣıdḳ ile, "fi'l-vâḳi' ocaġımızıñ ḳânûnuna ri'âyet olunmadıġından içlerine uyġunsuz eşḫâṣ ḳarışdı, ḥattâ o maḳûle tertîbsiz 'asker ile muḳâteleye me'mûr olsam, pây-ı 'azîmetime şikestegî-i tereddüd 'ârıż olacaġı şübhesizdir, zîrâ muntaẓım-ı silsile-i ḳaviyye-i niẓâm olmayan ecnâd, ḫâric-ez-dâ'ire-i ta'dâd ve her biri Rüstem ü Ḳahramân-nihâd olsa daḫi içlerinde olan bir bed-diliñ firârı, sâ'irlerine sirâyet birle żâbiṭlerini mübtelâ-yı derd-i 'âr edecegi âşikârdır. Hemân bilâ-tevaḳḳuf ıṣlâḥ-ı ḥâl-i 'askere ḳanġı ṣûretle olur biter ise şurû' buyurulsun" deyip, من اصلح نفسه ارغم انف اعاديه ḳavl-i ḥikmet-evveliniñ ma'nâsını iş'âr eyledi. Mevcûd bulunan ocaḳlı daḫi mûmâ-ileyhi taṣdîḳ ve müdde'â-yı meẕkûru taḥḳîḳ eylediklerinde ṣadr-ı a'ẓam-ı Âṣaf-şiyem, sâbâş u taḥsîn ve du'â vü âferîn ile cümleyi iltifâta ḳarîn buyurduḳlarından ṣoñra, müşârün-ileyh ekremehullâhu bi't-teyîdi 'aleyh ḥażretleri tekrâr nâṭıḳa-pîrâ-yı ḫiṭâb olup, "ibtidâ i'dâd-ı ḳuvvet-i ġalebe-i a'dâ ya'nî yeñiçeri zümresiniñ perîşân-üslûb olan aḥvâli ber-vech-i şer'î bir ḥüsn-i ṣûretle intiẓâm-ârâ ve bu taḳrîble cümlesi maẓhar-ı 'avârif-i bî-intihâ olmaḳ maṭlûb-ı ṣavâb-maṣḫûb-ı ḥażret-i ḫilâfet-penâhî olduġunu âmir şeref-pîrâ-yı ṣaḥîfe-i ṣudûr olan //22// ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı füyûżât-nümûn-ı pâdişâh-ı rub'-ı meskûn, ba'dehu niẓâm-ı 'asker emrinde muvâfıḳ-ı şer' u 'aḳl olaraḳ ocaḳ ḫalḳı ḥaḳḳında maḥżâ ni'met ve bâliġan-mâ-belaġ iḥsân u 'inâyetden 'ibâret olan ḥüsn-i niẓâmı mübeyyin olup bend bend terḳîm olunan levâyıḥ-ı istiḥsân-maḳrûn ḳırâ'at olunsun", buyurduḳlarında ḫaṭṭ-ı hümâyûnu 'umûmen ḳâ'im olduḳları ḥâlde re'îsü'l-küttâb efendi ve levâyiḥi daḫi ḳâ'iden mektûbî efendi pey-der-pey ḳırâ'at eylediler.

Ṣûret-i Lâyiḥa

Sâye-i merâḥim-vâyesinde istiẓlâl ile ez-her-cihet maẓhar-ı envâ'-ı ni'met ve nâ'il-i 'izzet ü sa'âdet olduġumuzdan devlet-i 'aliyye-i sermediyyeniñ ẓuhûr-ı meyâmin-nüşûrundan beri selâṭîn-i güzîn-i Âl-i 'Oṣmân

ḥażerâtı قاتلوا المشركين كافة emr-i Rabbânîsi ve مداله تعالى سلسة خلافتهم الى آخر الدوران عرض المؤمنين على القتال fermân-ı ṣamedânîsi iḳtiżâsınca i'lâ-yı kelimatullâhi'l-'ulyâ içün ṭavâ'if-i 'askeriyyesini dâ'imâ ġazâ-yı ġarrâya iġrâ ve fî sebîlillâh ḳıtâl ü cihâda sevḳ ü taḥrîż ederek farîża-i cihâdı icrâ birle âvâze-i şân u şevketleri ṭaraf ṭaraf resîde-i ser-ḥadd-i iştihâr ve ṣufûf-ı maḥfûflarına ḳarşı gelenler ṭu'me-i şemşîr-i ḳahr u demâr ve hemîşe hizebrân-ı 'asâkir-i cerrâr ve dilîrân-ı düşmen-şiken-i kerrârları temellük-i gencîne-i ġanâyim-i bî-şümâr ile tebaḥtur-künân-ı meydân-ı iftiḫâr oldukları kâffe-i enâmıñ tevâtüren ma'lûm u meczûmu ve bi'l-ḫuṣûṣ mücerred ġazâ vü cihâd içün mevżû' u maḫṣûṣ olan yeñiçeri ocaġı ṭalkınıñ 'avn ü 'inâyet-i Rabbânî ile fi'l-ḳadîm her dürlü a'dâ vü ḫuṣamâya ġâlib oldukları kütüb-i tevârîḫde muṣarraḥ u manṣûṣ iken sinîn-i vefîreden beri dest-i desîse-i câsûs-ı füsûs-me'nûs ile 'ıḳd-ı 'aḳd-i ḥüsn-i niẓâmlar inḳıṭâ' u infiṣâm ve giderek ortalarında //23// ḥabl-i metîn-i iṭâ'at-ı ulü'l-emr, inşırâf u inşırâm bulduġundan başḳa, fi'l-aṣl cümlesi eşkinci ta'bîriyle esâmelü yoldaş olup sefer vuḳû'unda cümleten bayrakları altında ḥâżır ve emr-i irâdeye muntaẓır olmaḳ esâs-ı ḳânûnlarından iken biñ yüz elli iki târîḫinde Mora cezîresinde vâḳi' Anabolı Ḳal'ası fetḥinde ẓuhûr eden ḫıdmetleri muḳâbilinde ba'zı 'âḳıbet-endîş olmayan ẕevâtıñ müsâ'adesiyle eşkinci esâmeleriniñ teḳâ'üd olmalarına ber-taḳrîb ruḫṣat aldıklarından ṣoñra, zümre-i müteḳâ'idîn, ellerinde olan esâmelerini aḳçe ile 'askerî ṭâ'ifesinden olmayan Zeyd ü 'Amr'a ḳaṣr-ı yedi 'âdet etdiklerinden, bu mâdde bi't-tedrîc ocaġ-ı merḳûmuñ fıḳdân-ı 'asker ve bî-niẓâmî-i leşker cihetleriyle raḫne-dâr-ı inḳırâż ve maḥmil-i ṣaḥîḥ-i i'tirâż olmasına mü'eddî ve 'adem-i intiẓâm daḫi 'asâkir miyânına açıḳdan açıġa cevâsîs-i ḫuṣamâ girüp ilḳâ-yı fesâda yol bulmalarına bâdî olup, bu ise eşḳıyâ-i a'dâñ devlet-i 'aliyye 'aleyhine refte refte fürce-yâb-ı ta'addî ve beyża-i münevvere-i islâmiyye ḥaḳḳında pey-der-pey sû'-i ḳaṣd u ihânete dest-dırâz-ı taṣaddî olmalarına medâr-ı cür'et olduġu cümleye meşhûd-ı 'ayn-ı bedâhet olduġundan, imdi mü'eyyed min 'indillâh olan bu devlet-i Muḥammediyye-i te'yîd-rehîn ve salṭanat-ı sermediyye-i nuṣret-ḳarîn ġayretini çeken kâffe-i ehl-i îmân ve 'âmme-i erbâb-ı iz'ân ve bi'l-cümle bendegân-ı iḫlâṣ-nişân ve rü'esâ vü żâbitân, kelime-i müttefiḳa ile cebr-i noḳṣân ederek, ba'd-ez-în a'dâñ şîşe-i ṣanâyi'-i ḥarbiyyele-

rini kesr ü ibṭâl ve ḥabl-i ḥiyel-i firengânelerini tefrîḳ u izmiḥlâl żımnında ḥavâle-i seng-sâr-ı ḳudret-i 'askeriyye ve iṭâle-i zûr-bâzû-yı ṣan'at-ı cihâdiyye istiḥṣâli içün tedâbîr-i lâzımeye ez-cân u dil sa'y-i etemm eylemek el-yevm ne mertebede //24// farż-ı 'ayn olduġu cümle 'indinde müsellem ve i'dâd-ı ḳuvvet-i 'askeriyye ise fî-zamânînâ-hâẕâ muḳâbel-i a'dâya lâzım olan fünûn-ı ḥarbiyye-i ḥâliyyeyi meşḳ ü ta'allüme menûṭ olduġu cezm-kerde-i 'âlem ve 'ale'l-ḫuṣûṣ Ḳur'ân-ı 'Aẓîmü'ş-şân'da واعدوا لهم ماستطعتم من قوة naṣṣ-ı kerîmi delâletince vecîbe-i 'uhde-i 'ubûdiyyetdir ki ma'nâ-yı şerîfi 'ibâreten ve işâreten müfessirîn-i 'iẓâm روح ارواحهم الملك المنعام ḥażerâtınıñ beyân buyurduḳları üzere, "sizler küffâr üzerine ġalebeye medâr olacaḳ şeyleri i'dâd ve müheyyâ ediñ" demek olup, işbu âyet-i celîle ve bu maḳâmda vâride olan ehâdîṯ-i şerîfe mefâhîm-i münîfeleri üzere, fünûn-ı ḥarbiyyeyi ta'lîm ü ta'allüm emr-i meşrû' olduġu vâreste-i ḳayd-ı raḳam ve devlet-i 'aliyyeniñ daḥi her ḥâlde başı şerî'at-ı mutahhâreye baġlı olduġu emr-i ġayr-i mübhem olmaġla, inşâallâhu ta'âlâ 'avn ü tevfîḳ-ı Ḥażret-i Bârî ve imdâd-ı rûḥâniyyet-i cenâb-ı risâlet-penâhî ile bundan böyle ber-vefḳ-i maṭlab, iẓhâr-ı şevket-i islâmiyye ve ḥıfẓ-ı nâmûs-ı dîn ü devlet-i Muḥammediyye niyyet-i ḫâliṣânesine ittikâ ve ḥabl-i metîn-i şerî'at-ı ġarrâya i'tiṣâmen yeñiçeri ocaġından müceddeden eşkinci neferâtı tertîbine ve tesviye-i me'mûriyyet ve ṣûret-i idârelerine ve żabṭ u rabṭ edecek żâbiṭânıñ 'azl ü naṣbı ḫuṣûṣlarına ve elbise ve melbûsâtlarma dâ'ir lâyıḥ-ı ḫâṭır olan keyfiyyât şu vechile iş'âr u beyân olunur ki:

Der-i 'aliyyeniñ dâḫil ü ḫâric-i sûrunda vâḳi' ḳolluḳ ḫıdmetinde kemer-beste-i ḳıyâm olan bölük ve cemâ'at ve dâ'ire-i aġavâtı ve ṣolaḳbaşıları ve bâb-ı 'âli ve Aġa Ḳapusu ḫıdmetinde ve başçavuş ile ocaḳ imâmı ve beytü'l-mâlcı ma'iyyetlerinde ve otuz üç avcılar ortası, bütün ta'bîr olunan elli bir 'aded ortalar, her birinden yüz ellişer ḥarb ü ḍarba ḳâdir ve aṣlı vü nesli ma'lûm olanlardan //25// eşkinci neferâtı taḥrîr ve tertîb olunmaḳ; neferât-ı merḳûmeniñ içlerinden bi'l-intiḫâb żâbiṭânı ma'rifetiyle her bir ortanıñ on beş neferini ḳaraḳulluḳçu ḳoşup ve 'adedlerinden başḳa bir nefer saḳḳâ ve bir baş ḳaraḳulluḳçu ve bir ta'yîn ustası ve bir 'alem-dâr ve bir vekîl-i ḫarc ve bir odabaşı ve çorbacısı mevcûd olmayan ortaya bir nefer çorbacı naṣb olunup, ancaḳ dâ'ire aġaları olan ḳul keṯhu-

dâsı ve zaġarcıbaşı ve sañṣoncubaşı ve ṭurnacıbaşı ve muḥżır aġa ve çorbacılarıñ ḥîn-i naṣblarında yeñiçeri aġalarına i'ṭâsı mu'tâd olan câ'ize ve boġça bahâları ba'd-ez-în külliyen terk olunmaḳ; ve bu muḳâbelede maḳâm-ı ṣadâretden daḫi yeñiçeri aġası câ'izesi alınmamaḳ; ve el-yevm ḥasbe'ṭ-ṭarîḳ yeñiçeri aġalıġına müntehî olan bütün ortalarıñ uṣûl-i ṭarîḳlerine ḫalel gelmeyerek, işbu ortalar çorbacılarından biriniñ ketḫudâ yeri naṣbı vuḳû'unda ortada müstaḥdem odabaşı, çorbacı; ve vekîl-i ḫarc, odabaşı; ve 'alem-dârî, vekîl-i ḫarc; ve baş ḳaraḳulluḳçusu, ta'yîn ustası; ve usta daḫi 'alem-dâr; ve saḳḳâsı, baş ḳaraḳulluḳçu naṣb olunmaḳ; ve mülâzım yoldaşınıñ biri müceddeden yevmiyeli eşkinci nefer taḥrîriyle tanẓîm olunmaḳ; ve yeñiçeri aġalıġı ṭarîḳinde olmayan orṭa çorbacılarına altı sene ḫıdmet eyledikde ḫıdmeti muḳâbili yüz yirmi akçe gümrükden teḳâ'üd esâmîsi iḥsân buyurulmaḳ ve çorbacı iḫrâcında bâlâda beyân olunduġu vechile odabaşı, çorbacı; ve sâ'iri 'ale't-tertîb naṣb olunmaḳ; ve neferât-ı merḳûmeniñ daḫi teḳâ'üdlüge şâyân olan 'alîl ü 'amel-mândesine ve muḥârebe vuḳû'unda mecrûḥ olanlarına tertîb buyurulacaḳ teḳâ'üd yevmiyyesi gümrükden 'inâyet buyurulmaḳ; ve işbu tertîb olunacaḳ orṭalarıñ her birine cerâḥlıḳ fenni bilir cerrâḥ ta'yîn olunmaḳ; ve işbu neferâtıñ me'mûr //26// olmalarından maḳṣûd u merâm, mücerred fünûn-ı ḥarbiyyeyi ta'lîm ile ḳavâ'id-i ḥarb ü ḍarbı ögrenmeleri emniyyesinden 'ibâret olduġu ecilden, fi'l-aṣl Et Meydânı'nda ta'lîm-ḫâne maḥalli mevcûd ve ḥattâ żâbiṭânıñ ḳu'ûdu içün rekz olunan ṭaşlar el'ân meşhûd olaraḳ, mürûr-ı eyyâm ile terk olunmuş ise de el-ḥâletü-hâẕihi, kemâ-fi's-sâbıḳ ta'lîm eylemeleri içün beher yedi orṭaya ocaḳ żâbiṭi aġavâtından biri me'mûr olup, evvelâ sekbânbaşı ṭoḳuz orṭa ile, sâniyen zaġarcıbaşı, sâliṣen sañṣoncubaşı, râbi'an ṭurnacıbaşı ve ba'dehu başçavuş, ba'dehu orṭa çavuş ve küçük çavuş yedişer orṭa ile ta'yîn ḳılınaraḳ yevmiyye nevbetle her biri ma'iyyetinde olan sâlifü'ẕ-ẕikr orṭa ile maḥall-i ta'lîmde bulunmaḳ; ve ateşli ta'lîm içün ba'żen Kâġıd-ḫâne ve ba'żen Dâvud Paşa'ya çıḳılaraḳ bârândan setr olunacaḳ ṣûretle münâsib maḥal taḫṣîṣ ve derûnlarına birer ṣundurma inşâ ḳılınmaḳ; ve ḳaldı ki neferât-ı merḳûmeniñ ṣûret-i ta'lîmleri birer orṭanıñ yüz otuz beş eşkinci neferâtı ṣaf olup ṣaf başında 'alem-dâr ve devminde baş ḳaraḳulluḳçu ve ṣaf-ı meẕkûruñ verâsında usta ve saḳḳâ ve onuñ verâsında beher ṭoḳuz neferde bir ḳaraḳulluḳçu ile

fâṣıla verilerek on beş nefer ḳaraḳulluḳçu yalñız birer ḳılıç ile 'asker-i mezkûru teşettütden muḥâfaẓa eylemek; ve işbu ḳaraḳulluḳçularıñ verâlarında vekîl-ḫarc ile odabaşı daḫi ḳaraḳulluḳçuları geriye ric'atden muḥârese edip verâlarında çorbacı daḫi onları muḥâfaẓa eylemek; ve her bir ortaya İstanbul ḳadîsi efendi ma'rifetiyle birer imâm intiḫâb ve ḥużûrunda ḳurrâ muvâcehesinde imtiḥân ile naṣb u ta'yîn olunup gümrükden yüz yirmişer akçe vaẓîfe ta'yîn olunmaḳ; ve imâm efendiler aḫşâmları ḳışlalarında mevcûd bulunup neferât-ı merḳûmeye Ḳur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân //27// ve 'ilm-i ḥâl ta'lîm etmek; ve neferât-ı mezkûre ta'lîm günleri taḫṣîṣ olunan maḥall-i ta'lîmde cemâ'atle edâ-i ṣalât edip ba'dehu imâm efendi rıżâ'en-lillâhi ta'âlâ fâtiḥa-i şerîfe ḳırâ'atiyle cümlesi ta'lîme şurû' etmek; ve e'imme efendiler beş sene imâmet ḫıdmetinde olduḳdan ṣoñra ṭarîḳ-i ḳażâdan kendilerine birer a'lâ manṣıb verilmek; ve mûmâ-ileyhimden biriniñ vefât yâḫud isti'fâsı vuḳû'unda yerine yine İstanbul ḳâdîsi efendi ma'rifetiyle dîger münâsibi kezâlik intiḫâb ve imtiḥân ile naṣb u ta'yîn ḳılınmaḳ; ve neferât-ı merḳûmeniñ żabṭ u rabṭı żımnında on nefere bir ḳaraḳulluḳçu ta'yîn ve neferât-ı mezkûreden cünḥa ẓuhûruyla terbiyesi iḳtiżâ eyledikde, ol ḳaraḳulluḳçulardan su'âl ve maṭlûb olunaraḳ ma'rifetleriyle getirdilip ba'de't-terbiye ḫalâṣında yine mezkûra teslîm olunmaḳ; ve neferât-ı merḳûmeniñ mecmû'u ḳışla ve ḳolluḳlarında mevcûd bulunmaḳ; ve bir maḥalle ḥîn-i me'mûriyetlerinde üç, nihâyet beş güne ḳadar ortasıyla bi'l-ma'iyye 'âzim olup esnâ-yı râhda neferât żâbiṭânından bir ḫaṭve ayrılmayıp berâber gitmek ve me'mûr olduḳları maḥalden izinsiz 'avdet etmemek; ve esnâ-yı râhda ve maḥall-i iḳâmetlerinde bölük aġasına "'Abdî Paşa Biçimi" ta'bîr olunur resmde çadır ve 'alem-dâr ve baş ḳaraḳulluḳçu ve saḳḳâya üzeri yeşil bir 'aded sekbân çergesi verilip, usta daḫi onlar ile berâber oturmaḳ ve odabaşı ile vekîl-ḫarca daḫi üzeri yeşil sekbân çergesi ve ṭoḳuz nefer ile bir ḳaraḳulluḳçuya beyâż sekbân çergesi i'ṭâ olunmaḳ; ve bölük aġasına üç kilim ve odabaşısına ve vekîl-ḫarc ve 'alem-dâr ve usta ve baş ḳaraḳulluḳçu ve saḳḳâsına birer kilim ve ḳaraḳulluḳçulara ve sâ'ir neferâtdan beher on nefere ikişer kilim i'ṭâ olunmaḳ; ve işbu neferâtdan üç neferi silâḥ ve yaġmurluḳ ile odabaşı //28// ve vekîl-ḫarc çadırına nöbetçi ta'yîn olunup yirmi dört sâ'atde bir tebdîl olunmaḳ; ve baş ḳaraḳulluḳçu ve saḳḳâ çadırı-

na daḫi bu minvâl üzere nöbetçi ta'yîn olunmaḳ; ve neferât-ı merḳûmeden beher aḫşâm ṣaḥrâda saḳḳâsı ma'rifetiyle gelip bir neferi çorbacı çadırı öñünde naṣb olunan bayraḳ nöbetini beklemek; ve vekîl-ḫarc nüzül cânibinden ortanıñ tekmîl ta'yînâtını aḫẕ ve ḫaymesine naḳl edip beher on neferiñ ta'yînâtını aḫẕ içün beher yevm ḳaraḳulluḳçu ma'iyyetiyle bir nefer varıp vekîl-ḫarc çadırında ta'yînâtını aḫẕ ile meẕkûr nefer yirmi dört sâ'atde ḳaraḳulluḳçu yanında ṭa'âm ṭabḫ edip ba'dehu dîger nefer nöbete girmek; ve neferât-ı merḳûmeden ṣıla-i raḥm ârzûsuyla 'azîmete ṭâlib olanlardan żâbiṭi ma'rifetiyle ḳavî kefîle rabṭ olunaraḳ ḳul keṯudâsı ṭarafından iẕin mektûbu aḫẕ edip ḳaç güne ruḫṣat verilmiş ise iẕin mektûbuna taṣrîḥen derc olunmaḳ; ve eger işbu me'ẕûnen 'azîmet edenlerden 'avdet etmeyen olur ise yeñiçeri aġası ṭarafından tecessüs olunaraḳ aḫẕ ve iḥżârına dikḳat olunmaḳ ve aḫẕı mümkin olamadıġı ṣûretde yeñiçeri aġası ṭarafından bâb-ı 'âlîye bâ-taḳrîr inhâ ile emr-i 'âlî ṣâdır olup beher-ḥâl firâr etdigi maḥalden iḥżârına ihtimâm olunmaḳ; ve neferât-ı meẕkûreniñ esliḥaları ḫuṣûṣu beher nefere bir tüfeng ve bir ḳılıç ve ḳaraḳulluḳçularına yalñız bir ḳılıç ve usta ve saḳḳâ ve 'alem-dâra keẕâlik birer ḳılıç ve vekîl-ḫarc ve odabaşı ve çorbacıya münâsibi vechile bir def'a eslihaları cânib-i mîrîden tanẓîm olunup ocaḳ ma'rifetiyle i'ṭâ olunmaḳ; ve yalñız ḳaraḳulluḳçulara ibtidâ-yı naṣb u ta'yînlerinde bir def'a bir al nîmten ve bir 'abâ ṭulumbacı şalvarı ve birer çift ḳırmızı ṭozluḳ ve neferât-ı merḳûme başlarına bir 'aded laz ḳalpaġı cümleten cânib-i mîrîden verilmek; ve neferât-ı merḳûmeniñ //29// me'kûlât ve meşrûbâtı içün Aġa Ḳapusu'nda bir ṣandıḳ vaż' olunup neferât-ı merḳûmeye ma'a-kisve bahâ taḫṣîṣ olunacaḳ 'ulûfeleri Aġa Ḳapusu'nda tevzî' olunaraḳ seksen sekiz buçuk ḥesâbıyla cânib-i mîrîden i'ṭâ buyurulup neferât-ı merḳûmeye seksen ḥesâbıyla verilerek ḥâṣıl olan faẕla ve neferât-ı merḳûmeniñ bilâ-vâriṣ fevt olanlarınıñ terekeleri ṣandıḳ-ı meẕkûr içün żabṭ ve ḥıfẓ ile neferât-ı merḳûmeniñ nân ve laḥmdan mâ-'adâ rûz-merre me'kûlâtları ondan idâre ḳılınmaḳ; ve sefer-ber olaraḳ ḥîn-i me'mûriyetlerinde verilen emr-i 'âlî mûcibince ta'yînât-ı lâzıme ve ḥavâyic-i żarûriyyeleri i'ṭâ olunmaḳ ve ẕikr olunan ortanıñ çorbacıları ve odabaşı ve vekîl-ḫarc ve 'alem-dârı ve usta ve baş ḳaraḳulluḳçularına münâsibi vechile ma'âşlar taḫṣîṣ ḳılınmaḳ; ve ḫıdemât-ı ġazâ vü cihâd içün mevżû' olan ocaḳlar esâ-

meleriniñ bey' u şirâ ve ḳaṣr-ı yedleri şer'an câ'iz olmamaġla, ba'de'l-yevm sâ'ir ocaḳlar miṣillü 'ulûfe ve esâme alınıp ṣatılmaḳdan men'-i küllî ile men' olunup ṣâḥib-i esâme 'ömrü oldukça aḫẕ u ekl eylemek; ve maḥlûlâtı vuḳû'unda tamâmen ḫazîne-mânde olup ḳorucu ve teḳâ'üd esâmîleri ne miḳdâra bâliġ olur ise maḥlûlâtından iḫbâriyye ve ḥiṣṣe-i ḫulefâ ve aġa mevḳûfu içün sülüsü ve dalḳılıç esâmîsi maḥlûlü vuḳû'unda daḫi faḳaṭ iḫbâriyye içün iki aḳçesi muḳâbilinde cânib-i mîrîden beher aḳçeye yirmi ġuruş i'ṭâ olunmaḳ; ve neferât-ı meẕkûre ṣılaya me'ẕûnen gidip ḥîn-i 'avdetine ḳadar iḫrâc olunan mevâcibden yevmiyyesi ber-vech-i emânet ṣandıḳ-ı meẕkûra vaż' ile geldikde tamâmen verilmek ve mevâcib iḫrâcında ve sâ'ir ḫuṣûṣlarında yeñiçeri efendisi bulunanlarıñ neẓâreti münẓam olaraḳ dâ'imâ sergi başında bulunmaḳ; ve vaż' olunacaḳ ṣandıġıñ îrâd ve meṣârifi //30// taḥrîri içün efendi ḳaleminden mütefennin ve müstaḳîm kâtib ile bir nefer yamaḳ ṭa'yîn olunmaḳ ve ta'lîme gidecek ortanıñ nöbeti geldikde çorbacısı 'ale's-seḥer ḳışlaya gelip neferâtı tekmîl oldukda ikinci ḳapusundan ḫurûc ile ta'lîm maḥalline 'azîmet ve ṣalât-ı ẓuhru maḥall-i meẕkûrda ba'de'l-edâ icrâ-yı ta'lîm birle 'avdet eylemek; neferât-ı merḳûme ve żâbiṭânı içün bir maḥalle me'mûriyyetleri vuḳû'unda tertîb olunan çadırlardan beher çadıra iki tencere ve üç ḳaravana ve bir maşrapa ve iki ibrîḳ ve bir fenâr ve çadır başına ikişer meşin sofra ve ortaya beş ḳıṭ'a memşâ ile üçer 'aded ḥamâm çadırı verilmek ve işbu neferâtıñ laḥm ta'yînâtı Et Meydânı'nda tamâm verilmediginden oraya ḥavâle olunmayıp ba'd-ez-în tamâmca verilmesi içün civârlarında olan ḳaṣṣâbdan i'ṭâ etdirilmek ve el-yevm çorbacı aġalarıñ yevmiyye birer vaḳiyye laḥm ta'yînâtı var ise de idâre etmeyeceginden birer vaḳiyye daḫi żamm olunaraḳ ḳaṣṣâbdan i'ṭâ etdirilmek ve nân ta'yînâtları ṭob-ḫâne-i 'âmire ḳâ'idesine taṭbîḳan tanẓîm ve sekbânbaşı aġa ve ḳul keṯudâsına bir ḳıṣṭda yedi biñ beşer yüz ve zaġarcıbaşı aġaya altı biñ ve sañṣoncubaşı aġaya dört biñ beş yüz ve ṭurnacıbaşı aġaya üç biñ yedi yüz elli ve muḥżır aġaya biñ beş yüz ġuruş mevḳûf ve bölük aġasına bir ḳıṣṭda yedi yüz elli ve 'alem-dâra yüz elli ve ustaya yüz otuz yedi buçuḳ ve baş ḳaraḳulluḳçuya yüz otuz ve saḳḳâya yüz ġuruş ma'âş ve ḳaraḳulluḳçularıñ beherine yevmiyye ṭoḳsan aḳçe tertîb ve tanẓîm olunmaḳ; ve ḳaraḳulluḳçu ḫuṣûṣu dikḳat olunacaḳ mâddeden olmaġla ḳaraḳulluḳçu ḳoşulacaḳ

şaḥṣıñ intiḫâb ve naṣbına güzelce ihtimâm olunmaḳ; ve tertîb ve taḥrîr olunacaḳ eşkinci neferâtı defter-i icmâle dâḫil olduḳdan ṣoñra tekrâr sâ'ir ocaḳlara veyâḫud maḥall-i âḫere firârları memnû' olmaḳla, bu vechile //31// ḥarekete cesâret eden her ne maḥalde olur ise olsun żâbiṭi ma'rifetiyle taḥarrî ve tecessüs olunaraḳ aḫẕ ve tertîb-i cezâ ḳılınmaḳ; ve mine'l-ḳadîm ortalarda olan 'atîḳ esâmelü neferâtıñ 'ulûfeleri mevâcib iḫrâcının ferdâsı çehârşenbe günü kemâ-fi's-sâbıḳ bölük aġaları ma'rifetiyle ḳışlalarında tevzî' ve taḳsîm olunup ferdâsı pencşenbe günü müceddeden taḥrîr olunan eşkinci neferâtı ve ḳaraḳulluḳçuyân ve żâbiṭânıñ mevâciblerini daḫi Aġa Ḳapusu'nda sergi ferşiyle vaḳit aġası bulunanların ḳarşısında her biri iṣbât-ı vücûd ederek mevâciblerini aḫẕ içün bölük aġaları ma'iyyetiyle ṭaḳım ṭaḳım gelip mevâciblerini ol vechile aḫẕ eylemek; ẕikr olunan orṭa ḳanġı maḥalle me'mûr olur ise mevâcib iḫrâcında yevmiyyeleri ḥesâb olunaraḳ mevâcibleri me'mûr-ı ma'iyyeti olduḳları vulât-ı 'iẓâm ḥażerâtına vaḳtiyle irsâl ve ḥużûrunda iṣbât-ı vücûd etdirerek tevzî' ve taḳsîmine dikḳat ḳılınmaḳ; ve ẕikr olunan ortalarıñ her ḳanġısına sâ'ir orṭa yoldaşlarından ḥüsn-i riżâ ve iḫtiyârlarıyla bu def'a eşkinci neferi taḥrîr olunduġu ḥâlde eskiden yoldaşı olduġu orṭa żâbiṭânı bir vechile daḫl ü ta'arruż etmemeleri ḫuṣûṣuna ihtimâm ve dikḳat olunmaḳ; ve ṣaḥrâda neferât-ı merḳûmeniñ çadırları ṣırasıyla tesviye üzere ve onar nefer ḥesâbıyla ḳurulup beher ṣıranıñ başına bölük aġası ḫaymesi ve vasaṭına otabaşı ile vekîl-ḫarc ve devminde 'alem-dâr ile baş ḳaraḳulluḳçu ḫaymeleri ḳurularaḳ beher aḫşâm ṣalât-ı maġribi imâm efendi cemâ'atle ba'de'l-edâ şi'âr-ı islâmiyyeden olan gülbângı çekip imâmlar daḫi odabaşı çadırında iḳâmet eylemek ve beher gece her bir çadırıñ öñünde nıṣfu'l-leyle ḳadar ber-vech-i âgâhî bir nefer nöbetçi ta'yîn olunup beklemek ve nıṣfu'l-leylde nöbetçi nefer degişip yerine dîger //32// nöbetçi vaż'ıyla ṣabâḥa ḳadar beklenmek ve odabaşı olan gece sâ'at üçe ḳadar çadırlar nöbetçilerini yoḳlayıp gezmek ve sâ'at üçden altıya ḳadar vekîl-ḫarc ve altıdan ṭoḳuza ḳadar 'alem-dâr, ṭoḳuzdan ṣabâḥa ḳadar usta gezip nöbetçileri yoḳlamaḳ; ve bi-naṣrillâhi ta'âlâ düşman ṭâbûru ḳarşısında iken beher çadırıñ onar neferinden ikişer neferi çadırları beklemek içün bıraġılıp işbu tertîb olunan nöbetçileri nıṣfu'l-leylde orṭanın çorbacısı yoḳlayıp te'kîd eylemek; ve yeñiçeri efendisi neferât-ı merḳûmeye nâẓır olduġu ci-

hetle her bir umûruna neẓâret ve niẓâmlarına ḫalel gelecek ḥâlet vuḳû'a gelmemesine diḳḳat birle her bir umûr ve ḫuṣûṣu yeñiçeri aġası bulunanlar ile müẕâkere ve müşâvere ederek tanẓîm ve devlet-i 'aliyyeye inhâ ve ifâdesi lâzım gelen mevâddı aġalar ile bi'l-iştirâk taḳrîr ve temhîr ile taḳdîm eylemek şerâyiṭi ber-vech-i bâlâ cümle ittifâḳıyla te'sîs olunaraḳ işbu tertîb ü niẓâm-ı ḥüsn-i intisâb, 'avn ü 'inâyet-i ḫażreti Rabbü'l-erbâb ile ḫuṣûl-yâb olduḳda, bi-faẓlillâhi ta'âlâ a'dâ-yı dîn ü devlete her dürlü ġalebe vü ẓafer müyesser olacaġı elṭâf-ı ilâhiyyeden me'mûl ü müsted'âdır." İntehâ.

Ẕikr-i şerîfi pîrâye-i ṣaḥîfe-i bâlâ olan ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı belâġat-ta'bîr ve işbu lâyıḥa-i dil-peẕîr, meclis-i merḳûmda ba'de'l-ḳırâ'a iltimâs-ı ṣadr-ı a'ẓamiyle müftî-i dîn sellemehüma'r-rabbü'l-mu'în, fenn-i ḥarbiñ ta'lîm ü ta'allümü vâcib olduġunu nâṭıḳ ḳalem-i metânet-raḳam-ı şerî'atla ṣebt-i ḳırṭâs-ı terḳîm olunan metn-i metîn-i fetvâ-yı şerîfeyi bi'ẕ-ẕât ḳırâ'at ve ocaḳ ṭaḳımınıñ ḥâẓır ve ġâ'ibini tevcîh-i rûy-ı iltifât ile maẓhar-ı ḫiṭâbet edip, "işte îcâb-ı aḥkâm-ı kitâb u sünnet ve icmâ'-ı 'ulemâ-i a'lâm-ı ümmet ile muḳâtele-i 'adû ve muḳâbele-i kefere-i kîne-cû içün ta'allüm-i hey'et-i ma'lûme-i ceng ü kâr-zâr, vâcibe-i 'uhde-i mü'minîn-i //33// dirâyet-şi'âr olduġu mânend-i muḳaddemât-ı bedîhiyyü'n-nitâc-ı fenn-i hendese ṣâbit ü âşikâr olmaġla maṭlûb-ı 'âlî olan 'asker taḥrîri ve ta'allüm tedbîri meydânında ṣâbitü'l-aḳdâm-ı ta'ahhüd ü iḳdâm olur musuz" buyurduḳlarında, ḥâẓırîn-i müstemi'în yeḳ-zebân-ı ittifâḳ olaraḳ, "böylece müte'ahhidiz" diye cevâb-ı iṭâ'at-me'âb ibrâzına mübâderet etmeleriyle tekrâr ṣadr-ı a'ẓam-ı Felâṭûn-ḥikem, "imdi bu vechile şer'-i şerîf-i selâmet-redîfe muvâfıḳ olan ta'allüm-i fünûn-ı ḥarbiyye ḫuṣûṣunda pâdişâh-ı cihân ve veliyy-i ni'met-i 'âlemiyân efendimiz ḥażretleriniñ fermân-ı 'âlî-şânlarına icâbet ve imtiṣâli ṭavḳ-ı gerden-i cân eden muvaḥḥidîniñ 'izzet-i dâreyne maḳrûn olacaḳları bî-gümândır, lâkin işbu nûr gibi şurû' olunacaḳ emr-i meşrû'a şâyed ki ba'ẓı bed-ṭıynet ü kûr-dilân olanlarıñ teḳâżâ-yı nefs-i bed-peymân ve iġvâ-yı hûş-rübâ-yı şeyṭân ile ṭa'n u teşnî'e dehen-güşâ-yı hezeyân ve beyne'n-nâs erâcîf-efşân olmaları vâḳi' olur ise, bi-eyyi-ṣaḥṣm-kâne tertîb-i cezâsı lâzım olmaz mı?" diye istiftâ zemzemesini der-miyân buyurduḳlarında, ṭaraf-ı fetvâ-penâhîden, "ol maḳûle müteḳavvil ve sâ'î bi'l-fesâd olan bed-dillere şer'an ta'zîr-i şedîd iḳtiżâ eder", cevâbıyla iftâ ve ḥükm-i meẕkûruñ fet-

vâsı taḥrîri içün emînü'l-fetvâya tenbîh ü îmâ buyurduḳlarından ṣoñra ḳarâr-ı meclisi tevṯîḳ u istiḥkâm żımnında ṣadru'ṣ-ṣudûr-ı dîn ü devlet-i ebed-devâm ya'nî vekîl-i muṭlaḳ-ı pâdişâh-ı islâm ve şeyḫu'l-islâm-ı sâmî-maḳâm irâdeleriyle muḥarrir-i faḳîr ḥuccet-i meṣtûre-i ta'ahhüdü 'alâ rü'ûsi'l-işhâd ḳırâ'at u ifhâm ḫılâlinde yine cümlesi mażmûnunu ba'de't-taṣdîḳ, işâret-i şeyḫu'l-islâm ile Ḳasımpaşalı vâ'iẓ Aḥmed Efendi maḳâma münâsib du'â-yı şevḳ-efzâ ve ḫıtâmında cenâb-ı şeyḫu'l-islâm iḫtârıyla tilâvet-i fâtiḥa-i şerîfe ba'de'l-edâ, ẕeyl-i ḥuccet, bâ-irâde-i ṣadr-ı devlet //34// dest ü ḳalem-i kâtibü'l-veḳâyi' ile evvelâ nâm-ı nâmî-i ṣadr-ı a'ẓam, ṯâniyen ism-i sâmî-i müftî-i taḳvâ-'alem, ba'dehu Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed 'İzzet Paşa ve 'alâ-merâtibihim 'ulemâ ve ricâl ve ol meclis-i fevâ'id-muḫlisde bulunan ocaḳluyân-ı perîşân-aḥvâl mühürleriyle ḫatm u imżâ olunup, faḳaṭ emînü'l-fetvâ efendiniñ mührü ceybinde nâ-mevcûd ve ḥâlâ Rûmili ḳâḍî-'askeri naḳîbü'l-eşrâf seyyid Ṣıddîḳ Efendi ġunûde-i pister-i bîmârî olmaḳ 'illetiyle meclisde nâ-bûd olduġundan ḥekîmbaşı efendi iḫtârıyla onuñ daḫi imżâsı yazılıp ṣoñradan kendilere mühürletdirilerek ḥüsn-i ḫâtime-i a'mâli olmuşdur.

Eṯnâ-yı ḫatm u imżâda ta'lîm-i fünûn-ı ḥarbde olan fevâ'id-i gûnâ-gûna dâ'ir ve 'asker-i ġayr-i mu'allem ile seferlerde vuḳû'a gelen perîşânî vü hezîmeti meclisde bulunan ocaḳ aġaları daḫi ta'dâd u i'tirâf birle terġîb-i ta'allüme mütedâ'ir her ṭarafdan güft ü şenîd olunup ve bi'l-iḳtiżâ irḫâ-yı 'inân-ı kelâma ruḫṣat verilmekle ḫayli müşâhedât-ı kerâmet-âṯâr ve mübeşşerât-ı teşvîḳ-iş'âr daḫi zebân-güdâz-ı aḫyâr-ı ḥużżâr olduḳdan ṣoñra ḥażret-i vekîl-i muṭlaḳ evvelce ḳarâr verildigi üzere fetvâyı, emînü'l-fetvâ efendiye ve ḥucceti, muḥarriri olan faḳîre ve levâyiḥi daḫi yeñiçeri aġasına i'ṭâ buyurup ṣudûr-ı kirâm ve ricâl-i benâmdan mâ-'adâları ya'nî ḳâḍî vü mevâlî ve müderrisîn ü meşâyiḫ efendiler bu maḳâmdan orṭa ḳavuḳ ve ferâce telbîsiyle ḳıyâm ve ṭoġru Aġa Ḳapusı'na 'azm u ḫırâm birle ṣaḥâyif-i meẕkûreyi orada daḫi ḳırâ'at ve ẕeyl-i ḥuccet, bakiyye-i ocaḳluya ḫatm u imżâ etdirilip ta'ahhüdlerini müş'ir aġa ṭarafından bir ḳıṭ'a taḳrîr daḫi imlâ olunduḳdan ṣoñra, "yine bu maḥalle 'avdet olunsun" diye emr ü irâde buyurmalarıyla cümlesi vükelâ-i devletiñ müzeyyen-zîn-i esblerine süvâr ve alây ile Bâb-ı Aġa'ya varıp Tekeli Köşkü denilen maḥalde tekye-zen-i ḳarâr oldular. Celse-i //35// ḫa-

fîfeden şoñra ḳaṣr-ı meẕkûruñ ḫâricinde vâḳi' şofada ustalardan mâ-'adâ yeñiçeri efendisi 'Aṭâ Bey ve ketebe ve dâ'ire aġaları ve şolaḳbaşılar ve bölük ve cemâ'at çorbacıları ve ḳışla mütevellîleri ve odabaşılar ve oda eskileri ve "ḥaşeki oturaġı" denilen eşḫâṣ-ı müteşettite cem'iyyetiyle tehyi'e ḳılınan mecma'a çıḳılıp, evvelâ fetvâ-yı ṣıḥḥat-imżâyı, ḳıyâmen emînü'l-fetvâ; ba'dehu ḥucceti, râḳımu'l-ḥurûf olan 'abd-i ḥaḳîr-i bî-riyâ tilâvet ve mażmûn-ı metânet-maḳrûnlarını işâ'atdan şoñra yeñiçeri aġası lâyiḥayı oḳutmaḳ içün ocaḳ yazıcılarından birine verip, ol daḫi ḳırâ'ata egerçi mübâderet etmiş idi. Lâkin yazıcı efendi cehlinden yâḫud tecâhülünden kelimâtınıñ başını yarıp gözünü çıḳarmaḳ üzere,

"Ḳalem olsun yedi ol kâtib-i bed-taḥrîriñ
Ki sevâd-ı raḳamı sûrımızı şûr eyler
Gâh bir ḥarf süḳûṭıyla ider nâşırı nâr
Gâh bir noḳṭa süḳûṭıyla gözi kûr eyler"

şîvesini îmâya başladıḳda, aġa, "bunu daḫi siz oḳuyuñ" diye faḳîre i'ṭâ eyledikde, el-ḥamdü lillâhi ta'âlâ ol ṣaḥîfe-i füyûżât-ṣarîḥayı ervâḥ-ı evliyâ-i kirâmdan istimdâd birle 'alâ mele'i'n-nâs belki 'alâ vücûhi'l-ḫannâs, 'azîmet-i ḳırâ'atla böyle bir ḫıdmet-i dîn ü devlete daḫi muvaffaḳ oldum ki vecîbe-i teşekkürünü beyân, güncâyiş-peẕîr-i ḥavṣala-i i'lân degildir. Ba'dehu müderrisînden ba'żıları ta'lîm-i fenn-i ḥarb maṣlaḥat-ı meşrû'asına müte'alliḳa kelimât-ı vâfire îrâdından şoñra aġa cenâbları, "işte fetvâ-yı ġarrâ ve ittifâḳ-ı 'ulemâ ile ceng ta'lîmi üzerimize vâcib olduġu ẓâhir ve ḳuṭb-ı felek-i salṭanat ve veliyy-i ni'met-i evliyâ-i na'met pâdişâhımızıñ fermân-ı kerâmet-'unvânı daḫi bu merkezde dâ'ir olmaġla ne dersiñiz, ta'ahhüdüñüzü bâb-ı 'âlîye bâ-taḳrîr 'arż ve bu vechile tekmîl-i nâmûs u 'ırż etmekligi kendime farż edecegim", diyerek ḫużżârdan tekrâr-be-tekrâr isticvâb //36// ve istiḫbâr eyledikde ṣaff-ı evvel-i cemâ'atda duran bölük aġaları ve ocaḳ iḫtiyârlarından ba'żıları "semi'nâ ve eṭa'nâ" ma'nâsını ilmâ' ve îmâ ve bâḳîleri daḫi onlara bi'l-iktifâ iẓhâr-ı rıżâ etdiklerine müte'âḳib, yine Ḳâsımpaşalı Şeyḫ Aḥmed Efendi du'â edip ba'de-zâ efendiler ve aġa ḳaṣr-ı mersûma duḫûl ile beḳâyâ-yı ocaḳluya ḥucceti temhîr maṣlaḥatı içün faḳîri ḳul keṭḫudâsı odasına gönderip, "ḳa-

nımızla mühürleriz" diyerek muntaẓır olan ṭurnacıbaşılar ve ocaḳ imâmı ve ser-bölük ve odabaşı ve mütevellîleriñ isimlerini ẕeyl-i ḥuccete temhîr etdirdiler. Emr-i ḫatma şol rütbe tehâcüm ü ḥâhiş iẓhâr ḳıldılar ki mührü olmayanlar ol sâ'at segirderek ḥakkâklardan tedârüküne ibtidâr ve biri biriniñ eñsesine başaraḳ me'lûf olduḳları 'arbede-kârlıġı ve muttaṣıf olduḳları rû-siyâhlıġı bu yüzden daḫi iş'âr etdiler. Eger vaḳit teng ve aġa cenâbları bî-direng olmasaydı ẓahr-ı ḥuccet midâd-ı mühr ile dolar ve ol gül-ġonca-i riyâż-ı şerî'at ezilip ṣolar idi. Mine'l-bâb ile'l-miḥrâb 'aded-i ḫatm iki yüz sekize çıḳmışdır.

Ṣûret-i Ḥuccet-i Şer'iyye:

Sebeb-i tasṭîr-i kitâb-ı şerî'at-niṣâb-ı ḥuccet-intiṣâb oldur ki, i'lâ-yı kelimetüllâhi'l-'ulyâ ve iḥyâ-yı şerî'at-ı ġarrâ içün min külli'l-vücûh ṭuġât-ı kefere-i müşrikîn-i pür-kîn ve buġât-ı a'dâ-yı ḍalâlet-ḳarîn-i dîn ile muḳâtele etmek, قاتلوا المشركين كافة كما يقاتلون كافة naṣṣ-ı ṣarâḥat-muḫtaṣıyla sâ'ir nuṣûṣ-ı kerâmet-füṣûṣ-ı ḳâṭı'a mûciblerince muvaḥḥidîn üzerlerine farîża-i ẕimmet-i diyânet ve ḳıtâl daḫi bi'l-bedâhe âlât-ı ḥarbiyyeniñ tedârük ve isti'mâline mütevaḳḳıf ve âlât-ı ḥarbiyyeniñ ta'allümü daḫi umûr-ı ṣınâ'iyyeden olmaḳ mülâbesesiyle beher-ḥâl sâ'ir ṣanâyi' gibi ta'lîm ve ta'allüme mevḳûf olup ta'lîm ve ta'allüm daḫi vesîle-i ṣebât u metânet olmaġla bu ṣûretde farż olan ḳıtâliñ mevḳûfun-'aleyhi olan //37// âlât-ı ḥarbiyyeniñ ta'allümü derece-i vücûba resîde olması lâzım gelip, ḥattâ server-i seriyye-i risâlet ve rehber-i ketîbe-i nübüvvet ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi veselleem efendimiz ḥażretleriniñ zamân-ı sa'âdet-nişânlarında kefere-i Ḳureyş ancaḳ oḳ ve seyf ile muḥârib olduḳlarından remy-i sihâm ve sell-i seyf ile a'dâya muḳâbele buyurup ta'allüm-i remy-i sihâma terġîben, ما سبقها سلاح قط الى خير ḥadîṣ-ı ṣıḥḥat-taḥdîṣiyle fenn-i remy-i sihâmı ṣenâ buyurduḳlarından mâ-'adâ at ve deve yâḫud mâşiyen biraz kimesneleriñ yarış etmelerinden 'ibâret olan müsâbaḳa melâhîden iken eṣnâ-yı ḥarbde sür'at-i seyr ü ḥareketi meleke ve idmân etmek niyyetiyle müsâbaḳa ta'allümü câ'iz olduġuna işâreten, لاتحضر الملائكة شيئا من الملاهى سوى النضال والرهان ḥadîs-i şerîfi medâr-ı ḫaṣṣ-ı ümmet üzere dâ'ir ve ḥadîṣ-i dîgerde,

لا سبق الا فی خف او نضال او حافر kelâm-ı şerîfi daḫi zebân-ı ḥikmet-beyân-ı ḫatm-i nübüvvetden ṣâdır olmuşdur. "Niḍâl"den murâd remy-i sihâm ve "Rihân" ve "Ḥâfir"den maḳṣûd müsâbaḳa-i ḫayl-i ḫoş-ḫırâm ve "Ḫaff"ıñ ma'nâsı tesâbuḳ-ı cimâl-i bedî'u'l-ecsâmdan 'ibâret olduġu kütüb-i maġâzî vü siyerde mersûm-ı ḫâme-i i'lâmdır. Ve'lḥâṣıl, واعدوا لهم مااستطعتم من قوة âyet-i kerîmesi mûcibince vaḳt-i ḥâcetde a'dâ-yı dîn üzerine ġalebe ḳuvvetini taḥṣîl içün muṭlaḳâ iḳtiżâ eden her nev' âlât-ı ḥarbiyyeyi i'dâd ve ittiḫâẕ etmek vâcib olup, esta'îẕü billâh, ان الله يحب الذين يقاتلون يا ايها الذين آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا ḳavl-i kerîmiyle في سبيله صفا كانهم بنيان مرصوص mükerremesinden müstefâd olduġu üzere fünûn-ı ḥarbiyyeyi bilmek ve a'dâya muḳâbele-bi'l-miṣl ile mu'âmele etmek lâzımeden ve ḥattâ 'abede-i eṣnâm, ehl-i islâma ġalebe zu'muyla bi't-tedrîc ḥiyel-i ḥarbiyye iḫtirâ'ına başlayıp ez-cümle hicret-i nebeviyye 'alâ //38// ṣâḥibihâ efḍalü'ṣ-ṣalât ve't-taḥiyyeniñ ḳırḳıncı senesi bârût îcâd eylediklerinde ṭaraf-ı bâhirü'ş-şeref-i islâmiyândan daḫi bârût isti'mâliyle müşrikîne muḳâbele olunaraḳ ilâ yevminâ hâẕâ bir aḥad bârût ittiḫâẕını inkâr etmeyerek bunuñ üzerine icmâ'-ı ümmet mün'aḳid olduġu ḳażâyâ-yı müsellemedendir.

Pes tafṣîl-i meẕkûr üzere cemî'-i evḳâtda iktisâb-ı aḳvât gibi iḳtiżâ eden âlât-ı ḥarbiyyeyi tedârük ü ittiḫâẕ ve ta'lîm ü ta'allüm ehl-i îmâna lâzım ü lâzib ve 'ale'l-ḫuṣûṣ işbu evânda a'dâ-yı ehl-i islâm birbiriyle zünnâr-bend-i ittifâḳ ve kânûn-ı fesâdları her ṭarafda şerâre-feşân-ı şiḳâḳ olmaḳ cihetiyle muvaḥḥidîn daḫi muḳâbele-bi'l-miṣl ḳâ'idesi üzere mübâşir-i ḳıtâl olmaları mühimm-i vâcîb olmaġla, binâ'en-'alâ-ẕâlik ez-ḳadîm iḳtiżâ-yı vaḳt ü ḥâl ḥasebiyle muntaẓam olduḳları ḥâlde dîn-i mübîn uġurunda cân-siperâne ġayretleri âşikâr olan yeñiçeriyân ocaġından der-i sa'âdet-maḳarrıñ dâḫil-i sûr ve ḫâric-i sûrunda vâḳi' ḳulluḳ ḫıdmetinde kemer-beste-i ḳıyâm olan bölük ve cemâ'at ve dâ'ire aġavâtı ve ṣolaḳbaşılar ve bâb-ı 'âlî ve Aġa Ḳapusu ḫıdmetinde ve başçavuş ile ocaḳ imâmı ve beytü'l-mâlcı ma'iyyetlerinde ve otuz üç avcıları bütün ta'bîr olunur elli bir ortalarıñ her birinden yüz ellişer nefer ḥarb u ḍarba ḳâdir aṣlı vü nesebi ma'lûm olanlardan tîz elden muḳaddimetü'l-ceyş ṣûretinde yedi biñ beş yüz nefer eşkinci neferâtı taḥrîr olunmaḳ ve neferât-ı me-

zkûre lâyiḥada münderic şurût-ı feyż-menût-ı ḥaseneye ri'âyetle ta'lîm ve ta'allüm-i âlât-ı ḥarbiyye ederek dâ'imâ ḥâżır u âmâde bulunmaḳ bâbında lede'l-istiftâ cânib-i şeyḫu'l-islâm ve'l-müslimîn vefeḳa li-rıżâ'i Rabbi'l-'âlemîn ṭaraflarından a'dâ-yı dîn ile muḥârebe vuḳû'unda 'asker-i islâm âlât-ı ḥarbiyyeniñ isti'mâlini ve a'dânıñ fünûn-ı ḥarbiyye ve desâyisini bilip kefere-i müşrikîne ġalebe içün esta'îzü billâh, //39// واعدوا لهم ما استطعتم من قوة naẓm-ı kerîmine imtiṯâlen âlât-ı ḥarbiyye ittiḫâzı lâzım olur mu? El-cevâb olur. Bu ṣûretde âlât-ı ḥarbiyyeyi isti'mâl, umûr-ı ṣınâ'iyyeden olup, keyfiyyet-i isti'mâlini bilmek ta'lîm ve ta'allüm ile olacaġı bedîhî olmaġla emîrü'l-mü'minîn pâdişâh-ı islâm ḫalledallâhu ta'âlâ ḫilâfetehu ilâ yevmi'l-ḳıyâm ḥażretleri 'asâkir-i islâma âlât-ı ḥarbiyye ile ceng ta'lîm eylemelerini emr ü tenbîh buyurmaları meşrû' mudur? El-cevâb meşrû'dur, diye verilen fetvâ-yı şerîfe mûcibince şeref-baḫş-ı ṣaḥîfe-i ṣudûr olan ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı kerâmet-maḳrûn-ı ḥażret-i ẓıllullâhîye imtisâlen bi'l-cümle ocaḳ aġaları ve żâbitân, ittiḥâd-ı kelime ve ittifâḳ-ı ârâ ile ber-vech-i muḥarrer şimdilik ol miḳdâr ṇeferâtıñ taḥrîrine ve lâyiḥa-i meẕkûrede muḥarrere şerâ'iṭ üzere âlât-ı ḥarbiyye ta'allüm edeceklerine şeyḫu'l-islâm-ı müşârün-ileyh ḥażretleriniñ dârü'l-fetvâlarında ve Aġa Ḳapusu'nda ma'ḳûd meclis-i 'âlîlerde 'an-ṣamîmi'l-bâl yegân yegân ta'ahhüd ve iltizâm ve işbu ḫuṣûṣ-ı ḫayriyyede ġaraż-ı âḫer olmayıp mücerred 'avn ü tevfîḳ-i İlâhî ve imdâd-ı rûḥâniyyet-i cenâb-ı risâlet-penâhî ile şevket-i islâmiyyeyi kemâ-kân iẓhâr u ibcâl ve ḥıfẓ-ı dîn ü devlet-i Muḥammediyye levâzımını kemâ-yenbaġî istiḥṣâl niyyet-i ḫâliṣesiyle ḥabl-i metîn-i şerî'at-ı ġarrâya i'tiṣâm ve bi-naṣrillâhi ta'âlâ bundan böyle a'dâdan aḫẕ-ı sâr u intiḳâm içün merkez-i ṣıdḳ u istiḳâmetde pây-dâr olmaḳlıġı iltizâm emrinde cümlesi 'ahdullâh ve 'ahd-i resûlullâhı ez-cân u dil tekrâr etmeleriyle işbu 'ahd ü mîṯâḳ-ı ḳaṭ'iyyü'l-müfâd, ilâ ebedi'l-âbâd bilâ-nizâ' u cidâl düstûrü'l-'amel ḳılınaraḳ irtibâṭ-yâfte-i ḥüsn-i istiḳrâr olmaḳ üzere bâlâsı mübârek ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı 'inâyet-meymûn-ı şâhâne ile zînet-medâr ve ẕeyli daḫi ḥâlâ revnaḳ-pîrâ-yı ṣadâret-i 'uẓmâ ḥażretleri ve el'ân zînet-endâz-ı meşîḫat-ı kübrâ ḥażretleri ve ḥâżır bi'l-meclis vüzerâ-yı 'iẓâm-ı ûli'n-nühâ ve 'ulemâ-i a'lâm-ı taḳvâ-pîrâ ve ricâl-i //40// devlet-i 'aliyye-i te'yîd-intimâ ḥażerâtı ve bi'l-cümle żâbitân ḫatm u imżâlarıyla ṣâbit ü üstüvâr olaraḳ işbu sened-i ḳaviyy-i şer'î ve kitâb-ı müsteṭâb-ı

mer'î tescîl ü terḳîm ve ol vechile maṣlaḥat-ı ḫayriyye-i mesṭûre tetmîm ḳılındı. ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب

Ḫurrire fi'l-yevmi'l-ḥâdî ve'l-'ışrîn min şevvâli'l-mükerrem sene iḥdâ ve erba'în ve mi'eteyni ve elf.

İḫtitâm-ı Ta'ahhüd-i Taḥrîr-i 'Asker-i Mu'allem:

Vaḳtâ ki Aġa Ḳapusu'nda maṣlaḥat-ı ḫatm u imżâ-yı ḫuccet tetmîm ve ta'ahhüdlerini müştemil aġanıñ taḳrîri daḫi terḳîm ve hemân-dem yine alây ile bâb-ı müfti'l-enâma mu'âvedet ve ḫuccet ü taḳrîr ol mecma'-ı ḫaṭîrede dest-i vezîr-i a'ẓama teslîm ile tekmîl-i ḫıdmet-i şeref-ġâyet olunup, ba'de'd-du'â ve's-şenâ fetvâyı ta'lîm ile güft ü gû edenler ḥaḳḳında ta'zîr-i şedîd lâzım gelecegini nâṭıḳ âmâde ḳılınan fetvâ-yı dîger ṣaḥâyif-i meẕkûreye maṣḥûben cânib-i Felâṭûn-menâḳıb-ı ṣadr-ı a'ẓamîden âmedi 'Âkif Efendi ḳalemiyle yazılan telḫîṣ-i 'âlî ile ma'an der-ân-sâ'at 'atebe-i 'aliyye-i gerdûn-mertebe-i şehen-şâhîye 'arż birle meclise ḫıtâm verilip ṣadâḳat-kârân-ı devlet memnûnen ve mesrûren ba'de'l-'aṣr ḫânelerine 'avdet ve devâm-ı niẓâm-ı meşrû'a du'âsına rikḳat-i ḳalb ile muvâẓabat eylediler. Ertesi günü ḫuccet-i merḳûmeniñ bâlâsına keşîde buyurulan ẕikr-i şerîfi âtî mübârek ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı merâḥim-nümûn mûcibince ṣûret-i ḫuccet müstaḳillen ittiḫâẕ olunan sicille ḳayd ile Bezzâzistân-ı 'Atîḳ'de ṣandûḳa-i muḥâfıẓıyyeye mevżû' olup yevm-i meẕkûrda Aġa Ḳapusu'nda 'asker taḥrîrine daḫi şurû' olundu.

Ṣûret-i Ḫaṭṭ-ı Şerîf-i Mehâbet-Redîf

'Umûmen, ittifâḳen ve ḳarârları şer'-i şerîfe muṭâbıḳ ve mûcibince icrâya ta'ahhüdü mutażammın olan işbu ḫuccet-i şer'iyye mażmûnu üzere 'amel //41// ve ḥareket, her birimize ve imżâ vü mühürleri münderic olanlara ve sâ'ir efrâd-ı müslimîne farîża-i zimmet-i diyânet; ve ḫilâfına ḥareket, mûcib-i töhmet ü 'uḳûbet olmaġla, mûcibince dîvân-ı hümâyû-

num ḳalemine ḳayd ve ḥıfẓ ile İstanbul maḥkemesine ṣebt ü tescîl içün 'ilm ü ḫaberi i'ṭâ oluna.

İstiṭrâd

Her ne ḳadar taḥrîrât-ı eslâfa naẓaran vaẓîfe-i müverriḫînden bîrûn ve ḳâmet-i ḫâme-i kûtâh-câme-i muḥarrir-i faḳîrden efzûn ise de emr-i ta'lîm-i cengde sedd-i derîçe-i ḳîl ü ḳâl, muḳteżâ-yı ḥâl iken ba'żı 'aḳlı ermeyen ve deḳâyıḳ-ı şer'iyye neydügin bilmeyen nâdânlar engüşt-nümâ-yı i'tirâż olur ise ḫilâf-ı şerî'at-ı ġarrâ ḥareketde bulunacaġına tenbîhan maḥżâ sâye-i teveccüh-i ẓıllullâhîde vâdî-i taḥḳîḳde edhem-i ḳalem-i çâpük-raḳama bu ṭarîḳle irḫâ-yı 'inân-ı beyân olunur ki, dürcü'd-dürer-i Tefsîr-i Ḫâzin'de maḥfûẓ olan cevâhir-i aḳvâl delâlet etdigi üzere ḳavluhu 'azze ve cell, واعدوا لهم ماستطعتم من قوة و من رباط الخيل işbu âyet-i kerîmeniñ ma'nâ-yı ṣarâḥat-mebnâsı, "sizler muḥârebe-i küffâr içün ḳâdir olduġuñuz ḳuvveti tehyi'e ediñiz", demek olup, ḳuvvet daḫi dört vechile müfesseredir. Ḳavl-i evvele göre, envâ'-ı esliḥa ve âlât-ı ḥarb; ḳavl-i ṣânîye naẓaran ḥuṣûn ve ma'âḳıl ya'nî ḳal'a ve derbend ve ḫandeḳ ve metris; ḳavl-i ṣâliṣe binâ'en remy ya'nî oḳ atmaḳ; ḳavl-i râbi' ise cengde düşman üzerine her bir kendisiyle taḳviyet ḥâṣıl olup onuñla isti'âne olunan nesnedir. Aṣḥâb-ı Bedir'den 'Uḳbe bin 'Âmir raḍiyallâhu ta'âlâ 'anh'dan mervî olaraḳ, ḫâtemü'l-enbiyâ ve server-i serîr-ârâ-yı sarây-ı isrâ 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aṣḥâbihi ezkâ eṣ-ṣalavâtü ve't-taḥâyâ efendimiz ḥażretleriniñ ḳuvvet-i meẕkûreyi tefsîr mevḳi'inde, الا ان القوة الرمى ḥadîṯ-i şerîfiyle ḳuvveti remye ḳaṣr buyurduḳları, remy-i sihâmıñ ġayrisi olan âlât-ı ḥarbiyyeniñ ḳuvvetden olmasını nefy etmeyip belki remyiñ efḍal-i ḳuvvetden //42// olmasını iḳtiżâ eder. Kelâm-ı vaḥy-irtisâm-ı ḥażret-i risâlet-penâhî eṣer-i mu'cize-muḫbirinden olaraḳ meşhûr ve mütevâtir olduġu üzere, kemân-ı ṣalâbet-nişân-ı ehl-i îmândan atılıp kefereye iṣâbet eden tîriñ zaḫm-ı cân-ḫırâşına helâkdan ġayri çâre olmadıġı ve müslim ve kâfir ile muḫteliṭ bir mecma'a düşen tîr-i düşmen-gîr, 'avn-i Ḥaḳ ile müslime ṭoḳunmayıp gûyâ taḥarrî eder gibi kâfire râst geldigi sihâmıñ efḍal-i ḳuvvetden olmasına delîl-i bâhirdir. Ve'l-ḥâṣıl 'adû ile cihâd mümkin

olacaḳ nesneler remy-i sihâm ve seyf ve zırh ve ta'allüm-i fürûsiyyet ve sâ'iri cümle ḳuvvetden ma'dûd olmaġla bunlarıñ mecmû'unu ḥasbe'ṭ-ṭâḳa tehyi'e vü âmâde ḳılıp ögrenmek emr-i ilâhîdir. Ve yine nesta'îẕü billâh, وقاتلوا المشركين كافة كما يقاتلونكم كافة mükerremesi, tefsîr-i sâlifü't-taḥrîrde,

قاتلوا المشركين باجمعكم مجتمعين على قتالهم كما انهم يقاتلونكم على
هذه الصفة والمعنى تعاونوا وتناصروا على قتالهم ولا تجادلوا ولا تتدابروا
ولا تجتنبوا عن قتالهم وكونوا عباد الله مجتمعين متوآفقين

'ibârât-ı bâhiretü'l-işârâtı ile müfesseredir. Ma'nâsı, "müşrikîniñ ḳıtâlleri üzere müctemi' olduḳlarıñız ḥâlde muḳâtele ediñiz. Müşrikîn sizler ile işbu ṣıfat üzere muḳâtele ḳıldıḳları gibi ya'nî küffârıñ ḳıtâli içün birbiriñize mu'âvenet ve nuṣret edip ḳıtâllerinden ictinâb birle firâr etmeyiñ ve muḳâtele-i a'dâda birbiriñize muvâfıḳ ve müctemi' olduḳlarıñız ḥâlde Cenâb-ı Ḥaḳḳ'a ḳul oluñ ve iṭâ'at ḳılıñ" demekdir. Bi-ḥamdihi ta'âlâ, işbu ma'nâ-yı şerîf şimdi şurû' olunan ta'lîm hey'etiniñ 'aynıdır. Zîrâ netîce-i iṭâ'at olan ictimâ' ve ittifâḳ, ḥareket-i meẕkûreye lâzım gelecegi teslîm-kerde-i ḥuẕẕâḳdır. Eger 'aṣr-ı sa'âdet-i ḥażret-i peyġamberî ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem'de işbu hey'et ya'nî hendese üzere yeksân ittifâḳ ile bir işâretde ṣaġ u ṣol ve pîş ü pese ḥareket ederek ve tüfeng ataraḳ tertîb-i ṣufûf-ı ceng olunduġuna dâ'ir bir eṣer görülmedi, diye su'âl olunur ise cevâb verilir ki, fi'l-ḥaḳîḳa bu keyfiyyet üzere ceng 'adû ṭarafından 'ahd-i ḳarîbde ẓuhûr etdi. Lâkin biz muḳâbele-bi'l-miṣl ile düşmana mu'âmele ederiz. Muḳâbele-bi'lmiṣliñ ise aṣıl şerî'atda cevâzı manṣûṣ olup ḥattâ küffâr-ı Ḳureyş, ceng-i ḳudemâda olduġu gibi meymene vü meysere ve muḳaddime vü sâḳa ile tertîb-i ṣufûf edip re'îsleri ḳalb-gâhda ḳâ'im //43// ve bu vechile ḥarbe mübâşir olduḳlarından ḥażret-i ṣaf-ârâ-yı rişte-i enbiyâ ve ḳâ'id-i ketîbe-i aṣfiyâ 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aṣḥâbihi eclâ eṣ-ṣalavâtü ve't-taḥâyâ efendimiz daḫi ol vechile cihâd buyururlar idi. Kütüb-i siyere mürâca'at ve semt-i mükâbereden mücânebet oluna.

Bundan başḳa şimdiki tertîbden maḳṣûd, 'askeriñ ḳâ'idü'l-ceyş ve żâbiṭine iṭâ'atine ya'nî emr ü nehyine vesîle olmaḳ içün bir ṣan'atdır. Bâb-ı ḥarbde düşmana ġalebe emrinde ne vechile iḳtiżâ eder ise tertîb-i dil-firîb-i ṣanâyi' ve bend-i dâm-gâh-ı ḫadâyi' câ'iz ve zamân-ı sa'âdetde vuḳû'u ḫod rütbe-i tevâtüre fâ'izdir. Bu daḫi ma'lûm ola ki 'askeriñ a'dâya ġale-

bede medḫal-i 'aẓîmi olan iṭâ'atleri taḥṣîline sebeb olmaġa ṣanâyi' tanẓîmine ṣadr-ı evvelde iḥtiyâc olmadıġı emr-i âşikârdır. Zîrâ aṣḥâb-ı kirâmıñ rıḍvânullâhi ta'âlâ 'aleyhim ecma'în, اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم emr-i ilâhîsine kemâl-i inḳıyâdları ve dîn-i mübîn uġurunda beẕl-i mâl ü cân etmekde ittiḥâdları kütüb-i eḥâdîṯ ü siyerde 'alâ vechi't-tafṣîl mesṭûr olmaġla im'ân ile naẓar oluna.

Ve bu daḫi ḫafî vü setîr degildir ki, وقاتلوا المشركين كافة كما يقاتلونكم كافة âyet-i kerîmesinde müşebbehün-bih vâḳi' olan ḳıtâl-i keferede vech-i şebeh, müctemi'an ḳıtâlleri ise de küffârıñ her nev' ḳıtâli gibi ḳıtâle müslimîniñ mübâşeretlerine emr-i ilâhî olduġuna işâret vardır. Ve âyet-i sâbiḳada, ومن رباط الخيل ḳavl-i kerîmiñ ma'nâsı, Siyer-i Kebîr'de naḳş-ı ḥarîr-i taḥrîr olduġu üzere, "müslim-i mücâhid ser-ḥadden sâkin olduġu maḥalde düşmanı irhâb u taḫvîf içün atlarını rabṭ ede", demek olup, ribâṭ ise binâsı ekṣerî müşâreketün beyne'l-iṯneyn içün olan bâb-ı müfâ'aleden olmaġla işbu mu'âmeleye mürâbaṭa denildi. Bu ṣûretde düşman daḫi böyle eder, demek olduġu ẓâhir olup, bu taḳdîrce muḳâbele //44// bi'l-miṯl ile küffâra mu'âmele etmek [illegible]ım olduġu mürâbaṭa'dan müstebân olur.

Ḥażret-i Şeyḫ Ḥaḳḳı ḳuddise sırruhu bi't-teraḳḳî mecma'-ı tefâsîr-i büṭûn u ẓuhûr olan "Rûḥu'l-Beyân" nâm tefsîr-i kebîrinde, ان الله يحب الذين يقاتلون فى سبيله صفا كانهم بنيان مرصوص naṣṣ-ı şarâḥat-faṣṣını, "Cenâb-ı Ḥaḳ, rıżâsını taḥṣîl ṭarîḳinde a'dâsıyla ṣâf yâḫud maṣfûf olduḳları ḥâlde ḳıtâl eden mü'minînden râżî olur ve ṣenâ eder, ḳıtâl eden mü'minîniñ ṣaffı ya'nî müteferriḳ olmayıp ḫaṭṭ-ı müstevî ve müstaḳîm üzere olmaları ḳal'ı ile ya'nî ḳalay ile birbirine kenedlenmiş dîvâr-ı muḥkem gibi bilâ-fürce vü ḫalel üstüvâr u hemvâr olduġu ḥâlde", me'âliyle tefsîr eder. Faḳîr derim ki, bu ṣûretde ṣaf-beste-i ḳıtâl olan müslimîn, dîvâr-ı merṣûṣ gibi olduḳda nefs-i vâḥid ḥükmünde olup biriniñ ḥareketi âḫeriñ ḥareketini müstelzim olur, 'ayn-ı inṣâf ile naẓar olunsa şimdi 'asker-i islâmıñ şurû' edecekleri ta'lîm bu ma'nâya varacaġı vâṣıl-ı ser-ḥadd-i teslîmdir.

Ve yine ḥażret-i Ḥaḳḳı maḥall-i merḳûmda kibâr-ı tâbi'înden Sa'îd bin Cübeyr ḥażretlerinden menḳûlen işbu âyet-i celîlede, "mü'minîniñ

'adû ile ḳıtâlde ne keyfiyyetle ḥareket edeceklerine ta'lîm-i ilâhî olup ḥattâ ḥâcet mess etmedikçe tesviye-i ṣufûfu bozmamaḳ içün ṣafdan ḫurûcu câ'iz degildir", diye taḥrîr buyurmuşlardır.

Mu'teberât-ı kütüb-i şer'iyyeden "Şir'atü'l-İslâm"ıñ faṣl-ı cihâdında,

ويكون فى الصف ساكتا كالمصلى الخاشع ويكون فى متابعة الامام
كمتابعة المأموم امامه فى الصلوة

'ibâresi masṭûr olup ma'nâsı, "ġâzî ve mücâhid fî sebîlillâh olan ẕât, ṣaff-ı ḳıtâlde muṣallî-i ḫâşi' gibi sâkit olup namâza cemâ'atiñ imâma uyup imâm ne işler ise onu işlemeleri vâcib olduġu gibi ol ẕât ya'nî 'asker daḫi ẓâbiṭine mütâba'at edip ẓâbiṭi ne işler //45// ve ne emr ü işâret eder ise onu işleyip ṭuta" demekdir. Bu daḫi bi-'aynihi ta'lîm-i ma'hûduñ netîce-i tertîbidir.

Kütüb-i fıḳhiyye mu'teberâtından "Tenvîrü'l-Ebṣâr" şerḥi "Dürr-i Muḫtâr"ıñ kitâbü'l-istiḥsânında,

ولا بأس بالمسابقة فى الرمى والفرس والحمار كذا فى الملتقى والمجمع
واقره المصنف ولا ابل وعلى الاقدام لانه من اسباب الجهاد فكان مندوبا

'ibâresiyle, yine "Tenvîr" şerḥi "Minaḥu'l-Ġaffâr"da mes'ele-i sâbıḳayı iṯbât mevḳi'inde ityân olunan, li-ḳavlihi ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem,

"لاسبق الا فى خف او نصل او حافر" والمراد بالخف الابل وبالنصل الرمى
وبالحافر الفرس والبغل والحمار. وفى حديث سابق رسول الله صلى الله
تعالى عليه وسلم وابو بكر وعمر رضى الله تعالى عنهما "وكل ما كان من
اسبابه فعمله مندوب اليه سعيا فى اقامة هذه الفريضة

aḳvâli ta'lîm-i ḥarbiñ ve muḳâbele bi'l-miṯliñ emr-i meşrû' olduġuna delîl olduġu mânend-i pertev-i âfitâb bedîhi'l-lümû', 'ale'l-ḫuṣûṣ mu'teberât-ı kütüb-i eḥâdîṯden "Ṣaḥîḥ-i Müslim"de vârid olan,

ارموا واركبوا وان تراموا احب الى من ان تركبوا ومن تعلم الرمى
فنسى فليس منا وفى رواية فهى نعمة جحدها

ḥadîṯ-i şerîfi ki ma'nâsı, "ey müslimîn-i mücâhidîn, oḳ atıñ ve atlara biniñ; oḳ atdıġıñız baña sevgülüdür ata bindigiñizden; ve her kim ki oḳ at-

maḳ ögrenip ṣoñra unutsa ol kimesne bizden degildir"; ve rivâyet-i dîgerde, "oḳ atmaġı ta'allüm bir ni'metdir, onu unutmaġla ni'meti inkâr etmiş olur" demek olmaġla, işte bu kelâm-ı mu'ciz-niẓâm-ı peyġamberî daḫi cevâz-ı ta'allüm-i âlât-ı ḥarbiyyeye delîl-i bâhirü'ş-şuyû'dur. Feẕleke-i kelâm, işbu aḳvâlden başḳa riyâż-ı kütüb-i eḥâdîṯ-i seyyidü'l-beşer ve mesîre-i esfâr-ı siyer, ṭay-kerde-i seyyâḥ-ı çâpük-pây-ı tekebbu' u naẓar oldukda, emr-i ta'lîm-i ḥarbiñ mesnûn olduġu bî-reyb ü ẓünûn olup, bu ḫuṣûṣu inkâr ta'aṣṣub-ı bârid ve o maḳûle münkirîniñ metâ'-ı mu'âraża-i ġayr-i müvecceheleri //46// bâzâr-ı münâẓarada kâsid olur.

Tekmile:

"Muḳaddime-i İbni Ḫaldûn" ki süṭûrunda serd olunan aḳvâl cümle 'indinde müselleme olduġu bî-reyb ü ẓünûn olup ol kitâb-ı müsteṭâbda tertîb-i ṣufûf-ı selâmet-maḥfûf ile olan muḥârebeniñ sâ'ir ṣûretle olan muḳâteleden tercîḥi bâbında îrâd olunan vücûhuñ ba'żısı tercümesinden naḳle sezâ görüldü:

"Ma'lûm ola ki ibtidâ-yı ḫılḳat-i 'âlem ve taḫmîr-i ṭınet-i Âdem'-den beri naṭ'-ı şaṭranc-ı rûzigâr üzere ṭarḥ-ı manṣûbe-i kâr-zâr olup, cümle a'ṣâr ve aḳṭârda sükkân-ı sâ'ire-i ġabrâ ḥarb ü veġâdan ḫâlî olmadılar. Ve bu emriñ sırr u sebebi oldur ki, ṭavâ'if-i ümemden ba'żıları ba'żı âḫerden aḫẕ-ı intiḳâm murâd edip her ṭâ'ife kendi ḳabîle ve 'aşîretiyle ḳadem-i nizâ'a ḳıyâm ve ma'ârik-i ḥarb ü ḳıtâle vülûc u iḳtiḥâm ederler. Şöyle ki ṭâ'ifeteyniñ biri ṭaleb-i intiḳâm ile tehyi'e-i esbâb-ı ḥarb ü ḳıtâl edip ḫaşmı daḫi müdâfa'a ve muḳâbeleye ḳıyâm ve ḫuṣûmete tevâfuḳ ettiklerinde mâdde-i ḥarb u ḳıtâle ṣûret verirler. Ve daḫi dâ'iye-i ḥarb u ḳıtâl ile ḫurûc, ṭınet-i beşerde merkûz emr-i ḫulḳî olup, ebnâ-yı beşer bir 'aṣırda ondan ḫâlî olmamışdır. Ve ekṣeriyâ 'illet ü sebebi dört şey'e münḥaṣır olup bunlarıñ ba'żısı maḳbûl u meşrû' ve ba'żısı maḥẓûr u memnû'dur. Evvel sebebi ġayret ü münâfese ve ḥamiyyet-i câhiliyyetdir ki ekṣeriyâ beriyye vè bâdiyede neş'et eden ḳabâ'il-i mütecâvire miyânında cârî olup her ḳabîle cibilletinde merkûz olan kibr ü naḫvet ve ḫubb-ı ri-

yâset dâ'iyesiyle kendi civârında vâḳi' ḳabîle-i uḫrâya ġalebe ḳaṣd edip ḥarb u ḳıtâle taṣaddî eder. Ḥarb u ḳıtâliñ ikinci sebebi mücerred ẓulm ü 'udvân ve cevr ü ṭuġyândır ki, bilâd-ı ma'mûr ve diyâr-ı 'âmireden eb'ad deşt ü kûhda sâkin cebâbire-i ekrâd u 'urbân ve onlarıñ emṣâli ḳuṭṭâ'-ı ṭarîḳ-i ma'rûf sâ'ir aṣḥâb-ı baġy u ṭuġyâna maḫṣûṣdur. Zîrâ onlarıñ erzâḳ u eḳvâtı tîr //47// ü şemşîrlerine menûṭ ve mekseb ü ma'âşları nâsın emvâl ü emti'alarına merbûṭ olmaġla, ebnâ-i sebîliñ ṭarîḳlerini ḳaṭ' edip müdâfa'aya taṣaddî eden ricâle sell-i seyf ile ḥamle vü hücûm ederler. Şöyle ki dâ'imâ hemm ü fikirleri ḳahr u 'udvân ve naṣb-ı 'aynları nâsıñ emvâlini selb ü celbe maḳṣûr olup onuñ verâsında merâtib-i 'izz ü câhdan bir şey'e i'tibâr etmezler. Ve ḥarbiñ üçüncü sebebi i'lâ-yı kelimetullâh ḳaṣdıyla iḳâmet olunan ḥarb u ḳıtâldir ki lisân-ı şer'-i şerîfde ġazâ vü cihâd ile ma'rûfdur. Ve dördüncü sebebi imâm-ı Ḥaḳ üzerine ḫurûc eden gürûh-ı mekrûh-ı buġât ile olan muḳâteledir ki kâffe-i enâmıñ muṭâ'ı olan ḫalîfe-i islâmıñ üzerine ba'żı nâs ḫurûc edip da'vâ-yı bâṭıle ile ḥarb u ḳıtâle taṣaddî etdikde, ehl-i ḥaḳ onlarla muḳâtele ile muḳâbele ederler. İşbu ẕikr olunan eṣnâf-ı ḫurûbuñ evvel ve ṣânîsi ḥarb-i baġy u fitne olup üçüncü ve dördüncü ṣınıfı ḥarb-i 'adl ü cihâd ile tesmiye olunur.

Ve daḫi ma'lûm ola ki ibtidâ-yı ḫılḳat-i Âdem'den ilâ yevminâ hâẕâ beyne'l-ümem cârî olan ḫurûbuñ keyfiyyet ü ṣıfatı iki nev' üzere vâḳi' olup evvelki nev'i zaḥf u ṣaf, ikinci nev'i kerr ü ferr ile müsemmâdır. Ammâ ḥarb-i zaḥf ya'nî ṣaf cengî ṭavâ'if-i Rûm u 'Acem'e ve ḥarb-i kerr ü fer ṭâ'ife-i 'Arab ile ehl-i ġarbdan bir beriyye ḳavmine maḫṣûṣ olmaġla ṭavâ'if-i meẕkûreniñ her biri vech-i meşrûḥ üzere muḥârebe ve mübârezeden ḫâlî olmadılar. Lâkin ṣaf cengi tertîb-i ṣufûf ve ictimâ'-ı ricâl ile ḥâṣıl olup ve kerr ü fer yegân yegân ḥamle-i merdân ile vâḳi' olmaġla ḳıtâl-i zaḥf, kerr ü ferden ziyâde metîn ü şedîddir. Zîrâ ṣûret-i zaḥfda ya'nî ṣaf cenginde meṣâf-ı ḥarb, ṣufûf-ı ṣalât gibi tertîb ve tesviye olunup cüyûş-ı deryâ-cûş, emvâc-ı pür-ḫurûş gibi ḳadem ḳadem düşmana ḥamle //48// vü hücûm ederler. Bu ṣûret ise ġâyet mehibb olup 'adûya ilḳâ-yı ru'b u ḥirâsda kerr ü ferre ġâlibdir. Ve daḫi ḥarb-i zaḥfda ṣaff-ı 'asker cidâr-ı mümted ve ḳaṣr-ı müşeyyed-âsâ metîn ü muḥkem olup ḳal' u izâlesi binâ-yı üstüvâr gibi ṣa'b u düşvârdır. Nitekim âyât-ı beyyinât-ı Ḳur'âniyyeden, ان الله يحب الذين يقاتلون فى سبيله صفا كانهم بنيان مرصوص naṣṣ-ı mübîni bu ḫuṣûṣa

mışdâḳ-ı ẓâhir ve burhân-ı bâhir olup râh-ı ġazâda bünyân-ı metîn gibi ṣaf-keşîde-i ṣebât olan şîr-dilân-ı ehl-i islâmıñ mu'âvenet ve muvâfaḳat ile ittiḥâdları medḫini mutażammındır. Keẕâlik, المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا ḥadîṣ-i şerîfi daḫi bu ma'nâyı mü'eyyid olup ehl-i îmânıñ i'lâ-yı kelimetullâhda muvâfaḳat ve muẕâharet ile ṣebât u metânetleri eczâ ve aḥcârı birbirine merbûṭ ve meşdûd olan bünyân-ı raṣîn ve binâ-yı metîne teşbîh olundu. Taḳrîr-i mezbûra im'ân-ı naẓar olunduḳda meṣâf-ı ḥarbde ṣebât-ı ḳadem aḳdem ü ehemm olup, taḥrîm-i firârda ḥikmet-i bâliġa-i ṣamedâniyyeniñ vechi ẓâhir olur. Zîrâ meṣâf-ı ḳıtâlde tertîb-i ṣufûfdan maḳṣûd, ḥıfẓ u niẓâm ve muḥâfaẓa-i maḳâm olmaġla aḥâd-ı leşkerden biri düşmandan yüz çevirip firâr-'ani'z-zaḥf etdikde niẓâm-ı ṣafa ḫalel verip iftirâḳ-ı kelimeye dâ'î ve leşker-i islâmıñ hezîmetine bâ'iṣ ü bâdî olmaġla müstaḥaḳḳ-ı ḳahr-ı Ḳahhâr ve şâyân-ı ġażab-ı müntaḳim-i Cebbâr olur. Şöyle ki, gûyâ ṣaff-ı ḳıtâlden tevellâ vü firâr ve merkezini terk ü idbâr ile teḫâẕül ve hezîmetini müslimîn üzerine cerr edip a'dâ-yı dîniñ ṣufûf-ı mücâhidîne hücûm ve iḳdâmlarına bâdî ve hedm-i bünyân-ı niẓâm ile żarar u fesâdı dîne sârî olmaġın, żarar-ı 'âma binâ'en firâr-'ani'z-zaḥf cümle-i kebâ'irden ma'dûd oldu. Edille-i meẕkûreden ẓâhir oldu ki ṣaf cengi sâ'ir envâ'-ı ḫurûbuñ cümlesinden şâri' ḳatında aḳdem ü evlâ olup cihâd u ġazâda ümmet-i //49// merḥûme bu vechi iḫtiyâr etmek enseb ü aḥrâdır. Ammâ ḳıtâl-i kerr ü fer ki âḥâd-ı leşkerin 'alâ vechi'l-infirâd birer birer meydâna çıḳıp emṣâl ü aḳrânıyla muḥârebe vü muḳâtelelerinden 'ibâretdir. Onda ṣaf cenginde olan şiddet ü ṣavlet mevcûd degildir. Lâkin ba'żı evḳâtda kerr ü fer ṭarîḳiyle vâḳi' olan muḥârebe daḫi verâ-yı leşkerde bir meṣâf-ı metîn ve ṣaff-ı raṣîn tertîb olunup erbâb-ı muḥârebe ṣaff-ı meẕkûrdan birer birer ḫurûc ve ḫaşımlarına ḫamle vü hücûmdan ṣoñra yine ol meṣâfa rücû' etmeleriyle onlar daḫi meṣâf-ı zaḥf maḳâmına ḳâ'im olurlar.

Pâdişâh-ı kişver-güşâ efendimiz ḥażretleriniñ ẕikri âtî tanẓîmine muvaffaḳ olduḳları 'asker-i ẓafer-rehber-i manṣûreniñ avcı nâmıyla ṣaff-ı ṣafâ-ârâstesi arasından ileri geri kerr ü ferr eden dilîrân, İbni Ḫaldûn'uñ işbu beyân etdigi üslûb-ı merġûba muṭâbıḳ olduġu ẓâhir ü 'ayândır.

Bu daḫi ma'lûm ola ki ṭâ'ife-i 'Arab, zamân-ı küfr ü câhiliyyetde aḳsâm-ı ḥarbde ancaḳ kerr ü fer ṭarîḳi üzere münferiden münferiden cenge mu'tâd olup, ba'dehu devlet-i islâm ẓuhûrunda iki emr sebebiyle ṣaf cengi-

ne mu'tâd oldular. Ol sebebleriñ biri, düşmanları olan ṭâ'ife-i Tersâ ve Fürs, tertîb-i ṣufûf ile ḥarbe mu'tâd olmaġla ehl-i islâm daḫi onlarıñ resm ü 'âdetleri üzere muḳâtele vü muḳâbeleye muẕṭar oldular. Sebeb-i ṣânî oldur ki, dîn-i islâmda iḳâmet-i ġazâ vü cihâd, farîża-i Rabbü'l-'ibâd olup sebîl-i Ḥaḳ'da neyl-i rütbe-i şehâdet eşref-i merâtib-i sa'âdet olmaġla, ehl-i îmân cân u dilden oña ṭâlib ve ṣaf cenginde firâr çendân ḥadd-i imkânda olmadıġından rütbe-i şehâdete vuṣûl ġâlib olmaġın vaż'-ı meṣâfa raġbet eylediler.

Esedullâhu'l-Ġâlib 'Alî bin Ebî Ṭâlib raḍiyallâhu ta'âlâ 'anh ve kerremallâhu ta'âlâ vecheh ḥażretleri deḳâyıḳ-ı fenn-i ḥarbde cümleden a'lem olmaġla, yevm-i Ṣıffîn'de aṣḥâbını cenge taḥrîż ü iġrâ edip bu vechile tavṣiye buyurdular ki, ol vaṣiy-yi müslimîniñ maẕmûn u veṣâyâsı mülâḥaẓa olunduḳda ṣanâyi'-i ḥarbden çoḳ nesneye vuḳûf müyesser olur. Cümle-i veṣâyâ-yı celîledendir ki, "vaḳt-i meṣâfda ṣaflarıñızı bünyân-ı merṣûṣ gibi tertîb ve tesviye edip, ḳaṭ'â ḫılâl-i ṣufûfda //50// fürce ve ḫalel mevcûd olmaya. Ve şîr-dilân-ı islâmdan zırıh-pûş olanlar emâm-ı ṣaffa taḳdîm ve olmayanlar te'ḫîr olunduḳdan ṣoñra dendân-ı sitîzi bir gûne tîz edesiz ki bu vaż'-ı mehîb, tîġ-ı ser-tîz-i düşmanı işâbet-i re'sden teb'îd eder. Ve daḫi destiñizde olan rimâḥ-ı cevşen-şikâfıñ eṭrâfına cem' u iltivâ edip dâ'imâ zemîne naẓar edesiz ki, ḳalbleriñiziñ ziyâde rabṭ u sükûnuna bâ'iṣdir. Ve eṣnâ-yı muḥârebede ṣît ü ṣadâyı cevf-i gelûda ḥabs ile ḳaṭ' edesiz ki, vaḳâr u sekîneye bâdî ve cübn ü ḫavfı dâfi'dir. Ve elviye vü a'lâmı merkezden imâle vü izâle etmeyip eydî-i şüc'âna teslîm etdikden ṣoñra ṣıdḳ u ṣabra mülâzemet edesiz ki, ṣabra mülâzemet fevz ü ẓaferi münticdir." Bu maḥalde kelâm-ı İmâm-ı 'Aliyyü'l-maḳâm ḳarîn-i ḥüsn-i ḫıtâm oldu. El-ḥaḳ işbu tavṣiye-i belîġa daḫi 'asker-i manṣûreniñ ekṣer-i hey'etlerine muvâfıḳ olduġu bî-iştibâhdır.

Naḳl-i Ba'zı Fevâ'id-i Mühimme Ez-Risâle-i "Uṣûlü'l-Ḥikem" Ber-vech-i İḫtiṣâr u İlḥâḳ ve Be-Nev'-i Taġyîr-i Ta'bîr:

Fenn-i celîl-i târîḫi istiḳṣâ vü tetebbu' eden erbâb-ı elbâb ve bi'l-çümle encâba ḫabî vü mestûr degildir ki, mülûk-i pîşîn ve ṭavâ'if-i Ef-

renc ḳudemâsınıñ 'askeri işbu zamân 'askeri ṭarzında olmayıp, hey'et-i cengleri yemîn ü yesâr u vasaṭ i'tibâriyle üç ḳol olup, ṣaġ ve ṣol iki cenâḥ ve vasaṭ daḫi cesed maḳâmında bir ṭayr-ı bülend-pervâz gibi mekîn olarak ṭarafeyne umûr-dîde vü kâr-âzmûde, nâfiẓü'l-kelim i'tibâr ve rütbe cihetiyle 'azîz-i ḳavm olan müdîr żâbiṭler ta'yîn ve cesed-i ceyş maḳâmında olan vasaṭ u ḳalb daḫi ṣâḥib-i 'asker olan melik yâḥud vekîl-i mutlaḳ veyâ sipeh-sâlârına cây-ı ḳarâr u temkîn ḳılınıp ol daḫi ḳapusu ḫalḳı ve ecnâs-ı 'askerden mu'temed ü mu'teber, ṣadâḳat-pîşe vü ḫayr-endîşe bir bölük 'askeri istiṣḥâbla rûḥ-ı cism-i ceyş olarak ḳalb-i mu'asker ve cây-ı me'mende ḳâ'im ve ricâl-i devletden 'âḳil ü müdebbir, mücerrebü'l-umûr, ḳaviyyü'l-ḳalb ṣadâḳat-kârânı daḫi //51// intiḫâbla dâ'imâ iḳtiżâsına göre sükûn u ḥareket ve yemîn ü yesâra neẓâret etmekle vuḳû' bulan müşkilât ḥallinde onlarla meşveret etmeklige müdâvim olarak emr-i ḫaṭîr-i cenge mübâşeret ve ḫaşm ile muḥârebeye ḳıyâm u mübâderet eylediklerinde, ḳartal ḳuşu gibi ḳaṣd-ı pervâz ile yemîn ü yesâra iki ḳanadın açıp ṭûlânî cidâr hey'etinde egerçi bir ṣaf olurlar idi. Lâkin tertîb-i nev gibi ḳâ'ide-i hendesiyye üzere ṣafları kemâl-i tesâvî vü tenâsübe mürâ'ât birle mażbûṭ u muntaẓam ve ḫaṭṭ-ı müstaḳîm gibi her maḥalde 'arż u 'umḳu müsâvî vü tev'em olmayıp, belki ṭavâ'if-i leşker birbiriniñ ḳafâlarına peyveste olarak 'adem-i ḥüsn-i niẓâm ya'nî ba'żı maḥalde ḳıllet ve ba'żı yerde keṣret ve kemâl-i ṣıḳlet ve izdiḥâmdan nâşî aḥadühümâ âḫeriñ ökçesine başarak müvâcehe-i düşmanda daḫi ṣaff-ı nâ-mevzûn şekline girip âheste âheste ḥareketle birbirine ḳarîb olduḳda, tîr ü kemân ve tîġ u sinân ve ḥarbe vü ḳalḳan ve gürz ü ṣapan ve sâ'ir bu maḳûle âlât-ı kâr-zâr ile ṭarafeynden ṣaḥîḥü'l-a'żâ ve ḳaviyyü'l-cenân birer ṭaḳım dilîrân ayrılıp, uṣûl-i ṣafları 'alâ ḥâlihi ḳâ'im olduġu ḥâlde bunlar feżâ-yı veġâda nevbet-be-nevbet muḥârebe etmeleriyle gâh bir nevbetde cânibeyniñ ġâlib ü maġlûbu ma'lûm olup râh-ı nizâ'ları münsedd ve dûrâ-dûr mücâdeleler ile faṣl-ı da'vâları erteye ḳalıp nice eyyâm mümtedd olur ve gâhîce daḫi cânibeyniñ pâdişâhları veyâ ser-'askeri ve ba'żen birḳaç nâm-dâr bahâdır pehlevânları meydâna çıḳıp onlarıñ ġâlibiyyet ve maġlûbiyyetiyle bi'l-iktifâ cümleten cânib-i ġâlibe iṭâ'ati maṣlaḥat görürler idi. Lâkin işbu ṭavr-ı ḳadîm, ḳuṣûr-ı nâ-maḥṣûru ḥâvî ve mehleke-i 'aẓîmeyi muḫtevî olup, ġâlibiyyet mücerred baḫta ḥavâle olunduġu birḳaç ṣaḥîfeden ṣoñra beyân olunacaḳ vücûh-ı şettâdan ẓâhir ü hüveydâ olur.

"Uṣûlü'l-Ḥikem" ṣâḥibiniñ bu maḥalde baḫt dedigi "Muḳaddime-i İbni Ḫaldûn"dan //52// me'ḫûẕ olup lâkin îżâḥ ve tafṣîlinde nef'-i 'amîm olduġu der-kâr olmaġla Muḳaddime'den ol maḥalliñ daḫi ḳalem-i muḥarrir-i faḳîr ile naḳli tensîb olundu: "Ma'lûm ola ki beyne'l-ümem vâḳi' olan ḥurûb u maġâzîde fevz ü ẓafer, keṣret-i leşker ü 'asker ve sâ'ir esbâb-ı ẓâhireye menûṭ u merbûṭ olmayıp, belki ḥarb u ḳıtâlde ḳahr u ġalebe baḫt u ittifâḳa dâ'ir bir ma'nâ olduġu tecrübe ile ẓâhirdir. Ve bu emriñ sırr u sebebi oldur ki, ekṣeriyâ ḥarbde fevz ü ẓafer, esbâb-ı ḫafiyye ve 'ilel-i ẓâhireniñ ictimâ'ıyla ḥâṣıl olup ṭarafeynde esbâb u âlât kemâ-yenbaġî mevcûd iken ednâ bahâne ile biri ġâlib ve âḫeri maġlûb olagelmişdir. Fe-emmâ 'âlem-i esbâba naẓaran ḳahr u ġalebeniñ vesâ'il-i ẓâhiresi a'vân u enṣârıñ keṣreti ve şüc'ân u ebṭâlıñ vefreti ve âlât u esliḥânıñ cevdeti ve muḥârebe vü muḳâteleye 'askeriñ ṣıdḳ u raġbeti ve sâ'ir esbâb-ı nizâmıñ ḥuṣûl ve ictimâ'mdan 'ibâret; ve 'ilel-i ḫafiyyesi daḫi a'mâl-i leṭâ'ifü'l-ḥıyel ile tertîb-i muḳaddemât-ı mekr ü füsûn olunup min-ḥayṣü lâ-yüş'ir leşker-i a'dâyı tefrîḳ ve perîşân etmek gibi şeylerden kinâyetdir Ez-cümle düşmanın teşvîş ve ıżṭırâblarını mûcib ba'żı erâcîf iḫtirâ' edip ol ekâẕîb-i şenî'ayı a'dâ miyânında iẓhâr u işâ'a etmek ve keẕâlik ḳulel-i cibâl ve sâ'ir emâkin-i refî'aya bir miḳdâr 'asker ṣu'ûduyla ol emkine-i 'âliyeden esfelde olan a'dâ üzerine ilḳâ-yı ṣaḫare ve mühre-i tüfeng ile ḫamle vü hücûm etmek ve hâkeẕâ a'yün-i nâsdan mestûr olan kemîn-gâhda 'asker vaż' u istâr ve 'ale'l-ġafle düşman üzerine def'aten hücûm u ılġar ile cem'iyyetlerini perîşân ve ṭaleb-i necât ile her birini bir semte gürîzân eylemek miṣillü ḫadâyi'-i ḥarbiyye bî-nihâyedir. Ve daḫi ba'żı kerre ḥarb ü veġâda fevz ü ẓaferiñ esbâb-ı ḫafiyyesi ṭavḳ-ı beşerden ḫâric-i umûr-ı semâviyye //53// olup, min-ṭarafillâhi ta'âlâ bir ḳavme heybet ü mehâbet i'ṭâ ve muḳâbilinde olan ḳulûb-ı a'dâya ḫavf u ḫaşyet ilḳâ olunaraḳ ân-ı mülâḳâtda a'dânıñ ḳadem-i ışrârları merkez-i ḳıtâlde ṣâbit iken def'aten mütezelzil ve münhezim olurlar. Ve ekṣeriyâ vuḳû'-ı hezîmet bu maḳûle esbâb-ı ḫafiyyeden neş'et eder ki, ferîḳayndan her biri ḫaşmına ġalebe dâ'iyesiyle verâ-yı perde-i ḫafâda tertîb etdigi mekr ü firîb baġteten ẓuhûr etmekle, ḫaşmı ḥayyiz-i müdâfa'adan 'âciz ü dûr ve nihâyet-i kâr maġlûb u maḫhûr olur. Binâ'en-'aleyh Nebiyy-i 'âlî-i 'âlem ve Resûl-i ekrem ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥażretleri

"el-ḥarbü ḫud'atün" ḳavl-i şerîfiyle ḥarb u ḳıtâlde tertîb-i muḳaddemât-ı ḫıyel, ḥuṣûl-i fevz ü ẓafere aḳvâ-yı 'ilel olduġuna işâret-i düstûrü'l-'amel buyurup ve emṡâl-i 'arab'da "çoḳ kere ḥîle, bir ḳabîle-i 'aẕîmeden enfa'dır" diye vârid olmuşdur. Bu taḳrîrden ẓâhir oldu ki, umûr-ı semâviyye ve sâ'ir 'ilel-i ḫafiyye aḳvâ-yı esbâb-ı fevz ü ẓafer olup, ḳahr u ġalebede te'ṡîri esbâb-ı ẓâhireden aḳvâ olduġu ẓâhirdir. Ve bir eṡer-i ma'lûmuñ aṣlı ve sebebi ẓâhir olmayıp mestûr u ḫafî olduḳda ol eṡeriñ vuḳû'una baḫt ıṭlâḳ olunduġu kütüb-i ḥükmiyyede mesṭûr olmaġla, ekṡeriyâ ḥarb ü ḳıtâlde fevz ü ẓafer, müsâ'ade-i baḫt ile ḥâṣıl olduġu ma'lûm u müteḥaḳḳiḳ olur. Ve taḳrîr-i sâbıḳ üzere naṣr u te'yîd emr-i semâvî ile ḥâṣıl olduġu, نصرت بالرعب مسيرة شهر ḥadîṡ-i şerîfiniñ ma'nâ-yı laṭîfi mülâḥaẓa olunduḳda ẓâhir olur ki, pâdişâh-ı firişte-sipâh sulṭân-ı taḫt-gâh-ı lî-ma'allâh ṣallâ 'aleyhi ve 'alâ âlihi illâ ilâh ḥażretleri te'yîdât-ı Rabb-i 'izzet ve saṭevât-ı vaḥy u risâletle mü'eyyed olmaġla, saṭvet ü heybet ve celâl ü mehâbetleri bir aylıḳ mesâfe-i ba'îdede bulunan kefere vü müşrikîniñ ḳulûbuna te'sîr edip min-ṭarafillâhi ṭa'âlâ derûn-ı ḫıyânet-meşḫûnlarına kemâl-i ru'b u hirâs müstevlî olmaġla, bünyân-ı ṣabr u ṡebâtları mütezelzil olup //54// maḳhûr u maḫẕûl oldular.

Ve keẕâlik ol sulṭân-ı manṣûrü'l-livâ ya'nî resûl-i Ḫudâ ve ḥabîb-i müctebâ 'aleyhi efḍalü'ṣ-ṣalât ve't-taḥâyâ ḥażretleriniñ zamân-ı sa'âdetlerinde ve ba'dehu eyyâm-ı ḫulefâ-yı râşidînde 'aded-i aṣḥâb-ı güzîn, leşker-i a'dâya nisbetle eḳall-i ḳalîl iken şirẕime-i ḫâsırîne fevz ü ġalebe ile maẕhar-ı te'yîdât-ı Rabb-i Celîl olup rü'esâsını ḳahr u tedmîr ve ehl ü 'ıyâllerini seby ü esîr ve bilâd u diyârlarını teshîr etdiler. Zîrâ Ḫaḳ sübḥânehu ve ta'âlâ, naṣṣ-ı Ḳur'ân-ı mübîninde ḳulûb-ı maḳlûbe-i a'dâya ilḳâ-yı ru'b ile nebiyy-i ẕî-şânına 'avn u nuṣrete tekeffül etmekle va'd-i kerîmini incâzen iṡbât-ı saṭvet-i ḳâhire ve iẓhâr-ı mu'cize-i bâhire ile a'dâyı maḫẕûl ü maḳhûr eylemişdir. Ve ṣadr-ı evvelde olan ġuzât-ı islâmiyyede hemîşe a'dâya kesr ü hezîmet ve ḳulûblarına istîlâ-yı ḫavf u ḫaşyet ve 'uyûn u ebṣârdan ḫafî esbâb-ı semâviyye ve te'yîdât-ı Rabbâniyye vuḳû' bulduġu ẓâhir ü müncelîdir. İntehâ kelâm-ı İbni Ḫaldûn."

Ve'l-ḥâṣıl düvel-i pîşîniñ ḫurûb u ḳıtâli ṣûret ü hey'etde birbirine şebîh ü mümâṡil ve isti'mâl eyledikleri esliḥa daḫi ekṡeriyâ müşterek ü mu'âdil olup, ḥattâ ḫulefâ ve selâtîn-i islâm daḫi ḳudemâya müşâbih ṣû-

ret üzere ḥareket ederek ba'żıları daḫi vaẓîfelü piyâde ve süvârî 'asker tertîbiyle bünyân-ı devletlerine istiḥkâm ve şemşîr-bâzlıḳda küffâra ġalebe birle memleketlerine ḥüsn-i niẓâm vermişlerdir. 'Ale'l-ḫuṣûṣ âfitâb-ı 'âlem-tâb-ı devlet-i 'aliyye-i 'Oṯmâniyye edâmallâhu ta'âla ẓılâle ḳıvâmihâ ilâ yevmi'l-ḳıyâme ki, maşrıḳu'l-envâr-ı te'yîd-i ḥażret-i melik-i 'allâm ve maṭla'u'l-esrâr-ı te'bîd-i cenâb-i min'âmdan ṭulû' ve ẓuhûru gününden beri şa'şa'a-i saṭevât-ı devlet-i islâm, velvele-endâz-ı żiyâ-ḫâne-i sipihr-i mînâ-fâm olup, ḳahr-ı tîġ-ı bî-dirîġı mânend-i berḳ-i ṣâ'iḳa-bâr, mesâmi'-i a'dâya yek-pâre ru'b u hirâs ilḳâ etmiş ve ol vechile 'adûnuñ //55// her maḥalde ḫırmen-i ḫânumân u sâmânları ṭutuşup ve işleri bitmişken ḫayli eyyâmdan beri iḳtiżâ-yı 'işyân ile 'asâkiriñ sâ'id-i himmetlerinde fütûr ve mesâ'î ġayretlerinde ḳuṣûr göründügünden başḳa, fi'l-aṣl muḥârebât-ı ecnebiyyede ṭop u tüfeng ü ḫumbara ve sâ'ir âlât-ı nâriye olmayıp, emr-i mücâdele yalñız 'uhde-i ser-tîz-i şemşîre ḥavâle ve ẕimmet gürz ü kemân u tîre iḥâle olunagelip, millet-i sümeḥâ-i islâmiyye ise şemşîr-bâzlıḳda cümleye ġâlib ü ser-firâz ve tîr-endâzlıḳda mahâret ü mehâbetle mümtâz olaraḳ ḥâṣılı ḳuvvet-i ḳâhire-i islâmiyye ve ḳudret-i bâhire-i devlet-i 'Oṯmâniyyeyi rûy-ı arżda mütemekkin düvel ü milel müşâhede birle ḫavf u hirâsa düşdüklerinden dâġ-ber-dil olmaḳlıḳda birbirine hem-dem ve zaḫm-ı derûnlarına cûyende-i merhem olaraḳ, mâ-ḥaṣal efkârların bu yolda ṣarf ile evvelâ ṭop u tüfeng mâddesi iḫtirâ'ına şitâb ve yalñız bunuñla daḫi işleri bitmediginden cünûd-ı manṣûre-i islâmiyye siyyemâ 'asâkir-i mevfûre-i 'Oṯmâniyyeniñ şiddet ü ṣalâbet üzere olan ḥamle vü iḳtiḥâmlarına ḥâ'il olmaḳ ve kendi leşker-i idbâr-peykerleri ḫavf-ı helâki müṭâla'a ve ṭarîḳ-i firârı mülâḥaẓaya mecâl bulamayıp da ḫâh u nâ-ḫâh ceng ü müdâfa'aya iḳdâma mecbûr olmaḳ üzere niẓâm-ı leşker iḥdâṯına sa'y ü ikbâb ve giderek tertîb-i 'asker aḥvâlini bir müstaḳil 'ilme ifrâġ edip, tedvîn-i kitâb etdiler. Ṭaşköpri-zâde merḥûmuñ "Mevżû'âtü'l-'Ulûm" nâm kitâbında taḥḳîḳi üzere işbu 'ilmi daḫi fi'l-aṣl iḫtirâ' eden ehl-i islâm ve "'ilm-i ilti'âbiyyü'l-'adediyye fi'l-ḫurûb" ile benâmdır. Bu kerre merdân-ı dîn ü islâm, hüner-i ḫuceste-eṯer-i meẕkûru ta'lîm ve ta'allüme ṣarf-ı ẕihn-i himmet ve fenn-i şemşîr-bâzî ve tîr-endâzîde olduġu gibi bunda daḫi kesb-i mahâret ḳıldıḳları ṣûretde onlarıñ bu bâbda tedvîn ü te'lîf etmiş oldukları kitâbları mensûḫ ḥükmüne girecegi

bi-ḥavlihi ta'âlâ ve ḳudretihi bî-irtiyâbdır. Ya'nî işbu tafṣîlden müstebân olduġu üzere 'asâkir-i ġayret-me'âşir-i 'Oṯmâniniñ ṣufûf-ı a'dâya ḥamle-i vâḥidede vuṣûl ve duḫûllerini //56// mâni' olan ancaḳ ḳullandıḳları niẓâm-ı ġarîbü'ş-şekl, müstaḥkemü'l-bünyânları olmaġla eger 'âsâkir-i ḳâhire-i 'Oṯmâniyye esbâb-ı ma'neviyye-i nuṣret-i İlâhiyye olan żarûriyyât-ı dîniyyeye dikḳatleri miṣillü işbu 'âlem-i esbâbda tesviye-i ṣufûf ve teşviye-i süfûfa daḫi ihtimâm ederek, meṣelâ cemâ'atle namâzda ḳâ'im oldukları gibi meydân-ı kâr-zârda daḫi ḳavâ'id-i hendesiyye üzere geregi gibi tenâsüb ü müsâvâta mürâ'ât ile ittiḫâẕ-ı tertîb ü niẓâm ve ser-â-pâ cidâr-ı merṣûṣ-âsâ ṣaflar baġlayaraḳ teṣebbüt-i aḳdâma iḳdâm ve żâbiṭleriniñ tenbîh ü işârâtlarına iṭâ'at üzere ceng ü cidâle ittifâḳ-ı ḳulûb ile mübâşereti iltizâm eyleseler, düvel-i naṣârâ belki bi'l-cümle milel-i a'dâ bir yere müteḥaşşid ve 'umûmen ehl-i islâm 'aleyhine müttefiḳ u müte'âżıd olsalar bile yine bi-'inâyetillâhi ta'âlâ tâb-âver-i muḳâvemet olamayıp kesr ü inhizâm, cânib-i ḫüsrân-'avâḳıb-ı a'dâda vuḳû' bulacaġı fünûn-ı ḥarbiyyede mâhir-i 'uḳalâ ve kâffe-i ûli'n-nühâ 'indlerinde ḳażiyye-i müsellemeden olduġu vâreste-i i'lâmdır. Ḥattâ işbu müdde'âyı ehl-i inṣâf olan eṣnâf-ı a'dâ ẓâhiren inkâr u iḫfâ etseler daḫi nihânî taṣdîḳ u imżâ ederler. Zîrâ ehl-i islâmda olan bahâdırân-ı ṣalâbet-mersûm, miḷel-i küffârda ismen ve cismen ma'dûm olduġu herkese ma'lûm ve kendi 'indlerinde daḫi meczûmdur. Şecâ'at-ı islâmiyye öyle bir emr-i fıṭrîdir ki ṭaraf-ı eşref-i islâmiyân miyânından bir dilîr-i peleng-intiḳâm ḫâṭib-i ḥasnâ-i rûḥ olan tîġ-ı büррân ile 'arṣa-gâh-ı kâr-zâra ḫırâm ve leşker-i küffâr-ı bî-şümârdan birini hel-min-mübâriz diye muḳâbeleye da'vet ve iḳdâm eylese icâbet eder bir ferd bulunmayıp hemân bu ṣadâ-yı sâmi'a-ḫırâş gûş-ı kâfir-i ṣaġıra belki mesâmi'-i ekâbir ü aṣâġıra girdigi gibi uzaḳdan tüfenge el urup ol dilîr-i Rüstem-naẓîr dâne-i tüfenge hedef ya'nî düşmen-i zinde degil bir müdbir ü marîż //57// belki bir zen-i cebânet-mekmen dest-i ta'addîsinden telef olur. Yoḫsa içlerinde bir şaḫṣ-ı seg-reftâr bulunmaz ki öyle bir dilâver-i şîr-endâmıñ muḳâbelesine çıḳıp ṭura ve ḥamle-i ûlâda başına ne gelecegini göre. Bundan ḳaṭ'-ı naẓar 'ale'l-'umûm millet-i şettâ-yı naṣârânıñ i'tiḳâdât ve 'ibâdât ve mu'âmelâtlarında kütüb-i semâviyye diye iḫticâc edip 'uḳûl-i saḳîmeleriyle düzdükleri esfâr-ı muḥarrefelerinde âḫirete müte'alliḳ terettüb-i ecr ü cezâ mülâḥaẓaları olmayıp, varṭa-i muḥârebeyi irtikâb ve nefislerini mehleke-

ye ilkâda şitâbları mücerred ẓıll-i zâ'il olan 'ayş-ı se-rûze-i dünyevîyi iktisâbdan 'ibâret olduġundan başḳa cümlesi bi'ṭ-ṭıyne ḫavf u ḫaşyet ve kemâl-i keşâfet üzere mecbûl-i cebân ve baṭiyyü'l-ḥareḳe oldukları bî-gümân olup, fe-emmâ lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne ma'âşir-i müslimîn ise üzerimize ber-manṭûḳ-ı naṣṣ-ı celîl-i Ḳur'ânî cihâd u ġazâ farż-ı ḫaḳ ve bunuñ żımnında dâr-ı dünyâda ġanâyim ü menâfi' muḳarrer ü muḥaḳḳaḳ ve şehâdet ü ġazâya mükâfât-ı dâr-ı na'îm, 'uḳbâda daḫi mâ-lâ 'aynün re'et velâ üẕnün semi'at velâ ḫaṭara 'alâ ḳalb-i beşer nice merâtib ü ni'am mev'ûd-ı Rabb-i vedûd-ı ekrem ve şüc'ân-ı ehl-i îmânıñ her biri tâb-ı nûr-ı islâm ile tâb-nâk ve muḳâbele-i a'dâda ceriyyü'l-ḥâl ve cesûrü'l-bâl ve bi'ṭ-ṭab' cüst ü çâlâk ve a'dânıñ beyân ḳılınan aḥvâl-i cebânet-iştimâli daḫi bizlere medâr-ı nuṣret ve vesîle-i ġâlibiyyet olduġu mekşûf u 'ayân iken, muḳteżâ-yı ḥâl ve şân-ı ehl-i îmân olduġu üzere meşaḳḳat-i seferiyyeye muṣâberet ve şedâ'id-i kâr-zâr u ḳıtâlde iẓhâr-ı taḥammül ü metânet birle muḳâbele-bi'l-miṣl mu'âmelesine mübâderet etmemek, kendi ḳadı ü ḳıymetimizi bilmemek demek olduġundan el-ḥaḳ işbu baṭâ'et, semt-i inṣâfdan ṣad-merḥale dûr ve ḫalbe-i dirâyetden mehcûrdur. Ve'l-ḥâṣıl 'inde't-taḥḳîḳ ġalebe vü nuṣret ve 'izzet ü meẕellet maḥżâ mevhibe-i Rabb-i 'izzet ise de nev-'arûs-ı emeliñ cilve-ger-i ḫaḍle-gâh-ı ẓuhûr //58// olması, mihr-i mu'accel-i teşebbüṣ-i esbâba menûṭ ve rişte-i 'âdetullâh daḫi bu 'ıḳd-ı ḥikmet-'aḳde muttaṣıl u merbûṭ olmaġla iḳlîm-i Avrupa'da vâḳi' düvel-i naṣârâdan ṣaġîr ü kebîr ve ḳalîl ü keṣîr fenn-i ġarîb-niẓâm-ı 'asker ve resm-i 'acîb-intiẓâm-ı leşkere raġbet edenler lâ-cerem ḫaşmına ġâlibiyyetle benâm ve kesel ü tehâvün üzere olanlar la-muḥâle maġlûbiyyetle nâ-kâm olagelmişlerdir. Zîrâ müteḳaddimîn 'askeriniñ hey'et ü ḥareketlerinde vücûh-ı keşîre ile maḥâẕîr der-kâr ve tertîb-i cedîdiñ ise ḥüsn-i 'aḳlîsi emr-i âşikâr olup ya'nî:

Evvelâ niẓâmsız olan 'asker-i pîşîniñ sefer ü ḫażarda żabṭ u rabṭı ḥadd-i imkânda olmayıp ve ḥîn-i iḳtiżâda ḥâżır u âmâde bulunmadıklarından, cem'iyle iḫrâcları mürûr-ı zamâna muḥtâc olduġu âşikâr ve müctemi' u müheyyâ oldukları ṣûretde daḫi yaz ve ḳış bahâneleri ve sâ'ir teklîfât-ı mâ-lâ-yuṭâḳla me'mûr oldukları maḥalle vaḳtiyle 'azîmetde ta'allül ü te'ḫîr ederek fevt-i furṣat maḥẓûru bedîdâr ve eṣnâ-yı ṭarîḳde re'âyâ vü berâyâya ẓulm ü ta'addîleri men' u def' olunmaḳ emr-i düşvâr olur.

Sâniyen sefere 'azîmetlerinde ḫılâl-i râhda seyr ü meşy ve iḳâmet ü ḥareketleri bâ-ḫuṣûṣ 'aḳabe ve derbend ve boġaz ve cisr ve sâ'ir ṭar yerlerde ḥüsn-i niẓâm ḳabûl etmeyip, her ḥâlde ve heme maḥâlde perîşân u perâkende olaraḳ envâ'-ı fesâda mü'eddî ve ez-cümle düşman bu ḥâl üzere olan 'askerden murâdınca dil alıp ordu aḥvâline ıṭṭılâ'ına bâ'iṯ ü bâdî olup, yolda ve ḳonaḳ yerinde şeb-ḫûna furṣat bulur ve diller taḳrîbi ḳaṣd u 'azîmet-i 'askere vâḳıf olup tedârük üzere olur.

Sâliṯen bir ceyş-i mu'allem ki ṣafları ḳâ'ide-i hendesiyye üzere ṭarḥ u tesviye olunmuş kemâl-i intiẓâm ile muntaẓam ve miyâneleri gûyâ selâsil-i âhenîn ile birbirine merbûṭ u müstaḥkem ve on biñ neferi //59// bir ḥareket ile müteḥarrik ve i'mâl eyledikleri on biñ tüfeng birden şebîke-i merṣûṣa gibi müteşebbik ola, böyle olan 'askere ḳarşı varan ecnâd-ı bî-niẓâm, eger ṣafvet-i müreddefe-i ġaybiyye mürâfaḳatından daḫi dûr olacaḳ olur ise ẓâhirde her ne ḳadar keṣîrü'l-efrâd u şecâ'at-nihâd ve taḥrîk-i bâd-ı ġayretle deryâlar gibi cûş u ḫurûşa mu'tâd olsalar daḫi teşettüt-i ḳu'ûd u ḳıyâm ve teḫâlüf-i ḥamle vü iḳtiḥâmları sebebiyle maḳâm-ı teḳâbülde birbirleriyle i'tiżâd ve iḳbâl ü idbârda ittifâḳ u ittiḥâda imkân olmayacaġından, cüz'î şikestegî ile eczâ-yı iḫtişâdları perîşân ve ednâ raḫne ile şîrâze-i ictimâ'larında tefriḳa-i külliye nümâyân olageldigi müstaġnî-'ani'l-beyândır. Ya'nî ṣûret-i bî-intiẓâmda olan 'askeriñ sa'y u gûşişleri ekṣer-i ḥâlde bî-fâ'ide olup, belki kendilerine bîhûde ta'ab u zaḥmetden ġayri nesne 'â'ide olmayaraḳ ve az müddetde bâzû-yı himmetlerine kesr ü fütûr gelerek mebâdî-i ḳażâyâ-yı intiẓâmları şekl-i inhizâmî netîce vereceginden mâ-'adâ bu gûne ḥarb u ḍarba muḳaddem cünd-i şecâ'at-mend ḥasbe'l-ḳader cânib-i a'dâdan kâm-yâb-ı ẓafer olamadıḳları ṣûretde ya'nî mir'ât-ı âmâllerinde çihre-i zişt-i inhizâm ẓuhûruyla mükedderü'l-bâl olduḳları vaḳitde sâ'iḳa-i ye's ü ḥırmânla nefislerine 'acz ü ḳuṣûr u reḫâvet etmeyip belki sipeh-dâr u rü'esâlarına isnâd-ı töhmet ve neşr-i urcûfe-i şenâ'ât vâdîlerinde ḳadem-cünbân-ı tek ü pû ve bu bahâne ile ekṣeriyâ îḳâd-ı nâ'ire-i fitneye vesîle-cû olurlar. Ḥattâ böyle inhizâm 'aḳabinde aḥvâl-i ceyş-i bed-kîş bir ḳat daḫi ı'tilâl-peẕîr-i iḫtilâl ü teşvîş olup 'ilâc-ı żabṭ u rabṭı tedbîrinde ḥukemâ-yı dûr-endîş i'tiẓâr der-pîş olduḳları ḥâlda fitne-i nâ'ime teyaḳḳuẓuyla merdümek-i çeşm-i cihân olan nice mülûk-i naṣfet-sülûk ḥaḳlarında nân-kûrluḳlar ederek

kendilerin ḳıyâmete dek sihâm-ı düşnâma hedef //60// ve nice serverleri dest-i ġadr ile mütevârî-i ḫâk-i telef ve ḫâl-i ruḫsâre-i kişver olan pây-taḫt, belki memâlik-i 'adîde ahâlîsini âteş-i zebâne-keş-i fiten îḳâdıyla mübtelâ-yı sûz-ı esef eyledikleri meşhûr u müte'ârifdir.

Râbi'an niẓâm üzere olan 'askeriñ gerek żâbiṭân u rü'esâ ve gerek kâffe-i neferâtı birbirleriniñ aḥvâline vâḳıf ve ḥareket ü eṭvâr ve sükûn u girdârlarını 'ârif olmalarıyla içlerine ṭaraf-ı düşmandan müfsid ve ecnebî maḳûleleri duḫûl u iḫtilâṭ ve ṣemere-i aḥvâllerinden iltiḳâṭ edemez. Muḳâbele-i a'dâda bulunan orduları dört yanı açıḳ ṣaḥrâda olsa daḫi tertîbât-ı niẓâmiyyeleri kendilerine ḥıṣn-ı ḥaṣîn ya'nî cidâr-ı hemvâr-ı ḳal'a-i metîn meṣâbesinde olaraḳ ez-her-cihet taḫaṭṭî-i cevâsîs-i aġyârdan maṣûn ve ta'addî-i ebâlîs-i eşrârdan me'mûn olacaḳları bî-reyb ü ẓünûndur. Lâkin taḫt-ı râbıṭa vü niẓâma ve ḥadd-i żâbıṭa-i intiẓâma dâḫil olmayan 'asker aḥadühümâ âḫeriñ ḥareketlerini teşḫîş ü ma'rifete ḳudret-yâb ve dâ'ire-i cem'iyyetlerini teṭarruḳ-ı perîşânîden viḳâyeye dest-res-i esbâb olamayıp ve olamadıḳlarını daḫi bilmeyerek nice kerre a'dâ-yı ḥîle-kârıñ dâm-ı mekr ü firîbine dûçâr ve ṣademât-ı desîse vü füsûnla yoḳ yere pay-mâl-i hezîmet ü ḫasâr olduḳları ma'lûm u âşikârdır ki ḳalem-i muḥarrir-i faḳîr ile zîrde taḥrîr olunan ḥikâye-i fâci'adan müdde'â bedîdâr olur. Ve keẕâlik niẓâmsız mu'askeriñ bir żarar-bîni daḫi budur ki meṣelâ ednâ ḫaṭâ vuḳû'uyla bir cânib bir miḳdâr ḫalel-peẕîr olsa, der-ḥâl maraż-ı iḫtilâl cümleye sirâyetle ser-â-pâ mu'tellü'l-aḥvâl olur. Ḥattâ 'asâkir-i ḳudemâda bi'd-defe'ât vâḳi' olmuşdur ki emîr-i ceyş veyâḫud ser-'askeriñ râkib olduġu ḥayvân ez-ḳażâ sürçmekle düşman cânibinden cân-ı cism-i ceyş olan emîr ü serdâra ḫaṭâ işâbet etdi ṣanılıp kendi ḫaṭâlarını //61// bilmeyerek hemân iş işden geçdi âvâzesiyle 'asker-i deryâ-misâl iken ḫaşm-ı ḳaṭre-miḳdârdan rû-gerdân ve cedâvil-âsa eṭrâfa müteferriḳ u perîşân olup bu vechile terk-i sekîne vü iṭmînân etdiklerine binâ'en rûd-ı ḳażâ vü ḳader daḫi mecrâ-yı hezîmetde cereyân ile pâ-der-gil-i maġlûbiyyet ü ḫüsrân olmuşlardır. Ve bundan aġrebi budur ki ol maḳûle niẓâmsız mu'asker eṭrâfında kâ'in çalı miyânında füc'eten ṭavşan ḳalḳıp ba'żılarınıñ dâbbesini ürkütmekle, civârında bulunan ba'żı âḫer ya'nî behîme-sirişt kimesneler bu ürkündülükde dâbbe ile hem-pâ ve hemân, "bre düşman başdı" ṣadâ-yı nehâḳ-iltibâsıyla ordu içine velvele-fersâ ol-

malarıyla bir anda cümlesi ḳaṭ'-ı pâ-bend-i ḳarâr ve sürüsüyle pey-siper-i râh-ı firâr olaraḳ hezîmet-i fâḥişe vuḳû' bulmuş olduġu mütetebbi'-i tevârîḫ-i eslâfa ma'lûmdur.

Ḥâmisen 'askerde niẓâm-ı istiḥsân-irtisâm ve tertîb-i bedî'u'l-insicâmıñ fıḳdânı ḥâlinde infâḳ u iksâları tekellüfâtı aşılsız yere meşġale-i 'azîme ve mücerred itlâf-ı beytü'l-mâldan 'ibâret bir daġdaġa-i vaḫîme olup, bayaġıca teshîr-i memâlik-i cedîde taṣavvuruyla ḫarâbî-i memâlik-i 'atîḳaya 'illet idügi müstaġnî-i işâretdir.

Ḫulâṣa-i aḳvâl eṭvâr-ı sâbıḳa-i 'askeriyyeniñ beḳâsı evvel ü âḫir gerek umûr-ı ḫâriciyye ve gerek meṣâliḥ-i dâḫiliyyede muḫâṭarât-ı keşîre ve maḥâẕîr-i vefîreyi müstelzim olduġu ẓâhir olmaġla hemân lâyıḳ-ı ḥâl ü şân-ı ehl-i îmân budur ki her anda devlet-i 'aliyyeye sû'-i ḳaṣdda kemîn-i kûhsâr-ı furṣat ve 'adâvet-i ṣamîmiyyeleri rehîn-i bedâhet olan eşrâr-ı bergeşte-rûzgâra bi-'avnillâhi'n-naṣîr ġalebeye medâr olacaḳ ma'nevî ve ṣûrî esbâb-ı ceng ü ḳıtâl tedârüküne şurû' u iḳbâl birle, beyhûde olan ta'aṣṣub-ı bâridden ictinâb ve cehli ḳabûlden semt-i imtinâ'a şitâb olunup, hem 'âcilen ġanîmet //62// ü sa'âdet ve hem âcilen ẕuḫr-ı ẓâḫir-i âḫiret iktisâbıyla kâm-yâb olalar.

Feẕleke-i kelâm, fenn-i coġrafya erbâbınıñ ḳısmet-i ûlâda dört ḳıṭ'aya taḳsîm ile Avrupa ve Asya ve Afriḳa ve Amerika tesmiye etdikleri vech-i 'arżıñ nümüvv ü 'umrân cihetiyle güzîde vü mu'tenâsı olup, bundan aḳdem şenşene-i dehr-i denî-perver iḳtiżâsınca ser-te-ser ṭâ'ife-i naṣârâya maḳarr olan Avrupa ḳıṭ'asından ve sâ'ir memâlik-i ehl-i 'udvândan kevkebe-i a'lâm-ı ẓafer-encâm-ı devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye dâmet bi't-te'yîdâti'ṣ-ṣamedâniyye ṭaraf ṭaraf pertev-baḫş ve sû-be-sû âfitâb-ı dıraḫş olaraḳ ref'-i ẓalâm-ı şirk ü âṣâm edip, ṣa'ṣa'a-i şemşîr-i hilâl-tenvîrleri, muḳtebes-i envâr-ı ḫurşîd-i 'avn u nuṣret olduġundan, şarḳen ve ġarben bî-ḥad memleket ü buldân ve berren ve baḥren lâ-yu'ad ḳılâ'-ı âsumân-bünyân, maşrıḳu'l-envâr-ı islâm olmuş ve bedr-i tâm-âsâ senâ-yı îmân ile ṭolmuş iken, refte refte ser-zede-i berûz olan esbâb-ı meşrûḥadan nâşî ba'ż yerlerini ẓulmet-i istîlâ-yı a'dâ leke-dâr ederek şerḥa-keş-i sîne-i ġayret olup, ṭâ'ife-i a'dânıñ ise bâlâda îmâ olunduġu üzere niṣâb-ı tâb-ı îmândan bî-behre olmaları ḥasebiyle cebânet ile mecbûl ve

ser-rişte-i istidrâc-ı ġalebe-nümâları, hengâm-ı tekâsül-i ehl-i islâmda mücerred silsile-i niẓâmât-ı 'askeriyyeye cân ḥaḳḳıyla temessüklerinden ṭolayı ḥayyiz-i ḥuṣûle mevṣûl olduġu cümleniñ ma'lûmu iken, şecâ'at u ṣalâbetleri mâder-zâd olduġu ġayr-i muḫtâc-ı işhâd olan 'asker-i ehl-i islâmıñ rişte-i iḫtişâdları dür-dâne-i niẓâmât ile muntaẓam, ya'nî şecâ'at-i fıṭriyyelerine ḳuvvet-i niẓâmiyye munżam olıcaḳ, bi-'inâyetillâhi ta'âlâ seylâb-ı hücûmlarıyla ḫas u ḫâşâk-ı cünûd-ı a'dâyı dâr u diyârlarından sürüp perîşân ve her birini ḳaṭarât-ı sîmâb gibi birer bâdiyede muẓṭarib ü lerzân eylеyecekleri //63// mes'ûl ü meczûm iken artıḳ bundan böyle tehâvün ü ḳuṣûr, bir vechile câ'iz olmadıġı ma'lûm-ı ehl-i şu'ûrdur.

Netîcetü'n-netîce, ba'd-ez-în ḫâb-ı ġafletden intibâh birle ḫaşm-ı bed-kâr u siyeh-rûzgârıñ iḥdâṣ edip onunla ecnâd-ı ḫamâset-nijâd-ı ehl-i islâma ṣûret-i ġalebe göstermege gûşiş eyledikleri ṣınâ'ât-ı ceyşiyye ve ḫud'a-i ḥarbiyye ḳabîlinden olan muḫteri'ât-ı niẓâmiyyelerini müsevvaġ-ı şer'îye binâ'en ıṭṭılâ'-ı tâm ve vuḳûf-ı tamâm ile ögrenip, bilâd-ı islâmiyyeye istîlâları esbâbınıñ kesr ü ibṭâlinde levâzım-ı muḳâbele-bi'l-miṣli icrâya mübâderet ve bu vaḳte ḳadar envâ'-ı mażarratı çekilen müsâmaḥa vü ġafletden 'udûl ve tekâsül ü baṭâ'etden nükûla müṣâra'at ve her bir ifsâd-ı mülk ü devlete sebeb olacaḳ umûru, mîzân-ı şer' u 'aḳl ile müvâzeneye diḳḳat ederek redî ve kem-'ayâr olan sû'-i i'tiḳâdı terk ü imḥâ ve mûcib-i intiẓâm olan vesâ'il-i fevz ü ẓaferi icrâ etmek, cümle muvaḥḥidîne farż-ı 'ayn ve ḳarż-ı dîn olduġu ẓâhir ü hüveydâdır.

من آنچه شرط بلاغست با تو میکویم
تو خواه از سخنم پند کیر وخواه ملال

Tevcîh-i Kitâbet-i Yeñiçeriyân ve Muḥâsebe-i Cizye:

Bâlâda muḥarrer eşkinci lâyiḥasında beyân olunduġu üzere, 'asâkir-i merḳûmeniñ neẓâreti yeñiçeri kâtibi bulunan ẓevâtıñ maḥmûl-i dûş-ı dirâyet-pûşu olup, lâkin ḥâlâ kitâbet-i meẕkûre rü'ûs câhında muḳayyede olan 'Abdü'l-Kerîm Bey-zâde 'Aṭâullâh Bey Rûmili vâlîsi ve sâ'ir üç beş ḳadar vüzerâ-yı 'iẓâmıñ ḳapu keṭḫudâlıḳları umûru żımnın-

da bâb-ı 'âlîye âmed-şüd ile meşġûl olmağla manşıb-ı kitâbet-i meẕkûre, gümrük ve maṭbaḫ emîni olan el-ḥâc İbrâhîm Ṣâ'ib Efendi'ye aḫrâ ve cizye muḥâsebeciligi mühimmât nâẓırı 'İrfân-zâde 'Ârif Efendi'den bi'l-iḳtiżâ alınıp mûmâ-ileyh 'Aṭâ Bey'e i'ṭâ olundu.

//64// Tevzî'-i Elbise vü Esliḥa Be-Eşkinciyân ve Şurû'-ı Ṣûret-i Ta'lîm-i Ḳıtâl-cûyân:

Lâyiḥa-i muḥrrerede mübeyyen olduġu üzere, 'askere lâzım gelen elbise vü esliḥa ednâ himmet-i İskenderâne ile çend-rûz ẓarfında tertîb ve neferât daḫi beş biñe taḳrîb olunup, her ne ḳadar telebbüs-i libâs ve bed'-i ta'lîm-i ḥikmet-esâs Dâvud Paşa ṣaḥrâsında olmaḳ taşmîm olunmuş ise de yeñiçeri aġasınıñ ba'żı ifâdâtına mebnî ḫuṣûṣ-ı meẕkûruñ Et Meydânı'nda icrâsı tensîb olunmuş idi. Binâ'en-'alâ-ẓâlik muḳaddemâ ta'ahhüd meclislerinde bulunan ẕevâtdan ancaḳ mevâlî ve emînü'l-fetvâ ve sâ'ir ḫâce efendiler ve meşâyiḫ ile yeñiçeri aġası Celâlü'd-dîn Aġa ve nâẓır-ı eşkinciyân Ṣâ'ib Efendi ve bi'l-cümle ocaḳ aġaları ẕi'l-ḳa'deniñ altıncı işneyn günü meydân-ı merḳûma 'ale'ṣ-ṣabâḥ me'mûren yegân yegân ḳâdime-cünbân-ı 'azîmet olup, şalât-ı ẓuhru faḳat 'imâme-pûşân olanlar ile aġavât denilen kesân cemâ'atle iḳâmet ḳıldıḳlarından ṣoñra, berây-ı îcâb-ı maṣlaḥat eşkinciyân taḥrîr oluṇacaḳ elli bir ortanıñ beherinden üçer beşer neferi celb olunaraḳ ol vechile meydânda hey'et-bend-i ictimâ' olan 'asâkir-i mevcûdeniñ libâs ve silâḥı du'â vü ṣenâ ile ba'de't-taḳsîm ve'l-ilbâs, 'asâkir-i cihâdiyye-i Mıṣriyye biñbaşılarından olup sene-i sâbıḳada 'asâkir mertebesini bi'l-istiṣḥâb birḳaç ḳıṭ'a sefâyin-i Mıṣriyye ile Mora cânibine gelirken râkib olduġu sefîneniñ dûçâr-ı çâr-mevce-i ḳażâ ya'nî giriftâr-ı girdâb-ı istîlâ olması sebebiyle ber-taḳrîb der-sa'âdete gelip bârût-ḫâneler nâẓırı ve Mıṣır ḳapu keṯudâsı Necîb Efendi'niñ dâ'iresinde müsâfireten iḳâmet ve ma'ârif-i kitâbet iktisâbına muvâẓabat üzere olan Dâvud Aġa nâm ġulâm-ı necâbet-irtisâm, devr-i sâbıḳde Selîmiyye'de yüzbaşı olanlardan İbrâhîm Aġa ve fenn-i ta'lîmi bilir iki nefer kimesneler daḫi mu'allim ta'yîni içün meydân-ı merḳûma getirilmiş olduġundan //65// yeñiçeri aġası merḳûm İbrâhîm Aġa'ya gûyâ talṭîfen, "sen

ḳaçıncınıñ yoldaşısıñ", ḫiṭâbıyla isticvâb eyledikde ol daḫi bâzûlarındaki nişânları açıp, "işte ḳaça ḳaça cümlesine yoldaş yazıldıḳ", diyerek ta'rîżâne kelimât etmekle, aġa cenâbları ondan i'râż birle, "bu bir ḫuşûnetlice adama beñzer, elvermez" deyip, dîgerlerine ḳul keṯudâsı yediyle bâb-ı 'âlîden gönderilen a'lâ ḳabutlar iksâ olunup mu'allimîn ta'yîn olundular. Ba'dehu aġanıñ li-emrin mâ iḫtâr u îmâsıyla emr-i ta'lîm cevâz-dâde-i şer'-i nebiyy-i ekrem olduġundan baḥiśle ḥâżırîn olan 'ulemâ-yı kirâm terġîben ve teşvîḳen yek lisân-ı ictimâ'la îṣâr-ı naḳdîne-i kelâm-ı naṣîḥat-encâm eylediler. Ba'de-zâ ta'lîm-i cenge ḳıyâm olunup evvelâ emînü'l-fetvâ teberrüken besmele-ḫvân olaraḳ destine bir tüfeng alup aġaya i'ṭâ, ol daḫi taḳbîl ederek aḫẕ birle sekbânbaşı ve ḳaṭâr aġaları ve çorbacılar ya'nî ancaḳ żâbiṭân ṣaf-beste-i ta'lîm olup, neferât uzaḳdan temâşâ eyledikleri ḥâlde birḳaç ḫaṭve taḥrîk-i aḳdâm ve ḫıtâmında Gürcü Aḥmed Efendi ṣavt-ı bülend ile envâ'-ı naṣâyiḥi şâmil du'â vü ṣenâ edip, ol vechile nüsḫa-i meclis vâṣıl-i ġâyet-i temmet ve her bir nîk-ḫvâhân-ı ḥâżırîn "Allâhümme ṣebbit aḳdâmenâ" tertîliyle maṭiyye-süvâr-ı 'avdet oldu.

Nehy-i Erâcîf-i Eclâf ve Men'-i Lâf u Güzâf:

Mecma'-ı baṭale-i nâs ve me'vâ-yı ḫazele-i ḫannâs-istînâs olan ḳahve-ḫânelerde jâj-ḫâyân-ı zamândan ba'żı bî-ṣu'ûr u bî-ḥayâ, belki 'ulûfe sirḳatine me'lûf bî-pervâlar ta'lîm-i şer'îye dâ'ir ṭa'n u teşnî'e mütecâsir olurlar ise o maḳûle müte'annid müteḳavvillerin zebân-ı ḳîl ü ḳâli mıḳrâṣ-ı tehdîd ile ḳaṭ' olunmaḳ ve keyfiyyet-i ḥüsn-i niẓâm-ı 'asker, ḫalḳa i'lân u işâ'at ḳılınmaḳ żımnında, e'imme-i maḥallâta tenbîh içün İstanbul ḳâḍîsine ḫiṭâben emr-i 'âlî tasṭîr ve bu vechile cehele-i nâs tenẓîr ḳılındı.

//66// Ṣûret-i Emr-i 'Âlî

Bu def'a bi-tevfîḳillâhi ta'âlâ muḳteżâ-yı kitâb u sünnet ve icmâ'-ı 'ulemâ-i ümmet ile cânib-i şeyḫu'l-islâmîden verilen fetvâ-yı şerîfe mûcibince vâḳi' ve mün'aḳid olan ittifâḳ ve ittiḥâd-ı 'umûmîde verilen ḳarâr

üzere şeref-yâfte-i ṣudûr olan ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı şevket-maḳrûn-ı ḥażret-i ḫilâfet-penâhî manṭûḳunca yeñiçeri ocaġından ta'lîmli eşkinci neferât taḥrîri maṣlaḥat-ı ḫayriyyesine şurû' u mübâşeret olunmuş olmaġla, bu ḫuṣûṣuñ meclis-i 'umûmîde ḳırâ'at olunan lâyiḥasında münderic olduġu vechile, yeñiçeri ocaġı dâ'ire ve bölük aġàvâtınıñ ḳadîm ma'âş u mevḳûflarına ve çorbacıların laḥm ta'yînlerine żamm olunduġu ve bi'l-cümle ocaḳlarıñ vaż' u iḥyâsı ġazâ vü cihâd içün olup, esâmeniñ bey' u şirâ ve ḳaṣr-ı yedi meşrû' olmadıġına binâ'en, ba'd-ez-în ḫilâf-ı şer'-i şerîf bey' u şirâ olunmayıp ṣâḥib-i esâme 'ömrü oldukça aḫẕ u ekl eyleyecegini ve mine'l-ḳadîm ortalarda olan 'atîḳ esâmelü neferâtıñ 'ulûfeleri kemâ-kân verilecegi ve ocaġ-ı meẕkûruñ ta'yînât-ı ḳadîme ve herkesiñ mutaṣarrıf olduḳları esâmelerine ve ber-mûcib-i niẓâm teraḳḳîlerine bir gûne ḫalel gelmeyecegi ve'l-ḥâṣıl bu ḫuṣûṣda hiçbir kimseye şer'an miḳdâr-ı ẕerre ġadr şâ'ibeleri olmayaraḳ bu maṣlaḥat muṭlaḳâ ḫıdemât-ı dîn-i mübîni iḥyâ ve şe'âyir-i islâmiyyeden olan ġazâ vü cihâd levâzımını ta'lîm ü ta'allüm ile farîża-i diyâneti îfâ niyyet-i ḫayriyyesine mebnî olup, esâs u mebnâsı ve uṣûl ü fürû'u şerî'at-ı muṭahhereye muṭâbıḳ u muvâfıḳ olaraḳ şurû' olunmuş olduġundan, bu ḫuṣûṣda vechen mine'l-vücûh kimesne ṭarafından şudur budur demege maḥal olacaḳ bir nesne olmayıp, bi'l-cümle mü'minîn ü muvaḥḥidîniñ memnûn u mesrûr olacaḳları maṣlaḥat-ı dîniyyeden olduġuna binâ'en, ba'żı 'aḳlı ermeyenler ṭaraflarından bir gûne ḳîl ü ḳâl //67// vuḳû'a gelmemek üzere keyfiyyeti maḥallât imâmlarına ve sâ'ir iḳtiżâ edenlere tefhîm ve ḥaḳîḳat-i ḥâl ü maṣlaḥat bu vechile olduġunu cümleye bildirdikden ṣoñra, yine bir gûne dil uzatmaġa cesâret eder olur ise şer'-i şerîfe muḫâlif ḥareketde bulunmuş ve ḫarḳ-ı icmâ' etmiş olacaġına mebnî ol bâbda verilen dîger fetvâ-yı şerîfe mûcibince o maḳûleleriñ müstaḥaḳ olacaḳları te'dîbât-ı lâzıme-i şer'iyyeleri icrâ olunacaġını gûş-ı hûşlarına tenbîh ü telḳîne dikḳat eyleyesin.

Ẓuhûr-ı Vaḳ'a:

Tebârekallâh żihî ḳâdir-i muṭlaḳ ki bir ḳavm-i müstaḥiḳḳu'l-levmiñ berhem-zede-i târumârî olmasına irâde-i ḳâṭı'ası ta'alluḳ ede, her bi-

ri ferâ'ire-i tecebbürden 'ibâret ve berâhime-i tekebbürden kinâyet olup, aḥadühümâ âḫere te'âżüd ederek pehnâ-yı ġabrâyı şerâre-i nâr-ı fesâd ile âteşgede-i Hünûd ve nâr-ı Nemrûd'a döndürseler seḥâbe-pâre-i ḳahr-ı ḳahhârânesi ṭarfetü'l-'ayn içre ser-tâ-ser iḫmâd u iṭfâ ve ṣarḥ-ı temerrüd-i isti'lâlarını pây-mâl ü hebâ eder.

اوست سلطان هرچه خواهد آن کند
عالمی را درد می ویران کند

Ta'âlallâh zihî mâlikü'l-mülk-i bi-ḥaḳḳın ki bir reḥt-i müstevci-bü's-saḫṭıñ râh-peymâ-yı semt-i perîşânî olmaların murâd ede, كالباحث عن حتفه بظلفه ṭafrasıyla cünbiş-i iḳbâlleri bâdî-i idbâr-ı izmiḥllâlleri olur.

اذالم یکن عون من الله لامرء
فاول مایجنی علیه اجتهاده

Nitekim ṣaḥâyif-i 'ibret-nümâ-yı tevârîḫ-i 'âlem, nâṭıḳ-ı aḥvâl-i şeḳâvet-'alemleri olan yeñiçeriyân gibi ki ecdâd-ı ma'âlî-nijâd-ı âl-i 'Oṣmân'dan Sulṭân Orḫân Ḫân ederrallâhu ta'âlâ 'aleyhi şe'bîbe'l-ġufrân ḥażretleriniñ zamânında evvelâ evlâd-ı etrâkden devşirilip ba'dehu isâ'etlerine binâ'en "ütrük" emrine imtiṣâlen terk birle vildân-ı üserâ-i küffârdan iḫtirâ' u ifrâz olunmuş ve kisve-i maḫṣûṣa-i //68// ḫafîfeleriyle üzerlerine żâbiṭler naṣb ḳılınaraḳ ve maẓhar-ı cümle-i revâtib ü iḥsân olaraḳ aḥâd u eṣnâf-ı nâsdan mümtâz ḳılınmış iken ol evânda bile lâ li-'illetin li-'ille te'ṣîr-i şerâre-i tesmiye-i ocaḳ ile kânûn-efrûz-ı fesâd u şiḳâḳ olaraḳ seyyi'âtları ḥasenâtlarına ġâlib ve her bir ḳarnda intiẓâm-cûyân-ı dîn ü devletiñ fikr-i ṣâ'iblerini sâlib olurlar idi. Ez-ân-cümle Sultân Selîm-i ḳadîm revvaḥallâhu ta'âlâ rûḥahu fî dâri'n-na'îm ḥażretleriniñ ser-gerde-i gürûh-ı mekrûh-ı revâfiż-ı a'câm ya'nî Şâh İsmâ'îl-i ṣafevî-nâm ḍâll-i ḫaybet-encâmı,

بر جان خارجی زده ام پنجه چون اسد
خون حسین میطلبم یا علی مدد

ṣavlesiyle Çaldıran ṣaḥrâsında perîşân ḳıldıḳdan ṣoñra ol bahârda ol dûdmân-ı mażarrat-âşiyânı bi'l-külliye tedmîr ve diyâr-ı şarḳıyyeyi vü-

cûd-ı keşâfet-âlûd-ı ehl-i ilḥâddan taṭhîr etmek niyyet-i seniyye-i sünniyyesiyle esbâb-ı ḳıtâli istikmâl içün Ḥalebü'ş-şehbâ mevkib-i hümâyûnlarına meştâ olmaḳ bâbında fermân-ı 'âlî-şânları ṣâdır olmuş iken, ref'-i elviye-i şeḳâvet-mülteviye ederek âsitâne-i sa'âdete 'avdetine sebeb olup öyle bir ḫayr-ı maḥż olan maṣlaḥatıñ icrâsma mâni' olmuşlardır.

Ve 'aşr-ı sûre-i iḥsân ya'nî 'âşir-i âl-i 'Oṣmân Sulṭân Süleymân Ḫân ṭayyeballâhu ta'âlâ ṣerâhu ḥażretleriniñ zamân-ı intiẓâm-nişânında daḫi defe'âtla ḫurûc ederek büyût-ı müslimîni talan ve nâ-ḥaḳ yere 'ulemâ vü ricâl ve kibâr u ṣıġârdan gerek ol 'aşırda ve gerek ṣoñralarda pey-der-pey hezârân-hezâr ḫûn-ı maẓlûmîni rîzân edip, ve'l-ḥâṣıl veliyy-i ni'met-i bî-minnet ve bâ'iṣ-i âsâyiş ü râḥatları olan dört 'aded pâdişâh-ı ẕî-şânıñ mütevârî-i laḥd-i telef olmasına 'illet ve yine dört dâne şehen-şâh-ı mekârim-destgâhıñ ḫal'inde mâddetü'l-aṣl-ı cinâyet olup, encâm-ı kâr re'yü'l-'ayn meşhûdumuz olduġu üzere yevmen-fe-yevmen //69// eyledikleri küfrân-ı ni'mete ḳarşı şâyed ṣalâḥ-ı ḥâlleri ẓuhûr eder temennîsiyle kendilerini terakḳî-i iḥsân ve luṭf-ı firâvânlarına şâyân buyuran muṭî'-i fermân-ı cihân-muṭâ'-ı şerî'at ve ḳâṭi'u'l-'ırḳ-ı erbâb-ı ẓulm ü ehl-i bid'at, ya'nî veliyy-i ni'metimiz ve veliyy-i ni'met-i 'âlemiyân olan şehen-şâh-ı mü'eyyed min 'indillâh efendimiz ḥażretlerine 'iṣyân edip, dem-i fâsid gibi 'urûḳ-ı cism-i 'âleme sârî ve çirk-âb-ı fesâdları her cedvele cârî bayaġıca beş yüz yıllıḳ bela-yı mużâ'afdan 'ibâret encâs-ı maḳlûbî olan ecnâs u ḳallâş maḳûlesi evbâşıñ maḥżâ teveccüh-i 'aliyye-i ẓıllullâhî ile ṣaḥîfe-i 'âlemden sevâd-ı vücûd-ı bî-sûdları imḥâsına irâde-i ezeliyye-i Bârî ta'âlâ ta'alluḳ etmekle,

عدو شود سبب خير گر خدا خواهد
خميرمايهٔ دكان شيشه گر سنگست

mefhûmunca kendileriniñ ḥareketleriyle nıṣf sâ'atden eḳalde esta'îẕü billâh,

اليوم تجزون عذاب الهون بما كنتم تستكبرون فى الارض بغير الحق وبما
كنتم تفسقون افبالباطل يؤمنون وبنعمة الله يكفرون و سيعلم الذين
ظلموااى منقلب ينقلبون

va'îd-i şedîdlerine mışdâḳ düşerek âteş-i 'alev-ḫîz-i ṭuġyânları munṭafî ve şerr ü mażarratları külliyen müntefî oldu.

الحمد لله الذى من فضله
انا رزقنا فيك خير المنقلب
الحمد لله الذى صرف الردى
والحمد لله الذى كشف الكرب

Tafṣîl-i Keyfiyyet-i Vuḳû'-ı Zevâl-i Eşḳıyâ

Ol zümre-i ẕemîmeden devlet-i 'aliyye cânibine iẓhâr-ı ṣadâḳatda aḳdem görünen keṯudâ yeri Muṣṭafâ ve mütevellî Kürd Yûsuf ve sâ'ir söz ṣâḥibleri olan eşḫâṣ-ı nifâḳ-menâṣ bâlâda mesrûd olduġu üzere evvelâ bâb-ı fetvâ-penâhî ba'dehu Aġa Ḳapusu'nda taḥrîr-i 'asker ve ta'lîm-i cenge ta'ahhüd gösterdikleri gün mekr-i teḳâżâ-yı nifâḳ u mekr ile miyânlarında ṣûret-i 'iṣyânı nihânî ṣoḥbet ve Et Meydânı'nda 'ulemâ ile ta'lîme //70// mübâşeret olunduġu eṣnâda iẓhâr-ı niyyet etmişler iken, bi-'inâyetillâhi ta'âlâ içlerinden ba'żıları gûyâ meydâna ḳazġan çıḳmaḳsızm ḫurûc etmek münâfî-i ḳâ'ide-i dûdmân-ı Bektâşiyyedir, diye ol gün i'lânına mümâna'at ḳıldıḳlarından başḳa kimisi, "eşkinciyân tekeşsürüyle ṭop u tüfeng ve sâ'ir edevât-ı cengi der-dest etdikden ṣoñra cür'et edelim" deyip ba'żı âḫer bu ḳavl-i ġavâyet-i evvele muḫâlefet birle, "leşker, vâṣıl-ı mertebe-i keşret ve nâ'il-i ni'am-ı lâ-tuḥṣâ-yi devlet olduḳlarında bize iṭâ'at etmezler, hemân maṣlaḥat oldur ki, evvelce ḥareket olunsun" diyerek furṣat-bîn-i ibrâz-ı şeḳâvet olmuşlar imiş ki ba'de'ẕ-ẓafer aḫẕ olunan eşḳıyâdan lede'l-istinṭâḳ, ma'lûm-ı evliyâ-i umûr olduġundan mâ-'adâ eşkinciyâna nâẓır naṣb olunan Ṣâ'ib Efendi'niñ naḳli üzere mûmâ-ileyh neẓârete me'mûr olduġunuñ ertesi günü Aġa Ḳapusu'na varıp, aġa ile ta'lîmiñ keyfiyyet-i hey'etine ve ṣûret-i ḥareketine dâ'ir ba'żı müẕâkere ve ṣoḥbet edip, aġanıñ ṭâ'ife-i merḳûmuñ ba'żısından uygunsuz mu'âmele ḥissine binâ'en, bi'l-âḫire ḳaṭâr aġları ve ma'hûd Kürd Yûsuf ve güm-râh dedikleri ortalarıñ birḳaç gürg-i bârân-dîde iḫtiyârlarını teşvîḳ ü talṭîf ve ḳulûb-ı ḳâsiyelerini te'lîf emniyyesiyle meclislerine

bi'l-iḫżâr lâyiḥa-i eşkinciyânî raḥle-zîb-i ta'ẓîm ve râḥa-pîrâ-yı tekrîm edip, devlet-i 'aliyyeniñ aḳṣâ-yı maṭlûbu ancaḳ işbu ṣaḥîfede yazıldığı üzere 'ulemâ-i 'iẓâmıñ vücûbuyla iftâ buyurduḳları muḳâbele-bi'l-miṣliñ icrâsı ve bu münâsebetle 'asâkir-i islâmiyyeniñ a'dâ-yı dîn üzerlerine ġâlibiyyetle selâmet-i dünyâ vü uḫrâsıdır ve muḳâbele-bi'l-miṣliñ ma'nâsı, "a'dâ-yı dîn meydân-ı ma'rekede ehl-i islâm üzerine vesîle-i ġalebe ittiḫâẕ eyledikleri ḥareket her ne ise cünûd-ı müslimîn daḫi ol ṣûretle muḳâbele etmek demekdir", me'âlinde biraz kelimât-ı lâyıḳa ile her birini istiżmâr //71// eyledikde, mevcûd bulunan iḫtiyârlar, kendileri teslîm-i müdde'â etmişler ise de, "neferâtımız beyni ḳalıñ bir ṭâ'ife-i ġayr-i ḫâ'ifedir, şâyed bu teklîf olunan ṣûrete ḥâşâ gavur ta'lîmidir etmeyiz, biz ḳılıç ile keçe çalar, şeş-ḫâne atar, nişân ururuz, diyerek iḥdâṯ-ı ḳîl ü ḳâl etmeye idiler", kelâm-ı bâṭıl-ı mühmeliyle îhâm-ı feṣâd ve be-taḫṣîṣ Et Meydânı'nda üç def'a gûyâ ta'lîm etdirilmek içün cem'iyyet etdikleri hengâmda nâẓır-ı mûmâ-ileyh ve sâ'ir ḥâżırînden istimâ' olunduġu üzere ḥâlen ve ḳâlen ibrâz ḳıldıḳları reviş-i bedden ifhâm-ı 'inâd etmişler idi. İşbu emârât-ı reddiye ṣadâḳat-meftûr olan evliyâ-i umûru bî-ḥużûr ve 'uḳalâ-yı dûr-endîşânı muḫtelü'ş-şu'ûr edip birbirlerine tenhâda ḥavḳala-gûyân olaraḳ 'âḳıbet-i aḥvâle nigerân ve nihânî ḫûn-efşân-ı destmâl-i ceyb ü dâmân olurlar idi.

Nâ-gâh bir mâh mürûr etmeden ya'nî ẓi'l-ḳa'deniñ ṭoḳuzuncu ve târîḫ-i mîlâdıñ biñ sekiz yüz yirmi sekizinci senesinde vâḳi' ḥazîranıñ üçüncü günü olan pencşenbe gecesi ba'de'l-maġrib ol nemek-be-ḥarâmlar birer ikişer mânend-i ḳelb-i 'aḳûr, Et Meydânı'na duḫûl ile rekz-i 'aṣâ-yı cem'iyyet ü emniyyet etmedikleri bir ḳaç ḳadar çorbacılar ve ustalardan mâ-'adâ ḫabere muntaẓır ḫanâzîri meydâna da'vet ve sâ'at altı ṣularında "ṣu uyur ḥâṣılı düşman uyumaz" mûḳiẓasınca yeñiçeri aġasına ḳasd-ı sû' ile biraz evġâd Aġa Ḳapusu'na hücûma cür'et ve ḳul keṯudâsı Ḥasan Aġa'nın daḫi ber-taḳrîb celbine pey-der-pey eşḫâṣ-ı irdâf ile dikḳat etmişler idi. Ḳul keṯudâsı kendinden mesmû' olduġu üzere gelen gevdenleri, "bizim tek ü tenhâ varmamız olmaz, bi'l-cümle bölük aġalarına ḫaber gönderdim, geldikleri gibi varılır", diyerek ḳavl-i leyn ile def'-i teḳâżâ-yı şerr ü şûr-ı erbâb-ı ḍalâlet edip, bölük aġaları gelmelerine muntaẓır-ı püşt-ber-dîvâr-ı ḥayret olmuş idi. //72// Aġa ḳapusuna giden gidileriñ hücûmu her ne ḳadar ol gece yeñiçeri aġası taḥte'l-ḳal'a ve civârın-

da ḳol gezerek ḳapuya gelip câme-ḫâbına girecegi vaḳte teṣâdüf etmiş ve aġa daḫi bi'l-ġafle ḫalâya girmiş bulunmuş ise de a'yün-i eşrârdan mestûr olaraḳ ḫalâṣ bulmuş olduġu kendisinden menḳûldür. Vaḳtâ ki eşḳıyâ-i merḳûme aġayı şayddan me'yûs olduḳlarında 'illet-i ġâ'iyye-i fitneleri olan nehb ü ġârete şitâb ve ḳapunuñ der ü reyzenlerini mühre-i tüfeng ile meksûr u ḫarâb edip, birḳaç maḥalline âteş ilḳâsıyla yine meydâna iyâb etmişler idi. Bi-luṭfihi ta'âlâ ilḳâ etdikleri âteş ḫod-be-ḫod sönmüş ve inḫimâd-ı dûdmân-ı eşrâra muḳaddime olmuşdur.

Pes eşḳıyâ-i merḳûme çîn-seḥer ḳışlalarından Et Meydânı'na iḫrâc-ı ḳazġana müsâra'at ve Cebe-ḫâne ve Serrâc-ḫâne'den 'âdetleri üzere ḳazġan aḫzına mübâderet etmeleriyle, Cebe-ḫâneye varanlara cebecibaşı ortası olan beşinci ḳışla ḳazġanını teslîmde ṭâ'ife-i ġayr-i ḫâ'ife-i cebeciyân-ı âzâde-ser tereddüd ü imtinâ ve zümre-i şeḳâvet-pîşegân ile kemâ-kân hem-reng-i ictimâ oldular. Vaḳtâ ki ṣanâdîd-i eşḳıyâ dârü'n-nedve-i ḫaşerât olan Taḥte'l-ḳal'a ve Aşmaaltı ve Ḳapan-ı Daḳîḳ ve sâ'ir maḥallere ḳarakullukçular irsâliyle, "ṣadr-ı a'ẓam ve Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed Paşa ve aġa ve sâ'ir erkân-ı devleti şöyle böyle etdik", kelimât-ı kâẕibe-i müdhişesiyle birbirini iġrâ vü taḥrîk ve iġvâ vü teşvîḳ-i yaġmâ ile âsitâne-i muḫalledü'l-erkânda kâ'in ekdâr-âver-i fesâd olan etrâk-ı nâ-pâk ve ekrâd-ı bed-nihâd ya'nî ḥammâl ve ırġad maḳûlesi nüfûs-ı zâ'ide ve eşbâḥ-ı bî-fâ'ide ile cem'iyyetleri keṣret bulduḳda evvel-be-evvel bir takımı Naḳılcı Muṣṭafâ nâm-ı şeḳâvet-irtisâm ile bâb-ı 'âlîye ve bir gürûh-ı mekrûhu Ser-ḫoş Muṣṭafâ nâm bî-hûş-ı ḫabîṣ-encâm ile ibtidâ-yı salṭanat-ı pâdişâh-ı Dârâ-derbânda sekbân nâmıyla tertîb olunan 'asker-i mu'allemiñ câh-ı kitâbetde müteşerrif-i istiḫdâm ve bu def'a eşkinciyâna //73// mu'allim ta'yîn olunan Dâvud Aġa'yı sevḳ ile şîrîn-kâm olup, ol vechile ḥaḳḳında kîn-i dîrîneleri olan bârût-ḫâneler nâẓırı ve Mıṣır ḳapu keṭḫudâsı Necîb Efendi'niñ Terlikçiler içinde kâ'in ḳonaġını 'âdet-i ḳadîmeleri üzere tâḫat u ġâret ġaraż-ı fâsidiyle meydândan ḫurûc-ı âteş-i ser-keş gibi ol maḥallere vülûc etdiler. Ṣadr-ı a'ẓam-ı lübs̱i'l-himem şânehullâhu ta'âlâ 'ani'l-elem, ol gece ḳâ'id-i tevfîḳ ile Beylerbeyi'nde vâḳi' sâḥil-ḫânelerini teşrîf etmek ve Necîb Efendi daḫi Ḳañlıcıḳ'da yalısında bulunmaḳ teḳarrübü keyd-i a'dâdan maṣûn ve bâb-ı 'âlîde bulunan cevârî hücûm-ı eşḳıyâyı istimâ' etdikleri gibi bi'l-ilhâm dâḫiliyyede vâḳi' baġ-

çe vasaṭında olan maḥzene girip, ol vechile setîr-i serâ-perde-i ḥıfẓ-ı Ḫâlıḳ-ı bîçûn olmuşlar ise de ḫazâ'ine ṣadr-ı a'ẓamdan nuḳûd u cevâhir ve sâ'irden altı biñ kîseye ḳarîb ve Necîb Efendi ḫânesinden ba'żı vüzerâ emânetiyle yedi sekiz yüz kîseden mütecâviz mâl ü menâl, berhem-zede-i dest-i ġâret-i erbâb-ı ḍalâl olduġundan faẕla, "ṭaraf ṭaraf fetvâ ve ḥuccet yazanları ve bize muḫâlif edenleri ve bi'l-cümle başı ḳavuḳluları ḳahr u tedmîr ve evlâd u 'ıyâllerini esîr edip bikr ve ṣıġârını onar ġuruşa ve ṣeyyiblerini beşer ġuruşa ṣatarız, herkes dükkânını açsın, ṣırçası żâyi' olana cevher veririz ve içimizden ẕerre ḳadar cinâyet eder bulunur ise keser biçeriz" diye birbirine münâḳıż eṣvât-ı kerîhe-i daġdaġa-fermâlarını 'ale'l-ġafle istimâ' eden ehl-i 'ırż fırḳa-i nâciyesi serâsime vü ḥayrân ve müstaġraḳ-ı 'ummân-ı heyemân oldular.

İḫrâc-ı Livâ-i Sa'âdet-İḫtivâ ve Maḳhûr-Şoden-i Eşḳıyâ:

Fitne-i nâgeh-ẓuhûruñ ḫaber-i dehşet-eṣeri, **یاراقد اللیل مسرورا باوله** ṣadâsıyla bi'l-cümle erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanatı ḥi̇̂b-ı ḥużûrdan bîdâr etdikde bâdî-i emrde //74// ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri "erbâbü'd-düvel mülhemûn" iḫṭârıyla birâder-i kihterleri ve ḳapu keṯudâları ḫi̇̂cegân-ı dîvân-ı müşeyyedü'l-erkândan Ḫalîl Beyefendi'yi bilâ-tevaḳḳuf Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed Paşa'nıñ 'asâkir-i güzîdeleriyle yalı köşküne serî'an gelmeleri da'vetine tesyâr ve kendileri sâḥil-serâlarından kemâl-i ṣabr u vaḳâr ile mütevekkilen 'alallâhi's-Settâr yalñız ḳahvecibaşıları 'Oṣmân Aġa'yı alıp piyâdelerine süvâr ve maḥall-i meẕkûrda temekkün-pîrâ-yı ḳarâr olup, der-'aḳab hengâm-ı ṣayfda sarây-ı cedîd-i ṣafâ-bedîdde ḫazîne keṯudâlarınıñ beytûtetini mu'tâd olmaġla ol vechile sarâyda bulunan ḫazîne keṯudâsı Ḳıbrîsî Mehmed Emîn Aġa'yı ḥużûrlarına celbe ibtidâr ve vâsıṭasıyla keyfiyyeti ḫâk-i pây-ı maḳṣad-revâ-yı gîtî-sitânîye i'lâm ve livâ-yı sa'âdet-intimâ-yı seyyidü'l-enâm 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aṣḥâbihi elfü elfin ṣalâtin ve selâmin iḫrâcıyla eşḳıyânıñ üzerlerine iḳtiḥâm olunmasında istirḫâṣ birle teşrîf-i fütûḥât-redîf-i ṣâḥânelerini istirḥâm edip, aġa-yı mûmâ-ileyhi i'zâm ve mevâlî-i devriyyeden kitâbcıları Sa'îd Efendi'yi daḥi şeyḫu'l-islâm efendi

ḥażretleriniñ da'vetine irsâlde ihtimâm eylediler. Müftî-i dîn-i müşârün-ileyh, sür'at-i ḥareketle tâb-baḫş-ı maḳâm-ı vürûd olduḳları gibi ṭaraflarından dâniş-mendân ve çuḳa-dârân-ı ṣudûr-ı kirâm ve mevâlî-i fiḫâm ve ḫâceleriyle ṭalebe-i 'ulûmuñ işbu melḥame-i kübrâda serî'an mevcûd bulunmaları içün da'vetlerine irsâl ve yine cânib-i ṣadâret-penâhîden bi'l-cümle ricâl-i devlet-i 'aliyye ve ḫademe-i bâb-ı 'âlî ve tersâne-i 'âmire emîni Sa'îd Efendi ve ṭopçubaşı Nu'mân Aġa ve 'arabacıbaşı Ḥasan Aġa ve ḫumbaracıbaşı Dede Muṣṭafâ Aġa ve laġımcıbaşı Ḫalîl Bey'iñ 'asâkir-i vefîreleriyle gelmeleri isti'câl buyuruldu. Ol esnâda bâlâda işâret olunduġu vechile ḳul ketḫudâsı Ḥasan Aġa ḳonaġına gelen ḳaṭâr aġaları ve ekşerîsi meydâna uġrayaraḳ gelmiş olan //75// çorbacılar ve biraz yazıcı ve mütevellî ve odabaşılar ile Aġa Ḳapusu'na gelip başyazıcı Râşid Efendi'yi maḥşer-i eşḳıyâya irsâl ve merâmları her ne ise söylesinler diye istis'âl etmiş idi. Ehl-i şiḳâḳ, yek-zebân 'av'ava-i nifâḳ olaraḳ, "biz bu vâdîde ta'lîm etmeyiz, bizim uṣûl-i ḳadîmemiz destiye ḍarb-ı dâne-i tüfeng ve keçeye ḳılıç çalmaḳ ile ta'lîm-i cengdir, buña bâ'iş olanları isteriz" diye enderûn ve bîrûn ricâlinden ve erkân-ı salṭanatdan ba'żılarınıñ nâmını yâd ederek "ḳâlû vecednâ" ma'nâsını ilmâ' ve yazıcıyı bu ḫaber-i ḍalâlet-muḫbir ile ircâ' etmiş olduḳlarından aġa-yı mûmâ-ileyh daḫi ol anda yazıcıyı yalı köşküne ḫaber-i bâṭıl-i meẕkûr ile göndermekle şeḳâ-pîşegânıñ ġarażı yazıcınıñ taḳrîr ü 'arżından cenâb-ı ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve ol ḫılâlde mevcûd bulunan 'Ârif Beyefendi ki mażbûṭ-ı sütûr-ı vaḳâyi' olduġu üzere ẕi'l-ḳa'de ġurresi naḳîb efendi merḥûmuñ vefâtında def'a-i ṣâniyede ṣadru'r-rûm olmuşlar idi, onlar ve Anadolu ṣadâreti pâyesi olan 'Arab-zâde Ḥamdullâh Efendi ve ḳâḍî-i belde Ṣâdıḳ Efendi ve ders-i 'âm Kürd 'Abdu'r-Raḥmân Efendi ve ketḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî ve defter-dâr efendi ve re'îsü'l-küttâb efendi ve emîn-i tersâne Sa'îd Efendi ve nâẓır-ı ḍarb-ḫâne Es'ad Efendi ve Necîb Efendi ve Ṣâ'ib Efendi'niñ gûş-zedleri olduḳda hemân-dem vezîr-i a'ẓam-ı âṣaf-himem, ṣavlet-i ḥayderâne ile, "baḳ başyazıcı, biz bu ḫuṣûṣ-ı meşûbât-manṣûṣa kitâb u sünnete taṭbîḳ ve şer' u 'aḳla tevfîḳ ile bâ-ma'rifet-i fuḳahâ-i dîn ancaḳ saṭvet-i islâmiyyeyi iẓhâr u tebyîn içün şurû' etdik. Bünyân-ı raşînü'l-erkân-ı mes'ele-i dîniyyeden bir meder-pâreniñ nez' u ḳal'ına cevâz vermeyiz. Ve bi-ḳudretillâhi ta'âlâ cümlesini ḳahr u tedmîr etmek üzere sell-i

seyf-i ittiḥâd etmişizdir. Var böylece ḫaber ver," diye ḫużżârıñ taṣdîḳiyle yazıcıyı i'âde //76// ḳıldıḳlarından ṣoñra, ol maḥalden ḥareket ve derûn-ı sarây-ı hümâyûnda kâ'in Arslan-ḫâne nâm maḳâma 'azîmetle med'uvv olan kibâr-ı 'ulemâ ve mevâlî ve müderrisîn ve ṭalebe-i 'ulûm ve ḫademe-i devlet ve ṭopçu ve 'arabacıbaşılar ve süvârî ṭopçularınıñ yüzbaşısı olup ḫıdemât-ı dîn ü devletde hezâr yüz aḳlığı bedîdâr ve düşmana nisbeten "Kara Cehennem" laḳabıyla şöhret-şi'âr olan İbrâhîm Aġa birḳaç ḳıṭ'a ṭop istiṣḥâbıyla ve tersâne-i 'âmire ḳalyoncu başçavuşu Yemenicioğlu Aḥmed Aġa ḳalyoncu 'askerjiyle ve ḫumbaracı ve laġımcı ṭaḳımı daḫi aġalarıyla fevcâ-fevc ruḫ-sûde-i dergâh-ı şevket ve muntaẓır-ı teşrîf-i pâdişâh-ı 'Ömer-ṣalâbet oldular.

Teşrîf-i Şehen-şâhî Be-Sarây-ı Cedîd:

Bâlâda güẕâriş-peẕîr-i ḫâme-i taḥrîr olduġu üzere ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden âsitân-ı âsumân-bünyân-ı şâhâneye rû-mâl ḳılınan ḫazîne keṭḫudâsı Meḥmed Emîn Aġa der-ḥâl sâḥil-sarây-ı Beşiḳṭâş'a erişip, ḥareket-i ḫaybet-ġâyet-i eşḳıyâyı pîş-gâh-ı pâdişâh-ı şecâ'at-dest-gâhda taḳrîr ve sarây-ı hümâyûnda müctemi' olan bi'l-cümle ḫayr-ḫâhân-ı devlet-i 'aliyyeleri tedmîr-i eşḳıyâ emrinde ṣudûr-ı fermân-ı şâhâne ve teşrîf-i nuṣret-redîf-i pâdişâhânelerine muntaẓır u nigâh-dâr olduḳlarını pîrâye-i silk-i ta'bîr ḳıldıḳda, ḥemân-dem bi'ẕ-ẕât mecma'-ı aṣdıḳâya ḫayât-baḫş-ı vürûd olmaḳ ḳaṣdıyla tebdîl-i hümâyûna maḫṣûṣ olan piyâde-i ẓafer-âmâdeniñ tehyi'esine emr-i mâlikü'l-baḥreyn mecrâ-zîb-i ṣudûr ve bu ḫılâlde hem ḥaḳîḳat-i ḥâliñ geregi gibi istiknâh u istinbâsı ve hem tîz elden mütebâdir-i ḫâṭır-ı ilhâm-maẓâhir-i ẓıllullâhîleri olan ba'ż tedbîr icrâsı içün ser-çuḳâ-dâr-ı şehriyârîleri semiyy-i yâr-ı ġâr-ı Ṣıddîḳî-şi'âr Ebû Bekr Efendi'yi ṣavb-ı ṣadr-ı a'ẓamîye ba'ṣ u tesyâr bâbında irâde-i işâbet-ifâde-i hümâyûnları egerçi sâḥa-pîrâ-yı ẓuhûr olup, //77// lâkin aġa-yı mûmâ-ileyh ṭaraf-ı ṣadâret-penâhîye vürûd ile tekrâr südde-i sidre-ṭâḳ-ı ḫâḳâniyyeye vaż'-ı nâṣıye-i 'avdet etmeden 'ummân-ı ġayret-i şâhâneleri cûşân olup, fi'l-ḥâl ol ḫidîv-i dîn-perver ve şehr-yâr-ı Ḫıżr-rehber "elleẕî hakîkun en yûsefu bi-hâẕe'l-eser",

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

"Âfitâb-ı sipihr-i heft-iḳlîm
Sâye-i raḥmet-i Ḫudâ-yı Raḥîm

Dür-i dürci'l-emâneti'l-'uẓmâ
Bedr-i burci'l-ḫilâfeti'l-kübrâ

Ẓâhirü'l-milleti ẓahîrü'd-dîn
Nâṣır-ı ḥaḳ naṣîr-i şer'-i mübîn

Âmir-i 'örf ü nâhi-i münker
Nâşir-i ḥükm-i şer'-i Peyġamber

Bâsiṭü'l-'adl bâẕilü'l-iḥsân
Kâsirü'ẓ-ẓulm ḫâẕilü'ṭ-ṭuġyân

Gerden-i ḫûn-girift-i a'dâya
Cevher-i tîġ-ı ḳahrı pîrâye

Dergeh-i 'adli melce'-i 'âlem
Nice 'âlem mülûk-i Rûm u 'Acem

Gelmedi dehre böyle şâhen-şâh
Sâyesin dûr ḳılmasun Allâh

Eyledi 'adli 'âlemi iḥyâ
Ḫalledallâhu mülkehu ebedâ

Her umûrunda ide Rabb-i Celîl
Ḫıżr-ı tevfîḳini delîl-i sebîl

Dâ'im idüp muẓaffer ü manṣûr
Ola a'dâsı müdbir ü maḳhûr

Medde ẓıllu livâhu fi'l-arżîn
Eyyedallâhu naṣrahu âmîn

Ya'nî pâdişâhımız efendimiz ḥażretleri seyf-i ṣârim-i ḳahramânîlerin taḳlîd-i miyân-ı himmetleri buyurup, sâḥil-sarây-ı feraḥ-fezâ-yı Beşiktâş'dan ẕikr olunan piyâde-i âmâdeye yalñız istiḳâmet-kârânıñ ercemendi sır kâtibi Muṣṭafâ Efendi çâkerleriyle süvâr ve ser-âmed-i aṣdiḳâ silaḥ-dâr-ı 'aliyyü'l-miḳdâr ve sâ'ir ḳurenâ-yı ṣadâḳat-şi'âr piyâdeleriyle pey-revlikde ḳadem-cünbân-ı ibtidâr olaraḳ Ṭopḳapu nâm sarây-ı dil-ârâyı ol sâye-i Perverdigâr dîdâr-ı âfitâb-âṣârlarıyla bâhirü'l-envâr ḳıldıḳdan ṣoñra, sarây-ı behişt-âsâ-yı cedîdde kâ'in sünnet odasına pertev-endâz-ı teşrîf ve reh-güẕârında ḳumâş-ı dü-reng-i çeşm-i intiẓârların ferş-i pây-ı felek-i'tilâları //78// eden erkân-ı saltanatlarına ḳudûm-i feyz-lüzûm-i şâhâneleriyle ḥayât-baḫş-ı talṭîf olup, evvelâ ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm, ba'dehu Arslan-ḫânede vaḳfe-gîr-i ârâm ve muntaẓır-ı fermân-ı şeh-i Esedullâh-iḳtiḥâm olan bi'l-cümle 'ulemâ vü ricâli ḥużûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı ṣâḥib-ḳırânîlerine iḥżâr birle,

دران انجمن شاه کردن فراز
سر درج لعل کهر کردباز

edâsıyla luṭf-ı ḫiṭâblarına sezâ-vâr buyurup, "fâtiḥa-i cülûs-ı 'adâlet-me'nûsumdan bu hengâma dek vâcibe-i ẕimmet-i re'fetim olduġu üzere nâs-ı dîn-i mübîni ḥimâyet ve vedî'a-i 'uhde-i ḫilâfetim olup penâh-ârende-i âsitân-ı şevketim olan fuḳarâ-yı ra'iyyeti ṣıyânet ma'nâsına ẓuhûra getirdigim ġayret-i bî-ġâyet ve himmet-i 'âlî-nehmet cümleye âşikâr ve 'ale'l-ḫuṣûṣ bâb-ı şevket-me'âbımı defe'âtla raḫne-dâr-ı dâne-i 'işyân eden ṭâ'ife-i maḫẕûle-i merḳûmeniñ taḥammül-sûz-ı ṣabr u şekîb olan girdâr-ı ḫıyânet-âṣârlarına "aralıḳda irâḳa-i dimâ olmasın" müṭâla'asıyla müsâmaḥadan faẕla iḥsân-ı bî-kerânıma daḫi şâyân ve siyyemâ bu def'a cebr ü ikrâh olunmaḳsızın her birini fevḳa'l-ḥad müstaġraḳ-ı ni'am-ı firâvân ederek, nihâyetü'l-emr rıżâlarıyla şurû' olunan ḫuṣûṣdan bu vechile baġteten nigûn ve ümenâ-yı dîn ü devlet ittifâḳıyla imżâ olunan emr-i meşrû'dan 'udûl edip bu günki gün meydân-ı iftitâna getirdikleri 'uḳûḳ u ṭuġyân ve bî-muḥâbâ iẓhâr eyledikleri 'utüvv ü 'işyân bayaġı ḫu-

rûc-ı 'ale's-sulṭân degil midir? İmdi bu maḳûle ḫavene-i devletiñ def'ine ve binâ-yı bî-esâs-ı ictimâ'larınıñ indirâs u ḳal'ına tedbîr-i ṣâ'ibiñiz nedir ve ḳıtâlleri ḥaḳḳında ḥükm-i şer'î ne vechiledir?" diye isticvâb buyurduḳlarında cümle 'ulemâ yegânegî-i vifâḳ ile naṣṣ-ı ḳaṭ'iyyü'l-müfâd-ı فان بغت احديهما على الاخرى فقاتلواالتى تبعى حتى تفئ الى امرالله mûcibince ḳatlleri meşrû' olduġuna ḥükm ü imżâ ve 'âmme-i ḥâżırîn yek-rengî-i ittifâḳ ile "bu yolda ölme vardır //79// dönme yoḳdur" 'ahdini bi'l-ittiḥâd bâzû-bend-i ġayret ve ḥırz-ı cân-ı 'ubûdiyyet etmişizdir. Nâṣırımız Ḥażret-i Ḫudâ ve uġur-ı hümâyûnda cânımız fedâdır", diyerek ser-te-ser naġme-sâz-ı maḳâm-ı ihtidâ ve ḫuṣûṣen Kürd 'Abdu'r-Raḥmân Efendi farṭ-ı ḥamiyyetinden nâṣî der-dest olan sübḥasını endâḫte-i meydân-ı ġayret ederek, "daḫi ne olmaḳ iḥtimâli ḳaldı, cümlemiz bilâ-tevaḳḳuf üzerlerine varır ṭopdan ḳırar geçiririz", ṣayḥa-i ḥamâset-ṣarîḥasıyla ḥaḳḳâ ki imâme-i müsebbiḥa-i ġayret-keşân-ı dâ'ire-i hüdâ olmuşdur. Ḫulâṣa ol cem'-i keṣîr ü cemm-i ġafîr müttefiḳu'l-kelâm ve mütesâviyetü'l-aḳdâm, livâ-i ẓafer-iltivâ-yı sulṭân-ı her dü-serâ 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve ṣaḥbihi eclâ eṣ-ṣalavâtü ve't-taḥâyâyı ruḫṣat-ı seniyye-i pâdişâh-ı islâm ile alıp ṭâ'ife-i bâġiyeniñ üzerlerine iḥticâm olunmaḳ re'yinde ictimâ' ve آرى باتفاق جهان ميتوان كرفت nidâsını bir aġızdan sâmi'a-i a'lâ vü ednâya ismâ' eylediklerinde, ṭaraf-ı zâhirü'ş-şeref-i ḥażret-i ṣâḥib-ḳırânîden, "ẕât-ı hümâyûnum daḫi me'âşir-i müslimîn ile ma'an ol kâfirân-ı ni'met ḳahrına 'aṭf-ı zimâm-ı 'azîmet eylesem gerekdir", diye irâde-i icrâ-âmâde-i ḫilâfet-penâhîleri zebân-pîrâ-yı ṣudûr olmuş ise de mevcûd bulunan bi'l-cümle erkân-ı devlet ve aṣdiḳâ-yı salṭanat bir uġurdan efvâh-ı niyâzı bâz ve zemzeme-i du'â-yı ṣâhânelerine âġâz ile "ḫâk-pây-ı ḥâcet-revâ-yı hümâyûnlarından istid'â-yı maḫṣûṣ ve istirḥâm-ı bâhirü'l-ḫulûṣumuz budur ki, ẕât-ı ḳudsiyyü'ṣ-ṣıfât-ı ẓıllullâhîleriniñ o maḳûle mecma'-ı kilâb üzerine bi'n-nefs 'azîmet-i hümâyûnları tekellüfüne ḥâcet olmadıġından hemân ḫırḳa-i şerîfe pîş-gâhında müttekâ-efzâ-yı istirâḥat ve selâmet-i müslimîn ü nuṣret-i mü'minîn içün du'â-yı icâbet-ârâ-yı ṣâhâne ve tevecküh-i kûh-endâz-ı dil-âgâhâneleriyle bu ḳullarına feyż-res-i i'ânet olmaları ḥâ'iz-i niṣâb-ı kifâyetdir", diyerek meks-i hümâyûnların ricâya mübâderet etmeleriyle niyâzlarına müsâ'ade-i 'aliyyeleri erzân buyurulup, //80// der-'aḳab irâde-i gîtî-sitânî ile âsitâne-i sa'âdet ve bilâd-ı ṣelâṣeniñ

her semtine, "ehl-i islâm olanlar livâ-i sa'âdet taḥtına müctemi' ve envâr-ı iṭâ'at-ı imâmü'l-müslimîn ile mültemi' olsunlar", nidâsıyla münâdîler irsâl ve adam ta'yîniyle İstanbul maḥkemesinde olan muḥżırlar daḫi maḥallât imâmlarına emr-i meẕkûrû tenbîh içün her cânibe îṣâl ve yine emr-i hümâyûn ile maḳâm-ı meşîḫat-ı kübrâdan munfaṣıl sâḥil-ḫânelerinde ed'iye-i ṣıdḳ-ev'iye-i şehen-şâhîye müştaġil olan Dürrî-zâde Es-Seyyid 'Abdullâh Efendi ve Mekkî-zâde Muṣṭafâ 'Âṣım Efendi ve Yâsinci-zâde Es-Seyyid 'Abdü'l-Vehhâb Efendi ve Ṣıdḳî-zâde Aḥmed Reşîd Efendi ḥażerâtınıñ işbu melḥame-i kübrâda 'ıḳdu'l-ferîd-i silkü'l-le'âl-i cem'iyyet olmaları içün celblerinde isti'câl olundu.

Çün münâdiyân u muḥżirân bi-ḥıfẓihi ta'âlâ ṭâ'ife-i ḫâsıranın keydinden emîn olaraḳ eṭrâf u eknâfa münteşir olduḳlarından nîm-sâ'at mürûr etmeksizin, bi'l-cümle ṭalebe-i 'ulûm ḫâceleriyle ve ahâlî-i maḥallât imâmlarıyla ve bilâd-ı ṣelâṣe ahâlîleri ḥâkimleriyle sarây meydânına gürûhâ-gürûh bâ-'izz ü şükûh vâṣıl olduḳları anda, ol serv-i ser-sebz-i gülistân-ı ẓafer ya'nî livâ-i ḥażret-i seyyidü'l-beşer ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem mâ-ṣa'ṣa'a'l-ḳamer'i ḫırḳa-i şerîfe odasında yed-i mü'eyyed-i ẓıllullâhîden ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm dest-i selâmet-peyvestlerine alıp, zîver-i dûş-ı ta'ẓîm ve ḥâżır olan müslimîne teslîm ḳıldıḳlarından ṣoñra müderrisînden Aḫıskalı Aḥmed Efendi du'â-yı ṭûfân-ḫîz-i baḥr-i riḳḳat ile 'uyûn-ı muvaḥḥidîni eşk-rîz-i ġayret edip, ba'dehu iç cebe-ḫâneden cemâ'at-ı kübrâ-yı müslimîniñ eslihası olmayanlara rumḥ u tüfeng ü fişeng ve sâ'ir edevât-ı ḥarb ü ceng i'tâ vü i'âre ḳılınıp, cümlesi bâb-ı hümâyûndan gülbâng-ı âsumân-gîr-i tekbîr ile ḫurûc ve dosttoġru //81// Sulṭân Aḥmed Ḫân Câmi'-i fütûḥât-lâmi'ine varıp, 'alem-i şerâfet-mu'lemi minber-i münîr bâlâsma naṣb ile el-ḥaḳ ẓirve-i ḥüsn-i tevfîḳa 'urûc ḳıldılar.

Teşrîf-i Sulṭânî Be-Bâlâ-yı Bâb-ı Hümâyûn

Ol ḥidîv-i dîn-dâr ḫırḳa-i şerîfe pîş-gâhında du'â-yı müslimîni tekrâr ve cânib-i ġaybdan âṣâr-ı icâbet-müşâhedesiyle iḳtibâs-ı envâr istibṣâr ḳıldıḳlarından ṣoñra iḳtiżâ-yı ḥamiyyet-i şâhâne ve îcâb-ı şecâ'at-ı mülû-

kâne ile aḥvâl-i ehl-i 'adl ü nuṣretden istiḥbâra vech-i suhûlet olmaḳ mülâḥaẓasıyla esb-i ṣabâ-reftârlarına süvâr ve riḳâb-ı ḳamer-tâb-ı mülûkânelerinde silaḥ-dârları 'Alî Aġa ve ser-çuḳa-dâr Ebû Bekr Efendi ve kâtibü's-sır Muṣṭafâ Efendi ve mâ-beynci Aḥmed Ṣâkir Efendi çâker-i ṣadâḳat-güsterleri maẓhar-ı luṭf-ı istiṣḥâb olaraḳ ḥadîḳa-i ḫâṣṣa içinden bâb-ı hümâyûn fevḳinde kâ'in ḳaṣr-ı Ḫavernaḳ-revnaḳa ẓıll-efken-i ḳarâr olup, ehl-i 'ırż gürûhundan pey-rev-i livâ-i sa'âdet olanları maẓhar-ı du'â-yı icâbet-der-ḳafâ buyurduḳları eṣnâda nigâh-ı ḥaḳîḳat-iktinâhları iç cebe-ḫâneden kendilerine i'âreten eslḥa tevzî' olunan kesânıñ miyânında eṣḥâṣ-ı muḫtelifeniñ tezâḥüm-i hücûmlarına râst gelip müzâḥamelerini def' içün nâm-dâş-ı Ḥaydar-ı Kerrâr ya'nî silaḥ-dâr-ı 'Âlî-tebârları aġa bendelerini irsâl buyurup onlar daḥi savṭ-der-dest olaraḳ yegâne 'azîmet ve tehâlük-i nâsıñ şecî'âne ḥareket ve ḥakîmâne ṣûret ile fi'l-ḥâl def'ini istiḥṣâl eyledigine ẕât-ı hümâyûn-ı âfitâb-dîdârları medd-i zer-târ-ı enẓâr ve eşḳıyâ-i siyeh-kâr u tebeh-rûzgârıñ hezîmet ü inkisârları aḫbârına intiẓâr buyurdular.

'Azîmet-i Ehl-i Nuṣret Be-Muḳâtele-i Erbâb-ı Şeḳâvet

Vaḳtâ ki vezîr-i a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve sâ'ir kibâr-ı 'ulemâ ve ricâl-i cem'iyyet-i küberâ ile Câmi'-i Aḥmed Ḫânî'ye vardıḳlarına muḳârin maẓhar-ı tekrîm-i //82// "ve's-sâbıḳûn" olan ma'zûlîn-i meşîḫat-ı 'uẓmâ ve 'asâkir-i güzînlerin istiṣḥâbla vezîreyn-i mükerremeyn ya'nî Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed Paşa'nıñ müte'âḳiben vürûdları taḳviyyet-fermâ-yı ḳulûb-ı ḥâżırîn olup, vüzerâ-yı 'iẓâm ve 'ulemâ-yı a'lâm ve sâ'ir a'yân-ı benâm ṣuffe-i ṣafâ-ṣıfat-ı miḥrâbda ṣaf-beste-i ḳıyâm ve derûn u bîrûn-ı câmi'de mâl-â-mâl olan aṣdiḳâ-yı ehl-i islâm lillâhi'l-ḥamd zîr-i livâ'ü'l-ḥamdde devâ'ir-bend-i cem' olacaḳ ümmet-i Muḥammed'iñ hey'etini teẕkîr ederek cünbiş-nümâ-yı ḫırâm olduḳlarında, hemân-dem ricâl-i devletden ba'ż ġayret-keşân efendiler vasaṭ-ı meclise gelip, "ey 'ulemâ-i dîn ḥâliyâ vekîl-i salṭanat ve sâ'ir ḫademe-i devletiñ ḥarem-sarâyına dek girip nehb ü ġâret ile hetk-i nâmûs-ı şerî'at ve farîża-i ẕimmet-i ehl-i îmân olan iṭâ'at-ı imâm-ı bi'l-ḥaḳdan 'udûl ile ibrâz-ı baġy u şeḳâvet

eden eşḳıyâmıñ ḳıtâli meşrû' degil midir?" diye ṣûret-i istiftâda taḳrîr-i kelâm eylediklerinde, cümlesi, "kemâ-kân muḳâteleri farż olur", iftâsıyla egerçi nesaḳ-fermâ-yı aḥkâm oldular. Lâkin "bâdî-i emrde mes'ele-i ehl-i baġy ḥükmünce mecma'larına bir naṣûḥ u naṭûḳ adam gönderilip ol daḫi ḳavl-i leyn ile şübheleri var ise izâle eylese ba'dehu yine iżrârda ıṣrâr etdiklerinde emr-i واغلظ عليهم ile muḳâbele olunsa münâsib olmaz mı", denilerek ders-i 'âm Aḫısḳalı Aḥmed Efendi'yi irsâl ṣadedinde olduḳlarından, mûmâ-ileyh Aḥmed Efendi 'ale'r-re's ve'l-'ayn, "ben varıp ifâdede ḳuṣûr etmem, lâkin eşḫâṣ-ı mezbûreniñ eṭvâr-ı 'inâd-şi'ârları ma'lûmdur ki kelâm-ı ḥaḳḳı ḳabûl etmezler ve ben daḫi bilâ-mûcib giriftâr-ı dest-i ġaddârları olup nâfile yere farż-ı 'ayn olan maṣlaḥatıñ biraz terâḫî ve te'ḫîrine sebeb olur", cevâbıyla nezd-i ûli'n-nühâda ḳarîn-i ḳabûl olacaḳ i'tiẕâra ibtidâr eyledikde, fi'l-ḥâl //83// Meḥmed Paşa daḫi, "vâḳı'â izâle-i şübhe diyerek imrâr-ı vaḳt olunmaḳda muḫâṭara der-kâr ve onların rişte-i şübühâtların ḥâkim-i ḥâsim-i ṣamṣâm-ı ṣârimden ġayri bir nesne ḳaṭ' etmeyecegi bedîdârdır", deyicek vezîr-i a'ẓam ḥażretleri bi'ẕ-ẕât 'azîmet-i ḳahr-ı eşḳıyâya taşmîm-i niyyet ve taḳlîd-i seyf-i celâdet etmiş iken, cümleniñ re'yiyle maḳâm-ı tedbîrde ḳarâr ve der-'aḳab yerinden ḥareket ve ziyy-i 'askerîde mütenekkir hey'et ile muntaẓır-ı emr ü fermân olan vezîreyn-i müşârün-ileyhimâyı ḳahr u tedmîr-i bâġiyâna ta'yîn ve iḳtizâ eden tenbîhât-ı nebîhâta terdîf-i du'â-yı icâbet-ḳarîn ederek hemân ikisini birden bi't-teşyî' ve't-teşcî' i'ẓâm u tesyâr buyurdular.

İstiṭrâd

Ma'lûm ola ki buġât dedikleri, 'inde'ş-şer'i'l-envâr imâm-ı bi'l-ḥaḳ üzerine ḫurûc ve girîve-i 'adem-i iṭâ'ata vülûc eden eşḫâṣdan 'ibâret olup, fuḳahâ-i 'iẓâmıñ ve keşefe'l-imâmu şübhetehüm ḳavilleri vücûben olmayıp istiḥbâba maḥmûldür. Ve keşf-i şübheye şurû' daḫi sebeb-i ḫurûcları ma'lûm olmadıġı ṣûretde olur ki şübheleri izâle olunduḳda belki iṭâ'at etmeleriyle şerr-i ḳıtâl mündefi' ola. Böyle iken ya'nî ḫurûclarına bâ'iṣ olan nesne mütebeyyin olmadıġı vaḳitde bile muṭlaḳâ ḫurûcları içün bilâ-keşf-i şübhe ṭaraf-ı imâm-ı bi'l-ḥaḳda bulunan ehl-i 'adl, cem'-i

buġâtı cemâ'at-ı muṭî'îne 'avdetleri bâbında da'vet etmezden muḳaddem muḳâtelelerine ibtidâr eyleseler yine ehl-i 'adl günah-kâr olmaz. İşbu ṭâ'ife-i bâġiye-i yeñiçeriyân gibi ki ber-mûcib-i fetvâ vâcib olan ta'lîm-i ceng ḫuṣûṣunuñ mesâġ-ı şer'îsini ve ḥüsn-i 'aḳlîsini itḳân u iẕ'ân birle bi'ṭ-tav' icrâsında rıżâ-cûyân olmuşlar iken, bu bâbda muṭâbıḳ-ı şer'-i şerîf olan emr-i sulṭânîye muṭâva'atdan nükûl ederek fekk-i 'aḳd-i 'ahd ü peymân //84// edeler. Artıḳ merḳûmlara şübhe edecek maḥal ḳalmamışdır ki keşfine baḳıla. Hemân onlarıñ bir ân aḳdem şeml-i cem'lerin müteferriḳ u perîşân ve ḫırmen-i cem'iyyetlerin ṣâ'iḳa-i bârika-i ḳıtâl ile sûzân etmekden ġayrisi cevâz-dâde-i fuḳahâ degildir. Ve bu daḫi ma'lûm ola ki buġât ile ḳıtâl içün ṭaraf-ı imâmü'l-müslimînden da'vet olunan müslimîniñ üzerlerine ṣarf-ı vüs' u iḳtidâr birle ḳıtâllerine 'azîmetleri farż olur. Zîrâ iṭâ'at-i imâm, emr-i mübâḥda farż iken 'ibâdet ma'nâsına olaraḳ def'-i şerr-i buġât ḫuṣûṣunda farżiyyeti evlâ olacaġı bî-reyb ü mirâdır.

Vuṣûl-i Vezîreyn Be-Meydân-ı Laḥm ve İnhizâm-ı Eşḳıyâ ve İḥrâḳ-ı Ocaḳ

Çün Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed Paşa ve ṭopçubaşı Nu'mân Aġa, ṭopçu ve ḳalyoncu 'asker-i fevz-maẓharlarıyla Dîvân Yolu'ndan ve ḫumbaracı ve laġımcı leşker-i nuṣret-rehberleri aġalarıyla Bozdoġan Kemeri ve Et Pazarı Caddesi'nden ḳıtâl-i eşḳıyâya müsâra'at ve cümlesine ṭalebe-i 'ulûm ve ehl-i 'ırz fırḳa-i ḫulûṣ-melzûmesi daḫi mürâfaḳat eylediler. Eṣnâf-ı bî-inṣâf-ı eşḳıyâ "el-ḫâ'inü ḫâ'ifün" îcâbıyla ṣît-i ṭâḳat-sûz-ı iḫrâc-ı livâ-i bâhirü'l-ibtihâcı istimâ' eyledikleri gibi livâ-i sa'âdet-i nuṣret-pîrâñ zîr-i sâye-i feyż-vâyesine iltiçâ ḫâhişiyle ictimâ' etmekde olan ehl-i 'ırż zümre-i nâciyesine Sulṭân Bâyezîd eṭrâfı ve Uzun Çarşu ve Dîvân Yolu ve sâ'ir memerde sedd-i râh-ı mürûr olmaḳ istemişler iken, hemân rücû'-ı ḳahḳarî ile pey-siper-i semt-i gürîz ü firâr ve me'vâ-yı şeḳâvet-intimâları olan Meydân-ı Laḥm'e varıp ol ṭaraflarda ḥareket-i meẕbûḥâne ile ḳarâr etdiler. Vezîreyn-i müşârün-ileyhimâ pîş-revleri olan iki ḳıṭ'a ṭop-ı ra'd-kûbu ol müsemmâ bi'n-naḳîż ya'nî Ḳara Cehennem yüzbaşı İbrâhîm Aġa çekdirerek velvele-i tekbîr ve cem'-i keşîr ile Ḫorḫor Çeşmesi civârı-

na //85// vardıklarında ṭâ'ife-i eşkıyâdan biraz nâ-sâz-ı idbâr-ihtizâz, muḳâbele zu'muyla ṣûret-i iḳtiḥâm ibrâz etdiler. Ol hücûmda ṭopçu dilîrânından ancaḳ ikisi merḥûm olmuşdur. Lâkin heybet-i şîrâne-i 'asâkiri gördükleri anda, و للباطل صولة ثم تضمحل ṣadmesinden firâr ve meydâna girip ḳapusunu sedd ü taḥṣîn sevdâsıyla verâsma ilḳâ-i aḥcâr ḳıldılar. Serrâc-ḫâne ṭarafından daḫi 'asâkir-i bî-iḥṣâ gelip ḳışlaları dâ'iren-mâdâr ḥiṣâr eylediklerinde yüzbaşı İbrâhîm Aġa der-i ceng olan meydân ḳapusuna varıp ḫâric-i derden ol derbederlere ṣûret-i nuṣḥ u pendde, "ey yigitler kitâb ḳavlince olan ta'allüm-i ḥarb mâddesinde ṣâdır olan emr-i cihân-muṭâ'-ı ḫilâfet-penâhîyi iẕ'ân ve ḳabûl etmiş iken şimdi muḫâlefet edip yoḳ yere binâ-yı 'ayş u ḫuẕûruñuzu yıḳıp ḳuṣûr-ı ḥayâtıñızı yaḳmayıñ, Pâdişâh ḳulluġuna rücû' birle seyyi'âtıñıza istiġfâr ve iṭâ'at-ı fermân-ı şehen-şâhîde beẕl-i iḳtidâr ederek pâdişâhımız naṣṣarahullâhu ta'âlâ 'ale'l-a'dâ 'âlî-şân ve keşîrü'l-iḥsân bir şehr-yâr-ı bülend-iştihârdır, siz hemân 'aḳlıñızı başıñıza alıp i'tiẕâra başlayıñ. İşbu iki destûr-ı cesûr şefâ'atıyla bu ḳabâḥatiñizi daḫi mâ-sebaḳda olduġu miṣillü 'afv-ı şâhâneleriyle mestûr buyururlar", me'âlinde vâfir cevâhir-i naṣâyiḥ îṣâr ve bu vechile keşf-i şübhede daḫi el-ḥaḳ ṣarf-ı mâ-ḥaṣal-ı iḳtidâr eyledi. Lâkin, تربیت نااهلرا چون كردكان بر كنبدست vefḳince 'adem-i te'ṣîr ile bir müttehim-i dürüşt-i nâ-dürüst 'av'ava-i kilâb ile cevâb-ı nâ-ṣavâba ibtidâr etdiklerinde vezîreyn-i müşârün-ileyhimâ meş'ale-i müşâle-i, السيف اصدق انباء من الكتب iş'âliyle ṭopa fetîl verilmesini egerçi emr ü tenbîh eylediler. Ammâ ṭopçubaşı Nu'mân Aġa ve yüzbaşı İbrâhîm Aġa meydânda olan ḫar-menişân-ı ehl-i ṭuġyânı iġfâl ḳaṣdıyla ḥayḳırıp, "bre efendim henüz yanımızda bârûṭ //86// yoḳ ne şekil atalım", diye işrâb-ı ża'f-ı ḥâl ederek muġâlaṭaya başladıġını eşḳıyâ-i ṣâġırîn gûş edicek ba'ż fettânları encâm-ı kârı "ba'de ḫarâbü'l-Baṣra" tefehhüm edip sâde-dilân-ı eşrâra, "siz ḳazġanları muḥâfaẓada oluñ biz ṭa'lîm ḳapusu dedikleri ard ḳapudan çıḳıp ṭoplarıñ ardını alalım", taġlîṭiyle ḫalâṣ zu'muyla maḥallât aralarına firâr ve sâ'ir eşḫâṣ bî-şu'ûr-vârî bâba yıġılıp durur iken ṭopa âteş verilip meydân ḳapusunuñ bir mıṣrâ'ı şikest ve vâfiri der-ḥamle-i ûlâ ṣadme-i dâne ile ṭopdan ḫâk-i helâke pest olduġu anda Meḥmed Paşa ilerü gelip müşârün-ileyhiñ iki biñ beş yüz ġurûş i'ṭâsıyla kîse-baḫş-ı in'âm olduġu Muṣṭafâ nâm bir ṭopçu dilîri merdâne meydâna girip ḳapunuñ dîger mıṣrâ'ını küşâd ve

onu ta'ḳîb ederek yüzbaşı ve ṭop-ḫâne-i 'âmire dûdmânı imâmı El-ḥâc Ḥâfıẓ Aḥmed Efendi daḫi Rüstemâne duḫûl ile teşvîḳ-i merdân-ı ḳahramân-dermân ederler. El-ḥaḳ imâm-ı mûmâ-ileyhiñ Sulṭân Aḥmed Câmi'-i şerîfinde iḥtiyâṭen tehyi'e ḳılınan bârût ve cebe-ḫâneyi sür'at ile varıp getirmek ve ehl-i 'ırżı yollarda ve ma'reke-gâhda ḫiṭâbet-i dil-firîb ile teşcî' etmek ve sâ'ir cihetle ḫıdmeti sebḳat etmişdir. Ol eṣnâda eşḳıyâdan bir küştenî yüzbaşı aġayı ṭopuġundan ḳurşun ile ḍarb etmiş iken ḳaṭ'â aldırmayıp âheste âheste gerileyerek yine 'askeri taḥrîż ü iġrâ ve dilîrân-ı veġâ sell-i seyf ve velvele-i hücûm ile ḳaṣd-ı a'dâ edicek, der-ân-sâ'at zümre-i ehl-i şeḳâ nigûn-sâr-ı vâdî-i eyne'l-meferr olaraḳ kimisi vasaṭ-ı meydânda kâ'in tekye dedikleri nekbet-ḫâneye ve kimisi ḳışlalar derûn-ı ḫavene-meşḥûnuna girip birbirine lâyıḳ-ı aḥvâlleri olan şütûm ile hücûm ve aḥadühümâ âḫere, "sebeb sen olduñ ben olmadım", diyerek ḍurûba başlayıp müteḥayyir ü ser-gerdân ve serâsime vü ḫayrân //87// iken ḳarîne-i ḥâl-i sâlifü'ẕ-ẕükûr ṭopçu dilîri şu'le-i cevvâle gibi pertâb ve mâh-tâb ta'bîr olunur fetîl-i recm-'adîli ile lafẓen ü ma'nen müsta'idd-i nâr olan ocaġı ṭomruḳ dedikleri ḳaṣṣâb dükkânlarından iḫrâḳa şitâb edip ṣalḳım ile memlû ṭoplar daḫi on beş nevbet aṭılmaġa ḳalmayıp, dârü'l-bevâr-ı eşḳıyâ yer yer âteş-i zebâne-keş istî'âbıyla bi'l-külliye sûzân ve lisân-ı ḥikmet-şinâsân-ı üdebâ, sâbıḳâ Ṭaybe-i ṭayyibe ḳâḍîsi faḫr-ı erbâb-ı 'ulûm u ma'ârif 'İṣmet Beyefendi-zâde Mîr 'Ârif'iñ ol eṣnâda inşâd etdigi,

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

"Pür idüp naḳş-ı nişân her ṭarafın
Ḳışlalar ṣanki ṣanem-ḫâne idi

Yandı sükkânı o ḳavm-i bâġî
Lâyıḳ-ı nâr degil yâ ne idi"

ḳıṭ'a-i 'ârifânesiyle müteşerrif-i rütbe-i Mekke-i Mükerreme; âb-ı rûy-ı erbâb-ı belâġat, ḳurretü'l-'ayn-ı aṣḥâb-ı feṣâḥat Keçeci-zâde 'İzzet Efendi'niñ çekîde-i mîzâb-ı ḫâmesi olan,

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün)

"Tecemmu' eyledi Meydân-ı Laḥm'e
İdüp küfrân-ı ni'met nice bâġî

Ḳoyup ḳaldırmadan ikide birde
Ḳazan devrildi söndürdi ocaġı"

şi'r-i âb-dârını gûyân oldular. Mûmâ-ileyh 'Ârif Beyefendi'niñ inṭifâ-i nâ'ire-i eşḳıyâya, "Yandı hîzem ġibi külliyen ocaġ" târîḫi el-ḥaḳ süṭûr-ı Ẓafer-nâme'de bir şeb-çerâġdır.

Müteşerrifîn-i pâye-i Mekke'den üstâd-ı küll ve vâdî-i şi'r ü inşâda güşâyende-i sübül, sâbıḳâ ser-tüfengî-i ḥażret-i şehriyârî Müderris-zâde Ḥâce 'Ârif Efendi hezîmet-i buġâtı ḥâkiye yazdıġı ḳaṣîde-i nâ-resâ vü nâ-dîdesinde "Ocaḳ yandı gürûh-ı yeñçeri ber-bâd u ḳahr oldı" târîḫini maḳṭa'-ı güftâr ve ḥaḳḳâ ki mühre-i tüfeng-i ḫâme-i âteş-bârıyla eṣnâf-ı eşḳıyâdan aḫẕ-ı şâr eyledi. Çuḳa-dâr aġalıḳdan ṭarîḳ-i ḫâcegâna dâḫil ve enderûn u bîrûnda terbiyyet-i şâhâne ile mertebe-i esâtiẕe-i erbâb-ı ma'ârife vâṣıl olan Râsiḫ Efendi'niñ gül-deste-i târîḫ-i belâġat-şemârîḫidir:

"Kesilince ser-i a'dâ didi Râsiḫ târîḫ
'Arşa aṣdı ḳılıcı 'avn ile Sulṭân Maḥmûd"

//88// Câmi'-i şerîfden Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed Paşa istîṣâl-i eşḳıyâya irsâl olunduḳdan ṣoñra, imâm-ı ṣânî-i ḥażret-i imâmü'l-müslimîn Seyyid Zeynü'l-Âbidîn Efendi, ser-eṭibbâ-i sulṭânî Behcet Efendi'yi iḫṭâr, onlar daḫi neẕd-i şeyḫu'l-islâm-ı mu'allâ-maḳâma varıp, "selâmet-i me'mûrîn içün du'â buyurmaları niyâz olunur" diye naḳdîne-i ṣıdḳ-ı derûnu îṣâr eylediklerinde, ḳa'de-zen-i taḥiyyatü'l-mescid olan bi'l-cümle du'â-gûyân ta'yîn-i müftî-i dîn ile ṣalavât-ı me'ṣûre-i ma'dûdeyi virdzebân, ba'dehu bâ-işârât-ı müşârün-ileyh imâm-ı sânî efendi girye-i riḳḳat-engîz ile du'â-i belîġaya ibtidâr ve 'uyûn-ı müstemi'îni eşk-i istiġâṣe birle çeşme-sâr edip, ḫıtâmında iḫṭâr-ı fetvâ-penâhî ile sûre-i şerîfe-i fâtiḥatü'l-kitâbı tilâvet ve herkes rûy-ı niyâzı sûde-i miḥrâb-ı isticâbet ḳıldı-

lar. Ba'dehu ṣadr-ı a'ẓam-ı ṣâḥib-himem ḥażretleri câmi'e gelmekde birbirine tesâbuḳ eden baḳiyye-i ehl-i 'ırż gürûh-ı pür-şükûhunu verâ-yı me'mûrînden imdâd içün tesyîr etmek üzere bâb-ı câmi'de vâḳi' nerdübân başına çıḳdılar. Ol esnâda ṣûret-i ṣadâḳatda gûyâ ṭaraf-ı eşḳıyâdan i'tiẕâr-ı nâ-bercâya gelmiş olan ketḫudâ yeri Muṣṭafâ ve çend nefer çorbacı nâmındaki nâ-kesâna râst gelip merḳûmlar dâmen-i âṣafâneyi taḳbîl birle, "efendim bizler sâ'ir aġalar ile Aġa Ḳapusı'nda idik, şöyle mesmû'umuz oldu ki, bunlar ya'nî eşḳıyâ câhil olduḳlarından faḳaṭ hey'et-i ma'hûdede olan ta'lîmi edemeyiz, derler imiş" kelâm-ı nifâḳ-irtisâmını ifâde eylediklerinden, ol münşerihü'ṣ-ṣadr-ı şecâ'at u ṭalâḳat ya'nî zîb-âver-i ser-mesned-i vekâlet, "baḳa aġalar, ocaḳlınıñ ba'de'l-ḳabûl nükûl etdikleri ta'lîm-i ḥarbiñ lüzûm u vücûbuna 'ulemâ-i a'lâm, 'ale'l-ḫuṣûṣ Ḥaremeyn-i muḥteremeyn ve Ümmü'd-dünyâ'da olan meẕâhib-i erba'a müftîleri fetvâ i'ṭâsıyla çâr-rükn-i binâ-yı ḥaḳḳâniyetin iḥkâm etdiler, şer'ullâhıñ //89// emrine inḳıyâd etmemek bâbında ayaḳ başmaḳ ehl-i islâma el verir mi?" kelâm-ı ilzâm-irtisâmıyla cevâb ve müşârün-ileyhiñ yanlarında bulunan imâm-ı ṣânî-i ḥażret-i cihân-bânîye, "efendi, ḳażiyye taḳrîrim gibi degil midir, bu aġalara tefhîm eyle" diye ḫiṭâb buyurduḳlarında mûmâ-ileyh daḫi bâlâ-yı ṣavt ile "hây hây buyurduġunuz gibi ḫuṣûṣ-ı ta'lîm tecvîz-kerde-i 'ulemâ-i lâzımu't-tekrîm ve fuḳahâ-i Ḥaremeyn ü Mıṣr'ıñ iftâ ḳıldıḳları cümle 'indinde emr-i bedîhî vü vâżıḥu't-teslîmdir. Ve şurû' olduġu ancaḳ farîża-i cihâdı edâ ve muḳâtele-i a'dâda muḳâbele-bi'l-miṣl ḳâ'ide-i şer'iyyesini icrâ birle i'lâ-yı 'alem-i şerî'at-ı ġarrâ maṣlaḥat-ı ḫayriyyesi içündür ve muḳâbele-bi'l-miṣliñ ma'nâsı a'dâ-yı dîn ne vechile ḥarbe taṣaddî eder ise 'asker-i islâm daḫi ol ṣûret üzere dâ'ire-gird-i ḥareket ve ṣâbitü'l-aḳdâm-ı merkez-i şecâ'at olaraḳ düşmana ẓafer ü nuṣret bulmaḳ demekdir. Ṭâ'ife-i ḫâsıre-i yeñiçeriyân ḫuṣûṣ-ı meẕkûruñ icrâsı żımnında yazılan ḫuccet-i şer'iyyeyi ḫatm ile ta'allümü ḳabûl etmişler iken böyle âyât-ı beyyinât gibi ḥüsnü ẓâhir olan nesneden nesnâs-âsâ 'udûl etdikleri maḥżâ baġy u fesâd ve 'utüvv ü 'inâddır. Ma'a-ẕâlik ḫavené-i merḳûmeniñ muḳaddem ü mu'aḫḫar dîn ü devlete etmedikleri ḫiyânet ḳalmadı, nûr-ı ḥadaḳa-i 'âlemiyân ve nevr-i ḥadîḳa-i islâmiyân olan pâdişâhımızıñ eşḳıyâ ile ḳıtâl bâbında ṣâdır olan emr-i vâcibü'l-ittibâ'ına iṭâ'at meşûbâtından başḳa bu ḳadar 'aceze-i ṣıb-

yân u nisvân ve lâ-yu'ad zîr-destânı dest-i ta'addî-i erbâb-ı şeḳâvetden ṣıyânet içün hemân sell-i seyf-i ġayret-i dîniyye ile üzerlerine varıp cân u başla çalışmaḳ cümleye lâzıme-i 'uhde-i diyânet ve dünyâ vü 'uḳbâda sebeb-i fevz ü selâmetdir. Ey ümmet-i nâciye-i Muḥammed, ne durursuz, taḥṣîl-i rıżâ-yı Bârî ve tekmîl-i irtiżâ-yı şehryârî birle ḳıtâl-i eşḳıyâya gidiñ, dîn ḳarındaşlarımıza //90// imdâd ediñ" diyerek derûn-ı ḥavlı-i câ'mi'de ṭabaḳatün-'alâ-ṭabaḳa pâ-bercâ-yı ḳıyâm olan ahâlîyi pey-der-pey zemzeme-i tekbîr ile rehâ-yâb-ı dehşet ü tefcî' ve bu vechile ḫuṭbe-i belîġa-i teşvîḳi tesci' eyledikde, el-ḥaḳ seyyid-i ṣaḥîḥü'n-neseb olan imâm-ı mûmâ-ileyhiñ ġayret-i Hâşimâne ile ḫulûṣa maḳrûn olan işbu pendi, كلام الحق يدخل الاذن بلا اذن vefḳince ḳurṭa-i binâgûş-ı ḳabûl u te'ṣîr ve ḳulûb-gîr-i ṣaġîr ü kebîr olup, cümlesi yek-zebân başbuġ naṣbını iltimâs eylediklerinde hemân-dem nezd-i ṣadr-ı müşârün-ileyhde bulunan nâẓır-ı bârût-ḫâne Necîb Efendi 'imâmesini çıḳarıp destârını başına tekvîr ve hey'et-i 'askeriyyeye girip sâ'id-i ġayretini teşmîr birle "fi'l-ḥaḳîḳa ḳıtâl-i eşḳıyâya gidenlere imdâd buyurulmaḳ lâzımdır" diye kendisiniñ başbuġ naṣbını ricâ edicek, ṣadr-ı müşârün-ileyh der-'aḳab mûmâ-ileyhi ve ma'iyyetine ser-bevvâbîn-i şecâ'at-ḳarînden Mışırlı 'Alî Bey ve Mışırlı Emîn Bey ve Ferecikli Emîn Aġa ve Şerîf Aġa'yı ta'yîn buyurmalarıyla ahâlî daḫi pey-revleri olaraḳ ve tekbîr alaraḳ deryâlar gibi aḳın aḳın sûy-ı eşḳıyâya revân ve beride ḳalanlar, العوائد فى خبايا الشدائد tesliyetini tefekkür-künân zîr-i livâ-i envâr-iltivâda muntaẓır-ı ẓafer-i Rabb-i Meннân olmuşlar idi. Necîb Efendi'yle ma'iyyetinde olanlarıñ Et Meydânı'na vuṣûlleri sâlifü'ẕ-ẕikr yüzbaşı İbrâhîm Aġa'nıñ ber-vech-i muḥarrer eşḳıyâya verâ-yı bâbdan nuṣḥ-âmîz olan ḫiṭâbı hengâmına teṣâdüf ve bunlarla ehl-i nuṣretiñ ḳuvvetleri teżâ'uf etmekle bir sâ'at mürûr etmeksizin bâlâda muḥarrer keyfiyet üzere inṭifâ-i şerâre-i eşrârıñ nesîm-i peyâm-ı meserret-encâmı, اذا جاء نصر الله والفتح mehebbinden vezân olaraḳ şâme-güşâ-yı intiẓâr olan vezîr-i a'ẓam-ı bülend-maḳâm ve şeyḫu'l-islâm-ı lâzımü'l-iḥtirâm ve sâ'ir 'ulemâ vü ricâle 'ıṭr-baḫş-ı mesâr olduḳda birbirlerini tebrîk-i 'îd //91// ü nevrûz-âsâ ser-şâr-ı ibşâr edip, der-ḥâl vezîr-i bedr-i işrâḳ ya'nî vekîl-i muṭlaḳ-ı şeh-i âfâḳ câmi'-i şerîfiñ ḫâricinde semt-i yesâr-ı yüsr-istimrârında vâḳi' ḥavlıya nâẓır olan cenâḥına pertev-endâz-ı ḳarâr ve eṭrâfını ṣudûr u ricâlden aṣdiḳâ-yı devlet hâle-vâr iḥâṭa eylediklerine

muḳârin, Et Meydânı'nda midbâġ-ı 'işyân eden fesedeniñ baḳiyyetü's-süyûfu dest ü gerden-beste giriftâr-ı câriḥa-i me'mûrân olaraḳ keşân-ber-keşân At Meydânı'na birer ikişer ityân olunup müşîr-i müşârün-ileyh yegân yegân ṭarîḳa-i tefennün fi'l-'ibâre ile her birini ilzâm ederek zîr-i maḥfilde maḥbes ittiḫâẕ ḳılınan kârgîr odaya gönderip, ol gün yedi neferi ḳabîl-i maġribde ber-mûcib-i fetvâ ḥanḳ u i'dâm birle lâşe-i lâ-şeyleri At Meydânı'nda kâ'in çenâr-ı ma'hûd pîş-gâhına ilḳâ ile mâ-bihi'l-i'tibâr-ı nemek-be-ḥarâm olmuşdur.

لو انصفوا انصفوا لكن بغوا فبغى
عليهم الدهر بالاخران والمحن
فاصبحوا ولسان الدهر ينشدهم
هذا بذاك فلا عتب على الزمن

Taḥdîṯ-i Ni'met

Bu müstaġraḳ-ı deryâ-yı bî-intihâ-yı 'inâyet ve emvâc-ı bî-şümâr-ı du'â-yı beḳâ-yı pâdişâh-ı ẕî-saṭvet farîża-i gerden-i diyânet olduġu üzere iṭfâ-i nâr-ı eşrâra seyl-âb-ı ḳûh-endâz-veş revân olan ehl-i 'ırż gürûhuna iltiḥâḳan Aḳar Çeşme'ye ḳadar mâşiyen gitmiş idim. İnhizâm-ı ṭâ'ife-i eşḳıyâ bi-ḥamdihi ta'âlâ meşhûdum olduġu gibi girüye 'avdet birle ḫaber-i ḫayr-ı hezîmet ile netîce-baḫş-ı meserret olan, بريد راكب اوله ثانى واول مقدم خير مقدمه مشيا على العين لا على القدم تالى olup "teshîl-i Bârî ve teveccüh-i şehriyârî ile ol fi'e-i fitne-mütteki'eniñ ocaḳları sûzân ve me'vâları vîrân oldu", diye tebşîr eyledigimde vezir-i a'ẓam kef-i kâfî-i kerîmâneleriyle elimden ṭutup maḳâmından ḳıyâm birle, //92// yine nerdübân başına ṭoġru ḳadem-cünbân-ı ḫırâm olup, ser-bevvâbîn ve dâ'ireleri gediklülerinden biraz kâr-güẕâr-ı kâr-zâr ẕevâtı teşvîḳ ve tebrîk-i me'mûrîn içün tekrâr pey-â-pey tesyâr buyurup ve ṣavt-ı bülend ile, "efendi oġlum, seniñ yazdıġıñ ḥuccetiñ ḥükmü hiç bozulur mu?" talṭîfleriyle bu 'âciz-i bî-nevâ ḥüsn-i ẓanna maẓhar ve ol maḳâmda bulunan imâm-ı ṣânî-i ḥażret-i ḫudâvendigârî efendiniñ bed'iyle nevâ-yı tebrîk-i teşekkür peyveste-i semâ-i melâ'ik-maḳar oldu.

کر کسی شکر گذاری کند این نعمت را
نتواند که همه عمر برآید زسجود

Eşḳıyânıñ peyâm-ı feraḥ-iltizâm-ı inhizâmı dergâh-ı felek-iştibâh-ı şehen-şâh-ı islâm-penâha cânib-i ṣadr-ı a'ẓam-ı 'âlî-menâḳıbdan müte'âḳıben 'arż u i'lâm olunup bi'l-cümle ehl-i islâm, fermân-fermâ-yı rub'-ı meskûn ḥażretleriniñ devâm-ı 'ömr ü devlet-i rûz-efzûnları içün,

خدایا تا جهانرا آب رنك است
فلك را دور گیتی را درنك است

جهانرا شاه این صاحب قران باد
زمانه حکم کش او حکم ران باد

ed'iye-i şamîmiyyesini żamîme-i evrâd-ı ṣubḥ u şâm eylediler.

İḥżâr-ı Żâbiṭân Ez-Aġa Ḳapusu

Bâlâda işrâb olunduġu üzere muntaẓır-ı ẓuhûr-ı irâde olan ḳul ketḫudâsı Ḥasan Aġa ve ma'iyyetinde olan ḳaṭâr aġaları ve sekbânbaşı İbrâhîm Aġa ve sâbıḳları ve ṣâliḥ u ṭâliḥ çorbacıları re'y-i ṣadr-ı a'ẓamî üzere ṭaraf-ı şeyḫu'l-islâmîden dâniş-mend ta'yîniyle ve Aġa Ḳapusu civârında bir ḫânede taġyîr-i hey'etle iḫtifâ-gîr olunduġunu inhâ eden yeñiçeri aġası daḫi iḥżâr-ı vezîr-i a'ẓam ile ḳabîl-i 'aṣrda câmi'-i şerîfe gelip, dâmen-bûsî-i âṣafâne ile mültefet olduḳlarından ṣoñra ḫavlıda ocaḳlu zümresine taḫṣîṣen bir ḫayme naṣb ve derûnunda iskân olunup münâdî-i rûzgâr, عند الامتحان یکرم المرء اویهان //93// ḳażiyyesini gûş-ı hûşlarma iḫbâr eyledi.

Tedbîr-i Muḥâfaẓa-i İstanbul

Bi-ḥamdihi sübḥânehu ḳavm-i eşḳıyâ rû-be-râh-ı semt-i idbâr olaraḳ ekşerîsi telef ve baḳiyyetü's-süyûfu ile ol ṭâ'ifeye mu'în olanlar istîlâ-yı ḫavf u esef birle pes-mânde-i perde-i istitâr olmuşlar ise de lâzıme-i

ḥazme ez-her-cihet dikḳat, îcâb-ı tedbîr-i memleketden olmaġla ḥuṣn-ı ḥaṣîn-i İstanbul, حماها الله تعالى من كيد الاعداء بالعرض والطول ebvâbınıñ her birine ma'iyyetlerine miḳdâr-ı vâfî ḫumbaracı leşkeri verilerek kâr-güẕâr birer ḳapucıbaşı ta'yîn ve derûn-ı şehirde olan ḳolluḳlar ile Üsküdâr ve Boġaziçi'ne yer yer ṭopçu 'askeri ve Ġalaṭa ve Ḳâsım Paşa ve tersâne-i 'âmire ṭaraflarına kemâ-kân bi'l-istiḳlâl ḳalyoncu żâbiṭânı ve medîne-i Ebî Eyyûb-ı Enṣârî raḍiye 'anhu rabbuhu'l-Bârî semtine ḫumbara-ḫâne neferâtı iḳâme vü temkîn ve ahâlî-i Der-sa'âdet ve bilâd-ı ṣelâṣeniñ daḫi maḥallelerini küşâyiş-i aḥvâle ḳadar geceleri nevbetle beklemeleri içün imâmlarına tenbîh bâbında ḥükkâma ḫiṭâben buyuruldular taḥrîriyle ḳâ'ide-i iḥtiyâta ri'âyet kendilerine tebyîn ve ṭopçubaşı Nu'mân Aġa daḫi âsitânede vâḳi' ḳolluḳlarda iḳâmet olunacaḳ ṭopçu cemâ'atına neẕâret içün ser-'asker paşa ma'iyyetinde bulunmaḳ iḳtiżâ etmekle Ṭop-ḫâne ṭaraflarınıñ żabṭ u rabṭı daḫi 'arabacıbaşı Ḥasan Aġa'ya bi'l-iḥâle her semtiñ binâ-yı muḥâfaẓası bu ṣûretlerle tarṣîn olundu. Rü'yet-i sa'âdet-âyet-i risâlet-penâhî mümâresesi içün daḫi ṭopçu ve ḫumbaracı cünûd-ı ṣadâḳat-nümûdundan ḥarîm-i Câmi'-i Ḫân Aḥmedî'ye birer seriyye tertîb olunup Dikili Ṭaş cânibinde olan ḳapuya ḫâcegândan Velî Paşa-zâde Selîm Sırrı Bey ile birâderi olup Et Meydânı'ndan inhizâm-ı eşḳıyâ peyâmını getirmek gibi ḫıdmetde bulunan ser-bevvâbîn İsmâ'îl Bey ve ḫiẕâsında //94// vâḳi' bâb-ı ḳıbleye ser-bevvâbîn Ṣâliḥ Ḳoç Aġa ve çenâr civârında olan bâba Ḫurşîd Paşa keṭḫudâsı ḳapucubaşı Ṣâliḥ Aġa ve maḥfil-i hümâyûn taḥtında olan ḳapuya ṭopçu żâbiṭânı ve Kemeraltı semtindeki dere ḫâcegândan Yanyalı Ḥüseyin Bey li-ecli'l-muḥâfaẓa me'mûr ve ḳol ile gezmek üzere cebeci sinûruna sâbıḳâ cebecibaşı ser-bevvâbîn 'Alî Aġa ve maḥallât-ı sâ'ireye daḫi İzmir gümrükçüsü olup ba'żı meṣâliḥini rü'yet żımnında bu ḫılâlde Der-sa'âdetde bulunan Ḳara Süleymân Aġa ve birḳaç ḳapucubaşı aġalar me'mûr-ı emr-i meşkûr olup şeb-i müstetbi'u'ṭ-ṭarabda ki leyle-i bî-veyle-i cum'adır, ṣadr-ı a'ẓam ve meşâyiḫ-i islâm ve kibâr-ı 'ulemâ-i ṣadâḳat-a'lâm maḥfil-i füyûżât-müştemilde ve sâ'ir 'ulemâ vü ricâl derûn-ı envâr-nümûn-ı câmi'de ṣafâ-yı bâl ile beytûtet ü ârâm ve Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed Paşa daḫi ba'de'ẕ-ẕafer Necîb Efendi ve ṭopçubaşı aġa ile berâber sezâ-vâr-ı taḫrîb olan eski odalar denilen ḳışlaları geregi gibi taḥarrîye iḳdâm birle Et Meydânı firârîlerinden gerek ol maḥal-

de ve gerek dîger maḥâlde bulduḳları aşçı ustası ve sâ'ir eşḳıyâyı giriftâr-ı dâm-ı intiḳâm ve yed-i etḳıyâ ile At Meydânı'na tesyâr u i'zâm ve mümâna'at-ı duḫûl-i aġyâr içün ebvâbına ḫumbaracı 'asâkir-i ġayret-me'âşirinden vâfir merd-i mü'temen ta'yînine ibtidâr u ihtimâm ve kendileri Aġa Ḳapusu'na varıp celse-i ḫafiyyeden ṣoñra ba'żı ḫaṭar mülâḥaẓasına mebnî Necîb Efendi'niñ re'yiyle Süleymâniye Câmi'i ḥavlısında naṣb etdirdikleri ḫıyâmda ḳıyâm ve maẓanne-i eşḳıyâ olan maḥâle tecessüs içün tebdîl-i hey'etle me'mûrlar tesyîr ederek ol gecede ḳâ'ide-i tabaṣṣura dikḳat-i tâm eylediler.

İcrâ-yı Cezâ-yı Sezâ-yı Eşḳıyâ

Ertesi gün ki tebâşîr-i ṣabâḥü'l-ḫayr ta'rîfi, این همه اول آثار جهان افروزیست me'âlinden 'ibâret olan rûz-ı fîrûz-ı cum'adır, //95// dem-i işrâḳda mihr-i sipihr-i vezâret ya'nî ṣadr-ı a'ẓam-ı Behrâm-ṣavlet bi'l-fevzi ve'l-iḳbâl yine cenâḥ-ı câmi'-i mu'allâ-maḳâma pertev-baḫş-ı iclâl ve pîş-gâhlarında serhengân-ı dîvân, ṣudûr edecek emr ü fermânlarına intiẓâren dâ'ire-bend-i maḳâm-ı imtiṣâl olup, ol ḫılâlde maṣdar-ı ef'âl-i fiten olan ṣanâdîd-i eşḳıyâ-i Bektâşiyye'yi birer birer ḫuẓûrlarına iḥżâr ve mele'-i nâsda merḳûmların sû'-i ṣanî'larını ta'dâd ile ifḥâm ve ḳubḥ-ı girdârlarını îrâd ile ilzâm, 'aḳabinde izâle-i vücûd-ı maẓarrat-âlûdlarına ibtidâr etdiler.

Ez-cümle işbu fitnede bi'l-küllî medḫali ve pîş-ez-în vuḳû'-yâfte olan vaḳ'alarda eli olup ḥarîḳ ṭulumbalarınıñ ta'mîr ve i'mâli bahânesiyle beytü'l-mâl-i müslimîne açıḳdan açıġa külliyetlü akçeler aḫẕıyla ḫasârete cesâret eden mirvaḥa-cünbân-ı tennûr-ı fesâd ṭulumbacıbaşı dedikleri fısḳ u fücûr-nihâdı ber-vetîre-i iḳḥâm âmâc-gâh-ı tîr-i ḫiṭâb edip, "baḳa aġa, seniñ iṭfâ-i ḥarîḳa sür'atiñ muḳteżâ-yı me'mûriyetiñden iken ḳışlalar ṭutuşduḳda niçün gitmediñ?" diye isticvâb eylediklerinde, ol ser-gerde-i ehl-i şeḳâ ḫande-i nâ-becâ-yı ḥayret-intimâ ile, "efendim, o maḳûle yanġın söndürülmeyip bir yandan daḥi ṭutuşdurmaḳ iḳtiżâ-yı ṣadâḳatdır" deyicek, cânib-i ṣadâret-penâhîden, "egerçi ṣâdıḳ-ı devlet ve mültezim-i lâzıme-i diyânet olaydıñ ṭanîn-endâz-ı âẕân-ı islâmiyân olan da'vet-i emî-

rü'l-mü'minîne icâbet ve cemâ'at-ı muṭî'îne ma'iyyet edip zîr-i livâ-i ḥażret-i sulṭânü'l-enbiyâda bulunur idiñ, ḳaldı ki ben fesedeyi mâl ü cânıma ḳaṣd etdikleri içün mu'aḫaẕa vü serzeniş etmem, ancaḳ ma'âẕallâhu ta'âlâ 'âmme-i ümmet-i merḥûmeniñ pây-mâl olmasına sebeb olacaḳları ḥâlet-i reddiyye içün buġzun fillâh ile buġz u ḫuṣûmet ederim, bugün siziñle şer'an mürâfa'a olacaġımdır, pâdişâh-ı islâm üzerine ḫurûc ve ẕirve-i baġye baġteten 'urûcuñ ḥükm-i şer'îsi ne ise //96// var mes'elesini cenâb-ı müftî-i dînden añla" diyerek ḫâ'in-i mezbûru maḳtel ittiḫâẕ olunan sâlifü'ẕ-ẕikr kârgîr odaya irsâl etmeleriyle vardığı gibi cellâdlar mâr-ı merg-i pîçîde olan resen ile kârını itmâm ederler. Dem-i vâpesîninde "boġuñ yigitler" kelâmından başḳa kelime tefevvüh etmemiş ve ġayret-i bâṭıla ile cân vermiş olduġu iḫbâr olundu. Ol cânîniñ cüssesi maḥfil ḳapusundan ṭaşraya ilḳâ olunduḳda ḥarîm-i câmi'de şufûf-sâz-ı cemâ'at olan ehl-i 'ırż sürüyerek ve ḍarb-ı leked ü seyf ile ḫurd u ḫamîr ederek şecere-i ma'hûde semtine endâḫte etdiler.

Yevm-i cezâ-i meẕkûrda ser-âmed-i eşḳıyâ ve muḥarrik-i silsile-i iġvâ olanlardan ser-sekbân-ı esbaḳ Muṣṭafâ ve keṯḫudâ yeri âḫer Muṣṭafâ ve mârrü'l-beyân Kürd Yûsuf ve aşçı ustalıḳdan çıḳma kef-gîr-be-dest-i dîk-i ġavâyet iki nefer çorbacılar ve yirmibeş ortası mütevellîsi sâbıḳ çörekçi keṯḫudâsı Muṣṭafâ ve ḳarındaşı çörekçi Meḥmed ve çârsû-yı kebîrde bekçibaşı olan ser-gerde-i eşḳıyâ-yı ekrâd Kürd Bayraḳ-dâr dedikleri nekbetî-sîmâ cebecileriñ beşinci ḳışlası ustası kim, ḳazġanlarını bilâ-tevaḳḳuf Meydân-ı Laḥm'e îṣâlde isti'câl ile, "Sen de ḫâ'insin o ḫâ'inlere imdâdıñ içün" mıṣrâ'ı mâ-ṣadaḳ-ı ḥâl-i istiḥḳâḳı olmuş idi, ṣaḫṣ-ı merḳûm çend nefer ḳaraḳulluḳçularıyla ve sâ'ir odabaşı ve usta ve başḳaraḳulluḳçu nâmında olan sûdü'l-vücûh eşḳıyâ ve 'ale'l-ḫuṣûṣ cebîn-i lâ-ḫayrında, الحية لا تلد الاحييه mişli reng-i za'ferân ile yazılmış ve ḫatm-i nesebinde, عاقبت كرك زاده كرك شود ḳâ'idesi ḳazılmış olup devr-i Selîm Ḫânî'de ḥudûṯ eden fesâd-ı ḫal'ıñ mâddetü'l-aṣl-ı azlemi olan müteveffâ Ḳazancı Muṣṭafâ nâm ḫabîṯiñ bi'se'l-ḫalefi Ḳazancı Necîb dedikleri bed-çihre vü kec-nihâd ve ustalıḳdan muḫrec Yaṣdıḳçı Ḥüseyin //97// adındaki nâ-sedâd, ehl-i 'ırż miyânında mütelebbis-i ṣiyâb-ı istitâr iken naẓar-ı me'mûrîne dûş olmaġla, onlar ve sâ'ir mâr-ı sermâ-dîdeler gizlendikleri sûrâḫlardan maḥżâ âṣâr-ı teveccüh-i ẓıllullâhî ile bulunarak

ḥużûr-ı âṣaf-ı Ṭahmûreṯ-pesend ü dîv-bende getirilip her biri ṭaraf-ı vekâlet-penâhîden bi'l-ilzâm birer birer mârrü'ẕ-ẕikr odada resen-i şerî'atla i'dâm ve cüṩṩe-i ḫabîṯeleri hey'et-i meẕkûre ile pâ-dâşları yanına ilḳâ birle 'ibret-i enâm ḳılınıp, hele Ḳazancıyı görenler, "Kendi ḳazandı kime ne kendi ḳazancıdır" diyerek leb-cünbân-ı düşnâm oldular. Ol günde At Meydânı'nda 'aded-i ḳatlâ-yı eşḳıyâ iki yüzü tecâvüz etmiş ve Aġa Ḳapusu'nda daḫi Ḥüseyin Paşa ma'rifetleriyle yüz yirmiye ḳarîbi 'adem diyârına cezâlarını bularaḳ gitmişdir.

Ġarîbe

Fi'l-aṣl 'asker ta'yînâtı içün müretteb iken mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile bir ṭaḳım işe güce yaramaz en'âma esâme-âsâ me'kel-i ṣarf olan luḥûm-ı aġnâm ki meydân ḳaṩṩâbları dedikleri Rûm gavurları yediyle küllü yevm Yedi Ḳulle sal-ḫânelerinden otuz ḳadar bârgîrlere bâr-ı girân ve ustalardan üç beş ḳadar kilâb, pîş ü pesinde pûyân olaraḳ ve sür'at-i seyr ile geçdikleri şâh-râhdan mürûr eden 'ibâdullâha gerek bây u gerek gedâ "ṣavuluñ" diye eṣvât-ı kerîheleriyle müzâḥame vü ezâ ederek meydânda Ṭomruḳ dedikleri yere getirirler ve müft-ḫûrâne taḳsîm ederler idi. Çend sâl muḳaddem yine ol hey'et-i murdâr ile gelirler iken Ḳoca Muṣṭafâ Paşa civârında kâ'in Çenâr Câmi'i'niñ 'ulemâ vü şürefâdan olan imâmı bilâ-iḫtiyâr bârgîrler ile gelen gavur alayınıñ öñünden geçmiş bulunmaġla, bî-çâre imâmı usta feceresiyle ḳaṩṩâb keferesi, "sen bizim alayımızıñ öñünü kesdirdiñ" diyerek yedlerinde olan savṭ ile ḍarb u sebbe başlarlar. Ol cevr-i Yezîdî-ṭavrı câmi'-i meẕkûruñ civârında ḫânesi //98// bulunan Ḥekîm-zâde 'Alî Paşa merḥûmuñ ḫafîdi olup ol târîḫde Mekke-i Mükerreme'den ve ḥâlâ Rûmili ṣadâretinden ma'zûl eben-'an-ced ḫânedân-ı ṣadâḳat-kârân-ı devlet-i 'aliyyeden du'â-yı pâdişâh-ı cihân-ârâya meşġûl olan re'îsü'l-'ulemâ Es'ad Beyefendi'niñ imâm-ı fâżılı ile etbâ'ından bir merd-i ġayret-şi'âr görüp imâm-ı mûmâ-ileyhi ḳurtarmaḳ 'azîmetiyle, "bu ne şekil şeydir, şürefâdan bir bî-günâhı Dârü's-Salṭana'da kefere ḍarb etmek ne demekdir?" diye emr-i ma'rûfa âġâz eylediklerinde, onları daḫi 'alâ-mele'i'n-nâs dögüp sögdüklerinden

başka etleri câddeye ilkâ ve bir sürü ustalar ile Ağa Ḳapusu'na hücûma ictirâ ile "ḳânûnumuza muḫâlif işde bulunmuşlar" diye bi'l-ikrâh üçünü birden bi-ġayr-i ḥaḳḳın boġdurmaġa ve mîr-i mûmâ-ileyhi daḫi bilâ-mûcib Büyük Dere'ye iclâ etdirerek 'illet-i felce mübtelâ etmege ve ol târîḫde sekbânbaşı bulunan Çelebi Ağa gibi bir ẕât-ı ṣadâḳat-simâtı emr-i kerîh-i meẕkûru ya'nî i'dâm-ı bî-günâhı icrâ ve "bâb-ı 'âlîye inhâda beṭâ'et etdi" bahânesiyle devlet-i 'aliyyeyi ta'cîz ile 'azline sebeb-i müstaḳil olan ḳatîl-i merḥûm Ḥüseyin Usta'dır ki işte bu vechile ḳışâş-ı İlâhî ser-zede-i ẓuhûr ve mâ-bihi'l-i'tibâr-i ehl-i şu'ûr olmuşdur.

"Böyledir Râġıb mücâzât-ı 'amel kim fi'l-meṡel
Ṣorsalar maġdûrını ġaddâr kendin gösterir"

Lâḥiḳa

Biñ altmış altı târîḫinde perde-ber-endâz-ı bürûz olan vaḳ'ada zorba mel'ûnlarınıñ erkân-ı salṭanatdan bi-ġayr-i ḥaḳḳın i'dâm eyledikleri ẕevâtı şâḫına âvîḫte ḳıldıḳları dıraḫt-ı çenâr şimdi zîrine cesed-i eşḳıyâ ilḳâ olunan şecere-i mel'ûnedir ki târîḫ-i meẕkûrda "Şecere-i Vaḳvaḳ" ile zebân-zed-i şu'arâ-i âfâḳ olmuş idi. Bu def'a zorbalar yer yer taḥtına dökülmekle, هرکسی آن درود عاقبت کارکه کشت vefḳince "sırr-ı mücâzât bu yüzden ẓâhir oldu" dense nezd-i ehl-i baṣîretde //99// ḳabûl olunacaḳ bir ma'nâdır.

Râḳımu'l-ḥurûf işbu ḥâl-i 'ibret-iştimâli müşâhede edip, "meger Şecer-i Vaḳvaḳ'ıñ ṣemeri kemâline erip şimdi dibine dökülmüş" diye laṭîfe-künân olmuş idim. Ol ma'nâyı medîḥa-gûy-ı pâdişâh-ı şevket-ârâ Keçeci-zâde Meḥmed 'İzzet Mollâ Efendi daḫi işbu ḳıṭ'a ile naẓm edip zîver-i dîvân-ı âṡâr eyledi:

"Bir zamân ehl-i fiten Câmi'-i Ḫân Aḥmed'de
Bî-günâh aşmış idi ḳullarını Ḫallâḳ'ıñ

Şimdi erbâb-ı şeḳânıñ dökilüp kelleleri
Mîve vaḳtine yetişdik Şecer-i Vaḳvâḳ'ıñ"

Ref'-i Nâm u Nişân-ı Yeñiçeriyân ve İlġâ-yı Ân Fesâd-Endîşân

Muḥarrir-i faḳîr 'âmme-i ûli'n-nühâ ve kâffe-i aṣdiḳâ ile deryâ-yı bî-intihâ-yı âdemîden kinâyet ve sepîd ü sevâddan 'ibâret olan ḫalḳ-ı keşîriñ irâde-i Muḥavvilü'l-aḥvâl birle ṭâ'ife-i bâġiye-i merḳûme ḥaḳlarında fi'l-ḥâl ḳavlen ve fi'len iẓhâr eyledikleri buġżun fillâh ve ġayż-ı ṣavâb-iktinâhı mu'âyene eylediklerinde, kendi kendilerine öteden beri ol gürûh-ı mekrûhuñ pey-der-pey îḳâ' eyledikleri fitneler 'aḳabinde ḥüsn-i tedbîr-i aṣḥâb-ı ârâ ile bâdî-i fesâd ve fitne-nihâd olanları bi-eyyi-şaḫṣın-kâne seyf-i ḳahr u iz'âc ve dûr-bâş-ı iḫrâc ile egerçi ġalṭîde-i ḫâk-i hevân ve endâḫte-i feyâfî-i ḫizlân ola gelmişlerdir. Lâkin nâm u nişânları bâḳî ḳaldıḳça yine, "eşerrü'ş-şerri ṣıġaruhu" iş'âlince dem-i furṣatda iḥdâṯ-ı fitneden ḫâlî olmadıḳları aẓherü mine'ş-şems ve ebyenü min'el-ems olmaġla hemân biñ yüz senesi ṣaferinde ya'nî 'ahd-i salṭanat-ı Süleymân Ḫân-ı Ṣânî'de lâ-ḫayr olan Ṣarıca Segbân ve zamân-ı mes'adet-'unvân-ı 'Abdü'l-Ḥamîd Ḫânî'de levend eşḳıyâlarınıñ ref' u izâle olunduḳları gibi yeñiçeri ocaġı adı daḫi maḳarları saḳar-nişân ve me'vâları vîrân olmuş iken külliyen ortadan ḳalḳmaḳ ve dîn ü devlet żararlarından rehâ bulmaḳ îcâb-ı maṣlaḥatdır. Zîrâ hey'et-i mecmû'aları güsiste-şîrâze-i perîşânî olmadıġı taḳdîrce devlet-i 'aliyyeye işbu //100// ḳahr u izdirâlarından ṣoñra ġayż-ı fâsidleri iż'âf-ı mużâ'af olmaġla şimdi mâr-ı sermâ-dîdeye dönmüşler ise de, "Mâr-ı sermâ-dîdeye Rabbim güneş göstermesin", herâyîne tâb-ı furṣat bulduḳları gibi aḫẕ-ı ṣâra kemâ-kân ḳıyâmları muḳteżâ-yı cibilliyetleridir. Ḫulâṣa şu bed-nâmın güm olması îcâb-ı ḥâl-i siyâset ü dirâyet olup ve bu ḫuṣûṣa daḫi 'avn-i Ḫudâ ve teveccüh-i şeh-i kişver-güşâ ile bundan a'lâ zamân olmaz ve bunun gibi ittifâḳ u miknet çendân bulunmaz diye tefekkür ve ḫuṣûlünü temennî vü teẕekkür ederek derûn u bîrûn-ı câmi'de gûşe-be-gûşe 'aḳd-i ḥalḳa-i müvâneset ederler idi. Faḳîr ise cümle ṣadâḳat-mendânıñ ḫuṣûṣen ḫademe-i bâb-ı 'âlî ve sâ'ir yârânın dehânların bi't-taḥarrî aḳdem-i âmâlleri ol maḳṣadıñ icrâsı olduġunu istişmâm ile ṣafâ-yı bâlde ve ba'żı

bende-gân-ı devlet siyyemâ benim gibi perverde-i ni'met imâm-ı ṣânî-i pâdişâh-ı dîn ü dünyâ ve 'İṣmet Bey-zâde 'Ârif Bey ve Keçeci-zâde 'İzzet Mollâ ve Ḥaremeyn-i Şerîfeyn müfettişi 'Abdü'l-Ḳâdir Bey ile beynimizde ümniyye-i meẕkûreye dâ'ir ḥasb-i ḥâl birle vuḳû'u niyâzına ḳible-i Müsebbibü'l-esbâb ḳıbeline ref'-i dest-i du'â ile iştiġâlde idik. Meger irâde-i ezeliyye-i cenâb-ı nesaḳ-sâz-ı kâr-gâh-ı imkân, tenezzehet ẕâtühu 'ani'n-noḳṣân, ṭâ'ife-i maḫẕûle-i merḳûmeniñ izâlesine ta'alluḳ edip ve bu maṭmaḥ-ı enẓâr olan ḫayr-âṣâra maẓhar-ı ḥükm-i şer'-i Nebiyy-i muḫtâr ve muṭahhar-ı ekdâr-ı âyîne-i rûzgâr, ya'nî pâdişâh-ı İskender-iḳtidâr efendimiz ḥażretlerini maẓhar buyurmuş olmaġla ibtidâ şehen-şâh-ı Süleymân-bâr-gâh efendimiziñ ḳalb-i ilhâm-celb-i hümâyûnlarına ba'dehu, اذا اراد الله بامير خيرا جعل له وزير صدق ان نسى ذكره وان ذكر اعانه eṣer-i mu'teberi ta'vîz-i sâ'id-i ṣadâḳat ve gûş-vâr-ı misma'a-i dirâyeti olan ṣadr-ı a'ẓam ve vekîl-i muṭlaḳ-ı müfaḫḫamiñ ve müftî-i dîn-i mes'ele-dân-ı şerî'at u ṭarîḳatıñ 'aḳl-ı 'aḳîllerine ve erkân-ı salṭanatdan **//101//** ser-eṭibbâ-i sulṭânî ve keṭḫudâ-yi ṣadr-ı 'âlî ve defter-dâr ve re'îsü'l-küttâb ve 'ulemâ vü ricâlden sâ'ir ẕevât-ı behcet-simât u iḫlâṣ-âyâtıñ ḫâṭırlarına murâd-ı feyż-müfâd-ı meẕkûr vâḥiden-ba'de-vâḥid ḫuṭûr edip, evvelâ miyânlarında nihânî ṣoḥbet ḳıldıḳlarından ṣoñra ḫâk-i pây-ı emel-baḫşâ-yı ḥażret-i ḫilâfet-penâhîden istiṭlâ'-ı meyl ü raġbet ve istiksâb-ı ruḫṣat ve bu ma'nâya cum'a günü Zeyneb Sulṭân ṭâbe ṣerâhâ Câmi'i'ne iḳâme-i cum'a içün selâmlıḳ olup maḳâm-ı aḫẕ-ı selâmda ṭarafeyn-i şâh-râhda bâ-irâde-i celiyye-i kerâmet-ifâde yeñiçeri żâbiṭânı gönderilmeyip, ancaḳ ṭopçu ve ḫumbaracı 'askeriniñ ḳıyâmıyla meṣâḳı'u'l-ḫuṭabâ-i menâbir midḥat-i pâdişâh-ı cihân-ârâ,

چو صرف همتش بر بسط دين شد
بعهدش جمعه عيد المؤمنين شد

جداشد دين زبغى ظلمت افروز
بحكمش گشت روز شرع فيروز

sitâyişiyle ḫiṭâbetden ṣoñra lâḥıḳ u sâbıḳ meşâyiḫ-i islâm ve ṣudûr-ı kirâm ve ba'żı ricâl-i benâmı maḥrem-i râz-ı merâm ederek sebt gecesi beyne'l-'işâ'eyn maḥfil-i hümâyûnda vâḳi' mebît-i kibâr-ı 'ulemâ olan odada 'aḳd-i bezm-i meşveret ve iẓhâren li'l-ḥaḳ maṣlaḥat-ı ḫayriyye-i meẕkû-

reniñ ḥüsn ü ḳubḥuna dâ'ir idâre-i kâsât-ı rivâyet ü dirâyet olunaraḳ ḫıyânetleri ẓuhûr etmeyip, îrâd ma'nâsına aḳçe vererek esâme almış olan aḥvec-i ahâlîniñ 'ulûfeleri eşkinciyân lâyiḥasında yazıldıġı vechile âḫere ḳaṣr-ı yed olunmayıp ḥayâtda oldukça mutaṣarrıflarına yine cânib-i mîrîden birer ṣûretle mükâfât u i'tâ ve ḳaṭâr aġaları ile ocaḳ ketebesinden ve çorbacılardan el-ḥâletü ḥâẕihi ṣadâḳat-nümâ olanlar birer münâsib dirlikler ile kâm-revâ ḳılınıp yeñiçerilik nâm-ı ibtidâ'-encâmı gerek Der-sa'âdet ve gerek sâ'ir memâlik-i maḥfûẓetü'l-mesâlik-i şâhâneden bi-esâsihi maḥv u ilġâ ve tertîb-i dil-firîbi mufaṣṣalan eczâ-i veḳâyi'de zîb-i ṣufûf-ı imlâ ve zîver-i ḥurûf-ı inşâ olan "'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye" nâmıyla ecnâd-ı mu'allem-i ceng-âşinâ ki //102// bu maḳâmda ya'nî ilġâ olunacaḳ eşḳıyânıñ yerine gelmelerinde, قل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا mükerremesi muvâfıḳ-ı ḥâl-i tevfîḳ-iştimâlleridir, 'alâ vechi'l-murâd iḫtirâ' u îcâd olunmaḳ neticе-i ârâ-i ṣâ'ibeleri olup, bu vech-i vecîh üzere fâtiḥa-i ittiḥâd ḳırâ'at olunduġu ṣımâḫ-ı cânımıza vâṣıl oldukda meserret-i derûn ḥâṣıl olup, الحمد لله الذى اذهب عنا الحزن ان ربنا لغفور شكور taḥmîdini tilâvet ve ol gece inşirâḥ-ı ṣadr ile vezîr-i a'ẓam, maḥfil-i hümâyûn ḳapusu cenbinde manṣûb sâye-bânda ve meşâyiḫ-i islâm ve ṣudûr yine maḥfilde ve ricâl ve ḫademe-i bâb-ı 'âlî daḫi 'alâ-merâtibihim ḥavlıda naṣb olunan ḫıyâmlarında ve mevâlî vü müderrisîn enderûn-ı câmi'de ârâm u beytûtet eylediler.

Emr-i izâle-i buġât ve ḳażiyye-i ref'-i nâm u nişân-ı ṭuġât her çend neticе-peẕîr-i ḳarâr u ṣebât olmuş ise de iṭmînân-ı bâl ve istikşâf-ı ḥâl içün 'ale's-seḥer yine cenâb-ı ṣadrü'l-vüzerâ maḥfil-i hümâyûnda tertîb-i encümen-i meşveret ve muḳaddemât-ı müselleme îrâdıyla âyîne-i ḫâṭır-ı ṣadâḳat-kârândan izâle-i ġubâr-ı tevehhüm bâbında beẕl-i enfâs-ı ḥayât-istînâs-ı dirâyet ḳıldıḳlarından başḳa ḥâẕır-bi'l-meclis Re'îsü'l-küttâb Seydâ Efendi îcâb-ı ḥâl ve muḳteżâ-yı sevḳ-i maḳâl ile ṭıbḳ-ı müṭâla'a-i kemterânem üzere söze âġâz edip, "ol zümre-i ẕemîmeniñ pîş-ez-în bi'd-defe'ât îḳâ' etdikleri fitneler 'aḳabinde devlet-i 'aliyyeniñ umûr-ı külliyye vü cüz'iyyesine müdâḫale etmemeleri bâbında eyledikleri ta'ahhüdleri ḳanġı vaḳitde ṭutuldu ve sicillât ve defâtir-i aḳlâm dolusu yazılan senedât u ḫuceciñ maẓmûnlarıyla ne zamân iḫticâc olundu, hele bu def'a eşkinciyân taḥrîri mâddesinde silk-i ta'ahhüde çekilen ḫuccetiñ henüz mü-

rekkebi kurumadan bu kadar sıle vü ihsân ve iltifât-ı firâvâna mazhar olmuşlar iken bilâ-sebeb i'lân-ı şekâvet birle kâfir-i ni'met oldukları müstağnî-i delîl ü huccet degil midir, huşûşen şimdi içlerinden bu kadar ehl-i şikâkıñ bi'l-istihkâk lâşe-i //103// murdârları pây-mâl ve suhre-i âfâk olduktan soñra bakiyye-i ashâb-ı nifâkıñ devlet-i 'aliyyeye 'adâvetleri müzdâd olacağı miyân-ı ûli'n-nühâda peyveste-i ittifâk iken ba'd-ez-în haklarında her ne dürlü taltîf ü müdârâ mu'âmelesi icrâ olunsa,

"Kîne-i kalb-i 'adû lutf ile olmaz zâ'il
Sengde muzmer olan âteşe âb itmez eser"

medlûlunca itfâ-yı şerâre-i şûr u şerleri mümkin olamayacağı mâ-cerâ-yı ahvâl delâletiyle vâreste-i kayd-ı işrâb, ve'l-hâsıl bunlarıñ mâdde-i fesâd olan nâm u nişânları sahâyif-i devrândan bi'l-külliye imhâ olunmadıkça sevâd-ı şekâvetleri ile'l-ebed ber-taraf olmayacağı bî-irtiyâbdır. Ve el-hâletü-hâzihi lillâhi'l-hamd mazhar olduğumuz nusret-i İlâhiyye şu netîce-i matlûbeye bir mukaddime-i sahîhadır ki, ya'nî bunlarıñ külliyen mahv u izâlelerine bundan güzel fursat düşmez ve bu fursat bir latîfe-i gaybiyyedir ki "ve fi't-te'hîri âfât" kâ'idesince bir dakîka kadar 'avk u te'hîri müstetbi'-i hatar u nedâmet olacağı hasebiyle tecvîz olunmaz. Bi-havlihi sübhânehu işbu emr-i savâb, cây-gîr-i kulûb-ı şeyh u şâb olduğu dahi cezm-kerde-i ûli'l-elbâb olmağla hemân icrâsına mübâşeret olunmak re'y-i savâbdır", hitâb-ı hakkâniyet-nişâbıyla izâle-i havâtır-ı ahbâb eyledikde, yine re'y-i rezîn-ı sâbık üzerine bilâ-tereddüd karâr verildikden soñra dârü's-saltanatü's-seniyye ile 'umûmen diyâr-ı islâmiyyeye maslahat-ı imhâ-i nâm-ı eşkıyâyı tebşîr ü i'lân içün neşr olunacak emr-i 'âlî münşî-i 'Utârid-rakam Beylikçi Pertev Efendi kalemiyle geceden yazılıp hâzırlanmış olduğundan, yevm-i mezkûr ya'nî mübârek sebt günü dahve-i kübrâda bi'l-cümle vüzerâ ve sudûr ve mevâlî ve hâceler ve ricâl ve meşâyih-i cevâmi' yine mahfilde 'akd olunan meclise da'vet olunarak hass-ı ezhân içün müvâcehelerinde sûret-i emr-i mezkûru re'îsü'l-küttâb-ı mûmâ-ileyh kırâ'at eyledikde, cümlesi emr-i savâb-ı mezkûruñ bilâ-te'hîr icrâsında şer'an ve 'aklen ahkâm-fermâ-yı //104// ihkâm-ı istihsân ve ez-dil ü cân râzî vü şükrân ve hattâ ekser-i huzzârıñ dîde-i hakîkat-bîn ve

'uyûn-ı ḳurre-ḳarînlerinden eşk-i şâdî rîzân olup imâm-ı evvel ü ṣânî-i ḥażret-i cihân-bânî Meḥmed 'Ârif Efendi ve Zeynü'l-'Âbidîn Efendi maḳâma münâsib birbirine mu'âḳıb birer 'aşr-ı şerîf tilâvet birle meclis-i envâr-ı Ḳur'âniyye ile münevver ve Ayaṣofya vâ'izi Muṣṭafâ Efendi, ba'dehu Aḥısḳavî Aḥmed Efendi te'yîd-i dîn ve selâmet-i imâmü'l-müslimîn niyâzına enfâs-ı du'â ile secencel-i ḳulûb-ı ḥużżârı vâreste-i ġubâr-ı keder ḳıldıḳlarından ṣoñra, keyfiyyet der-ân-sâ'at müceddid-i dîn ü devlet ya'nî Ebû Bekr-ṣıdḳ u 'Ömer-ṣalâbet, 'Oṯmân-ḥayâ vü Ḥaydar-şecâ'at pâdişâh-ı pâkîze-sîret efendimiz ḥażretleriniñ ḥużûr-ı ḫavârik-ẓuhûrlarına 'arż u inbâ olunup cümlesi şâdân u ferḥân muntaẓır-ı irâde-i beşâret-ifâde-i şehen-şâh-ı cihân oldular. Nîm-sâ'at güẕerân etmeksizin ṭaraf-ı eşref-i ḫilâfet-penâhîden ḫuṣûṣ-ı meẕkûr evvel ü âḫir muḳteżâ-yı tedbîr-i mülk-dârâne ve tanẓîm ü icrâsı muvâfıḳ-ı rıżâ-yı feyż-iḳtiżâ-yı cihân-dârâneleri olduġunu müş'ir ve ẕikri âtî tevcîhât u 'aṭâyânıñ icrâ vü i'ṭâsını âmir bâlâ-pîrâ-yı ṣaḥîfe-i ṣudûr olan ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı işâbet-nümûn-ı tâc-dârâneleriniñ ẓuhûruna muḳârin memâlik-i sâlimetü'l-mesâlik-i ḫâḳâniyyeye neşrleriyle ḥayât-baḫş-ı cism-i pâk-ṭıynetân olacaḳ evâmir-i 'aliyye-i celîlü'l-'unvân taḥrîrine ibtidâr olunup ve ol eṣnâda vezîr-i a'ẓam ḥażretleri muḥarrir-i faḳîri bâr-gâhlarında ḥużûr-ı âṣafânelerine iḥżâr ve ẕikr olunan evâmirden İstanbul ḳâḍîsi efendiye ḫiṭâben yazılmaḳda olan emr-i 'âlîye işâreten, "ketḫudâ bey ḫaymesinde bir fermân yazılıyor, tekmîl olmuş ise al getir" diye emr ü iş'âr buyurmalarıyla faḳîr daḫi ḥaṭavât-ı sür'at ile gidip birḳaç satırı ḳalmaġla itmâmına ḳadar bir miḳdâr tevaḳḳuf ile bitdigi gibi alıp getirdigimde, müşârün-ileyh //105// emmedallâhu ta'âlâ tevfîḳahu 'aleyh envâ'-ı teẕellül ü iftiḳâr ile bâlâsına ṣaḥḥ-ı 'âlîlerini keşîde ve ḥükmünü taḳviyyet-resîde buyurduḳdan ṣoñra mu'tenâ-yı emr-i ma'rûfdan 'ibâret olan işbu emr-i celîlü'l-ḳadri minber-i şerîfde 'alâ-mele'i'n-nâs oḳuyup ba'dehu ṣûretlerini İstanbul maḥkemesinde yazdırıp maḥallât imâmlarına i'tâ ve "böyle bir ḫıdmet-i mebrûre ile taḥṣîl-i zuḫr-ı zâḫir-i evfâ eyle" diye fermân ve emr-i meẕkûru i'ṭâ vü iḥsân buyurdular. Kâtibü'l-ḥurûf daḫi der-'aḳab maḥfilde nezd-i 'ulemâda bulunan ḳâḍî-i belde Ṣâdıḳ Efendi'ye bi'l-ifâde sâ'ir meḥâkimde olan küttâba İstanbul maḥkemesinde cem' olmaları içün adamlar tesyâr ve

mü'ezzinbaşıyı "ḳable'l-iḳâme ba'de ṣalâti'ẓ-ẓuhr fermân-ı 'âlî-şân ḳırâ'at olunacaḳdır" nidâsıyla cemâ'at-ı müslimîni ṭaġılmamaları içün âgâh etmek üzere ḫafiyyen iḫṭârdan ṣoñra, ba'de edâ'i'l-farîża ve'd-du'â bu pes-pâye-i i'tibâr ve kemter-vücûd-ı me'âṣim-şi'âr minber-i mu'allâ-rütbeye kemâl-i riḳḳat ve nihâyet-i ḫaşyetle ṣu'ûda ictisâr ve dâmen-i füyûżât-pîrâmen-i livâ-i sa'âdeti leb-i meskenet ü edeble telṣîme ibtidâr ederek mütevekkilen 'alallâhi'l-erḥam ve mütevessilen ilâ rûḥâniyyeti ṣâḥibü'l-livâ'i'l-ekrem ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem,

دعائی میکنم یا رب باین آلوده دامانی
مکن شرمنده پیش قدسیانم از دعای تو

münâcâtıyla rişte-i istimdâdı rabṭ-ı silsile-i rûşen-dilân ve istifâża-i imdâd-ı îşân ederek mevḳıf-ı ḫaṭîbden birḳaç ḳademe aşaġıda ḳıyâm ve yâr u aġyâr ile ḳarışıḳ mine'l-bâb ile'l-miḥrâb pâ-ber-câ-yı izdiḥâm olan cemâ'at-ı keşîreye müteveccihen ol miṣâl-i vâcibü'l-imtiṣâli fâtiḥasından ḫâtimesine ḳadar, نسئل الله تعالی حسنها بلا تلعثم لله الحمد والمنة ḳırâ'at u ifhâm ve yeñiçeri dedikleri ḫavene-i mefâsid-'aveneniñ nâm u nişânı, فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمد لله رب العالمين kitâbe-i 'âlemden ḫaẕf-ı zevâ'id-erḳâm ve ka'be-i dînden izâle-i //106// teṣâvîr-i eṣnâm gibi imḥâ olunduġuna dâ'ir ẓuhûr eden irâde-i belîġa-i seniyye-i ẓıll-i Ḫudâ'yı i'lân u işâ'at u i'lâm eyledigimde, ba'żı ḫayr-ḫâhân bed'iyle 'âmme-i sâmi'înden "semi'nâ ve eṭa'nâ" icâbeti ile,

نرجو من الله تعالی ان یبقی سلطاننا لا بقاء شعائر الشریعة العالیة الغرآء
واحیاء مشاهر الدولة الزاکیة الزهراء وینصره علی نصر الاخبار المحقین
المستحقین وعلی هصر الاشرار المبطلین المبطنین آمین الف آمین بجاه
سیدنا محمد النبی الامین

du'âsı vallâhu ta'âlâ ya'lem, rûḥ-ı mücerred-âsâ ḳubbe-i câmi'den nâfiz ü câ'iz ve nüh ṭabaḳât-ı semâvâtı geçip 'arşu'r-raḥmânı ḫâ'iz oldu. Muḥarrir-i süṭûr, fermân-ı 'adâlet-nüşûru ḳırâ'atdan ṣoñra ṭınâb-ı livâ-i 'âlî-cenâbı tekrâr taḳbîl şerefine nâ'il ve ba'de-zâ sür'at-i seyr ile maḥkemeye vâṣıl olup, müteraḳḳıb olan küttâb-ı meḥâkime emr-i mezkûruñ yüzden mütecâviz ṣûretlerini bi'l-ḳırâ'a imlâ ile ahâlî-i maḥallâta mescidlerinde oḳumaları içün iḥżâr olunan e'immeye i'ṭâ eyledim.

Ṭabṣıra

Livâ-i ḫaṭîb-i lâ-mekân-minber, 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aṣḥâbihi ṣalavâtullâhi ve selâmihi ilâ ḳıyâmi'n-nâs fi'l-maḥşer, muḥâfaẓası ordulara mu'tâd olduġu gibi zu'amâya sipâriş olunmaġla ikişer zâ'im ṭarafından yarımşar sâ'at ḳâ'im ve bu vechile ḫıdmet-i şerîfesinde müdâvim olurlar ve def'-i müzâḥame-i züvvâr içün bâb-ı minbere daḫi etbâ'-ı zu'amâ nevbetle iḳ'âd ve ziyârete ruḫṣat-yâb olan cemâ'at-ı müslimîn birer birer iṣ'âd olunur idi. Bu ṣûretle zümre-i nâciye-i ehl-i 'ırż, ḳâṭıbe-i sâye-i şâhânede ol tuḥfe-i zer-târ-ı seyyidü'l-ebrârı ziyâretle iktisâb-ı enva'-ı feyż ü bereket ḳıldılar. Muḥarrir-i ḥaḳîr daḫi birḳaç kere ḳaṣd-ı ziyâretle miyân-ı züvvârda bâb-ı minbere vardıġım sedeneniñ fütûrlarına belki ru'ûnet ü ġurûrlarına teṣâdüf etmekle, dest-i redd ile mâni'-i ziyâret olmuşlar idi. Her çend ta'rîf-i bi'n-nefs irtikâbıyla zâ'im aġalardan bi'l-ḫuṣûṣ taḥṣîl-i //107// ruḫṣat-ı ziyâret mümkin iken etbâ'-ı yâdigârlarının imtinâ'larını emr-i ma'nevîye ya'nî iḳtiżâ-yı 'iṣyân-ı bî-pâyânım ḥasebiyle 'adem-i ḳabûle ḥaml ederek istiġfâr-künân bâb-ı recâ-yı Mennân'a cebîn-sây-ı el-amân olmuş idim. El-ḥamdü lillâhi ta'âlâ bi-ni'metihi tetimmü'ṣ-ṣâliḥât ẓuhûr-âṣâr-ı icâbetle ḳırâ'at-ı fermân taḳrîbi ol maḳâm-ı lâzımu'l-iḥtirâmda bi'l-infirâd me'mûren vâṣıl-ı şüref-i şeref-ṣu'ûd ve mükerreren leṣm-i dâmen-i ziyâretle 'ahd-i 'adl-i pâdişâh-ı muẓaffer-cünûdda maẓhar-ı elṭâf-ı nâ-maḥdûd oldum. İşte 'avl-i tâm ile dergâh-ı çâre-sâzdan mes'ûl olan her maṭlab u me'mûl bilâ-tevaḳḳuf netîce-yâb-ı ḥuṣûl olacaġı 'abd-i faḳîriñ ḥaḳḳında fużalâ vü küremâ cilve-ger-i meclâ-yı bürûz olan işbu 'inâyet-i bî-ġâyetden âşikâr olduġu ḳarîn-i ḳabûldür.

Tevcîhât ve İḥsân-ı Pâdişâh-ı Maḥmûdü'ṣ-Ṣıfât ve Memdûḥü'l-Ḥarekât

Yevm-i merḳûm ya'nî ẕi'l-ḳadetü'ş-şerîfeniñ on birinci sebt günü bâ-irâde-i kerem ü kerâmet-mu'tâde-i ḥażret-i cihân-gîrî ebbedallâhu ta'âlâ devletehu ve żâ'afa 'ale'l-a'dâ'i ṣavletehu, vezîr Ḥüseyin Paşa'ya

Ḳocaili ve Ḫudâvendigâr sancaḳları ve Baḥr-i Sefîd Boġazı muḥâfıẓlıġı kemâ-kân 'uhde-i ġayret-'adelerinde olmaḳ üzere İstanbul ve Ḳılâ'-ı Tis'a muḥâfıẓlıġı ve ber-vech-i tafṣîl keyfiyyet-i niẓâm-ı muḥsenât-insicâmı, pîrâye-i silk-i taḥrîr-i veḳâyi' olan 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye ser-'askerligi tevcîh ve ḫayme-i ṣadâret-penâhîde serâsere dûḫte ṣırt semmûr kürk iksâsıyla şecere-i maḫḍara-i iḳbâli tenmîḥ ḳılındıḳdan ṣoñra, müşârün-ileyh Süleymâniyye ḥavlısında manṣûb ḫaymeye basṭ-ı bisâṭ-ı ḳarâr edip "bârekallâhu's-sebt" tefe''ülüyle 'asker-i manṣûre taḥrîrine besmele-ḫân-ı ibtidâ ve bâlâda memşûḳ-ı ḫâme-i taḥrîr olduġu üzere eşkinciyâna mu'allim ta'yîn olunan Dâvud Aġa ki leyle-i pür-veyle-i vaḳ'ada ḳışlalarda bulunup bir ḳaraḳulluḳçu i'ânetiyle tebdîl-i ḳıyâfet ya'nî ḳaraḳulluḳçu ziyyine girip ber-taḳrîb //108// Necîb Efendi'niñ yalısına cân atıp sâḥil-res-i selâmet olmuş idi, aġa-yı merḳûm ile sâlifü'ẕ-ẕikr İbrâhîm Aġa ve devr-i Selîmiyye'de ve ba'dehu evâ'il-i salṭanat-ı ḥażret-i şeh-i kişver-güşâyîde sekbân nâmıyla tertîb buyurulup ṭâ'ife-i ġâviye-i yeñiçeriyânıñ ṣarṣar-ı iftitânıyla perîşân olan 'asker-i mu'alleme yüzbaşı olup el'ân ba'ż mübâya'acı ḫıdmetinde aḳvât-ı yevmiyye ta'ayyüşü tedârükünde pûyân-ı ḫırmen-i devrân ve müteraḳḳıb-ı zamân-ı füyûżât-nişân olan 'Oṣmân Aġa ser-ketîbe ya'nî biñbaşı oldular. Zübde-i Mevâlî-i 'iẓâm 'Ârif Beyefendi ile birâderleri müderrisînden 'Abdullâh Re'fet Bey'iñ 'Asker-i Manṣûre-i Muḥammediyye içün bi't-tevârüd muvaffaḳ olduḳları târîḫ-i belîġdir: "Mâlik-i 'asker oldı Ḫân Maḥmûd", Lafẓ-ı "mâlik"i ḳalb ile: "Oldı kâmil 'asker-i Maḥmûd Ḫân", mıṣrâ'ını daḫi mîr-i mûmâ-ileyh 'Abdullâh Bey müstaḳillen edâ ve el-ḥaḳ râstî-i ḳalbini inbâ ile ḥaḳḳ-ı terbiyet-dâderîyi îfâ etmişdir. Erżurum ḫânedânlarından Ḳavcı-zâde Meḥmed Efendi'niñ, "Muḥammediyye cünûdın Ḫudâ ide manṣûr" diye berâverde-zebân-ı ṭab'-ı sünûḥ-neb'i olan târîḫ-i ra'nâ ve du'â-yı icâbet-pîrâsı nuṣret-i şâh-ı cihâna bir tefe''ül-i kerâmet-nümâdır. Ve yine yevm-i merḳûmda İstanbul gümrügü ve maṭbaḫ-ı 'âmire emânetleri dest-i idâresinde olan Ṣâ'ib Efendi'niñ eşkinciyân neẓâreti maṣlaḥat içün yeñiçeri kitâbeti 'uhdesinde iken bu def'a kitâbet-i meẕkûra imlâ-yı ḫaṭâ-âsâ ḫaṭ-keşîde-i ibṭâl olmaġla rütbesi ḍarb-ḫâne ve cebe-ḫâne neẓâretleri beyninde olmaḳ üzere tanẓîm olunan 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye neẓâreti içün dûşuna ilbâs-ı ḫıl'at olundu. Ve yine

yevm-i mezkûrda, وعسى ان تكرهوا شيئا وهو خير لكم sırr-ı bâhirü'l-birrinden şerâre-nümâ-yı ẓuhûr olan vaḳ'adan ẕimmetleri berî vü mestûr olup bâlâda iş'âr olunduġu üzere ḫaymelerinde luṭf-ı cemîl-i şâhâne ẓuhûruna intiẓârları dil-teşne-i cân-be-leb-resîdeniñ âb-ı zülâle intiẓârından müste'âr olan //109// ocaḳ żâbiṭânından ḳul ketḫudâsı Ḥasan Aġa'ya baḫr-i zeḫḫâr-ı kerem-i şehriyârîden elli biñ ġuruş 'aṭiyye ile ser-'asker paşanıñ ma'iyyetinde olup ṭarafından boġaz muḥâfaẓasında olmaḳ ve her bir emr ü irâdesine teslîm-i gerden-i iṭâ'at ve bu vechile ḫıdmet-i pâdişâhîde cân-siperâne ġayret etmek üzere rütbe-i mîr-mîrânî iḥsân ve ḫıdemât-ı salṭanat-ı seniyyede istiḫdâm olunmaḳ talṭîfiyle dûdmân-ı fesâd-nişân-ı yeñiçeriyân beliyyesiniñ inḥimâd u ilġâsı zamânına teṣâdüf etmek meymenet-i ma'neviyyesine maẓhar olan yeñiçeri aġası Meḥmed Celâlü'd-dîn Aġa'ya büyük mîr-âḫûrluḳ pâyesiyle ḳapucubaşılıḳ tevcîh ḳılınaraḳ mesrûr u ḫandân buyurulup bunlarıñ ṣırasında sekbânbaşı mülaḳḳab İbrâhîm Aġa'ya ve zaġarcıbaşı Ḥüseyin Aġa sañṣoncubaşı İbiş Aġa'ya daḫi yirmi beşer kîse 'aṭiyye-i şâhâne ile kezâlik ḳapucubaşılıḳlar ve eşrâf-ı ḳużâtdan olaraḳ ocaḳ imâmı bulunan Ṣâliḥ Efendi'ye ḫall-i vuḳû'unda devriye mevleviyyeti tevcîh olunmaḳ ṭaraf-ı şeyḫu'l-islâm-ı sâmî-maḳâmdan bi'l-iḫżâr va'd olunup, şimdilik ḫużûr-ı âṣafîde ilbâs-ı ḫıl'at ile sekbânbaşı ma'ẓûllerinden 'Oṣmân Aġa ve İsmâ'îl Aġa ve 'Abbâs Aġa ve Aḥmed Aġa'ya fi'l-aṣl ocaḳ żâbiṭânı ve ser-gerdeleriniñ iḫtiyârlarına çıraḳlıḳ ve nân-pâre olaraḳ maḫṣûṣ olan yaya beylerinden dûş-ı ta'ayyüşlerinde bulunan beylikler ze'âmet ṣûretiyle ibḳâ ḳılınaraḳ ḳapucubaşılıḳlar ve muḫżır aġa ma'zûlü Meḥmed Aġa'ya ḫâṣṣa silaḥşörlügü ve kezâlik âḫer me'mûriyyetde ḳullanılmaḳ üzere başyazıcı Meḥmed Râşid Efendi'ye on biñ ġuruş ṣıle-i ṣervet-mûṣıle ile bâ-pâye-i muḳâṭa'a-i İstanbul dîvân ḫâceligi ve muḫżır aġa bulunan Memiş Aġa'ya yedi biñ beş yüz ġuruş ve muḫżır aġa kâtibi 'Ârif Efendi'ye iki biñ ġuruş ve baş ḳapu ketḫudâsı Ṭâhir Aġa'ya dört biñ ġuruş 'aṭâyâ ile ḫâṣṣa silaḥşörlükleri ve ocaḳ //110// başçavuşu aġaya ve ortaçavuş Ḥasan Aġa'ya ve küçükçavuş Süleymân Aġa'ya ḫâṣṣa silaḥşorluḳları ve çorbacılarıñ müntehâsı olup ketḫudâ yeri denilen yere geçmege müteheyyâ bulunmuş olan başbölükbaşı 'Ali Aġa'ya ḫâṣṣa silaḥşorluġuyla endâḫte-i meydân-ı 'adem olan ṭulumbacıbaşı nâm-ı şeḳâvet-irtisâm maḥlûlünden ṭulumbacıbaşılıḳ ve on

birinci bölügüñ Aḥmed Aġa ve ḳırḳ doḳuzuncu bölügüñ Ḥasan Aġa ve ḳırḳ birinci bölügüñ Meḥmed Aġa ve altmış birinci bölügüñ 'Ömer Aġa ve otuz üçüncü bölügüñ 'Alî Aġa ve ḳırḳıncı bölügüñ 'Ömer Aġa ve elli birinci bölügüñ Meḥmed Aġa ve elli ikinci bölügüñ Aḥmed Aġa ve onuncu bölügüñ Meḥmed Aġa ve ḳırḳ beşinci bölügüñ Aḥmed Aġa ve ḳırḳ dördüncü bölügüñ Ṭâhir Aġa ve otuz sekizinci bölügüñ İsmâ'îl Aġa ve ḳırḳ sekizinci bölügüñ 'Alî Aġa ve elli dördüncü bölügüñ Ḥüseyin Aġa ve ḳırḳ üçüncü bölügüñ İsmâ'îl Aġa ve yirmi doḳuzuncu bölügüñ Ḥamza Aġa ve üçüncü bölügüñ Süleymân Aġa ve otuz altıncı bölügüñ İbrâhîm Aġa ve otuz doḳuzuncu bölügüñ Maḥmûd Aġa ve elli doḳuzuncu bölügüñ Meḥmed Aġa ve on beşinci bölügüñ Meḥmed Aġa ve elli beşinci cemâ'atıñ Ḥüseyin Aġa ve otuz doḳuzuncu cemâ'atıñ Muṣṭafâ Aġa ve elli doḳuzuncu cemâ'atıñ sâbıḳ çorbacısı Meḥmed Aġa nâm yirmi dört 'aded çorbacılarına ḫâṣṣa silaḥşorluḳları verilerek ḳarîn-i 'inâyet ve her birine, دراین خوان احسان چه دشمن چه دوست resm-i ḫatm-bedre-i bedr-i envârı olan gencîne-i tâc-dâreneden on dörder kîse 'aṭiyye-i nefîse ki şaḳîḳ-i rûḥ-ı revân-ı insânîden 'ibâretdir, ḥużûr-ı âṣafânede ḫıl'atları geydirilince teşrîfâtî Necîb Efendi yediyle i'ṭâ birle ḥayât-yâb-ı meserret oldular. Ḥaḳḳâ ki bu bâbda ḫalîfe-i sulṭân-ı risâlet-ârâ ya'nî pâdişâḥ-ı manṣûrü'l-livâ, "el-'afvu zekâtü'ẓ-ẓafer" mażmûn-ı ḥevz-nümûnuna iḳtifâ buyurup tamâm-ı mâ-ṣadaḳ-ı ṣenâ-yı والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين oldukları mażbût-ı ẓafer-nâme-i veḳâyi'-i rûzgâr olmuşdur.

"Zihî 'inâyet-i şâhen-şeh-i zamân ki ider
Sezâ-yı ḳahr olanı 'afv u cûdma maẓhar".

//111// Ṭurnacıbaşı bulunan Şâkir Aġa vaḳ'adan çend-rûz evvel ḫaste ve ḥâdiṣeyi işitdigi ânda pençe-i gelû-gîr-i merg ile dem-beste olmaġla zümre-i ehl-i nuṣret ve ṭâ'ife-i erbâb-ı şeḳâvet şıḳlarınıñ ḳanġısında idügi tebeyyün etmeyerek çi-gûnegî-i aḥvâli yevm-i su'âle ḳalmışdır, yeñiçeri aġalıġından bi'l-infiṣâl Burûsa ve Tekfûr Ṭaġı ve sâ'ir maḥâlde iḳâmet üzere olan yirmi dört nefer aġalar refte refte birer ikişer der-i sa'âdet-maḳarra celb ile sekizine eşkincilik vâdîsinde ve on beşine teḳâ'üdlük ṣûretiyle ḳapucubaşılıḳlar tevcîh buyurulup yine iḳâmet-gâhla-

rına ircâ' u şâdân ve fakaṭ içlerinden yazıcılıkdan gelme Büyük Dere'de kâ'in ḫânesinde meşġûl-i du'â-yı pâdişâh-ı cihân olan Maḥmûd Efendi'ye Anaṭolu Muḥâsebesi pâyesiyle dîvân-ı refî'u'l-erkân ḫâceligi iḥsân ve serdârlar kâtibi Ḥaşmet Efendi ve şâkirdler ḫalîfesi 'Alî Efendi ve aġa dîvân efendisi Yaḥyâ Efendi daḫi idrâc-ı silk-i ḫâcegân ḳılındı.

Ṣûret-i Fermân-ı 'Âlî-şân ki Muḥarrir-i Faḳîr Bâ-Ḳırâ'ateş Der-Minber-i Şerîf Muvaffaḳ Şode Bûd

Cümle ümmet-i Muḥammed'e ma'lûmdur ki bu dîn ü mübîn ve devlet-i Muḥammediyye-i feyż-ḳarîniñ bidâyet-i ẓuhûru ve ba'dehu şarḳ u ġarbı iḥâṭa etmesini muṭlaḳâ şerî'at-ı muṭahhara ve seyf-i cihâd sâyesinde olup cemî'-i zamânda a'dâ-i dîne muḳâbil olacaḳ 'asâkir-i müslimîn ve ġuzât-ı muvaḥḥidîniñ vücûdundan lâ-büdd olduġundan velî-ni'metimiz olan bu devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'd-devâmda muḳaddemâ yeñiçeri ocaġı tanẓîm olunup ezmân-ı sâbıḳada geçen yeñiçeri 'askerleri vardıḳları cihâd u ġazâda düşmana gögüs vererek gösterdikleri şebât u metânet ve ûli'l-emre inḳıyâd u iṭâ'atları sebebiyle yüzlerinden bunca fütûḥât ẓuhûra gelmiş ise de, giderek içlerine uyġunsuz adamlar ve dürlü dürlü fesâd ḳarışıp //112// ve eski iṭâ'atları iṭâ'atsizlige mübeddel olup yüz seneden beri gitdikleri seferlerde aṣlı yoḳdan dürlü dürlü erâcîf peydâsıyla teşettüt ve 'adem-i iṭâ'atları cihetiyle firâr-'ani'z-zaḥf 'ârını irtikâb ederek bunca ḳılâ' u memâlikiñ eydî-i a'dâda ḳalmasına sebeb olduḳlarından ve a'dâ-yı dîn daḫi bu ḥâlimizi gördükçe millet-i islâmiyyeniñ bütün bütün 'acz ü teşettütüne ḥaml ile ma'âẕallâhu ta'âlâ beyża-i münevvere-i islâmiyyeyi külliyen şikest etmek dâ'iyesiyle refte refte meṭâlib ü idd'âlarını artırarak günden güne fenâlaşıp dört ṭarafımızı a'dâ ḳuşatmak derecesine vardıġmdan, bu ḥâlde bizler daḫi ġayret-i islâmiyyeyi ele alıp dînimiz uġurunda düşmanlarımızıñ ḥaḳḳından gelecek ṣûretle çâresini bulmaḳ farż derecesine varmış ve şimdiye ḳadar vâḳi' olan seferlerde bi'd-defe'ât müşâhede vü tecrübe olunduġu vechile a'dânıñ ḳolaylıḳla nâ'il olduḳları ġalebe ṣûreti mücerred mu'allem 'asker a'mâlinden neş'et eyledigi tebeyyün eylemiş olduġuna binâ'en iki yüz iki seferinden ṣoñra

ve gerek mu'aḫḫaran iki def'a mu'allem 'asker tertîbine żarûrî teşebbüş olunmuş iken, yeñiçeri ṭâ'ifesi hem kendileri işe yaramayıp ve hem bunları istemeyerek ictisâr eyledikleri ḳıyâm u ḥareketleri sebebiyle ol tertîbleri ta'ṭîl ü ilġa etdirmiş olduḳlarından başḳa şimdiye ḳadar bi'd-defe'ât mütecâsir olduḳları vaḳ'a-i şenî'alar sebebiyle rûḥ-ı 'âlem meṣâbesinde olan birḳaç pâdişâh-ı merḥûmuñ telefine daḫi bâ'iṣ olmuşlardır. Ḥâl böyle iken bunlara yine ḳadîm ocaḳ naẓarı ile baḳılaraḳ beḳâları ḥaḳḳında bir şey denilmeyip, bu âna ḳadar cânları ister ise iṭâ'at ve istemezler ise feṣâd u şeḳâvet etmekligi 'âdet etdiklerinden, her ne ḳadar kendi aramızda taḥammül olunagelmiş ise de ne fâ'ide dînimiz düşmanları tek ṭurmayıp bizim bu ḥâlimizi gördükçe furṣat 'addiyle //113// eṭrâfımızı alaraḳ Allâh Ta'âlâ ḥıfẓ eylesin, külliyen maġlûbiyetimize çalışmaḳda olduḳlarına binâ'en, geçende bu keyfiyetler bâb-ı fetvâ-penâhîde 'aḳd olunan meclis-i şûrâda cümle vüzerâ-i kirâm ve 'ulemâ-i a'lâm ve ricâl ve yine ocaġ-ı mezkûruñ mecmû'-ı żâbiṭânı ḥâżır olduḳları ḥâlde cümleye beyân u inbâ ve ṭaraf-ı şer'-i şerîfden isticvâb u istiftâ olunaraḳ nihâyetü'l-emr ḳıbel-i şer'-i enverden verilen fetvâ-yı şerîfe ve 'umûmen ḫatm u imżâ olunan ḥuccet-i şer'iyye mûcibince mücerred iḥyâ-yı kelimetullâhi'l-'ulyâ niyyet-i ḫâliṣesiyle a'dâñ medâr-ı ġalebesi olan ḥıyel ü ḫud'asına muḳâbil 'asâkir-i islâmiyye daḫi evvelâ iltizâm-ı diyânet ü iṭâ'at ve ṣâniyen ta'lîm-i ta'allüm ile kesb-i mahâret etmekden ġayri çâre olmadıġı ẓâhir olmaḳ cihetiyle vâḳi' olan ittifâḳ-ı 'umûm ve icmâ'-ı ümmet vechiyle yeñiçeri ocaġından ḳadîm uṣûl ve ḳânûnlarınıñ hiç birisine ḫalel gelmemek üzere, faḳaṭ beher ortadan yüz ellişer nefer 'ulûfeleri eşkinci neferâtı taḥrîr olunmasına ḳarâr verilmiş ve ol vechile beytü'l-mâl-i müslimînden bu ḳadar aḳçe ve 'ulûfe ṣarfı żarûrî iḫtiyâr olunaraḳ taḥrîre başlanıp bir ṭarafdan daḫi kimesneniñ ḳadîm esâme vü yevmiyyesine ḫalel gelmeyip ve bu ittifâḳ-ı 'umûm ve icmâ'-ı ümmete muḫâlif her kim söz söyler ve ḫilâfı ḥareket eder ise fetvâ-yı şerîfe mûcibince cezâsı tertîb olunacaġı cümleye i'lân u işâ'at olunmuş ve ba'dehu geçen hafta ta'lîm ü ta'allümüne bed' ile yazılan neferâta esliḥa vü elbiseler verilmiş iken, bu ḳadar olunan tenbîhât-ı dîniyye ve veṣâyâ-yı şer'iyyeniñ yine fâ'idesi olmayaraḳ evvelki pençşenbe gecesi ayaḳlanıp ibtidâ Aġa Ḳapusu ve ṣoñra bâb-ı 'âlî ve sâ'ir maḥalleri başıp yaġmâ vü ġâret ve ellerine geçen Muṣḥaf-ı Şerîf'i

bıçaḳ ile paralayıp dürlü dürlü şenâ'at u feżâḥat birle gûyâ "ta'lîm ü ta'allümü //114// istemeyiz" diyerek iẓhâr-ı baġy u ṭuġyân ve bu bâbda şerî'at-ı muṭahharaya ve fetâvâ-yı şerîfeye ve devlet-i 'aliyyeye ve 'ulemâ-i a'lâma iṭâ'at u inḳıyâdları olmadıġını i'lân ve devlet-i 'aliyyeniñ ta'lîm-i şer'î içün ellerine verdigi eslıḥayı bî-muḥâbâ devlet-i 'aliyye-i Muḥammediyye 'aleyhine i'mâl ederek ḫurûc-'ale's-sulṭân faẓîḥasına ictisâr u 'iṣyân etmiş olduḳlarına mebnî, bunlarıñ bu ḥareketleri dîn ü meẕhebden ḫâric bir keyfiyet olduġundan der-ḥâl sâbıḳ u lâḥıḳ semâḥatlu şüyûḫ-ı islâm efendiler ve ṣudûr-ı kirâm ve bi'l-cümle 'ulemâ-i a'lâm kesserehümullâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-ḳıyâm ve ricâl ve ḫademe-i devlet ve sâ'ir ümmet-i Muḥammed sarây-ı hümâyûna vürûd ve ictimâ' ederek livâ-i sa'âdet-iltivâ-yı ḥażret-i Sulṭânü'l-enbiyâ 'aleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavât ve't-taḥâyâyı alıp Sulṭân Aḥmed Câmi'-i Şerîfi'ne iḫrâc ve cümlesi oraya cem' ile ümmet-i Muḥammed'den ve ehl-i îmân olanlar sancaġ-ı Resûlullâh altına gelip kitâb u şerî'atıñ ḥükmüne ilticâ eylemeleri ṭaraf ṭaraf dellâllar sevḳiyle nidâ etdirilmiş ve dîn ü îmânı olan kâffe-i ümmet-i Muḥammed cân u başla segirdip gelmiş ise de, eşḳıyâ gürûhu cem'iyyet-gâh-ı şeḳâvetlerinde ışrâr ve dîn ü devlete ḳarşı ṭurup ehl-i 'ırż gürûhu olan bunca ehl-i îmânı ayaḳlar altında pây-mâl edecek böyle bir şenâ't-ı 'aẓîmeye cür'et ü ictisâr etmiş olduḳlarından, ber-muḳteżâ-yı şer'-i şerîf demleri heder olmaḳ üzere üzerlerine me'mûrlar ta'yîniyle ḳışlaları iḫrâḳ olunaraḳ, nihâyet Ḥaḳ sübḥânehu ve ta'âlâ ḥażretleri kendilerini şerî'at ḳılıcına uġradıp cezâ-yı 'amellerini bulmuşlardır.

Şöyle ki, bu fesâd-ı 'aẓîm ẓâhirde bir ṭaḳım erâẕil ü eşḳıyânıñ işi görünmüş ise de yine ocaḳlıdan bir ṭaḳım müfsid ü muḥarrik ve bed-ḫâh-ı dîn ü devlet maḳûleleri iç yüzünde bunlara pâ-dâş olaraḳ bu iḫtilâl //115// ve cem'iyyet onlarıñ başı altından olduġu bi't-taḥḳîḳ, her biri ism ü resmiyle aḫẕ ve muḳteżâ-yı şer'-i şerîf üzere cezâları tertîb olunmuş ve bir ṭarafdan daḥi aṣıl eşḳıyâ gürûhundan sû'-i ḥareketleri müteḥaḳḳıḳ olanlar ṭutularaḳ mücâzât-ı lâyıḳaları icrâ olunmaḳda olup, ancaḳ bu âna ḳadar bunca vâḳıâtdan ma'lûm u mütebeyyen olmuşdur ki yeñiçeri ocaġıniñ ibtidâ-yı vaż'ında maḳṣûd olan yararlıḳ ve iṭâ'at ḳażiyyesi bir vaḳitden beri bi'l-aks yaramazlıḳ ve şeḳâvete mübeddel olaraḳ ḥâṣılı yeñiçerilik nâmı ve yoldaşlıḳ 'unvânı bayaġı eşḳiyâlıġa melcâ demek ṣû-

retine varıp ve yaramazı ehl-i 'ırżına ġalebe edip ḥaṭṭâ bu def'a ṭutulup siyâset olanlarıñ içlerinde, kefereden ḳolunda yetmiş beş nişânı ve hem gavur haçı bulunaraḳ, işte içlerine ecnâs-ı muḫtelife ḳarışmış ve bundan ṣoñra daḫi bunlarıñ beḳâ-yı nâmları ile berâber her ne gûne tedbîr olunsa müfîd ü müṣmir olmayacaġı tebeyyün etmiş olmaḳdan nâşî bugün Sulṭân Aḥmed Câmi'-i Şerîfi'nde sancaġ-ı şerîf altına müctemi' olan şüyûḫ-ı islâm ḥażerâtı ve bi'l-cümle ṣudûr-ı kirâm ve 'ulemâ-i a'lâm ve mecmû'-ı ḫayr-ḫâh-ı dîn ü devlet beyninde ber-muḳteżâ-yı şer'-i şerîf vâḳi' olan ittifâḳ-ârâ mûcibince ṣalâḥ-ı ḥâl-i 'âlem içün ocaġıñ ism ü resmi tebdîl ve kân-ı ḳânûn-ı ḳadîmi âḫer hey'etle tecdîd olunaraḳ, fî-mâ-ba'd yeñiçerilik nâmı külliyen ortadan ḳalḳıp, onuñ yerine mu'allem 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye 'unvânıyla dîn ü devlete yarayacaḳ ve ġazâ vü cihâdda düşmana cevâb verecek kifâyet miḳdârı 'asâkir taḥrîr ü tertîb olunmuş ve ḥâlâ Ḫudâvendigâr sancaġı mutaṣarrıfı vezîr-i mükerrem sa'âdetlü Ḥüseyin Paşa Ḥażretleri üzerlerine ser-'asker naṣbıyla Aġa Ḳapusu'nda iḳâmet etmek ve fî-mâ-ba'd Aġa Ḳapusu'nuñ ismi taġyîr ile elsine-i 'âmmede Ser-'asker Paşa Ḳapusu //116// 'unvânı söylenilmek ve ba'd-ez-în binâ olunacaḳ ḳışlalarda ve ḳolluḳlarda işbu 'asâkir-i mürettebe iḳâmet olunmaḳ, - ibtidâ-yı emrde Aġa Ḳapusu maḳarr-ı ser-'askerî olmaḳ üzere re'y ü tedbîr ve işbu fermânda derc ü tasṭîr ḳılınmış ise de zîrde tezbîr olunacaġı vechile çend-rûz mürûrunda Aġa Ḳapusu dârü'l-fetvâ ve sarây-ı 'atîḳ ser-'askerlere maḳâm u me'vâ taḫṣîṣ olunmuşdur - ve yeñiçeri aġalıġı ve ḳaṭâr aġavâtı ve bölük aġalıḳları kezâlik külliyen laġv u imḥâ olunaraḳ ḥâlâ yeñiçeri aġası olan Meḥmed Aġa'ya mîr-âḫûr-ı evvel pâyesiyle dergâh-ı 'âlî ḳapucubaşılıġı iḥsân ve ḳul keṯudâsı aġaya rütbe-i mîr-mîrânî ile vezîr-i müşârün-ileyhiñ ma'iyyetine ta'yîn ve zaġarcı ve sañṣoncubaşılara dergâh-ı mu'allâ ḳapucubaşılıḳları ve sâ'ir mevcûd olan ṣadâḳat-kâr bölük aġalarına ḫâṣṣa silaḥşorluḳları ve ḥalli ḥâlince 'aṭâyâ-yı seniyye iḥsân u çerâġ ve yaya beyligine mutaṣarrıf olanlar fî-mâ-ba'd, sâ'ir zu'amâ miṣillü devlet-i 'aliyyeniñ sâ'ir ḫıdemât-ı seniyyesinde istiḫdâm ḳılınmaḳ ve yeñiçeri ocaġından yevmiyye ve esâmeye mutaṣarrıf olanlarıñ sâye-i merḥamet-vâye-i ḥażret-i pâdişâhîde ḳaṭ'â verdikleri aḳçelerine ḫalel gelmeyerek ibrâz edecekleri memhûrları mûcibince herkesiñ dâḫil-i icmâl olaraḳ mutaṣarrıf olduġu yevmiyyesine

mükâfât olunup öylece verilerek 'ömrleri olduḳça mütemetti' olmaḳ ve bundan böyle mecmû'-ı ehl-i islâm ve küçük büyük ümmet-i Muḥammed ve 'ulemâ ve sâ'ir ocaḳlar ḫalḳı ve 'umûm-ı nâs bir vücûd gibi olup birbirlerine dîn ḳarındaşı naẓarıyla baḳaraḳ miyânede ayrılıḳ ve ġayrılıḳ olmamaḳ ve büyükler küçüklere raḥm u şefḳat gözüyle baḳıp küçükler daḫi büyüklerine her ḥâlde inḳıyâd u iṭâ'at etmek ve aṣl-ı maḳṣûd-ı ṣamîmî ve cümleye farż-ı 'ayn olan i'lâ-yı kelimetullâhi'l-mu'în ve iḥyâ-yı dîn ü şerî'at-ı ḥażret-i seyyidü'l-mürselîn emrinde ittifâḳ-ı 'âmme ile iḫtiyâr ve teşebbüş olunan maṣlaḥat-ı ḫayriyyede kâffe-i ehl-i îmân ilâ mâşâ'allâhu ta'âlâ böylece müttefiḳ u müttefiḥid olup zinhâr ve zinhâr hiç bir ferd ḫilâf-ı ḥareket ve muḫâlif söz söylemege cür'et etmemek ve ederi olur //117// ise vebâli boynuna, der-ḥâl seyf-i şerî'atle ḥaḳḳından gelinmek üzere müsta'înen bi-tevfîḳillâhi ta'âlâ ittifâḳ-ı 'âmme ile ḳarâr verilmiş ve hemân iḳtiżâlarınıñ icrâsına şurû' u mübâşeret olunmuş ve bu vechile Rûmili ve Anaṭolu'nuñ üçer ḳollarına ve bi'l-cümle memâlik-i maḥrûseye evâmir-i 'aliyye ışdâr ile neşr ü i'lân ḳılınmış olmaġla, imdi bi'l-cümle maḥallât imâmlarını ḥużûr-ı şer'a celb ü cem' ile keyfiyyeti tefhîm ve işbu fermân-ı 'âlîniñ serî'an birer ḳıṭ'a mümżâ ṣûretlerini çıḳarıp yedlerine i'ṭâ ederek, her biri varıp maḥallesi câmi' ve mescidlerinde ahâlîye ḳırâ'at edip, bu bâbda mücerred iḥyâ-yı dîn ü devlet-i 'aliyye-i Muḥammediyye ve ıṣlâḥ-ı aḥvâl-i millet-i islâmiyye içün kitâb ve şerî'at ḥükmünce fî-mâ-ba'd yeñiçerilik nâmı külliyen ḳalḳdıġını ve onuñ yerine tecdîd-i ḳânûn ṣûretiyle 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye 'unvânıyla mu'allem neferât taḥrîrine mübâşeret olunduġunu ve hiç bir kimesneniñ mutaṣarrıf olduġu 'ulûfe ve esâmesine ḳaṭ'â żarar gelmeyerek, ya'nî ber-vech-i muḥarrer memhûrlarını ibrâz edenleriñ yevmiyyeleri ne miḳdâr ise ba'd-ez-în daḫi mükâfât u iḥsân u 'inâyet buyurulacaġını ve bu cihetlerle dîn ü îmânı olanlar ve kitâbullâha ve şerî'at-ı muṭahharaya iṭâ'at u inḳıyâd edenler, bu ḫuṣûṣuñ ḳadr ü şükrünü bilerek sâye-i şevket-vâye-i ḥażret-i pâdişâhîde mesrûrü'l-bâl ve müsterîḥu'l-ḥâl, hemân da'vât-ı ḫayriyye-i cenâb-ı ẓıllullâhîye meşġûl olmalarını her biriniñ gûş-ı hûşlarına geregi gibi tefhîm ü telḳîn ve ḫilâfına söz söyleyenler dünyâ ve âḫiretde ḳahr u ḫusrâna mübtelâ olacaḳlarını daḫi güzelce beyân u tebyîn eylemelerini tenbîh ederek, siz daḫi bu ḫuṣûṣa ṭaraf-ı şer'-i enverden

'ale'd-devâm dikḳat ü neẓâret ve her ḥâlde icrâ-yı muḳteżâ-yı şer'-i şerîfe ihtimâm u dikḳat eyleyesiz.

Tezyîl

Vüzerâ vü ḥükkâm ve sâ'ire //118// ḫiṭâben ahâlî-i bilâd-ı inḳıyâd-nihâd-ı şâhâneye meserret-fermâ-yı intişâr olan evâmir-i 'aliyye, bu faḳîriñ ḳırâ'atıyla dil-sîr olduġum emr-i 'âlî-i meẓkûr siyâḳında taḥrîr olunup, lâkin âḫerlerinde ba'żı ser-ḥadât u memâlikde yeñiçeri żâbiṭânı ve neferâtı nâmında olan ḥaşviyyâtıñ yedlerinde bulunan ḳazġan ve çep-râst ve sâ'ir bunlar gibi ocaġa müte'alliḳ ve orta malı adıyla ḥaḳḳ-ı beytü'l-mâl olan eşyâ ba'd-ez-în yeñiçerilikleri mülġâ olduġuna binâ'en yedlerinden devşirilip muḫâṭabınıñ zîr-i ḥükûmet ve idârelerinde bulunan ḳılâ' cebe-ḫânelerine cümle ma'rifetiyle vaż' u teslîm birle miḳdâr u kemiyyetini mübeyyin mümżâ defterleri ve sâ'iri beytü'l-mâla teslîm içün 'aynen der-sa'âdete irsâl ve taḳdîme müsâra'at ve keẓâlik ba'żı maḥallerde yeñiçeri żâbiṭânı yedinde bulunan ḳal'alar daḫi yedlerinden nez' ile vulât ve mutaṣarrıfîn ṭaraflarından cümlesiniñ iḳtiżâsına göre muḥâfıẓ neferâtı iḳâmesiyle żabṭ u muḥâfaẓalarına dikḳat, ve'l-ḥâṣıl fî-mâ-ba'd hiç bir maḥalde yeñiçerilik nâmı lisâna alınmayıp mecmû'-ı ehl-i islâm, dîn ü devlet bendesi olmaḳ vė ehl-i 'ırżlıḳda müttaḥid ve yek-vücûd gibi olaraḳ müslimânlıḳda cümlesi bir ṭavr üzere oldukça miyânelerinde ayrılıḳ ġayrılıḳ olmamaḳ ve her bir memleketiñ kâffe-i ahâlîsi üzerine ol memleketiñ vâlî vü mutaṣarrıf ve ḥâkim ü mütesellim ve voyvodası żâbiṭ-i müstaḳil olaraḳ içlerinde yaramaz ve müstaḥaḳḳ-ı te'dîb olanlarıñ lâzım gelen te'dîbâtları onlarıñ ma'rifetiyle icrâ olunmaḳ tenbîhât-ı lâzımesi tasṭîr ve ṭâ'ife-i buġât-ı mülġât-ı merḳûmeye mensûb geçinenleri keşret üzere olan Şâm ve Ḥaleb ve Edirne ve Bosna ve Erżurum ve sâ'ir böyle olan maḥâle evâmir-i 'aliyye-i meẓkûre irsâlinden muḳaddem, vulât-ı kirâma ḫiṭâben ṭaraf-ı vekâlet-penâhîden ḳażiyye-i ilġâyı basṭ ile zîr-i ḥükûmetlerinde maẓanne-i îḳâ'-ı fesâd olan kesân bulunur //119// ve kendilerden ışrâr u 'inâd fehm olunur ise o maḳûle eşḫâṣ-ı fiten-mecbûleniñ reng verilmeyerek 'ale'l-ġafle bir taḳrîb-i dil-firîb ile memleketden ṭard u

teb'îd olunmaları tedbîr-i ḥikmet-semîrini mutażammine birer ḳâ'ime-i sâmiye taḥrîr ve tâtârân-ı ṣabâ-reftârân ile 'alâ ecniḥati'l-isti'câl tesyîr olundu.

Nefy ü Ḳatl-i Cebecibaşı

Cebecibaşı 'Alî Aġa'nıñ ḫıdmet-kârlıġmdan neş'et edip az müddetde cebeci çavuşluġundan def'aten cebecibaşılıḳ ve bir ḳaç mâh mürûrunda ḳapucubaşılıḳ ile muḳârin-i envâ'-ı 'inâyet olan Meḥmed nâm şaḳî-i nâ-fercâm ḳurb-ı bâb-ı hümâyûnda tekye-zen-i ârâm olup, ḥaḳḳında ẓuhûr eden ni'met-i 'aẓîmeniñ şükrünü ve ḳadrini bilmek vâcibe-i ẓimmeti iken cibilliyetinde merkûz ve ta'rîf-i tâm-ı mâhiyeti, حرام على النفس الخبيثة ان تخرج من الدنيا حتى تسئ الى من احسن اليها 'ibâre-i ḥikmet-işâresi olan ḫabâṯet iḳtiżâsınca ẓuhûr-ı vaḳ'ada ḫânesinden çıḳmayıp ve 'alem-i Resûl-i Ekrem taḥtında cem' olmaḳ emrinde münâdîlerin peyveste-i felek-i berîn ve ṭanîn-endâz-ı mesâmi'-i müslimîn olan nevâ-yı da'vetlerine ol ḫâ'in-i devlet icâbet etmediginden başḳa, zümre-i eşḳıyâ beşinci ḳazġanını cebe-ḫâneden Et Meydânı'na celb etdikleri ma'lûmu olmuş iken men'iyle muḳayyed olmayıp ve mecmû'-ı erkân-ı salṭanat Sulṭân Aḥmed Ḫân Câmi'i'nde dâ'ire-bend-i hey'et-i cem'iyyet olmuşlar, "aġa ne ṭurursun git sen de i'âne et, silk-i efrâd-ı ricâle dâḫil ve câdde-i necât-ı dâreyne vâṣıl ol" diye ḫayr-ḫâhâne iḫṭâr edenlere, "henüz meydân kimde ḳaldıġı ma'lûm degil iken ben gidemem" diyerek eşḳıyâ ile ittifâḳı olduġunu iş'ârından mâ-'adâ, ṣebt-i sütûr-ı veḳâyi' olduġu vech üzere sene-i sâbıḳada merḳûmuñ cebeci çavuşluġu hengâmında bâ'iṣ-i devleti olan mûmâ-ileyh 'Alî Aġa'yı 'azl etdirmek ġarażıyla cebe-ḫânelileriñ li-taḥrîki mâ //120// cem'iyyet-i fitnelerine sebeb olanlar ile yek-reng-i vifâḳ olmuş idügi bu def'a geregi gibi tebeyyün edip ṭard u izâlesi iḳtiżâ etmekle, ẓuhûr eden irâde-i ḳâṭı'a-i ṣâḥib-ḳırânî mûcibince evvelâ yevm-i merḳûm ya'nî sebt günü Kütâhiyye'ye iclâ, ba'dehu verâsından ḫaṣeki i'zâm ve menfâsma giderken İnegöl Burûsa ḳażâsında i'dâm ve kedû-yı ser-i sevdâ-peresti şehr-i ẓi'l-ḳa'deniñ on altıncı günü pîş-gâh-ı sarây-ı sulṭânîde ġalṭân-ı 'ibret-gâh-ı enâm ḳılındı.

Naṣb-ı Cebe-ḫânecibaşı ve Tevcîhât-ı Sâ'ire

Rûm fesâdı ẓuhûrundan ṣoñra İnebaḫtı Ḳal'ası muḥâfaẓasında dört sene müddet rıżâ-cûyâne ḥüsn-i idâre vü reviyyeti nümâyân ve mu'aḫḫaran bi'l-istîẕân maḳarrı olan Ferecik'den ba'żı meṣâliḥini tesviye içün bu esnâda der-i sa'âdet-ḳarâra gelip Üsküdâr'da aḥibbâsından biriniñ ḫânesinde mihmân olan sâbıḳâ ḳażâ-i mezbûr a'yânı ḳapucubaşı Meḥmed Emîn Aġa yevm-i vaḳ'ada ḳażiyyeden bî-ḫaber olaraḳ âsitâneye gelir iken ḳayıḳda istimâ' ve ṭoġru yalı köşküne yanaşıp bâb-ı ṣadâḳatda isbât-ı vücûd ve ḳıtâl-i eşḳıyâ içün Et Meydânı'na gidip onda daḥi ḫayli yararlığını irâ'e-i çeşm-i şuhûd ederek kesb-i liyâḳat-ı irtifâ' etmiş idi. Vezîr-i a'ẓam-ı müfaḫḫam ḥażretleri mûmâ-ileyhi ol gün ehl-i 'ırża iç cebe-ḫâneden esliḥa tevzî'i ḫıdmetinde istiḫdâm birle ḥaḳḳında teveccüh-i 'âlî işrâb u işmâm olunmuş idi. Şaḳî-i merḳûm nefy-i semt-i fenâ olduġu gün, cebeci başılıḳ câhı tefe"ülen cebe-ḫâneci başılıḳ 'unvânına bi't-tebdîl ma'nevî ẓi'l-yed bulunmaġla, bâ-irâde-i hümâyûn 'uhdesine tevcîh ü 'inâyet ve dûş-ı istiḫḳâḳına ḫayme-i vekâlet-penâhîde ilbâs-ı ḫıl'at olundu. Yine yevm-i mezbûrda ṣadr-ı a'ẓam-ı pür-dil-ḫadem ḥażretleriniñ silaḥ-dârları İbrâhîm Aġa'ya ve yegenleri olup ḫıdmet-i //121// devât-dârîlerinde mânend-i ḳalem istiḳâmetle müstaḫdem olan 'Osmân Bey'e ḳapucubaşılıḳ ve iç çuḳa-dârları Velî Aġa'ya ve vekîl-ḫarcları Meḥmed Emîn Aġa'ya ḫâṣṣa silaḥşorluġu ve ser-'asker paşa keṯḫudâsı Aḥmed Efendi'ye ḳapucubaşılıḳ ve vezîr-i müşârün-ileyh silaḥ-dârı Ḥâcı Mesrûr Aġa'ya silaḥşorluḳ 'inâyetiyle şâdân ve her biri inhizâm-ı eşḳıyâ mâddesinde meydâna getirdikleri dilîrlik muḳâbili dirlige çerâġ-ı pâdişâh-ı ḳadr-dân-ı Ḥaydar-tüvân oldular.

Naṣb-ı Livâ-i Şerîf Be-Pîş-gâh-ı Bâbü's-Sa'âde

Rûz-ı fîrûz-ı meẕkûrda 'avn-i Sübḥânî ve teveccüh-i cihân-bânî ile ḳalb-i ḥaḳîḳat ḳadar belki emr-i mümteni' deñlü düşvâr görünen yeñçerilik nâmını ittifâḳ-ı ḳulûb ilġâ ve me'vâ-yı şeḳâvet-intimâlarından yeñi

odalar zebâne-i nâr ve eski odalar hedmine ibtidâr ile esta'îẕü billâh,

و مكروا مكرا ومكرنا مكرا وهم لا يشعرون فانظر كيف كان عاقبة مكرهم انا دمرناهم وقومهم اجمعين فتلك بيوتهم خاوية بما ظلموا ان فى ذلك لآية لقوم يعلمون وانجينا الذين آمنوا وكانوا يتقون

ma'nâ-yı i'câz-nümâsını îmâ eyledikden ṣoñra, der-i sa'âdet-güsteriñ her cânibinde münâdîler dîn ü devletiñ iḥyâsı ve ümmet-i Muḥammed'iñ ṣalâḥ-ı ḥâlleri içün kitâb u şerî'at ḥükmünce fî-mâ-ba'd yeñiçerilik nâmı külliyen ortadan ḳalḳıp, onuñ yerine 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye 'unvânıyla mu'allem neferât taḥrîrine ittifâḳ-ı 'âmme ve icmâ'-ı 'ulemâ vü ümmet ile ḳarâr verilip icrâ olunmuş olmaġla, "ba'd-ez-în ümmet-i Muḥammed ve ehl-i 'ırż olanlar dükkânlarını açıp kisbleriyle iştiġâl ve şevketlü ḳudretlü mehâbetlü 'âmme-i 'ibâd-ı 'ubbâda merḥametlü pâdişâh-ı dîn ü islâm efendimiz ḥażretleriniñ du'â-yı vâcibü'l-edâsını żamîme-i evrâd-ı ġudüvv ü âṣâl eylesinler", nidâsıyla teşnîf-sâz-ı gûş-ı aṣḥâb-ı bâl olduḳlarından ṣoñra, eşḳıyâdan biraz eşḫâṣ daḫi küşte-i tîġ-i ışlâḥ-mizâc olup //122// ve bi'l-ḫuṣûṣ şeḳâvetde medḫalleri olduġu taḥḳîḳ olunan yirmi üçüncü ve yedinci ortaların çorbacıları daḫi ḫayme-i ṣadr-ı 'âlî-ḳadre silaḥşorluḳ ḫaftânı giymege giden çorbacılar arasında ḥużûr-ı müşârün-ileyhe geldiklerinde, "bu aġaları 'ulemâ-i 'iẓâm ḫażerâtı ister, biraz mes'ele ṣoracaḳlar, getiriñ" diye sürüden iḫrâc ve maḳtel olan ma'hûd odaya irsâl ile mehdûrü'd-dem zümresine idrâc olunduḳdan ṣoñra, ẓuhûr eden irâde-i ḫażret-i ḫilâfet-penâhî mûcibince câmi'-i şerîfden ḫareket ve livâ-i mübârek dest-i ta'ẓîm ile minberden ḳaldırılıp ḳabîl-i 'aṣrda "el-'avẓü Aḥmed" denilerek tertîb olunan alây-ı vâlâ ile bi'l-fevz ve's-selâme, وما لنصر الا من عندالله tertîliyle tekbîr-künân ṣadr-ı a'ẓam-ı bülend-maḳâm ve bi'l-cümle meşâyiḫ-i islâm ve 'ulemâ-yı a'lâm ve ricâl-i ẓevi'l-iḥtirâm sarây-ı cedîd-i meserrât-bedîde mu'âvedet ve ḳıbletü'l-iḳbâl olan südde-i sedîdeye sevḳ-i râḥile-i 'azîmet ve orta ḳapudan içeri pây-ı edeb birle bilâ-ittibâ' duḫûle mübâderet eylediler. Nâ-gâh 'arż odasında celse-pîrâ-yı intiẓâr olan pâdişâh-ı deryâ-nevâl ce'alallâhu ta'âlâ ġâliben 'ale'l-a'dâ'i fî külli'l-aḥvâl ḥażretleri ol zîbende-i dürr-i ṣadef-i emânet ya'nî livâ-i sa'âdeti bâbu's-sa'âdeden orta ḳapuya ṭoġru giden şâh-râhıñ vasaṭından bir ḳaç kerre ḳadd-i ḫamîde-i tekrîm olaraḳ mevc-i güher-rîz gibi mâşiyen istiḳbâl birle ṣadr-ı a'ẓam ve müftî-i mu-

ḥterem bendelerinden kef-i bâ-şeref-i kerem-baḫşâ-yı mülûkânelerine alıp, bâbü's-sa'âde saḳfı taḥtında taḫt-ı 'âlî-baḫt nihâde olunagelen maḥalle rekz ile ḥaḳḳâ ki ḫıdmet-kârî-i livâ-i Sulṭânü'l-enbiyâ 'aleyhi's-ṣalâtü ve't-taḥâyâda ḥażret-i Ḫâlid raḍiyallâhu ta'âlâ 'anh-âsâ maẓhar-ı tevfîḳ-i Rabb-i müte'âl oldular. Ve şeb ü rûz eṭrâfında bi'l-münâvebe dâ'ire-bend-i ḳıyâm olmaḳ üzere emr-i muḥâfaẓa vü ikrâmında ḫademe-i enderûn-ı hümâyûndan teber-dârân-ı zülüfliyân-ı ḫâṣṣa //123// istiḫdâm olunup, zemîn-i cinân-meşîline ḳâlîçe-i rengâ-reng ferşi ve muttaşılan 'ûd u 'anber tebḫîri ve tilâvet-i Ḳur'ân ile maḥalline vaż' olununcaya ḳadar ol maḳâm secde-gâh-ı cemâ'at-ı islâm ve esâtiẓe-i kirâmdan ḫazîne-i hümâyûn ḫâcesi fâżıl-ı benâm Etmekçi-zâde Ḥâfıẓ Aḥmed Efendi imâm olmuşdur.

Teşrîf-i Şehriyârî Be-Ḳubbe-i Hümâyûn ve İltifâteş Be-Erkân-ı Ṣadâḳat-maḳrûn

'Alem-i Resûl-i Ekrem ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve bârik ve sellem ve kerem naṣb buyurulup, Aḫısḳavî Aḥmed Efendi yine irâde-i seniyye ile du'â ve celb-i ṣıle-i âmîn-i mele'-i a'lâ ḳıldıḳdan ṣoñra, şehriyâr-ı mücedded-ta'rîf ḳubbe-i hümâyûnu teşrîf ve erkân-ı salṭanatların ḥużûr-ı re'fet-ẓuhûr-ı ṣâḥib-ḳırânîlerine ta'aṭṭufen ve keremen da'vet ile talṭîf buyurup taḫt-ı mu'allâ-pâyeleriniñ cânib-i yemîn-i nuṣret-ḳarîninde yemîn-i mülk ü devlet ṣadr-ı a'ẓam, ba'dehu Dürrî-zâde 'Abdullâh Efendi ve cihet-i yesâr-ı meymenet-ḳarârında emîn-i dîn ü millet şeyḫu'l-islâm ile Mekkî-zâde Efendi ve Yâsinci-zâde Efendi ve Ṣıdḳî-zâde Efendi ve bi'l-fi'l ṣadr-ı Rûmili 'Ârif Beyefendi ve ma'zûllerden Yaḥyâ Beyefendi ve ser-eṭibbâ-i sulṭânî Behcet Efendi ve Ṣıddîḳ Mollâ merḥûmuñ maḥlûlünden ġurre-i ẕi'l-ḳa'dede câh-ı niḳâbete mevṣûl olan 'Abdullâh Mollâ-zâde Es-Seyyid Aḥmed Reşîd Efendi ve Anaṭolu ma'zûllerinden Raḥmî Beyefendi ve bi'l-fi'l Anaṭolu ḳâḍî-'askeri Ṭâhir Beyefendi ve Murâd Mollâ-zâde 'Ârif Efendi ve 'Arab-zâde Sa'dullâh Efendi ve Ḥekîm-zâde 'Alî Paşa ḥafîdi Seyyid 'Alî Rıżâ Beyefendi ve Yûsuf-zâde Yûsuf Efendi ve Râşid Efendi-zâde Seyyid Ca'fer Beyefendi ve Melek Paşa-zâde 'Abdu'l-Ḳâdir Beyefendi ve Dürrî-zâde 'Âbid Efendi ve 'Arab-zâde Ḥamdullâh

Efendi ve Çehârşenbevî Ḥâce Meḥmed Efendi ve İslambol ḳâḍîsi El-ḥâc Ṣâdıḳ Efendi ve müvâcehe-i hümâyûnda ketḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî Aḥmed Ḫulûṣî Efendi //124// ve defter-dâr Ṭâhir Efendi ve re'îsü'l-küttâb Meḥmed Seyyid Efendi ve muvaḳḳi'-i dîvân-ı bülend-erkân 'Aṭâullâh Efendi ve re'îs-i esbaḳ Ḥâmid Bey ve çavuşbaşı olup me'mûriyyetle Mora cânibinde bulunan Ḥüsnî Beyefendi'niñ vekîli nâẓır-ı cebe-ḫâne 'Alî Bey ve nâẓır-ı ḍarb-ḫâne Es'ad Efendi ve defter-dâr-ı esbaḳ Yûsuf Efendi ve emîn-i defter Nu'mân Efendi ve rûz-nâmçe-i evvel Muṣṭafâ Efendi ve muḥâsebe-i evvel Ra'ûf Paşa birâderi Ṭâhir Selâm Bey ve şehr-emîni Ḫayrullâh Efendi ve nâẓır-ı bârût-ḫâne Necîb Efendi şeref-i dâmen-bûsî-i ẓıllullâhî ile ba'de't-teşrîf tertîb-i meẕkûr üzere ḳıyâm eylediler. Vezîr-i a'ẓam ve 'ulemâya işâret-i ḳu'ûd ile iḥsân u ikrâm buyurulduḳdan ṣoñra ol server-i serâ'ir-âver-i ilhâmât-ı Ḫudâ ve maṣdar-ı ef'âl-i ḫayriyye-i şerî'at-ı ġarrâ, ya'nî mü'essis-i mebâniyü'n-naṣfeti ve'l-'adâlet, ḳâmi'-i bünyânü'l-bid'ati ve'ḍ-ḍalâlet,

لا زالت رياض الممالك البسيطة ممرعة بغوادي انعامه و هواطل احسانه
وقلوب الاعداء مروعة بسير ركابه و سير عنانه

pâdişâhımız efendimiz ḥażretleri, feṯḥ-i dehân-ı cevâhir-efşân birle lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne ve 'alâ nebiyyihi eṣ-ṣalâtü ve't-taḥiyye cenâb-ı daḫme-küşâ-yı müşkilât-ı enâm, teḳaddeset ẕâtuhu 'an ṭaṭarruḳi'l-evhâm, "ben ḳulunu ecdâd-ı 'iẓâm-ı behişt-maḳâmım nâ'il olmadıḳları feṯḥ-i mübîn ve naṣr-ı feyż-ḳarîne maẓhar-ı tâm ve sizi daḥi işbu ḫıdmet-i celîlede istiḫdâm ile muḳżiyyü'l-merâm eyledi. Ḥażret-i Bârî ta'âlâ cümleñizden ḫoşnûd ve sa'y-i belîġiñiz şükr-âlûd olsun. Mâni'-i envâ'-ı ḫayr ve bâ'iṯ-i eṣnâf-ı żayr olan ṭâ'ife-i bâġiye yüzünden bu vaḳte ḳadar nice mekârih-i umûrda żarûrî ṣûret-i müsâmaḥa iẓhâr ve nice yaḳışıḳsız şeylerde ıżṭırârî mu'âmele-i sükût iḫtiyâr olunmuş idi. Lillâhi'l-ḥamd cümlesi rû-be-râh-ı idbâr u perîşânî ve edyân-ı bâṭıla gibi ṣebt-i defter-i güm-nâmî olaraḳ mevâni' ber-taraf u ḳarîn-i zevâl ve seng-i ḫârâ-yı //125// şâh-râh, maṭrûḥ-ı vâdî-i iżmiḥlâl oldu.

Ba'd-ez-în şükren li-hâẕihi'n-ni'meti'l-'uẓmâ, ittifâḳ-ı ḳulûb ve ittiḥâd-ârâ-i ḥikmet-üslûbla ḳaṣd-ı hümâyûn ve 'azîmet-i sedâd-nümûnum aḥvâl-i re'âyâ vü berâyâyı tanẓîm ve çihre-i nev-'arûs-ı umûr-ı mülkiyye-

yi vesme-i ta'dîl ile tevsîm, ya'nî gerek enderûn u bîrûn ve gerek memâlik-i maḥrûsetü'l-mesâlikimde olup ṣadme-i fesâd-ı ṭâ'ife-i merḳûme ile mehdûmetü'l-erkân olan bünyân-ı âsâyiş-i 'ibâdı mi'mârî-i şer'-i şerîf vè bennâyî-i ḳânûn-ı münîf ile tecdîd ü tersîm etmekdir. Ez-cümle beytü'l-mâl-i müslimîn ile ḳaṭ'â münâsebet ve aḫz u i'ṭâsı olmayan ve menâṣıb-ı dîvâniyyede istiḫdâm olunmayan kesânıñ muḫallefâtları mücerred zümre-i ḫâsire-i mezbûreniñ telefât u serefâtından dolayı devlet-i 'aliyyeniñ mübtelâ olduġu maṣârifâtıñ cebr-i noḳṣânı żımnında cânib-i mîrîden żabṭ olunmaḳda ise de 'avâṭıf-ı 'aliyye-i şâhânemden olan şu ḫuṣûṣu ref' eyledim. Min-ba'd o maḳûle muḫallefât alınmasın ve uṣûl-i bî-âheng-i yaġmâ-gerânla dergâh-ı ma'deletimde ṭabl-ı ta'addî zinhâr çalınmasın, işte şiyâḳ-ı meẕkûr üzere sâ'ir meḥâmm-ı 'adliye ve maṣlaḥat-ı ḫayriyyeyi sizler bi't-taḥarrî müẕâkere vü müṭâla'a ederek ḳarâr-ı re'y ü ittifâḳıñızı ḫâk-pây-ı 'adâlet-cûyâ-yı ḫusrevâneme ifâde vü inhâ etdikçe ben daḫi tesviyesine müsâ'adeyi 'an-ṣamîmi'l-bâl niyyet etmişimdir. Ve her bir ḫuṣûṣa iḳdâm u ihtimâmıñ tamâm mevsimi olmaġla, encâm-ı tensîḳ-i meṣâliḥ-i mülkiyyeye dek cümleñiz dâ'ire-i hümâyûn ve sâḥa-i mebsûṭatü's-semâḥa-i bâr-gâh-ı şevket-maḳrûnumda ḳıyâm u ârâm ederek ḳalben ve ḳâleben birlikde oluñ" diye cümlesini ḫiṭâb-ı 'inâyet-nişâblarıyla mültefet ve her biri merâḥim-istifsâr-ı ḥâl ü ḫâṭır-ı mülûkâne, siyyemâ Dürrî-zâde Efendi'yi, "efendi ḫayli iḫtiyârlamış" kelâm-ı müşfiḳânesi ile nâ'il-i gencîne-i şâdî vü meserret ve "ma'zûlîn-i meşîḫat olanlar ḫâne vü kâşânede //126// gûşe-gîr-i 'uzlet olup aḳrân u etrâbıyla görüşmemek ve dilediği maḥalle gitmemek de'b-i dîrîn ise de ba'de'l-yevm ṣafâ-yı bâl ile birbiriñizle müvâneset ve bi'l-ittiḥâd 'aḳd-i ülfet ve yek-dîgère îfâ-yı resm-i ziyâret etmekde ruḫṣat-ı hümâyûnum olmuşdur" ḫiṭâbıyla daḫi meşâyiḫ-i islâmı başḳaca vâye-dâr-ı 'inâyet buyurduḳlarında, cümlesi eşk-rîz-i sürûr u iftiḫâr olaraḳ rûz-efzûnî-i 'ömr ü iḳbâl-i şâhâneleri içün ez-cân u dil şükr ü du'âyı tekrâr edip, ba'dehu işâret-i şâhen-şâhâne ile cümleten pâ-bercâ-yı ḳıyâm ve yine taḳbîl-ṭıraz-ı ḫilâfet-penâhî ile müstes'id ü şîrîn-kâm olaraḳ ḫâric-i bâb-ı ḳubbe-i hümâyûnda ṣaf-keşîde-i mevḳif-i selâm oldular. Ol ḫılâlde pâdişâh-ı muẓaffer-sipâh efendimiz dâ'ire-i hümâyûnlarına 'avdet ve dil-beste-gân-ı kerem ü iḥsânlarını liḥâẓa-i selâm-ı nüvâziş-irtisâmlarıyla bir ḳat daḫi ḥâ'iz-i nişâb-ı luṭf u

mekrümet buyurarak, üçüncü yeri dedikleri maḥalde câmi'-i şerîf cenbinde vâḳi' siḥâḥ-dâr aġalara maḫṣûṣ bir ḳaç odadan 'ibâret olan dâ'irede ittiḫâẕ-ı maḳâm ve şefḳatün-'alâ-ḫalḳillâh sîret-i ḥażretlerin ṣûret-i bedeviyyete tebdîl ile itmâm-ı niẓâm-ı meṣâliḥ-mehâmm-ı enâma degin, faḳaṭ bir ḳaç gece şeh-zâde-i 'âlî-nijâd ve selâṭîn-i 'iffet-nihâd-ı şâhânelerine ta'aṭṭufen sâḥil-sarây-ı Beşikṭâş'da basṭ-ı sâye-i şeref ü ârâm ve sâ'ir leyâlî vü eyyâm ol cây-ı muḥtaṣarda beytûtet külfetini iltizâm buyurdular. قبل الله سعيه الموفور ابدالله جنده المنصور

İstiṭrâd

Mu'teberât-ı kütüb-i fıḳhiyyeden "Baḥr-ı Râ'iḳ" ve "Dürr-i Muḫtâr"ıñ "Kitâbü'l-Kefâle"sinde ve "Nutef"iñ "Kitâbü'l-Ḳażâ"sında 'ale'l-ḫuṣûṣ "Siyer-i Kebîr", "Bâb-ı Hediyyeti Ehlü'l-Ḥarb" dediği maṭlabda intiẓâm-yâfte-i sımṭ-ı taḥrîr olan dürer-i aḳvâl ve ġurer-i maḳâl delâlet etdigi üzere ve meşâyiḫ-i islâm-ı devlet-i 'aliyyeden Feyżullâh Efendi fetâvâsında münderic olup Mevlânâ Ṣun'ullâh Efendi ve Meḥmed Efendi'niñ //127// verdikleri fetvâlarında yazıldıġı vechile fuḳahâ-i kirâm ekremühümullâhu ta'âlâ bi-ekremi'l-ikrâm ḥażerâtı nezdlerinde Zeyd ü 'Amr u Bekr ü Bişr'e ḫavâṣṣ-ı beytü'l-mâldan gelmiş ve âḫer yerde cihât-ı nâ-meşrû'a ve simât-ı ġayr-ı ma'ḳûleden ya'nî rişâ vü berâṭîl ḳabîlinden cem' olmuş olan mâl-i maḫzûnu ḫalîfe-i rûy-ı zemîn ḫalledet ḫılâfetehu ilâ yevmi'd-dîn ḥażretleri fî-eyyi-yedin kâne alıp, vaẓîfe-i 'asker ve mühimmât-ı sefer içün ṣarf etmeleri tecvîz-kerde-i fuḳahâ ve 'ale'l-ḫuṣûṣ ḥâlâ revnaḳ-pîrâ-yı maḳâm-ı fetvâ ḥażretleri lede'l-istiftâ, "ricâl-i devletden olup ṭavâ'if-i 'askeriyyeden bir ṭâ'ifeniñ re'îsi olan Zeyd, ṭâ'ife-i mezbûreye 'ulûfeleri içün beytü'l-mâldan verilen mâlıñ miḳdârını mezbûrlara vermeyip nefsi içün alıḳoyup ve sâ'ir câh-ı devlet ile şu ḳadar mâl kisb ü cem' eylese sulṭânü's-selâṭîn pâdişâhımız ḥażretleri ol mâlı bi'l-cümle aḫẕ edip beytü'l-mâla vaż' etmege şer'an ḳâdir olur mu?", "el-cevâb, olur". "Bu ṣûretde bilâd-ı islâmiyyede sâkin olup câh-ı devlet ile kisb-i mâl etmeyip ancaḳ ticâret ile kisb-i mâl eden aġniyâ yedlerinde bulunan emvâlden müżâyaḳa yoġ iken imdâd-ı seferiyye nâmına rıżâlarınsız mâl-

ları aḫẕ olunup beytü'l-mâla vaż' olunmaḳ şer'an câ'iz olur mu?", "el-cevâb, olmaz", iftâlarıyla ḥükm-i merḳûma taḳviyyet-ârâ ve bâlâda işâret olunan nuṭḳ-ı naṣfet-fermâ-yı hümâyûn daḫi şer'-i şerîf üzere zebân-pîrâ iken bu bâbda ya'nî ref'-i müṣâdere-i muḫallefât-ı ġayr-ı câ'ize emrinde şeref-baḫşâ-yı ṣaḥâyif-ṣudûr olup, memâlike neşr olunan evâmir-i celîlü'ş-şân müsveddesini maḥv u iṯbât ve çoḳ geçmeden mevt-i müfâcât ile terk-i ḥuṭâm-ı dünyâ-yı bî-ṣebât eden ẕâtıñ gûyâ kendi metrûkâtını muḥâfaẓa fikriyle evâmir-i meẕkûrede mücevveze ve ġayr-i mücevvezeyi ayırmayıp, ıṭlâḳ üzere derc ü ta'mîm ve meşrû' ile //128// memnû' bilâ-tefrîḳ ḥükm-i vâḥid üzere taḥrîr ü terḳîm etdirmesi cây-ı ta'accüb ve maḥż-ı ta'aṣṣub olup, netîce-i keyfiyyeti ûli'l-ebṣâra bâ'iṯ-i 'ibret olmuşdur.

"Kâmil ḫaṭâ ider ki anı nâḳıṣ eylemez
Evvel-naẓarda bu sözi mübhem ṣanur gören"
تجاوز الله تعالى عن سيئآتنا و عن هفوات جرت من أقلامنا

Mihmânî-i 'Ulemâ-yı 'İẓâm Be-Sarây-ı Hümâyûn

Şehen-şâh-ı İskender-sîret ḳubbe-i hümâyûndan mu'âvedet buyurduḳları gibi ṭaraf-ı bâ-şeref-i ḫusrevânelerinden ser-çuḳadârân-ı ḥażret-i şehriyârî Ebû Bekr Efendi peyâm-ı selâm-ı sürûr-irtisâm-ı mülûkâne ile gelip müfti'l-enâm ile Dürrî-zâde Es-seyyid 'Abdullâh Efendi, ḫazîne ketḫudâsı dâ'iresinde ve Mekkî-zâde Muṣṭafâ 'Âṣım Efendi ile Yâsinci-zâde Es-seyyid 'Abdü'l-Vehhâb Efendi, kilâr ketḫudâsı ve Ṣıdḳî-zâde Aḥmed Reşîd Efendi, seferli ketḫudâsı dâ'irelerinde mihmân olmaları murâd-ı iḥsân-müfâd-ı hümâyûn olduġunu tebşîr-künân ifhâm ve ṣudûr-ı kirâma daḫi ḳubbe altı civârında kâ'in dârü's-sa'âdetü'ş-şerîfe aġalarına dîvân yeri olmaḳ üzere maḫṣûṣ olan kebîr odada egerçi ta'yîn-i maḳâm eylediler. Lâkin ṭaraf-ı şeyḫu'l-islâmîden 'arż-ı ḥâlci Gelenbevî-zâde Sa'îd Efendi gelip ṣudûrdan Ṭâhir Bey ve 'Ârif Mollâ ve Rıżâ Bey ve Yûsuf-zâde Efendi ve 'Âbid Efendi ve Çehârşenbevî Meḥmed Efendi ḫıdmetleriniñ pîrliklerine ḥürmeten ḫânelerine inṣırâflarına iẕn-i 'âlî olduġunu ḫaber

verip, sâ'ir ṣudûr-ı kirâm bi'l-münâvebe birer gece ḳonaḳlarında beytûtete ve Rûmili ḳâḍî-'askeri 'Ârif Beyefendi daḫi berây-ı rü'yet-i de'âvî-i 'ibâd gündüzleri ḫânesine ve geceleri sarây-ı hümâyûna 'avdete me'ẕûn olup ve bi'l-istîẕân ḳâḍî efendi daḫi ahâlî-i İstanbul'a ba'ż evâmir-i 'aliyye-i muḳteżiyyeniñ isti'câl-i i'lânı żımnında civâr-ı evliyâ-i umûrda bulunmaḳ re'yine binâ'en, //129// Ayaṣofya 'imâretinde kâ'in mütevellî odasına bâ-irâde-i pâdişâh-ı bâ-saṭvet basṭ-ı bisâṭ-ı müsâferet ḳıldı.

Naṣb-ı Ḫıyâm-ı Erkân-ı Salṭanat Be-Meydân-ı Sarây-ı Hümâyûn

Orta ḳapu ile bâb-ı hümâyûn miyânında vâḳi' meydân-ı mehâbet-iḳtırâna orta ḳapudan çıḳılırken sağ cânibine şehr-emîni anbârı denilen ebniyeye muḫâẕî olaraḳ evvelâ vezîr-i a'ẓam ḫażretleriniñ otağı, ba'dehu keṯḫudâ-yı 'âlî câyları ve re'îsü'l-küttâb efendi ve çavuşbaşı ḫıyâmları ve bâb-ı merḳûmuñ ṣol ṭarafından fodula fırınına vuṣûl bulan maḥalle evvelâ ma'zûlîn-i menâṣıb-ı sitte ricâline taḫṣîṣ olunan çadır, ba'dehu mühimmât nâẓırı 'İrfân-zâde Efendi ve bârût-ḫâneler nâẓırı Necîb Efendi ve ḳapucubaşı aġalar ve dîvân ve ru'ûs ve taḥvîl aḳlâmı ḫıyâmı ve beylikçi Pertev Efendi ve âmedî el-ḥâc 'Âkif Efendi ve büyük teẕkireci Seyyid Emîn Efendi ve küçük teẕkireci Nûrî Efendi ve re'îs-i kîse-dârî 'Âkif Efendi ve teşrîfâtî Seyyid Necîb Efendi ve mektûbî-i ṣadr-ı 'âlî Süleymân Efendi ve ḫulefâsı ḫaymeleri ve fırın-ı merḳûm ḳapusunuñ ṣol cânibine ziyâret-i evliyâ-i umûra gelen mevâlî-i 'iẓâm ve müderrisîn-i kirâma maḳâm-ı ârâm olmaḳ üzere maḫṣûṣ olan ḫaymeteyn ile zu'amâ çadırı, ber-tarîḳ-i tertîb meẕkûr cânibeyn-i şâh-râha ve ḫademe-i dâ'ire-i ṣadâret-penâhî ile silaḥşorân-ı ḫâṣṣa ve ḫaṣekiyân çadırları otaḳ-ı zerrîn-niṭâḳ-ı vekâlet-penâhî verâsında orta ḳapu ile maḥdûd olan maḥalle ve kâtib-i keṯḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî-ḳadr ile ketebesi çadırları keṯḫudâ bey ḫaymesi ardına ve serhengân-ı dîvân ve tâtârân çergeleri ḍarb-ḫâne-i 'âmire pîş-gâhına ve bâb-ı hümâyûn ile ḫıyâm-ı erkân-ı salṭanat eṭrâfında nevbet-be-nevbet ḳad-keşîde-i ḫıdmet-i ḳıyâm olmaḳ içün ḫumbaracı ve lağımcı 'askeri ta'yîn olunmaġla aġaları çadırları bâb-ı hümâyûnuñ iç ṭarafında bâba ḳarîb //130// maḥalle naṣb olunup ve neferâtıyla iki ḳıṭ'a ṭop

daḫi bâb-ı meẕkûra vaż' olunaraḳ cümlesi ârâm ve şeyḫu'l-islâm efendi ḥażretleri daḫi teshîlen li-rü'yet-i meṣâliḥi'l-enâm gündüzleri şehr-emîni anbârı ittiṣâlinde vâḳi' yazıcı yeri denmekle meşhûr olan dâ'ireye bi'l-irâde basṭ-ı iḥrâm-ı envâr-fâm ve defter-dâr efendi ḳapu arası denilen ḫazînede ve dârü'ḍ-ḍarb-ı ma'mûre nâẓırı Es'ad Efendi kemâ-kân yerlerinde rü'yet-i umûr-ı mehâm birle, her biri mevâdd-ı lâẕıme-i şerî'at u devlet icâdesine ḳıyâm eylediler.

'Azl ü Naṣb-ı Ser-Bostâniyân

Ṭarâvet-baḫş-ı gülzâr-ı şevket ve ṭarḥ-efken-i riyâż-ı salṭanat, ya'nî pâdişâh-ı sitâre-sipâh dâme fî ḥıfẓi'l-İlâh ḥażretleriniñ ḥadîḳa-i ḫâṣṣa 'askeriniñ daḫi ẕikri âtî üslûb-ı merġûbla terbiyet-yâfte-i bâġbânî-i aḥsen-i tertîb olması bâbında, ẓuhûr-ı irâde-i 'aliyyeleri pîrâye-i gülbün-i terġîb olup, lâkin bu ḫuṣûṣuñ rıżâ-cûyâne temşiyetinde iḳdâm-ı ṭâm edecek bir dirâyet-mendiñ żâbit bulunmasına mevḳûf olmaġla ẕi'l-ḳa'deniñ on dördüncü günü miyân-ı ḫaṣekiyânda kiyâset ü ṣadâḳati tecrübe olunmuş bostancılar odabaşısı 'Oṣmân Aġa ser-bostâniyân câhıyla ser-firâz ve selefi İbrâhîm Aġa ile onuñ selefi Ḳara 'Oṣmân Aġa ḳapucubaşılıḳlar ile çerâġ-ı şehen-şâh-ı bende-nüvâz oldular.

Beyân-ı Ḥaḳîḳat-ı Ḥâl-i Ḍalâl-İştimâl-i Yeñiçeriyân

Ol fırḳa-i ġayr-ı muḥiḳḳanıñ sevâd-ı seyyi'âtlarını tafṣîli üzere naḳl ü imlâ, ḥayret-dih-i bâṣıra-i aṣdiḳâ ve ḫadşe-ver-i sâmi'a-i 'uḳalâ olup, ṣıfat-ı ḫabâ'iṣ-ittiṣâfları beyânında ḳalem-i pâk-raḳam, itlâf-ı midâddan istinkâf üzere ise de vücûd-ı mażarrat-âlûdları maḥżâ naḳmet-i cesîme ve ref' u izâleleri ise bilâ-iştibâh bi'l-cümle ümmet-i merḥûme ḥaḳlarında ni'met-i 'aẓîmeden olmaġla, ilâ mâşa'allâhi ta'âlâ nümûne-i girdâr u güftâr ve çi-gûnegî-i zevâl ü idbârların nâḳıl u sâmi' olan iḫvân-ı dîn şeker-ḫâlıḳda //131// şükr-i Ḫâlıḳ ile maẓhar-ı mesâr ve dâhiye-i dehyâ-i

meẕkûreniñ bir ânda uṣûl ü fürû'uyla berhem-zede-i ṣarṣar-ı hebâ olmasına bâdî olan pâdişâh-ı nuṣret-destgâh eyyedllâhu ta'âlâ ve ḳuvâh efendimiz ḥażretleriniñ daḫi sübḥa-i dür-dâne-i müceddidîn-i dîn efrâdına şeref-baḫş-ı intiẓâm olduḳları naḳş-ı ṣaḥâyif-i edvâr ve dîbâce-i fetiḥ-nâme-i iştihâr olmaḳ ḳaṣdıyla gürûh-ı mekrûhuñ, البعرة تدل على البعير iḫtişârıyla biraz fıḳarât-ı cinâyet-'alâmâtını teẕkâr maṣlaḥatı muḥavvil-i 'uhde-i ḫâme-i 'abbâsî-câme-i râstî-şi'âr olmuşdur.

Ez-ân-cümle, bunlar 'an-aṣıl bâlâda işâreti sebḳat etdigi üzere mücerred fî-sebîlllâhi ta'âlâ muḳâtele-i a'dâ ve muḳâbele-i düşmen-i ḫod-râ içün beytü'l-mâl-i müslimînden veẓâ'if ü ḥavâyicleri bâliġan-mâ-belaġ tertîb olunaraḳ tedârük ve tehyi'e olunmuş bir 'asker-i maḫṣûṣa olup ve muḳaddemlerde ġalebe-i 'adû-yı ebter, zûr-ı şemşîr ü teber ile olur biter iken bir vaḳitden beri âsâyiş ü ḫużûra alışaraḳ ol ḫuṣûṣda sâ'id-i sa'y ü ġayretlerine fütûr geldiginden başḳa, a'dâ-yı dîniñ bi't-tedrîc fenn-i hendese üzere iḫtirâ' u taḫrîc etdikleri uṣûl-i cengi ta'allüm ile muḳâbele-bi'l-miṣl vâdîsinde 'ırḳ-ı ḥamiyyeti tehyîc lâzım iken, gerden-i muṭâva'atı der-pîç ve nice rüsvâylıḳlar ile eslâflarınıñ gördükleri ḫıdmetleri daḫi hîç-â-hîç etdiler. Muḳâbele-i a'dâda 'alâ-farżın beẕl-i tâb ü tüvân ve ṣarf-ı naḳdîne-i cân etseler bile emr-i ḥarbde ḥarekât-ı müteḳâbile muḳteżiyâtından bî-ḫaber olaraḳ, ḫuṣamânıñ âteş-efşân olan ṭâbûru üzerine 'ale'l-'amyâ vardıḳları içün nefislerini mehlekeye ilḳâ ma'nâsına âlûde-i vebâl ve müstaḥaḳḳ-ı nekâl olurlar idi. Fe-keyfe ki müddet-i medîdeden beri vuḳû' bulan muḥârebelerde żâbiṭ nâmında olan ḫavenesi gûyâ "elli altmış biñ nefere ta'ahhüd birle taṣḥîḥ etdik" diyerek yeñiçerilik adıyla 'aċeze ve zîr-destân-ı ahâlî-i İstanbul'u dâ'imâ ve müstemirren taġrîre meşġûl bir alây âlât-ı //132// ḥarbiyye isti'mâlini bilmez manav ve ḥammâl ve börekçi ve ḳayıḳçı maḳûlesinden ve köşebaşı ḳabadayılarından olup, pasḳalya ve domuz ḳırımı'nda zuḳâḳlara 'abâlarını ferş birle, gelen geçen ehl-i ẕimmetden birer ikişer para aḫẕına tenezzül eden bî-'ârlar ve ḳangı ortaya mensûb ise nişânını ḳoluna naḳş edip gûyâ görenler nişânından ḫavf eder zu'muyla iẓhâr-ı nişânı 'âdet ve başına bir endâzeden uzun u'cûbe-hey'et astâr ṣarıp ve esvâḳ u bâzârda itlikden kinâye baldırı çıplaḳ gezip redâ'etini irâ'et eden nâ-bekârlar ve müddetü'l-'ömr destine tüfeng almayıp ve vaḳtini çift ü çubuḳ ve alış veriş ve eṣnâflıḳla ge-

çirip, gûyâ "seferde düşman-ı dînden bağırma çağırma ile silâḥ u bisâṭ göstererek silâḥ u selebini selb ve altından ḥayvânını ḳapıp vilâyetime ḳaçarım" diye ḥayâl-i muḥâl eden yâdigârlar ve ḥîn-i muḥârebede şaşırıp tüfengine evvelâ ḳurşunu ba'dehu bârûtu vaz' edip ve bârût çoḳ oldukça ḳurşun uzağa gider ḥulyâsıyla tüfengine ḥavṣala-i ḥaddinden efzûn bârût doldurup âteş etdikde kendüyi ve ba'żan civârmdaki kimesneleri mecrûḥ u helâk eden şaşḳın dilâverler ve süvârî olduġu ḥâlde maḥall-i muḥârebede ḳılıcını niyâmından çıḳarırken dizgini kesip ve dâbbesiniñ başını ve ḳulaġını yaralayıp "İlâhî şehbâzım" alḳışıyla masḥara-i 'âlem olan bed-kârlardan 'ibâret derme çatma biraz eşḫâṣ-ı pür-âz ve bir sürü ervâḥ-ı ḫâm-ı nâ-saz ile ḥaşerât-ı İstanbul'dan düzdükleri alayların ve esliḥa-i ġayr-i müsta'mele-i müste'ârelerin göstererek Dâvud Paşa ṣaḥrâsına çıḳdıḳları gibi İstanbul ṭaḳımı belki sefer-berleriñ ekşerîsi aġalarınıñ ta'yînât mândelerini ekl ü bel' ġaraż-ı fâsidiyle müsâmaḥa vü iġmâżlarına binâ'en, der-ḥâl geriye 'avdet ve baḳiyye-i bî-taḳiyyeleri eşnâ-yı râhda ve ḳonup göçdükleri yerlerde kesr-i şîşe-i 'ırż u nâmûs ve nehb ü ġâret //133// ve ḳatl-i nüfûs birle îḳâ'-ı envâ'-ı fezâḥat ederek semt-i ma'rekeye vardıḳlarında daḥi henüz düşman ṭâbûrunu görmeksizin bir ḳaç ḳaṭana şebḥi tevehhümüyle orduyu yaġmâ ve râh-ı firâra nihâde-i pâ birle her bir seferde bunca memâlikiñ istîlâ-dîde olmasına sebeb-i müstaḳil olaraḳ ilâ-yevmi'l-ḳıyâm miyân u ḫâş u 'âmda lâyıḳ-ı teşnî' u düşnâm olduḳları ke'ş-şems fi's-semâ cümleye ma'lûm u hüveydâdır.

Efḥaş-ı ta'addiyâtlarındandır ki, eşnâ-yı râhda uġradıḳları şehr ü ḳaṣabalarda ceyb ü hemyânlarında ḥâżır u âmâde eyledikleri orṭaları nişânları resm olunmuş evrâḳı her bir eşnâfıñ dükkânlarına ister istemez yapışdırıp bî-çârelerden ḥiṣṣe-i kâr aḫżına cesâret ve ḫılâl-i ḳıtâlde meydân-ı cenge bir sâ'at mesâfede durup, iç aġası ve delîlân ve sâ'ir süvârî 'askerinden meşġûl-i ḥarb olanları uzaḳdan temâşâ ḳıldıḳlarından başḳa, gûyâ ba'żı cesûrları metrisden bir ḳaç ḫaṭve ileri çıḳıp envâ'-ı tekellüfle doldurduġu şeş-ḫâne ile ḳurşun endâḫtıyla gûyâ izhâr-ı şecâ'at ve bunlara, "bre yoldaşlar, bu maḥalden tüfeng atılmaz, zîrâ ṣaff-ı a'dâ ile arañızda süvârî 'askerimiz olup atdıġıñız ḳurşun ehl-i islâma deger" diyenlere, "żararı yoḳdur, bizim ḳurşunumuz düşmanı bilir" türrehât-ı bî-ma'nâsıyla ṣanki setr-i cebânet ve aralıḳda içlerinden birisi yaralandıġı gibi,

"eyvâh yoldaşımız gitdi" diye mecrûḥu yaḳalayıp metrisden bir kenâra iḫrâc ve silâḥ u libâsını ṣoyup ḥayât-i bâḳî belki ber'i mümkin iken ḳazdıḳları çuḳura diri diri ilḳâ vü idrâcı 'âdet etmişler idi. Ḥattâ bir şiḳa ẕât, "o maḳûle bir mecrûḥu gömerler iken üzerlerine vardım, mecrûḥ feryâd ederek "amân beni diriyken gömerler" diye istimdâd etmekle ben daḫi, "bre yoldaşlar, ḥerîf ṣaġ iken gömülür mü" diye naṣîḥat ḳaydında olduġumda, "sen onuñ feryâdına baḳma, ol çoḳdan öldü, lâkin 'aḳlı bozuḳ olduġundan öyle söylenir" diyerek cevâb-ı //134// daġdaġa-fersâ verdiler" diye naḳl ü ḥikâyet etmişdir.

Ṭâ'ife-i merḳûmeniñ bâlâ vü zîrde bi't-tekrîr tasṭîr olunduġu üzere millet ü meẕheb ve ḥaseb ü nesebi tebeyyün etmedikçe nefer yazılmamaḳ ve pîr ü 'amel-mânde olmadıḳça teḳâ'üd etdirilmemek ve ḫıdmet-kâr u eṣnâf maḳûleleri aṣlâ istiṣḥâb olunmamaḳ, ḳânûn-ı ḳadîmleri iken, ṣoñraları birer taḳrîb dâ'irelerine giren müteġallibe-i żâbiṭânıñ müsâmaḥa vü irtikâbıyla niẓâmları iḫtilâl-peẕîr ve reh-i istiḳâmetleri girîve-maṣîr olup ya'nî miyânlarına ecnâs-ı muḫtelife duḫûle yol ve ḳaviyyü'l-bünyeleri ḳoruculuḳ ve oturaḳ râddesine vuṣûl bulmuş idi.

Fi'l-aṣl içlerine ecnebî duḫûlü şol rütbe memnû' idi ki, me'vâ-yı maḥall-i Sulṭân Selîm Ḫân-ı Evvel ḥażretleri 'Arabistân'ı ser-te-ser idḫâl-i ḳalem-rev-i 'adâletleri ḳılmaḳ niyyetiyle ol ṭaraflara sefer buyurduḳları hengâmda, eṭrâf u eknâfdan mürettebe olan emvâl yetişmeyip mühimmât-ı seferiyye tanẓîmi içün ḳarż ṭarîḳiyle mütemevvilînden naḳd cem'ine fermân-ı 'âlî ṣudûr etmekle bir bâzer-gândan daḫi altmış biñ filori iḳtirâż u ḳabż olunmuş idi. Vaḳtâ ki ḫazâ'in-i mürettebe lede'l-vürûd defter-dâr bulunan ẕât bâzer-gân-ı merḳûmu iḥżâr ve edâ-i deyne ibtidâr etdikde, bâzer-gân feṭḥ-i hemyân-ı dehân edip, "sâye-i pâdişâhîde ṣervet ü mâlım bî-'aded ve nuḳûd u menâlim lâ-yu'ad olup, dâr-ı dünyâda bir nefer oġlumdan ġayri kimesnem olmamaġla deyn-i merḳûm ḫazîneye teberru' u teberrük olsun, hemân oġlum iki akçe ile pâdişâh ḳulları defterine ṣebt ile dil-şâd ve ḳayd-ı ġam-ı 'âlemden âzâd buyurulsun" diye tażarru' u niyâz etmekle, merḳûmuñ niyâzı 'atebe-i 'aliyyeye 'arż olunduḳda, pâdişâh-ı müşârün-ileyhiñ bâdî-i iltihâb-ı ġażab-ı cihân-gîrîleri olup, "eger ḫalḳ-ı ʿâlem ḥâmî-i ḥimâ-yı Ḥaremeyn-i Muḥteremeyn olan Sulṭân Selîm mâla ṭama'an bir bâzer-gânı ḳatl etmiş diye iḥdâs-ı ürcûfe

etmeyeceklerini bilsem idi, bâzer-gânı ve şüfe'âsını cümleten 'urża-i //135// tîġ-i bî-dirîġ ederdim, tîz ḫerîfiñ mâlı verilsin ve min-ba'd bu maḳûle emr-i mekrûh ḫâk-i pâk-i hümâyûnuma 'arż u telḫîṣ olunmasın ve içiñizden her kim benim ḳullarımıñ arasına ecnebî idḫâline sa'y eder ise dünyâdan 'uḳbâya îmânsız gidip nâr-ı caḥîmden ḳurtulmasın" diye bed-du'â ve ḳânûn-ı merḳûma i'tinâ buyurduḳları ve firdevs-âşiyân Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri daḫi Sigetvâr seferine 'azîmet buyurduḳlarında râkib olduḳları raḫş-ı cihân-peymâ ki reftâr u cünbüşü ṭab'-ı 'âlîlerine muvâfıḳ olan esb-i Düldül-delâllardan idi, nâ-gâh ḫılâl-i râhda aġzına uyġun gelen gemi şikest olmaġla ta'mîrine irâde buyurulup, lâkin ġâyet muṣanna' olduġundan ta'mîri herkesiñ elinden gelmemekle, hey'et-i ûlâsı üzere ta'mîri, lede't-taḥarrî muḳaddemâ çilingirlik etmiş olan bir yeñiçeriye münḫaṣır olaraḳ fi'l-ḥâl ḳırığı bilinmemek ṣûretinde ta'mîr ile dürüst ü hemvâr olaraḳ manẓûr-ı hümâyûn olıcaḳ, ta'mîr edeni maẓhar-ı nevâl etmek üzere su'âl buyurduḳlarında, çilingirlik ṣan'atını bilir yedi aḳçe 'ulûfeli bir yeñiçeri olduġunu mîr-âḫûr aġa inbâ ve bu maḳûlede bir aḳçe terakkî me'mûlünde idügini recâ eylediginde, ḫudâvendigâr-ı müşârün-ileyh hemân-dem yeñiçeri aġasını naẓar-gâh-ı 'adâlet-destgâhlarına iḥżâr ve "ṣan'at ehli yeñiçeri olmaḳ ḳânûn degil iken bunu kim yazdı, tîz iḫrâc olunsun" diye 'itâba ibtidâr buyurmalarıyla her çend ba'żı te'vîlâtla ibḳâsı recâ olunmuş ise de, "bir ednâ ḳulumuñ silm-i terakkîsi müntehâ-yı merâtib-i beşeriyye olan vüzerâta müntehî iken erbâb-ı ḥırfetden olmaḳ revâ degildir" nuṭḳuyla recâlarını ḳabûl buyurmayıp, nihâyetü'l-emr 'ulûfesi üzerinde ḳalaraḳ mîrîde istiḫdâm olunan ehl-i ḥırfete ilḥâḳ buyurduḳları kütüb-i tevârîḫ-i ṣaḥîḥada meẕkûrdur.

İşte ocaḳlarıñ aṣlı böyle olup eger döndi //136// maḳûlesiyle iş görülmek mutaṣavver olaydı, selâṭîn-i eslâf enârallâhu ta'âlâ berâhînehüm ḥażerâtı ocaḳları îcâd birle, seṇevî veẓâ'if ve ta'yînât-ı 'asker içün bunca ḫâzâ'in ü defâyini ṣarf buyurmayıp, hemân sefer vuḳû'unda ecnâs-ı mütenevvi'adan 'asâkir cem' edip, ba'de edâ'i'l-ḫıdme herkes kârına meşġûl olaraḳ vâreste-i ḳayd-ı maṣârif olurlar idi.

Ve'l-ḥâṣıl el-ḥâletü hâẕihi ol ṭâ'ifeniñ kendileri perîşânlıġından başḳa güsistegî-i şîrâze-i umûr-ı ḫâriciyye-i mülkiyyeye ber-vech-i muḥarrer bâdî-i aẓlem olduḳlarından mâ-'adâ, pây-taḫt-ı salṭanat ve fihris-i

kitâb-ı mülk ü devlet olan âsitâne-i şevket-âşiyâneye vârid olan zeḫâyir ü mîve ve sâ'ir erzâḳıñ şer'an memnû' olan maḥallere naḳl olunmamasına neẓâret etmek ma'nâsına vaż' olunup Yemiş İskelesi'nde çâr-ṭâḳ dedikleri yerde oṭuran elli altı nâmındaki ḥaşerât, aṣḥâb-ı erzâḳ-ı meẕkûreyi bir ṭaḳım nâm-ı bid'at-irtisâm ile bâliġan-mâ-belaġ tecrîm ü taġrîm etdiklerinden faẓla, aḫẕ-ı berâṭîl ü rişâ ile sekene-i belde-i ṭayyibeniñ aḳvâtını maḥâl-i memnû'aya gidecek süfün-i ecnebiyyeye bi'z-zât kendileri naḳle mütecâsir olurlar idi. Ḥattâ yeñiçeri aġalığı yolunda olmayan elli altı çorbacılığı bir ḳaç ayda bir bey'-men-yezîd ile aġaları ṭarafından mebâliġ-i ġayr-i câ'ize ile dâ'ir-i ma'raż tebdîl ve aḥâd-ı neferâtından ustasına varınca bir senede tüyünü düzüp kâm-rân olduḳları ḳażiyyeye delîl idi. Der-i sa'âdet-güsteriñ her bir eṣnâf-ı bî-inṣâf ve mellâḥ u ḥammâl-ı eclâfı yoldaşlıḳ nâmıyla erzâḳ-ı 'ibâd-ı Rezzâḳ'a musallaṭ olup, ez-cümle Yemiş İskelesi'nde leb-i d'ryâ da kâ'in dekâkîni mânici adıyla gûyâ beyyâ' ṣûretinde şebîke-bend-i iḥtikâr olan biraz evbâş-ı ḥiyel-pâş żabṭ edip cevânib-i İstanbul'da ḥâṣıl u nâbit olan mîve aṣḥâbınıñ her biri żarûrî merḳûmlardan birini belleyip, merḳûmlarıñ küfelerine //137// vaż' ile ḳayıḳları ol dekâkîne yanaşır, onlar daḫi kendiler gibi mîve-fürûşândan yoldaşım diye is'âra me'mûr olanlarıñ naẓarında bî-pervâ ḫalḳı taġrîr eden birer hemyân-ber-dûş ġabn-ı fâḥişe mâlları miṣillü keyfe-mâ-yeşâ' bey' ederler ve bî-çâre mîve aṣḥâbına ba'dü bu'din gerek veznen ve gerek ḳıymeten nışfından dûn mertebede engüşt-nümâ-yı ḥisâb-ı tezvîr olurlar idi. Ḥattâ bir küfe üzümüñ "nevl-i merkeb ve küfe ve dükkân kirâsı ve ḳanṭâriyye maṣrafı ve noḳṣân ve çürük çıḳdı ve şöyle böyle oldu" diye zifâfdan üç mâh mürûrunda tevellüd eden veled-i mechûlü'l-vâlidiñ lisân-ı ebnâ-yı cihânda meṣel-i dâ'ir olan doḳuz ay ḥisâbına şebîh ḥisâb gösterip, bî-çâre ṣâḥib-i mâla ṣemen irsâli degil, "tekmîl-i maṣrafa şu ḳadar para daḫi iḳtiżâ eder" diyerek göndermiş olduḳları puṣula ḥikâyesi Ḳara Mürsel ḳahve-ḫânelerinde ḍarb-ı meṣel gibi meẕkûr ve "ol puṣula ḳahveniñ birinde ġarîbe olaraḳ dîdâr-ı i'tibâra yapışdırılmış olduġundan manẓûrum olmuşdur" diye şiḳâtdan biri muḥarrir-i faḳîre naḳl ile dağdaġa-fermâ-yı şu'ûr olmuşdur. Şimdi ol beliyye ḳalḳıp evrâḳ-ı veḳâyi'de tenmîḳ olunduġu vech üzere devlet-i 'aliyyeden beyyâ' ṣûretinde bir emîn ta'yîniyle yoluna girmiş olduġundan aṣḥâb-ı maḥṣûl, "kîsemize

akçe giriyor" teşekkürüyle du'â-yı pâdişâh-ı cihân-ârâya şamîmî meşgûllardır.

Ve'l-ḥâṣıl, sebze uṣûlü daḫi bu minvâl-i ġadr-iştimâl üzere olup, ya'nî Emînönü nâm maḥalde vâḳi' dükkânlarda raṣad-bîn-i taġrîr-i müslimîn olan ocaġa müntemî biraz eṣḫâṣ Ḫalîc-i İstanbul ve Boġaziçi ve sâ'ir sevâḥilde nâbit olan sebzeyi dükkânlarına cebren ve kerhen baġçıvânlardan ḫâh u nâ-ḫâh celb birle, mîve-i ter gibi ol ebterler taṣarruf edip, 'ibâdullâhıñ kedd-i yemîn ve 'araḳ-ı cebîn ile bir sene müddetde ḥuṣûle getirdikleri maḥṣûllerini bayaġıca ġaṣb ederek, ya'nî selem ṣûretiyle //138// bî-çâre baġçıvânlara ḫâh u nâ-ḫâh, meṣelâ yüz ġuruş verip muḳâbilinde on ḳatı gelen maḥṣûllerini zor ile ellerinden alaraḳ bilâ-mübâlaġa müft ü meccânen bî-zaḥmet her biri eḳall-i mâ-yekûn be-her gün beşer yüz ġuruş ḳazandıkları ḥarekât u sekenât ve dâd u sitedlerinden cümleniñ ma'lûmu idi. Ḥattâ dekâkîn-i mefsedet-mekîn-i meẕkûre gedikleri, beynlerinde kemâl-i ḫıfḥişle ḳırḳar ellişer kîseye ḳadar mebâliġe mübâya'a olunduġuna sicill-i meḥâkimde olan ḥuccetler şâhid-i 'âdildir. Ṣıyâneten-li'l-'ibâd dekâkîn-i merḳûmeniñ bendi bâbında ḳalem-i faḳîr ile bir ḳaç def'a ḳużât-ı dârü'l-ḫilâfetü'l-'aliyye ṭaraflarından i'lâm yazılıp ve ḫuṭûṭ-ı hümâyûn ile mü'ekked evâmir-i 'âlî-şân ṣâdır olmuş iken, yine ol bâġîler ocaġa istinâden iṭâ'at etmemişler idi. Şimdi sâye-i şevket-i pâdişâhîde fermân-ı 'âlî ışdârıyla cümlesi mehdûm ve müstenidleri gibi âşiyâne-i bûm oldu.

Aġreb-i ta'addîleriniñ biri daḫi budur ki, âsitâne-i bereket-râygâna ẕeḫâyir-i mütenevvi'a ve ḥaṭab ve kömür ve kereste ve bi'l-cümle ḥavâyic-i żarûriyye naḳl eden sefâyin-i tüccâr-ı müslimîn ü re'âyâya ser-bâzân-ı ṭâ'ife-i merḳûmeden birer evbâş gûyâ ta'addî-i âḫerden ṣıyânet etmek ma'nâsına zîr-i ḥimâyetine alıp, ortasınıñ nişânını şekl-i ṣalîbde sefîneniñ başına âvîḫte ederek idḫâl-i engüşt-i iştirâk birle, nevl-i sefâyinden aṣḥâbı ve mellâḥıñ aldığı ḥıṣṣeden ziyâde lâ-'an-aṣıl "nişân payı" diye mebâliġ-i vefîre alırlar idi. Ve aralıḳda işbu vaż'-ı nişân şenî'ası içün ortalar beynlerinde aḥadühümâ âḫeriñ taḥtasını atıp yerine kendi nişânını aşmaġla nizâ' vuḳû' bulup, bi'l-âḫire müşâteme vü mükâlebeleri muḥârebeye mü'eddî olaraḳ żâbiṭleri ma'rifetiyle Ġalaṭa'da Ḫandaḳbaşı nâm yerde birbirine yataġan ṣavlesiyle imtiḥân ve ġâlib gelen şaḫṣ cânibinden vaż'-ı nişân olunur idi.

Eşher-i mażarratlarından biri daḫi işbu keyfiyyetdir ki, taḥmîşde ḳahve ḳavurup saḥḳ eden ocaġa //139// mensûb eşḫâṣ-ı bî-iḫlâṣ, ḳahve-i ṣâfiyeye noḫud ve kül ve sâ'ir bu maḳûle nesne ḫalṭ etmemelerine gûyâ dikḳat yollu ocaḳ ṭarafından çerâġlıġı yaḳlaşmış ṣaḳallı ustalarıñ dört neferi be-her gün oraya devâm ve nezâret maḳâmında gelirler ve rûz-merre saḥḳ olunan iki biñ vaḳiyye miḳdârı ḳahve-i ḫâliṣeye şülüşü belki daḫi efzûn mertebe şey'-i âḫer ḳatıp bu vech-i kerîh ile ḥâṣıla olan ziyâdeyi saḥḳ edenlerle berâber iḳtisâm ederler idi. 'Aṭṭâr eṣnâfı 'acezesi men'ine ḳâdir olamayıp, ḥattâ çend-sâl muḳaddem eṣnâf-ı merḳûmeden ḥâlâ ḥayâtda olan Ṣâdıḳ Efendi kimesne ḳahvesi saḥḳ olunduḳça bi'z-żât kendi gidip nezâret etmekde iken, bir bahâne ile merḳûmu ustalar ḍarb u ṭard etdiklerinden başḳa, ol târîḫde aġa bulunan 'âcize varıp def'ini icbâr ve aġa daḫi 'ale'l-ġafle bî-çâreyi iḥżâr ve Vân aġalıġı 'unvânıyla dûşuna ṭurnacılıḳ ḫaftânı ilbâs ve "ben ebnâ-yı ḳużâtdanım" diye i'tiżâr ve 'afvını iltimâs etdikçe, ḥayyiz-i ḳabûlde olmayıp, "hemân şimdi maḥall-i me'mûriyetiñe gitmelisin" diye mübtelâ-yı ḫâr-ḫâr-ı âzâr etmeleriyle ol daḫi beşş-i şekvâ edecek mültecâ bulamayıp çâr u nâ-çâr yine ustalara yirmi kîse ḳadar 'arż-ı rişâ ile ol beliyyeden rehâ bulmuşdur.

Ḫulâṣa ṭâ'ife-i merḳûmeye müntesib olan 'ale'l-'umûm eṣnâfıñ ve bi'l-ḫuṣûṣ mevzûnât u mekîlât ile dâd u sitâd eden eclâf-ı bî-inṣâfıñ dil-ḫâhları üzere mu'âmele-i ḫabâṣet-ittişâfları bir râddede idi ki is'âra me'mûr olan żevâtıñ وزنوا بالقسطاس المستقيم emr-i ḳavîmini dürre-i zebân-ı tehdîd ile gûş-ı hûşlarına telḳînleri muḥâl olup, istedikleri bahâdan bir aḳçe dûn teklîf eden ehl-i islâma bile 'unf ile cevâb verdiklerinden başḳa ḍarb u şetme cür'etleri âfet-res-i 'aḳl u şekîb bir mel'anet idi.

Gürûh-ı ḥammâl u kennâs, //140// esâfil-i nâsdan iken ḳollarına dögdükleri nişân ḳuvvetiyle 'ibâdullâhıñ yükünü bahâ-i eşyâ-yı maḥmûle ḳadar ücretle götürmege ḥayâ etmez ve vermeyince gitmezler ve Aşmaaltı ve Taḥte'l-ḳal'a ve Ḳabbân-ı Daḳîḳ'de olan mebyetlerine bayaġıca açıḳdan açıġa pâk-dâmen nisvânı çekip żeyl-i 'işmetlerini çâk çâk ederler idi.

Naḳḳâş ve taḥta rendeleyici ve ṭaşcı ve duḫân ḳıyıcı ve ḫorasân dögücü ve renc-ber maḳûleleriniñ kimi serden-geçdi aġası ve kimi bayraḳ-dâr ve kimi ṭulumbacı olmalarıyla 'ibâdullâhıñ binâlarına musallaṭ

olup, ya'nî naḳḳâş olan yapının bir maḥalline naḳş-ı nişân ve sâ'irleri daḫi vaż'-ı âlât u hemyân ile bilâ-bâzâr bâ-zâr u zûr diledikleri gibi i'mâl ve "bizim payımızdır, ibtidâ nişân u hemyânı biz vaż' etdik" diye binâ ṣâḥibiniñ istîcâr etdigi bennâları ṭard, nerede ḳaldı ḍarb-ı şedîd ile mübtelâ-yı cerḥ u nekâl ederler idi. Pek dişlileri bi'l-ikrâh yapulara belki mîrî ebniyesine hemân bir degnek vaż' edip aṣlâ binânıñ semtine uġramadan "ırġad başıyım" diye ḳalfalardan ol degnek içün yevmiyye ve saḥḳ etdirdigi meṣelâ yüz keyl miḳdârı ḫorasân içün biñ keyl ḥisâbı üzere ücret alırlar, bunlar nerede, ḳatl ile taḫvîf edip ḳalfalara külliyetli akçe ṣarf etdirerek meccânen ḳahve-ḫâneler yapdırırlar idi.

Cümleden aġrebi budur ki, cuma' u a'yâdda ber-mu'tâd veliyy-i ni'met-i 'âlemiyân olan imâmü'l-müslimîn ẓahîrü'l-milleti ve'd-dîn pâdişâhımız efendimiz ḥażretleriniñ selâm-ı mülûkânelerini almaḳ içün ṭarafeyn-i ṭarîḳde ḳıyâma iḳtiżâ eden neferât yerine eṣnâf şâkirdânından bir ḳaç hemec ü mu'avvec etrâk tedârükünde żâbiṭân dedikleri ḳaltabânlar hezâr zaḥmet çekerler iken, dârü'n-nedve-i ḥaşerât olup şâbb-ı emred ḥademesiyle ber-ḳâ'ide mey-kededen nişân veren tekellüflü münaḳḳaş ve fısḳiyeli ḳahve-ḫâneler binâsında şâḥibi ḳangı orṭa fesedesinden ise ol orṭanıñ nişânını resm etdirdikleri müẕehheb ü mülevven taḫtayı re'si berâberi baş ḳaraḳulluḳçu ṭutup, deliḳanlı ve ser ü miyânı isti'âre olunmuş keşmîrî şallı bellerine esliḥa-i sîmîn-i müste'âre ṭaḳılmış bir ṭaḳım bî-şerm ü ḥayâlar ve taḫtanıñ pîş ü pesinde Bektâşî nâmıyla teber-ber-dest mülḥid-i bed-mest gidiler ile ḫalḳı, "ṣavulun nişân geliyor" şemâtetiyle ḳaldırıp ve ḳaldırmadan ḳaḳarak ve lisânları üzere "ocaġımız //141// zevâl bulmasın" diye ṣoytarılar bağırdarak ve iki geçeli alay göstererek ol ḥaşeb-pâre-i şanem-emmâreyi ḳahve-ḫâne ḳapusuna aṣdıkları ṭâḳat-güẕâr bir keyfiyyetdir ki teṣâdüf eden 'uḳalâ püşt-ber-dîvâr-ı ḥayret ve muḥarrik-i zebân-ı la'net olurlar idi.

'Ulûfe dîvânı geceleri revâḥdan ṣabâḥa ḳadar maḥallât aralarında na'ra-i mestâne ile ehl-i 'ırżı bîzâr edip dikerek, alacaġı akçe içün fâsıḳ-ı maḥrûm gibi ḳışlalarına tecemmu' birle envâ'-ı melâhî vü menâhî icrâ ederek dost u düşman miyânında ibrâz eyledikleri reẕâlet, ḫod müstaġnî-i işâretdir.

Fi'l-aṣl âsitâne-i şevket-âşiyâneyi yaramaz şerrinden muḥârasa ġarażıyla mevżû' olan ḳolluḳlar neferâtınıñ adları żâbiṭ iken sirḳat ü zinâ ve

büyût-ı 'ibâdullâhı yaġmâ içün ḳundaḳ ilḳâ ve şeb ü rûz kenâr yerlerde belki a'yün-i nâsda ḫalḳ-ı ṣoymaġa ictirâ ve mest-i müdâm ḳolluḳ öñlerinde iskemlelerde oṭurup ḫadem ü ḥaşemiyle gelen geçen 'azîz-i nâsa ḳıyâm ile ḳad-ḫamîde-selâm olmaları mu'tenâ-yı ḳânûnları iken ḳıyâm degil, selâm veren müslimîniñ selâmını almayıp ṭanbura çalaraḳ istihzâ miṣillü nice ḥâlât-ı şenâ'at-efzâ dâ'imâ ol bî-pervâlardan ṣâdır u hüveydâ olur idi.

Ehl-i islâma mu'âmeleri böyle iken pasḳalya ve sâ'ir yortu günleri öñlerinden mürûr eden ehl-i ẕimmeti naḳd-i murdârlarına ṭama'an zor ile çevirip, "büyük çorbacı" diye iskemlelerine iḳ'âd ve ḳahve bedeli müskirât içirip eyyâm-ı menḥûselerini tebrîk gibi ta'bîre gelmez söz söyledikleri ḳatı çoḳ bî-ḥayâlıḳ idi.

'Ahd-i ḳarîbde beyne'l-'ışâ'eyn atlı ve etbâ'lı laġımcıbaşı aġayı Süleymâniye civârında Aġa Ḳapusu ṭaḳımından bir ḳaç mel'ûn ṣoymaġa cesâret edip bî-çâre aġayı doludizgin ḳaçırmışlardır.

İçlerinde usta ve sâ'ir azılıları mâ-teḳaddemden beri hele fitne-i Rûm'dan ṣoñra ṣarrâf u re'âyâdan mütemevvil eṣnâfı ḳısṭa kesip bilâ-mübâlaġa her birlerini senevî otuzar ḳırḳar kîseye ḳadar bi'l-ikrâh aḳçelerin alıp raḫne-dâr etdikleri ṣaḥîḥan şâyi'dir.

Baṭş-ı yed-i tasalluṭlarında ḥâl şu minvâl üzere idi ki, kendilerine 'arż-ı rüşvet ile ilticâ eden müzevvirîni iltizâm edip her bir mu'âmelâtda, be-taḫṣîṣ ḳışâṣ u diyet da'vâlarında //142// aḥkâm-ı şer'iyye icrâ olunmaḳdan ḳalmış ve ḫademe-i şer'-i mübîn baḥr-i ḥayrete ṭalmış idi. Şöyle kim bir ḳâtili, "bu delikanlı yoldaşımızdır" diye ḥimâyet ve "veliyy-i ḳatîli ortamızıñ vaḳf naḳdinden veriyoruz" diyerek bir ḳaç yüz ġuruş ile bi'l-icbâr ṣulḥa çekip, usta nâmındaki bî-'ârlar ḥużûr-ı ṣadâret-penâhîde ma'ḳûd meclis-i şer'-i lâzımu't-tevḳîre getirip dem ü diyetden ibrâ etdirmege cür'etden ṣoñra ḳâtilden, "seni ḳışâṣdan rehâ etdik" diye diyetden efzûn aḳçe alırlar idi. Ḥâlâ pîrâye-baḫş-ı maḳâm-ı fetvâ ḥażretleriniñ otuz dört târîḫinde dârü'l-ḫilâfe ḳâḍîlıġı hengâmında ḥużûrlarında iki kimesne mürâfa'a olurlar iken, yirmi beş ortasından bir ḳaraḳullukçu gelip müzevvir olan müdde'â-'aleyhi istiṣḥâb ve müdde'î-i muḥiḳḳi, "sen bizim yoldaşımızdan ne istersin, gel seni ḳışlamızıñ mütevellîsi ister" diye-

rek girîbândan ṭutup çâk çâk ederek ve dögerek sögerek meclis-i şer'-i 'âlîden alıp ḳışlaya götürmekle hetk-i ḥürmet-i şerî'at etdigi ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣa, şerḥa-fiken-i ḳulûb-ı ehl-i ġayretdir. Şâm-ı şerîf tüccârından Ḳabâḳıbî-zâde nâmında bir tâciriñ 'abd-i memlûkü iken i'tâḳ edip sâyesinde ḫâce-i bender-gâh-ı temevvül olan ve efendisini envâ'-ı de'âvâ-yı müzevvere ile ta'cîz ü taġrîm eden Ferhâd nâm küştenîniñ bir âḫer tâcir ile yine çend-sâl muḳaddem dûr u dırâz şirket nizâ'ları vuḳû'uyla tâcir-i merḳûmuñ üzerine henüz bir nesne ḥükm olunmamış iken, ol küştenî ustalara ilticâ edip, 'arż odasında bî-çâreden otuz biñ ġuruş almış idi. Hele bu def'a mültecâsı olan usta ile merḳûm Ferhâd sarây-ı ser-'askerî pîş-gâhında ḳatl olunup nemek-be-ḥarâmlıḳ cezâsını bulmuş ve sâ'ire 'ibret olmuşdur. Maḥmûd Paşa maḥkemesi ḥademesinden ve şiḳâtdan bir kâtib râḳımu'l-ḥurûfa ḥikâyet etmişdir ki, bir gün ehl-i żimmetden biri ṭâ'ife-i bâġiye-i merḳûmeden bir nekbetî ile maḥkemeye gelip, "işbu aġa cenâbı //143// ḥaṣren vârisi olduġum ḳarındaşımı ḳatl etmiş idi, lâkin żimmetini ibrâ eyledim" deyip ve sened-i ibrâniñ ḳalemiyye-i mu'tâdesini daḫi müdde'î-i mersûm i'tâ eyledi. Ḳażiyye baña ġarîbe gelmekle mersûmu tenhâda iḥżâr ve keyfiyyetini istifsâr eyledigimde, "fi'l-vâḳi', ḳarındaşımı bi-ġayr-i ḥaḳḳın ḳatlden mâ-'adâ beni çaġırıp, "eger maḥkemede żimmetini meccânen ibrâ ve ḫarc-ı senedi daḫi i'tâ etmez iseñ seni ḳarındaşıñ gibi ḳatl ü ifnâ ederim" demekle ben daḫi mecbûr oldum" deyip bükâ ederek baña naḳl-i mâ-cerâ etdi, diye mükedder-ḫâṭır olmuşdur.

Muṭavvelât-ı kütüb-i târîḫde mesṭûr olduġu üzere ḫudâvendigâr-ı maġfiret-nişân Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriniñ ibtidâ-yı zamân-ı saltanatlarında Firengistân'da sür'atle ṭop u tüfeng atmak ve fünûn-ı ḥarbiyye icrâsıyla fi'e-i ḳalîle 'asker-i keşîreye ġalebe etmek ṣûretlerini bilmediklerinden devlet-i 'aliyye ile muḥârebe etseler, ehl-i islâmıñ ṣalâbet-i dîniyyesi ḥasebiyle ekşeriyâ nesîm-i fevz ü nuṣret, cânib-i füyûżât-menâḳıb-ı devlet-i 'aliyyede vezân ve "el-ḥarbü sicâlün" vefḳ-i şerîfince gâhîce daḫi ṣûret-i ġalebe düşman ṭarafından nümâyân olur idi. Vaḳtâ ki ṭâ'ife-i Fireng 'asker-i istidrâc-güsterine bi't-tedrîc nizâm vermege başlayıp bi-taḳdîrillâhi ta'âlâ pâdişâh-ı müşârün-ileyh "ṣubbet sicâlü'l-ġufrâni 'aleyh" ḥażretleri ol eşnâdaki ba'żı seferlerde bir ḳaç sene 'alâ-vechi'l-maṭlûb ġalebe edemediginden, perîşânî-i meẕkûruñ sebebi düşma-

nıñ ḥareketine göre muḳâbele edecek niẓâmdan sâde vü 'ârî 'asker olduġunu fehm buyurup, ol zamânda ma'rûf u müsta'mel olan âlât-ı ḥarbiyye ile Et Meydânı'nda rûz-merre ṣanâyi'-i ḥarbiyye ile kerr ü ferre ta'allüm olunmaḳ üzere kisve-i maḫṣûṣa-i ḫafîfeleriyle bâ-imdâd-ı 'ubbâd-ı 'ibâd yeñiçeri 'askerini tehzîb ü tertîb ve sâ'ir eṣnâfdan mümtâz olaraḳ ḳışlalarını daḫi ṭarz-ı müstaḥsen üzere //144// binâ vü tebvîb ve bu taḳrîble a'dâ-yı dîni tenkîb buyurmuşlar idi. Ṭâ'ife-i merḳûme ḳânûnlarını refte refte teşa''ub-ı edyân-ı sâbıḳa-âsâ kendileri taḥrîf edip, faḳat câmi' yıḳılıp ḫalâsı yerinde ḳalmış gibi usta nâmında olan eşḳıyânıñ meydân-ı meẓkûrda 'uryân olaraḳ be-her gün 'ale's-seḥer sür'at-i seyri meleke etmeleri içün mevżû' olan ete ḳoşmaları ve çavuş usta dedikleri şebaḫıñ yine meydânda bir ẓirveye çıḳıp gûyâ et ta'yîni almaġa gelen 'asâkire ḫiṭâb eder yollu çâr-ṭâḳ öñünden geçmek, bâzâra ve esvâḳa gitmek, "ḫalḳ sizi bâzâra giden ṣanmasın, żâbiṭi görünce ḳaçıñ ve ṭozluġuñuzu indiriñ ve şöyle böyle ediñ" diyerek tek ü tenhâ lehcelerince tenbîhâtı ḳalmış ve taġayyür-i ḳânûnları bir ṣûrete varmış idi ki ḳışlalarında sâkin olanlar odabaşı ve usta ve beş on ḳaraḳulluḳçu ve bir ḳaç 'amel-mânde oda eskisi nâmıyla biraz ser-ẓimme-i şirẓimeden 'ibâret olup, yeñiçeri adında olanlar hemân esvâḳ u bâzâr ve ḳolluḳlarda ber-vech-i muḥarrer mażarratdan ġayri kârları olmayan fâsidân idi. Et ve etmek ta'yînâtları şunuñ bunuñ me'keli ve vaẓîfe-i 'asâkir olan esâme ise îrâd ma'nâsına Zeyd ü 'Amr'ıñ 'ale'l-ḫuṣûṣ aṣl-ı vaż'ına naẓaran meṣelâ beş yüz nefere verilecek 'ulûfeler ṭopdan bir şaḫṣıñ bilâ-istiḥḳâḳ ceyb-i taṣarrufunda idi. Ḫattâ Sulṭân Aḥmed Ḫân Câmi'-i fütûḥât-mecâmi'inde yegân yegân cezâ-yı sezâlarını bulan ṣanâdîd-i ocaġıñ siyyemâ keṯudâ yeri olan ser-bâz-ı eşḳıyânıñ ḳoynundan üçer beşer biñ akçeden ziyâde her bir on iki akçesi bir isimde olaraḳ dalḳılıç 'ulûfesi evrâḳı çıḳıp ḫalḳ-ı 'âlem merḳûmuñ beytü'l-mâl-i müslimîne olan ḫasâretlerini mertebe-i yaḳînde temâşâ birle âvâz-ı la'n u teşnî'lerin resîde-i akṣa-yı dünyâ eylediler.

Ḫulâṣa, ḳânûnlarında ta'allüm-i ceng, üss-i niẓâm ve eṣnâfa ḳarışmayıp //145// ḳışlalarında şeb ü rûz iḳâmetleri akṣa'l-merâm iken, onları ke'en-lem-yekün şey'en meẓkûren ḥükmüne ḳoyup ta'lîmi ḳabûl etmez ve tanẓîmi istemez ve 'asker-i âḫer tedârüküne daḫi bir vechile rıżâ vermez, "hemân 'ulûfemiz çıḳsın" diye etdikleri 'inâd u istikbâr ve 'utüvv ü

ıżrârları, âfet-i ṣabr u cân bir keyfiyyet-i müstetbi'atü'l-heyemân idi. Meselâ bir ṣâḥib-i ḫâne mücerred ḫavâyic-i beytini rü'yet ve müsâfirine ḫıdmet içün ücret ve şehriyye ile tedârük etdigi ḫıdmet-kârlarını müsâfiri geldikde berây-ı ḫıdmet, yâḫud meṣâliḥ-i menżilini gördürmek üzere cağırdıkda, iṭâ'at etmediklerinden fażla "ṭa'âm mevsimi geldi, var maṭbaḫdan bi'ẕ-ẕât getir ve bugün ay başıdır, aylığımızı şimdi ver" diyerek müsâfiriñ yanında efendileriniñ şânını pest ve şîşe-i nâmûsunu şikest eylediklerinde ṣâḥib-i ḫâne daḫi, "behey bî-inṣâflar, benim sizi istiṣḥâbım ancaḳ umûr-ı muḳteżiye-i menzilimi rü'yet içündür, ḫıdmetiñizde muḳîm olmadıġıñız ṣûretde ücrete neden müstaḥaḳ olursuñuz, bârî bâr-ı ṣıḳletiñizi ḳaldırıñ ve ḫânemden yıḳılıñ gidiñ, yeriñize işime elverecegi getireyim" dedikde, yine ḳaṭ'â ışġâ etmeyip, "ḫayır, ne ḫavâyiciñi görür ve ne buradan gideriz, yerimize âḫerleri geldigine râżî oluruz" deseler, ṣâḥib-i ḫâne olan ẕât, bu evżâ'-ı şütür-gürbeye ne şekil taḥammül eder, işte bi-'aynihi ṭâ'ife-i menḥûsa-i merḳûmeniñ aḥvâl-i ġarâ'ib-iştimâli daḫi böyle olup, ya'nî ḫâne, mülket ve ṣâḥib-i ḫâne pâdişâh-ı veliyy-i ni'met, bunlar ise def'-i a'dâ ve muḥâfaẓa-i re'âyâ vü berâyâ içün mu'în-i ḫıdmet iken ne ḫıdmetlerini görürler ve ne âḫer ḫıdmet-kâr tedârüküne rıżâ verirler idi. "Vây bir şaḫṣî ki hem keslân bâşed hem pelîd".

Bu def'a eşkinci taḥrîri ta'ahhüdünden ṣoñra çend-rûz mürûrunda ẓuhûra gelen televvün ü tenâḳużları muḥtâc-ı te'kîd-i yemîn degildir.

Leyse'l-ḫaberu ke'l-'ıyân, bundan aḳdem cümle-i tenâfîlerinden pek eşheri olup, //146// müverriḫ Vâṣıf Efendi merḥûmdan taḳrîren ve taḥrîren menḳûle olan işbu ḳażiyye-i 'acîbedir ki: Orṭa, seferdih-i mevkib-i hümâyûnda hezîmet 'aḳabinde bi'l-cümle aġavât-ı ocaḳ ve żâbiṭân-ı bâhirü'n-nifâḳ, ṣadr-ı a'ẓam Ḳoca Yûsuf Paşa merḥûma gelip, "bizler bu def'a yüz biñden mütecâviz 'asker iken ḫuṣamânıñ sekiz biñden 'ibâret leşker-i nuḥûset-âveri Ṭuna'dan beri geçip bi-ḥikmetillâhi ta'âlâ cümlemizi rû-be-râh-ı semt-i hezîmet ve müstaġraḳ-ı deryâ-yı ḫayret eyledi. Mâdâm ki 'askerimiz ḥîle-i ḥarbiyyeyi cedîdeyi bilmeye, a'dâniñ niẓâmlı 'askerine muḳâbele edemeyecegi geregi gibi meczûmumuz olmaġla, bizler istirḥâmen 'arż u maḥżar yazalım, siz daḫi keyfiyyeti pâdişâhımıza ifâde ediñ" diye ibrâm ve fî-nefsi'l-emr cümlesiniñ mührünü ḫâvî bir ḳıṭ'a maḥżar terḳîm ve ṣadr-ı müşârün-ileyhe teslîm etdiler. Ḥattâ

maḥżar-ı mezbûr müverriḫ-i mûmâ-ileyhiñ ḳalemeyle mesṭûr olduġu kendisinden mervîdir. Fi'l-ḥaḳîḳa ol vezîr-i ġayret-semîr, bu maḳûle 'asker ile ġalebe-i ḫuṣamâ ḥadd-i imkânda olmayacaġı hüveydâ olduġunu cennet-mekân Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretlerine maḥżar-ı meẕkûr ile 'arż u telḫîṣ eyledikde, evvel-be-evvel niẓâm-ı 'asker ümniyyesine iḫtilâs-ı vaḳt içün çâr u nâ-çâr ba'żı müsâmaḥa ile muṣâlaḥaya ḳarâr verildi. Vaḳtâ ki ordu-yı hümâyûn der-i sa'âdet-maḳrûna 'avdet ḳıldıḳdan ṣoñra iẓhâr-ı ḫıfhiş eyledikleri ta'lîm-i ḥurûb ve niẓâm-ı feyż-üslûb ḫuṣûṣu ocaġa teklîf olunduḳda, dîn ü devlete ḫayr olacaḳ maṣlaḥatı teḳayyüd etmeyen ṣanâdîd-i ocaḳ ki lâzım-ı mâhiyetleri "meredû 'ale'n-nifâḳ"dır, miyânelerinde müẕâkere vü meşveret edip, şimdi ta'lîm ü ta'allüm etmek üzere müceddeden yeñiçeri taḥrîr olunduḳda cümlesi ortada ḳolda ḥâżır u mevcûd bulunaraḳ rişte-i efrâdı ḥüsn-i niẓâma rabṭ olunduḳda, orṭa aḳçesi ve bayrâmlıḳ ve bahâne-i sâ'ir ve esâme alım ṣatımı taḳrîbi //147// aḳçe ḳapmaġa ve maḥlûl 'ulûfe ḳapatmaġa yer ḳalmayacaġını beynlerinde maḥẕûr 'addinden başḳa, żabṭa-i niẓâm taḥtına idẕâl olunduḳlarında sefer vuḳû'unda ta'yînât u mânda ġavġâsıyla vaḳit geçirmek muḥâl ve 'ale'l-ḫuṣûṣ maṭmaḥ-ı enẓârları olan ordu yaġması 'adîmü'l-iḥtimâl olup, ya düşmanıñ ṭâbûrunu ber-bâd ya 'adem-i firâr ile dem-i şehâdete ḳadar żâbiṭâna iṭâ'at u inḳıyâd, ta'lîmiñ a'ẓam-ı şerâ'iṭ-i şerîfesinden olmaġla, bunu düşünüp ve böyle cinnet gibi ḥâlete girmek iġvâ-yı iblîs-i la'în-i ebed ile nefs-i bedlerine girân gelip ve ol ḥînde ġâ'ile-i sefer daḫi ṣulḥ ile ber-taraf olmaḳ mülâbesesi kemâ-fi's-sâbıḳ i'tilâf etdikleri lâf u güẕâfa mübâderet birle, "biz bu def'a düşmanı görmeksizin bozulduḳ, bize düşmanı göstermediler, hele göstersinler ḳıralıñ tâc u taḫtını başına geçiririz, gavuruñ ḳullandığı ta'lîmi etmeyiz, ocaġımızıñ ḳânûnuda ta'lîm yoḳdur" diyerek ve bu ḳadar degili bunuñ gibi envâ'-ı herze yiyerek 'ıyşe-i merhûme-i cüz'iyye ẓann etdiklerini fâ'ide-i dîn ü devlete tercîḥ, ya'nî dînlerini dünyâya degişip, يقولون بافواههم ما ليس فى قلوبهم ẕemmine maẓhariyetle münâfıḳâne cevâb ile ordudan yazdıḳları maḥżarıñ ḫilâfı kelâm-ı bî-niẓâma âġâz ederek emr-i ta'lîmi taḳbîḥ ve nice türrehât 'ilâvesiyle erkân-ı salṭanat ve nîk-ḫâhân-ı dîn ü devletin ḳulûbların cerîḥ etdiklerinden mâ-'adâ ṭop-ḫâne-i 'âmireniñ mu'allem fermân-ber neferâtını taḥḳîr ü istihzâ ḳıldıḳları nerede ḳaldı, bir ṭaḳım şerâ'iṭ-i islâmiyyesini ve

mes'ele-i ṭahâreti bilmeyen bâṭıl u nâdânlar ol târîḫde Selîmiyye ve Levend çiftliginde kâ'in niẓâm-ı cedîd-i müstaḥsen 'askerine yazılacaḳ ehl-i îmânıñ ekṣerîsini, "ta'lîm ü ta'allümde islâmıñıza żarar vardır" diyerek bi'l-iġvâ yazılmaḳdan men' ile mennâ'un-li'l-ḫayr olup yazılmışlara daḫi, "behey yoldaşım, ta'allüm-i ceng ḥâşâ müslimân kârı degildir, ḳarîben lâḥiḳa vü sâbıḳa şapḳalar //148// giydiriler, bunda ne fâ'ide ve nefsiñize ne 'â'ide vardır bilmeyiz, girdigiñiz niẓâmda yeñiçeri gibi aġalara biraz aḳçe vererek dalḳılıç bayraġı açıp, rûzgâr esdigi yerden ḳaçıp bâd-hevâdan esâme ḳapmaḳ yoḳdur, 'asker olursañız bâri yeñiçeri oluñ" diye mesken ü melbes ve maṭ'am u nuḳûd cihetleriyle mültefet-i sulṭânî olup, ṭarîḳleri müntehâ-yı merâtib-i beşeriyye olan vüzerâta müntehî 'asker-i cedîd-bihîniñ vâfirini Ḫudâ'dan ḫayâ etmeyerek iḍlâl ve şeyṭân-ı mârid gibi iġfâl edip, encam-ı kâr gül-ġonca-i hey'et-i ictimâ'larını iki def'a fitne îḳâ'ıyla berhem-zede-i tünd-bâd-ı târ-mâr ederek, ma'nâda devlet-i islâmiyyeye mühîn ve düşman-ı dîne mu'în oldular.

Mıṣır seferi küşâd olunduġu evânda 'asker-i cedîde-i merġûbeden bir ânda sefâyine irkâben semt-i ġazâ-i ġarrâya irsâl olunan üç biñ ḳadar cünd-i ceyyid-i mu'allem vefferehümü'l-Melikü'l-erḥam, gerek der-i sa'âdet-maḳar ve sâ'ir mihmân olduḳları yerlerde aṣlâ ḫilâf-ı rıżâ ḥareket ve bir ferde iṭâle-i dest-i eẕiyyet etmeyerek żâbiṭlerine iṭâ'at birle gidip ve 'avdet ḳıldıḳlarından mâ-'adâ, 'Akkâ ḳal'asını Fransız 'askeri altmış üç gün ḥiṣâr ve ahâlîsini muttaṣılan gülle ve ḫumbara endâḫtıyla muḥṣara-i taẕyîḳe giriftâr edip almaġa bir ramaḳ ḳalmış iken, elṭâf-ı Sübḥâniyye ile fünûn-ı ḥarbiyyelerini icrâ birle ceyş-i a'dâyı bir mertebede ihlâk u ifnâ eylediler ki ol vaḳte ḳadar bir ṭarafda öyle rüsvâ olmadılar idi. Ḥattâ sâṭûr-zen-i meẕbaḥa-i veġâ, merḥûm Cezzâr Aḥmed Paşa muḳaddem 'asker-i mu'alleme ta'n üzere iken himmet-i bî-hemtâ ve imdâd-ı ḫayât-efzâlarını gördükde, ḫaḳlarında 'an-cehlin ictirâ eyledigi i'tirâż-ı nâ-becâya tâ'ib ü müstaġfir olduġu mütevâtirdir. Ba'dehu her nerede küffâra mülâḳî oldular ise azlıḳlarına naẓaran yüz döndürmeyip kefereyi ḳahr ile bîzâr ve eceli gelenleri daḫi nûş-ı raḥîḳ-i şehâdet birle kesb-i ṣafâ-yı //149// dârü'l-ḳarâr edip Ḥażret-i Ḫudâ celle ve 'alâ ve Peyġamber-i müctebâ 'aleyhi's-ṣalâtu ve't-taḥâyânıñ emr ü rıżâsı üzere cihâd farîżasını edâ ve şerâ'iṭ-i dîn-i mübîni el-ḥaḳ icrâ eylediler. طوبى لمن عاش سعيدا و مات شهيدا

Fe-emmâ ṭâ'ife-i yeñiçeriyân-ı fesâd-nişândan sefer-i merḳûma giden evġâd-ı ḫabâṣet-nihâd ise mu'tâdları üzere çâr-sû vü esvâḳ ve maḥallât u züḳâḳda re'âyânıñ, belki ehl-i islâmıñ dükkân u ceyblerinden şey ḳapmaḳ ve ṣarrâf u bâzergân zümresini iḫâfe birle "postal akçesi" nâmıyla cebren paralar almaḳ ve sevâkin-i beyt-i 'iffet olan ḫâtunları ve filz-i kebed-i 'ibâdullâh olan tâze-rû vü melek-ḫû evlâdcıḳlarını sikek ü bâzârda bâ-zâr u zûr çevirip ber-dûş-ı veḳâḥat u şenâ'at etmek ve bir dürlü ḳaleme gelmez ve bir luġat ile ta'bîr ü beyân ḳabûl etmez gûnâ-gûn fuḥşiyyâtı irtikâbdan başḳa taḥrîr olunmuş sefer-ber nefer-i mefer-maḳarrıñ ḫurûclarında şülüşânından ziyâdesi kendilerini iḫfâ ve çıḳanlar daḫi birer ikişer yollardan rû-be-semt-i firâr ve vardıḳları dâr u diyârda bî-'ârâne ḥareketleri bîrûn-ez-dâ'ire-i şümâr olaraḳ maḥall-i veġâda daḫi ricâl-i ordu ile ġavġâ ve muḫayyem-gâhı yaġmâ birle, ḳaçmadan ġayri endîşe vü efkârları olmayıp, aṣlâ bir işe ve güce yaramadılar. Ḫattâ Mıṣır ve İskenderiyye ve sâ'ir ol ḥavâlîde vuḳû'a gelen muḥârebelerde muḳâvemet ü muḳâbeleden 'acz derecesinde ḳaldıḳlarında, begenmedikleri mu'allem 'askere ilticâ ile içlerine girip mehlekeden rehâ bulduḳlarını ehven-i şer olanları iḳrâr ederler idi. Muḳaddemâ devr-i Selîm Ḫânî'de Rûmili memleketinde şerer-efşân-ı 'utüvv ü tuġyân olup müddet-i medîde üzerlerine vüzerâ vü ümerâ ta'yîn olunmuş iken ḥaḳlarından lâyıḳıyla gelinemeyip ḫınzîr-ṣıfat bir aḥaddan yüz döndürmeyen ṭaġlı eşḳıyâsınıñ inḥimâd-ı nâr-ı ızrârlarına 'asker-i mu'allem seyl-i revân-âsâ tesyîr olunduḳlarında, eşḳıyâ-i merḳûme niẓâm-ı cedîd-i müstaḥsen 'askeriniñ bir 'aded-i ḳalmayıncaya //150// ḳadar ḳırıp geçirmek niyyet-i fâsidesinde şedd-i niṭâḳ-ı ittifâḳ ederek, bazâr-ı kâr-zârda var ḳuvveti bâzûya getirip ġayûrâne ve maġrûrâne dâd u sitâd-ı cân etmişler iken, yine perîşân u ḫüsrân-keşân oldular. Ma'a-zâlik, 'asker-i mu'allem, ma'iyyetlerinde ḫumbara ve ṭop olmayıp şu içinde ricâl-i râcilîn ve eşḳıyâ ise ḳarye-i müsevvere derûnunda Yehûd-ı Ḫayber ve Benî Ḳurayẓa gibi müteḥaṣṣınîn idiler. Ve'l-ḥâṣıl eşḳıyânıñ nıṣfı derecesini ḳırıp baḳiyyetü's-süyûfunu cebren ve ḳahren yerlerinden ḳoparıp âḫer ḳaryeye ṣoḳdular. Ol esnâda ṭaġlılardan aḫz olunan diller taḳrîr ve bi'l-münâsebe yine Vâṣıf Efendi muḥassenât-ı 'asker-i cedîd żımnında risâle-i maḫṣûṣasında taḥrîr eder, icmâli şudur ki:

Eşkıyâ dem-i veġâda birbirine ıştılâḥlarınca çaġrışıp, "A bey babam oġlu, niẓâm-ı cedîd 'askeriniñ âteşi işitdigimiz gibi degil imiş, birer birer hepsiyle ṭartıldıḳ, bizden altı oḳḳa artıḳ geldiler" diye kemiyyet ü miḳdârlarını bildiler. Ve her çend cünd-i mu'allem miyânlarına câsûs irsâline iḳdâm-ı tâm ve kûşiş-i mâ-lâ-kelâm etmişler ise de bir ṭarîḳ ile fürce-yâb olamadılar. Zîrâ mükerreren beyân olunduġu üzere 'asker-i mürettebe-i merġûbeniñ niẓâmları tamâm "ke'ennehüm bünyânün merṣûṣ" naṣṣ-ı metînine muvâfıḳ olaraḳ, her on 'adedine onbaşı nâmıyla bir żâbiṭ-i murâbıṭ mu'ayyen ü me'mûr olmaġla yek-dîgeri bilir ve birbirleriniñ yanlarmdan Ferḳadân gibi ayrılmayıp bir neferi nâḳıṣ olsa ânide ism ü resmiyle bulurlar ve beynlerinde kütüb-i siyerde meşhûr olup şi'âr ile muṣṭalaḥ olan eşere iḳtifâ-i işâret-i maḫṣûṣaları olmaġla, ḫâricden dâ'irelerine ecnebî girip aḥvâllerine vâḳıf olmaḳ ġayr-i mutaṣavver ve girdikde meydân süpürgesi gibi ortada ḳalıp yaḳayı ele verecegi emr-i aẓherdir.

Yeñiçeri dedikleri ḳavm-i perîşân-eṭvâr u ġavâyet-kirdârıñ żâbiṭânı ṣûretinde olan bî-iẕ'ânları ise, aḥvâl ve eşḫâṣ-ı //151// neferâtı 'adem-i temeyyüzlerinden mâ-'adâ, neferâtından aḥadühümâ âḫeri belki kendüyi bilmez vele'in selem ordularda kimi baḳḳâl ve kimi manav ve kimi dellâk ve canbâz ve kimi börekçi ve gözlemeci eṣnâfından biraz pür-âz olup alış verişden ġayri mülâḥaẓa vü işleri olmamaḳ cihetiyle ortalarınıñ yanında mevcûd olmayıp, bu taḳrîble içlerine câsûs-ı şeyṭanet-me'nûs, ḫânesi miṣillü bî-teklîf gelir gider ve gelen bîgâneye hemân, "yoldaşım ḫoş geldiñ, ḳaçıncınıñ yoldaşısın" diye ṣorarlar, ol daḫi "ẓâhir ḳaçıncınıñ yoldaşıyım" diye cevâb verdikde terḥîb ü taḳrîb birle, "yoldaşımız gelmiş" diyerek câsûsa ikrâm ederler ve żâbiṭânı daḫi medâr-ı aḫẕ-ı ziyâde-i ta'yîn olmaġla ḳudûm-i câsûsa iftiḫâr ve "ocaġımız zevâl bulmasın, yeñiçeri ḳavmi ḳumdan çıḳar" ta'bîriyle 'unvâna ibtidâr ederek,

"Gidi ne bildi ne idrâk etdi
Ustalar 'avreti aldı gitdi"

meṣeline muṭâbıḳ düşüp, suḫre-i rûzgâr olurlar idi. İşte ḫar-ı bî-ḫaberden ebter olan Hebennaḳa-siyer aġalar, ṣuver-i ebleh-firîb ile kendilerine ḳa-

rîb olan câsûslarla birâder gibi görüşüp esrârlarına maḥrem ve sofralarına hem-dem edip, kelâm-ı ḥıyel-irtisâmları degil kiẕb ü dürûġ ve ḳandîl-i memşâ gibi bî-fürûġ olduġuna bedâhet-i 'aḳl delâlet etdigi iḍlâl-i bâṭıl ve iġfâl-i 'âṭıllarını tamâmca taṣdîḳ birle yalan yañlış devlet-i 'aliyyeye dâ'ir bir ṭaḳım erâcîf neşr ederek evliyâ-i umûru meẕemmet ve aṣdiḳâ-yı cumhûru ḳadḥa cesâret ederler idi. Artıḳ böyle aṣlı vü nesli nâ-ma'lûm kesândan cem' olmuş ve eclâf-ı pür-iḫtilâfla ṭolmuş olan mu'askerden be-her gün bir sürü eşḫâṣ ayrılıp gitse, żâbiṭleri ḳande gider bilmezler ve bilseler bile "ta'yîni bize ḳalır" ṭama'ıyla aġzını açıp mümâna'at etmezler. Mâni' olsalar daḫi ḥaşerât-ı neferât muṭî' u memnû' olmazlar. Zîrâ ḫiyânet-i veliyy-i ni'met, //152// ser-gerdeleriniñ her kez merkûz-ı żamîr-i cinâyet-maşîrleri olmaġla, mücerred cerr-i menfa'at-ı ḥissiyye içün sâde-dilân-ı 'askere iṭâ'atsizligi terġîbden ḫâlî olmadıḳları gün gibi meşhûd-ı 'âlem ve cümle 'indinde müsellemdir. Ez-ḳażâ orduda bir gün on neferiñ belki yüz şaḫṣıñ mürettibi olup bir bâṭılıñ mi'de-i teġallübüne giren ta'yîn yâḫud mândası vaḳtinden cüz'îce te'ḫîr edecek gibi olsa, żâbiṭ nâmındaki ebâṭıle fi'l-ḥâl sözü ayaġa düşürüp, "aç 'asker dögüşmez" diye îḳâ'-ı fiṭne eyledikleri çoḳ kerre görülmüşdür.

Feẕleke-i kelâm, bu maḳûle bî-niẓâm 'asker-i güsiste-zimâm ordusuna a'dâ ṭarafından bilâ-ta'ab u meşaḳḳa câsûslar dâḫil olup, dürlü ekâẕîb ile envâ'-ı fesâd iḫtirâ'ına bâdî ve belki perîşânî vü inhizâmı mü'eddî olduġu meşhûr olup, ḥattâ seksen iki seferinde yer götürmez cünûd muḫayyem-gâh-ı islâmiyânda mevcûd iken, basṭ olunan niẓâmsızlıġa mebnî aġız dadıyla aḫẕ-ı intiḳâm olunamamaḳ ḥâleti ẓuhûr etmişdir. Lâ ḥavle velâ ḳuvvete illâ billâhi'l-'aliyyü'l-'aẓîm.

Ve seferiñ birinde yeñiçeriyânıñ seyyi'e-i perîşânîlerinden olan işbu vâḳı'a-i fâci'ayı müverriḫ Vâṣıf Efendi risâlesinde iş'âr ve 'aṣr-ı meẕkûru müdrik olan şiḳât-ı ṣaḥîḥatü'l-kelimât iḫbâr etmişlerdir. Me'âli budur ki: Ol gürûh-ı sûdü'l-vücûhuñ serserî-seyr-i vâdî-i idbâr olan neferâtından "ḫuliḳa'l-baḳar 'alâ ṣûreti'l-beşer" terkîb-i meşhûru tamġâ-yı cebîn-i ta'rîfi olan ḳalb ü ḳâlebi nâdân, üç nefer şaḫṣ-ı der-be-der aḫşâmdan ṣoñra a'dâ ordusu ḥudûdunda otlaḳçı maḳûlesinden bir kâr ve ṭutup orduya getirecek olurlar. Meger kâfir-i mekr-âlûd-ı mesfûr, lehce-i Türkiyye bilir bir ḫınzîr-i ḥıyel-meftûr olduġundan bunlara, "yoldaş aġalar, be-

ni orduñuza götürürseñiz size çoḳ şey vermezler, lâkin beni babama ṭapşırıñ, bir zengin Frengdir, size ḳatı çoḳ altun verir" diye ḥaçına bütüne and //153// içerek inandırıp, ol ṭammâ'ları bi'l-iṭmâ' berâberce mu'asker-i küffâra getirip, sâḫteden "babam" diyerek kendi gibi bir muḥîl-i bî-dîne, "şu üç Türkü bir avuç altun va'diyle şayd etdim" diye teslîm eder, ol daḫi ordu ceneraline ḫaber verip tamâm aradıḳlarını bilâ-zaḥmet der-dest etmeleriyle şu vechile bir dâm-ı tezvîr ḳurarlar: Ya'nî gûyâ baba olan kâfir Türkleriñ ayaḳlarına ḳapanıp, "benim oġulcuġumu helâk ve âvîḫte-i fitrâk etmemişsiñiz, yüzüñüz aḳ ve vücûduñuz saġ olsun" temelluḳlarıyla mev'ûd olan altunu yedlerine i'ṭâ ve çadırına götürüp gûnâ-gûn me'kûlât ve levnâ-levn meşrûbâtla iṭ'âm u irvâ eyledikden ṣoñra, "sizlere lâyıḳıyla ḫıdmet ve şânıñıza ḥürmet edemeyip maḥcûbuñuz oldum, bâri luṭfuñuza muḳâbil bir sırr-ı 'acîb göstereyim ki 'aḳlı olana biñ kîse aḳçeye mu'âdil olmaġla sizlere ve cümle yoldaşlara bir ikrâm-ı âḫer olsun" diye merḳûmlarıñ ḳıyâfetlerini tebdîl ya'nî başlarına şapḳa ve arḳalarına Fireng eṣvâbı giydirip bir büyük çadır kenârına alıp getirir. Bunlar görürler ki çadırıñ içinde mollâ ve paşalı ḳavuḳlu ve çorbacı ḳalafâtlı ve Ṭatar ḳalpaḳlı ve ḫaṣeki baraṭalı ve başı börklü ve her ṣınıf ḳıyâfetli müslimân-hey'et biraz eşḫâṣ oṭurur ve bir terâzû-yı kebîr ile muttaṣılan altun vezn olunaraḳ varillere ṭoldurulup ol müslimân-ṣûret kâfirlere taḳsîm olunur. Kâfir-i ḥîle-bâz-ı mersûm ol Türklere, "işte size sır olaraḳ dostâne göstereceğim kerem bu mâddedir, geliñ yerimize gidelim ve ḥaḳîḳat-ı maṣlaḥatı siziñle söyleşelim" deyip merḳûmları çadırına getirip, "aġalar, yoldaşlar, gözüñüzle gördüğüñüz altunuñ birazı devletiñize ve birazı Tatar Ḫân'a ve birazı vezîriñize ve 'ulemâ vü ricâliñize ve birazı yeñiçeri aġañıza gidecekdir, oṭuranlar almaġa gelmişlerdir, behey 'aḳılsızlar, sizin İstabul'uñuzu ve vilâyetleriñizi aḳçemizle ṣatın aldıḳ ve yeñiçeriden //154// ḳaç adam ṭutulmuş ise bahâsını verdik, hemân İstanbul'a gideriz, bunu size ceneralden gizli irâ'e ve ifâdem mücerred ciger-gûşem olan oġluma ḳıymamaġla müstaġraḳ-ı luṭfuñuz olduġuma binâ'endir, şimdi sezâ-vâr-ı 'aḳl u idrâk olan budur ki, esîr olup birer ġuruşa dûçâr-ı ḳayd-ı ıżṭırâr olmazdan evvel orduñuzda ve İslambol'da ṭurmayıp bir taḳrîb taḫlîṣ-i girîbân etmekdir, lâkin bu sırr-ı ser-besteyi luṭf edip orduda ve bir maḥalde bir kimesneye açmayıp setr ü iḫfâ etmek eḫaṣṣ-ı niyâzımdır, zî-

râ ceneral be-her-ḥâl duyar ve baña ḳıyar" diye ḫud'asına dürlü dürlü âb u tâb vererek merḳûmları sınıra ḳadar iletip aġlayu aġlayu tevdî' birle, güle güle geriye döner.

Vaḳtâ ki ḥîle-i 'aḍûdan belki kendilerinden ġâfil olan işbu şaşḳın ḥayvân-ı bî-iz'ânlar orduya vürûdlarında aḳçe mâddesini bi-tamâmihi ṣayaraḳ râst geldikleri eşek ḳarındaşlarına ve yoldaşlarına ve iḫtiyârları belîdlere, "Bre Himmet Dayı, ḫaberiñ var mı, biz buraya niye geldik, 'Oṣmânlı vilâyetlerimiz. variller dolusu altuna ve bizleri birer ġuruşa düşmana ṣatmışlar, altunları varillere doldurup devletiñ ve vezîriñ ve Tatar Ḫân ve 'ulemâ vü ricâl ve aġanıñ adamlarına teslîm olunurken gözümüzle gördük ve seyr etdik, bunda niçün duralım, işler ayın oyun, hep Şâm işi" ta'bîr-i fâḥişesi ile yemîn ederek naḳl-i mâ-cerâ birle rüşd ü kiyâsetden bî-naṣîb ḥayvânları çâh-ı vehme düşürdüler. Bu ḥîle-i bâtıleyi işiden nâdânlar daḫi lisân-ı hezeyân-beyânları üzere, "belî bu laḳırdı ḥaḳdır ve gerçekdir, tevekkeli bizim Hebîb odabaşı ve Deli Erceb usta ve Avarlı Bayrâm bayraḳ-dâr ve Çalıḳ serden-geçdi aġası ve Ḳaraḳaş baş ḳarakullukçu maḥrûmlar ulama ve ircâl ḥâşâ ve kellâ şöyle böyledir demezler idi, işte hep sözleri geldi cıḳdı" diyerek orduya bir velvele-i nâ-geh ẓuhûr ve bir ġulġule-i //155// sâlibetü'ş-şu'ûr ṣaldılar ki biñ 'uḳalâ-yı Felâṭûn-ârâ bir yere gelse iltiyâm-ı ḥüsn-i niẓâmına çâre bulamazlar idi. Neticе-i kelâm, kâfiriñ âteşinden gözü yılıp bahâne-cûy-ı meferr olan bî-'âr yoldaşlar bu ürcûfe-i muṣanna'a ve uġlûṭa-i sâ'ire vesîlesiyle ṭaġarcıḳların arḳalarına ve çaḳmaġı ḳırıḳ şeş-ḫânesi olanları omuzlarına yüklenip rû-be-râh-ı semt-i firâr ve çadırlarında üçer beşer żâbiṭân isminde tenbel ma'nâsına müsta'mel olan baṭṭâlân pâ-der-rikâb-ı gürîz olaraḳ ṣanki ṣûret-nümâ-yı maḳâm-ı ḳarâr olmalarıyla, hemân-dem a'dâ daḫi bu yüzden furṣat-yâb ve def'aten hücûma şitâb birle sebeb-i perîşânî-i bî-ḥisâb olduġu mervîdir. Ẕâlike taḳdîrü'l-'azîzi'l-'alîm.

Câ-be-câ beyne'l-eşḳıyâ, "murâdları bizi ḳırdırmaḳdır, memâliki gavura ṣatdılar" diye söylenilen türrehât bu mâdde-i mezbûreden münṣa'ib bir ḥadîṣ-i ḫurâfe-i bî-iṣbâtdır. Sübḥânallâhu'l-'âẓîm, böyle ḥîle-i cüz'iyye degil nice nice ḥiyel-i 'uḳalâ-firîbi cevâz-ı şer'îye binâ'en ehl-i islâm a'dâ-yı li'âm ḥaḳlarında ṣadr-ı evvelden beri icrâ edegeldikleri bâhir ve zîb-i ḥadâyıḳ-ı târîḫ-i ṣıḥḥat-şemârîḫ-i Na'îmâ olduġu üzere, biñ on

sâli ḫılâlinde Ḳanije nâm ḳal'a-i muḫtaṣarada vezîr Tiryâkî Ḥasan Paşa merḥûmu yer götürmez Nemçe ve Macar bi'l-ittifâḳ şiddet-i şitâda mütemâdî maḥṣûr edip, vezîr-i meġâzî-semîr-i müşârün-ileyh raḥmetullâhi ta'âlâ 'aleyh ma'iyyetinde olan 'asker ü zaḫîre vü mühimmâtda nedret ve istimdâd u imdâd daḫi ḫâric-ez-dâ'ire-i ḳudret olduġu ḥâlde mütevekkilen 'alallâhi ta'âlâ ḥüsn-i tedbîr ve ṣanâyi'-i dil-peẕîr ile fi'e-i ḳalîle muṭî'asıyla ḫuṣamâyı bozup ḳarîn-i demâr ve ta'ḳîb ederek târ u mâr, aḫẕ-ı ġanâyim-i bî-şümâr eyledikleri feṯḥ-i mübîn ve sâ'ir bunuñ gibi ġazâ-yı ġarrâ-yı bihîn müdde'âya burhân-ı ẓâhir iken bir zamândan beri 'adem-i niẓâm-ı 'asker ve fıḳdân-ı iṭâ'at u ehl-i 'iber bi-ḥikmetillâhi ta'âlâ fütûr-ı ġalebeye münçer oldu. //156// Hemân Cenâb-ı Bârî ta'âlâ ve teḳaddes şevket-me'âb efendimiz ḥażretlerini yevmen-fe-yevmen izdiyâd u ḳudret ü miknete ve füzûnî-i 'asker ve ehl-i ṣadâḳate sezâ-vâr ve 'ahd-i ḳarîbde düşman-ı dînden aḫẕ-ı ŝâra maẓhariyetle kâm-kâr eylesin, âmîn.

وین دعا بیست که بر اوج فلك تارفته
کندش فیض الهی بقبول استقبال

Ve'l-ḥâṣıl, ṭâ'ife-i yeñiçeriyânıñ ḥâl-i a'dâ böyle olduġu yaḳînen ma'lûmları ve ḥıfẓ-ı bilâd ve ġalebe-i a'dâ-yı bed-nihâd ne ṭarîḳle olur ve ṣûret-i ġâlibiyyete vech-i vecîh nedir, ṣaḥîḥan meczûmları iken, yine 'inâd ile hemân dest-i teġallüblerine birer taḳrîb girip cihâd farîżasını icrâ içün nefislerini kâr u kisbden dûr edecek ġuzâta beytü'l-mâl-i müslimînden ifrâz olunmuş 'ulûfe elimizden gider, ḫulyâ-yı fâsidiyle ma'âẕallâhu ta'âlâ devlet-i 'aliyye müżmaḥil olmaḳ derecesine varmış olsa, yine ḳat'â fikr etmeyip, "yazı olaydı bir ḳaç akçe teraḳḳî alaydım ve ta'ayyüşüm ancaḳ ocaḳ iltihâbı sâyesindedir" endîşe-i kâsidiyle ceyblerinden bî-aṣl u esâs erâcîf düzüp, "ta'lîm-i 'askerden maḳṣûd şudur budur, 'asker-i cedîde ser-ḥadd-i keşrete resîde olduḳdan ṣoñra İstanbul'u ḫâṣâ şümme ḫâṣâ Frengistâna döndürecekler" diyerek bir alây bî-şu'ûr ḫâ'inler ümmet-i Muḥammed'i farż-ı cihâddan münâfıḳîn-mânend men' u ṣadd edip âḫir-kâr, "Târîḫ":

"Zorbalarla ṭolup Et Meydânı
Gitdi yek-ser berekât-ı âfâḳ

Şeh Selîm indi bu târîḫde ḥayf
Yañlış oldı ḥarekât-ı âfâḳ"

diye muḥarrir-i faḳîriñ yazdığı târîḫ müş'ir olduġu üzere, devr-i Selîmiyye'de râyet-i sa'âdet-âyet-i Seyyidü'l-beşer 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aṣḥâbihi ṣalavâtullâhi ve selâmihi bi-'aded-i ḥasenât-ı Ebî Bekr ü 'Ömer, a'dâ-yı dîn ḳarşısında ḳad-keşîde-i âsumân-ı iḥtirâm iken ḫal'-ı imâmü'l-müslimîne cür'et ve 'asker-i muntaẓamıñ ref'ine cesâret ve orduyu yaġmâya mübâderet ile ḫûn-ı maẓlûmîni rîzân ederek lâyıḳ-ı la'net olduḳları hüveydâ ve ba'dehu //157// ḥażret-i pâdişâh-ı islâm-penâh 'ammerallâhu ta'âlâ ve ebḳâh efendimiziñ evâ'il-i salṭanat-ı 'adâlet-mâhiyyet-i ḫilâfet-penâhîlerinde tertîb ü techîzine irâde-i şâhâneleri ta'alluḳ edip, şimdiye ḳadar tekeṣṣür ederek żımnında envâ'-ı fevâ'id-i mülkiyye ẓuhûra gelecegi bi-'inâyetillâhi ta'âlâ me'mûl olan mu'allem sekbân 'askeriniñ taḥrîrine mâni' olduḳları cinâyet-i ma'lûmeleri ḥayret-efzâ-yı 'uḳalâ degil midir, hele ol ṭâ'ife-i ḫabîṣeniñ her bir kirdâr-ı murdârları Benî İsrâ'îl ḳavminiñ eṭvârlarına beñzedilse ḫaṭâ mıdır, ordularda miyânlarına câsûslarıñ girip çıḳdığı maḥall-i iştibâh olmadığından başḳa, bu def'a ba'de inhizâmihim, içlerinde ziyy-i müslimde bir ḳolunda ḥaç, dîger ḳolunda orṭa nişânı olaraḳ bir ḳaç 'aded kâfir ṭutulup, ḥattâ birisi ḫayme-i ḥażret-i ṣadr-ı a'ẓamîde ḥarbî olduġunu iḳrâr etdigi mesmû'-ı muḥarrir-i ḥaḳîr olmuşdur. Ve küşte-i tîġ-ı şerî'at olan usta nâmmdaki eşḳıyâdan biriniñ ḳoynunda "Marḳo" adı naḳş olunmuş bir ḫâtem çıḳıp ḫalḳ-ı 'âlem temâşâ ḳıldıḳdan ṣoñra ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden cânib-i müfti'l-enâma gönderildikde, faḳîr daḫi meclis-i müşârün-ileyde bulunup müşâhede eyledim.

Bu daḫi ġarâ'ib-i seyyi'âtlarından ma'dûddur ki: Edâ-yı nüsk-i ḥacc-ı şerîf içün 'âzim-i semt-i Ḥicâz-ı maġfiret-ṭırâz olup bir ḳaç sene 'Arabistân'da basṭ-ı bisâṭ-ı mücâveret ve bu sâl-i nuṣret-fâlde Der-sa'âdete mu'âvedet eden nâmıḳu'l-ḥurûfuñ ortanca birâderi Seyyid Süleymân Râşid, Malaṭuna sevâḥili ahâlîsinden olup sene-i sâbıḳada zâ'ir-i Ka'betü'l-'ulyâ olan ṣuleḥâ-sîret bir ẓât-ı maẓanne-i kerâmet, ḳasem-billâh ile naḳl etmişdir, diye yemîn ederek rivâyet eder ki, "maḥżâ mü'minîni taḥrîż-i ḳıtâl-i müşrikîn ve teşvîḳ-i iṭâ'at-ı imâmü'l-müslimîn niyyet-i ḫâliṣesiyle ṭab' olunup bâ-irâde-i cihân-güşâyî sâl-i sâbıḳda memâlik-i ma-

ḫrûsetü'l-mesâlik-i islâmiyyeye neşr olunan ecell-i telâmiẕe-i Ḥażret-i İmâm-ı A'ẓam ya'nî İmâm Muḥammed ḥażretleriniñ raḍiyallâhu ta'âlâ 'anhümâ //158// Siyer-i Kebîr'i tercümesinden ki ibtidâsından intihâsına ḳadar emr-i ġazâda ḳavl ü fi'l-i Resûlullâh ṣallâllâhu ta'âla 'aleyhi ve sellem'den 'ibâretdir, bir nüsḫa-i nefîsesi vilâyetimize âyet-i raḥmet-âsâ şeref-baḫş-ı kütüb-ḫâne-i vürûd ve ḳulûbumuza nûr-ı îmân gibi reh-peymûd oldukda, cümle müslimîn maẓhar-ı mesâr olup, bu luṭf-ı 'aẓîm muḳâbili du'â-yı pâdişâh-ı dîn ü islâmı tekrâr eyledigimize mu'âḳıb ṣanâdîd-i ocaḳdan ol ṭarafda ẓâhiren kendilerine mensûb görünen yoldaş adında olanlara gûyâ ışġâ olunur, ḥulyâsıyla müte'addid kaġıd-pâreler geldi, "mezzaḳallâhu ta'âlâ ṣaḥâyife 'ömri mürsilîhâ", derûn-ı necâset-nümûnlarında, "ṣaḳınıñ yoldaşlar, size giden kitâba i'tibâr edip oḳumayıñ, ta'lîm kitâbıdır ve müslimân kârı degildir" me'âl-i küfriyyât-iştimâli yazılmış olduġu 'ayne'l-yaḳîn-i ma'lûmum oldu, diye bükâ ederek baña beyân u inbâ eyledi" diyerek birâder-i ḥaḳîr naḳl-i mâ-cerâ eyledi.

Eş-şey'ü bi'ş-şey'i yeẕkür, yine ṭâ'ife-i merḳûmeniñ eḳbaḥ-ı şenâ'atlarından biri daḫi budur ki, lisân-ı ehl-i vuḳûfda meẕkûr ve ba'żı tevârîḫ mecmû'alarında mesṭûrdur, ya'nî biñ yüz on beş senesi Edirne vaḳ'asmda müftî-i şehîd Seyyid Feyżullâh Efendi'yi ḳabîl-i ifnâda bir maḥalde ḥabs etdikleri heṇgâmda zorba Yezîdîlerinden bir sürü kelb-i 'aḳûr mevlânâ-yı mûmâ-ileyhiñ olduġu maḥbese gelip hezâr düşnâm ve taḥḳîr ü tekfîre ictirâ ile ol seyyid-i ṣaḥîḥu'n-nesebi i'lâm ederler. Mûmâ-ileyh daḫi aġlayaraḳ, "behey aġalar, benim ḳabâḥatim ve bi'l-ḫuṣûṣ sizlere cinâyetim nedir ki beni tekfîr edersiñiz?" deyicek, "ya sen Rûmili ve Anaṭolu diyârlarına ve bizim ḳışlalara Birgivî risâleleri yazdırıp göndermediñ mi?" dediklerinde, "Birgivî risâlesi göndermek küfür müdür?" diye cevâb verdikde, "hay hây ol risâleyi göndermek, siz şerâ'iṭ-i islâmiyyeyi bilmez kâfirsiñiz, demekdir" diyerek bî-çâreyi ḳat-ender-ḳat mu'aẕẕeb ü tekẕîr ederler. El-ḥaḳ bu bâbda merḳûmlar, ثم كفروا ثم ازدادوا كفرا naṣṣına muşaddaḳ olduḳları //159// bî-iştibâhdır.

Netîcetü'n-netîce, ol ḳavm-i aẕlem ü eḍall yüz ṭoḳsan altı orṭa olup 'aded-i meẕkûruñ ḫâṭır-ı 'âcizânemle ba'żı ẕevâtıñ żamîrine bi't-tevârüd lâyıḥ olduġu üzere lafẓ-ı "mel'ûn" 'adedine müsâvâtı ṭopdan mel'ûn ol-

duḳlarına burhân ve bu hengâmda bâb-ı 'âlîye hücûmlarında Muṣḥaf-ı Şerîf'i bıçaḡla paraladıḳları ve yeni odalarda Mescid-i Żırâr şekline ḳoduḳları orṭa câmi'e 'ahd-i ḳadîmde mevḳûfen vaz' olunan maṣâḥifiñ birinde sûre-i şerîfe-i Bürûc'da esta'îẕü billâh,

هل اتاك حديث الجنود فرعون و ثمود بل الذين كفروا فى تكذيب والله من ورائهم
محيط بل هو قرأن مجيد فى لوح محفوظ

mükerremeleri hâmiş-i şerîfine bir orṭanıñ 'alâmeti olan ṭopuz nişânını naḳş etdikleri mu'cize-i bâhire-i ḥażret-i Ḳur'ân olaraḳ ḍalâletlerine aḳvâ-yı nişândır. Muṣḥaf-ı şerîf-i meẕkûr ilâ ḳıyâmi's-sâ'a naẓar-ı i'tibâr ile manẓûr olmaḳ üzere bâ-irâde-i hümâyûn Ḫırḳa-i Şerîfe odasına mevżû'-ı dolâb-ı muḥâfaẓa olmuşdur.

Muḥaṣṣal-ı kelâm, bunların sinîn-i vâfireden beri ḳavlen ve fi'len dîn-i mübîn ve devlet-i 'aliyye-i ebed-rehîne ya'nî veliyy-i ni'met-i 'âlemiyân olan pâdişâhân-ı âl-i 'Oṣmân enârallâhu ta'âlâ berâhînehüm ilâ âḫiri'z-zâmân ḥażerâtına müte'âḳıben eyledikleri ḫıyânet ü cinâyetleriniñ 'aşr-ı mi'şârını ḥaḳîḳati üzere 'add ü beyân, lüknet-âver-i zebân ve bir ḳaç mücellede ṣıġmayacaġı vâreste-i ḳayd-ı gümân olmaġla,

سوكند بذات خالق پاك
پيرايه طراز صفحه‌خاك

ḳasemiyle mübâlaġasızca ve "li'l-'ârifi yekfîhi'l-işâretü ve'l-îmâ'" vefḳince faṣl-ı mebâdî-i mesâvîlerinde bu ḳadarla iktifâ birle ol bâbda "Ḥadîṯ-i zülf-i dırâzî yılan ḥikâyesidir" i'tiẕârıyla ṭayy-ı ṭûmâr-ı maḳâl ve " قصه چه كنم سخن دراز ست " muḳrâṣıyla ḳaṭ'-ı târ-ı aḳvâl ve farż-ı 'ayn-ı 'ibâd olan tekrâr-ı du'â-yı ḫulûṣ-feḥvâ-yı şehen-şâh-ı cihân-ârâya iştiġâl olundu. Cenâb-ı dâfi'u'l-kürûb ve'l-belâyâ ve sâtirü'l-'uyûb //160// ve'l-ḫaṭâyâ tenezzehe ẕâtuhu 'ani'n-neḳâyıż ve ta'âlâ hemîşe ḥâfıẓ-ı cemî'u'l-memâlik ve'l-bilâd ve ḥâfıżu ecniḥati'r-re'feti 'ale'l-'ibâd, ḳâmi'-i eṣâs-ı bünyânü'ṭ-ṭuġât ve ḳâṭi'-i a'nâḳü'l-fecereti ve'l-buġât ẓıllullâhi'l-ma'bûd ḫalîfeti ṣâḥibü'l-maḳâmü'l-maḥmûd pâdişâh-ı mu'aẓẓam ve şehen-şâh-ı ekrem şevketlü ḳudretlü kerâmetlü mehâbetlü efendimiz ḥażretlerini imdâd-ı Ḫıżr-ı tevfîḳ ile ser-i her şer olan ṭâ'ife-i yeñiçeriyânıñ maḥv u ilġâsına muvaffaḳ buyurduḳları miṣillü 'an-ḳarîbi'z-zamân bi'l-cümle

a'dâ-yı dîn ve ḫavene-i şer'-i mübîne ġâlib-i muṭlaḳ ve envâ'-ı fevz ü nuṣrete eḥaḳḳ eylesin. ومازال كهفا للانام مؤيدا وهذا دعاء للبرية شامل

Ẕikr-i Ser-encâm-ı Baḳiyyetü's-Süyûf-ı Eşḳıyâ

Şeḳâvet-pîşegân-ı yeñiçeriyânıñ At Meydânı'nda ṣabren ve ḍarben ve Et Meydânı'nda 'unveten ve ḫarben i'dâm ḳılındıḳlarından mâ-'adâ, ser-'askerî Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed 'İzzet Paşa ve bostancıbaşı ve ṭopçubaşı ma'rifetleriyle sû-be-sû i'dâm ve tersânede ser-pençe-i gelû-gîr-i muḥniḳa ile kârları itmâm ve pîş-gâh-ı bâb-ı hümâyûnda ref'-i ḫıyâma ḳadar medde'l-eyyâm ḍarb-ı ḍarâ'ib-i cezâ ile 'ibret-nümâ-yı naẓar-gâh-ı ḫâṣ u 'âm ḳılınıp, a'dâdı taḳrîben merâtib-i âlâfı tecâvüz eden esâfil-i erâẕiliñ ferden-ferdâ esâmî-i nâ-fercâmların şebt ü iḥṣâ, ḳırṭâs-ı sefîd-gûn-ı ẓafer-nâmeyi tesvîd-i nâ-becâ ḳabîlinden olmaġla, faḳat muḥarrik-i silsile-i fesâd olduḳları bi't-taḥḳîḳ At Meydânı'nda i'dâm u ifnâ olunup, bi'l-münâsebe ẕikirleri sebḳ eden ṣanâdîdden ġayri şem'-i livâ-i şeḳâ-iltivâya cem' olan eşḳıyâ-yı siyeh-rûzeniñ ṭarîḳ-i baġy u ṭaġâda kendilere pîşvâ ittiḫâẕıyla eşkinci taḥrîrinden ṣoñra iḳrârları üzere iḥdâṣ-ı fitne niyyet-i bâṭılasıyla çâr-sûy-ı kebîrde vâḳi' Kerpiç Ḫanı'nda tertîb eyledikleri meşveret mecma'ına dâḫil olan cemretü'l-fesâd-ı kânûn-ı ḍalâl ve bâzî-gede-i fitnede er başı vü ṣâḥib-maḳâl olanlar ile vaḳ'a-i sâbıḳalarda ḳâtil-i maẓlûmîn olup bu def'a, "beşşiri'l-ḳâtile bi'l-ḳatli" //161// sırr-ı ḳaṭ'iyyü'l-müfâdına maẓhar düşen erbâb-ı vebâliñ beyân-ı 'ibret-'ayânıyla iktifâ olundu. Ez-cümle Ḥabîb Odabaşı nâm şaḫṣ ki hîzem-i şerer-efşân-ı fesâd-ı ocaḳ ve bîḫ-i muġaylân-ı şiḳâḳ u nifâḳ olup, ya'nî ḫaşerât-ı neferât 'ale'l-'umûm başına döner ve fi'l-meṣel tünd-bâd-ı nefes-i taḥrîk ü iftitânı şem'-i fürûzân-ı âfitâba ṭoḳunsa söner, düb-sîret ü bed-ṣûret bir bî-ḥayâ idi. Şaḫṣ-ı merḳûm çend-sâl muḳaddem ṣûret-i ṣadâḳatde görünmekle, müsâvî-i 'aded-i "Yezîd" olan otuz bir cemâ'aṭiñ odabaşılıġından bi'l-iltifât iḫrâc ve silaḥşorân-ı ḫâṣṣa silkine idrâc olunmuş idi. Lâkin, "Sengde muẓmer olan âteşe âb itmez eṣer" meşrebesince müstaġraḳ olduġu deryâ-yı iḥsân-ı pâdişâhî, nîrân-ı ṭuġyân-ṭabî'isine bâ'iṣ-i inḫimâd ve zimâm-ı iltifât-ı şehriyârî, çâr-pây-ı nefs-i ḥarûnuna sebeb-i inḳıyâd ol-

mayıp, bu def'a vuḳû'a gelen vaḳ'ada medḫali olan iş erleriniñ dâ'ire-i meşveretlerine dâḫil ve ser-ḥalḳa-i esâfil olduġu ve leyle-i vaḳ'ada meydân-ı ehl-i ṭuġyâna varıp, "ayaḳdaşlar, pây-ı tecebbürüñüze ḳaṭ'â inkisâr-ı tereddüd ü tezellül 'ârıż olmasın, göreyim sizi Ḥacı Bekṭâş Ocaġı'nı uyandırıñ ve âteş-gede-i istikbârı yandırıñ, ocaḳ nâmı dem-i ḳıyâma ḳadar ḳalḳmaz" diye sâde-levḥân-ı cühelâ-yı eşḳıyâya verdigi iġvâ, rüfeḳâsı olan küştenîlerden bi'l-istinṭâḳ taḥḳîḳ olunup, ḥattâ eşkinci taḥrîri esnâsında kendüye ṭaşrada bir maḥalliñ mübâya'acılığı verilmiş iken bî-pervâ bâb-ı 'âlîde ketḫudâ bey ḥużûruna girip, "ol maḥalliñ maḥṣûlü dûn ve benim ḥavṣala-i vaḳ' u şânımdan bîrûn olmaġla, onuñ yerine Selânîk mübâya'asını isterim" diye maḳâm-ı lecc ü 'inâdda ḳıyâm etmesi ve "me'mûriyetiñiziñ zamânı ḥulûl etdi, niçün gitmezsiñiz" diyenleriñ kimine "mevâni'-i şer'iyyem" ve kimine "dügünüm vardır, bitmeyince gidemem" diyerek aġır ḍavranması, mutaraṣṣıd-ı furṣat-ı mefsedet olduġunu işrâb //162// u ifhâm edip, ḥâṣılı her cihetle müstaḥaḳḳ-ı nekâl ü 'uḳûbet olduġundan râyet-i ẓafer-peyker-i nuṣret-eseriñ bâbü's-sa'âdeye naṣbı günü ḫâ'in-i mezbûr der-i devletden ref' u dûr ve Rûmili ser-ḥadâtından bir maḥalle nefy nâmıyla ṭard u mehcûr ḳılınıp, ḳafâsından fermân-ı ḳażâ-cereyân ile ta'yîn olunan mübâşir Baba Ṭaġı'nda yetişdigi ânda ser-i bî-sâmânı beden-i bedinden cüdâ ve beş on gün mürûrunda pîş-gâh-ı bâb-ı hümâyûnda endâḫte-i meydân-ı 'ibret-nümâ oldu.

Ol cümleden biri daḫi Naḳılcı Muṣṭafâ dedikleri 'alem-güşâ-yı mefsedet, dîgeri Sarḫoş Muṣṭafâ denilen bed-şöhretdir ki ẕikr-i kerîh-i mûriṣü'ṣ-ṣudâ'ları sebḳat etmişdir. Gûşe-gîr-i iḫtifâ olan eşḳıyâları mütenekkir ḳıyâfetle sû-be-sû cüst ü cûya me'mûr ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleriniñ ḳahvecibaşıları Ḫotinli 'Oṣmân Aġa evvelâ merḳûm naḳılcınıñ Naḫl-bend civârında kâ'in ḫâne-i idbâr-âşiyânesini taḥarrî edip, ba'dehu merḳûmuñ menkûḥası olan 'acûze-i müte'alliḳa Ḳoca Muṣṭafâ Paşa ḳurbunda vâḳi' bir ḳarınıñ evine girdigini bi't-taḥḳîḳ varıp her ne ḳadar ol ḫânede olan şerîrât-ı nisâ taḥarrîye mümâna'at ve feryâd u fiġânla, "ḫânemizi başmaḳ ne demekdir?" diye şemâtet etmişler ise de imâm-ı maḥalle ve ahâlî ma'rifetleriyle her ṭarafını geregi gibi arayıp ve ṣûret-i ye'sle mu'âvedet üzere iken bir ḳaç ḳarı üzerine ḳu'ûd ile gûyâ muḥârasa ṣadedinde olduḳları bir sepet ṣandıġıñ ḥareketi gözüne ilişip, ḳuflünü

küşâd eyledikde şaḫṣ-ı maṭlûb, küşâde-ser ü bürehne-pâ içinde ẓuhûr edicek hemân yine kilidini berçîde ve ol ḥâl ile pîş-gâh-ı âṣaf-ı dîv-bende getirilip ṣandıḳdan iḫrâc ve sezâ-vâr olduġu 'itâbla iz'âc ḳılındıḳdan ṣoñra, keyfiyyet-i 'ibret-nümâsı ḥużûr-ı mehâbet-nüşûr-ı hümâyûna inhâ olunmaġla, ẓuhûr eden fermân-ı şehen-şâhî üzere pâdişâh-ı muẓaffer-sipâh, Silaḥ-dâr Aġa Yeri denilen dâ'ire-i fâḫirede taḫt-nişîn-i 'adâlet //163// iken hey'et-i me'ḫûẕasıyla irsâl olunduḳda, naẓar-gâh-ı saṭvet-penâhlarında bostancıbaşı 'Oṣmân Aġa ṣandıḳdan iḫrâc ve emr-i hümâyûn ile tîr-i ilzâma âmâc edip, "baḳa naḳılcı, bâ'iṯ-i ḥayât-ı 'âlem olan pâdişâhımız efendimiz mâ-teḳaddemden beri ta'dâd olunmaz seyyi'âtıñızı 'afv birle 'inâyât-ı bî-ġâyâtlarına cümleñizi müstaġraḳ buyurmuşlar iken böyle def'aten meydâna çıḳardıġıñız fitne-i şenî'aya sebeb ne oldu?" diye 'itâb eyledikde, ṣaded-i inkârda ba'żı türrehâta başlayıp tekrâr bostancıbaşı aġa, "hele naḳılcı hem-pâlarından taḥḳîḳ olunmuşdur ki, vaḳ'a günü başına cem' etdiġiñ veled-i zinâlara ehl-i 'ırżıñ ḥaremlerini esîr etdirip ebkârını onar ġuruşa ve şeyyiblerini beşer ġuruşa ṣatdırmaḳ üzere ortalıġa dellâllar ṣalıveren ḫâ'in sen degil misin, bunu inkâra mecâliñ var mı?" dedikde, "vâḳı'â celb-i ḥaşerât içün ol feżâḥata cesâret eden ben idim" diye ḥużûr-ı 'adâlet-ẓuhûr-ı imâmü'l-müslimînde cürmüne i'tirâf u iḳrâr eyledikden ṣoñra ṭaraf-ı müstecmi'u'ş-şeref-i salṭanatdan sübḥâne'l-ḳâdirü'l-ḳahhâr bir ḳaç gün muḳaddem "şehre ṣıġmam, der iken şimdi bir żîḳ ṣandıġa ṣıġmış" diye ḳahr-ı eşḳıyâya teşekkür buyurulup ba'dehu ḳaldırılıp bostancıbaşı maḥbesinde gizlendikleri yerlerden bir ṣûretle aḫẕ olunan pâ-dâşlarından sâlifü'ẕ-ẕikr Sarḫoş Muṣṭafâ ve esîr pazarında ḳahvesi olan Babaṭaġlı dedikleri nekbetî ve otuz bir gürûhundan Ḥacı Süleymân ve Memiş Bayraḳdâr nâm eşḫâṣ-ı ḫabâ'iṯ-tev'em ile çend-eyyâm birbiriyle hem-dem-i bezm-i nedem olduḳlarından ṣoñra naḳilciniñ Ḳadırġa Lîmânı'nda kâ'in dükkânı öñünde ve Sarḫoş'uñ Ḥasan Paşa Ḫanı ḳarşısında boyunları uruldu. Naḫılcı ḥaḳḳında 'İzzet Efendi'niñ dediği ḳıṭ'a-ı 'ibret-tali'adır:

"Mânend-i naḫl-ı mûm naḳılcı dedikleri
Kendin ṣanurdı sûḳ-ı şecâ'atda ser-firâz

Zenbûr-ı fitne idi sönüp 'âḳıbet ḳovan
Ṣandıḳda balmumı ṭopı oldı o fitne-sâz"

//164// Mârru'z-zikr Babaṭaġlı, muḳaddemâ müteveffâ Ḥâlet Efendi'niñ ni'am-ḫorde ve kerem-dîde e'azz-ı ḫıdmet-kârlarından iken, mûmâ-ileyhi fedâ ya'nî ocaḳlı ṭarafına süḫan-çînâne ve münâfıḳâne naḳl-i ḥavâdiṯ belki ifk ü iftirâ ve îḳâẕ-ı fitne-i nâ'imeye ḳadîmen ve ḥadîṯen ictirâ etmiş maḳûleden olduġu müteḥaḳḳıḳ olarak cezâ-yı lâyıḳını bulmuşdur.

Ammâ vaḳ'a-i mâżiyelerde ḫurûc-'ale's-sulṭân âṣim-i 'aẓîmini irtikâbla gûş-ı fitneyi ta'rîk eden ṭâ'ife-i şaḳiyye baḳiyyesinden biri Eginli Ḳaraḳulaḳ Bekir'dir ki bundan aḳdem Üsküdâr'da ḳaṣṣâb ḳanâdârıyken ref'-i livâ-i şeḳâvet-inṭivâ ile Ḳâḍî Paşa merḥûmuñ dâ'iresini berhem-zede-i dest-i ġâret ḳılan kilâb-ı nihâb ṭaḳımınıñ ser-gerdelerinden idügi her çend unudulmuş şey degil ise de iġmâż-ı 'ayn-ı dehr-dîde ber-ser ve iltifât-ı çarḫ-ı nâ-hemvâr-ı dûn-perver ile bir taḳrîb ḥaşekiyân-ı ḫâṣṣa zümresine dâḫil ve giderek berây-ı maṣlaḥat ḳaraḳulaḳlıḳ derecesine vâṣıl olmuş idi. Lâkin bu eyyâmda ḳurulan dîvân-ı ḳażâ el-ḥaḳ ki aḥkâm-ı rûz-ı cezâdan numûne-nümâ olmaḳ mülâbesesiyle inhizâm-ı buġâtıñ haftasında ḫâ'in-i mezbûr daḫi Burûsa'ya iclâ ve arḳasından mübâşir irsâliyle maḥrûse-i mezbûrede vacûd-ı şıḳlet-nümûdu izâle vü ifnâ olundu.

Eski zorbalar baḳiyyesinden biri daḫi Irġad Pazarı'nda mecma'-ı fesede olan ḳahve-ḫâne ṣâḥibi ser-i cem'-i evġâd-nefs ṭurnacısı 'Ömer nâm şaḳî ve biri daḫi ḳafesçiler keṯḫudâ Aḥmed nâm baġîdir ki keṯḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî Muṣṭafâ Refîḳ Efendi merḥûmuñ ḫânesi eṭrâfında olmaları taḳrîbi dâ'imâ ni'metini yiyip ve 'aṭiyye-i vefîresini alanlardan iken 'Alem-dâr Paşa vaḳ'asında pala ḍarbıyla şehîd eden ḳâtillerden olmalarıyla merḳûm 'Ömer, bostancıbaşı maḥbesinde boġulup 'adem deryâsına ilḳâ ve merḳûm Aḥmed, Irġad Pazarı'nda ḳatl ile mışdâḳ-ı sırr-ı cezâ ḳılındılar. //165// Ḥattâ ḳafesçiniñ menzili taḥarrî olunduḳda merḥûmuñ nehb etdikleri emvâli baḳiyyesinden biraz eşyâ ẓuhûr etmişdir.

Eskileriñ biri daḫi İçil mütesellimi Aḥmed ki âş-pezân-ı ḳazġân-ı iftinân olan ustalardan be-taḫṣîṣ otuz sâli ḫılâlinde rıżâ-cûy-ı dîn ü devlet olan ve yeñiçeri aġası Meḥmed Efendi'yi 'urża-i ḫançer-i ġadr eden ġaddârlardan olup muḳaddemâ çorbacılar ḳaṭârına girmiş ba'dehu ḳapucubaşılıḳla çıḳarılıp bu esnâda İçil mütesellimliğiyle ṭaşrada bulunmuş ise de cünḥa-i sâbıḳasından başḳa zîr-destinde olan fuḳarâ-i livâ-i meẕkûra

mizâc-ı ẓulm-imtizâcı teḳâżâsıyla eyledigi ta'addî vü tecâvüzünüñ def'i istirḥâmıyla ẓuhûr eden şükât ve seyl-i çeşmlerini revân eden bükât müẕekkir-i icrâ-yı cezâ-yı mâ-fât olmaġla, celâdet-rîz-i ṣudûr olan fermân-ı 'âlî mûcibince Ḳaramân vâlîsi ṣadr-ı esbaḳ 'Alî Paşa ḥażretleriniñ ma'rifetleriyle maḥallinde i'dâm ve ser-i maḳṭû'u evâ'il-i ẓi'l-ḥiccede der-bâr-ı şevket-ḳarâra gelip, bâb-ı hümâyûn ḫâricinde maṭrûḥ-ı ḫâk-i intiḳâm ḳılındı.

Ġarîbe: Sâbıḳu'l-beyân Ṭurnacı 'Ömer'iñ menzili Üsküdâr'da olmaġla, onuñ ve ol ṭarafda kâ'in sâ'ir eşḳıyânıñ aḫẕına ta'yîn olunan mühür-dâr-ı ḥażret-i ṣadâret-penâhî 'Abdü'l-laṭîf Efendi semtini taḥarrî ederken şehîd-i mûmâ-ileyh Refîḳ Efendi merḥûmuñ ba'de-vefâtihi kerîmesini tezevvüc etmiş olan silaḥşorân-ı ḫâṣṣadan Naẓîf Aġa'ya keyfe-me'ttefaḳ râst gelip, merḳûmuñ menzilini su'âl eyledikde, Naẓîf Aġa daḫi mâ-sebaḳdaki ḳabâḥat u cinâyetinden bî-ḫaber olaraḳ ḫânesine delâlet etmekle ma'nâda veliyy-i ḳatîle müte'alliḳiñ sevḳiyle ber-vech-i muḥarrer ġavṭa-ḫor-ı girdâb-ı iḫtıṣâṣ olduġu umûr-ı ittifâḳıyye-i 'ibret-engîzdendir.

Eshâm ḫalîfesiniñ veled-i nâ-ḫalef ve pûr-ı bî-şu'ûr-ı eclefi ile baş muḥâsebe ḳaleminde defterci olan şâkir-i zümre-i küttâbdan olup ṭâ'ife-i //166// ṭâġiye-i merḳûme ile ḳaṭ'â münâsebetleri olmayaraḳ yalñız ülfetleri töhmet iken merḳûm defterci ḳışla mütevellîsi olmaḳ taḳrîbi ġayret-keşân-ı yeñiçeriyândan ve ser-defter-i ketîbe-i fitne-cûyândan olup, ḥattâ 'Alemdâr Paşa hengâmesinde başına serdengeçdi destârı geçirip ol hey'et-i murdâr ile bir ḳaç gün ḳalemine âmed-şüd etdigi unudulmayıp ve ḫalîfe-zâde-i hûş-âzâde daḫi ḫilâf-ı rıżâ-yı peder ḫod-be-ḫod leyle-i vaḳ'ada miyân-ı meydân-ı eşḳıyâda püşt ü pâ urduġu taḥḳîḳ olunmaġla, bâb-ı hümâyûnda ikisiniñ birden cezâları tertîb olundu.

Ẕikr-i Ba'żı Mübeşşirât ve Keyfiyyât-ı Ḫavârıḳ-âyât Der-İnhizâm-ı Eşḳıyâ-i Yeñiçeriyân

İşbu bâbda her ferd isti'dâdı miḳdârı tefe''ül ü rü'yâ ve ilhâm-ı Ḫudâ şıḳlarıyla birer ḫârikaya muṭṭali' u âgâh olup cümle mesmû'ât ye-

gân yegân şebt-i kırtâs-ı beyân olunmaḳ dâ'ire-i vus'dan dûr ve nâ-ḳâbil-i żabṭ-ı suṭûr olmaġla hemân "el-ḳaṭretü tedüllü 'ale'l-ġadîr" işrâbı dâ'iye-i terk-i ıtnâb olaraḳ teberrüken ve teyemmünen ber-vetîre-i numûne bir ḳaç ṣûreti ṣaḥîfe-pîrâ-yı imlâ oldu.

Cümlesinden eşmeli budur ki, vaḳ'ayı istimâ eden her bir ehl-i 'ırż u nuṣretiñ merâyâ-yı ḳulûbu jeng-peẕîr-i ḫavf u ḫaşyet olmayıp, henüz ḫânelerinden ḫurûc etmeksizin cümlemiziñ ẕihnine bilâ-te'emmül hemân-dem livâ-i sa'âdeti iḫrâcla üzerlerine mütevâsiyetü'l-aḳdâm-ı iḳtiḥâm olunduḳda, pûyân-ı feyfâ-yı fenâ vü inhizâm olacaḳları ilhâm olunup, ṭâ'ife-i eşḳıyâ-i bî-felâḥ şâki's-silâḥ olaraḳ memerr-i nâs olan esvâḳ u bâzâr ve maḥallât aralarına ṭolmuş ve seng-i reh-i 'ubûr olmuş iken miyânlarından üçer beşer uġrayıp sâye-i livâ-i şerîfde müstaẕill-i emn ü emân olmuş idik. Her ne ḳadar sebb ü düşnâma cür'et etmişler ve iḫâfe ile ircâ' semtine gitmişler ise de bi-ḥıfẓı sübḥânehu ḳatl ü i'dâm gibi ḥarekete cesâret edemeyip mücerred ṭalebe-i 'ulûmdan bir bî-günâhı ve defter-dâr-ı esbaḳ El-ḥâc //167// Yûsuf Efendi'niñ baş çuḳa-dârı olan maẓlûmu Sulṭân Aḥmed Ma'bedi meydânında ve 'alâ-rivâyetin bir ḳaç kimesneyi daḫi Sulṭân Bâyezîd eṭrâfında şehîd etdiler. Bunlardan mâ-'adâ bir aḥadı maġdûr-ı seyf-i ḫayf edemeyip fakaṭ Ṣıdḳî-zâde Efendi'niñ imâmı müderrisînden Şeydâ Efendi ḳażiyyeden bî-ḫaber olaraḳ 'ale's-seḥer sâḥil-ḫâne-i müşârün-ileyhden ḫânesine gelirken, eşḳıyâdan meydân-ı şeḳâvete giden bir sürü ḫanâzîre teṣâdüf etmekle, "işte ta'lîm-i cenge fetvâ veren ṭaḳımdandır" diyerek bî-çâreniiñ üzerine şütûm ile hücûm-ı kelb-âyîn ve yer yer ḫavâle-i sikkîn-i kîn ve püşt-ber-zemîn edip, "kârı tamâm oldu" diye terk etmişler ise de ṣavn-ı İlâhî ile żararsız yerinden bir ḳaç cerîḥadan ġayri nesne olmayaraḳ selâmetle ḫânesine resân ve esnâ-yı muḳâtelede daḫi ṭaraf-ı ehl-i nuṣretden ancaḳ yirmi beş ḳadar kimesnede cüz'îce 'alâmet-i cerḥ nümâyân olaraḳ bu vechile 'avn-i Bârî yârî vü 'ayân oldu.

Ve minhâ, semt-i Üsküdâr'da sâkin ser-beste-i zencîr-i 'aşḳ-ı İlâhî Ulayıcı Meḥmed nâm meczûb-ı ḫaḳîḳî ki ekşeriyâ ṣamt u sükût zebân-ı ḥâli ve envâr-ı kerâmetle eşrâf, żamîr-zîver-i nâṭıḳa-i bâli idi, vaḳ'a günü ṭalî'a-i envâr-ı ṣabâḥ, tertîb-sâz-ı hezîmet-i ketîbe-i revâḥ olmadan ya'nî çîn-seḥer 'acele ile Üsküdâr maḥkemesine gelip nâ'ib-i bâb Naḳîb-zâde Seyyid 'Alî Efendi'ye ḫiṭâb ile, "mevlânâ, İstanbul'da ḳırḳ dört ḳapusun-

da Ḥacı Bekṭâş bugün göçdü, varıp namâzını ḳılacağım, siz de tedârükde oluñ" diye irâde-peymâ-yı semt-i 'avdet ve bu ṭarîḳle inhizâm-ı eşḳıyâya remz ü işâret etmiş olduġu nâ'ib-i mûmâ-ileyh ve sâ'ir ḫademe-i maḥkeme-i muḥkiyyeden menḳûl ve ḥadd-i tevâtüre mevṣûldür.

Ve minhâ, Ṭop-ḫânede Ḳapu İçi nâm mevżi'de kâ'in mescid-i şerîfiñ mü'ezzini silsiletü'z-zeheb-i ṭarîḳat-ı 'aliyye-i naḳş-bendiyye 'alâ-sâdâtihâ taḳdîsâtü'l-aḥadiyye dil-bestegânından Ḥacı 'Oṣmân Efendi nâm pîr-i ṣafvet-irtisâm, vaḳ'adan iki gün muḳaddem vâḳı'a-i //168// ṣâdıḳasında görür ki, âsitâne-i 'aliyyeniñ esvâḳ u maḥallâtı ḫas u ḫâṣâk ile toptolu olup, emr-i tenkîs ü taṯhîrine me'mûr olaraḳ cümlesini süpürüp baḥre ilḳâ ve derûn-ı İslâmbol'u ḳalb-i velî gibi muṭahhar u mücellâ ederek bîdâr olur ve yine çeşm-i ḥaḳîḳat-bîni ḫâb-âlûd olup müşâhede eder ki, kebîr ḳazġanlar ile 'âṣûrâ ṭabḫ edip 'âmmeye ziyâfet eder. 'Aleṣ-ṣabâḥ aḥibbâsından 'arabacıbaşı Ḥasan Aġa'ya varıp ma'nâları hem naḳl ü taḳrîr ve hem muḳteżâsı, "benim nâmım 'Oṣmân olmaġla zübde-i sülâle-i âl-i 'Oṣmân ve âb-ı rûy-ı cihân-bâniyân olan pâdişâhımızıñ ḫâr-ı dâmen-gîr-i salṭanat olanları cümleten izâle vü tedmîr birle devlet-i 'aliyyeyi taṯhîr eder, ammâ ṭabḫ-ı 'âṣûrâ sünnet-i Ḥażret-i Nûḥ 'aleyhi ṣalatü'ṣ-sebûḥ olup, ya'nî sefîneleri vâṣıl-ı sâḥil-i selâmet olduḳda sefînede olan baḳiyye-i ḥubûbât-ı mütenevvi'adan ṭabḫ olunup ümmet-i nâciyelerini iṭ'âm buyurduḳları ṭa'âm-ı mübârek olmaġla, bu daḫi 'alâmet-i selâmet ve işâret-i ḥuṣûl-i âsâyiş ü ni'metdir" diye ta'bîr etmiş olduġunu aġa-yı mûmâ-ileyh rûz-ı vaḳ'ada Yalı Köşkü'nde ṣadr-ı a'ẓam u bedr-i efḫam ḥażretlerine mülâḳât etdigi gibi, "şöyle bir mübeşşire vardır, bi-luṭfihi ta'âlâ izmiḥlâl-i eşḳıyâda ḳaṭ'â iştibâh u mirâ buyurmayıñ" diye rü'yâları ḥikâyet ve müşârün-ileyh ḥażretleri daḫi âṯâr-ı fîrûzu ẓuhûr u bürûza başladıḳda, Sulṭân Aḥmed Ma'bedi'nde erkân-ı salṭanatı 'arabacıbaşı aġaya işâret birle, "bana ma'nevî dest-gîr ve fi'l-ḥaḳîḳa mişkât-ı ḳalbime pertev-baḫş-ı tenvîr olan işbu aġadır" diye tebşîr buyurdular.

Ve minhâ, ṭâ'ife-i menḥûsa-i merḳûmeniñ mebde-i fesâd ve rediyyü'l-ma'âd olanlarından ba'de'l-inhizâm aḫẕ olunanları, "yâ leytenî küntü türâbâ" menzilesinde cürmlerini iḳrâr u i'tirâf ederek, "bizim me'vâ-yı encâmımız böyle ḫarâb ve ser-i bî-sâmânımız endâḫte-i türâb olacağı bedîhî vü bî-irtiyâb olduġundan başḳa Et Meydânı'nda iken mecma'ımıza

medenî-hey'et bir ẕât-ı bâ-kerâmet ẓuhûr edip bî-pervâ, "ey ma'şer-i eşkıyâ, //169// işbu şurû' etdigiñiz kâr-ı nâ-ṣavâb ḫilâf-ı rıżâ-yı Rabbü'l-erbâbdır, vazgeçiñ, nihâyeti nedâmet ve 'âḳıbeti ḫasâretdir, ḳarîben belâñızı bulur ve aṣl u fer'iñizle müżmaḥil olursuñuz" diye üç nevbet gidip gelip naṣîḥat eyledi, ḳaṭ'â ışġâ etmedik, ba'dehu Serrâc-ḫâne başına ṭoġru vardıġımızda ol ẕât-ı hidâyet-bedîd öñümüze çıḳıp evvelki kelâmlarından şedîd mebânî-i naṣâyiḥi teşyîd ḳılmış iken ḳulûb-ı ḳâsiyemiz ḳabûl-i ḳavl-i sedîd ḳılmadıġıñdan ġayri, öyle bir vücûd-ı mes'ûda i'dâm ḳaṣdıyla hücûm eyledigimizde dîdemizden nûr-ı başîretimiz gibi nihân u nâ-bedîd oldu" diye yegân yegân âh-ı serd-i nedâmetle naḳl ü beyân eylediler.

Ve minhâ, ṣâḥib-i kelime-i eşḳıyâ olanlar ṣûret-i 'işyânı bu ṭarafda beynlerinde ba'de't-tertîb, Edirne'de olan yoldaşlarını taḥrîk-i ġaraż-ı fesâd-'arażıyla içlerinden birini nihânî tesrîb etmiş olmalarıyla, ol eşerr-i ebter daḥi sür'atle varıp mevżû'-ı ḥoḳḳa-i dehânı olan semm-i helâhil-i iftitân ya'nî kelime-i şerr-i şerer-feşânı yoldaşlarına neşr ü taḳrîre başlar başlamaz,

ایزد چو بناکرد بحکمت دل و جان
در هر عضوی مصلحتی کرد نهان

گر مفسدتی دیده نبودی ززبان
محبوس نمیکرد بزندان دهان

ḳıt'ası nâṭıḳa-pîrâ-yı ḥaḳîḳat-mâhiyeti olan ḳuruyacak dili ṭutulur ve nigâh-ı ḥayret-âlûd ile ḥayvân-ṣıfat baḳar ḳalır, her çend hem-zebânları tedbîr ü devâsına sa'y etmişler ise de fetḥine çâre bulamayıp tâ intişâr-ı ṣît-i inhizâm-ı eşḳıyâya ḳadar öylece dehen-beste ve ifâdât-ı fesâdâtı nühüfte ḳalıp, ba'de'ş-şuyû' açıldıḳda geldiginiñ keyfiyyetini istiġfâr-künân taḳrîr ü beyân etmiş olduġu ġarîbe olaraḳ maḥrûse-i mezbûreden der-i devlete inhâ olundu. Ve ḳıs 'aleyha'l-bâḳî.

Beyân-ı Müceddidiyyet-i Pâdişâh-ı Zamân Medde Ẓılluhu İlâ Âḫiri'd-Devrân

Bu maṭlab-ı nefîs ve mebḥaṣ-ı feyż-enîsi işbât maṣlaḥatında ber-ṭarîḳa-i //170// tavṭi'a ḥadîs-i müceddid-i dîn şerḥinde 'ulemâ-yı a'lâmıñ pî-

râye-i mü'ellefâtı olan dürer-i ġurer-i aḳvâli beyân, lâzım-ı ẕimmet-i muḥarrir-i keşîrü'n-noḳṣân olmaġla aḳvâl-i esâṭîn-i dîn ber-vetîre-i icmâl naḳl ile gül-çihre-i ṣaḥâ'if-i fetiḥ-nâme tezyîn olundu:

قال سيد البشر عليه و على آله واصحابه صلوة الله و سلامه ماانصلت الاذن بالخبر
ان الله يبعث لهذه الامة على رأس كل مائة سنة من يجدد لهما دينها

İşbu ḥadîṯ-i şerîf-i beşâret-taḥdîṯiñ râvîsi Ebû Hüreyre raḍiyallâhu ta'âlâ 'anh ḥażretleri olup kemele-i muḥaddiṯîn-i kirâmdan Ebû Dâvud Sünen'inde ve Ḥasan bin Süfyân Müsned'inde ve Bezzâz ve Ṭaberânî Evsaṭ'da ve İbni 'Adiyy Muḳaddimetü'l-Kâmil'de ve Ḥâkim Müstedrek'de ve Beyhaḳî Medḫal'de taḫrîc birle ṣıḥḥatinde bi'l-cümle ḥuffâẓ-ı ḥadîṯ ittifâḳların taḫrîr ve ba'ṯ ü taḳdîr ile tefsîr etmişlerdir. 'Abdu'r-Ra'ûf El-Münâvî Câmi'-i Ṣaġîr şerḥinde "tecdîd-i dîn, sünnet ü bid'at beynini farḳ ve 'ilmi teksîr ve ehlini nuṣret ü i'âne ile tevḳîr ve erbâb-ı bid'ati kesr ü teẕlîl ve ḳahr u taḥḳîrden 'ibâretdir" demişdir. Ḥâṣıl-ı ma'nâ-yı ḥadîṯ-i şerîf, Cenâb-ı Erḥamü'r-râḥimîn bu ümmet-i merḥûmeye intifâ' ḥuṣûlü içün tefaḍḍülen ve iḥsânen her re's-i mi'ede ġâyet celîlü'l-ḳadr, ekşer-i arżda nâfiẕü'l-emr, ḳâ'im-bi'l-ḥucce, dâfi'-li'l-bid'a, nâṣır-li's-sünne, ḳâmi'-li'l-miḥne nâfi'-li'l-ümme olan ẕevâtı ba'ṯ ü taḳdîr edip ol daḫi bi-tevfîḳihi'l-mübîn hemîşe ḥabl-i metîn-i şerî'at-ı Seyyidü'l-mürselîn ve 'urvetü'l-vüṯḳâ-yı sünnet-i seniyye ve ṭarîḳat-ı Ḫâtemü'n-nebiyyîn 'aleyhi's-ṣalâtü ve't-teslîm ilâ yevmi'd-dîn'e i'tişâm birle ẕuhûr eden bida' u fiten ve sâ'ir mefâsid ü miḥeni ref' u ḳam' ile fesâdâta inṣırâm ve bi'l-cümle maraż-ı vehn-i dîn ü şerî'at mübtelâlarına ḥakîmâne 'ilâc ile bür'-i tâm gelip aḥkâm-ı şerî'at-ı seniyye-i Nebeviyye niẓâm ve a'lâm-ı ṭarîḳat-ı behiyye-i Muṣṭafaviyye ḳıyâm bulur. Zîrâ ḥażret-i Vâcibü'l-vücûd si'a-i raḥmet ü cûduna binâ'en 'ibâd-ı pâk-nihâdını //171// imtiḥân mu'âmelesiyle mübtelâ ḳıldıġı miḥene menḥi muḳârin buyura gelmişdir. Nitekim ḥadîṯ-i şerîfde: ان الله عند كل بدعة كيد بها الاسلام وليامن اوليائه يذب عن دينه buyurulmuşdur ki me'âli "Ḥażret-i Ḥaḳ 'azze ve cell, her bid'at ḳatında ki ol bid'at sebebiyle ehl-i islâm âlûde-i keyd ü mekr olalar, evliyâsmdan bir velî ya'nî bir nâṣır-ı dîn ü şerî'at iḳâme eder ki, ol nâṣır naḳmet-i bid'atı ni'met-i şerî'at üzerinden ẕebb ü def' u men' eyler" demekdir ve minḥat daḫi miḥnet miḳdârıncadır. Nitekim nihâyet re's-i mi'ede gelecek miḥnet-i cesîme-i

deccâl-i dâl muḳâbelesinde aḥkâm-ı şerî'at-ı Ḥażret-i Sulṭânü'l-enbiyâ 'aleyhi ve 'aleyhimü'ṣ-ṣalavât ve't-taḥâyâyı icrâ içün minḥat-ı 'aẕîme-i nüzûl-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm olsa gerekdir.

İmâm-ı Ġazâlî ḳuddise sırruh ḥażretleri "Munḳıẕ 'Ani'ḍ-Ḍalâl" nâm kitâb-ı ṣavâb-irtisâmında, "on bir sene iḫtiyâr-ı 'uzlet ve îṯâr-ı gûşe-i ḫalvet etmiş iken yine beyne'l-enâm neşr-i envâr-ı 'ulûma mu'âvedet etdim, sebeb bu oldu ki, ḫalḳıñ ol evânda bünyân-ı îmânı tîşe-i nefs ü hevâ ile müşrif-i ḫarâb olduġunu görüp kendimi ise bi-'inâyetillâhi ta'âlâ keşf-i şübehde muḳtedir buldum, lâkin keşf-i şübeh-i ḫalḳ benim iḳdâm-ı mücerredimle olmayıp belki bir sulṭân-ı mütedeyyin-i ḳâhiriñ himmetine be-her-ḥâl muḥtâc olmaġla bu ḫâṭıra vü tevaḳḳufda iken bi-luṭfihi sübḥânehu sulṭân-ı 'aṣr u zamânda daḫi dâ'iye-i meẕkûre ḥareket ederek baña emirleri ṣudûr ve aṣḥâb-ı ḳulûb u müşâhedâtıñ müşâverât u işârâtı ẓuhûr edip, Ḥażret-i Bârî ta'âlâ ve teḳaddes işbu mi'ede ya'nî beş yüz başında ḫall-i işkâl-i erbâb-ı ḍalâli baña taḳdîr buyurdu. Nitekim ber-manṭûḳ-ı ḥadîs-i şerîf, "her re's-i mi'ede Cenâb-ı Ḫudâ 'azze ve 'alâ dîni tecdîd ü iḥyâ eder" diye ḥadîṯ-i ṣaḥîḥ-i sâlifü't-taḥrîri naḳş-ı ḥarîr-i tasṭîr etmişlerdir.

'Uẕemâ-yı 'ulemâ-yı Şâfi'iyye'den İbnü'l-Eṯîr, Câmi'u'l-Uṣûl'ünde taḥrîr eder ki, "işbu ḥadîṯ-i şerîfiñ te'vîlinde 'ulemâ-yı eslâf ẕâhib-i ṭuruḳ-ı //172// iḫtilâf oldular. Ba'żıları ḫuṣûṣa ẕehâb ile kendi meẕhebi ṭarafına meyl ederek müceddidi meẕhebiniñ müctehidine ḥaṣr eyledi ve ba'żıları 'umûma ḥaml eyledi. Evlâ olan daḫi 'umûmdur, zîrâ ḥadîṯ-i şerîfiñ manṭûḳu müceddidiñ bir olmasını iḳtiżâ etmez, gâh vâḥid ve gâh müte'addid olur. Ümmetiñ fuḳahâ-i kirâm ile umûr-ı dîniyyede intifâ'ları egerçi 'âmm ise de ġayrileriyle daḫi intifâ'ları olduġu mâ-lâ-kelâmdır."

Uli'l-emr ve muḥaddiṯîn ve ḳurrâ ve meşâyiḫ gibi ki bunlardan her ṭâ'ifeniñ nef'-i ḫâṣı der-kârdır. Zîrâ ḥıfẓ-ı dîn-i mübînde aṣl u esâs, ḳânûn-ı siyâseti icrâ ile beṣṣ-i 'adl ü naṣfetdir ki onuñla dimâ-ḥaḳn u ta'addî-i nâs men' olunup iḳâmet-i ḳavânîn-i şer'iyyeye ḳudret ḥâṣıla olur. Bu ise ancaḳ uli'l-emr ve selâṭîn vaẓîfesidir. Ve aṣḥâb-ı ḥadîṯiñ edille-i şer' olan eḥâdîṯi żabṭ ve Ḳur'ân'ıñ ḥıfẓ-ı ḳırâ'ât u rivâyât ve enfâs-ı ḳudsiyye erbâbı olan meşâyiḫiñ ṣalâḥ u taḳvâ ve iṭâ'at-ı uli'l-emr ve imâmü'l-müslimîne ḫaṣṣ u terġîb ve ḫilâfından zecr ü terhîb ile nef'leri muḳarrerdir.

İmdi, her re's-i mi'ede 'ulûm-ı şettâ-yı mezkûrede ma'rûf u meşhûr, müşârün-ileyh bi'l-benân olan zevât ki dîn ḫıdmetinde bulunalar, onlara daḫi ḥaml olunsa aḥsen ve ḥikmete eşbeh olduġu rûşendir.

Pes mi'e-i ûlâda uli'l-emrden müceddid 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz ḥażretleri, sâniyede Me'mûn, sâliṣede Müḳtedir Billâh, râbi'ada Ḳâdir Billâh, ḫâmisede Müstaẓhir Billâh diye ḫulefâyı yâd ve müctehidîn ü muḥaddiṣînden ve ḳurrâ vü meşâyiḫden meşhûr-ı âfâḳ olan zevât-ı vâlâ-ṭabaḳâtı zikr ü ta'dâd etmişlerdir.

İmâm Süyûṭî, İbnü'l-Eṣîr'iñ işbu kelâmını risâlesinde tafṣîlen naḳl edip ve Münâvî daḫi Câmi'u'l-Uṣûl'den naḳl ile, "evlâ olan 'umûmdur, zîrâ ḥadîṣ-i şerîfde vâḳi' "men" lafẓı elfâẓ-ı 'umûmdan olup vâḥid ve cem'a ṣâdıḳ olmaġla müceddidiyyet yalñız fuḳahâya maḫṣûriyyet iḳtiżâ etmeyip uli'l-emr ve sâ'ire şâmil olur" demişdir.

Ve'l-ḥâṣıl, erbâb-ı umûr-ı dîniyyeniñ //173// her ṣınfına maḫṣûṣ bir nef' olup birisi bulunmadıġı taḳdîrce ol ṣınfına maḫṣûṣ olan nef'iñ in'idâmı cihetinden dîne vehn gelmekle be-her-ḥâl 'umûma ḥaml olunmaḳ evlâdır.

Bu ṣûretde ba'ṣ-ı müceddidde ḥikmet ancaḳ bida' u fiten ve sâ'ir mefâsid ü miḥen ve inḳıtâ'-ı dîn ü şerî'ata dâ'ir ne ḳadar vehn-i maraẓları var ise indifâ' bularaḳ ümmete terettüb-i intifâ' ḳażiyyesinden 'ibâret olmaḳ lâzım gelip ve ḫuṣûṣât-ı mezkûreyi itmâm daḫi evvelâ uli'l-emr olan sulṭân-ı ẓî-şânıñ iḳdâm u ihtimâm, ba'dehu onuñ sâye-i baṭş u ḳuvvetinde vüzerâ vü ḳużât ve ehl-i tefsîr ü ḥadîṣ ve fıḳh u uṣûl ve ḳırâ'at u rivâyet ve sâ'ir ve maṣlaḥat-ı du'â ve istid'â-yı nuṣret-i Ḫudâ içün etḳıyâ ve ṣuleḥâ ve eṭibbâ ve aṣḥâb-ı aḳlâm ve ümenâ ve ehl-i siyâset ve ehl-i iḥtisâb u kiyâset ve ḳavd-ı 'asker 'ilminde[39] mâhir umûr-ı ḥarbiyyeye vu-

39 "İlm-i ḳavd-ı 'asker" ol 'ilmdir ki, 'askeri ne ṣûretle tertîb etmek gerek ve 'asker aḥvâlini żabṭ ve erzâḳını tehyi'e ve şücâ'ı cebândan ve aḳviyâyı żu'afâdan temyîz ve aḳviyâ vü şüc'âna żu'afâya olan iḥsândan ziyâde ikrâm etmek ve şecî'leriñ envâ'-ı luṭf u iḥsân ile ḫâṭırların ele alıp iḳdâma meyl ü sa'y etdirmek ve iḳtiżâ eden elbise-i ḥarbiyye ve silâḥlarını ve sâ'ir mühimmâtı yerlü yerinde ḥâżırlamaḳ ve 'adûya ḫayr u felâḥ ile fâ'iz olmaḳma'rażında 'askere zühd ü ṣalâḥ üzere olup ẓulm ü ta'addî etmemelerini emr etmek ve bunların emṣâlini bildirir. (Müellifin notu).

ḳûfu vâfir kimesneler ve sinîn-i 'adîdeden beri veḳâyi'-dîdeler ve erbâb-ı tecrübe vü tedbîr ve ṣecî' u bahâdır u dilîr ve bi'l-cümle aṣḥâb-ı 'uḳûl ü efkâr ve 'asâkir-i kerrâr ve bunlarıñ naẓâ'iriyle olur.

Vechü't-Taḫṣîṣ Be-Re's-i Mi'e:

İmâm Bedrüddîn, Ehdel-i Marżiyye nâm risâlesinde ve ġayrileri daḫi resâ'ilinde yazdıḳları üzere re's-i mi'e ekṣeriyâ inḳırâż-ı 'ulemâ ve ḥareket-i a'dâ vü ḫuṣamâ ve muḫalaṭa-i bida' ma'a's-sünen ve sâ'ir fiten ü miḥen gibi fitne-i 'aẓîmeniñ bi-ḥikmetillâhi ta'âlâ maẓanne-i vuḳû'u olup, ẓuhûr-ı fiten daḫi dîne vehn îrâṣ etmekle müceddidîniñ ẓuhûrları re's-i mi'eye taḫṣîṣ olunmuşdur. Ve fi'l-ḥaḳîḳa mi'ât-ı sâbıḳa re'slerinden gâh meẕheb ü i'tiḳâda müte'alliḳ ḍalâl ve gâh 'ulemânıñ taḳlîl ü ḳatline dâ'ir iḫtilâl gâh 'aẓîm ġalâ ve onuñ sebebiyle nice dürlü belâ ve gâh sâ'ir fiten ü miḥen ve envâ'-ı esbâb-ı ḥazen ẓuhûr etdigini ṣiḳât-ı müverriḫîn beyân ve şârih-i Câmi'-i Ṣaġîr İbni 'Alḳamî şeyḫi Süyûṭî'den nâḳılen mi'e-i ûlâda Ḥaccâc, ṣâniyede mes'ele-i ḫulḳ-ı Ḳur'ân, ṣâliṣede Ḳarâmiṭe, râbi'ada Mıṣır'da müsemmâ bi'n-naḳîż Ḥâkim Bi-emrillâh nâm mülḥidiñ tecebbür ü istikbârı, //174// bilâd-ı Şâmiye ve Ḳuds-i Şerîf'i ṭâ'ife-i Efrenciñ istîlâsı, sâdisede ḫurûc-ı Cengîz-i fitne-engîz, sâbi'ada ẓuhûr-ı Timurleng. ṣâminede Venedik keferesiniñ bilâd-ı islâmiyyeden Endülüs'ü istîṣâli fitenini ta'dâd u 'ayân etmişlerdir. Muḥarrir-i ḥaḳîr derim ki, mi'e-i sâbi'ada müceddid-i dîn, ebu'l-meġâzî ceddü's-selâṭîn 'Oṣmân Ḫân Ġâzî ṭâbe serâhu; sekiz yüz içinde müceddid-i dîn ve mü'eyyid-i devlet Ebu'l-feṭḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ce'aletü'l-cennete meṣvâhu; ṭoḳuz yüzde eben-'an-ced müceddid, Sulṭân Süleymân Ḫân 'alâ ervâḥihim revḥ u reyḥân ḥażerâtı olduḳları bî-reyb ü gümândır.

İbni Ebî Ḫâtem tefsîrinde ve İbni 'Asâkir târîḫinde 'Abdullâh bin 'Ömer ve'l-'Âṣ raḍiyallâhu ta'âlâ 'anhdan mervî olan, **ما كان منذ كانت الدنيا رأس مائة سنة الا كان عند رأس المائة** emr-i eserini taḥrîr etmişlerdir. İşbu eser-i mu'teber-i ḥikmet-bâliġa-i ṣamedâniyye muḳteżâsınca re's-i mi'e ẓuhûr-ı fitneye maḥal olduġunu te'yîd ve binâ-yı müdde'âyı teşdîd eder. Eser-i meẕkûruñ ma'nâsı, "dünyâ ḫulḳ-ı ibtidâsından beri bir yüz sene başı ol-

madan illâ ol re's-i mi'e 'indinde bir emr-i 'aẓîm ya'nî bir ḥâdiṯe mevcûde oldu" demekdir.

Beyân-ı Mebde'-i Re's-i Mi'e Der-Ḥadîṯ-i Şerîf

Münâvî Câmi'-i Ṣaġîr Şerḥi'nde, "ḥadîṯ-i şerîfde olan re's-i mi'e, mevlidü'n-Nebî 'aleyhi's-ṣalâtü ve's-selâmdan yâḫud ba'ṯ-ı sa'âdetlerinden yâḫud hicret-i seniyyelerinden yâḫud dâr-ı beḳâya teşrîf ü rıḥletlerinden olmaḳ muḥtemeldir" diye terdîd ve Ṭabaḳât mü'ellifi Mevlânâ Sübkî ile ġayrileri hicretden olmasına ḳaṣr ile sebîke-i rivâyâtı ol vechile sikke-bend-i tefrîḳ etmişlerdir. Lâkin 'alâ külli't-teḳâdîr ḥadîṯ-i şerîf ile eṯer-i laṭîf-i meẕkûr beyninde tenâfî görünüp, ya'nî ḥadîṯ-i şerîfde re's-i mi'e ümmet-i merḥûme zamânında demek olup, eṯerde ise ibtidâ-i ḫulḳ-ı dünyâdan beri //175// olduġu ẓâhirdir. Devlet-i ebed-müddet-i 'Oṯmâniyye meşâyiḫ-i islâmmdan Minḳârî-zâde Mevlânâ Yaḥyâ Efendi merḥûmuñ müceddid ḥadîṯinde ḳaleme aldıḳları risâle-i mufaṣṣalasındaki taḥḳîḳi üzere münâfât-ı meẕkûre bu vechile tevfîḳ olunur ki, "ḥadîṯde olan "re's-i mi'e" daḫi ibtidâ-i ḫulḳ-ı dünyâdan demek olup, "li-ḥâẕihi'l-ümmet"den maḳṣûd muṭlaḳâ ümmet-i dîn ü islâm ile mü'evveldir. Fe-emmâ ümmet-i Muḥammed demek ise evvel-i ḫulḳ-ı dünyâdan beri her re's-i mi'ede bir emr ẓuhûru eṯer nâṭıḳ olduġu üzere ma'hûd olmaġla, her ser-sâl-i mi'e 'indinde ol emriñ def' u ref'i içün Cenâb-ı Ḥaḳ sübḥânehu ve ta'âlânıñ bu ümmete müceddid ba'ṯı faẓl u iḥsânı olduġun ḥadîṯ-i şerîfle Faḫr-ı 'âlem ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem beyân buyurmuş olurlar". Bu ṣûretde ḥadîṯ-i şerîfle eṯer-i meẕkûr beynlerinde muvâfaḳat mütebeyyine olur.

Bundan ṣoñra ḫafî olmaya ki muḥaḳḳıḳ Münâvî'niñ, "re's-i mi'eden murâd, taḳrîben re's-i mi'edir" dedigi üzere re's-i mi'e vaẓ'an 'aḳd-i evveline ya'nî ibtidâsına iṭlâḳ olunduġu gibi 'örfen re's-i mi'eye ḳarîb olan mertebeye daḫi ḥaml olunur. Ḥattâ ḥadîṯ-i şerîfde olan "'alâ" kelimesi ve eṯerde vâḳi' "'inde" lafẓı ḥaml-i meẕkûruñ ṣıḥḥatine ḳarîne-i vâżıḥadır. Zîrâ "'alâ" kelime-i isti'lâ ve "'inde" ism-i ḥużûr u ḳurbdur. Ve

yine mestûr olmaya ki re's-i mi'e evveline ve ḳarîbine ıṭlâḳ olunduġu miṣillü âḫirine daḫi ıṭlâḳ olunur, "rü'ûs-ı âyât" gibi ki "evâḫir-i âyât" ma'nâsınadır. Ḥażret-i mefḫar-ı mevcûdât 'aleyhi'ṣ-ṣalâtü ve's-selâm, "Allâhu 'aẓîmü'ş-şân beni re's-i erba'în üzere ba'ṯ buyurdu" mefhûmunda elken-kün-i fuṣaḥâ-yı 'Arabü'l-'Urebâ olan ḥadîṯ-i mu'cize-ârâlarında re's-i erba'în, âḫir-i erba'în ma'nâsına olaraḳ şâhid-i müdde'âdır. Lâkin âḫir-i şey'e re's ıṭlâḳı âḫir olduġu cihetden olmayıp belki bir şey'-i mümteddiñ iki ṭarafı olup her bir ṭaraf re's olduġu i'tibâriyledir.

//176// Ve bu daḫi ma'lûm ola ki mehere-i 'ilm-i târîḫ ḳavillerince ṣâḥib-i mi'eniñ ẓuhûru târîḫ-i vilâdetiyle müteṣaddî-i umûr-ı cumhûr olduġu vaḳitden e'amdır, ya'nî ikisine daḫi ṣâdıḳdır. "Ve iẕâ kâne'l-emrü keẕâlik", ya'nî şerâ'iṭ-i müceddid bâlâda yegân yegân serd ü beyân olunan aḥvâl olduġu 'ayân oldu ise âḫir-i 'aḳd-i mi'e-i sâbıḳa ya'nî biñ yüz ṭoḳsan ṭoḳuz sâl-i ferḫunde-fâl-i feyż-iştimâlinde pertev-baḫş-ı maṭla'-ı vücûd ve evâ'il-i mi'e-i lâḥiḳa ya'nî biñ iki yüz yirmi üç sene-i 'amîmetü'l-meymenesinde râḳımu'l-ḥurûfuñ, Târîḫ: "İtdi Maḥmûdü's-siyer Sulṭân 'adl ile cülûs" mıṣrâ'ı nâdî olduġu üzere, ṭırâzende-i erîke-i 'adl ü cûd olup, Anaṭolu ve Rûmili diyârlarında türeyip her biri müstaḳillen birer fitne-i cihân ve yalñız birisiniñ def' u izâlesi müceddidiyyete aṣdaḳ-nişân olan bir alây türidi ve bir sürü celâlîleri ve şecere-i ḫabîṯe-i Ḳarâmiṭe'den münşa'ib olup müddet-i medîde sed-fiken-i ṭarîḳ-i ḥuccâc olan Vehhâbî-i bed-meẕheb dâhiyesini, 'ale'l-ḫuṣûṣ ber-manṭûḳ-ı tevârîḫ-i 'âlem öteden beri bir biri içinde müdġam hezârân fiten ü sitemleri müsellem tafṣîl-i çi-gûnegî-i fesâdlarından bir şemmesi bâlâda mesṭûr-ı ḳalem-i râstî-raḳam olan yeñiçeri ḳavmi gibi bir bî-âr fiten-i rûzgârı bir anda târ u mâr edip, el-ḥaḳ Keçeci-zâde 'İzzet Molla Efendi'niñ,

"Peder-i pâdişeh-i 'aṣra velîdir dirler
Vaḳ'a-i def'-i levend ile idüp istidlâl

Ya niçün oġlı anıñ olmaya ḳuṭb-ı 'âlem
Bitdi 'ahdinde ocaḳ gibi anıñ emr-i muḥâl"

ḳıṭ'a-i ġarrâsı nâḳıle olduġu üzere Şeyḫ-i Ekber ḳuddise sırruhu'l-ezher ḥażretleriniñ Bülġa nâm kitâb-ı müsteṭâbda selâṭîn-i 'iẓâm ḥażerâtı ḥaḳlarında yazdıḳları ḳavl-i ṣıḥḥat-evvele taṭbîḳen ḳuṭb-ı felek-i kerâmet ve merkez-i dâ'ire-i velâyet olduḳları bî-iştibâh olan ve bir ḳaç ḳarndan beri mizmâr-zen-i envâ'-ı fiten olarak şerâre-i nâr-ı //177// ḍalâletleri her ṭarafdan beyt-i metîn-i 'aḳîde-i müslimîni ṣarıp külliyen sûzân etmek niyyet-i 'âṭılesinde olup, keyfiyyet-i aḥvâl-i ilḥâd-me'âlleri zîrde mesṭûr Bektâşî nisbet-i kâẕibesiyle der-be-der-seyr-i vâdî-i idbâr olan mülḥidleri ḳahr-ı ḳahhârânesi iḥâṭa ve ṭarîḳ-i ḥaḳdan seng-i ezâyı imâṭe eden,

سلطان سلاطين المشرقين مولى خواقين الخافقين اعظم ملوك العالم المطلع
بفطنته على دقايق العلوم والحكم مجدد قوانين الاسلام فى المائة الواقعة
بالعقد الثانى عشر باذل الاحسان على من غاب من نظره و من حضر منية
مقدام ومنية قادم اذا اخذ السيف الصقيل او القلم صاحب الخط الموفور من
مواهب الملك الغفور قاصم الاعادى وقاسم الايادى حائز المأثر الملكيه الذى
اذعنت لاوامره ونواهيه الحركات الفلكيه حافظ بلاد الله وعباد عباده منقذ
الضعفة عن الظلمة بسيف جهاده من اطاعه فهو مجتهد مصيب و من عصاه
فماله فى الاخرة من نصيب البحر رشحة من رشحات احسانه والشمس لمعة
من لمعات سنانه المؤيد بلطائف الطأييدات الربانيه الملهم بشرائف الالهامات
السبحانيه الذى قيل فى شانه

"Maḥmûd oldı ḥâṣılı her ḥâl-i salṭanat
'Adliyle ol şehen-şeh-i ṣâḥib-kerâmetiñ"

Ya'nî, pâdişâh-ı 'aẓîmü'l-câh ve şehen-şâh-ı fütûḥât-dest-gâh, ما برح من شمول انصافه كدر الدهر مبدلا بصفائه وجفائه معوضا بوفائه efendimiz ḥażretleriniñ müceddid-i dîn ve mu'în-i müslimîn olduḳları ke'ş-şems fî hevâciri's-semâ ẓâhir ü hüveydâ olur. Nice müceddid-i mücidd olmazlar ki, bâlâda memşûḳ yerâ'a-i muḥarrir-i faḳîr olan 'alâmât, şân-ı ma'âlî-nişânlarına ṣâdıḳ olunduġundan başḳa tecdîd-i dîn-i mübîne medâr olan erkân-ı dîn ü devletiñ gerek şer'iyye ve gerek dîvâniyye gerek ḳalemiyye ve gerek seyfiyye her bir me'mûr olduḳları umûru bi'l-fi'l yegâne rü'yetde ṣâḥib-i iḳtidâr bir müfred-i rûzgârdır.

"Gelür her yüz yıl içre dîni bir tecdîd ider nâṣır
Bunuñ gibi müceddid biñde biñ ancaḳ gelür nâdir"

"Devletin ber-devâm ḳıl yâ Rab
'Ömrini müstedâm ḳıl yâ Rab

Ẕeyl-i ṭûmâr-ı 'ömri ola dühûr
Neşr-i 'adl ile tâ zamân-ı nüşûr"

//178// Tezyîl

Der-i 'aliyyede muḳîm düvel-i Efrenciye elçileri ṭarfetü'l-'aynda inhizâm-ı eşḳıyâyı görüp kemâl-i istiġrâb ile, "âyâ bu ne şekil ḥüsn-i tedbîr ve bu ne gûne feṯḥ u teshîrdir" diye beynlerinde söyleşip bâb-ı 'âlîye tebrîki ḥâvî taḳrîrler taḥrîr ve "esbaḳda Rusya ḳıralı olan Petro'nuñ devletlerine muḳaddemâ mâni'-i nizâm olan Esterlic nâm 'asker-i ḳadîmini hezâr meşâḳḳ ile maḥv u izâle etmekle târîḫlerinde şöhretini a'lâ etmişler ise de bu vâḳı'ada pâdişâh-ı islâm-penâh ḥażretlerini târîḫlerimizde bu maḳûle maṣlaḥat-ı 'aẓîmeye muvaffaḳ olmuş mülk-dârân mecmû'unuñ fevḳine yazmaḳ iḳtiżâ eder" diye eṭrâfa ġazate evrâḳı neşr ü tesyîr etdiler. Her çend onlarıñ şehâdetlerine iḥtiyâcımız olmadığı bedîhî ise de, الفضل ما شهدت به الاعداء dâ'iyesince bu fıḳra daḫi ḫılâl-i süṭûra tasṭîr olundu.

Ẕikr-i Ḳaṣîde

Evvel-bahâr-ı gülistân-ı 'irfân olan işbu evân-ı füyûżât-cûşânda semt semt 'andelîbân-ı ḫoş-âvâz-ı belâġat ve ṭaraf ṭaraf dem-keşân-ı naġme-perdâz-ı feṣâḥat,

"Metâ'-ı ma'rifet geldi revâcın buldığı demler
Zer-efşân eylesün bülbüller evrâḳ-ı gülistânı"

zemzemesiyle ḳubbe-i nüh-ṭâḳ-ı âsumâna velvele ṣalıp bi-ḳadri'l-isti'dâd, mübeyyin-i tebrîk-i feṯḥ-i mübîn, kimi 'Aynî Efendi gibi meṩnevî ve kimi ḳıṭ'a, kimi târîḫ ve kimi ḳaṣîde birer naẓm-ı dil-nişîn ile vecîbe-i teşekkürü edâ ve bu taḳrîb ile //179// tezyîn-i mecâmi'-i üdebâ ḳılmışlar ise de,

"Ser-firâz-ı şu'arâ-yı 'ulemâ
Kiçeci-zâde-i 'İzzet-pîrâ"

cenâblarınıñ meclâ-yı sehlü'l-mümteni'den cilve-ger ve dîvân-ı âsumânda şaḥâyif-pîrâ-yı suṭûr-ı kevâkib olan ḥüsn-i niẓâm-ı Ṩüreyyâ ile berâber olup, ser-â-pâ beyân-ı ḥaḳîḳat-i ḥâl ve fihris-i 'ibret-nâme-i aḥvâl olduġundan başḳa, muḳaddemce eşkinci taḥrîrinde iġrâ-ı aṣḥâb-ı cihâd ve te'mîn-i erbâb-ı fesâd żımnında, "Oldı şâh-ı 'âleme münḳâd ceyş-i müslimîn" târîḫini müştemil olup,

"Öyle münḳâd oldı kim şâh-ı cihâna 'askeri
Olmadı 'aṣr-ı Süleymân Ḫân-ı ġâzîden beri"

maṭla'ıyla,

"Ḳalmayup tâb u feri az ḳaldı kim birden söne
Âteş-i ġayretle yanmışken ocaġ-ı yeñçeri

İnḳıyâd itdi uġur-ı dînde ser virmege
Hâcı Bektâş-ı Velî ocaġınıñ serverleri

Kim iderse ittifâḳ-ı dînden meyl-i nifâḳ
Şübhesiz câsûsdur şer'an hederdir demleri

Oldı dünyâlar ḳadar 'asker musaḫḫar emrine
Olsa dünyâlar nola Maḥmûd Ḫân'ıñ kişveri

'Âlemi bî-minnet-i Risṭû musaḫḫar eyledi
Ḥaḳ aña bir günde virdi şevket-i İskender'i

Şübhe itmezdik muḳaddem ḳalmadı ẓandan eṩer
Feyż-i rûḥâniyyet-i Şâh-ı rüsuldür yâveri

Câhidû emriyle me'mûr ola tâ kim ehl-i dîn
Ġâlib olsun düşmana yâ Rab o şâhıñ 'askeri"

ebyât-ı sihr-âyâtını ḥâvî olan yirmi yedi beyit ḳaṣîdesinde meger bâ-ilhâm-ı Ḫâliḳu'l-beşer bilâ-reviyyetin ve fikrin işbu feṯḥ-i fîrûzîye dâ'ir vâḳı'a olan işâret-i ان من الشعر لحكمة و ان من البيان لسحرا eseri manṭûḳ-ı şerîfince bir laṭîfe-i ġaybiyye-i pür-'iber olmaġla ol ilhâmı ḥâkî bu def'a sebt-i ṣaḥîfe-i ḫayr-a'mâl ḳıldığı ḳaṣîde-i naẕîdesi her çend ṭavîlü'z-zeyl ise de,

درنزد هوش هر سخنی کان بود بلیغ
چون زندکی خوشست اکرچه مطولست

îcâbınca bi-tamâmihâ zîver-i suṭûr-ı maḳâl ḳılındı.

//180// Vehiye Hâẕihi

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Oldı ẓâhir mu'cizât-ı Ḥażret-i Peyġamberî
Gördiler dünyâda kâfirler 'aẕâb-ı maḥşeri

2 Vaṣfımı Ḥaḳ görmedi lâyıḳ gürûh-ı fitneye
Ḥaḳlarında eyledim inşâd naẓm-ı dîgeri

3 Bâġiyândan ḳıldı istirdâd Ḥaḳ târîḫimi
Lâyıḳ oldı medḥime sâ'ir ṣunûf-ı 'askerî

4 Oldı şâh-ı 'âleme münḳâd ceyş-i müslimîn
Var imiş târîḫimiñ 'İzzet meger kim erleri

5 Müslimân olsaydılar târîḫimi redd itmeyüp
Anlar olurlardı ceyş-i müslimîniñ maẓharı

6 Fâl-i devletmiş didim az ḳaldı kim birden söne
Kül gibi ṣavruldı külliyyen ocaġınıñ aḫkeri

7 Eylediler ittifâḳ-ı dînden meyl-i nifâḳ
'Âḳıbet oldı heder ol bâġiyânıñ demleri

8 Ṭoplanup bir gice Et Meydânı'na ḫınzîrler
Baḳ neler ekl itdi ḳazġandan kilâb-ı serserî

9 Başdılar Aġa Ḳapusı'n olmayız 'asker diye
Ṣûret-i me'lûfe üzre eyleyüp ġâret-gerî

10 Ḳaṣd idüp aġaların i'dâma bed-peymânlar
Döndiler 'âdetleri üzre yine sözden geri

11 Başdı Bâb-ı Âṣafî'yi bir süri yaġmâ-gerân
Gitdi ṣadr-ı a'ẓamıñ her neyse zîb ü zîveri

12 Cevher-i îmân ile ḳaldı o merd-i dîn-dâr
Neylesün mü'min olan dünyâdaki sîm ü zeri

//181//

13 Vaḳ'ayı teblîġ idüp nezd-i veliyyü'n-ni'mete
Ḳoydı ḫâḳân-ı cihânıñ yolma cân u seri

14 Der-'aḳab pâşâları bi'ẕ-ẕât da'vet eyleyüp
İki destûr oldılar ol âṣafıñ fermân-beri

15 Müfti-i dîn-i mübîn atdı sarâya cânını
Yek-vücûd oldı alup bir nice ḳâḍî-'askeri

16 Ṭoplayup ṭâliblerin a'lâm ṣaf ṣaf geldiler
Oldı erbâb-ı ġazânıñ her birisi rehberi

17 Müfti-i ma'zûller kim çâr imâm-ı dîndür
Naḳş-ı pâyı anlarıñ müslimleriñ tâc-ı seri

18 Anlarıñ cem'iyyeti resmen muḥâl iken Ḫudâ
Rükn-i dîn-veş bir yere cem' itdi ol beş cevheri

19 'Asker-i sâdât ile geldi naḳîb-i muḥterem
Baḥr-i raḥmetden Ḫudâ gösterdi mevc-ï aḥdarı

20 Ṣardı merhem yâre-i mülke ṭabîb-i pâdişâh
Kesdi dârû-yı dirâyet ile ol derd-i seri

21 Mîr 'Ârif Mîr Yaḥyâ Mîr Raḥmî cem' olup
Mîr Ḳadrî Mîr Ṭâhir anda buldı Ca'feri

22 Geldi Sa'dullâh Ḥamdullâh Efendiler daḫi
Ol semâda Ferḳadân gördük o iki dâderi

23 Ṭutdı müftîye o gün ḳavl-i imâmeyni daḫi
Muḳtedâ-yı ḫusrev-i 'âlem bilenler anları

24 Yüzleri maḥşerde aḳ olsun ricâl-i devletiñ
Oldılar bu ḳara günde pâdişâhıñ yâveri

//182//

25 Müẕnib ü bed-kâr isem de raḥm idüp Ḥaḳ ẕüllime
Gördi ol cem'iyyete şâyeste 'abd-i aḥḳarı

26 Geçdi Yalı Köşki'ne cennâta 'azm eyler gibi
Baġladılar ṣafların deryâda ṭopçı 'askeri

27 Ḫumbara ocaġını Allâh ber-ḫurdâr ide
Anları gördükçe şâhıñ patladı düşmenleri

28 Cem' olup tersâneli keştî-i dîn ü devlete
Her biri şevket-sarây-ı şâha atdı lengeri

29 Ṣaçdı âteş açılup güller gibi bostâniyân
Her birisi oldı bâġ-ı devletiñ verd-i teri

30 Eyleyüp teşrîf şevketle emîrü'l-mü'minîn
Sîneye gül-ġonca-veş aldı livâ-yı aḥdarı

31 Şer'ine ḳıldı tevessül ol melâẕ-ı müslimîn
Mültecâ itdi livâ-yı Ḥażret-i Peyġamberi

32 Ḳıldı ta'lîm-i veṣâyâ ol vekîl-i Muṣṭafâ
İtdi irsâl-i seriyye ḳahr içün kâfirleri

33 Serv-i bâġ-ı dîn olan sancaġı çekdi mü'minîn
Câmi'-i Ḫân Aḥmed oldi ḥıṣn-ı emn-i 'askerî

34 Naḫl-i ṭûbâsı livâ-yı Ḥażret-i Faḫr-ı rüsul
Ṭâḳ-ı cennetdir ḳıyâs itdim görince minberi

35 İki âṣaf kim Ḥüseyn ile Meḥemmed-nâmdır
Ṣadr-ı a'ẓam itdi me'mûr ol iki şîr-i neri

36 Üç müşîr-i ekreme târîḫdir ġâzî vezîr
Olsa şâyân her biriniñ zîver-i engüşteri

37 Mu'cizât-ı Ḥażret-i Peyġamberîdir gûş idiñ
Eyleyim tavṣîf icmâlen ġazâ-yı ekberi

//183//

38 Aldılar der-ân Yezîdândan Ḥüseyn'iñ âhını
Yâd idince nâm-dâşm leşker-i ser-'askerî

39 Yandı cânlar sû-i ta'bîr ise de ma'ẕûr ola
Ḳışlanıñ dâr-ı ḫalâya döndi âḫir her yeri

40 Ḥaḳ Ta'âlâ şâh-ı devrânı muvaffaḳ eyledi
Farż idi la'net ocaġa iki yüz yıldan berî

41 Zorba ḳalḳa zorba ḳalḳa ḳalḳdılar âḫir bütün
Ḥamdü-lillâh seyf-i dîn ref' eyledi şûr u şeri

42 Maḥż-ı şerr idi ocaġ-ı fitne-engîz-i Yehûd
Baḳsaña bî-hûdemi dirdi 'Arablar "Yenşerî"

43 Levḥ-i maḥfûẓından Allâh sildi ocaġ ismini
Eşḳıyânıñ nâmı ṭayy oldı dürüldi defteri

44 Anlarıñ mümkin degildir baġy u ṭuġyânın beyân
Ḥamdü-lillâh yüzlerine söylenildi ekserî

45 Taḫt-ı şevketden sekiz şâh-ı cihânı ḫal' idüp
Ḳırdı Mevlâ sâ'irîne baġy iden ẓâlimleri

46 Gitdi cevr ü ġadr ile üç dâne Sulṭân Muṣṭafâ
Şerbet-i câm-ı şehâdet ile ḳandı lebleri

47 Aḥmed İbrâhîm Meḥemmed hem de 'Oṣmân u Selîm
Ḫal' olundılar cihân olmuş iken fermân-beri

48 Şâh-ı devrâna dimez mi rûḥ-ı 'Oṣmân-ı şehîd
Bir ġazâ itdiñ ki ḫoşnûd eylediñ Peyġamberi

49 Ḫân Murâd ol ḳahramâna böyle itmez mi ḫiṭâb
Âferîn ey rûzgârıñ şeh-süvârı şaf-deri

//184//

50 Ṣît-i iḳbâlin Ḫudâ bir rütbe efzûn itdi kim
Âsumânı dûşına ṭabl itmez ednâ mehteri

51 Seyr idiñ İstanbul'uñ âsâyişin günden güne
Çünki anlar idi her çarḫ-ı fesâdıñ miḥveri

52 Şükrine ol pâdişâhıñ Ḥaḳ muvaffaḳ eylesün
Tâ ki ṭurduḳça ṭura seccâde-i Peyġamberî

53 Eyledi tecdîd-i şevket devlet-i islâmiyân
Şarḳ u ġarbı feṭḥ ide yâ Rab mu'allem 'askeri

54 Refte refte ġazveler tebrîkini taḥrîr ide
Yazdı 'İzzet bendesi vaṣf-ı ġazâ-yı ekberi

İşbu ḳaṣîde-i ferîdeyi mektûbî-i ṣadâret-penâhî ḫulefâsı üdebâsından 'İzzet Câvid Efendi enẓâr-ı i'tibâra sezâ-vâr olur ḥayṣiyyetle taḫmîs ve ḥaḳḳa'l-inṣâf beytü'l-ḳaṣîd-i hünerin mi'mârî-i ḥüsn-i ḳabûl-i büleġâ ile te'sîs etmekle muḳâbelesinde ṭarîḳ-i feyż-refîḳ-i ḫâcegân-ı dîvâna bi'l-ilḥâḳ emṣâl ü etrâbına tâziyâne-i eṣvâḳ olmuşdur. Mevâlî-i fiḫâm-ı feżâ'il-irtisâmdan Şerîf Paşa-zâde Sa'îd Bey'iñ iżmiḥlâl-i ocaġa bulduġu târîḫ-i bî-naẓîrdir: "Ḳışla ṭopdan yandı hep ḳaḳnûslar oldı helâk". Şâ'ir-i mâhir Elma'î Seyyid 'Aynî Efendi'niñ târîḫlerindendir: "Bîm-i âb-ı seyf-i Ḫân Maḥmûd ile söndi ocaġ". Ketebe-i dîvân dâniş-mendânından Dâniş Bey nâm şâ'ir-i cüvân-ṭab' u ẕekâvet-irtisâm vaḳ'a-i ḫayriyyeye "Ġazâ-i Meḥemmed Selîm" fıḳrasını târîḫ düşürüp işbu ḳıṭ'a ile medîḥa-gûy-ı ḥażret-i ṣadr-ı benâm olmuşdur:

"Söndi ocaġı yeñçeriniñ oldı bî-nişân
Maḥmûd Ḫân'ıñ eyleye 'ömrin füzûn Ḫudâ

Âṣâr-ı ṣıdḳ-ı ṣadr-ı güzîndir bu vaḳ'a kim
Târîḫ olur ġazâ-i Meḥemmed Selîm aña"

Ṭard-ı Eşḫâṣ-ı Meſsedet-İḫtişâṣ Ez-Dârü's-Salṭanatü'l-'Aliyye Vuḳiyet 'Ani'l-Âfât ve'l-Beliyye

Ḥikmet-şinâsân-ı tedbîr-i //185// medîne vü menzil olanlara ḫafî degildir ki, maḥżâ luṭf-ı İlâhî olaraḳ mıḳnâṭîsü'l-ḳulûb-ı pîr ü bernâ olan selâṭîn-i 'iẓâm ḥażerâtı rûḥ-ı cism-i mülket ve maṣlaḥat-ı şer'iyye vü dîvâniyye tesviyesine me'mûr olanlar ile 'asker ve ehl-i ticâret ü zirâ'at, erkân-ı bünyân-ı beden olan 'anâṣır-ı erba'a meṣâbesinde olup, erkân-ı meẕkûreniñ mertebe-i ṭabî'atlarından ḫurûc ve aḥadühümâ âḫere ġalebe ve ḥayyiz-i dîgere vülûcları cism-i hey'et-i ictimâ'iyyeniñ mübtelâ-yı esḳâm u 'ilel ve âlûde-i ṭabṭâb-ı envâ'-ı ḫalel olmasına bâ'iṣ olmaġla, işbu mizâc-ı ḥikmet-imtizâcıñ ḥıfẓı, 'ale'l-ḫuṣûṣ erbâb-ı zirâ'atıñ müstaḳarr u me'vâsı olan bâdiye vü ḳurâda âsâyiş-i ḥâl ile devâm u istiḳrârları mücerred her bir umûru ḥâvî vaż'-ı İlâhî olan ḳânûn-ı şerî'at-ı muṭahharanıñ iḳ-

tizâ-yı ṣavâb-mażâsını icrâ ile olur iken, bir zamândan beri ba'żı mâni'-i ḳavî, siyyemâ miyân-ı ḫalḳda ocaḳ zaḥmeti ve ṭaşra 'illeti denilen dâ-i devvâ gibi ebdân-ı dâr u diyâra müstevlî olan ocaḳ seyyi'esi taḳrîbi idâre-i dolâb-ı niẓâm-ı 'âlem degil müṭâla'ası bile dâ'ire-i fesîḥatü'l-aḳṭâr-ı ḫayâlden ṣad-merḥale dûr ve nîk-ḫâhân-ı dîn ü devlet gül-çihre-i ḥüsn-i tedbîr müşâhedesinden mehcûr olaraḳ, eṭrâf u eknâfdan kimi ṣûrî ve kimi żarûrî terk-i evkâr u evṭân ederek belde-i ṭayyibe-i İstanbul bir alây ḫaşerât ile melyân ve ber-ḳâ'ide etrâk u ekrâd müzâḥamesiyle dârü'l-lüṣûṣ gibi ḥasret-keş-i emn ü emân olmuş idi. Maḳarr-ı salṭanatda muṭlaḳâ keşret ise ḳaḥṭ u ġalâ ve şûriş ü ġavġâ-âsâ müstetbi'-i ġavâ'il-i eşnâf-ı mażarrat olduġundan başḳa, yalñız ḥavâyic-i żarûriyye olan me'kûlât ve meşrûbâtlarını tedârük müṭâla'ası aḳdem-i meşâġil-i ricâl-i devlet olup, umûr-ı ḫâriciyye-i mülkiyyeyi rü'yete îrâş-ı fütûr etmek derecesine vardıġı vâreste-i ḳayd-ı işâretdir. Ḥattâ işbu maḥẓûrdan //186// selâmet içün ba'żı mülûk-ı eslâf bir muḫtaṣarca ḳaṣabayı pây-taḫt ittiḫâẕıyla ġâ'ile-i meẓkûreden me'mûnü'l-eṭrâf olup ve sevâd-ı a'ẓamda murabba'-nişîn-i çâr-bâliş-i salṭanat olanları aralıḳ aralıḳ zevâ'idi ḥaẓf u ṭard ile taḫliye emrine ihtimâm, be-taḫṣîṣ âsitâne-i sa'âdetde daḫi bu ḫuṣûṣa bir ḳaç senede bir iḳdâm ederler idi. ṭâ'ife-i merḳûme-i maṭrûde ber-vech-i muḥarrer mâdde-i mezbûre-i lâzımeniñ ḫayli müddetden beri ber-ḥadd-i lâyıḳ icrâsına 'â'iḳ olmuşlar iken el-ḥamdü lillâhilleẓî ezhebe 'anna'l-ḥüzn şimdi râ'î-i âsâyiş-i ḥaḳḳ-ı re'âyâ olan pâdişâh-ı sitâre-sipâh ḥażretleriniñ şemşîr-i 'adû-tedmîr-i ṣâḥib-ḳırânîleri sâyesinde ber-ḳâ'ide mâni' gidip memnû' gelmek, ya'nî merci'-i erâẕil olan dûdmân-ı bektâşiyye ḫarâb ve âşiyâne-i bûm u ġurâb olmaġla sâ'ir ḫuṣûṣât tedbîrinden aḳdem hemân-dem gül-beden-i dârü'l-ḫilâfetü's-seniyyeniñ ḫaşerât-ı bî-fâ'idesini ṭard u def' ile faẓalâtdan tenḳîh olunması ṣavâb-dîd-i ḫuẓẓâḳ-ı erbâb-ı ârâ ve bi'l-istîẓân emr-i hümâyûn-ı şeh-i rub'-ı meskûn daḫi re'y-i meẓkûra taḳviyyet-fermâ olmaġla, 'alem-i Resûl-i ekrem ṣallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem bâbü's-sa'âdede ḳad-keşîde-i maḳâm-ı rekz ü iḫtirâm olduġu gün, ṭaraf ṭaraf taḥarrîye me'mûrlar ta'yîn olunup ferdâsı yevmü'l-aḥad ki mâh-ı ẓi'l-ḳa'detü'ş-şerîfeniñ on ikinci günüdür, laġımcıbaşı Dede Muṣṭafâ Aġa ve muḥarrir-i ḥaḳîr fermân-ı ḥażret-i vezîr ile varıp evvelâ Ḫoca Paşa Ḫanı'nda iki yüz miḳdâr ḥammâl u ırġad maḳûlesi eş-

ḫâṣ-ı zâ'ideyi taḥrîr ve yedlerine mürûr teẕkiresi i'ṭâsıyla Bağçeḳapusu'ndan mavnalara taḥmîl ile Üsküdâr yaḳasına tesyîr etdikden ṣoñra, yine bu faḳîr ma'iyyetimde bir nefer mürûr teẕkiresi kâtibiyle meydân-ı sarây-ı hümâyûnda manṣûb Necîb Efendi'niñ ḫaymesine ve ser-bostâniyân-ı sâbıḳ Ḳara 'Oṣmân Aġa ma'iyyetinde keẕâlik bir kâtible //187// Yali Köşkü'ne me'mûr ve her cânibden ṭaḳım ṭaḳım devşirilen her bir nev' eşḫâṣ ol maḥallere getirilip ellerine mürûr teẕkiresi i'ṭâsıyla bilâ-esliḥa Yalı Köşkü'nden ḳayıḳlara irkâb ve ẕaḫîre nâẓırı 'Ârif Efendi daḫi ḳaṣr-ı meẕkûrda be-her gün bulunaraḳ ma'rifetiyle ḳumanyaları verilerek diyâr-ı Anaṭolu'dan olanlarıñ İznikmîd ma'berine ve Rûmili ebnâsınıñ Gelibolu semtine îṣâllerine şitâb olunup, bu ḥâl üzere gerek âsitâne-i 'aliyye ve ḫavâṣṣ-ı refî'a ve gerek Meḥmed 'İzzet Paşa ma'rifetleriyle Üsküdâr ve Boġaziçi'nden ve tersâne emîni efendi ve ṭopçubaşı aġa ekşeriyâ bi'l-iḳtiżâ ser-'asker paşa ma'iyyetinde bulunmaġla, 'arabacıbaşı ma'rifetleriyle Ḳasımpaşa ve Ġalaṭa ve Ṭop-ḫâne'den ve bostancıbaşı aġa taḥarrîsiyle iskelelerden râyet-i ẓafer-âyet-i sa'âdet maḳâmına vaż' olunduġu müddete ḳadar yirmi biñden mezîd nâ-kesân vilâyetlerine ṭard u teb'îd ile hem riyâż-ı dârü's-salṭanatü'z-zâhireniñ ḫâr-ı âzâr-ı erâẕilden taṭhîr maṣlaḥatı tanẓîm ve hem erbâb-ı zirâ'atiñ maḳarr u me'vâsı ḫâlî ḳalmamaḳ mâdde-i siyâsiyyesi żımnen tetmîm ḳılındı.

Ẕikr-i 'Aṭâyâ-yı Pâdişâh-ı Yem-Şiyem Be-Müderrisîn ve Ṭalebe-i İşân ve Ḫademe-i Maḥkeme-i İstanbul ve Sâ'ir

İḥsân-ı bî-imtinânıyla iḥrâzı 'abîd ü 'ubeydi ḫâce-i bender-gâh-ı ṣervet-i mezîd eden bahâne-cûy-ı kerem ü minen, ḫalîfe-i ṣâḥibü'l-ḫulḳu'l-ḥasen, şevketlü ḳudretlü kerâmetlü efendimiz ḥażretleriniñ 'ummân-ı 'avârif-seniyye-i şâhâneleri cûşân ve deryâ-yı 'avâṭıf-behiyye-i pâdişâhâneleri ḫurûşân olup, fi'l-ḥaḳîḳa muḳaddimetü'l-ceyş-i ehl-i nuṣret olaraḳ râyet-i ẓafer-sirâyet-i risâlet-penâhî gird-i necât-serdine cem' olmaḳ da'veti taḳrî'-sâz-ı sâmi'a-i ahâlî olduḳda, evvel-be-evvel sarây-ı hümâyûna hervele-cünbân-ı şitâb ve ol bâbda iṣbât-ı merdânegîleri bî-irtiyâb olan üç biñden //188// efzûn ṭalebe-i 'ulûma bâb-ı fetvâ-penâhîden

'ale's-seviyye iḳtisâm olunmaḳ üzere yetmiş beş biñ ġuruş ve ḫâcelerden olup bâlâda żabṭ-ı cerîde-i imlâ olan eşkinci taḥrîriyle Et Meydânı ta'lîmi günleri meclis-bend-i ders-i ṣadâḳat olan efendilere ve yine ẕikr olunan mecma'larda ref'-i dest-i du'â ile neşr-i meḥâmid-i va'ẓ u naṣîḥat ederek ḫıdmetleri sebḳat eden meşâyiḫiñ her birine yüzer 'aded 'adlî ve sâ'ir ṭoḳsan ḳadar behre-yâb-ı nuṣret olan ḫâceleriñ beherine ve keyfiyyet-i îcâb u tafṣîli maẕbaṭa-i veḳâyi'-nâmede mesṭûr ḳahve-ḫâne ve berber dükkânları ve eşḫâṣ-ı maṭrûdeniñ mürûr teẕkireleri taḥrîriyle sâ'ir taḥrîre dâ'ir ḫıdemât-ı mühimme-i beldede ez-cân u dil pûyân olan on ḳadar küttâb-ı maḥkemeye ve vaḳ'a günü 'alem-i sa'âdet-i mu'lem yanında cem' olmaḳ içün maḥallât imâmlarına tenbîhe sevḳ olunan muḥżır fuḳarâlarına ve eṣnâ-yı muḥârebe-i eşḳıyâda mecrûḥ olup bi-maḥallihi kâtib-i maḥkeme ta'yîniyle taḥrîr olunan yirmi beş ḳadar ehl-i 'ırż zümresine ve ḫumbaracı ve laġımcı ve ṭopçu ve ṭop-'arabacı ecnâd-ı ṣadâḳat-mu'tâdlarına daḫi bâliġan-mâ-belaġ 'aṭiyye-i vefiyye-i şâhâne ẓuhûr edip, cümlesi keyd-i buġâtdan sâye-i sâyebân-vâye-i ḫusrevânede ḫalâṣ bularaḳ mâlik-i re'sü'l-mâl-i ḥayât olduḳlarından başḳa, 'aṭâyâ-yı meẕkûre ile daḫi sûd-mend-i naḳdîne-i meserrât ve bundan aḳdem vuḳû'-yâfte olan vaḳ'a-i ḫal'-ı Selîm Ḫânî'de bâdî-i aẕlem olan Boġaziçi'nde vâḳi' ḳılâ'-ı ḫâḳâniyye neferâtı bu def'a Meydân-ı Laḥm'e gelip eşḫâṣ-ı fitne-enbâza ḳarışmaġa ṭarîḳ-i furṣat bularaḳ gelmemek ma'nasma ṣadâḳatları tecrübesine bi-ḥamdihi ta'âlâ vaḳt bulunmamış ise de, vaḳ'ayı işitdikleri gibi baṭû'-ḥareket ve ol emirde Beyḳoz'da vâḳi' Meḥmed Paşa dâ'iresine gelip ṣûret-i iṭâ'at iẓhâr etmelerine maḥżâ luṭfen ve faẕlen naḳdîne-i vâfire iḥsânıyla neferât-ı meẕkûre daḫi mâlik-i niṣâb-ı 'aṭiyyât oldular ki şükrânı //189// 'ayn-ı îmân ve ma'âẕallâhu ta'âlâ inkârı,

كفر انعام منعم صفة
لا يراها اللبيب ذو احسان
هو كالكافر بل اشد لذا
كان كفرا وهذه كفران

manṭûḳunca küfrândır. Ḳal'a neferâtınıñ ber-vech-i muḥarrer cünḥa-i sâbıḳaları der-kâr iken, bu def'a iẓhâr-ı ṣadâḳat etmişler ve girîve-i ḫılâfa gitmemişler ise de,

"Sükûn-ı düşmene aldanma mekrinden emîn olma
Dem-i furṣatda ġayẓ u kînesin iẓhâr içün ṣaḳlar"

mü'eddâsınca bi'l-ḳuvve ḫıyânetleri âşikâr olduġundan başḳa, ḳılâ'-ı ḫâḳâniyyeye 'asâkir-i manṣûre iḳâmesi cümle-i niẓâm-sedîd-i ḳânûn-nâme-i cedîdden oldüġuna binâ'en, neferât-ı meẕkûreden rıżâlarıyla 'asker-i manṣûreye taḥrîr olunanlarından mâ-'adâları sefâyine irkâben vilâyetleri olan Lazistân'a irsâl ḳılındı.

Teşrîf-i Hümâyûn Be-Dâr-ı Ḍarb-ı Ma'mûre Berây-ı Temâşâ-yı 'Asker-i Manṣûre

Livâ-i sa'âdet, dâ'ire-i pîş-gâh-ı bâbü's-sa'âde merkezine rekz buyurulduġundan bir ḳaç gün mürûrunda pâdişâh-ı islâm naṣarallâhu ta'âlâ a'lâmehu mâ-refa'at ṭali'ate'ṣ-ṣubḥi ketîbete'ẕ-ẓalâm ḥażretleri ki mücerred taḥrîz-i ḳıtâl ve teşvîḳ-i bâl-i ebṭâl-i ricâl ġaraż-ı ṣaḥîḥiyle tebâşîr-i ṣabâḥü'l-ḫayr-ı salṭanatlarından beri her bâr iḫtiyâr-ı külfet buyurdukları cümleye âşikârdır, yevm-i meẕkûrda daḥi tebdîl-i hey'et ya'nî mübârek ser-i sa'âdet-efserlerine sefîd-reng keşmîrî şâl tekvîriyle esb-i ṣabâ-reftârlarına süvâr ve ḥadîḳa-i ḫâṣṣa cânibinden ḍarb-ḫâneyi teşrîfleriyle vâye-dâr-ı envâr ve ḥużûr-ı kerâmet-ẓuhûr-ı dâdârîlerine ṣadr-ı a'ẓam bende-i ṣadâḳat-'alemlerin iḥżâr ile talṭîfe sezâ-vâr buyurdukların-dan ṣoñra himmet-i cihân-teshîr-i ḳahramânîleriyle çend-rûz müddetde bir seriyyeye ḳarîb olan 'asker-i manṣûreden iki ṣaf mertebesine bâliġ dilîrân, sarây meydânında naẓar-gâh-ı çeşm-i ḥaḳîḳat-bîn-i pâdişâh-ı encüm-sipâhda //190// ḥâżır ṭurup, işâret-i fermân ile yemîn ü yesâra ḥareket birle 'alâ-mele'i'n-nâs fünûn-ı ḥarbiyyeleri kemâ hüve ḥaḳḳuhâ bi'l-meleketi't-tâmme tertîb-bend-i feżâ-yı icrâ ve lisân-ı temâşâyigândan "aleyke 'avnullâh" ṣadâsı resîde-i ṣımâḫ-ı aṣḥâb-ı mele'-i a'lâ oldu. Ba'dehu ruḫṣat-ı şâhâne ile vezîr-i a'ẓam ḫaymelerine varıp evvelcelerine ṭaraf-ı ṣadr-ı müşârün-ileyhden da'vet olunup muntaẓır-ı liḳâ-yı şeref-iltiḳâ-yı hümâyûn olan meşâyiḫ-i islâm ile ḫayme-i meẕkûreniñ ilerisinde

ve ricâl daḫi ḫıyâmları pîş-gâhlarında ṣaff-ârâ-yı maḳâm-ı selâm olduḳlarına muḳârin. şehen-şâh-ı Dârâ-ġulâm ḍarb-ḫâneden raḫş-ı dil-keş-ḫırâmların zîn-medâr ve rikâblarında nâẓır-ı ḍarb-ḫâne Es'ad Efendi ve nâẓır-ı bârût-ḫâne Necîb Efendi bendeleri micmere-keşlik ḫıdmet-i celîlesiyle kesb-i şeref ü iḥtirâm ederek orta ḳapuya ṭoġru ṭarafeyn-i şâh-râhda ṭuran bende-gâna nigâh-ı merâḥim-iktinâh-ı selâmlarıyla bi'l-ikrâm teşrîf-i maḳâm eylediler.

عليه من الرحمن عون و نصرة
ويأتيه فوج من التأييد دائما

'Asâkir-i manṣûre, pîş-gâh-ı bâr-gâh-ı ṣadr-ı a'ẓamîde daḫi bir miḳdâr icrâ-yı ṣanâyi'-i kâr-zâr edip ḫaṭevât-ı müsteviye-i iṭâ'at ile sarây-ı ser-'askerîye mu'âvedet ḳıldılar.

Taḫṣîṣ-i Dârü'l-Fetvâ

Evâ'il-i salṭanat-ı 'aliyye-i ebed-ḳıyâm, lâ-zâlet mü'ebbedeten bi-tevfîḳâti'l-meliki'l-'allâm'dan beri teşrîf-ṭırâz-ı libâs-ı taḳvâ ve imżâ-sâz-ı ḳırṭâs-ı fetvâ olan meşâyiḫ-i islâm ḥażerâtına ḫâṣṣeten bir maḳâm u me'vâ olmayıp, kendi menzilleri merci-i müsteftiyân ve maḥall-i ḥall ü 'aḳd-i işkâl-i cihân olmaġla aḳṣâ-yı şehirde ḫâneleri ve 'imâd-ı iḳtiṣâd üzere mü'esses kâşâneleri olan ṣudûr-ı 'ulemâ, mütelebbis-i ferve-i beyżâ-yı fetvâ olduḳlarında, ḳurb-ı salṭanatda olmaḳ maṣlaḥatına binâ'en ḫâne-i kebîr istîcârı tekellüfüne dûçâr olurlar idi. Sübḥa-şümâr-ı du'â-yı deymûmet-i //191// devlet-i 'aliyye olan 'ulemânıñ ḫâne-ber-dûş gibi olmaları vâzı'-ı üssü'n-niẓâm-ı kâr-gâh-ı dîn ü devlet ve ḳâli'-i dârü'l-bevâr-ı erbâb-ı şeḳâvet olan ṣâḥib-ḳırân-ı zamân ve ḳahramân-ı Dârâ-der-bân şeyyedallâhu ta'âlâ erkâne devletihi mâ-dâme bünyânü'd-devrân ḥażretleriniñ şîme-i kerîme-i kişver-baḫşâlarına münâfî olmaġla ta'ẓîmen li-şâni'ş-şerî'ati'l-ġarrâ müftî-i enâm olanlara zîr-i cenâḥ-ı salṭanat ve sâye-i hümâ-vâye-i şevketlerinde bir mekân-ı maḫṣûṣ ta'yîni evvel ü âḫir cây-gîr-i żamîr-i şü'ûnât-maẓâhirleri iken, Süleymâniyye Câmi'-i Şerîfi ḳurbunda kâ'in Aġa Ḳapusu olan binâ-yı vesî' ki zebân-ı ṣa-

rîr-i bâbı şabâḥ u mesâ, ربنا ولا تحملنا ما لا طاقة لنا به ربنا ادفع عنا الاذى münâcâtların gûyâ idi. El-ḥamdü-lillâhi ta'âlâ himmet-i kûh-endâz-ı İskenderâne ile ol yerden vücûd-ı keşâfet-nümûd-ı eşḳıyâ, def'-i ṣıḳlet ve ref'-i bâr-ı idbâr u ẓulmet etmeleriyle derûnundan kâr-ḫâneci neferâtı denmekle şehîr olup yamaḳlar nâmında destâr-ı künbed-vâr ile yeñiçeri aġasınıñ yanında gezen eşḫâṣıñ nevbet-be-nevbet ma'iyyetlerinde şehr içinde şeb ü rûz ḳol gezmek üzere mevżû' olan sâlifü'ẕ-ẕikr neferât-ı lüṣûṣ-ḥarekâtıñ odalarıyla maḥbes ve yanġın nöbetçileri odaları ve iḫbâr u taḥḳîḳ-i ḥarîḳe mebnî bi'l-münâvebe ol ḫuṣûṣa me'mûr olanlar üzerinde dâ'imâ eṭrâfa medd-i nigâh eyledikleri ḳaṣr-ı mürtefi'iñ sarây-ı ser-'askerîde binâ olunması taṣvîb olunmaġla, ḳaṣr-ı meẕkûr ve sâ'ir ebniye-i zâ'ide hedm ü imḥâ olunup, mekân-ı merḳûmda ẕât-ı hümâyûna muḫaṣṣaṣ olan dâ'ire-i fâḫire dâḫiliyye olmaḳ ve mefrûşât-ı nefîsesi cânib-i mîrîden tanẓîm olunmaḳ üzere ol maḥall-i ciân-bîn-i refî'iñ fîmâ-ba'd meşâyiḫ-i islâma cây-gâh-ı ḳarâr olmaḳ şeref-yâb olmasına irâde-i mekârim-'âdė-i ḫilâfet-penâhîleri ta'alluḳuyla livâ-i sa'âdet-pîrânıñ bâbü's-sa'âde ḳuddâmında ṭubâ-nümâ-yı ḳadḍ-i iḥtirâm olduġundan üç gün mürûrunda ber-vech-i muḥarrer tesviyesine binâ emîni ta'yîn ve bu vechile şân-ı 'alem-i şerîfe tekrîm-i //192// hümâyûn der-kâr olduġu Zeyd ü 'Amr'a tebyîn olundu. Ḥaḳḳâ ki bu bâbda şehriyâr-ı bülend-iḳtidâr ve pâdişâh-ı gerdûn-vaḳâr ḥażretleri seyyi'eyi ḥaseneye tebdîl ve müdde'â-yı bedîhiyyü's-sübût-ı müceddidiyyete berây-ı tenvîr-i dîger-bâr ityân-ı delîl buyurdular. Ol eser-i mu'tebere ser-âmed-i şu'arâ-yı 'ulemâ 'İzzet Mollâ Efendi'niñ menḳûṭ-ı mıṣrâ'aynmdan iki târîḫ olaraḳ inşâ ḳılıp ṭâḳ-ı bâbına naḳş olunan beyt-i metînidir:

"Aġa ḳapusını virdi bize Sulṭân Maḥmûd
Bâb-ı tezvîr idi Ḥaḳ ḳıldı maḳâm-ı iftâ"

Ta'yîn-i Sarây-ı Ser-'Askerî

Nev-'arûs-ı veḳâyi'-i edvâr, ya'nî nâmıḳu'l-ḥurûfuñ me'mûr-ı taḥrîri olduġu cerîde-i ferîde-i târîḫe viṣâḫu'ṣ-ṣadr-ı hüsn-i şi'âr olan ḳâ-

nûn-nâme-i hümâyûnda zîb-i suṭûr-ı teẕkâr olduġu üzere, dârü's-salṭanatü's-seniyyede tesviye-sâz-ı mehâmm-ı 'asker-i islâm olan ser-'asker paşa ma'iyyetinde dâ'imâ ṭarâvet-baḫş-ı maḳâm-ı ḳıyâm olacaḳ çend tertîb-i 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye ile ṣer-'askere maḳarr-ı ârâm olmaḳ üzere bir me'vâ tedâriki aḳdem-i maṣâliḥ-i ḥüsn-i niẓâm olduġuna binâ'en, kütüb-i tevârîḫi taḥarrî edenlere ma'lûm olduġu üzere feṭḥ-i celîl-i belde-i ṭayyibe-i Ḳosṭanṭiniyye'niñ ikinci sâlinde te'sîs olunup 'ahd-i Süleymân Ḫân'da daḫi ṣoñraları silk-i 'askere teslîk olunmaḳ üzere memâlik-i maḥrûseden intiḳâd u intiḫâb olunan ġılmân-ı ḫâṣṣaya cây-ı ta'lîm ü terbiye olduġu mesbûḳ olan sarây-ı 'atîḳ-i sulṭânîden enseb ü eşmel ol ḫamîs-i ẓafer-enîs-i manṣûreye maḥal olmadıġı cümle-i re'y-i rezîn-i işâbet-ḳarîn-i hümâyûndan olmaġla, sarây-ı meẕkûruñ el'ân sekenesi olan 'atîḳât-ı pâdişâh-ı Dârâ-ġulâm ve 'abîdân-ı şehriyâr-ı Necâşî-ḫuddâm ve teber-dârân-ı sarây-ı 'atîḳ ta'bîr olunan bende-gânıñ sarây-ı vesî'atü'l-ercâ-yı cedîde naḳline ibtidâr ḳılındıġına mu'âḳıb, ser-'asker Ḥüseyin Paşa eski sarây meydânında ṿâḳi' biniş ḳaṣrı dâ'iresine bi'r-ruḫṣa //193// vaż'-ı visâde-i iḳâmet ü ḳarâr edip, ḳaṣr-ı meẕkûruñ maḥalli ta'lîm-gâh olacaḳ meydâna ilḥâḳ olunmaḳ muḳteżâ olmaġla, müstaḳillen meydâna nâẓır bir ḳaṣr-ı müşeyyed-i hümâyûn ve dâḫiliyye ve ḫâriciyyeli ser-'asker dâ'iresi ve ḳulle-i ḥarîḳ ve sâ'ir ebniye-i muḳteżiyeniñ inşâ vü işbât ve imḥâsına mi'mâr-ı ḫâṣṣa 'Abdü'l-Ḥalîm Efendi me'mûr ve sâye-i müceddid-i dînde sarây-ı kühen-binâ-yı meẕkûr daḫi el-ḥaḳ ma'mûr olmuşdur. Ḥażret-i pâdişâh-ı islâm eyyede bi'ẕ-ẕaferi ve'l-iġtinâm bunda daḫi ẕât-ı hümâyûnlarına iżâfetle şeref-yâb olan maḳâm-ı dil-ârâmda iskân-ı 'asker ile emr-i cihâda mezîd-i raġbet ve tafṣîli ṣaḥîfe-ṭıraz-ı veḳâyi' olduġu üzere sarây-ı cedîd-i şâânelerinde olup bu def'a şîrâze-bend-i ḥüsn-i niẓâm buyurulduġu ṭayy-ı seref misillü sarây-ı 'atîḳ-i merḳûmda daḫi pazarbaşı nâmı ve sâ'ir ekele yedi ile olan maṣârif-i gûnâ-gûn-ı zâ'ideden ḳaṭ'-ı yed-i tebẕîr ile beytü'l-mâl-i müslimîni ṣıyânet ederek bir rütbe icrâ-yı naṣfet buyurdular ki, her biriniñ 'ayn-ı ṣavâb ve maḥż-ı ṣevâb olduġu nezd-i uli'l-ebṣârda bî-irtiyâbdır. Ser-'asker-i müşârün-ileyhiñ sarây-ı merḳûma naḳlinden çend eyyâm mürûrunda sulṭânü'l-müslimîn şeyyedallâhu ta'âlâ de'âyime'ş-şerî'ati bi-vücûdihi ilâ yevmi'd-dîn ḥażretleriniñ fermûde-i işâbet-bûdeleri üzere 'asâkir-i man-

şûrelerin îvâ içün Selimiyye ve Dâvud Paşa şaḥrâ-yı feraḥ-fezâlarına inşâları taşmîm olunan me'vâlardan Dâvud Paşa'ya şadr-ı esbaḳ 'Abdullâh Paşa ḫazîne-dârı Ḳıbrıs muḥaṣṣıllığından munfaṣıl ser-bevvâbîn Meḥmed Aġa ve Selîmiyye'ye Yûsuf Âgâh Efendi aḳribâsından sâbıḳâ Filibe nâẓırı Morevî 'Oṣmân Efendi ve medîne-i Ḥażret-i Ebâ Eyyûb-ı Enṣârî raḍiye 'anhu Rabbühü'l-Bârî'ye neẓâretle kesb-i neḍâret eden Râmî Paşa Çiftligi ile benâm olan maḥall-i mu'allâda murâd-ı 'âlî olan me'vâ ve alâya sâbıḳâ ḫumbaracıbaşı ve ṭop-ḫâne binâ emîni ser-bevvâbîn //194// Serficeli Meḥmed Aġa'yı der-pey ümenâ-i binâ ta'yîn ü iḫtiyâr ve vaḳt-i muḫtârda esâs-ı maṣûnü'l-indirâsları vaż'ına ibtidâr olundu.

Tetimme: Ḥarem-i muḥterem aġalarınıñ mâ-beyninde eskilikle başḳapu oġlanı ta'bîr olunan aġanıñ rütbesine irtiḳâ edenleriñ yolu eski sarây aġalığına mürtaḳî olup, 'ahd-i ḳadîmde aralıḳda ol maḳâmdan dârü's-sa'âdetü'ş-şerîfe aġalığı mesned-i 'âlî-müsnedine daḫi iş'âd olunur idi. Şimdi ber-minvâl-i meşrûḥ ḥakk-i taḥliye ve mışkale-i taḥliye ile sarây-ı 'atîḳ, nigîn-i sûr-ı şehr-i İslambol'da cilâ-nümâ-yı faṣṣ-ı 'aḳîḳ olmaġla buḥûr-ı müstevcibü'l-ḫubûr-ı bende-nüvâzî-i şehriyârâne mevc-ârâ-yı eşfâḳ olup, sarây-ı meẕkûr aġası bulunan Küçük Muṣṭafâ Aġa ta'yînât-ı mütevâfire ve idrârât-ı mütekâşire taḳrîriyle Mışr-ı nâdiretü'l-'aṣrda kâşâne-ġîr-i râḥat u ârâm olmaḳ üzere çerâġ-ender-çerâġ ve bu vechile nâ'il-i gencîne-i refâh u refâġ oldu.

İḥsân-ı Ḫançer Be-Vezîr-i A'ẓam ve Ḫâtem-i Elmâs Be-Şeyḫu'l-İslâm

Sulṭân-ı ḳadr-dân ve ṣâḥib-ḳırân-ı ḳadr-tüvân efendimiz ḥażretleriniñ kerem-i deryâ-tev'emleri ṣadâḳat-kârân-ı devlet-i 'aliyyeleri ḥaḳlarında mebẕûl ve kâffe-i ḫayr-ḫâhân min külli'l-vücûh 'ayn-ı 'inâyetleriyle meşmûl olmaġla, miyân-ı ṣadâḳat-kârândan beẕl-i naḳd-i cân ve eşḳıyâ-i devlet üzere sell-i şemşîr-i ḫûn-efşân ederek ser-âmed-i vüzerâ-yı 'iẓâm olan ḥâmil-i mühr-i şadâret-destûr, selîmü'l-ḳalb ve'ş-şu'ûr ḥażretleriniñ miyân-bend-i ġayretlerine çesbân niyâm u ḳabżası ser-â-pâ cevher-i gi-

rân-bahâ ile münevver bir ḫançer-i Süreyyâ-manẓar ve naḳdîne-i evfer ve mecma'u'l-baḥreyn-i şerî'at u ṭarîḳat, mevridü'n-nehreyn-i faẓîlet ü semâḥat, muḳtedâ-yı 'ulemâ-i a'lâm, şeyḫu'l-islâm-ı ṭâhirü'z-zeyl-i sâmî-maḳâm ḥażretleriniñ yed-i Beyżâvî-taḥrîrlerine şâyân, âfitâb-iltimâs bir ḫâtem-i elmâs iḥsânıyla her birini maẓhar-ı luṭf-ı etemm ve nâ'il-i gencîne-i kerem buyurdular.

//195// Teşrîf-i Teşvîḳ-Redîf-i Hümâyûn Be-Sarây-ı Ser-'Askerî ve İḥsân-ı Ḫançer-i Mücevher Be-Ser-'Asker Ḥüseyin Paşa ve Ḳapudân-ı Deryâ Meḥmed 'İzzet Paşa ve 'Aṭâyâ-yı Żâbiṭân u 'Asâkir-i Ẓafer-İntimâ

Vücûd-ı mekârim-âlûd-ı şehen-şâhîleri medâr-ı ḳıvâm-ı şer'-i muṭahhar ve ṭıynet-i pâk-i tâb-nâkleri ḫayr-ı maḥżdan muḫammer olduġu vâṣıl-ı mertebe-i bedâhet olup, şemme-i vaṣf-ı şerîfi,

شهی که آسمان پایهء تخت اوست
مدار فلك تابع بخت اوست

سکندر شکوهی که دین پرورست
صف لشکرش سد اسکندرست

ta'rîfinden 'ibâret olan dâdâr-ı dîn-dâr, dâver-i Eflâṭûn-kirdâr, sâye-i re'fet-vâye-i faẓl-ı Bârî, pîrâye-i evreng-i şehriyârî, şevketlu, ḳudretlü, meḥâbetlü, 'aẓametlü efendimiz ḥażretleriniñ maḥżâ teşvîḳ-i erbâb-ı ġazâ ve terġîb-i aṣḥâb-ı veġâ ḳaṣd-ı vâṣıḳıyla 'asker-i manṣûrelerin talṭîf içün sarây-ı sâlifü'z-zikri teşrîfe raġbet-i hümâyûn iẓhâr buyurmalarıyla, zi'l-ḳa'detü'ş-şerîfeniñ yirmi üçüncü mübârek ḫamîs günü ḫamîs-i ẓafer-enîsden üç seriyyeye ḳarîb peyveste-i silkü'n-niẓâm-ı taḥrîr ü tertîb olan ecnâd-ı bâhirü'l-felâḥ, ser-ketîbeleri 'Oṣmân Aġa ve Dâvud Aġa ve İbrâhîm Aġa ile 'ale'ṣ-ṣabâḥ sarây-ı hümâyûna iḥżâr buyurulup, naẓar-gâh-ı pâdişâhîde ya'nî ḥadîḳa-i ḫâṣṣada fermân-ı hümâyûnla bir miḳdâr âteş ta'lîmi icrâlarından ṣoñra, şehen-şâh-ı Fâruḳî-ḫıṣâl ṣânehullâhu ta'âlâ 'ani'z-zevâl ḥażretleri Mıṣrî-hey'et esb-i esed-ḥarbleriniñ ḫâ-

ne-i zînine zeyn-âver-i urûc ve ḳurenâ-yı salṭanatları daḫi ol vâdîde esb-süvâr olup rikâb-ı müsteṭâblarında 'asker-i manṣûre ṭarafeyn-i yemîn ü yesârda pîş-rev ve vekîl-i muṭlaḳları daḫi ḥadîḳa-i meẕkûreden bi'l-isti'câl istiḳbâl edip mâşiyen //196// ve muḫâṭaban dîdâr-ı mihr-envârlarından muḳtebes-i pertev olduḳları ḥâlde ḍarb-ḫâne-i 'âmire cenbinde olan bâb-ı feyż-intisâb maṭla'mdan mânend-i âfitâb-ı żiyâ-pâş-ı sipihr ṭulû' u ḫurûc olup, sarây meydânı'nda ṣâbitü'l-aḳdâm kenâre-i şâh-râh-ı ḳıyâm olan ricâl-i devlet ve ḫademe-i salṭanatlarını iltifât-ı selâm ile şîrîn-kâm buyurduḳlarından ṣoñra, vezîr-i a'ẓam ruḫṣat-ı şâhâne ile ḫayl-süvâr-ı isti'câl olup, ṭarîḳ-i âḫerden sarây-ı ser-'askerîye varıp sâ'ir vüzerâ ile dîdâr-ı pâdişâh-ı gerdûn-vaḳâr içün cebîn-sây-ı râh-ı ihtiẓâr oldular. Ḫidîv-i Cem-ḥaşem dâme mâ-dâme'l-'âlem ḥażretleri rumḥ-ı felekden nişân veren ḥarbeli tüfengli 'asker-i mehâbet-güsterleri miyânında dehşet-engîz-i düşmen-i dîn olan şevketle ḫırâm ve ṭarafeyn-i ṭarîḳ-i tevfîḳ-refîḳ-i şehriyârîde ṣaf-beste olan ahâlî-i İstanbul'u naẓar-ı iksîr-eser-i ḳuṭbâneleriyle vâṣıl-ı şüref-i şeref-tamâm ederek dîvân yolundan ṭoğru sarây-ı meẕkûra duḫûl ve muntaẓır-ı ḳudûm-i feyż-lüzûm-i hümâyûnları olan vezîr-i a'ẓam ve ser-'asker Ḥüseyin Paşa ve Meḥmed 'İzzet Paşa ve nâẓır-ı 'asker Ṣâ'ib Efendi ve ṭopçubaşı Nu'mân Aġa ve sâ'ir żâbiṭânı manẓûr-ı naẓar-ı iltifâtları ḳılaraḳ, ḳaṣr-ı Ḫavernaḳ-meṣîle sâye-endâz-ı iḳbâl ü müẕûl oldular. Pes ân-gâh meydân-ı sarâyda ser-â-pâ âmâde vü ḥâżır ve emr ü işâret-i pâdişâh-ı rub'-ı meskûna çâr-çeşm ile nâẓır olan 'asker-i manṣûr ve ṭopçiyân-ı ṣadâḳat-meftûr, ṣan'at-ı gûnâ-gûn-ı âteş-feşânî ibrâz, 'ale'l-ḫuṣûṣ 'asker-i Muḥammedî keẕerehümullâhu ta'âlâ bi'l-fevzi's-sermedî ḳal'a resmi ve sâ'ir eşkâl-i ġarîbe ile yevm-i taḥrîrleri olan ẕi'l-ḳa'deniñ on birinci gününden yirmi altı günden 'ibâret olan eyyâm-ı ḳalîlede taḥṣîl eyledikleri maharet-i keẕîreyi icrâ birle késb-i imtiyâz eylediklerinden ṣoñra //197// ṣadr-ı 'âlî-ḳadr-ı ṣadâḳat-ârâ ile vezireyn-i müşârün-ileyhimâ ve nâẓır efendi ḥużûr-ı hümâyûn-ı cihân-bânîye şeref-i duḫûl ile nâṣiye-sây-ı 'ubûdiyyet ve bûse-rübâ-yı pâye-i serîr-i salṭanat olup müşîreyn-i müşârün-ileyhimâ birer ḳıṭ'a ḫançer-i mücevher[40]

40 Ṭopçubaşı aġa daḫi çend hafta mürûrunda câmi'-i nuṣret-lâmi'-i hümâyûnda vuḳû' bulan selâmlıḳda bir muraṣṣa' ḫançer iḥsânına maẓhariyetle kesb-i mefḫaret etmişdir. (Müellifin Notu).

iḥsânına şâyân ve nâẓır-ı mûmâ-ileyh daḫi bir muraṣṣa' mînâ-reng enfiye ḳuṭusu 'inâyetiyle şâd-mân ve sâ'ir żâbiṭân u 'asâkir baḫşiş-i firâvân ile şâdân oldular. Ba'dehu pâdişâh-ı felek-bâr-gâh evṣalehullâhu ta'âlâ ilâ mâ yetemennâh ḥażretleri ḳabîl-i 'aṣrda yine ṭanṭana-i ḳahramânâne ve debdebe-i rüstemâne ile sarây-ı hümâyûnlarına feyż-resân-ı 'avdet ve pertev-baḫş-ı kâşâne-i sa'âdet oldular. Ol teşrîf-i şevket-redîfe belîġ-i mu'ciz-edâ İzzet Mollâ Efendi'niñ niṣâr etdigi cevâhir-i âb-dârdır:

Ḳaṣîde

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

1 Görenler leşkeri beyninde şâh-ı kişver-ârâyı
Ḳul olmuş ẓann ider İskender'e bir nice Dârâ'yı

2 'Aceb mi 'askeriniñ her biri bir mülke şâh olsa
Gören olmaz mı ḫâḳân iltifât-ı ẓıll-i Mevlâ'yı

3 Ḳulûb-ı 'asker-i islâmı teshîr eyledi ol şâh
Musaḫḫar eylemek işden mi bundan ṣoñra dünyâyı

4 Sarây-ı şevketinden dünki gün ol şâh-ı mülk-ârâ
Çıḳup iḳbâl ile tertîb olundu böyle âlâyı

5 Neşîd-i nuṣrete şeh-beyt idi ẕât-ı hümâyûnı
Rikâbında ṣunûf-ı 'askerîden vir bu ma'nâyı

6 Mehâbetden beşer mümkin midir ruḫsârını görmek
Melekler görmedi mir'ât-ı ḳudretde o sîmâyı

7 Ser-i mihr-efserinde şâl-i keşmîrî-i esfîdi
Semen-zâr-ı şecâ'at eylemiş ol naḫl-i zîbâyı

//198//

8 Mücevher kîse-i in'âmın in'âm itse şâhâna
İderlerdi ferâmuş cüst-cûy-ı kân u deryâyı

9 Muraṣṣa' seyfini ben görmedim düşmenleri görsün
Şimâle ṭoġrı idi pertevi kûr itsün a'dâyı

10 Ġubâr-ı cebhe-i şâhânı lâyıḳ görmemiş ṭozluḳ
Görünmezdi ser-i aṣḥâb-ı dîne tâc olan pâyı

11 Binüp zîn-ḫâne-i Mıṣrî'ye mülkin zîr-rân itdi
Eḥabdır şâh-ı dehre taḫt-ı Ġavrî'den o ḳallâyî

12 Ṣadâ-yı bârekallâh âsumâna oldı peyveste
Cihân gülmüş iken aġlatdı ol şeh pîr ü bernâyı

13 Hemîşe böyle aġlatsun cihânı fevz ü nuṣretle
Sirişk-i şükr ile ışlatsun Allâh ṣaḥn-ı ġabrâyı

14 Zemîn-bûs-ı süm-i raḫşıyla teşrîf itdi erkânın
Selâmıyla müşerref eyleyüp ednâ vü a'lâyı

15 Açıldı sû-be-sû ḍarb-ḫâne meydânı'nda ma'denler
Süm-i raḫş-ı güher-baḫşı yarınca ṣaḥn-ı pehnâyı

16 Silaḥ-dâr-ı 'alî-girdâr ile bir ḳaç muḳarrebler
İdüp encüm gibi der-pîş o mâh-ı 'âlem-ârâyı

17 Bu ferr ü şevket ile ḥażret-i ṣâḥib-ḳırân-ı dîn
Müzeyyen eyledi ser-'askere maḫṣûṣ olan câyı

18 Minûçihr'iñ yanında Sâm-ı sâmî-ḳadre beñzetdim
Rikâbında görüp ser-'asker-i islâm pâşâyı

19 'Aceb görmüş müdür Zâl oğlı Rüstem böyle bir dîvân
Nerîmânlar ide ḫâk-i derinde çihre-fersâyî

20 Dirildi mürde diller leşkere dirlik virildikçe
Küşâde eyleyüp şâh-ı cihân genc-i 'aṭâyâyı
//199//
21 Biçilmiş her biriniñ ḳadr-i istiḥḳâḳına lâyıḳ
Mu'allem 'askere ilbâs olundı ṣevb-i cüllâyî

22 Vücûd-ı şevketi meh 'askeri encümdür ol şâhıñ
İder ay ile yıldız resmi dünyâya bu îmâyı

23 Göreydi şevket-i islâm neymiş hem nedir 'asker
Bıraḳmış olsalardı kâşkî bir ḳaç eşirrâyı

24 İdüp der-pîş o ḫâḳân leşker-i maḥṣûṣını şükren
Bu şevket ile 'avdet itdi gördük rûy-ı dünyâyı

25 Kemâl-i ferr ile şevket-sarâyın eyledi teşrîf
Selâmıyla yine şâd eyledi a'lâ vü ednâyı

26 Görenlerden işitdim ben degildim kendime mâlik
Nigâh-ı merḥametle ḫâkden ref' itmiş ednâyı

27 Didim ey pâdişehler pâdişâhı Ḥażret-i Allâh
Esîr eyle ḳuluñ Maḥmûd Ḫân'a ceyş-i a'dâyı

Beyân-ı İzâle-i Bektâşiyân-ı Zendeḳa vü İlḥâd-Ṭıynetân ve Taṣfiye-i Bilâd-ı İslâmiyân Ez-İḍlâl-i Ân Ṭâ'ife-i Maḫẓûlân

Mütetebbi'ân-ı ṣaḥâyif-i ṭabaḳât-ı ricâlullâh olanlara nümâyândır ki, Es-Seyyid Meḥmed eş-şehîr el'ân be-Ḥacı Bektâş-ı Velî ḳuddise sırrahu'l-celî sâbiḥ-i baḥr-i ġufrân-ı salṭanat Orḫan Ḫân ḥażretleri zamânı me-

şâyiḫ-i kirâmından olup, silsile-i nesebi altı vesâ'iṭ ile silkü'l-le'âl-i âl-i kirâma merbûṭ ve riṣte-i ṭarîḳat u nisbeti, aḳrebü'ṭ-ṭuruḳ ilallâh olan ṭarîḳat-ı 'aliyye-i Ṣıddîḳiyye ya'nî naḳşbendiyye kibârından ser-ḥalḳa-i ḫâcegân 'Abdu'l-Ḫâlıḳ El-Gucduvânî ḳuddise sırruh ḥażretleriniñ mürşid-i kâmili Yûsuf El-Hemedânî ḳuddise sırruh ḥażretleriniñ müstaḫlifi olan Aḥmed El-Yesevî ḥażretlerine müntemî //200// vü merbût, riyâżât-ı şâḳḳa aṣḥâbından ve kerâmet-i bâhire erbâbından şîrîn-meẕâḳ-ı şehd-i nâb-ı 'ibâdet-i Ḫallâḳ bir ẕât-ı ẕî-istiġrâḳ idi. Lâkin ol ẕât-ı 'âlî-ka'ba evvel ü âḫir Bektâşî nesbet-i kâẕibesiyle intisâb iddi'âsında râh-peymâ-yı vâdî-i idbâr ve der-be-der-gerd-i kûçe vü bâzâr olan bir alây ḍâll u muḍilden ol büzürg-vâr ez-her-cihet berî olup, ḥattâ 'ahd-i 'adl-i Süleymân Ḫânî 'uẕemâ-yı 'ulemâsından ṣâḥibü'ş-Şaḳâyıḳ ve sâḥib-i ezyâlü'd-deḳâyıḳ Ṭaşköprî-zâde merḥûm, وقد انتسب اليه فى زماننا هذا بعض الملاحدة نسبة كاذبة وهوبرئ منهم بلاشك diye Şaḳâyıḳ'da ẕikr ile iṣbât-ı müdde'â ve 'Alî-i merḳûm daḫi Künhü'l-Aḫbâr'ında, "fî zamâninâ dervîşânı nâmındaki abdâlân-ı bî-ser ü pâ ṣalât u vużû belki ibrîḳ ḳaydından müberrâ, meẕhebleri nâ-peydâ, ibn-i vaḳt idükleri hüveydâ bir bölük seyyâḥândır ki müşârün-ileyh ḥażretlerine intisâbları teḳavvül cihetindendir, ef'âl ü a'mâl ve i'tiḳâdât ḥayṣiyyetinden degildir, keẕâlik ol veliyy-i ẕî-şânıñ nefs-i evlâdı nâmındakiler daḫi hem-ḥâl olmamışlardır" 'ibâresiyle tenvîr-baḫş-ı imlâ olmuşdur.

Pes ol zümre-i zemîmeniñ 'alâ-vechi't-tevâtür menḳûle olan küfriyyâtlarm ferden-ferdâ naḳl u taḥrîr, ser-şiken-i ḫâme-i faḳîr olmaġla 'alâ-vetîreti'l-icmâl tafṣîli budur ki: Melâ'în-i merḳûme, bünyân-ı raṣînü'l-erkân-ı mu'teḳadât-ı ehl-i îmânı hedme-i iḍlâl ile vîrân etmek dâ'iyesinde berzede-dâmân-ı şeyṭanet olup, kimisi âyât-ı Ḳur'âniyye ve eḥâdîṯ-i nebeviyyeye ḳavâ'id-i 'Arabiyye'den ḫâric re'y-i bâṭılları ile meṣelâ, و انك لعلى خلق عظيم naṣṣ-ı celîlinde vâḳi' olan "'alâ" ḥarf-i cerrinden murâd 'Alî'dir" demek gibi dürlü dürlü ma'nâlar verip, من قال فى القرأن بغير علم فليتبوأ مقعده من النار va'îdine mışdâḳ olduḳlarından başḳa, bu def'a lillhahi'l-ḥamd himmet-i imâmü'l-müslimîn ile tîġ-ı bî-dirîġ-i şerî'atden geçen bir zındîḳın ceybinden çıḳıp bâb-ı 'âlîde //201// râsimü'l-ḥurûfuñ manẓûru olan mecmû'asmda yazılmış olduġu vechile, Ḥażret-i 'Alî raḍiyallâhu ta'âlâ 'anh ve kerreme vecheh ḥaḳlarında ṣıḥḥat-i i'râbdan 'ârî ve istiḳâmet-i 'ibâreden berî nice nice kelimât düzüp,

âyât-ı Ḳur'âniyye esnâsına idrâc ve ekser ġulâtı ise kitâb u sünneti bi'l-külliye inkâr ile Fużûlî merḥûmuñ,

"Râḥat ister ṭab'-ı miḥnetdir 'ibâdet ser-te-ser
Terk-i râḥat raġbet-i miḥnet ḳılan mümtâz olur

Bu sebebdendir ki küfr âsân olur islâm ṣa'b
'Arṣa-i 'âlemde mülḥid çoḳ muvaḥḥid az olur"

dedigi kelâm-ı ṣıdḳ-irtisâmı vefḳince işrâb-ı râḥat ederek sâde-dilân 'avâm-ı ke'l-hevâmı refte refte dâ'ire-i islâmdan iḫrâc edip şöyle kim, memâlik-i islâmiyyede 'ale'l-ḫuṣûṣ Rûmili ve Arnavudluḳ içinde ve sâ'ir bilâdda Sulṭân ve Baba ve Abdâl elḳâbı Bektâşiyye erenlerine maḫṣûṣdur diye ol nâmlar ise şehîr olan Naḳşbendiyye ve Ḳâdiriyye ve ṭuruḳ-ı sâ'ire meşâyiḫiniñ merâḳıd u zevâyâsını bi't-tedrîc birer taḳrîble istîlâ ve ez-cümle Mıṣr-ı Ḳâhire'de Ḳaṣru'l-'Aynî nâm maḥall-i mübârekde leb-i Nîl'de vâḳi' olan ḫân-ḳâh, sekiz yüz ricâlinden şâriḥu'l-Buḫârî güzîde-i ricâl-ı ḥafiyye, zübde-i 'ulemâ-yı millet-i Ḥanefiyye, insân-ı 'ayn-ı fażîlet Mevlânâ 'Aynî ḥażretlerine nisbet olunduġu beyne'l-ahâlî 'an'ane-i şiḳât ile müṣbet iken, ṣoñradan 'Aynî baba diyerek ol maḳâmı ve maḥrûse-i Burûsa'da medfûn Ramażân Baba nâm 'azîz-i ṭarîḳ-i hidâyet-refîḳ-i Naḳşbendiyye şüyûḫundan iken dergâhınā vaż'-ı pây-ı şûm-intimâ etmişler idi. Ve ḳıs 'aleyhi'l-bâḳî.

Ḫulâṣa ṭâ'ife-i merḳûme, tekke-i mey-kede-âsâlarında ekl ü şürbleri müdâm nehâr-ı ramażanda 'alenen şürb-i ḫamr ve ekl-i ṣavm ve işleri terk-i ṣalât-ı mefrûża ile envâ'-ı fücûr u feżâḥatı bi'l-istiḥlâl mürtekib-i mükib bir ḳavm olup, ḥattâ âyîn-i ḍalâlet-ḳarînlerinden **//202//** 'aşr-ı muḥarremde vâḳi' mâtem gecelerinde 'ayn-ı cem' ta'bîr etdikleri bezm-i fısḳ-cezmlerinde bî-vezn ü bî-ma'nâ mestâne ġazeller oḳuyup, aṣḥâb-ı kirâm rıḍvânullâhi ta'âlâ 'aleyhim ecma'în ḥażerâtınıñ, 'ale'l-ḫuṣûṣ silsile-tü'z-zeheb-i zikr-i ḫafîde ḥażret-i 'Alî raḍiyallâhu ta'âlâ 'anh'ıñ şeyḫi olan Ṣıddîḳ-i Ekber raḍiyallâhu 'anh ḥażretleriniñ şân-ı şerîflerine ġayr-i şâyân, ḳâ'iliniñ tevbesi nâ-maḳbûl ve ḳable't-tevbe aḫz olunduḳda bilâ-emân ḳatli vâcib küfriyyâta 'alenen meşġûl olduḳlarından mâ-'adâ ġû-

lât-ı revâfiż ile hem-meẕheb olduḳlarından "şebîhü'ş-şey' yenceẕibü ileyh" câẕibesince A'câm'a mâ'il olaraḳ büṭûn-ı tevârîḫde mesṭûr olduġu üzere edvâr-ı sâbıḳada diyâr-ı Anaṭolu'da Şâh ḳılıcı ṣallayaraḳ envâ'-ı fesâdları ẓâhir olup, ḥattâ vaḳt-i salṭanat-ı Süleymân Ḫânî'de "'azîz-i müşârün-ileyhiñ nefs-i evlâdındanım" diyerek ḫân-ḳâhda post-nişîn olan lâf-zen-i da'vâ-yı neseb-i kâẕibe Ḳalender nâm, der-beder-seyr-i dîv-siyer, başına otuz biñden mütecâviz bed-meẕheb-i zişt-meşrebi cem' ile ḫurûc ve ḳulle-i kûh taṣalluṭuna 'urûc etmekle bi'l-âḫire merḳûmuñ fitnesi def'ine serdâr-ı ekrem İbrâhîm Paşa cânib-i salṭanatdan mükemmel 'asker ile i'zâm ve bir ḳaç maḥalde ḳıtâl-i 'aẓîm vuḳû'uyla encâm-ı kâr ḳatl ü i'dâm ve rûy-ı arżdan ref'-i âlâm olunmuş ise de, ḳatı çoḳ ehl-i sünnet ve cemâ'ati ifnâ edip bu vechile daḫi devlet-i 'aliyyeye ḫıyânetleri hüveydâ olduġundan faẓla, eṭrâf-ı memâlikin ḫalḳıñ ma'ṣûm-ı pâk ṣaġîr ü ṣaġîre evlâdlarını gizlice birer taḳrîb ḳapıp maḥall-i fısḳ u fücûr olan tekyelerinde ḳapadılar idi. Ḥâlâ İzniḳ'de mutavaṭṭın ṭarîḳ-i Ḳâdiriyye fuḳarâsından bir ẕât muḥarrir-i faḳîre ḥikâyet etmişdir ki, "çend sene muḳaddem ba'żı levâzım-ı mesken tedâriki içün hem-serim ve iki nefer ṣaġîr ü ṣaġîre püser ü duḫterimle maḥrûse-i Burûsa'ya gitmiş idim. Mihmân //203// olduġumuz ḫâneniñ ḳapusuna duḫter-i meẕkûr çıḳmış bulunmaġla ġâ'ib olur, maḥrûse-i mezbûre ve eṭrâfında bir ḳaç mâh taḥarrî etmiş iken vicdânından ye's ü ḥüzünle vâ-esefâ-gûyân âh-ı cân-kâh çekerek vaṭanımıza mu'âvedet eyledik. Arası çend sene mürûrundan ṣoñra külbe-i aḥzânımıza bir seyyâḥ dervîş mihmân olup oġlumu gördükde, "sübḥânallâh bu ma'ṣûma beñzer Ḥacı Bektaş Dergâhı'nda bir duḫter-i pâkîze-güher gördüm, gûyâ iki şaḳḳ olunmuş bir tüffâḥıñ bir pâresi bu, dîger pâresi ol duḫter-i ḫûb-rûdur" diye tebşîr eyledikde, hemân-dem ol ṭarafa 'azîmet eyledim. Vehle-i ûlâda ketm ü iḫfâ dâ'iyesine düşmüşler ise de hezâr zaḥmet ü meşaḳḳatla bir taḳrîb ḳurtardım" diye taṣdîḳ-i müdde'â etmişdir.

A'ẓam-ı ta'addiyâtlarındandır ki Orḫan Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ 'aṣrında birâder-i kihterleri Süleymân Paşa-yı şehîd delâletiyle tertîb olunan 'asker-i cedîdiñ miknetlerine teveccüh ü du'â niyâzıyla 'alâ-ḳavlin 'azîz-i müşârün-ileyh gönderilen ser-gerdeleriñ başlarına 'Abbâsî pâresinden birer parça keçe taḳdıḳları ḥikâye-i ḳadîme-i münḳaṭı'u'ṣ-sübû-

tunda olan iżâfet-i lâ-diniyyü'l-mülâbeseden dolayı ġulât-ı ṭâ'ife-i merḳûme, "âl-i 'Oṣmân 'askeri bizimle pîr-dâşdır" iddi'âsıyla 'ahd-i merḳûmdan ṣoñraları buġât-ı yeñiçeriyân 'urûḳuna sâ'iḳa-i yesûḳu'l-ehl ile ervâḥ-ı ḫabîṯe gibi ḥulûl ve miyânelerine şu'bede-i ebleh-firîb ile duḫûl edip, ḥattâ Ḥacı Bektaş vekîli nâmına bir terâş-ebrû-yı nâ-terâşîde-mûy dâ'imâ ṭoḳsan dört ḳışlasında bûriyâ-yı iḳâmet eder ve türbe-i 'azîz-i müşârün-ileyhe ṣıḳletde olan müteşeyyiḫ fevt olduḳda ol yere geçecek şeyḫ-i şebaḥ evvelâ İstanbul'a gelir ve ocaḳlı ṭaḳımı 'aẓîm alây ile Aġa Ḳapusu'na getirirler ve tâcını yeñiçeri aġası bulunan başına geçirip yine alây ile bâb-ı 'âlîye gönderip, ferâce ilbâs etdirip, tâ 'avdetine dek "mihmân-ı 'azîzü'l-vücûdumuzdur" diye nüzl ü in'âm ile ikrâm ederler idi. İşte ol ḳavm-i bâhirü'l-ilḥâd, ṭâ'ife-i //204// yeñiçeriyân ile bi'l-ittiḥâd dîn ü devlete ẓâhir ü bâṭın ḫıyânet ve ehl-i sünnet ve cemâ'ate bâriz ü kâmin cinâyetde daḳîḳa fevt etmezler idi.

Yüz iki seferinde şeb-be-hengâm metrisde olan 'asker-i islâmıñ içine bir Bektâşî mel'ûnu girip, her birine yegân yegân, "behey aḥmaḳlar, 'abeṣ yere cânıñızı niçün telef edersiz, yuf size, şehâdet ü ġazâ faẓîleti diye işitdigiñiz kelâmıñ ḥâşâ aṣlı yoḳdur, 'Oṣmânlı pâdişâhı kendi sarâyında ṣafâsında ve Efrenc ḳıralı memleketinde cünbüşünde iken sizler ṭaġlar başlarında cân vermek nedir bilmem" diyerek ve buña mânend envâ'-ı ḳâzûrât yiyerek bir ṭaḳım 'asker-i sâde-żamîre ser-te-ser fütûr verip firâr u ġaybûbet etdigi fesâd-ı mel'anet-sütûru serdâr-ı Ekrem Ḳoca Yûsuf Paşa merḥûma ḫaber verildikde, daġdaġa-fermâ-yı şu'ûru olup, giriftâr eden yirmi biñ ġuruş va'diyle cüst ü cûsunda ihtimâm olunmuş iken ẓafer-yâb olunamadıġı ḥikâye-i ṣaḥîḥa-i meşhûresi, be-taḫṣîṣ müfti'l-enâm-ı esbaḳ Yâsinci-zâde Efendi ḥażretleri ṭaraf-ı devlet-i 'aliyyeden yirmi altı sâli ḫılâlinde sefâretle Îrân'a revân olduḳlarında maḳarr-ı şâh-ı 'Acem'de nâzil olduḳları maḳâma Ḥaydar Baba nâm bir Bektâşî-i dîv-endâm gelip, tefâḫür-künân, "ben seyâḥatle bundan aḳdem der-sa'âdete varıp ocaḳlı gürûhuyla içli dışlı olaraḳ cümle umûrlarımda müsteşârları ve 'illet-i tâmme-i 'inâd u ıżrârları siyyemâ Selîm Ḫân-ı şehîd ve 'Alemdâr Muṣṭafâ Paşa vaḳ'alarımda bâ'iṣ-i ictisârları olup, ḥattâ sarây-ı pâdişâhîye hücûmlarında teber-ber-dest pîş-revleri oldum ve bu vechile ocaḳlıya ḫıdmet etdim" diye müşârün-ileyhi dâġ-dâr-ı ekdâr eylemiş idi.

Vaḳtâ ki otuz altı ḫılâlinde müşârün-ileyh mesned-i meşîḫat-ı islâmiyyeye geldiklerinde, şaḥṣ-ı merkûmuñ girdârî-ḫâḫâr-ı efkârı olaraḳ, "âyâ ḥâlâ ol ḫabîṯ yine ṭâ'ife-i yeñiçeriyân miyânında mıdır" diye teẕekkür ve mâ-cerâyı ṣadr-ı vaḳt El-ḥâc Ṣâliḥ Paşa ḥażretleri ve sâ'ir erkân-ı salṭanata //205// tafṣîl eylediklerinde, nihânî tecessüs ve aḫẕına teḳayyüd olunur. Meger ol şaḥṣ-ı mekr-âlûd-ı şeyḫ-i Necdî-eṭvâr, yine mihmân-ı yeñiçeriyân ve mâddetü'l-aṣl-ı cemî'-i fitne-cûyân olaraḳ ṭâ'ife-i merḳûmeniñ ṭâḳat-şiken-i evliyâ-i umûr olan ḥarekât-ı nâ-becâ ve teklîfât-ı nâ-sezâları onuñ re'y ü tedbîriyle olduġu âşikâr oldukda, her çend bâṭıl-ı merḳûm, "el-ḫâ'inü ḫâ'if" iḫâfesiyle ṭutulmaḳdan bi'l-ittiḳâ esvâḳ u bâzâra çıḳdıḳda üç beş ḳadar usta eşḳıyâsıyla gezip kendini ḳurtarmaḳda ise de yeñiçeri aġası ṭarafından bir taḳrîb aḫẕ u giriftâr ve bâb-ı 'âlîye tesyâr olunduġu ânda çavuş mübâşeretiyle ḫasta olduġu ḥâlde Îrân cânibine ṭard olunup, Bolu ḳażâsına vardıḳda ḥatfe enfihi helâk ve rû-nihâde-i ḫâk-i meġâk oldu. Lâkin eşḳıyâ-i ocaḳ nefyini ṭuyduḳları gibi Aġa Ḳapusu'na segirdip, "pîr ü dest-gîrimiz iclâ olunmuş, be-her-ḥâl ircâ' ve i'âde olunsun" taḥakkümünde şedd-i niṭâḳ-ı ittifâḳ eylediler. Her ne ḳadar öyle bâṭılıñ ṭardı meşrû' olduġuna dâ'ir ibrâz-ı fetvâ ile iskât olunmuşlar ise de bi'l-âḫire ba'żı tebeddülât vuḳû'una bâdî oldular.

İşte bu ḥâdiṣe ve bu def'a Et Meydânı'nda tecemmu' eden eşḳıyâ-yı menḥûse ortasında pîş-ḳadem-i dâ'ire-i iftitân olup belâsını bulan Bektâşîlerden başḳa aḳribâ-yı muḥarrir-i faḳîrden ve mektûbî defteri ḫulefâsından 'Âṣım Bey'iñ naḳli üzere, "rûz-ı vaḳ'ada ya'nî penc-şenbe günü yevm-i ta'ṭîl olmaġla aḫşâmdan taṣmîm ederek 'ale's-seḥer bir ḳaç hem-ḳalem ile fitneden ġâfil olaraḳ sâḥil-ḫânemizden ḳalkıp Gökṣu mesîresine gitmek üzere Anaṭolu Ḥiṣârı'na varmış idik. Nâ-gâh, ḫaber-i bârid-i fitne bi'l-cümle mesmû'umuz olup, taḥḳîḳ-i ḥâdiṣe-i müdhiṣe telâşında iken İstanbul'dan beri sür'at ile bir piyâde sâḥil-i Ḥiṣâr'a yanaşıp derûnundan bir Bektâşî ḫurûca ibtidâr ve ḳable's-su'âl, "behey ġâfiller, burada ne ṭurursuz, varıñ evleriñize gidiñ, yoldaşlar uyandı, erkân-ı salṭanatı bitirdiler, ben daḫi fitne-i nâ'ime //206// olan ḳal'a neferâtını îḳâẓa gidiyorum" diye sîne-i ṣâfımızı leke-dâr-ı ekdâr eyledikde, der-ḥâl sarây-ı ṣafâ-efzâ-yı pâdişâhîye rû-mâl olmuş idik" diye baña ḳıldığı işbu ḫaber-i ṣâdıḳ ve sâ'ir 'ilm-i vâsıḳ mûciblerince cânibeyn, ya'nî Bektâşî ye-

ñiçeriyle hem-ḥâl, fi'l-vâḳi biri muḍill, âḫeri ḍâll olaraḳ devlet-i Muḥammediyye'ye ihânetleri her ḥâlde ve heme maḥâlde bî-işkâl idi.

Vaḳtâ ki teshîl-i Bârî ve ḫulûṣ-ı şehriyârî ile müstenidleri olan ocaġ, esâsından ḳal' u ḳam' ile âşiyâne-i bûm u zâġ olup, nevbet-i izâle vâcibe-i ẕimmet-i diyânet olduġu üzere ol mülḥidlere gelmekle, her muvaḥḥid ṭâ'ife-i merḳûmeniñ bergeşte-ḥâl ve dâr u diyâr-ı islâmdan râfi'-i eşkâl-i iḍlâl olmaları niyâzına ḳar'-ı bâb-ı isticâbet-i Rabb-i müte'âl ve ol esnâda muḥarrir-i keşîrü't-taḳṣîriñ çekîde-i yerâ'a-i bî-berâ'ası olan,

"Yeñçeri ṭâ'ife-i bâġiyesi şerrinden
Ḥamd ola eyledi Ḥaḳ devlet-i islâmı emîn

Dileriz kim ide Bektâşileri bergeşte
Birisi düşmen-i devlet birisi düşmen-i dîn"

ḳıṭ'asını şebt-i cerîde-i ḥasb-i ḥâl eylediler. Nâ-gâh, pâdişâh-ı kerâmet-penâh a'lallâhu ta'âlâ fi'l-ḫilâfeti derecâtehu ve ce'ale evlâdehu'l-kirâme vâṣılîne ile'l-'ömri'ṭ-ṭabî'î fî eyyâmi salṭanatihi ve ḥayâtihi ḥażretleriniñ mehbit-i ilhâm-ı Rabbânî olan żamîr-i müstenîr-i hümâyûnlarına ümniyye-i meẕkûre-i mü'minîn ḫuṭûr ve i'zâz-ı dîn bâbında fermân-ı müceddidâneleri ṣudûr edip, ya'nî bi-tevfîḳihi sübḥânehu dârü's-salṭanatü'l-'aliyye ve memâlik-i sâ'ire-i behiyyeden yeñiçeriyân-ı şeḳâvet pîşe-gânınıñ tasalluṭu ber-ṭaraf ve herkes vâreste-i ḳayd-ı esef olup lâkin, ان تنصروا الله ينصركم kerîme-i kerâmet-fehîmesi manṭûḳunca viḳâyè-i dîn-i metîn ve ḥıfẓ-ı nâmûs-ı şer'-i mübîne ne derece diḳḳat ü himmet olunur ise ol derece feyż-i İlâhî ve imdâd-ı nâ-mütenâhî ẓuhûr edecegi teyaḳḳun-kerde-i ehl-i başîret ü şu'ûr olduġundan, fîmâ-ba'd raḫne-fiken-i esâs-ı şerî'at //207// ve mebde'-i envâ'-ı münkirât u mefsedet olan Bektâşiyye gürûh-ı sevâdü'l-vücûhunuñ,

"Şerî'at kim sarây-ı Kibriyâdır
Ḥaḳîḳat bâbıdır muḥkem binâdır

Anıñ her kim ki bir ṭaşın ḳoparur
Yerine başını ḳoymaḳ revâdır"

tîşesiyle bi-cümletihim def' u izâlesi müfâd-ı fu'âd-ı dâdâr-i pâk-i'tiḳâd olup, meşâhîr-i melâḥideden Üsküdar ṭarafında kâ'in nûr-ı 'ilm ü ma'rifetden ḫâlî 'avâm-ı nâsı ḳalben ü ḳâleben ve ḳavlen ü fi'len azdırmaḳda olan lâyıḳ-ı ḍarb-ı seyf-i şerî'at, Ḳıncı Baba dedikleri küştenî ve yine Üsküdâr'da Aḳyapı nâm maḥal ḫâne-i nuḥûset-âşiyânesiyle ẓulmet-âbâd olup, zümre-i ḳużât-ı resmiyye sirbâliyle tesettür eden İstanbul Aġası-zâde Aḥmed nâm denî ve Yûsuf Âgâh Efendi merḥûmuñ mühür-dârlıġından neş'et edip bir taḳrîb ṭarîḳ-i ḫâcegâna dâḫil olan Ṣâliḥ nâm ṭâliḥ aḫż ve bi'l-iḳtiżâ ḍarb-ḫânede ittiḫâẕ olunan maḥbese aḥvâlleri geregi gibi taḥarrî olunmaḳ üzere ilḳâ olunduḳdan ṣoñra, gerek merḳûmlarıñ ve gerek sâ'ir hem-meşrebleri olan bed-meẕheb ehl-i ḍalâl ḥaḳlarında ḥükm-i şer'î ne veçhile idügi bilinmek ve tefaḥḥuṣ u taḥarrîleri ne ṭarîḳ ile olmaḳ iḳtiżâ edecegi söyleşilmek üzere bi'l-cümle erkân-ı salṭanat 'aḳd-i encümen-i meşveret edip ba'dehu muḳteżâsı icrâ ḳılınmaḳ emrinde irâde-i ẓıll-i İlâhî ẓuhûr eyledi.

Vuḳû'-ı Meşveret Der-Câmi'-i Şerîf

Ṣadr-ı a'ẓam-ı bülend-maḳâm ve lâḥıḳ u sâbıḳ meşâyiḫ-i islâm ve ṣudûr-ı kirâm ve şûrâya me'mûr ricâl-i benâm ve ḫâce efendiler ile Naḳşbendiyye ve Ḳâdiriyye ve Ḫalvetiyye ve Mevleviyye ve Sa'diyye ṭuruḳ-ı 'aliyyelerine mensûb olan şüyûḫ, bâbü's-sa'âde dâḫilinde vâḳi' câmî'-i şerîfde 'ale'ṣ-ṣabâḥ 'aḳd-i ḥalḳa-i meşveret edip, evvelâ şeyḫu'l-islâm sellemehü's-selâm feṭḥ-i kelâm ile şüyûḫ-ı ḥâżırîne ḫiṭâben, "ma'lûmuñuzdur ki ḥażret-i 'Alî raḍiyallâhu ta'âlâ 'anh //208// ve kerreme vecheh, ṭaraf-ı ḥażret-i Risâlet-penâhî'den efḍal-i a'mâli su'âl eylediklerinde, Faḫr-i 'Âlem ṣallâllâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥażretleri, "efḍal-i a'mâl ẕikr ü tevḥîd" olduġunu beyân u tefhîm ve Ḥażret-i 'Alî'ye kelime-i tevḥîdi telḳîn ü ta'lîm buyurup bu vechile ẕikr-i cehrî delâ'il-i Ḳur'âniyye'den başḳa ḳavl ü fi'l-i Nebevî ile ṣâbit ve ṭuruḳ-ı cehiryyeniñ cümlesi Ḥażret-i 'Alî'ye mensûb olan ṭuruḳ-ı nâzenînden münşa'ib olmaġla, ṭuruḳ-ı 'aliyyeniñ cümlesi ḥaḳ ve Ḥacı Bektâş-ı Velî ve sâ'ir ṭuruḳdan güẕerân eden pîrân-ı 'iẓâm ve e'izze-i kirâm ḳaddesallâhu ta'âlâ er-

vâḥehüm cümlesi ehlullâh ve kümmel-i ümmetden olup, onlara ḳaṭ'â diyecegimiz yoḳdur. Lâkin, ṭuruḳ-ı 'aliyyeye sülûk u intisâb edenler uṣûl ü erkân-ı ḳadîmesi üzere gidip ibtidâ şer'-i şerîfe kemâliyle ittibâ', lâzımeden ve ḥattâ şerî'atda derece-i kerâhetde olan nesne ṭarîḳatda ḥarâm menzilesinde olup bu cihetle ṭuruḳ-ı 'aliyye ḫavâṣṣ-ı ümmete maḫṣûṣe iken ba'żı cehele Bektâşîlik nâmıyla hevâ-yı nefsine tebe'an ferâ'izi edâ eylemek degil belki ma'âẕallâhu ta'âlâ taḥlîl-i muḥarremât ve istiḫfâf-ı 'ibâdât ederek küfrü mü'eddî dürlü dürlü fısḳ u fücûr u feżâḥata taṣaddî etmekde olduḳları şâyi' u mütevâtir olmaġla sizler meşâyiḫ-i ṭuruḳ-ı 'aliyyeden olduġuñuzdan bu ḫuṣûṣda ma'lûmât u mesmû'âtıñız naṣıldır ve bu maḳûleleriñ ḥaḳḳında ne dersiñiz?" diye lede's-su'âl, meşâyiḫ-i mûmâ-ileyhimiñ ba'żıları, "ol ṭâ'ife ile ülfetimiz olmadıġından ḥâllerini ḥaḳîḳati üzere bilmeyiz" deyip sükûtu iḫtiyâr ve ba'żıları, "vâḳı'â Üsküdâr ṭarafında o miṯillü münkirât-ı tevâtür işidilmekdedir" diye feżâḥatlarını iḫbâr ḳıldıḳlarından ṣoñra ba'żı 'ulemâ cânibinden, "bunlarıñ hey'et-i mecmû'aları ḥaḳḳında fi'l-ḥaḳîḳa ḫilâf-ı şer'-i şerîf ḥarekâta ictisârları iştihâr bulup, lâkin bi-şaḫṣihi her birerleriniñ üzerlerine ḫilâf-ı kitâb //209// u sünnet olan ef'âl u aḳvâl-i şenî'anıñ 'adem-i ṣübûtu taḳdîrinde 'umûmu ḥaḳḳında ḥükm-i şer'î ne vechile olur" diye îrâd u istifsâr olunduḳda 'ulemâdan ba'ż-ı âḫer, "ser-gerde-i ebâṭıle-i merḳûmeden mârrü'l-eyân Ḳıncı ve İstanbul Aġası-zâde'niñ ve ġayr-ı Ṣâliḥ'iñ ekl-i ṣavm ve terk-i ṣalât miṯillü şenâ'atlarından başḳa, ne'ûẕü billâhi ta'âlâ Çehâr-yâr-ı güzîn riḍvânullâhi ta'âlâ 'aleyhim ecma'în ḥażerâtına iṭâle-i lisân etdikleri ḥadd-i tevâtürde olmaġla, bu ṣûretde vâcibü'l-ḳatl olurlar" dediginden mâ-'adâ, Yâsinci-zâde Efendi, "bu maḳûleleriñ siyâseten icrâ-yı cezâları câ'iz olup ef'âl u aḳvâl-i ḫabîṯeleri bi-şaḫṣihi üzerlerine ṯâbit olmaḳ lâzım degildir" diye cevâb verdiklerinden ṣoñra, Üsküdâr ve Eyyûb ve Ḥişâr ve sâ'ir ṭarafda olan Bektâşî tekyeleriniñ ḳadîmleri derûnlarına ehl-i sünnetden münâsib ẕevât iskân ḳılınmaḳ ma'nâsına terk ile muḥdeṯ olanlarıñ hedmine ve ḳadîm ve muḥdeṯ ḳanġıları idügüne ve ḳaç seneden beri peydâ olmuş olan muḥdeṯ i'tibâr olunmaḳ lâzım gelecegine dâ'ir ṣoḥbet cereyân ederek nihâyet-i kelâm, vücûb-ı ḳatlleri beyân olunan Ḳıncı Üsküdâr'da ve İstanbul Aġası-zâde ḳâḍîligi ref' olunaraḳ Ṭop-ḫâne'de ve Ṣâliḥ'iñ daḫi ḫıṭceligi terḳîn ḳılınaraḳ pîş-gâh-ı bâb-ı

hümâyûnda 'alenen tertîb-i cezâ olunarak 'akâyid-i bâtılayı i'tikâd ile hem dâll ü hem mudill olduklarından şer'an cezâları tertîb olunduğunu mübeyyin yaftaları dâr-ı fetvâdan tesvîd ile üzerlerine vaz' olunmak ve altmış sene mukaddem olan Bektâşî tekyeleri kadîm i'tibâr olunup muhdeş oldukları ihbâr olunan bir kaç bâb tekyeleriñ hedmine taraf-ı fetvâ-penâhîden ve bâb-ı 'âlîden me'mûrîn ta'yîniyle cümlesi hedm olunup kadîm ve muhdeşleriniñ içlerinde olan müteşeyyihân ve dervîşân adında olan bed-endîşânıñ şûret-i hâl ve sîret-i bâlleri cânib-i müftî-i dînden tahkîk //210// ve tedkîk birle şerî'aten ve siyâseten cezâ-yı revâları lâzım gelenler icrâ ve miyânlarında nâdiren seniyy bulunup kendi hâlinde oldukları tebeyyün edenlerden şarf-ı nazar olunup, mâ-'adâ râfiziyyü'l-i'tikâd ve ilhâd-nihâd oldukları tahakkuk edenler mürtedd hükmünde olmalarıyla telkîn-i dîn olunarak, vardıkları mahalde sû'-i ef'âllerini icrâya muktedir olmamak içün Kayşeriyye ve Birgi ve Hadım gibi makarr-ı 'ulemâ olan bilâda nefy ile ib'âd olunmak üzere şimdilik âsitânede olanlarıñ izâlesine ber-vech-i meşrûh ittifâk u ittihâd olunup, Anatolu ve Rûmili diyârlarında olan erbâb-ı rafż u ilhâdıñ dahi şûret-i def' u tanzîmi meclis-i dîgerde söyleşilmek üzere meclis-i meşveret resîde-i hitâm ve hulâşa-i efkâr-ı mezkûre bâ-takdîr ma'rûż-ı hâk-i serîr-i şevket-maşîr-i pâdişâh-ı islâm olup, husûsât-ı mezkûrede ve bi'l-husûs altmış seneden mukaddem olup kadîm 'add olunan tekyeleriñ dahi ibkâ ile imhâsı emrinde zuhûr-ı irâde-i şükûk-âzâde-i hümâyûnlarına intizâr olundu.

İ'dâm-ı Meşâhîr-i Melâhide ve Nefy-i Bektâşiyân ve Ta'yîn-i Me'mûrîn Berây-ı Tathîr-i Bilâd Ez-İdlâl-i Ehl-i İlhâd

Vaktâ ki takrîr-i mezkûr nazar-ı pâdişâh-ı kerâmet-meftûr emmedallâhu ta'âlâ fî hilâfeti nev'i'l-insân bi-devâmi'l-'adli ve'l-ihsân ile manzûr oldukda, tâ'ife-i merkûme haklarında şer'an ve siyâseten karâr-gîr olan husûş-ı mesûbât-manşûşuñ icrâsını âmir hatt-ı 'anberîn-nukat-ı dâverâne bâlâ-yı takrîrde pîrâye-i sımt-ı sutûr olup, ancak merkûmlarıñ kadîmen ve hadîsen dîn ü devlet 'aleyhinde sér-zede-i zuhûr olan girdârları kütüb-i tevârîhde meşhûn ve ser-tâ-ser menâzil-peymâ-yı fiten

ü mücûn oldukları cümle 'indinde müteyakkın u bî-ẓünûn olunup, bu ṣûretde bâṭılda ḳıdem ü ḥudûṯ yek-sân ve merci'-i ebâṭıle olmaḳlıḳda her tekye-i bâhiretü'n-nekbeleri siyyân olmaġla der-sa'âdetde olanlarıñ yek-ser hedmiyle //211// diyâr-ı sâ'iredeki tekyeler ve derûnlarında olan merede-i mürde-dilân ḥaḳlarında îcâb-ı şer'î ve maṣlaḥat-ı 'aḳlîsi her ne ise söyleşilip taḥḳîḳ ve taḥrîrlerine cânib-i şer'-i mübîn ve ṭaraf-ı salṭanat-ı ebed-ḳarînden mü'temen ve dîn-dâr ẕevât tesyârıyla izâleleri bir ân aḳdem ḥuṣûl bulmaḳ ehemm-i evâmir-i pâdişâh-ı maḥmûdü'ş-şiyem olduġu ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı 'adâlet-nümûn-ı meẕkûrda mesṭûr olmaġla ẕi'l-ḥicceniñ dördüncü günü ẕikr olunan eşher-i melâḥide ta'yîn ḳılınan maḥallerde ber-mûcib-i fetvâ ḳanṭara-i şemşîr-i şer'-i ḫaṭîrden i'zâm-ı semt-i 'adem ve yine yevm-i meẕkûrda Rûmili Ḥişârı'nda Şehîdlik ve Öküz Lîmânı ve Ḳaraaġaç ve Yediḳulle ve Südlüce ve Eyyûb ve Üsküdâr ve Nerdübânlı Köyü ve Çamlıca nâm maḥâlde olan tekyeleriñ bulunan türbelerinden mâ-'adâ bi'l-cümle ebniyeleriniñ hedmiyle sekenesi ve kitâblarınıñ ityân u iḥżârına bâb-ı 'âlî ve bâb-ı fetvâ-penâhîden me'mûrîn irsâlinde sa'y-i etemm olundu.

Tekyeler şâyân olduġu üzere zîr ü zeber olup, mekînleri olan mehînler ṭaḳım ṭaḳım getirilip ḍarb-ḫâne maḥbesine ilḳâdan ṣoñra birer ikişer ṭaraf-ı ḥażret-i şeyḫu'l-islâmîden 'aḳîdeleri su'âl olunduḳda, müteşeyyiḫleri uṣûl-i revâfiż-ı A'câm üzere ẕeyl-i taḳiyyeye teşebbüs ile şi'âr-ı şerî'ata bürünerek ṣûret-i ehl-i sünnetde görünüp, nâ-dânları her ne ḳadar tefâṣîl-i mesâ'il-i i'tiḳâdât u 'ameliyyâtda cevâba ḳâdir olmamışlar ise de yine rafż u ilḥâddan teberrâ irâ'e eylediler. Lâkin inkârlarını ẕevâhir-i ḥâlleri mükeẕẕib ve hey'et-i mecmû'alarınıñ ḳarnen-ba'de-ḳarnin merbût-ı silsile-i tevâtür olan ef'âl-i ḳabîḥa ve aḳvâl-i şenî'aları ri'âyeten li'ż-zarari'l-'âm tefriḳa ile izâleleri ḥükm-i siyâsiyyesini mürettib olmaġla, bi'l-cümle kitâbları tedrîc ile tefaḥḥuṣ olunmaḳ üzere yedlerinden nez' olunup Şehîdlik'de olan Maḥmûd Baba yedi nefer eşḫâṣ ile Ḳayṣeriyye'ye ve Öküz Lîmânı'ndaki //212// Aḥmed Baba ve Yediḳulle'de Ḳazlıçeşme'de kâ'in Meḥmed Baba Tekyesi'ndeki Ḥüseyin Baba ikişer nefer ḫâdimleriyle Ḫadım'a ve Ḳaraaġaç Tekyesi'nde olan Ḥacı Bektâş vekîli dedikleri İbrâhîm Baba ile sekiz nefer-i meredesi ve Südlüce'de Bâdâmlı Tekye'de olan Muṣṭafâ Baba ve Medîne-i Ebâ Eyyûb-ı Enṣârî raḍiye 'an-

hu Rabbühu'l-Bârî'de vâḳi' Ḳaryaġdı Baba Tekyesi'nde olan Muṣṭafâ Baba üç nefer Bektâşîsiyle Birgi'ye ve Karaaġaç'da müsâfir olan Yûsuf Baba Amâsiyye'ye ve yine müsâfir 'Ayntâbî Muṣṭafâ Baba Güzelḥiṣâr'a ve ḳatîl-i merḳûm Ḳıncı ḳarındaşı Meḥmed ile Çamlıca'da Ṭâhir Baba tekyesinde olan Meḥmed Baba ve Nerdübânlı Tekyesi'ndeki âḫer Meḥmed Baba ile dört nefer Bektâşîleri ve Üsküdâr'da Ḳâsım aġa Maḥallesi'nde Mürüvvet Baba Tekyesi'ndeki Muṣṭafâ Baba Tîre'ye ṭard u iclâ ve sâ'irleri daḫi 'uyûn-ı nâsdan iblîs-i ḫannâs gibi birer ṣûretle mültebis-i ṣiyâb-ı iḫtifâ olmalarıyla dîde-i ehl-i sünnet rûşenâ ḳılındı. Ol esnâda 'izzet Mollâ Efendi'niñ naẓm eyledigi ḳıṭ'a-i rengîndir:

"Dûd-mân-ı Yezîdiyân söndi
Cânları varsa birbirin ḳorusun

Aġalar eyledi cahîme sefer
Çaldı Bektâşiler de göç borusun"

Ẕikr olunan tekyeleriñ çoġunda setrine iḫtilâs-ı vaḳt edemediklerine binâ'en ḫumlar ve sebûlar ṭolusu bâde bürûz ve 'ale'l-ḫuṣûṣ Ḳıncı beytü'l-ḫalâsında ẓuhûr eden destileriñ aġzına ne'ûẕü-billâh-i ta'âlâ Muṣḥaf-ı Şerîf evrâḳını vi'â ya'nî ṭıḳaç yapdıḳlarını hedmine me'mûrlar görüp ḫaber vermişlerdir. Pes der-i sa'âdet-maṣîr vücûd-ı bed-bûy-ı ilḥâd-nümûdlarından vech-i meẕkûr üzere taṭhîr ḳılındıḳdan ṣoñra ẕi'l-ḥicceniñ yirmi altıncı günü ṣûret-i emr-i 'âlîşân, âti'l-beyânda tafṣîl ḳılındıġı keyfiyyet üzere Rûmili eyâletinde kâ'in tekyeleriñ tanẓîmine mîr-âḫûr-ı evvel 'Alî Bey ile mevlâ olmaḳ üzere müderrisînden Pirlepeli Aḥmed Efendi //213// me'mûr olup, mîr-i mûmâ-ileyhiñ yerine keṯudâ-yı ser-bevvâbîn-i şehriyârî Şeh-süvâr-zâde Dervîş Bey mîr-âḫûr-ı evvel ve ḳapucular keṯudâlıġı mîr-âḫûr-ı ṣânî Mûsâ Aġa'ya ve ṣânîlik Dâvud Paşa ḳışlası binâ emîni Meḥmed Aġa'ya iḥsân ile mübeccel oldular. Diyâr-ı Anaṭolu'da olan tekyelere daḫi sâbıḳâ cebecibaşı ser-bevvâbîn 'Alî Aġa ile müderrisînden Çerkeşî Meḥmed Efendi intiḫâb olunup, aḳlâmda olan ḳuyûdât iḫrâcı maṣlaḥatı içün çend-eyyâm ârâm ile ṣavb-ı me'mûriyetlerine 'azîmetlerinde pâ-der-rikâb iken, ṣûreti ḫılâl-i süṭûr-ı veḳâyi'de meṣṭûr

olup endek-teveccüh-i pâdişâh-ı İskender-tedbîr ile sükûn-peẕîr olan iḫtilâl-ı nâ-geh-ẓuhûr-ı Bosna'yı evvel emirde ahâlîsine nuṣḥ u pend ile teskîn maṣlaḥatı içün mûmâ-ileyh Aḥmed Efendi'yi sâbıḳâ mektûbî-i ṣadâret-penâhî 'Ârif Bey ile Bosna'ya ta'yîn olunmaġla yerine müderrisînden Adanalı 'Alî Remzî Efendi mu'ayyen olup evâ'il-i ṣaferde Bektâşî me'mûrları ṣavb-ı maḳṣûdlarına revân oldular.

Ṣûret-i Emr-i Celîlü'ş-şân Der-Ḥaḳḳ-ı Tekye-i Bektâşiyân

Memâlik-i Rûmili'de ẕikri âtî tekye vü zâviyeleriñ bulunduḳları maḥallerde kâ'in vüzerâ-yı 'iẓâm dâme iclâluhüm ve mîr-mîrân-ı kirâm dâme iḳbâlühüm ve mevâlî-i fiḫâm zîdet feżâ'ilühüm ve rikâb-ı ḳamer-tâb-ı mülûkânemde sâbıḳâ mîr-âḫûr-ı evvelim olup bu def'a ḫuṣûṣ-ı âti'l-beyâna ṭaraf-ı eşref-i pâdişâhânemden me'mûr ve ta'yîn ḳılınan El-ḥâc 'Alî Bey dâme mecduhu ve ma'iyyetine bâ-işâret-i şeyḫu'l-islâmî mevlâ ta'yîn olunan müderrisînden 'Alî Remzî ve ḳużât u nevvâb u müftîler ve sâ'ir 'ulemâ vü ṣuleḥâ zîdet 'ilmühüm ve 'a'yân u żâbitân ve vücûh-ı ahâlî ve bi'l-cümle iş erleri zîde ḳadrühüm tevḳî'-i refî'-i hümâyûn vâṣıl olıcaḳ, ma'lûm ola ki bir müddetden beri ba'żı erbâb-ı rafż u ilḥâd Ḥacı Bektâş-ı Velî ḳuddise sırruhu'l-'âlî ḥażretlerine mensûbiyyet da'vâsıyla iftirâ-yı maḥż olmaḳ üzere //214// bir ṭaḳım nesneler isnâd ederek şer'-i şerîfe münâfî ve ma'âẕallâhu ta'âlâ küfrü mü'eddî istiḥlâl-i muḥarremât ve terk-i ṣalât ve ḫulefâ-i râşidîn rıḍvânullâhi ta'âlâ 'aleyhim ecma'în ḥażerâtına zebân-dırâzlıḳ miṣillü ḥarekâta ictisâr etmekde ve bunlar gitdikçe memâlik-i islâmiyyede tekeṣṣür ederek sâde-dil olan bir ṭaḳım ehl-i îmân daḫi cehâletleri sebebiyle o maḳûle zındîḳ ve mülḥidleriñ türrehât u hezeyânlarına firîfte olaraḳ câdde-i şerî'at-ı muṭahharadan 'udûl ile râh-ı ḍalâlete ṣapmaḳda olduḳlarına binâ'en, millet-i sümeḥâ-yı islâmiyye derûnunda bu vechile ḫilâf-ı şer'-i şerîf ẓuhûra gelen ḥâlât-ı reddiyeniñ men' u ref'iyle kâffe-i mü'minîni o maḳûleleriñ mekr ü ḍalâletlerinden taḫlîṣiñ çâresini istiḥṣâl, umûr-ı mefrûżadan olmaḳdan nâşî, muḳaddemce âsitâne-i sa'âdetimde lâḥıḳ u sâbıḳ u esbaḳ şüyûḫ-ı islâm ve ṣudûr-ı kirâm ve bi'l-cümle 'ulemâ-i a'lâm keṣerehümullâhu ta'âlâ ilâ

yevmi'l-ḳıyâm ve tekye-nişîn olan Mevlevî ve Naḳşbendî ve Ḫalvetî ve Sa'dî ve Ḳâdirî ve sâ'ir ehl-i sünnet ve cemâ'atden olan ṭuruḳ-ı 'aliyye meşâyiḫi ḥâżır oldukları ḥâlde 'aḳd olunan encümen-i şûrâda bu gürûh-ı mekrûhuñ ḥâl ü keyfiyetleri îżâḥ u beyân ve ḥaḳlarında muḳteżâ-yı şer'-i şerîf ne vechile idügi istiknâh u der-miyân olunduḳda, ṭâ'ife-i merḳûme erbâb-ı rafż u ilḥâddan hem ḍâll ü ve hem muḍill olduḳlarına binâ'en içlerinde pek uyġunsuz olduḳları mütevâtir olanlar şer'an ve siyâseten ḳatl ü i'dâm ve ehven-i şer bulunanlarıñ daḫi maḳarr-ı 'ulemâ olan birer maḥalle nefy ü iclâsıyla taṣḥîḥ-i i'tiḳâd eylemelerine olduḳları maḥalleriñ müftî vü 'ulemâsı ṭaraflarından iḳdâm ve mecma'-ı rafż u ilḥâd olan tekyeleriñ hedm ü imḥâsıyla ümmet-i Muḥammed'i şerr ü mekîdetlerinden taḫlîṣe ṭaraf-ı eşref-i mülûkânemden himmet ü ihtimâm olunmaḳ ḫuṣûṣları icmâ'-ı 'ulemâ ile ḳarâr-gîr olaraḳ, ol bâbda müşrif-efzâ-yı ṣudûr olan ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı işâbet-maḳrûn-ı pâdişâhânem mûcibince der-i sa'âdetimde bulunan //215// Bektâşîlerden küfr ü ḍalâletleri rütbe-i tevâtürde olanlar ber-muḳteżâ-yı şer'-i şerîf birer maḥalde siyâset ile cezâ-yı sezâları icrâ ve ḳuṣûr şeyḫ u dervîş nâmında olan bir ṭaḳım melâḥide daḫi ba'd-ez-în o maḳûle a'mâl-i bâṭıleden rücû' u istiġfâr ile taṣḥîḥ-i i'tiḳâd eylemek üzere maḳarr-ı 'ulemâ olan ba'żı maḥallere nefy ü iclâ ve âsitâne-i şevket-âşiyânem ve eṭrâf u civârında kâ'in bi'l-cümle muḥdeṯ Bektâşî tekyeleri daḫi hedm ü imḥâ ile fe-lillâhi'l-ḥamd âsitâne-i sa'âdetim ve civâr u enḥâsı levṯ-i vücûdlarından taṣfiye vü taṭhîr olunmuş olduġu miṯillü sâ'ir memâlik-i maḥrûse-i şâhânemde bulunan bu maḳûle Bektâşî gürûhu ve tekyeleriniñ daḫi icrâ-yı muḳteżâlarına baḳılmaḳ îcâb edip şöyle ki, ecdâd-ı 'iẓâmım nevverallâhu ta'âlâ merâḳıdehüm ḥażerâtı zamânlarında maẓanne-i kirâmdan ve fütûḥât-ı vâḳı'alarda bulunanlardan ba'żı ẕevâta ve ḫuṣûṣiyle müşârün-ileyh Ḥacı Bektâş-ı Velî ḳuddise sırrahu'l-'âlî ḥażretlerine temlîk ü iḥsân buyurmuş olduḳları ḳurâ vü arâżîyi mücerred aṣḥâb-ı ẕikr ü ṭâ'at içün yapdıkları tekye vü zâviyelere vaḳf etmişler iken, bir müddetden beri Bektâşî gürûhu yeñiçeri ṭâ'ifesine istinâd ile o miṯillü tekyeler ve zevâyânıñ isimlerini taḥrîf ve kendilerine nisbet ile żabṭ ve ḥâṣılât-ı vaḳfı nefislerine ḥaṣr ve fısḳ u fücûr ile ekl ü bel' ve ba'żı maḥallerde daḫi ḫalḳı iḍlâl içün müceddeden tekyeler iḥdâṯ ve birer fâsid vaḳfiye tertîbiyle iḫtirâ'-ı evḳâf ederek sırren ve 'alenen envâ'-ı

şenâ'ata cesâret etmekde oldukları taḥḳîḳ-kerde-i mülûkânem olan ḥâlâtdan ve bi-tevfîḳihi ta'âlâ devlet-i 'aliyye-i ebed-rehînim esâs-ı şerî'at-ı muṭahhara ile mü'esses ü müşeyyed olduġuna binâ'en, ẕât-ı melekiyyü'ṣ-ṣıfât-ı mülûkânem her ḥâlde ḥabl-i metîn-i şer'-i şerîfe tevessül ü temessük ederek bu def'a 'avn ü 'inâyet-i Ḥażret-i Müntaḳim-i Ḳahhâr ve imdâd-ı rûḥâniyyet-i Cenâb-ı Seyyidü'l-Ebrâr ile ḫayli müddetden beri dîn ü devlete dürlü dürlü ihânet ve envâ'-ı fitne vü fesâda cesâret eden //216// yeñiçeri eşḳıyâsı nâm u nişânlarınıñ rûy-ı arżdan ref' u ilġâsıyla ḳavâ'im-i dîn ü devletiñ tecdîd ü iḥyâsına muvaffaḳ olunduġu miṣillü bundan böyle daḫi kâffe-i ḫuṣûṣda Kitâbullâh'a ve sünnet-i seniyy-e ḥażret-i nebeviyyeye kemâliyle dikḳat u ri'âyet ve ḫilâfında bulunanlarıñ ḥaḳlarında ber-muḳteżâ-yı şerî'at-ı muṭahhara lâzım gelen mücâzâtıñ icrâsına mübâderet ve be-taḫṣîṣ millet-i sümeḥâ-yı islâmiyye miyânında o maḳûle sû'-i i'tiḳâd ve rafż u ilḥâda ṣapıp ḫilâf-ı şer'-i şerîf ḥarekâtı i'tiyâd eyledikleri mütevâtir olan ṭâ'ife-i merdûdeniñ ref' u tenkîlleriyle cümleyi câdde-i müstaḳîme-i şer'-i şerîf ü diyânete sevḳ ü da'vet etmek emîrü'l-mü'minîn ve ḥâmî-i dîn-i mübîn olan cenâb-ı ḫilâfet-me'âba ẕimmet-i himmet olduġu vâżıḥâtdan olduġuna binâ'en, o maḳûle erbâb-ı rafż u ilḥâd ḥaḳlarında ve bunlarıñ zâviye vü tekyelerine gerek selâṭîn-i mâżiye ṭaraflarından vaḳf u temlîk olunan ve gerek ṣoñradan kendileri birer taḳrîb vaḳf edip ḥâṣılâtı ekl ü bel' olunmaḳda olan ḳurâ vü mezâri' u arâżî ḫuṣûṣlarında daḫi îcâb-ı şer'î ne vechile idügi cânib-i şerî'at-ı ġarrâdan istiftâ vü istinbâ olunduḳda, bu maḳûleleriñ 'âmme-i nâsdan fitne ve fesâdlarına ref' u ḳaṭ' içün beldeden nefy ü iclâ olunmaları ve keẕâlik bu gürûh-ı 'alevî vü revâfiż birer taḳrîb arâżî-i mîriyyeyi żabṭ ve birer zâviye ittiḫâẕ ve vaḳfiyyeler tertîb ile menâfi'ini kendilerine ḥaṣr ile 'ibâdullâhı iḍlâl etmekligi i'tiyâd etmişler ise de, ibtidâ arâżî-i mîriyyeniñ temlîk-i taṣḥîḥ ile temlîk olunmadıḳça vaḳfiyyeti ṣaḥîḥ olmayıp, temlîk-i ṣaḥîḥ olunsa daḫi ehl-i bida'a vaḳf-ı ṣaḥîḥ olmadıġı ve vaḳf-ı ṣaḥîḥ olanda daḫi meşrûṭün-lehüm mün'adim veyâḫud melâḥide vü revâfiż olsa anda ḥükm-i şer'î ḥükm-i hümâyûnuma mufavvaż ve keẕâlik cihât-ı vaḳf ġâlib-i ḥâlde ḳurâ vü mezâri' olduġu vaḳitde aṣlı beytü'l-mâlden olmaḳ ḥasebiyle bu maḳûlelerde şarṭ-ı vâḳıfa muḫâlif // 217// olsa daḫi her ne vechile emr-i hümâyûnum olur ise öylece 'amel olunmaḳ, ve'l-ḥâṣıl me-

lâḥide ve ibâḥiyyûn gürûhuna vaḳıflar bir vechile ṣaḥîḥ olmayaraḳ yedlerinden alınıp keyfe-mâ-yeşâ ve yeḫtâr taṣarruf ḳılınmaḳ mücâz u meşrû' olduġu mu'teberât-ı kütüb-i fıḳhiyyede:

اما الاراضى التى توقف لذواتهم اولاشخاصهم فالشرط لاهل البدع باطل والوقف على واحد منهم كذلك باطل لان الشرط لايخلو عن كراهة شرعا وكذلك فاذالم يصح الوقف والواقف ميت فتعود الاراضى الى بيت المال و يجوز تصرف السلطان فيها وله ان يعين غلتها لمن يستحق

diye muḥarrer ü mesṭûr olan nuḳûl-i ṣaḥîḥa ile ṣâbit ü müstedell olduġundan başḳa, bi'l-fi'l şeyḫu'l-islâm ve müfti'l-enâm olan Ḳâḍî-zâde Mevlânâ Meḥmed Ṭâhir edâmallâhu ta'âlâ feżâ'ilehu'nuñ imżâsıyla mümżâ iki ḳıṭ'a fetvâ-yı şerîfelerde:

"Selâṭîn-i mâżiyeden Zeyd ba'żı ḳurâ vü mezâri'i temellük ü vaḳf ve ġallesini bir zâviyede şeyḫ olanlar ile ol zâviye ḥücerâtında sâkin olanlara şarṭ u ta'yîn buyurup, bir müddet mezbûrlar ġalle-i vaḳf-ı merḳûmeye mutaṣarrıflar iken fevt olup ol zâviyede şeyḫ ve ḥücerâtında sâkin olanlar ehl-i bid'at ve müdmin-i ḫamr ve feseḳadan olup ġalle-i merḳûmeye mübtaḥaḳ olmasalar, ḥâlâ pâdişâh-ı islâm eyyedallâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-ḳıyâm ḥażretleri ġalle-i merḳûmeyi cihet-i uḫrâya ṣarfa ḳâdir olur mu?". El-cevâb, "olur".

"Ve yine selâṭîn-i mâżiyeden Zeyd ba'żı ḳurâ vü mezâri'i ḳaṭ' u ta'yîn ile 'Amr'a temlîk, 'Amr daḫi ba'de't-temellük vaḳf u ġallesini bir zâviyede şeyḫ olanlar ile zâviyeniñ ḥücerâtında sâkin olanlara şarṭ u ta'yîn edip, bir müddet mezbûrlar ġalle-i merḳûmeye mutaṣarrıflar iken fevt olup ḥâlâ ol zâviyede şeyḫ ve ḥücerâtında sâkin olanlar füseḳâdan olup ehl-i bid'atdan olmalarıyla ġalle-i merḳûmeye müstaḥaḳ olmasalar, ḥâlâ pâdişâh-ı islâm eyyedehullâhu ta'âlâ bi'n-naṣrı ilâ yevmi'l-ḳıyâm //218// ḥażretleriniñ ġalle-i merḳûmeyi cihet-i uḫrâya ṣarfı câ'iz olur mu?". El-cevâb, "olur", diye iftâ vü beyân olunmaḳdan nâşî bu ṣûretde ḫuṣûṣ-ı mezbûre ṭaraf-ı devlet-i 'aliyyemden mevṣûḳ u mu'teber ve diyânet ü ḥamiyyeti bedîhî vü aẓher me'mûrlar ve ma'iyyetlerine cânib-i şerî'at-ı ġarrâdan 'ilm ü faḍl ile ma'rûf ve zühd ü ṣalâḥ ile mevṣûf mevlâlar ta'yîniyle memâlik-i maḥrûsemde bulunan o maḳûle zamâne Bektâşîleri-

niñ ḥâlleri ve yedlerine geçmiş olan ḳadîm ü ḥâdiṯ bi'l-cümle tekyeler ve zevâyânıñ ve merbûṭ olan ḳurâ vü mezâri' u arâżî ve müsaḳḳafât-ı sâ'ireniñ keyfiyyeti eṭrâfıyla ṭaḥarrî vü taḥḳîḳ olunaraḳ, içlerinde bulunan o maḳûle erbâb-ı rafż u ilḥâdıñ ḥaḳlarında şer'an nefy ü taġrîb ve sâ'ir ne dürlü mücâzât ḥükm olunur ise icrâsı ve ḥâlî ḳalacaḳ ḳadîm ü muḥdeṯ tekyeler bulunduġu memleketde bundan böyle 'ibâd-ı müslimîn içün câmi' u mescid veyâḫud mekteb ü medrese ittiḫâẕ olunmaḳ, veyâḫud sâ'ir ṭuruḳ-ı 'aliyye meşâyiḫinden ehl-i sünnetden cümleniñ ḥüsn-i ẓann etdigi bir ẕât iḳ'âd u iḳâme ḳılınmaḳ ḫuṣûṣunu ol memleketiñ bi'l-cümle 'ulemâ vü ṣuleḥâsı müstaḥsen ü müstaṣveb görüp, memleketçe istid'â ederler ise ol ṣûrete taḥvîline müsâ'ade-i seniyye-i şâhânem erzânî ḳılınmaḳ üzere ism ü resmiyle der-i sa'âdetime 'arż u inhâ olunması ve bu vechile 'ibâd-ı müslimîne lüzûmu olmayıp mecma'-ı rafż u ilḥâd olmuş sâ'ir muḥdeṯ tekyeler bi'l-îcâb hedm ü imḥâ ḳılınması ve faḳaṭ ḳadîm olanlarınıñ ebniyesine ṭoḳunmayaraḳ bunlar içün ecdâd-ı 'iẓâmım zamânlarında ne miḳdâr ḳurâ vü mezâri' u arâżî ve sâ'ir nesneler vaḳf u temlîk olunmuş ise cümlesini ve gerek muḥdeṯ olup da bi'l-îcâb hedm olunacaḳlarıñ arâżî-i mevḳûfe ve sâ'ir müsaḳḳafâtları bi't-taḥarrî taḥḳîḳ ü tedḳîḳ olunaraḳ evvel emirde defterleriniñ der-i sa'âdetime taḳdîmiyle keyfiyetleri añlaşıldıḳdan ṣoñra iḳtiżâsına baḳılması ve bunlarıñ derûnunda medfûn olanlardan maẓanne-i kerâmet //219// olmaları muḥtemel olanlara ol maḥalliñ ḥâkim ü müftî vü 'ulemâsı ma'rifetiyle bir mütedeyyin türbe-dâr naṣb u ta'yîn olunaraḳ iḳtiżâ-yı keyfiyyet der-i sa'âdetime bildirmesi ḫuṣûṣuna irâde-i seniyyem ta'alluḳ etmiş ve sen ki mîr-i mûmâ-ileyhsin, seniñ evṣâf-ı meẕkûre ile ittiṣâfıñ ve şu ḫuṣûṣuñ ḥasbeten lillâhi ta'âlâ ġaraż u ġıvażdan berî ve ġadr u ḥimâyeden 'ârî olaraḳ bürüzsüzce rü'yet ü temşiyyetine diḳḳat ve iḳtidârıñ nezd-i mekârim-ferd-i ḫidîvânemde ma'lûm olmaḳdan nâşî, ṣabîḥa-i mülûkânemden sen bu mâddeye me'mûr ḳılınaraḳ mûmâ-ileyh daḫi bâ-işâret-i şeyḫu'l-islâmî mevlâ ta'yîn ve ma'iyyetiñ baş muḥâsebeden bir nefer kâtib daḫi terfîḳ ḳılınmış ve Rûmili cânibinde olan ba'ż zevâyâ vü tekyeleriñ defter-ḫâne-i 'âmiremden ve aḳlâm-ı sâ'ire ve 'askerî rûz-nâmçesinden muḫrec ḳuyûd u defterleri daḫi yediñe i'tâ olunmuş olmaġla, muḳteżâ-yı me'mûriyyetiñ üzere mevlâ ve kâtib-i mûmâ-ileyhimâyı bi'l-istiṣḥâb bu ṭarafdan ḥareket

ve evvel emirde Edirne'ye varıp Çirmen mutaṣarrıfı destûr-ı ekrem vezîr Meḥmed Es'ad Paşa edâmallâhu ta'âlâ iclâlehu'nuñ muḳaddemce der-i sa'âdetime bâ-taḥrîrât inhâ eyledigi Ḳızıldeli Sulṭân tekyeleriniñ derûnlarında bulunan Bektâşî gürûhunu müşârün-ileyhiñ re'y ü ma'rifetiyle def' u iḫrâc ve bunlara vaḳf ve merbûṭ olan ḳurâ vü arâżî ve âsiyâb u ḥayvânât u ẕeḫâyir her ne var ise keyfiyyet ü kemmiyyetleri bilinip ba'dehu iḳtiżâsına baḳılmaḳ ve ebniyeleriniñ vüs'at ü cesâmetine naẓaran el-ḥâletü hâẕihi ol ṭarafda taḥrîr ü tertîbi irâde-i seniyyem muḳteżâsından olan 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye'den bir miḳdârı iḳtiżâ eder ise ba'dehu iskân u iḳâme olunmaḳ ve derûnlarında olan meydân odaları câmi'-i şerîf itiḫâẕ ve tebdîl ḳılınmaḳ üzere hedm ü imḥâlarından ṣarf-ı naẓar ve ḥâli üzere ibḳâ ederek, evvel emirde ẕikr olunan ḳurâ vü arâżî ve âsiyâb u ḥayvânât ve sâ'ireyi yegân yegân //220// taḥrîr birle defterini der-i sa'âdetime irsâl ü tesyîr eyledikden ṣoñra, gerek Çirmen mutaṣarrıfı müşârün-ileyh ṭarafından inhâ olunan Edirne civârında kâ'in sâ'ir on altı 'aded Bektâşî tekyelerini ve gerek bunlardan başḳa verilen defterlerde muḥarrer olan ve muḥdeṯ olup vaḳfı ve aḳlâmda ḳaydları bulunmayan Rûmili cânibinde kâ'in sâ'ir bi'l-cümle Bektâşî tekyeleri şeyḫ ve dervîşleriniñ ḥâlleri ve ḳadîm ü ḥâdiṯleriniñ keyfiyetleri ve merbût olan ḳurâ vü mezâri' u arâżî ve evḳâf-ı sâ'ireleri ma'rifetiñ ve mevlâ-yı mûmâ-ileyh ve ol maḥalleriñ vâlî vü mutaṣarrıf ve ḥükkâm u żâbiṭânı ma'rifetleriyle ferden-ferdâ taḥarrî vü taḥḳîḳ ve civârlarından kimesneye ġadr vuḳû'a gelmeyecek şûretde sırren ve 'alenen taṣḥîḥ u tedḳîḳ ve bulunan evrâḳ ve kitâbları müṭâla'a ve kendileri lisân-ı şer' ile istinṭâḳ u tezkiye olunaraḳ erbâb-ı rafż u ilḥâddan olduḳları taḥaḳḳuḳ eden ibâḥiyyûn ve melâḥide ṭaḳımınıñ külliyen ṭard u iḫrâclarıyla şer'an ḥaḳlarında ol beldeden nefy ü taġrîb ve sâ'ir dürlü lâzım gelen mücâzâtıñ icrâsı ve bu vechile ḫâlî ḳalacaḳ tekyeler bulunduġu memleketde bundan böyle 'ibâd-ı müslimîn içün câmi' u mescid veyâḫud mıekteb ü medrese ittiḫâẕı ve sâ'ir ṭuruḳ-ı 'aliyye meşâyiḫinden ve ehl-i sünnetden cümleniñ ḥüsn-i ẓan etdigi bir ẕâtıñ iḳ'âd u iḳâmesi ol memleketiñ bi'l-cümle 'ulemâ vü ṣuleḥâsı ṭarafından taṣvîb ü istiḥsân olunup, memleketçe niyâz u istid'â ederler ise ism ü resmiyle der-i sa'âdetime taḥrîr ü istiẕân olunmasını ve mâ-'adâ şunuñ bunuñ yapdırmış olduḳları muḥdeṯ ve bî-lüzûm ḟurması mużır

tekye vü zâviyeleriñ hedm ü imḥâsı ve ḳadîm olup da bî-lüzûm olanlarınıñ evvel emirde hedminden ṣarf-ı naẓar ile ḳadîmden onlara mevḳûf olup el-ḥâletü hâẕihi melâḥide yedine geçmesi cihetiyle ber-mûcib-i fetâvâ-yı şerîfe vaḳfiyyeti ṣıḥḥatden sâḳıt //221// olan ḳurâ vü mezâri' u arâżî ve sâ'ireleri ne vechile emr-i hümâyûn-ı 'adâlet-maḳrûn-ı şâhânem ṣudûr eder ise oña göre iḳtiżâlarına baḳılmaḳ üzere defterleriniñ der-i sa'âdetime taḳdîmi ve bunlarıñ ba'żan içlerinde medfûn olanlar maẓanne-i kirâmdan olmaḳ muḥtemel olanlara ol maḥalliñ ḥâkim ü müftî vü 'ulemâsı ma'rifetiyle birer ṣâliḥ u mütedeyyin türbe-dârları ta'yîni ile iḳtiżâ eden senediniñ tanẓîmi żımnında îcâb u iḳtiżâsınıñ iş'ârı ḫuṣûṣlarına mübâderet, ve'l-ḥâṣıl bu bâbda güzelce ṭavranaraḳ ve taḥarrî vü tecessüsünde ḳaṭ'â tecvîz-i ḳuṣûr etmeyerek her ḥâlde muḳteżâ-yı şer'-i şerîf ve ḥaḳḳâniyetiñ icrâsıyla rafż u ilḥâd miṣillü ḥareketde bulunmayanlarıñ kendilerine ve ḳurâ vü evḳâf u arâżîlerine ve ḳable't-taḥḳîḳ hiç kimesneye muġâyir-i şerî'at-ı ġarrâ bir gûne müdâḫale olunmaması ḫuṣûṣuna ṣarf-ı vüs' u maḳderet eylemek bâbında fermân-ı 'âlî-şân ṣâdır olmuşdur. İnteḥâ. Anaṭolu diyârına daḫi enâre-baḫş-ı ḫayr-âṣâr olan emr-i 'âlî-şân siyâḳ-ı meẕkûre üzere mesṭûrdur.

Lâḥiḳa

"Teẕkiretü'ş-Şu'arâ" mü'ellifi 'Âṣıḳ Çelebi, merḥûm Sulṭân Süleymân Ḫân cu'ilet türbetuhu münevvereten bi-nûri'l-ġufrân ḥażretleriniñ 'aṣrı şu'arâ-i 'ulemâsından mevlânâ 'İşretî seḳallâhu ta'âlâ rûḥahu bi-raḥîḳin maḫtûm, merḥûmuñ tercemesinde tâ'ife-i merḳûme ḥaḳlarında taḥrîr ü imlâ eyledigi işbu ḥikâyet-i ṣaḥîḥatü'r-rivâyeti mü'eyyid-i müdde'â olmaġla bi-'âretihâ naḳle sezâ görüldü:

Ḥikâyet

"Vilâyet-i Anaṭolu'da Seydî Ġâzî tekyesi ki bir dâr-ı fısḳ u ḍalâl olup, her yerden anasın atasın âzârlatmış baṭṭâllar; işden ḳaçmış, ışıḳ ol-

muş, pösteki boḳlar abdâllar; sâz-ı mülâḥî gibi dem-sâz, çihreleri ḥamliye-i îmân olan envârdan 'ârî ve alınlarında olan ḳara yazılar //222// ebrûlarınıñ terâşı mütevârî idi. "Namâzımız ḳılınmış ve kefenemiz dikilmiş ve ilinmişdir" diye bi'l-külliye beş vaḳte çâr-tekbîr edip namâza yüz yumazlar ve mü'ezzine ḳulaḳ ḳabartmayıp imâma uymazlar idi. Pâdişâhıñ ṣadaḳâtın ve aṣḥâb-ı ḥasenâtıñ ḫayrâtın yerler bir ḳaç gâv-ı şikem-perver ḫarlar idiler. Sulṭân öñüne başḳa sancaḳ çekip eṭrâfa aḳın ṣalarlar tûġ ile beyler alâyın görseler yuf borusun çalarlar idi. Ḳudûmlarından kûy u kend ḫalḳı mütenebbih olsalar deccâl gibi ardlarına uyarlar ve bulduḳları dilberleri ṣoyarlar, kendi libâslarına ḳoyarlar idi. Dânişmend-i medrese incinse, sipâhî oġlanı aġasına küsse, yalıñ yüzlüler babalarına ḳaḳısa, "ḳandesin Seydî Ġâzî Ocaġı" diye varırlar, ṣoyunurlar, ḳazġan ḳaynadırlar, ışıḳlar onları semâ' u ṣafâ diye kendi ezgilerine oynadırlardı. Ehl-i şer'a ḫod 'adâvet etmeyince zu'mlarınca ḥaḳla ḥaḳ olmazlar ve ḳużâta ihânet ü istiḫfâf ḳılmasalar mürtedlige istiḥḳâḳ bulmazlar idi. Ḥikmet Allâh'ıñ ve mu'cize Resûlullâh'ındır. Sırr-ı 'ilm ve rûḥâniyyet-i 'ulemâ ve ġayret-i şer'-i şerîf ve ḳażâ te'sîr edip meẕkûr 'İşretî Eskişehir ḳâḍîsi iken ol zâviyeyi teftîş etdi. Ḫiyânetlerinden mâl-i vaḳfa ḫiyânetleri ve ol ehl-i cinâyetiñ cibâyetlerinden nice cinâyetleri ẓâhir olup, tafṣîl-i aḥvâl ma'rûż-ı 'arṣa-i pâdişâh-ı 'adâlet-me'âl olduḳda buyurdular ki, "ol maḥal mescid ü menâr ve cây-gâh-ı 'ilm-i pür-envâr olup ol baṭṭâl-ḫâne medrese-i erbâb-ı iştiġâl olup ve abdâlıñ aḥvâli 'ilme ibdâl oluna, tedrîs ü fetvâ bid'a vü hevâya ni'me'l-bedel ola, ol buḳ'a "ke-serâbin baḳî'atin" iken menba'-ı 'ilm ü 'amel ola, ṣafîr-i nefîr ref' oluna ve yerine ṣarîr-i ḳalem ṭola", mâ-ḥaṣal bu emr, bir 'amel-i ṣâliḥdir ki ma'lûm degildir ki bir pâdişâhıñ ṣaḥâyif-i a'mâline miṣli mesṭûr idi. İntehâ."

//223// İşte ey ṣâḥib-i inṣâf, bir bâb-ı dârü'l-bevâr-ı erbâb-ı ḍalâleti mesken-i ehl-i sünnet eden pâdişâh-ı müşârün-ileyh şubbet sicâlü'l-maġfireti 'aleyh ḥażretleriniñ şehen-şâhân miyânında imtiyâzı ber-vech-i muḥarrer naḳş-bend-i ḥarîr-i taḥrîr iken, her diyâr-ı islâmiyyede menâbit-i giyâh-ı zendeḳa vü günâh olan bu ḳadar tekye-i Bektâşiyyeyi el-ḥamdü li-veliyyihi riyâż-ı gül-i ṣad-berg-i 'ibâdet ü tevḥîd eden pâdişâh-ı islâm-penâh ve şehen-şâh-ı mekârim-dest-gâh,

خلد الله تعالى ملكه
فى بحار العدل اجرى فلكه

veliyy-i ni'metimiz efendimiz ḥażretleriniñ du'â-yı vâcibü'l-edâ ve şenâ-yı feyż-inṭivâları îfâsında tercemân-ı zebân-âşinây-ı ḳalem-i büleġâ 'âciz ü lâl ḳalmaz mı, hemân, چون دست من بكنه عبارت نمى رسد بوسيده بهترست همين پاى اختصار mu'teẕiresi der-pîş olunup,

هرجانسيم نصفت صاحب قران وزد
ازخاك آب خيز دوازخار گل دهد

câmi'u'l-kelimiyle,

مملكت رازنوى داده رواج ديكر
شاه جمشيد صفت خسروافريدون فر

tavṣîfi nümûne-nümâ-yı nâme-i midḥati ḳılındı.

يارب اين شهريار غازيرا
دولت و عمرجاودانش ده
اين جهان چون مسخرش كردى
بعد صدسال آن جهانش ده

Âmîn Allâhümme âmîn.

Ẕikr-i Dâmen-bûs-ı 'Îd-i Aḍḥâ ve İḥsân-ı Firâvân Be-Kibâr-ı 'Ulemâ

Ez-ḳadîm yevm-i 'îde dört gün ḳalaraḳ berây-ı tebrîk ṣadr-ı 'âlî-ḳadr-i vüzerâ ḥażretleri mükemmel âlây-ı vâlâ ile şeyḫu'l-islâm ḥażretlerini ziyârete ḳıyâm ve ertesi günü cenâb-ı müfti'l-enâm yegâne ve ba'dehu vüzerâ-i 'iẓâm ve ṣudûr-ı ikrâm sarây-ı âṣafîye, ba'dehu dâr-ı fetvâya ḫırâm eyledikleriniñ ferdâsında İstanbul ma'zûlleri ve sâ'ir mevâlî-i fiḫâm ve bi'l-cümle żâbiṭân-ı 'asâkir evvelâ bâb-ı vekâlet-penâhî, ba'de-zâ bâb-ı fetvâ-penâhîye varıp taḳbîl-i dâmen-i iḥtirâm ve 'arefeden

bir gün evvel müderrisiîn ve ḳapucubaşılar //224// ve rikâb ve şikâr aġavâtı ve selâṭîn-i 'iẓâm keṯḫudâları ve ḥaremeyn müfettişi efendi ve ḥaremeyn ṭaḳımı ve ḫâcegân-ı aḳlâm ve zu'amâ keẕâlik edâ-yı tebrîk-i 'îd-i sürûr-encâm eylemek a'yâdda mu'tâd iken, işbu eyyâm-ı füyûżât-irtisâmda bi'l-cümle erkân-ı salṭanat bâlâda zîb-i süṭûr-ı sebḳat olduġu üzere sarây-ı behişt-âsâ-yı şâhânede cebhe-sây-ı maḳâm-ı 'ubûdiyyet ve tesviye-fermâ-yı meṣâliḥ-i dîn ü devlet olup, sâ'ir erbâb-ı mu'âyede daḫi ṭaraf ṭaraf me'mûr olduḳları ḫıdmetde bulunmalarıyla resm-i meẕkûruñ icrâsı mümkin olamayacaġından, bu def'alıḳ terk olunması ḫuṣûṣu teşrîfât ṭarafından yazılan taḳrîr ile ḫâk-i pây-ı ḥâcet-revâ-yı ḥidîvâneden istîẕân olunduḳda "el-ehemmü fe'l-ehemm" ḳâ'idesine ri'âyeten ruḫṣat-ı hümâyûnu nâṭıḳ ẓuhûr eden ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı ḥikmet-maḳrûn mûcibince emr-i mersûm-ı merḳûm terk olunduḳdan ṣoñra yevm-i 'îd-i sa'îdde erîke-i şevket-sebîke-i hümâyûn vaż' olunacaḳ maḥal ya'nî pîş-gâh-ı bâbü's-sa'âde ḥâlâ sâye-dâr-ı livâ-i sulṭân-ı her dü-serâ 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aṣḥâbihi eṣ-ṣalâtü ve's-selâm mâ-te'âḳabe'l-eḍvâ olmaġla, emr-i bey'at-ı mu'âyedeniñ taḥt-ı ḳubbe-i gerdûn-nümûn-ı hümâyûnda icrâ olunması pâdişâh-ı cihâniyân dâme fî ḥıfẓi'r-Raḥmân ḥażretleriniñ murâd-ı meṣûbât-müfâdları olduġuna binâ'en, ẕi'l-ḥiccetü'l-ḥarâmıñ onuncu aḥad günüyle, rûz-ı 'îd-i meserret-bedîddir, çîn-seḥer taḫt-ı 'âlî-baḫt-ı âsumân-pâye derûn-ı ḳubbe-i hümâyûna ḳurulup şeyḫu'l-islâm-ı sâmî-maḳâm ve bi'l-cümle 'ulemâ-i feżâ'il-irtisâm cây-gâhlarında ṣalât-ı fecri iḳâmet 'aḳabinde vecîbe-i duʻâ-yı şehen-şâhîyi ba'de'l-edâ, eski dîvân-ḫânede kemâ-kân vaḳfe-gîr-i ârâm ve ṣadr-ı a'ẓam-ı miḳdâm ve sâ'ir vüzerâ-i 'iẓâm ve ricâl-i benâm ḳubbe-i hümâyûn dâ'iresine varıp envâr-ı dîdâr-ı pâdişâh-ı Fârûḳiyyü'l-âṯâra müteraḳḳıb u dîde-güşâ olmaları de'b-i dîrîn-i devlet-i nuṣret-ḳarîn ise de //225// maḳâm-ı merḳûm işbu 'îdde ber-minvâl-i muḥarrer serîr-i salṭanat-maṣîre maḳarr olmaḳ mülâbesesi ṣadr-ı müşârün-ileyh ḥażretleri ve ser-'asker Ḥüseyin Paşa ve Anaṭolu sevâḥili muḥâfızı Meḥmed 'İzzet Paşa ve ricâl-i bâb-ı 'âlî, 'ale'l-ḫuṣûṣ a'yâd-ı sâbıḳalarda gelmesi mu'tâd olmayan keṯḫudâ bey daḫi ruḫṣat-ı 'inâyet-ġâyet-i hümâyûna neyl ile orṭa ḳapunuñ dâḫil-i feyż-medâḫilinden ḫurûc i'tibârıyla ṭaraf-ı yemînde kâ'in peykelerde maḥallerinde namâz-ı ṣubḥu edâdan ṣoñra gelip 'alâ-merâtibihim basṭ-sâz-ı bisâṭ-ı

ârâm ve bi'l-cümle ḫâcegân-ı dîvân ve ümenâ ve nuzzâr ve rikâb-ı hümâyûn ve bâr-gâh-ı mu'allâ ḳapucubaşıları aġalar ve sâ'ir erbâb-ı mu'âyede maṭbaḫ-ı 'âmire cânibinde olan peykelerde celse-bend-i intiẓâm ve ruḫ-sûdegî-i ḫâk-i pâk-i taḫt-ı tâb-nâk istişrâfına muntaẓır-ı ḳudûm-i pâdişâh-ı islâm oldular. Cebe-ḫâneci ve ṭopçu ve 'arabacı ve ḫumbaracı ve laġımcıbaşı aġalar ḥasbe'l-vaḳt me'mûriyetleri başlarında bulunduḳlarından onlar ve sipâh u silaḥ-dâr ve dört bölük ṭaḳımları daḫi żâbiṭân-ı merḳûmûna taṭbîḳan belki keyfiyyet-i âti'l-beyâna tavṭi'aten dâ'ire-i ma'âyidînden iḫrâc olunmuşlardır. Pes şehen-şâh-ı bende-nüvâz ḥażretleriniñ tebâşîr-i ṣabâḥü'l-ḫayr-ı maḳdemleri rû-nümâ olduḳda, ya'nî taḫt-ı hümâyûnu teşrîfleri vaḳti teḳarrub etdikde ḳubbe-i hümâyûnuñ şebîkesi ḳapusu pîş-gâhında kemâ-hüve'l-ma'lûm dâ'ire-i dîvân-ı Cem-nişân tertîb olunduġuna muḳârin, Ebu'l-feṯḥ-i ṣânî pâdişâh-ı be-mîdânî dâme bi'ṣ-ṣavni'ṣ-ṣamedânî ḥażretleri derûn-ı Beyt-i Ma'mûr-nümûn-ı sarây-ı hümâyûnda mefrûża-i fecri cemâ'atle ba'de'l-edâ, şârıḳ-ı 'âlem-i işrâḳ ya'nî fürûġ-baḫş-ı mesâkin-i âfâḳ olan ḫurşîd-i cihân-tâb gibi maṭla'-ı bâbü's-sa'âdeden dârü's-sa'âde aġası 'Abdullâh Aġa ve ḫazîne-dâr-ı şehriyârî Beşîr Aġa ḫıdmet-i şeref-ġâyet-i baġal-gîrîde olaraḳ pertev-endâz-ı //226// ẓuhûr ve ḫaṭavât-ı serî'a-i tekrîm ile livâ-i bâhirü'l-iżvâ-i seyyidü'l-ebrârı telṣîm birle maṣdar-ı envâ'-ı feyż ü sürûr olup, ba'dehu bâb-ı meẓkûrdan ḳubbe-i hümâyûna ḳadar cânibeyn-i reh-güẓârında ṣaf-ender-ṣaf naẓar-ber-ḳadem-i edeb olan erbâb-ı dîvân ḳullarına naẓra-i selâm-iḥsânıyla beytü'ş-şeref-i taḫt-ı mu'allâ-pâyeye ṣu'ûd ve ḳubbe-i hümâyûnu felek-i şems-i envere maḥsûd buyurdular. Der-'aḳab ber-mûcib-i âyîn-i ḳadîm sezâ-vâr-ı şeref-i dâmen-bûs-ı ḫudâvendigâr-ı heft-iḳlîm olan erkân-ı devlet ve a'yân-ı ḫademe-i salṭanat, 'alâ-merâtibihim taḳbîl-i dâmen-gûşe-i sulṭânî ve telṣîm-i âstîn-i cihân-bânî ile kesb-i şeref-i mezîd ve müşâhede-i envâr-ı dîdâr-ı ẓıll-i Yezdânî ile 'îd-ber-bâlâ-yı 'îd eylediklerinden ṣoñra, pâdişâh-ı vâlâ-maḳâm dâme fî ḥıfẓi'l-Meliki'l-'Allâm ḥażretleri gül-deste-i riyâż-ı şecâ'at olan 'Asâkir-i Manṣûre pîş-rev olaraḳ müretteb alây-ı şehr-ârâ ile ṣalât-ı 'îdi cedd-i emcedleri Sulṭân Aḥmed Ḫân câmi'-i fütûḥât-sâṭi'inde iḳâmet ve sarây-ı hümâyûnlarına 'avdet ü ric'at ve sünnet odasını celse-i istirâḥatlarına vâye-dâr-ı neḍâret buyurup, mihmân-sarây-ı ḫâḳâniyyede dil-sîr-i ni'am-ı bî-iḥṣâ olan ma'zû-

lîn-i meşîḫat-ı kübrâ du'âcıları daḫi destâr-ı 'âdî ile dâmen-bûsî-i mu'âyedeye sezâ olaraḳ her biri rû-mâlî-i ḫużûr-ı müstevcibü's-sürûra muraḫḫaṣ olup leṣm-i ẕeyl-i şâhâne ile dil-şâd oldular. Ol eyyâm-ı a'yâdda Yalı Köşkü'nde icrâsı mu'tâd olan biniş resmi ḳaṣr-ı meẕkûrdan ṭayy olunup, pâdişâh-ı 'âlî-tebâr fülke-süvâr-ı salṭanat ve mevc-engîz-i deryâ-yı şevket olaraḳ Sarây-ı Beşikṭâş'da vâḳi' Çinili Ḳaṣrı'nı teşrîf-i şâhâneleriyle i'tibâr ve biniş resmi münâsebetiyle bende-gân-ı dâ'ire-i hümâyûnların naḳdîne-i iḥsânlarına sezâ-vâr buyurdular. Leyle-i bî-veyle-i 'îdden bir ḳaç //227// gece muḳaddem meşâyiḫ-i islâm ve ṣudûr-ı kirâm ḫażerâtı cânib-i mekârim-menâḳıb-ı ḫusrevânîden ḫazîne keṯḫudâsı dâ'iresine beyne'l-'ışâ'eyn da'vet olunup, meşâyiḫ-i islâma eṣvâb-ı ḫâṣṣa-i hümâyûndan birer ḳat elbise-i nefîse-i fâḫire ve ṣudûra ḳumâş-ı zer-endûd-ı gûnâ-gûn ve destâr ve şâl-i istebraḳ-nümûna melfûf birer boġça-i 'îdiyye iḥsân buyurulduġundan başḳa, her biriniñ ceyb ü dâmânı 'aṭiyye-i vefiyye-i şâhâne ile mâl-â-mâl ve maẓhar-ı iltifât-ı ḫusrev-i deryâ-nevâl olup, ẓuhûr eden ṣıle-i şervet-mûṣıle-i mülûkâneyi yegân yegân ḫaṭavât-ı istiḳbâl-i iclâl ile alıp du'â-yı ḫayriyye-i velî-ni'mete 'an-ṣamîmi'l-bâl iştiġâl eylediler. Ṣudûrdan Ca'fer Beyefendi 'illet-i sevdeviyyeden nâ-mizâc ve sâḥil-ḫânesinde cûyende-i 'ilâc olmaġla, pâdişâh-ı merâḥim-endâz ẕikr olunan boġçalardan birisiyle talṭîfden fażla yirmi kese aḳçeye mu'âdil ẕeheb-i iksîr-meşreb iḥsânıyla mîr-i müşârün-ileyhe merâḥim-sâz oldular.

Ẕikr-i İltifât u İḥsân-ı Pâdişâh-ı Deryâ-Mekrümet Be-Ricâl-i Devlet ve Ḫademe-i Salṭanat

Veliyyü'n-ni'am-ı 'âlem ve şehen-şâh-ı Süleymân-ḥaşem lâ-zâlet riyâżu salṭanaṭihi mübtesimeten bi-nesâ'im-i te'yîdâti'l-Meliki'l-Erḥam ḫażretleriniñ ḫurşîd-i merḥametleri heyşe-ifâde-i envâr-ı cûd u 'aṭâda rûy-ı her tüvânâ vü gedâ üzere ḫûşe-çînân-ı şimâl ü ṣabâ müvâcehelerinde gül-i nev-şüküfte-i ra'nâ gibi mütebessim ü ferḥân, ya'nî cümle bende-gân ḫaḳlarında genc-i seḫâsı şâyegân ve bâb-ı mekârim-intisâb-ı ḫilâfet-penâhîlerinde münâdî-i kerem,

اقبال به پیش شه ستاده
بر خوان کرم نعم نهاده
پیشانئ شه بر اهل حاجات
چون عرصه آرزو کشاده

nidâsıyla ṣabâḥ u râḥ müşennif-sâz-ı ezân-ı 'âlemiyân olmağla, bir ṣubḥ-dem ol pâdişâh-ı mu'aẓẓam berây-ı îṣâr-ı envâr-ı kerem Gül-ḫâne nâm ḳaṣr-ı bî-ḳuṣûru ṭal'at-ı dîdâr-ı ẕekâ-âṣârlarıyla //228// sâṭi'u'n-nûr edip, vezîr-i a'ẓam-ı bedriyyü'ş-şiyem ḥażretlerine erkân-ı salṭanat ve ḫademe-i devlet ile esb-süvâr olduḳları ḥâlde naẓar-gâh-ı pâdişâh-ı kevâkib-sipâhda fenn-i silaḥşorîye dâ'ir 'arż-ı hüner ve deryûze-i naẓar-ı şâh-ı bülend-aḫter eylemeleri bâbında peyâm-ı sâre-i iḫżâr tesyâr buyurmalarıyla ṣadr-ı müşârün-ileyh der-'aḳab ser-'asker Ḥüseyin Paşa ve keṯudâ-yı 'âlî-cây Aḥmed Ḫulûṣî Efendi ve defter-dâr Ṭâhir Efendi ve re'îsü'l-küttâb Seyyid Efendi ve nâẓır-ı ḍarb-ḫâne Es'ad Efendi ve re'îsü'l-küttâb-ı esbaḳ 'Ârif Efendi ile Ḥâmid Bey ve çavuşbaşı Ḥüsnî Bey birâderi ve vekîli 'Alî Bey ve nâẓır-ı ṭop-ḫâne Aḥmed Efendi ve 'asker-i manṣûre nâẓırı Ṣâ'ib Efendi ve küçük teẕkireci Nûrî Efendi ve mektûbî Süleymân Efendi ve teşrîfâtî Necîb Efendi ve beylikçi Pertev Efendi ve âmedî 'Âkif Efendi ve ser-ḫalîfe-i mektûbî Râ'if Efendi ve kîse-dâr-ı re'îsü'l-küttâb 'Âkif Efendi ile rû-mâlî-i ḳaṣr-ı meẕkûra isti'câl ve başlarına şâl ṣarıp ve ziyy-i 'askerîye girip iki ṣaf tertîbiyle, birinde ṣadr-ı a'ẓam-ı ḥamâset-güster ve dîger ṣafda ser-'asker-i ḳâ'idü'l-ceyş olaraḳ maḥżâ ḳelb-i ḳalb-i erbâb-ı veġâ ve teşvîḳ-i 'asâkir-i nuṣret-intimâ niyyet-i seniyyesiyle manẓara-i şeh-i rub'-ı meskûn ve pîş-gâh-ı ḳaṣr-ı hümâyûnda râkiben tüfeng ve piştov endâḫtı ta'lîmine mübâderet ederek idmân ve ḳudretlerine göre birer vâdîde iẓhâr-ı fenn-i fürûsiyyet ve icrâ-yı ṣan'at u ḳâbiliyyet ile her biri pehnâ-yı ṣıdḳ u 'ubûdiyyetde birer cihetle yeke-tâz-ı imtiyâz olduḳlarını ibrâz eylemişlerdir. Pes ân-gâh ṣadrü'l-vüzerâ ve ser-'asker paşa evvelâ cebhe-sâyî-i ḥużûr-ı hümâyûn ve taḳbîl-i pây-ı ferḳad-sây-ı pâdişâh-ı kerâmet-nümûnla müktesib-i şeref-i iltifât-ı bî-pâyân ve birer muraṣṣa' bıçaḳ iḥsânına şâyân olduḳlarından ṣoñra, sâ'irleri birer birer ḳaṣr-ı hümâyûna şeref-yâb-ı müşûl ve 'alâ-merâtibihim //229// pâ-bûsî vü zemîn-bûsî sa'âdetine neylden başḳa menzilelerince ba'żılarına elmâslı ve mînâ-kârî ve ba'żılarına altun ḳutular iḥ-

sânıyla vâṣıl-ı aḳṣa'l-ġâye-i me'mûl oldular. Büyük teẕkireci Seyyid Emîn Efendi ol eyyâmda vefât-ı püseriyle mükedder ve ḫânesinde riḳḳat-i ḳalble muvâẓıb-ı du'â-yı şeh-i dâd-ver olmaġla, oña daḫi bir mînâ-kârî altun ḳutu 'inâyetiyle luṭf-ı ta'ziyyeye maẓhar buyuruldu. Ertesi gün pâdişâh-ı bende-nüvâz tekrâr kâşâne-i merḳûma ḳudûmlarıyla teşrîf-sâz olup, yine ṣadr-ı benâma peyâm irsâl buyurmalarıyla müşârün-ileyh daḫi Meḥmed 'İzzet Paşa ve tersâne emîni Sa'îd Efendi ve ḳudemâ-yı ricâlden Ḥasan Taḥsîn Efendi ve tevḳî'-i sâbıḳ Ḥacı Yûsuf Efendi ve bi'l-fi'l muvaḳḳi' 'Aṭâ Efendi ve defter-dâr-ı esbaḳ rûz-nâmçe-i evvel Muṣṭafâ Efendi ve ẕaḫîre nâẓırı 'Ârif Efendi ve ser-çavûşân-ı esbaḳ muḥâsebe-i evvel Ṭâhir Selâm Bey ve enderûn-ı hümâyûndan muḫrec Yûsuf Rızâ Efendi ve ḫıyâm nâẓırı 'İrfân-zâde 'Ârif Efendi'yi iḥżâr ve naẓar-gâh-ı 'inâyet-penâh-ı ḫusrevânîde siyâḳ-ı sâbıḳ üzere fürûsiyyete ibtidâr ḳıldıḳlarından ṣoñra, ḥużûr-ı hümâyûnda 'İzzet Paşa'ya muraṣṣa' bıçaḳ ve sâ'irlerine keẕâlik cevherli ve mînâ-kârî ḳutular iḥsânıyla kesb-i meserret ve her biri telṣîm-i ḳadem-i pâdişâhî ile müfteḫir ü mübâhî ve ḫişe-mend-i eltâf ve vâye-dâr-ı a'ṭâf olaraḳ ḫaymelerine 'avdet eylediler. Gül-ḫâne Meydânı gâh u bî-gâh esb-i ṣabâ-reftâr-ı şehriyârîye cevlân-gâh olup, yer yer rû-nümâ olan işr-i süm-sütûr-ı dâver-i Ḥaydar-siyer ile maḥsûd-ı gül-bün-i mu'aṭṭar oldu. Ya'nî sulṭânü'l-müslimîn dâme fî ḫırzi'l-mu'în ḥażretleri ol meydân-ı mehâbet-iḳtirânda ḳurenâ-yı ṣadâḳat-iḫtiṣâṣ ve leşker-i ḫâṣ-ı bâhirü'l-iḫlâṣları ile kemâl-i meleke vü itḳân üzere bi'ẕ-ẕât ta'lîm-i meşrû'-ı cengden ḫâlî olmadılar ki keyfiyyet-i şevketi Keçeci-zâde //230// Efendi'niñ berdâşte-i pâye-i 'izzet-maṣîr etdigi işbu ḳaṣîdeden âşikâr olur:

Ḳaṣîde
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1. Âferîn ey ḫusrev-i Ḥaydar-meṣâf-ı rûzgâr
Eylesüñ ẕâtıñla ecdâd-ı 'iẓâmıñ iftiḫâr

2 Ḥaḳ seniñle 'âḳıbet maḥmûd ḳıldı devleti
Maḥv olurdı şevket-i islâmiyân encâm-ı kâr

3 Ḥaḳ seniñle eyledi te'yîd mülk ü milleti
Çâre yoḳdı olsa yüz biñ şâh-ı dârâ-iḳtidâr

4 Ḥaḳ seniñle dîni iḥyâ itdi ey 'Îsî-nefes
Mehdi-i mev'ûd sensin çekmesün ḫalḳ intiẓâr

5 Ba'd-ez-în ey âfitâb-ı maşrıḳ-ı dünyâ vü dîn
Pertev-i eyyâm-ı 'adlinden bula mihr iştihâr

6 Ḳabża-i teshîre aldıñ 'âlemi 'anber gibi
Ḳıldı destenbû yediñde çarḫı ḥükm-i Kird-gâr

7 Sürmedi bu devleti biñ yıl sürenler salṭanat
Görmedi bu şevketi bir şehriyâr-ı baḫtiyâr

8 Sikke ḳazdıñ seng-i mihre eyleyüp ibḳâ-yı nâm
Virmedi bu nâmı güm-nâm oldı nice nâm-dâr

9 Baḳmaz olmuşduḳ şeb-i meh-tâbda gökden yaña
Ẓann iderdik kim ḳażâ aşmış nişânlı bir fenâr

10 Ḫusrevâ bilmem degil de bu kerâmet yâ nedir
Bir ocaġı nîm-sâ'at içre ḳıldıñ ḫâk-sâr

11 Kendini ejder ḳıyâs eylerken erbâb-ı fiten
Alınup ṣatıldı biñ altuna bir sûrâḫ-ı mâr

12 Görmedik düşmenden anlardan görülmüş raḫneyi
Aṣdiḳâ a'dâ-yı devletden ider olmuşdı 'âr

//231//

13 Mâh-ı burc-ı salṭanat dinmek saña şâyestedir
Eylediñ tertîb-i ṣaff-ı 'asker-i encüm-şümâr

14 Eylediler gerçi tertîb-i cünûd evvel düvel
Devlet-i islâmı te'ḫîr itdi bir ḳaç nâ-bekâr

15 Sen hemân yalvar Ḥabîbullâh'a rabṭ-ı ḳalb ile
Az zamânda 'askeriñ eyler 'adûdan aḫẕ-ı ṣâr

16 Mâh edyân-ı digerden selb-i envâr eyledi
Gerçi oldı ṣoñradan mihr-i risâlet tâb-dâr

17 İbtidâ mülk-i 'Arab'da itdirüp ta'lîm-i ceng
Eyledi andan müceddid olduġuñ Ḥaḳ âşikâr

18 Râḥat eyler diñleyen emr-i hümâyûnuñ seniñ
Iṣṭılâḥ-ı 'askeriñ a'dâya olsun gûş-vâr

19 Bir yarım ṣolla bütün ṣaġ olsa da düşmenleriñ
Çarpılup itmez yemînin farḳ idüp derk-i yesâr

20 Alsa şehbâz-ı tüfengin leşkeriñ ḳol üstine
Ṣayd olur güncişk-i cân-ı düşmenân âvâre-vâr

21 Kim ṭurursa ṭoġrı dîvânıñda cân u baş ile
Âḫir olmaz ṣaff-ı dîvân-ı Ḫudâ'da şerm-sâr

22 Ḥâżır olsun düşmen-i dîn vaḳtine şimden girü
Nevbet-i islâmda çalındı ṭabl-ı aḫẕ-ı ṣâr

23 Ger nişân alsa hevâya 'askeriñ ta'lîm içün
Nesr-i Ṭâ'ir şaşırup ḳuş-ḫâneñe eyler firâr

24 Ṣaḳlayup düşmen tüfengin ser-fürû itsün saña
Yüz biñi bir âteş ile olmadan dûzaḫ-ḳarâr

//232//

25 Bir iki üç kerredir tefhîm olundı rıfḳ ile
Yeñçeri ḫâ'inleri inkâra ḳıldı ibtidâr

26 Ḥamdü-lillâh oldı ḳaṭ'-ı dâbir-i ḳavm-i ẓalûm
Ba'żı ḳalmış var ise seyr eyleyüp bi'l-ıżṭırâr

27 Tâ-be-maḥşer cânları yansun ocaḳları gibi
Ol şerârıñ âteşinden dûzaḫ olsun ber-şerâr

28 Mihr-i ẕâtıñ maṭla'-ı dîgerde tavṣîf eyleyim
Çünki vaṣfıñdır bana ancaḳ medâr-ı iftiḫâr

29 Bârekallâh ey ḫudâvend-i Ferîdûn-iḳtidâr
Gelmedi ẕâtıñ gibi ṣâḥib-ḳırân-ı kâr-zâr

30 Leşker-i maḫṣûṣuñu gördüm geçen Gül-ḫâne'de
Bâġ-ı dîn içre didim açmış yeñi bir lâle-zâr

31 Mîve-i turfanda-i feṭḥiñ Ḳızıl Elma ola
Ḫûn-ı şemşîriñle açdı bâġ-ı nuṣret nev-bahâr

32 Penbeler geymiş nihâl-i gül gibi ba'zısı al
Serv-i bâġ-ı nuşret itsün her birin Perverdigâr

33 Seyr idiñ kim her biri bir Rüstem-i Destân olur
Ḥażret-i ṣâḥib-ḳırân itdikçe luṭfen i'tibâr

34 Her birin bir mülke sulṭân itmegi va'd eylesün
'Avn-i Ḥaḳḳ ile o şâh-ı tâc-baḫş-ı kâm-kâr

35 Oldılar ṣaf-beste-i ta'lîm mânende-sürûş
Bâng-ı tekbîr ile ṭoldı sâḥa-i gerdûn-medâr

36 Onbaşılar ṭoplanup ḳıldı du'â-yı devletin
'Aşr-ı mi'şârın bu şânıñ görmedi bir şehriyâr

37 Araya ṭoplar ḳoyup ṭopçı aġalar ḳulları
'Asker oldı burc u bârûsıyla gûyâ bir ḥiṣâr

//233//

38 Düşmene her bir şerârın Ḥaḳ ide dâġ-ı derûn
İtdiler Gül-ḫâne Meydânı'nda âteşler niṣâr

39 Dûd-ı bârût-ı siyâhı seyr iden ol bâġda
Âh-ı 'âşıḳ ẓann ider behr-i ḫayâl-i rûy-ı yâr

40 Gül gibi aġız otun açdıḳça her şâḫ-ı tüfeng
Şeb-nem-i eşki niṣâr itdim görüp bî-iḫtiyâr

41 Vâlih u ḥayrân idim cünd-i kevâkib-seyrine
Didiler kim mihr-i burc-ı şevket oldı âşikâr

42 Leşker içre geçdi insân ṣûretinde bir melek
Eylemiş tebdîl-i hey'et sâye-i Perverdigâr

43 Câme-i zerrîn ile ol ġonca-i ḫurşîd-fer
Öyle vaḳtin eyledi reşk-i ṣabâḥ-ı nev-bahâr

44 Mihr ü mehden şemseler yapsun felek çepgânına
Eylemek lâyıḳ mı efser böyle ġâzî tâc-dâr

45 Raġbetin bilseydi a'dâ başına şâl ṣarmaġa
Dest-gâh-ı Hindi itmezdi muḳaddem târ-mâr

46 Raḫş olup bâd-ı ṣabâ geldi Süleymânlar gibi
Rumḥını almış ele ṣâḥib-ḳırân-ı Cem-vaḳâr

47 Tevsen-i Gül-gûn ile Gül-ḫâne'yi teşrîfden
Nükteler ḳıldı beyân bu bendeye ol ḫurde-kâr

48 Ḥaddimi bildürdi şâ'irlikde ṭab'-ı şevketi
Ma'nevî mażmûn ṭayy itmek degil mi âşikâr

49 Pây-müzd itmiş felek gencîne-i Bâd-âveri
Biz ḳıyâs itdik ki sümm-i raḫşı ḳaldurdı ġubâr

//234//

50 Mâha dâġ-ı dîger açdı ġurre-i seyfin çeküp
Nîzesi tîġ-ı şu'â'-ı mihri itdi Ẕü'l-feḳâr

51 Ḳandurur a'dâyı ḳana mevc urup ṭûfân-ı ḫûn
Teşne ḳoymaz düşmenin daḫi o seyf-i âb-dâr

52 Raḫşına ḳallâyi olsun 'aḳlı var ise felek
Devlet-i ẓıll-i Ḫudâ'da kesb ider naḳş u nigâr

53 Zühre itsün tevsen-i Gül-gûnına zülfin ḳuṭâs
Müşterî'ye 'arż-ı kâlâ ile ḳılsun iġtirâr

54 Ġurreye nisbet ider herkes rikâb-ı ḫusrevi
Ebru-yı ḥavrâya ben teşbîh idersem vechi var

55 Sâye-i tîġındadır zîrâ ki cennet ol şehiñ
İtmede iġrâ ġazâya ḳulların leyl ü nehâr

56 Mühtehâ-yı heft-ḫâna başdı evvel raḫşı pây
Pehlevânlıḳ neymiş ögrensün gelüp İsfendiyâr

57 Ceyşine bi'ẕ-ẕât ta'lîm-i fünûn-ı ḥarb idüp
Şeh-süvârân-ı zamân ögrendi neymiş kâr-zâr

58 Döndi ṭâbûr-ı süvârî şu'le-i cevvâleye
Devr idüp âteş gibi eṭrâfını ol şeh-süvâr

59 Ṣavle-i şîrâne-i Ḥaydar gelürdi yâdıma
Ḥamle itdükçe silaḥ-dâr-ı şeh-i düşmen-şikâr

60 Baş aġa kim nâm-dâş-ı Ḥażret-i Ṣıddîḳ'dir
Böyle lâyıḳ öyle şâha bende-i ġayret-şi'âr

61 Seyf-i Mirrîḫi virürdi ḫâme-i Bircîs ile
Kâtibü's-sırrın göreydi âsumân-ı tevsen-süvâr

62 Girmese mâ-beynine Şâkir Efendi 'askeriñ
Heybet-i şâhâneden eyler mu'allemler firâr

//235//

63 Her birisi bir seriyye leşkere ser-dâr olup
Ol şehiñ oldı uġur-ı devletinde cân-sipâr

64 Olalar erkân-ı ḳaṣr-ı salṭanat tâ ḥaşre dek
Sâye-i şâhânede yâ Rab be-câh-ı Çâr-yâr

65 Piştov atdıḳça atardı beñzi çarḫ-ı pencümüñ
Kişver-i Behrâm'ı târâc eylese ol şeh ne var

66 Dânesinden raḫşı evvel varmasa ger düşmene
Nesl-i Düldül'den kuḥeylân olsa itmez i'tibâr

67 Ḥüsn-i ḫulḳı itmese ta'lîm-i ḥilm ol tevsene
Rub'-ı meskûnı iderdi pây-mâl-i na'l-i çâr

68 Ḳorḳudup na'l-i semendinden düşen ednâ şerer
Çarḫ-ı çârüm miġfer-i mihr ile itdi istiṣâr

69 Ol Süleymân'ıñ yanında mûrdan kem-ter ḳalur
Luṭf-ı Ḥaḳ'la seyr idiñ gerden-keşân-ı rûzgâr

70 Eylerim Şeh-nâmeler taḥrîr vaṣf-ı cündine
Bitmedi Dâvûd Paşa ṭur yapılsun Üsküdâr

71 Aġlamaḳdan görmedi çeşmim gül-i ruḫsârını
Bülbül-i ḫâmem nola bu yüzden itse i'tiẕâr

72 Bilmiyor meydâna ṣordum açmamış bu bâġda
Böyle şâh-ı Ḳahramân-heybet ḫidîv-i gül-'iẕâr

73 Görmedim ben miṣlini Mevlâ yine göstermesün
Yaşayım biñ yıl baña 'ahdinde ḳazdursun mezâr

74 Cân fedâ itsem uġur-ı pâdişâhîde ne ġam
Sâyesinde 'âleme dîvânlar itdim yâdigâr

//236//

75 Öyle ḫâḳân böyle şâ'ir mi gelür bu 'âleme
Gülşen-i medḥiyyede bu maṭla'ım olsun hezâr

76 Mâl u câhıyla ider 'âlemde herkes iftiḫâr
'İzzet'iñ Maḥmûd Ḫân nâmında bir ḫünkârı var

77 Var düşün kim rütbesin memdûḥ-ı şevket-şânımıñ
Ben ḥarîm-i ṭab'ıma Dârâ'yı itmem perde-dâr

78 Heft-ḫân-ı midḥatinde Rüstem-i endîşeme
Pâye-i dûndur iderse çarḫ-ı heftümden güẕâr

79 'Âleme ṣahbâ yerine bâde-i naẓmım yeter
Görmedi bu mey-kede böyle şarâb-ı ḫoş-güvâr

80 Feyż-i Ḥaḳ mey-ḫâne-i endîşemiñ ṣahbâsıdır
'Ârif-i Câm olsa lâyıḳ anda rind-i bâde-ḫâr

81 Ṭutmasaydı âsumân-ı naẓmı dûd-ı fıṭratım
Şevket itmezdi Buḫârâ'yı ḳoyup terk-i diyâr

82 Olmasa mihr-i ẓuhûrum lem'a-baḫş-ı çarḫ-ı naẓm
Enverî'niñ ḫâne-i fikri ḳalurdı teng ü târ

83 Genc iken pîr-i Ḫucend'e ra'şe virdi himmetim
Ḳuvvet-i ṭab'ım ile buldum kemâl-i iştihâr

84 'İzzetâ artıḳ yeter faḫriyye zîrâ kim sözüñ
Hep şehen-şâh-ı cihânıñdır o itsün iftiḫâr

85 İtmeseydi raġbet ol ḫâḳân görürdüñ ḥâliñi
Vaḳtiñ imsâkiyye taḥrîriyle eylerdi güẕâr

86 Eylesün Bârî Ta'âlâ şevketin efzûn kim
Bendesin 'ilm ü hünerden luṭfı ḳıldı behre-dâr

87 'Askerin manṣûr mülkin eylesün ma'mûr Ḥaḳ
Tâ ki mâha aḫterân olduḳça cünd-i bî-şümâr

//237//

88 Ümmet-i merḥûmeyi tekrâr iḥyâ eyledi
Bir günin Mevlâ ide eyyâm-ı 'ömr-i ṣad-hezâr

89 Sinn-i pîrîde baġal-gîr ola naḫl-i ḳaddine
Servler-veş yaşayup şeh-zâde-i 'âlî-tebâr

90 Ẕâtını Ḥaḳ pây-dâr itsün ḳıyâm-ı ḥaşre dek
Devlet-i 'Oṯmâniyân ẕâtıyla oldı pây-dâr

Ref'-i Sipâh u Silaḥ-dâr ve 'Ulûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Ġurebâ-i Yemîn ü Yesâr ve Aḳlâm-ı Ân Ṭâ'ife-i Bî-miḳdâr

Ṭavâ'if-i merḳûme devlet-i 'aliyye-i mü'eyyedeniñ ez-ḳadîm süvârî 'askerinden ma'dûd ve bi'ẕ-ẕât pâdişâh-ı mu'aẓẓam yâḫud livâ-i ẓafer-iltivâ ile serdâr-ı ekrem semt-i düşmana sevḳ-i ketâ'ib-i nuṣret-intimâ ḳıldıḳlarında her biri ṭavr-ı ḳudemâda olan ḳıtâlde îcâb eden ṣûretlerle birer ḫıdmet-i maḫṣûṣada istiḫdâm ile ordu-yı hümâyûnda reh-peymûd olurlar idi. Ya'nî ebnâ-i sipâhiyân pîş-rev olaraḳ metris ḥafr etmek ve ḳal'a-i maḥṣûreye ṭoprak sürmek ve câdde-i mevkib-i hümâyûna i'lâm-ı ṭarîḳ içün sancaḳ tepesi ta'bîr olunan tilâli iḫdâṯ etmek ve bunuñ gibi umûrda ve zümre-i silaḥ-dârân ḳafâ-dâr-ı sipeh-sâlâr olup taṭhîr-i ṭarîḳ ve ta'mîr-i cisr maṣâliḥini görmek üzere re'âyâ cem' etmek ḫıdemâtında müstaḫdem ve ġurebâ-i yemîn ve ġurebâ-i yesârıñ aṣlı eṭrâf-ı 'Arab u 'Acem'den celâ-yı vaṭan ile gelmiş ve sâye-i 'alem-i fütûḥât-mu'lem-i pâdişâha ilticâ ḳılmış ġurebâdan cem' u tertîb olunmuş bir 'asker olup, sipâhdan münşa'ib 'ulûfe-ciyân-ı yemîn ve 'ulûfeciyân-ı yesâr gibi iki ṣınfa taḳsîm ile mevkib-i hümâyûnda bir ṣınfı ṭaraf-ı yemîn ve bir ṣınfı

semt-i yesâra ta'yîn olunup ol vechile yürürler ve mu'asker-i islâma süpürde-i dûş-ı ḫıdmetleri olan ḫaṭab naḳli maṣlaḥatını //238// görürler idi. Lâkin eyyâm-ı ba'îdede ḫıdemât-ı mebrûreye ḳarîb işleri müşâhede olunmuş ise de tedbîr-i salṭanat ve cümle-i ḥikmetden olaraḳ a'lâ ednâyı żabṭ etmek üzere biñ neferinde yüz ḳadar żâbit tertîb olunmuş iken ol niẓâm-ı bâ-insicâmdan i'tibârı ḳaldırmalarıyla beş on biñ adamı bir iki kimesne żabṭa ḳâdir olmayaraḳ bu vechile niẓâmlarına ḫalel ve miyânlarına müfsidîn ḥulûlüyle sa'ylerine kesel gelerek envâ'-ı fesâd îḳâ'ına ictisârlarından başḳa miyân-ı 'askerde ibtidâ ḫurûc-'ale's-sulṭân kebîresine bunlar ibtidâr etdiler. Aḥvâl-i tecâvüz-me'âlleriniñ 'alâ-vechi'l-icmâl ve'l-îcâz ıṭnâb u tafṣîli budur ki:

Büṭûn-ı evrâḳ-ı tevârîḫde basṭ olunduġu üzere evvelâ biñ bir sâli ḫılâlinde bi'l-cümle 'asâkire 'ulûfe çıḳdıġı dîvân günü sipâh 'ulûfeleriniñ bir miḳdârı iḳtiżâ ḥasebiyle tedrîcen verilmek ḫuṣûṣu ṭâ'ife-i merḳûmeye teklîf olunduḳda, "bi't-tamâm isteriz" diye 'inâd u istikbâr ve dîvân-ı müşeyyedü'l-erkân-ı pâdişâhîde şürefâdan defter-dâr Emîr Paşa'nıñ başını ṭaleb ve aġalarını ṭaşlayıp terk-i edebe ictisâr etmeleriyle nâ-çâr iç ḫazîneden tekmîl olunmuş iken yine almayıp, "defter-dârı isteriz" diye istikbârlarında ışrâr etdiler. Ḳâḍî-'askerler varıp, "bu Yezîd dîvânı degildir, âl-i Resûl ḫilâf-ı şer'-i şerîf ḳatl olunmaz" diye naṣîḥat ve bu mażmûnda ẓuhûr eden ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı pend-nümûn-ı Murâd Ḫânî cümlesine irâ'et olunmuş iken aṣlâ ışġâ etmediler. Hele nesîm-i 'avn-i İlâhî hübûbuyla bostâniyânıñ de's-i iḳtiḥâmları cem'iyyetlerini berg-i ḫazân-dîdeye döndürdü. Biñ on senesi Eflâḳ ve Boġdân seferi esnâsında ednâ bahâne ile dîvân-ı pâdişâhîye hücûm ve vezîr-i a'ẓam-ı merḥûm Ferhâd Paşa başını ṭaleb edip, mâdde-i nizâ'ları olan Gence neferâtı 'ulûfesi bî-iḫtiyâr verilmiş ve vesâ'iṭ-i vüzerâ ve ṣudûr-ı 'ulemâ ile nuṣḥ u pend olunmuş iken, //239// 'adem-i iṭâ'at ile ol seng-dilân, naṣîḥat edenleri ṭaşa ṭutup ḫattâ vüzerâdan bir ḳaçını mecrûḥ etdiler. Biñ on târîḫinde bî-muḥâbâ sarây-ı şevket-me'âba vaż'-ı pây-ı ihticâm ve pâdişâh-ı islâmı ayaḳ dîvânına da'vet ü ibrâm ile enderûn u bîrûn ricâlinden bir çoġunuñ ḫûn-ı nâ-ḥaḳḳını rîzân ederek melûm-ı enâm oldular. Bâbü's-sa'âde aġası ṣâḥibü'l-ḫayrât Ġazanfer Aġa ve dârü's-sa'âde aġası 'Oṣmân Aġa'nıñ ser-i ġadr-zedeleri ol rûz-ı dehşet-bürûzda mânend-i mühre-i sefîd ü siyâh

tügme-i girîbân-ı mazlûmân olmuşdur. Fi'l-aṣl sipâh u silaḥ-dâr ve dört bölük iḫtiyârları sefer vuḳû' bulduḳça üç yüz nefer mülâzım yazılıp bir sene müddet beklerler ve sene tamâmında biri emîn ve biri kâtib nâmıyla iki nefere bir defter verilip cizye-i şer'iyye ve rüsûmât-ı 'örfiyye taḥṣîli içün memâlik-i maḥrûseye gönderilir ve taḥṣîl eyledikleri mebâliġ-i mîriyyeyi getirip ba'de't-teslîm her cizye başına ġulâmiyye nâmıyla onar aḳçe alıp bu vechile aldıkları 'ulûfeden başḳa sâye-i pâdişâhîde temettu' ederler idi. Ve vaḳt-ı ḥażarda mülâzım yazılmaḳ ḳânûn degil idi. Lâkin re'âyâya envâ'-ı ta'addîleri vuḳû' bulduġundan ḫıdmete gönderilmemeleri biñ on iki târîḫinde re'y olunmuş iken, "ḫıdmete gideriz" diye iḫrâm ve bi'l-icbâr yine her bir evrâḳ-ı cizyeden onar aḳçe ḥesâbı üzere ġulâmiyye nâmıyla mîrîden ol eşerleriñ her biri on beşer altun üleşdiler. Biñ on dört evâ'ilinde yeñiçeri ṭâ'ifesi dîvân-ı hümâyûnda 'ulûfe ve çuḳaya müte'alliḳ terk-i edeb ve ertesi gün sipâh zümresi daḫi 'ulûfe ve ḫarâc defterlerine dâ'ir güft-gû ile feṯḥ-i leb-i ṭaleb edip gâh, "dîvâna girmeyiz" ve gâh, "şorba yemeyiz" diye şîve-hây-ı bağal ve bâb-ı hümâyûndan ṭaşrada ağaların ṭaşlayıp defter-dâr-ı vaḳte nâ-sezâ kelimât îrâdıyla hezeyân u cedel etdiler. Her ne ḳadar mâddetü'l-fiten olan bir ḳaç zorbabaşıları i'dâm ile teskîn-i cûşiş-i fitne olunmuş ise de, ḫâh u nâ-ḫâh pâdişâhdan //240// üçer altun ġulâmiyye aldılar.

Biñ otuz beş 'âm-ı keder-encâmında ser-zede-i ẓuhûr olan pâdişâh-ı sa'îd-i şehîd firdevs-âşiyân Sulṭân 'Oṣmân Ḫân ḥażretleriniñ vaḳ'a-i ciger-sûzunda medḫalleri olup belki yeñiçeri bâġîlerini muḥarrik olaraḳ ġadr-ı sulṭân-ı müşârün-ileyhde sebeb-i tâm oldukları eclâ mine'l-bedr-dir. Hele pâdişâh-ı ḥilm-âşinâ cennet-mekân Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı evvel zamânında azġınlıkları eşedd ve ta'addîleri her cânibe mümtedd olup manṣıb u emânet ve muḳâṭa'a vü tevliyet ve kitâbet ü cibâyetden 'ibâret olan maṣlaḥatlar ki emvâl-i maḳṭû'aları biri biriniñ żararını cebr etmek içün üçer seneligi kefîl-i ḳavî ile ümenâye der-'uhde vü ilzâm olunur idi. O maḳûle umûru ümenâ henüz bir ḳaç ay żabṭ etmemiş iken "ḫıdmet" diye her altı ayda bir sipâhî zorbaları zor ile alıp eż'âf-ı mużâ'afıyla âḫere ilzâm eder ve alan ẓâlim daḫi fuḳarâyı ṣoyup ve gûnâ-gûn cevr ü i'tisâf hemyânını mesâkin-i fuḳarâ vü mesâkîne ḳoyup, ḫulâṣa ḫıdmete gitdiklerinde ṭavuḳ ve çizme-bahâ ve daḫi buña beñzer teklîfâtıñ ḥesâbı ol-

mayıp fuḳarâ ve ehl-i ra'iyyet mübtelâ-yı çûb u zencîr ve ḥabs ü işkence altında esîr olup bu taḳrîble mâl-i muḳâṭa'ât u evḳâf bi'l-külliye telef ve evliyâ-i umûr irâde-i kâr-gâh-ı devletden bi'l-'acz mübtelâ-yı âh u esef olmuşlar idi.

Evâ'il-i salṭanat-ı Ḥażret-i Murâd Ḫân 'aleyhi'r-revḥ u ve'l-ġufrânda ḳâ'im-maḳâm Gürcü Meḥmed Paşa merḥûm gibi bir vezîr-i vaḳûr ve bir ṣâḥib-i re'y ü şu'ûru yeñiçeriyân ḥavenesiyle bi'l-ittifâḳ ḳatl etdirip ve serdâr-ı ekrem Ḥâfıẓ Aḥmed Paşa merḥûm Baġdâd-ı behişt-âbâd-âsâ bir sevâd-ı a'ẓamı dest-i istîlâ-yı revâfıżdan rehâ ḳılmaġa bir ramaḳ ḳalmış ve A'câm firârîleri Dicle-i ıżṭırâba ṭalmış iken yine reh-i fitnede pâ-dâşları olan yeñiçeriyân ile bi'l-i'tiżâd 'alev-ḫîz-i nîrân-ı ġulüvv ü fesâd olup, ol sâlde iş görülmeden 'avdetine sebeb ve bu ḳadar emvâl //241// ve nüfûsuñ hebâ olmasına bâdî-i pür-şûr u şeġab oldular.

Biñ ḳırḳ birde ol ḥalî'u'l-'iẕârlara muḥâfaẓa-i câh zu'muyla yüz veren ṣadrü'l-vüzerâ Ḫusrev Paşa Baġdâd seferinde rıżâ-yı feyż-iḳtiżâ-yı pâdişâhî üzere ḥarekete muvaffaḳ olmadığından 'azli murâd-ı pâdişâh-ı 'âlî-nijâd olup, Diyârbekr'de iken infiṣâlini müş'ir emr-i 'âlî-şân vuṣûl bulduḳda cem'iyyet edip, "âḫer sipeh-sâlâr istemeyiz" diye ṭuġyân ve emr-i meẕkûru mûṣil olan serhengi pârelemek içün cüst-cûy-ı semt-i 'işyân etdiklerinde Ḫusrev Paşa râżî olmayıp, ṣûretde bunları teskîn ve imtiṣâlen-li'l-emr Toḳat'a varıp nefsini onda tavṭîn eyledi. Lâkin orduda ol eşirrâ defter-dâr 'Ömer Paşa'yı ḳaçırıp esvâḳ u bâzâr u ḥarîmi ġâret ve eşnâf-ı fısḳ u fücûra cesâretden ṣoñra her zorbabaşı nice erâẕil-i sipâhî istiṣḥâbla Beyşehri Aydın Ḳarahiṣâr bozḳırlarında Ḳonya ḳażâlarına musallaṭ olup taḥakküme ibtidâr ve evâmir-i pâdişâhîyi diñlemeyip birbirleriyle bi'l-muḫâbere Ḫusrev Paşa'yı i'âde bâbında derûnî ittifâḳ u intiṣâr ve birer birer Anaṭolu gürûhu ve Rûmili'niñ sipâhî-i mekrûhu İstanbul'a vaż'-ı iḳdâm-ı idbâr ve iḥdâṯ-ı fitne-i ḫufteye intiẓâr eylediler. Nâ-gâh bir gün büzürg ü küçügü dem-sâzları olan yeñiçeriyân ḳavm-i mefsedet-nişânını hem-pâ ederek At Meydânı'na hücûm ve ḍarb-ı bî-uṣûl-i ṭabl-ı baġye başlayıp bir aġızdan ḥaḳ-gûyluḳ vâdîsinde, "Ḫusrev Paşa gibi 'Acem'e şît ü ṣadâsı velvele ṣalan vezîri 'azle bâ'iṯ oldular" diye vezîr-i a'ẓam Ḥâfıẓ Paşa ve şeyḫu'l-islâm Yaḥyâ Efendi ve defter-dâr Muṣṭafâ Paşa ve muṣâḥib-i şehriyârî Ḥasan Ḫalîfe ki yeñiçeri aġası idi ve muṣâḥib

Mûsâ Çelebi ve muḳarrebînden on yedi nâm-dârı defter edip, "bunları isteriz" diyerek sarây-ı hümâyûna ġulüvv ile şehir ḫalḳını envâ'-ı tecâvüzâtla dâġ-dâr-ı ġumûm etdiler. Ba'dehu ortaḳapudan içeri girip, "be-her-ḥâl pâdişâh-ı //242// islâm çıḳsın" diye iḳdâm ve pâdişâh-ı enâm daḫi 'arż-ı dîdâr-ı merâḥim-âşâr edip, "murâdıñız nedir ḳullarım" diye luṭf ile su'âl etdikde bir mertebede bî-edeblikle cevâb verdiler ki ta'bîr olunmaz. Her çend imâmü'l-müslimîn cevâb-ı bâ-ṣavâbların tebyîn buyurmuş ise de iṭâ'at etmeyip maṭlûbları olan erkân-ı salṭanatı ṭalebde ibrâm ve "elbetde ver, yoḫsa iş ġayri olur" diye vücûd-ı şerîfine dest-dırâz olmaḳ mertebelerde yaḳın gelip ve ġarażlarından başḳa söz söylemeyip iġlâẓ-ı kelâm etdiler. Şeh-i islâmiyân ḥażretleri ġavġâları maḥż fitne-i salṭanat idügin bilip, "çünki muṭâbıḳ-ı şer'-i şerîf olan cevâb-ı hümâyûnuma ḳulaḳ tuṭmazsız, beni niçün dîvâna da'vet etdiñiz" diyerek ışlâḥlarından ḳaṭ'-ı ümmîd ile lâ-ḥavle-gûyân enderûna revân oldular. Ḥâfıẓ Paşa merḥûm ol maḥalde mevcûd olmaġla tehlîl ederek ṣaġ u ṣola ṣavle ve vâfirini ḳatl ü cerḥ edip ṣoñra birden hücûm ile şehîd ve ol seyyid-i pâk-nihâdı dûçâr-ı ġadr-ı Yezîd etdiler.

Ġarîbe: Fuḳarâ ve żu'afâyı tekâlîf-i ṭâḳat-güẕâr ile pây-mâl den kendiler iken ḥużûr-ı pâdişâhîde, "ba'de'l-yevm rüşvet alınmaya, menâṣıb u ḫıdemât ṣatılmaya ve erbâb-ı menâṣıb bî-günâh 'azl olunmaya, ḳılıç ve ze'âmet ve tımar sepede girmekle 'asker ḳalmadı, re'âyâ tekâlîf-i şâḳḳadan faḳîr ve 'avârıż u nevâ'ib mâlları ziyâde vü vefîr oldu, bunlarıñ nizâmı verile" diye pâdişâha yemîn verdirdikleri ef'âl-i ḳabîḥalarından bir fi'l-i ġarîbdir.

Ve'l-ḥâṣıl ol vaḳ'ada ve be-taḫṣîṣ bir ḳaç eyyâm mürûrunda Ḫusrev Paşa Toḳat'da sîlî-ḫor-ı dest-i cezâ olaraḳ ḳatl olunup ser-i maḳṭû'u der-i devlete geldikden ṣoñra, At Meydânı'nda cem'iyyet ve ondan sarây-ı hümâyûna ḥareket ve yine pâdişâhı ayaḳ dîvânına da'vet ve bir vechile tefevvuhu câ'iz //243// degil kelimât-ı sû' serdiyle, "iḫtifâ-gîr olan defter-dâr Muṣṭafâ Paşa ve Ḥasan Ḫalîfe ile muṣâḥib Mûsâ Çelebi'yi isteriz" diye perde-bîrûn-ı cür'et etdiler. Bî-çâre Ḥasan Ḫalîfe ocaġa ilticâ etmiş iken yeñiçerileriñ Sulṭân 'Oṣmân Ḫân gibi kendilerine daḫîl düşen bir pâdişâh-ı cüvân-baḫtı fedâ eylediklerini bilmekle, ocaḳdan daḫi ġaybûbete mütaṣaddî ve defter-dâr-ı müşârün-ileyh-âsâ İstanbul içinde

muḫtefî olmuş idi. İkisini birden bulup ve Mûsâ Çelebi'yi ḫıdmet-i şehriyârîden alıp yegân yegân tîġ-ı cevr ile şehîd etdiler ki tafṣîli berârende-i âh-ı cân-gâh ve ḫasek-sâz-ı midâd-ı siyâhdır. Ḥasan Ḫalîfe'yi bulduḳları yerden keşân-ber-keşân meydâna ityân ederler iken ol hüner-mend-i ṣabîḥu'l-liḳâ yemîn ü yesâra nigâh-ı istirḥâmla baḳıp, "ey iḫvân-ı dîn, baña ḳıymañ, vallâhi ben umûr-ı devlete müte'allik söz söylemiş degilim, âzâd ediñ, başım alıp âḫer diyâra gideyim, nâ-ḥaḳ yere ḥadâṣet-i sinnimde bir ḳaṭre ḳanıma girmekde size ne fâ'ide olur" diye niyâz etmiş iken aṣlâ te'ṣîr etmeyip şetm-i ġalîẓ ile, "bre sefîh, mülûkâne sarây ve yalılar yapıp iḫtişâb etmegi bilir misin" diye ġaraż-ı cibillî ve ḥased-i derûnların iẓhâr ile bilâ-şefḳat ḳılıç ve ḫançer üşürüp bindigi atdan bî-cân yıḳıp ve ayaġından sürüyüp çenâr-ı ma'hûda aşmalarıyla, "'ulüvvün fi'l-ḥayât ve fi'l-memât" ma'nâsı âşikâr oldu. Ol sâl ramażânında sipâhî mensûbâtından olan eşḳıyâ-yı nâs ve erâẕil-i şeyṭanet-istînâs belde-i ṭayyibe-i İslambol'da âşikâre meclis ḳurup naḳż-ı ṣavm ve şürb-i müdâm ile pâk-dâmen vildân u nisvâna ta'arruż-gûne nice ḥâlet-i faẓîḥalarından başḳa geceleri düzdükleri cimâller ve dîvler ve u'cûbe heykelleri gürûhâ-gürûh müsellaḥ olaraḳ semt semt meş'aller yaḳıp şevâri' u maḥallât aralarında ṭabl u sûrnâ ile gezdirerek //244// ḫalḳdan seyr ü temâşâ aḳçesi cem' ve vüzerâ vü 'ulemâ ve erkân-ı ekâbir ü aġniyâ ḳapularına birbirini ta'ḳîben varıp eşkâl-i meẕkûreyi naḳâre ile oynadıp müte'addid ḳumâş ve istedikleri aḳçeleri alıp ṣâḥib-i ḫâne bî-çâreleri şey'-i ḳalîl teklîf yâḫud te'ḫîr eder gibi olurlarsa meş'alleri şahnişîne ḳaldırıp, "maṭlûbumuz verilmezse şimdi ḫâneñi yaḳarız" diye ṣaçaḳları ṭutuşdurup nâ-çâr istediklerini alırlar idi. Hele eyyâm-ı 'îdde züḳâḳlara câ-be-câ ṣalıncaḳlar ḳurup cümleyi mine'l-bâb ile'l-miḥrâb düğüne da'vet gibi balmumları irsâliyle da'vet edip her bir med'ûvdan yük yük çuḳa vü ḳumâş ve kîse kîse naḳd-i mâye'l-inti'âş gider ve maṭlûblarından dûn gönderenlere varıp zor ile itmâm etdirirler idi.

Ṭâ'ife-i merḳûmeniñ eşbehlerinden Ṭaġlar Delisi laḳabıyla meşhûr olan ṭâġî Ḫusrev Paşa 'Acem seferine revân olduḳda Üsküdâr ve Mardin ve Diyârbekr'de erâẕil-i sipâhı taḥrîk ile vezîre teklîf-i mâ-lâ-yuṭâḳ etdiginden başḳa vezîr-i müşârün-ileyhiñ fermânıyla şehr-i Baġdâd'a yürüyüş eden 'askere i'tirâż birle, "bre fülânlar, ḳande gidersiz, Baġdâd alın-

dıḳdan ṣoñra size iḥtiyâc ḳalmayıp cümleñizi ḳırarlar, mültefet olduġuñuz Baġdâd maṣlaḥatı içündür" diye yürüyüşden men' etmekle 'asker daḫi irkilip, gerisi yürümeyerek, ileri varanlar ile Rûz Paşa gibi bir ḳuvvetli dilîr-i ferîd ve nice dilîrân şehîd olup ol sâlde feṯḥ müyesser olmamışdır.

Yine içlerinden Deli Âlehî dedikleri şaḳî, Baġdâd 'avdetinde cem'-i ḥaşerât ile Seydişehri ḳaṣabasında ḳarâr edip sancaḳ vâlîsi yanında direm-i nâsere derecesine varıp, ḥükm ü mübâşeret ve cemî'-i umûr-ı vilâyet mezbûruñ yedinde idi. Nice bî-günâh mütemevvil 'ehl-i 'ırżı birer bühtân ile bî-nâ'ib ü şâhid der-zencîr ve ḍarb u taḥḳîr edip bu ṭarîḳle cem'-i ḫazâ'in ederek eclâf-ı eşḳıyâ-i sipâha //245// simâṭ-ı yaġmâ çekip ḫalḳa taslît eyledi. Ḫattâ merḳûmuñ kaḫyâsı Seydîşehri ehl-i ma'ârifinden Ḫâce Receb nâm kimesneyi, "baña ḳıyâm etmediñ" diye ḍarbından mâ-'aḍâ, vâfir mâlını aldı. Şehriñ 'ulemâsı ve vücûhu gördükleri fiten ü miḥenden celâ-yı vaṭan etmeleriyle ẓâlim-i merḳûm daḫi hicret edenleriñ żiyâ' u 'aḳârıñ żabṭ ve tevâbi'in envâ'-ı 'iḳâbla işkenceye giriftâr ve ḳużâta murâd etdigi ḫuṣûṣu, "şöyle yazsın" diye ḥükm edip muḫâlefet edenleri pençe-i i'dâma dûçâr eder idi. Ḳaramân vâlîleri merḳûmu müteselim etmekde mecbûr olup ol daḫi devr nâmıyla eyâlet-i meẕkûreyi sipâhî eşḳıyâsına çignederek ve müsvedde ile fuḳarâ-yı berâyânıñ hezâr meşâḳla cem' eyledikleri şaḳîḳ-i rûḫları olan emvâli ġaṣb edip kendi keremi yollu vulâta şey'-i ḳalîl gönderir idi.

Ṭâ'ife-i merḳûmeniñ biraz zamân tîġ-i âb-dâr-ı Murâd Ḫân ile âteş-kede-i fesâdları inṭifâ-peẕîr ve ser-gerdeleri ḫor u ḫaḳîr olmuş iken, ظالم نماند وعادت بیداد او نماند muḥarrikince ol ḫalî'u'l-'iẕârlar yine fürce-yâb-ı 'utüvv olup ya'nî biñ elli sekiz târîḫinde sipâhî zümresinden neş'et eden vezîr-i a'ẓam Ṣofu Meḥmed Paşa maḥżâ ocaḳlarına niẓâm vermek üzere dirlikleri çalınmışları taṣḥîḥ ve yoldaşlarını öñünde ikişer şâhid ile verip Girîd seferine ta'yîn ve ḥaḳḳa'l-inṣâf ḳavm-i merḳûma bu vechile iḥsân ḳaṣdını tebyîn etmiş iken nâ-gâh Üsküdâr'da cem'iyyet birle, "sefer-i merḳûma pâdişâh ve ṣâḥib-i mühürsüz ḫilâf-ı ḳânûnumuz olmaġla gitmeyiz ve taṣḥîḥimize şuhûd-ı 'udûl isterler ve birbirimiziñ aḫbârını ṭutmazlar ve ḫıdmetlerimiziñ zamânı geldi, ḫıdmetden eser yoḳ, Sulṭân İbrâhîm Ḫân ne senede mebnî i'zâm-ı semt-i beḳâ ḳılındı, Sivas'da oṭuran

İbşîr Paşa bizden ṭaleb-i şâr ṣadedindedir, ṣun'umuz olmayan ḫuṣûṣda biz niçün ittihâm u mu'âḫaẕe olunuruz" //246// diye şerîrlige başladılar. Her çend nuṣḥ u pend olunduḳça eslemeyip meydân-ı 'işyâna vaż'-ı iḳdâm ve "biz ḫıdmete gitmeyeli 'âlem ma'mûr u âbâdan mı oldu, bostâniyân ve tevâbi'-i vüzerâ bunca sinîndir ki re'âyâyı ḫarâb edip beş alacaġımız yerden onlar on aldılar, biz re'âyâya ẓulm edelim demeyiz, ancaḳ ḳânûn-ı ḳadîmimiz üzere ġulâmiyye nâmına her ne ta'yîn olunduysa ḳâni'iz, elbette verirsiz" diye iḳdâm etdiler. Eṭrâfda olan altı bölük eşḳıyâları ve dirlikleri bi'l-istiḥḳâḳ çalınmış zorbalar daḫi yer yer İstanbul'a ṭolup ve içlerinden "Bıyıḳlı" dedikleri şârib-i şarâb-ı fesâd zorbabaşı olup At Meydânı'nda ref'-i livâ-yı şeḳâvet-intivâ birle kendileri bâ'is iken, "Ḫudâvendigâr-ı müşârün-ileyh ḥażretleriniñ ṣun'u neydi" diye ḥaḳḳâniyet-i aḥmaḳ-pesend ü ebleh-firîbe başlayıp ayaḳ dîvânı istediler. Evvel emirde ba'żı muṣliḥîn tavassuṭuyla emvâc-ı fitneleri teskîn olunmuş iken yine cem'iyyet edip 'ulemâ vü ricâlden çoġunu ṭaleble 'inâdlarını müzdâd etdiler. Bi'l-âḫire sulaṭ vâdîsinde yeñiçeri sevḳiyle cem'iyyetleri perîşân ve ser-bâzânı ḳatl ile esâfili sûde-i hâven-i ẕüll ü hevân olmuş iken biñ elli ṭoḳuzda baḳiyyetü's-süyûfundan "Gürcü" nâm şaḳî At Meydânı ṭuġyânında bergeşte-rûzgâr olan sipâhîleriñ aḫẕ-ı şâr da'vâsmı vesîle-i istikbâr ve Nigde ḳażâsında eṭrâf u eknâfda olan eclâf-ı sipâhî başına cem' ile dârü'l-emân-ı iṭâ'atdan ḫurûc ve ẕirve-i kûh-ı şeḳâya 'urûc edip bir alay ḳuṭṭa'-ı ṭarîḳ ile meşġûl-i nehb ü ġâret ve menâzil-peymâ-yı şeḳâvet olaraḳ Üsküdâr'a dek gelip ṭaraf-ı salṭanatdan ḳıtâllerine me'mûr olan vezîr-i a'ẓam Murâd Paşa ve sâ'ir vüzerâ ile muḥârebeye cür'et etmişler ve çekilip râh-ı idbâra gitmişler ise de yine aralıḳ aralıḳ diyâr-ı Anaṭolu'da cinâyetden ḫâlî olmayaraḳ tâ ki biñ altmış beş sâlinde ḫâmil-i mühr İbşîr Paşa'nıñ dâ'iresine cem' //247// ve bezm-i iltifâtına şem' olup sâḥa-i müsâmaḥasında ḫayli atıp ṭutmuşlar iken, 'âḳıbet onu daḫi fedâ ile başına bir 'uḳûbet ve bilâd-ı islâmiyyeye bir şemâtet getirdiler ki beyânı mûriş-i aḥzândır. Biñ altmış altıda yine ḫurûc-'ale's-sulṭân kebîresini irtikâb birle meydân-ı merḳûmda cem'iyyet ve yeñiçeri ṭâ'ifesiyle daḫi ol cünḥada 'aḳd-i şirket edip enderûn u bîrûn ricâlinden otuz ḳadar ẕî-ḳadr ü şân ẕevâtı ayaḳ dîvânı etdirip pâdişâhdan aḫẕ birle çenâr-ı ma'hûda ber-dâr etdiler. Fitne-i merḳûmede naṣbından dört sâ'at mürûrunda ve-

zîr-i a'ẓam ve on üç sâ'at mürûrunda şeyḫu'l-islâm 'azl ve naṣblarına iḳdâmları ṣaḥâ'if-i tevârîḫde maẓbûṭ-ı aḳlâm-ı ṣıḥḥat-erḳâmdır.

Vaḳ'a-i merḳûmelerde tâḫt u târâcla ṭâ'ife-i mezbûreden denî vü dûn ve müflis ü medyûn nice esâfil ü erâẕil hem-ḥâl-i Ḳârûn olmalarıyla yine nehb ü ġâret ġaraż-ı fâsid ü kâr-ı kâsidi sevdâsıyla her bâr dâd u sited-i fitne-cûluḳdan sâlim olmayaraḳ biñ altmış yedi ḫılâlinde meydân-i 'işyânda tecemmu' ve ṣûret-i ḥaḳdan ḳoparaḳ ġaraż-âmîz-i ḫalṭiyâta başlayıp kâr-dârân-ı devleti işkence-dîd-i teveccu' etmişler iken, vezîr-i a'ẓam Köprülü Meḥmed Paşa merḥûmuñ ḥüsn-i tedbîri berekâtıyla ekẕerîsi ḳanṭara-i tîġdan geçip vâṣıl-ı semt-i 'adem ve târîḫ-i meẕkûrdan ṣoñra bi-ḥavlillâhi ta'âlâ teveccüh-i pâdişâhî ile gûşe-gîr-i perîşânî vü elem olmuşlar ve büneh-i ibtilâda kemâl-i ẕüll ile 'uṣât-ı Benî İsrâ'il'e dönmüşler ise de ṭâ'ife-i yeñiçeriyânıñ merâtib-i kerrâta varan fitne-i vefîrelerinde yek-reng ve keffeteyn-i mîzân-ı fesâdda onlarla dengâ-deng olup, sefer ü ḥażarda dîk-i iftitân-ı eşḳıyâyı ḳarışdırmadan ḫâlî degiller idi. Ḫâliṣatü'l-ḫulâṣa inkisâr-ı pâdişâhî ile 'ırḳ-ı ẕervetleri üzülüp ve teḳâdüm-i sâl ve teṭâvül-i ḥîn ü aḥvâl ile niẓâmları bozulup //248// ḫaṣv-ı zâ'id olmuşlar iken yine beytü'l-mâl-i müslimîniñ emr-i cihâda maḫṣûṣ 'ulûfesi ocaḳlarında keṯudâ vü ḫulefâ ve ketebe vü çavuşlarınıñ "bozma ve 'an-yed ve ta'ayyüş ve ṭaşralı ve sergili" ta'bîrleriyle bilâ-istiḥḳâḳ ceybinde ve bu vechile mevâcib-i 'asker müft-ḫôrâna me'kel olup bu ḥâl ile sefere me'mûr olduḳlarında defâtîr-i pâdişâhîde ismi mevcûd ve ḫâricde mefḳûd olan neferât-ı sipâhıñ 'öşrü yerine biraz derme çatma eşḫâṣla çıḳıp ordu-yı hümâyûnda lede't-taṣḥîḥ akçe ile bi'l-iṭmâ' etbâ' maḳûlelerini gösterirler idi. Ḫâlleri böyle iken biñ iki yüz iki seferinde orduda îcâb-ı maṣlaḥatla Baba Tağı meştâsına 'azîmetlerine ve orada lâyıḳıyla yoḳlanmalarına fermân-ı vekîl-i salṭanat ṣudûr etdikde, mevcûdü'l-ism ve ma'dûmü'l-cism olan neferâtıñ aḥvâli meydâna gelecegi âşikâr ve ḫıdmet-i dîn ü devlete yaramayacaḳları bedîdâr olduġu ma'lûmları olduġundan var ḳuvveti bâzûya getirip başları Deli Orman ve sâ'ir ḫaşerât-ı nâsdan cem'-i ecnâs ve esâs-ı iṭâ'atı pây-mâl-i indirâs edip, "ḫilâf-ı ḳânûndur" vesîlesiyle meştâ-yı meẕkûra 'azîmetden rû-gerdân ve serdâr-ı ekrem ile Şumnu'ya 'azîmetlerini muṭâlebe ve żâbiṭlerine muġâlebe birle içlerinden ba'żı nâṣiḥlerini ḳatl ile yoḳlamayı ḳabûl etmemek ṣûretinde

iẓhâr-ı ta'annüd ü muḫâlefet ederek, 'âric-i şâhiḳa-i 'işyân olduḳları feẕleke-i seyyi'ât-ı sâbıḳaları olmuş idi. Her ne ḳadar târîḫ-i meẕkûrda dûr-bâş-ı ḥüsn-i tedbîr ile beynlerine tefriḳa düşürülüp sevâd-ı cem'iyyetlerine iltiḥâḳ eden eşḫâṣ perîşân olaraḳ bâ'iṯ-i fitne olanları i'dâm ḳılınmış ve ḳuṣûr-ı pür-ḳuṣûrlarından daḫi me'kel-i ṣarf olan esâmeden ḳırḳ biñ aḳçe sa'y-i mîri etmege ta'ahhüd etmeleriyle iġmâż-ı 'ayn olunmuş ve mu'aḫḫaran Mışır seferinde vezîr-i a'ẓam Yûsuf Żiyâ Paşa merḥûm vâfir esâme ḳırmış ise daḫi ber-minvâl-i meşrûḥ ḳaṭ'â //249// bir işe yaramayaraḳ be-her mevâcibde dürlü dürlü nâmla ḫazîne-i 'âmireden bir ḳaç biñ kîse 'ulûfe ḳaldırıp ḳalîlü'l-miḳdâr eṣnâf maḳûlesi olan esâme ṣâḥibleriniñ 'ulûfeleri sergi ferşiyle ḥużûr-ı âṣafânede verildikden ṣoñra mâ-'adâsınıñ aṣḥâbı nâ-yâb ya'nî "'an-yed" ve şu ve bu dedikleri esâmî maḥlûl-ı ṣırf ve ṭaşralı dedikleri daḫi aṣḥâbı ekẕeriyâ gelip yevmiyyelerini almadıḳlarından maḥlûl-ı maḫż olduġu bî-irtiyâb olmaḳ ḥasebiyle me'kel ḳalmaḳda ve bu yüzden żâbiṭ adında biraz pür-âz beytü'l-mâl-i müslimîniñ telef olmasına sebeb olmaḳda olduġundan, ittifâḳ-ârâ-i erbâb-ı şûrâ ya'nî 'ulemâ vü erkân-ı salṭanat-ı ebed-beḳâ icmâ'ıyla faḳaṭ âsitânede olup ıraḳ olmaḳ üzere 'ulûfe-ḫôr olanlar ḥużûr-ı vezîr-i a'ẓam-ı Felâṭûn-şu'ûrda iṣbât-ı vücûd ederek maẕhar-ı cemîle vü iḥsân ve keṯudâ vü iḫtiyârları sâye-i merâḥim-sermâye-i şâhânede gümrükden ma'âş ta'yîniyle çerâġ u şâdân ḳılınaraḳ ve kitâbet ve aġalıḳları ve süvârî muḳâbeleciligi tevcîhât-ı hümâyûn defterinden imḥâ olunaraḳ ṭavâ'if-i meẕkûreniñ daḫi bâb-ı defterîde vâḳi' menşe'-i mefâsid olan bi'l-cümle aḳlâmıyla muḫtebesleri olan yeñiçeri ocaġı gibi ref' u ilġâsı ḳarâr-gîr ve pîrâye-i ḥüsn-i tedbîr olup ve ḫuṣûṣ-ı meẕkûruñ bu vechile icrâsına lede'l-istîẕân irâde-i seniyye-i şâhâne ta'lîḳiyle ol bâbda ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı şevket-maḳrûn-ı mülk-dârî şeref-efzâ-yı ṣaḥîfe-i ṣudûr olaraḳ taḳviyyet bulup der-ḥâl muḫteżâsınıñ icrâsına ibtidâr ve ṭavâ'if-i meẕkûreye maḳarr olup Anaṭolu ve Rûmili'nde kâ'in bilâdıñ vulât u ḥükkâmına i'lâm-ı ḥâl siyâḳında evâmir-i 'aliyye-i şâhâne tesyâr ḳılındı. Ḥaḳḳâ ki pâdişâh-ı cihân-bân ve ṭarâvet-baḫş-ı salṭanat-ı Âl-i 'Oṯmân lâ-zâlet riyâżü'l-mekrumâtı bi-ġayṯi luṭfihi memṭûreten ve elḳâbühü'l-fâḫiretü 'alâ ṣafaḥâti'l-eyyâmi meṣṭûreten efendimiz ḥażretleri //250// ṭavâ'if-i merḳûmeniñ daḫi nâm u nişânların evrâḳ-ı âfâḳdan ḥakk ile ervâḥ-ı fütûḥât-irtiyâḥ-ı ec-

dâd-ı 'iẓâmın şâdân ve aġṣân-ı eşcâr-ı ibtihâc-ı ehl-i nuṣreti ser-sebz ü reyyân buyurduḳları bi-gümândır.

Ẕikr-i Şemme-i Ez-Meḥâsin-Âṯâr-ı Sâye-i Perverdigâr Der-Niẓâm-ı Cebe-ḫâne ve Mehter-ḫâne ve Bostâniyân-ı Ḫâṣṣa ve Sâ'ir

Devlet-i ebed-müddet ebbedallâhu ta'âlâ men eyyedehâ'ş-şemsü mâ-ṭala'at 'asâkiri miyânında cebeci ṭaḳımınıñ mine'l-ḳadîm lüzûmu ẓâhir ve cüz'-i a'ẓam-ı meġâzî olduġu bâhir olup lâkin te'sîr-i şerâre-i fesâd-ı yeñiçeriyân onlarıñ daḥi defter-i ḥüsn-i niẓâmını sûzân edip giderek gerek sipâhî fitnelerinde ve gerek yeñiçeri vaḳ'alarında mu'în-i ehl-i şeḳâvet ve mühîn-i erbâb-ı nuṣret olduḳları vâreste-i ḳayd-ı işâret olup, eski vaḳ'alarma âṯâr-ı müverriḫîn şuhûd ve yeñileri ber-vech-i yaḳîn meşhûddur.

'Ale'l-ḫuṣûṣ biñ yüz on beş sâli ḫılâlinde meġâk-ı dehşet-inhimâk-ı fitneden ẕebâne-keş olan âteş-i ṭuġyân, cebeci ocaġı ḫaşerâtınıñ tünd-bâd-ı taḥrîkiyle şerâre-feşân olup, Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṯânî revvaḥallâhu ta'âlâ rûḥahu ma'a ervâḥ-ı eslâfihi ve aḫlâfihi mâ tütlâ seb'ul-meṯânî ḥażretlerini ol kûr-dilân ve sâ'ir ṭavâ'ifden olan müfsidân ḳâ'id-i baġy ile Edirne'ye varıp ḫal'a cesâret ve ḫıfce-i şehriyârî şeyḫu'l-islâm Seyyid Feyżullâh Efendi ve evlâd u aḥfâdınıñ ve ḫânedân-ı 'ilmiyyeden ḳatı çoḳ bî-günâhıñ gül-ġonca-i ḥayâtlarını ebâh ḳılmışlardır ki tafṣîli müverriḫ Râşid Efendi merḥûmuñ târîḫinde muḥarrerdir. Ve'l-ḥâṣıl bunlarıñ daḥi ḫıyânet-i sâbıḳa ve cinâyet-i lâḥiḳalarından başḳa şîrâze-i intiẓâmları târ u mâr ve ḳaṭâr-ı niẓâmları güsiste-mehâr ya'nî ḫıdmet ve eşkincilige maḫṣûṣ olan yevmiyyeleriniñ ekṯerîsi bi's-sirâye yeñiçeri fesedesinde olduġu gibi ocaḳlısınıñ //251// ġayrisine geçerek sefer ü ḥażarda bir işe yaramadıḳları cümleye âşikâr olmaġla ẓuhûr eden fermân-ı pâdişâh-ı Ḥaydar-tüvâna imtiṯâlen lede'l-meşvere ittifâḳ-aḳvâl-i 'ulemâ-i kibâr ve ittiḥâd-ârâ-yı ricâl-i dirâyet-âṯâr ile ṭâ'ife-i merḳûmeniñ bâr-keş-i günbed-i ḳalafât olan żâbiṭânıyla ketebesi ṭard u teb'îd ve ṣûret-i ḥasene-i mufaṣṣalası dîbâce-ṭırâz-ı te'lîf-i vaḳâyi' olan ḳânûn-nâme-i istiḥsân-'alâ-

me-i şâhânede beyân ḳılındıġı vech-i vecîh üzere yerlerine ribḳa-i icrâsı pîrâye-i raḳabe-i vücûb olup, fenn-i meşrû'-ı ḥurûbu meleke etmek ve mühimmât-ı mevcûdeyi 'ale'd-devâm ḥıfẓ u ḥırâsetle İstanbul bârût-ḫânesiniñ ve cebe-ḫâne sinûrunuñ muḥâfaẓası emrinde ez-cân u dil müteşerrif-i ḫıdmet olmaḳ üzere 'asker-i müheẕẕeb tertîbi birle bünyân-ı kühen-erkânı emr-i müceddid-i dîn ile teşyîd olunduḳdan ṣoñra, pâdişâh-ı merâḥim-dest-gâh "'ammerehullâhu ta'âlâ ve ebḳâh" efendimiz ḥażretleriniñ nezd-i meṣûbât-müzd-i mülûkânelerinde żâbiṭân-ı merḳûmeniñ icinde bu def'a vuḳû'a gelen vaḳ'ada medḫalleri olmayıp ḫıdmetleri sebḳat edenleriñ bî-behre ḳalmaları tecvîz buyurulmamaġla baş ketḫudâları Ḥüseyin Aġa'ya senevî biñ iki yüz elli ve ikinci ketḫudâ Ḥasan Aġa'ya biñ ve üçüncü ketḫudâ Meḥmed Aġa'ya yedi yüz elli ġuruş ve dördüncü ketḫudâ Ġavrî Aḥmed Aġa ile başçavuş Meḥmed Emîn Aġa ve başḫalîfe Meḥmed Ṣâdıḳ Efendi ve kîse-dâr 'Abdullâh Efendi'ye senevî beşer yüz ġuruş fâ'iżlü sehimler 'inâyet ü iḥsânıyla nâ'il-i refâḥ u refâġ ve çorbacılarıyla iki nefer vezne-dâr ve bir nefer eṣnâf çavuşunuñ yevmiyyeleri yüz yirmişer aḳçeye iblâġla çerâġ oldular. 'Asker-i muẓaffer-i muḥarrer şimdilik yemîn ü yesâr i'tibâriyle iki ṭaḳım olaraḳ ṣaġ ḳol ve ṣol ḳol bölükbaşıları ve birer mülâzım ve cümlesine bir baş bölükbaşı naṣb olunup bölükbaşı aġa ṣaġ ve ṣol bölükbaşılarınıñ ve onlar daḫi zîr-i irâdelerinde olan yüzbaşılarıñ ve yüzbaşılar //252// daḫi bir ṣafda olan cemâ'at-ı müslimîn neferâtıñ ve bir ṣafda olan onbaşılar daḫi merbût-ı dest-i żabṭî olan ṭoḳuzar neferiñ 'ale't-tertîb żâbiṭi olmaḳ ve cümlesiniñ üzerine cebe-ḫâneci başı ta'bîriyle rütbesi tevcîhât-ı hümâyûn defterinde ṭop 'arabacıbaşınıñ taḥtında olaraḳ naṣb buyurulan aġa âmir ü żâbiṭ olmaḳ ve menâṣıb-ı dîvâniyyeden 'add olunan cebeci kitâbeti fîmâ-ba'd 'adem-i lüzûmuna mebnî defter-i tevcîhâtdan imḥâ ile kemâ-fi's-sâbıḳ ricâl-i devlet-i 'aliyyeden bir ẕât cebe-ḫâne nâẓırı olmaḳ üzere ḳabâle-i ṣaff-ı 'asker-i cebe-ḫâne tertîb ve ser-nâme-i ṣınf-ı meẕkûr daḫi teẕhîb olundu.

Yine ḫâme-i muḥarrir-i faḳîr ile kerârîs-i veḳâyi'-i devlet-i 'aliyyeye revnaḳ-baḫş-ı taḥrîr olan Ḳânûn-nâme'de basṭ buyurulduġu üzere, ḫazîne-i ḫıyâm olan mehter-ḫâne-i 'âmireniñ daḫi ṭınâb-ı vaż'-ı ḳadîmîsi maḳṭû' u perîşân ve serâ-perde-i ḥüsn-i aṣlîsi menba'-ı her şerr ü şûr olan dûdmân-ı ḫaẕelân-me'âl-i yeñiçeriyân belâsıyla güsiste-dâmân olmaġla,

ṭırâzende-i zamân ve pîrâye-i devrân olan işbu 'ahd-i 'adl-i pâdişâh-ı İskender-'unvân ce'alallâhu ta'âlâ ḥâmiyen li-ḳıvâm-ı ḫıyâmi'l-islâm ḥażretlerinde bunlarñ daḫi 'imâd-ı niẓâmı ḳad-keşîde-i maḳâm-ı ḳıyâm olmaḳ iḳtizâ etmekle, sünûḥ eden irâde-i gîtî-sitânîleri mûcibince içlerinde 'alîl ü emek-dâr bulunup rişte-i tertîb-i cedîde sezâ-vâr-ı idrâc olmayanlara merḥameten ḳayd-ı ḥayât ile temettu' etmek üzere teḳâ'üdlük veẓâ'ifi iḥsânıyla ba'de'l-iḫrâc ricâl-i devlet-i 'aliyyeden kemâ-kân bir ẕât-ı ṣadâḳat-simât mühimmât-ı ḫıyâmiyye nâẓırı olaraḳ fi'l-aṣl menâṣıb-ı dîvâniyyede ma'dûd degil ise de, ba'd-ez-în tevcîhât-ı hümâyûn defterinde ḫumbara-ḫâne neẓâretiyle ẕikri âtî bostâniyân-ı ḫâṣṣa neẓâreti beynlerinde ḳayd olunmaḳ ve ez-ḳadîm mehterbaşılıḳ daḫi menâṣıb-ı dîvâniyyeden olmayıp mehter-ḫâne neferâtından ma'dûd ve ḫazâ'in-i pâdişâḥîde 'add-i nuḳûda me'mûr olan on iki nefer vezne-dârlarıñ //253// eskileri ḥasbe'ṭ-ṭarîḳ keṯudâ ba'dehu mehterbaşı olaraḳ te'bîden taṣarruf olunagelmekle fîmâ-ba'd defter tevcîhâtında rütbesi laġımcıbaşınıñ taḥtında olup yine ḳadîmine ri'âyeten cinâyeti ẓuhûr etmedikçe 'azl olunmamaḳ ve 'ale'd-devâm ḥıfẓ u ḥırâset-i mühimmât-ı ḫıyâm ve sefer ü ḥażarda sâ'ir umûr-ı mehâmda istiḫdâm olunmaḳ ve üslûb-ı merġûb-ı fünûn-ı ḫurûbuñ 'asâkir-i manṣure-i sâ'ire gibi ta'lîm ü ta'allümünde ḳıyâm etmek üzere sâ'ir 'asâkir-i güzîniñ tertîb-i dil-firîblerinde olduġu miṣillü be-her yüz neferine imâm ve sancaḳ-dâr ve çavuş ve kâtib ve ṭabîb ve cerrâḥ taḫṣîṣ ve üzerlerine 'ale'l-ıṭlâḳ keṯudâları maḳâmmda ḳol bölükbaşısı 'unvânıyla bir żâbiṭ ve bir nefer mülâzım ta'yîn olunaraḳ ḳol bölükbaşısından aḥâd-ı neferâtına ḳadar merâtib-i 'uḳûd-ı a'dâdda olanları zîrindekilere żâbiṭ ve ser-mehter olan aġa daḫi cümlesine âmir olmaḳ ḫuṣûṣları tanṣîṣ birle 'alâ-merâtibihim veẓâ'if ü ta'yînât u kisveleri ârâyiş-i ḥüsn-i tertîb ve bu vechile ocaġ-ı meẓkûr daḫi maẓhar-ı luṭf-ı terġîb oldu.

Ammâ bostâniyân-ı ḫâṣṣa ki sarây-ı cinân-âsâ-yı hümâyûn derûnunda kâ'in Ṭopḳapu, Yalı Köşkü, Sepetçiler, Ḳayıḳ-ḫâne, Ṣoġuḳ Çeşme, Baġcılar, Aşlamacılar, Bamyacılar, Ḳuş-ḫâne, Gül-ḫâne, İncülü, Dolâb-ı Degirmân, Mezbele-keşân ocaḳları ḫıdemâtında müstaḫdem ve ḫâricde ḥadâyıḳ-ı ḫâṣṣa ta'bîr olunan Ḳarabâlî, Ṭolmabaġçe, Beşiḳtâş, Ortaköy, Ḳuruçeşme, Bebek, Mîr-gûn, Ḳalender, Büyükdere, Toḳat, Sultâniye, Pa-

şabâġçesi, Çubuḳlu, Ḳulebâġçesi, Üsküdâr, Ayazma, Ṣalacaḳ, Ḥaydarpaşa, Fenâr, Filorya, Dâvudpaşa, Ṭopçular, Vaydos, 'Alîbey Köyü, Kâġıd-ḫâne, Ḳaraaġaç, Ḫâsköy'de vâḳi' ocaḳlarda ḥıfẓ u ḥirâsete me'mûr 'ulûfeli 'asker-i ḫâṣ-ı şehriyârî pîrâyesiyle mu'allem idi. Bu ṭâ'ifeniñ daḫi kürûr-ı a'vâm ve mürûr-ı eyyâm ile niẓâm-ı dîrînleri //254// muḫṭel ve şecere-i miknetleri ḫazân-dîde-i kesel olaraḳ ṭopu ḥaḳḳında i'tibâr olunan bostâniyân-ı ḫâṣṣa ocaġı şimdiki ḥâlde bir ṭaḳım nüfûs-ı ḳalîleden 'ibâret ve mevcûd olanları ise lede'l-iḳtizâ dîn ü devlet ḫıdmetine yaramayacaḳ baṭaleden kinâyet ve evvel ü âḫir salṭanat-ı seniyye-i ebediyyü'd-devâmda bi'l-cümle ehl-i islâm ve 'ale'l-ḫuṣûṣ ni'met-ḫârân-ı ḥażret-i pâdişâhî olan ṭavâ'if-i 'asâkir-i ẓafer-encâm ve ṣunûf-ı ḫuddâma dâ'imâ bâ'iṯ-i i'lâ-yı kelimetullâhi'l-'ulyâ ve medâr-ı ḳıvâm-ı dîn ü devlet-i ebed-peymâ olan cihâd u ġazâ farîżasını edâ vü îfâya isti'dâd içün i'dâd-ı ḳudret kesbinden ḫâlî olmamaları vecîbe-i ẕimmet olmaġla, ẕikr olunan bostâniyân-ı ḫâṣṣa dûdmânı ba'd-ez-în bi-tevfîḳihi ta'âlâ ḫıdemât-ı dîn ü devlet ve mühimmât-ı lâzıme-i salṭanatda her dürlü işe ve güce yarayıp ni'met-i ḥażret-i pâdişâh-ı felek-rütbet kendilerine ḥelâl olmaḳ içün 'Asâkir-i Manṣûre-i Muḥammediyye dâmet maḫfûfeten bi't-ti'yîdâti'ṣ-ṣamedâniyye niẓâmına taṭbîḳen bir ḥüsn-i ṣûret ü niẓâma rabṭ ve iḥyâ olunması ittifâḳ-ârâ ile ḳarâr-gîr ve muḳteżâ-yı irâde-i seniyye-i ḥażret-i pâdişâh-ı Felâṭûn-tedbîr olmaḳdan nâşî mûcibince ṣebt-i ṣaḥîfe-i vaḳâyi' olan ḳânûn-nâme-i nâmî manṭûḳunca ocaġ-ı meẕkûruñ defter-i uṣûl-i köhne-füṣûlü iḳtiżâsına göre maḥv u iṣbât olunup tîz elden içlerinden ve ḫâricden mütenâṣibü'l-a'żâ ve tüvânâ ṣan'at-ı mübâreke-i mübârezeyi ta'allüm etmek üzere ber-tertîb-i mu'allem bostâniyân-ı ḫâṣṣa 'askeri tanẓîm ve bostancıbaşı bulunanlar kemâ-fi's-sâbıḳ cümlesine aġa ve ser-'asker maḳâmında olup bunlara daḫi ḫademe-i devlet-i 'aliyyeden rütbesi ḫumbara-ḫâne neẓâretiyle maṭbaḫ-ı 'âmire emâneti beyninde olaraḳ bir ẕât nâẓır olmaḳ üzere 'iẓâr-ı 'aẕrâ-iştihâr-ı ḥüsn-i niẓâm-ı cünd-i meẕkûr daḫi tevsîm olundu. Bunlardan mâ-'adâ ocaġ-ı mülġâya mülḥaḳ ṣûretinde olan dört 'aded ṣolaḳ orṭalarınıñ //255// ṣolaḳbaşıları silaḥşorluḳ ile iḫrâc ve silk-i ḫademe-i salṭanata bi'l-idrâc onlarıñ ve peykân-ı ḫâṣṣa ṭaḳımlarınıñ câme vü hey'et vè efrâdları ebda'-ı üslûba tebdîl ve niẓâm-ı istiḥsân-insicâmla te'ṣîl olunup, yine ṭâ'ife-i maḫẕûleden bir şu'be-i

pür-lu'be olup żâbiṭleri İstanbul aġası denilen kimesne ve neferâtı 'acemi oġlanı ta'bîriyle sivri sürḫ-reng külâh ve eskiler yine 'araba tekerlegine şebîh bir ġarîb destâr geyip şâdî adıyla enderûna hümâyûna ḥaṭab naḳline me'mûr olan eşḫâṣ-ı fesâd-menâşdır, cümleten ṭard u ilġâ ve aġa-yı merḳûm maḫi ḥaṭab emîni 'unvânıyla zümre-i silaḥşorâna idḫâl birle yine ḥaṭab maṣlaḥatına ta'yîn olunaraḳ kâm-revâ ḳılınmışdır ki cümlesiniñ aṣl-ı vaż'ları ve bu def'a cilve-ger-i ṣafâyiḥ-i tertîb olan ṣûret-i niẓâm-ı ḥaseneleri ṣaḥâyif-i vaḳâyi'de tafṣîl olunmuşdur. 'Ale'l-ḫuṣûṣ, ṭop-ḫâne ve ṭop 'arabacı dûdmân-ı ṣadâḳat-nişânlarınıñ żâbiṭânı beliyye-i ḳadîme-i yeñiçeriyân ile ḳalafât ber-ser iken lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne ol sıḳletden rehâ ve bi'ż-żarûre muttaṣıf olduḳları çorbacı ve odabaşı ve aşçı usta ve ḳaraḳulluḳçu evṣâf-ı ḳabîḥaları ref' ile her biri 'asâkir-i manṣûre żâbiṭânı gibi nâm-ı dîger ve üslûb-ı âḫer ile intiẓâm-pîrâ olduġundan faẓla, ṭarafeyne mu'allem tüfengçi neferâtı taḥrîriyle nesaḳ-bend-i üslûb-ı zîbâ ve tersâne ve ḫumbara-ḫâne niẓâmâtı daḫi reşkîn-sâz-ı Felâṭûn-ı ḥikmet-ârâ olur ḥayṣiyyetle maġrûs-ı ḥadîḳa-i ẕâtü'l-behce-i veḳâyi' olan şecere-i muḫaḍḍara-i ḳânûn-nâmeleri manṭûḳlarınca birer ṣûret-i ḥasene ile revnaḳ-nümâ-yı meclâ-yı icrâ olmuş ve meşâṭa-i ter-dest-i ḳalem işbu Ẓafer-nâme'niñ ġâze-keşî-i tebyîżiyle bu maḥalle gelinceye degin niẓâmât-ı meẕkûre telâḥuḳ-ı efkâr-ı ṣâ'ibe ile ba'żı fürû'ât-ı lâzıme iżâfe, ḫuṣûṣen bostâniyân-ı ḫâṣṣaya ve 'asâḳir-i manṣûreye süvârî 'askeri 'ilâve olunaraḳ teraḳḳî bulmuş, siyyemmâ ta'lîm-i 'ilm-i //256// ebdân içün dârü'l-eṭibbâ ve berây-ı taṣnî'-i âlât-ı ḥarbiyye tüfeng-ḫâne-i ra'nâ ve süfün-i hümâyûn şirâ'ları nesci içün rişte-ḫâne-i müsteṣnâ ve bârût-ḫâne çarḫlarını ṣayfen ve şitâ'en idâreye medâren İskender gibi sed çekip saṭḥ-ı arżda bir dîger deryâ peydâsıyla şeh-i kişver-güşânıñ az vaḳitde nice âṣârlarıyla cihân ṭolmuşdur ki tafṣîlleri aṣl-ı vaḳâyi'e imlâ ve bu mecellede nebẕe-i yesîresiyle iktifâ olundu. Cenâb-ı mükevvirü'l-eyyâm ve'l-leyâlî zamân-ı rûz-efzûn-ı şehen-şâhânede her bir aḥâd-ı ecnâdın rub'-ı meskûn içre birer kişvere vâlî ve 'ömr ü nuṣret-i ḥażret-i pâdişâh-ı Maḥmûdü'l-ḫıṣâli merâtib-i a'dâd-âsâ mütevâlî eylesin. Âmîn, elf elf elf âmîn.

İḥsân-ı Ḥażret-i Pâdişâh-ı Bende-nüvâz Be-muḥarrir-i Faḳîr Teşekkür-sâz

لئن شكرتم لازيدنكم

naṣṣ-ı şerîfince şükr-sencî-i şükr-i ni'met vâcibe-i żimmet ve müstetbi'-i minḥat olup, lâkin bu 'abd-i bî-isti'dâdı ez-ser-i nev isti'bâd eden elṭâf-ı vâsi'atü'l-eṭrâfıñ biñde birini ta'dâd u beyân nihâl-i ḫuşk u ter-i eşcâr ḫâme ve ṣafaḥât-ı ṭabaḳât-ı eflâk nâme olsa daḫi ġayr-i maḳdûr-ı 'uhde-i zebândır.

من شكر الطافه الافهام قد عجزت
فكيف يأتى به نطقى و تحريرى

Zîrâ bu faḳîr-i nâ-tüvân kenâre-gîr-i zâviye-i nisyân iken Şâhî vü Veysî gibi cehâbiże-i fenn-i inşâ ve 'Aṭâyî ve Nergisî-âsâ esâtiże-i ṣan'at-ı imlânıñ maṭmaḥ-ı enẓârları olup, İdrîs-i Bidlîsî miṣillü nıḥrîriñ ve 'ârif-i ma'ârif-i seb'a'l-meṣânî Ḫâce Sa'düddîn-i sânî mânendi ṣâḥib-i taḥrîriñ zîb-i ser-nâme-i iftiḫârları olan şehnâme-ḫânî ya'nî vaḳâyi'-nüvîsî-i devlet-i 'aliyyeleri ḫıdmet-kârlıġına ḳarîḥa-i ṣabîḥa-i kerâmet-ṣarîḥalarından ta'yîn ile beyne'l-etrâb ḳadr-i pest-i'tibârımı hem-ser-i âsumân-ı nüh-ḳıbâb buyurduḳlarından faẓla, selefimden ḳalma ḥavâdiṣ-i güzeşteden ḳıṭ'a-i ûlâ olmaḳ üzere bir senelik vaḳâyi' müsveddesini bundan aḳdem şerm-sârî-i hezâr ile bezm-i ma'ârif-cezm-i hümâyûnlarına ṭaraf-ı bâhirü'ş-şeref-i //257// vekâlet-penâhîden taḳdîme ictisâr eyledigimden, çend-rûz mürûrunda "el-ferec ba'de'ş-şidde" kehfü'l-emânından vaḳ'a-i ḫayriyye-i inhizâm-ı eşḳıyâ perde-ber-endâz-ı ẓuhûr ve raḫne-ger-i dîn ü devlet olan ḫavene bi'l-külliye maḳhûr olup, tanẓîm ü icâdesi iḳtiżâ eden umûr-ı mühimme-i dâḫiliyye ve meṣâliḥ-i müdlehimme-i ḫâriciyyeye iştiġâl ḫılâli taḳdîm ḳılınan eczâ, ḳarîn-i müṭâla'a-i hümâyûnları olaraḳ nâm-ı nâçîzânemi yâd ve meşmûl-i şemle-i ḳabûl-i şâhâneleri olmaġla dil-şâd buyurduḳları sa'âdetden ve 'aṣerâtını sütürde-i gezlik-i ṣafḥ-ı cemîl buyurduḳları devletden mâ-'adâ eslâf-ı kirâmdan müverriḫ Râşid Efendi merḥûmuñ ḫâtime-i târîḫinde mersûm ḫâme-i Mânî-reng-i teşekkürü olduġu 'aṭiyyeniñ eż'âf-ı iż'âfı ve derd-i fâḳaya devâ-i ber'ü's-sâ'a-i

şâfî olan bîst dâne bedre-i bedr-i işrâḳ ya'nî yirmi 'aded kîse-i nefîseye mu'âdil ṣemerât-ı cennât gibi ḥâżır u nâḍır zer-i sürûr-âver-i nâẓırı iḥsân buyurup ni'me'l-vâsıṭa-i keff-i ṣadâret-penâhî ile, "al, ḥaḳḳında ẓuhûr edip risâle-i ṣervet ü sâmânıña berâ'atü'l-istiḥlâl olan 'aṭiyye-i şâhâneyi" kelâmıyla i'ṭâ ḳılınaraḳ maẓhar-ı mesâr olduġumdan başḳa, medresemi ṣaḥn-ı ṣemândan ḥareket-i altmışlı rütbesine taḥrîk ve 'uḳde-i müdġama-i 'ayş-ı âlimi tefkîk buyurup, ru'ûs-ı hümâyûnu dest-i semâḥat-peyvest-i fetvâ-penâhîden aldığımda, "ḥaḳḳıñda evvelîn-pâye-i iltifât-ı pâdişâhânedir" ḫıṭâbına sezâ-vâr olduġumdan ġayri, ṣadef-i ṣulb-aṣâlet-i şehriyârânelerinden dürr-i 'âlem-bahâ-yı ferîd ya'nî şeh-zâde Sulṭân 'Abdü'l-Ḥamîd 'ammerallâhu ta'âlâ ma'a ebîh bi-câhı'n-nebiyyi'n-nebîh zîver-baḫş-ı silk-i şuhûd ve zîb-âġûş-ı ḳâbile-i vücûd olduḳda bâb-ı 'âlîden taḳdîm eyledigim emr-i mersûm-ı târîḫ ki, "İḳlîmi pür-nûr eyledi şeh-zâdemiz 'Abdü'l-Ḥamîd" mışrâ'ıdır, mer'î-i liḥâẓa-i taḥsîn-i ḫusrevâneleri olup, biñ 'aded rub'iyye iḥsânıyla nâ'il-i envâ'-ı refâh u refâġ ve 'ale'l-ḫuṣûṣ "Üss-i Ẓafer" ile müsemmâ olan işbu ḳabâleniñ ḳabîl-i ḫıtâmı esnâsında medresemi //258// rütbe-i ḫâmiseye taḥrîk ve ḳarındaşımı silk-i müderrisîne teslîk ile çerâġ-ender-çerâġ buyurdular.

Vaḳtâ ki ḳabâle-i maḳbûletü'l-maḳâle-i merḳûmeniñ ḥasbe'ṭ-ṭâḳa müsveddesi terḳîm ve maḳâm-ı ṣadâret-i 'uẓmâdan 'izz-i ḥużûr-ı şevket-nüşûrlarına bâ-telḫîṣ 'arż u taḳdîm olunduḳda, nigâh-ı feyż-iktinâhlarıyla manẓûr ve ṭab'ıyla neşr ü işâ'ası bâbında ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı 'inâyet-maḳrûn-ı ḫilâfet-penâhîleri bâlâ-zîb-i ṣudûr olaraḳ 'ömr-i ṣânî ve ḥayât-ı câvidânîden 'ibâret olan teẕkîr-i nâm-ı kemterânemle müstaġraḳ-ı buḥûr-ı ḥubûr buyurduḳlarınıñ üzerine, muvaḳḳatan Üsküdâr maḫrec iḥsânıyla mübtehic ü mesrûr ve neẓâret-i bâ-naḍâret-i ṣadâret-penâhîde âsûde evḳâf-ı şerîfe teftîşi ḫıdmet-i müteyemminesine me'mûr buyurdular.

Ḥaḳḳa'l-inṣâf, işte bu ṣûretle fużalâ vü küremâ pey-der-pey is'âf-ı fesîḥatü'l-eknâf-ı şâhâneleri bu gerden-beste-i bend-i bendegî gibi lâ-yu'ad u lâ-yuḥṣâ kemter-gedâları ḳayd-ı ġam-ı 'âlemden rehâ edip şeker-ḫande-i gül-çihre-i eyyâmında nihâl-i riyâzü'l-âmâl-i ehl-i hüner ü 'irfân, 'uhûd-ı sâbıḳadan ṣad-çendân muḫaḍḍar u reyyân olan şevketlu ḳudretlü mehâbetlü 'aẓametlü veliyy-i ni'met-i 'âlem, ekrem-i şâhân-ı ümem efendimiz ḥażretleriniñ farîża-i teşekkür ü du'â ve vecîbe-i sitâyiş ü

şenâlarını kemâ hüve ḥaḳḳuhâ îfâ mümkin midir. Hemân Ḥażret-i Ḥaḳ ʿazze ve cell ravżatu'ṣ-ṣafâ-yı ʿömr ü devlet-i rûz-efzûnların ilâ âḫiri'z-zamân şemerâtü'l-fu'âdları olan evlâd-ı ma'âlî-nijâdlarıyla her-dem-bahâr ve a'dâ-yı bed-nihâdların eynemâ-kânû maḳrûn-ı ḳahr u demâr edip, sâye-i hümâ-vâye-i şâhânelerinde dâ'imâ ḳalem-i ʿabd-i ḥaḳîri daḫi nuṣret-nâmeleri taḥrîrinde ḫidmet-kâr eylesin. Âmîn, bi'n-nebiyyi'l-emîn ʿaleyhi ve ʿalâ âlihi ve aṣḥâbihi ṣalavâtullâhi'l-mu'în ve'l-ḥamdü lillâhi rabbi'l-ʿâlemîn.

چشم دارم زفضل اهل هنر
که باصلاحش افکنند نظر

İNDEKS (Şahıs, Mekan, Eser)[41]

A

Abbâs Ağa (Sekbânbaşı): 109

Abbâs Ağa (Yeniçeri Ağası): 16

Abbâsî: 203

Abdî Paşa Biçimi: 27

Abdulhâlık Gucduvânî: 199

Abdullâh Ağa (Dârüssa'âde Ağası): 225

Abdullâh bin Ömer: 174

Abdullâh Efendi (Ders-i Âm, Tirevî, Keşşâf A'rec): 16

Abdullâh Efendi (Dürrîzâde, Şeyhülislâm, Es-Seyyid): 80, 123, 125, 128

Abdullâh Efendi (Fâtih Camii Vâizi, Eyüb Câmii İmâm-ı Evveli): 16

Abdullâh Efendi (Kîsedâr): 251

Abdullâh Paşa (Vezîr): 193

Abdullâh Re'fet Bey (Müderrisînden, Arif Efendi'nin Birâderi): 108

Abdurrahmân Efendi (Ders-i Âm, Kürd): 16, 75, 79

Abdülhalîm Efendi (Mi'mâr-ı Hâssa): 193

Abdülkadir Bey (Haremeyn-i Şerîfeyn Müfettişi): 100

Abdülkâdir Beyefendi (Melek Paşazâde): 123

Abdüllatîf Efendi (Mühürdâr-ı Sadâretpenâhî): 165

Abdülvehhâb Efendi (Yâsincizâde, Şeyhülislâm Es-Seyyid): 80, 123, 128, 204, 209

Âbid Efendi (Dürrîzâde): 123

Âbid Efendi (Sudûrdan): 128

Acem: 47, 49, 202, 204, 211, 237, 240, 241, 244

Âdem (Hz.): 46, 47

Afrika: 62

Ahmed (İstanbul Ağasızâde): 207, 209

Ahmed (Yeniçeri Eşkiyâsından, İçil Mütesellimi): 165

Ahmed (Yeniçeri Eşkiyâsından, Kafesçiler Kethüdâsı): 164

Ahmed Ağa (Dördüncü Kethüdâ, Gavrî): 251

Ahmed Ağa (Elliikinci Bölük Çorbacısı): 110

Ahmed Ağa (Kalyoncu Başçavuşu, Yemenicioğlu): 76

Ahmed Ağa (Kırbeşinci Bölük Çorbacısı): 110

Ahmed Ağa (Onbirinci Bölük Çorbacısı): 110

Ahmed Ağa (Sekbânbaşı): 109

Ahmed Ağa (Yeniçeri Ağası): 16

Ahmed Baba (Bektâşî Babası): 212

Ahmed Efendi (Bâyezîd Câmii Vâizi, Kasımpaşalı Şeyh): 16, 33, 36

Ahmed Efendi (Ders-i Âm, Ahıskavî): 16, 80, 82, 104, 123

Ahmed Efendi (Ders-i Âm, Karabâğî): 16

Ahmed Efendi (Gürcü): 65

Ahmed Efendi (Hazîne Hâcesi, Vekî-

[41] İndeksteki sayfa numaraları orijinal (eski harfli) metne aittir.

lü'd-ders-i Şeyhülislâmî, Etmekçizâde Hâfız): 16, 122
Ahmed Efendi (Müderrisînden, Pirlepeli): 212
Ahmed Efendi (Serasker Paşa Kethüdâsı, Kapıcıbaşı): 121
Ahmed Efendi (Tophâne Nâzırı): 228
Ahmed Efendi (Tophâne-i Âmire Ocağı İmâmı, El-hâc, Hâfız): 86
Ahmed Hulûsî Efendi (Kethüdâ-yı Sadr-ı Âlî): 14, 123, 228
Ahmed Paşa (Hâfız): 240, 241, 242
Ahmed Râşid Efendi (Nakîbü'l-Eşrâf, Abdullâh Mollazâde Es-Seyyid): 15, 123
Ahmed Reşîd Efendi (Sıdkîzâde, Şeyhülislâm): 80, 123, 128, 167
Ahmed Revnakî Efendi (Ders-i Âm, Bafralı Es-Seyyid): 16
Ahmed Şâkir Efendi (Mâbeyinci): 81
Ahmed Yesevî: 199
Akar Çeşme: 91
Âkif Efendi (Kîsedâr-ı Re'îsü'l-Küttâb): 228
Âkif Efendi (Âmedî): 16, 40, 129, 228
Akkâ Kal'ası: 148
Akyapı (Üsküdâr'da): 207
Alemdâr Mustafâ Paşa: 204
Alemdâr Paşa Vak'ası: 164, 166
Alî (Hz.) (Haydar): 6, 49, 50, 81, 104, 200, 201, 202, 207, 208, 229, 234, 251
Alî Ağa (Başbölükbaşı): 94, 110, 119
Alî Ağa (Cebecibaşı, Ser-bevvâbîn): 119, 213
Alî Ağa (Kırksekizinci Bölük Çorbacısı): 110
Alî Ağa (Otuzüçüncü Bölük Çorbacısı): 110
Alî Ağa (Silahdâr): 81
Alî Bey (Cebehâne Nâzırı): 124
Alî Bey (Çavuşbaşı Vekîli): 228
Alî Bey (Mîrâhûr-ı Evvel, El-hâc): 212, 213
Alî Bey (Ser-bevvâbînden, Mısırlı): 90
Alî Efendi (Ders-i Âm, Seyyid): 16
Alî Efendi (Müderrisînden, Yabânâbâdî): 16
Alî Efendi (Nakîbzâde Seyyid): 167
Alî Efendi (Şâkirdler Halîfesi): 111
Alî Paşa (Hekîmzâde): 98
Alî Paşa (Karamân Vâlîsi): 165
Alî Rızâ Beyefendi (Hekîmzâde Alî Paşa Hafîdi, Seyyid): 123
Âli (Gelibolulu): 200
Ali Remzî Efendi (Müderrisînden, Adanalı): 213
Alibey Köyü: 253
Amasya: 212
Amerika: 62
Anabolu Kal'ası: 23
Anadolu Hisârı: 205
Anadolu: 14, 15, 75, 111, 117, 123, 158, 176, 187, 202, 205, 210, 213, 221, 225, 241, 246, 249
Arab: 47, 49, 175, 183, 231, 237
Arabistân: 134, 157
Ârif Bey (Mekke Kadısı, İsmet Beyefendizâde, Şâ'ir): 87, 100
Ârif Bey (Mektûbî-i Sadâretpenâhî): 213
Ârif Beyefendi (Halîl Hamîd Paşazâde, Sadru'r-Rûm): 14, 15, 75, 123, 128
Ârif Beyefendi (Mevâlîden): 108
Ârif Efendi (İrfânzâde, Cizye Muhâsebecisi, Mühimmât Nâzırı, Hıyâm Nâzırı): 63, 129, 229

Ârif Efendi (Muhzır Ağa Kâtibi): 109
Ârif Efendi (Murâd Mollazâde): 123
Ârif Efendi (Müderriszâde, Sertüfeng, Mekke Pâyeli, Şâ'ir): 87
Ârif Efendi (Nâzır-ı Darbhâne, Nâzır-ı Tophâne, Re'îsü'l-Küttâb): 16, 181, 228
Ârif Efendi (Zahîre Nâzırı): 187, 229
Arif Efendi: 181
Ârif Mollâ (Sudûrdan): 128
Aristo: 179
Arnavudluk: 201
Arslanhâne: 75, 78
Âsaf (Hz. Süleymân'm Vezîri): 21
Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye: 101, 107, 108, 117, 121, 192, 196, 219, 254
Âsım Bey (Mektûbî Defteri Hulefâsından): 205
Asmaaltı: 72, 140
Asya: 62
Âşık Çelebi: 221
Aşlamacılar: 253
At Meydânı: 91, 94, 97, 160, 241, 242, 246
Atâullâh (Atâ) Bey (Abdülkerîm Beyzâde, Yeniçeri Kâtibi, Rumeli Vâlisi): 35, 63
Atâullâh Efendi (Muvakki-i Dîvân): 16, 124, 229
Atâyî (Münşî, Şâ'ir): 256
Avrupa: 58, 62
Ayasofya: 104, 129
Ayazma: 253
Aydın: 241
Aynî (Şâ'ir, Antepli): 178, 184
Aynî (Şârihu'l-Buhârî, Mevlânâ): 201

B

Baba Dağı: 162, 248
Babadağlı (Yeniçeri Eşkiyâsından): 163, 164
Bâdâmlı Tekye: 212
Bağcılar: 253
Bağdâd: 240, 241, 244
Bahçekapısı: 186
Bahr-i Rahîk: 126
Bahr-i Sefîd Boğazı: 107
Bamyacılar: 253
Basra: 86
Bâyezîd Câmii: 16
Bayrâm (Yeniçerilerden, Bayrakdâr, Avarlı): 154
Bebek: 253
Bedir: 41
Behcet Efendi (Ser-etibbâ, Sadru'r-Rûm, Mustafâ): 14, 15, 20, 88, 123
Behrâm: 95
Bektâşî: 70, 95, 140, 177, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 215, 218, 220, 223
Benî İsrâ'îl: 157
Benî Kurayza: 150
Beşîr Ağa (Hazînedâr): 225
Beşiktâş: 76, 126, 226, 253
Beyhakî: 170
Beykoz: 188
Beylerbeyi (Semt): 73
Beyşehir: 241
Beyt-i Ma'mûr: 225
Bezzâz (Hadis Âlimlerinden): 170
Bezzâzistân-ı Atîk: 40
Bıyıklı (Eşkiyâdan): 246
Bîdil (Şâ'ir): 5
Birgi: 210, 212

Birgivî: 158
Boğaziçi: 93, 137, 187, 188
Boğdân: 238
Bolu: 205
Bosna: 118, 213
Bozdoğan Kemeri: 84
Buhârâ: 236
Buhârî: 201
Bursa: 111, 120, 164, 201, 202
Bülga: 176
Büyükdere: 98, 111, 253

C
Ca'fer Beyefendi (Râşid Efendizâde Es-seyyid, İstanbul Kadısı, Re'îsü'l-Küttâb): 14, 15, 123
Ca'fer Beyefendi (Sudûrdan): 227
Ca'fer Efendi: 181
Câmi'-i Sagîr Şerhi: 170, 174
Câmi'-i Sagîr: 173
Câmi'u'l-Usûl (İbnü'l-esîr'in): 171, 172
Celâleddîn Ağa (Yeniçeri ağası): 64
Cem: 196, 225, 233
Cengîz Hân: 174
Cezzâr Ahmed Paşa: 148

Ç
Çaldıran: 68
Çalık (Serdengeçti Ağası): 154
Çamlıca: 211, 212
Çelebi Ağa (Sekbânbaşı): 98
Çenâr Câmii: 97
Çinili Köşk: 226
Çirmen: 219, 220
Çubuklu: 253

D
Dağlar Delisi (Eşkiyâdan): 244
Dâniş Bey (Ketebe-i Dîvân Dânişmendânından): 184
Dârâ: 72, 190, 191, 192, 197, 236
Dâvud Ağa (Eşkinciyân Mu'allimi): 64, 73, 107
Dâvud Ağa (Ser-ketîbe): 195
Dâvud Paşa (Semt): 26, 64, 132, 193, 235, 253
Dâvud Paşa Kışlası: 213
Deli Orman: 248
Deli Âlehî (Eşkiyâdan): 244
Dervîş Bey (Mîrâhûr-ı Evvel, Şehsüvârzâde): 213
Dîvân Yolu: 84
Dicle: 240
Dikili Taş: 93
Diyârbekir: 241, 244
Dolâb-ı Degirmen: 253
Dolmabahçe: 253
Dürr-i Muhtâr: 45, 126

E
Ebû Bekir (Hz.): 76, 104, 156, 202, 234
Ebû Bekir Efendi (Ser-Çukadâr): 76, 81, 128
Ebû Dâvud (Muhaddis): 170
Ebû Hüreyre: 170
Edirne: 118, 158, 169, 219, 220, 250
Eflâk: 238
Eflâtûn: 33, 40, 155, 195, 249, 254, 255
Eğin: 164
Elma'î: 184
Emîn Ağa (Ser-bevvâbînden, Ferecikli): 90
Emîn Bey (Ser-bevvâbînden, Mısırlı): 90
Emînönü: 137
Emîr Paşa (Defterdâr): 238

Endülüs: 174
Enverî: 236
Erceb Usta (Yeniçerilerden, Deli): 154
Erzurum: 108, 118
Es'ad Efendi (Defterdâr, Darbhâne nâzırı): 14, 75, 124, 130, 190, 228
Es'ad Efendi (Ortaoda Hâcesi, Zeyrek İmâmızâde): 16
Es'ad Efendi (Sadru'r-Rûm): 98
Es'ad Efendi (Sahhâflar Şeyhi-zâde Es-Seyyid Mehmed, Vak'anüvîs, Müellif): 1, 3,
Eskişehir: 222
Eşkinci Neferâtı: 4, 6, 12, 23, 24, 25, 26, 30, 31, 38, 63, 64, 66, 70, 72, 101, 102, 107, 108, 111, 113, 145, 160, 161, 179, 188, 250
Et Meydânı (Meydân-ı Lahm): 26, 30, 64, 69, 71, 72, 84, 87, 90, 91, 93, 94, 96, 119, 120, 143, 156, 160, 168, 180, 188, 205
Et Pazarı Caddesi: 84
Evsat (Taberânî'nin): 170
Eyyûb (Semt): 93, 193, 209, 211, 212
Eyyûb Câmii: 16

F

Fâtih Câmii: 16
Fenâr: 253
Ferecik: 120
Ferhâd (Eşkiyâdan): 142
Ferhâd Paşa: 238
Ferîdûn Bey (Münşeât Sâhibi): 5
Ferîdûn: 232
Fethullâh Efendi (Re'îsü'l-müsevvidîn, El-hâc): 16
Feyzullâh Efendi (Şeyhülislâm, Seyyid): 126, 158, 250
Filibe: 193
Filorya: 253
Fireng: 152, 153
Firengistân: 143, 156
Fransız: 148
Fuzûlî: 201

G

Galata: 93, 138, 187
Gavrî: 198
Gazanfer Ağa (Bâbü's-Sa'âde Ağası): 239
Gelibolu: 187
Gence: 238
Girid: 245
Göksu: 205
Gülhâne Kasrı: 227
Gülhâne Meydânı: 229, 232, 233
Gülhâne: 253
Gürcü (Eşkiyâdan): 246
Güzelhisâr: 212

H

Habîb (Yeniçeri Eşkiyâsmdan, Odabaşı): 154, 161
Haccâc: 173
Hacı Bektâş Dergâhı (Bursa'da): 203
Hacı Bektâş-ı Velî: 161, 167, 179, 199, 203, 208, 212, 213, 215
Hacı Süleymân (Yeniçeri Eşkiyâsından): 163
Hadım (Konya'da): 210, 212
Hâkim (Hadis Âlimi): 170
Hâkim Bi-emrillâh: 173
Haleb: 68, 118
Hâlet Efendi: 164
Halîc: 137
Halîl Bey (Lağımcıbaşı): 74

Halîl Reşîd Efendi (Erzurum Kadısı, Kütahyevî): 16
Hâlid bin Velid: 122
Halil Beyefendi (Hâcegân-ı Dîvândan): 74
Halvetî: 207, 214
Hamdullâh Efendi (Anadolu Sadâreti Pâyeli, Arabzâde): 75, 123
Hamdullâh Efendi: 181
Hâmid Bey (Re'îsü'l-Küttâb): 124
Hâmid Bey: 228
Hamza Ağa (Yirmidokuzuncu Bölük Çorbacısı): 110
Hanefiyye: 201
Haremeyn-i Muhteremeyn: 88, 89, 134
Hasan Ağa (Arabacıbaşı): 74, 93, 168
Hasan Ağa (İkinci Kethüdâ): 251
Hasan Ağa (Kırkdokuzuncu Bölük Çorbacısı): 110
Hasan Ağa (Kul Kethüdâsı): 13, 71, 74, 92, 109
Hasan Ağa (Orta Çavuş): 110
Hasan bin Süfyân: 170
Hasan Halîfe (Musâhib, Yeniçeri Ağası): 241, 243
Hasan Paşa Hanı: 163
Hasan Tahsîn Efendi (Kudemâ-yı Ricâlden): 16, 229
Hasköy: 253
Haşmet Efendi (Serdârlar Kâtibi): 111
Havernak: 81, 196
Hayber: 150
Haydar Baba (Bektâşîlerden): 204
Haydarpaşa (Semt): 253
Hayrullâh Efendi (Şehremînî): 124
Hebennaka: 151
Hendekbaşı: 138
Hicâz: 157
Himmet Dayı (Yeniçerilerden): 154
Hind: 233
Hisâr: 209
Hoca Paşa Hanı: 186
Hoca Receb (Seydişehirli): 245
Hoca Sâdeddîn: 256
Horhor Çeşmesi: 84
Hotin: : 162
Hucend: 236
Hudâvendigâr Sancağı: 12, 107
Hünûd: 67
Hüseyin (Hz.): 183
Hüseyin (Yeniçeri Eşkiyâsından, Ustalıktan Muhrec, Yasdıkçı): 96
Hüseyin Ağa (Başkethüdâ): 251
Hüseyin Ağa (Ellibeşinci Cemaat Çorbacısı): 110
Hüseyin Ağa (Ellidördüncü Bölük Çorbacısı): 110
Hüseyin Ağa (Zağarcıbaşı): 109
Hüseyin Bey (Hâcegândan, Yanyalı): 94
Hüseyin Efendi (Seferli Hâcesi, Konevî Es-seyyid): 16
Hüseyin Paşa (Rûmeli Sevâhili Muhâfızı, Hüdâvendigâr ve Kocaeli Sancakları Mutasarrıfı, Vezir): 12, 15, 34, 72, 74, 82, 84, 88, 94, 97, 107, 115, 160, 182, 192, 195, 196, 225, 228
Hüseyin Usta: 98
Hüsnî Beyefendi (Çavuşbaşı): 124, 228
Hüsrev Paşa: 241, 242, 244

I-İ

Irgad Pazarı: 164
İbiş Ağa (Sansoncubaşı): 109
İbni Adiyy: 170

İbni Alkamî: 173
İbni Asâkir: 174
İbni Ebî Hâtem: 174
İbni Haldûn: 46, 49, 51
İbnü'l-Esîr: 171, 172
İbrâhîm Ağa (Kapıcıbaşı): 130
İbrâhîm Ağa (Kara Cehennem, Yüzbaşı): 64, 76, 84, 85, 90, 108
İbrâhîm Ağa (Otuzaltıncı Bölük Çorbacısı): 110
İbrâhîm Ağa (Sekbânbaşı): 13, 92, 109
İbrâhîm Ağa (Ser-Bostâniyân): 130
İbrâhîm Ağa (Ser-ketîbe): 195
İbrâhîm Ağa (Silahdâr): 120
İbrâhîm Ağa (Yeniçeri Ağası): 65
İbrâhîm Baba (Bektâşî Babası): 212
İbrâhîm Efendi (Kitâbhâne Hâcesi, Eğinli): 16
İbrâhîm Paşa (Maktul): 202
İbrâhîm Sâ'ib Efendi (El-hâc, Gümrük Emîni, Matbah Emîni, Yeniçeri Kâtibi): 63
İbrâhim Sâ'ib Efendi (Dâru't-tıbâ'a Müdürü, Cebehâne Nâzırı): 2
İbşîr Paşa: 245, 246
İdrîs-i Bidlîsî: 256
İmâm Bedrüddîn: 173
İmâm Gazâlî: 171
İmâm Muhammed (İmâm-ı A'zam'm Talebesi): 157
İmâm Süyûtî: 172
İmâm-ı A'zam: 157
İncili: 253
İnebahtı: 120
İnegöl: 120
İran: 204
İsâ (Hz.): 230
İsfendiyâr: 234
İskender: 5, 7, 64, 100, 128, 179, 197, 213, 252
İskenderiyye: 149
İsmâ'îl Ağa (Kırküçüncü Bölük Çorbacısı): 110
İsmâ'îl Ağa (Otuzsekizinci Bölük Çorbacısı): 110
İsmâ'îl Ağa (Sekbânbaşı): 109
İsmâ'îl Ağa (Veli Paşazâde, Ser-bevvâbîn): 93
İstanbul: 14, 15, 26, 27, 41, 65, 80, 93, 104, 105, 107, 108, 109, 123, 132, 136, 137, 154, 167, 168, 184, 185, 187, 194, 196, 203, 205, 209, 241, 243, 246, 251, 255
İşretî (Şâ'ir): 221, 222
İzmir: 94
İznîk: 202
İznikmîd: 187
İzzet Câvid Efendi (Mektûbî-i Sadâret-penâhî Hulefâsı Üdebâsından): 184
İzzet Molla (Şâ'ir, Keçecizâde Mehmed): 3, 87, 99, 100, 163, 176, 179, 180, 184, 192, 197, 212, 229, 236

K

Ka'be: 157
Kabâkıbîzâde (Şâm Tüccârından): 142
Kadırga Limanı: 163
Kâdir Billâh (Halîfe): 172
Kâdiriyye: 201, 202, 207, 214
Kadrî Efendi: 181
Kağıdhâne: 26, 253
Kâhire: 201
Kahramân: 21, 235
Kalender (Kânûnî Devrinde Derviş Eşkiyâ): 202
Kalender: 253
Kanije: 155

Kanlıcak: 73
Kapan-ı Dakîk (Unkapanı): 72
Kara Mürsel: 137
Karaağaç Tekyesi: 212
Karaağaç: 211, 253
Karabâlî: 253
Karahisar: 241
Karakaş (Başkarakullukçu): 154
Karakulak Bekir (Yeniçeri Eşkiyâsından): 164
Karamân: 165, 245
Karâmite: 173, 176
Kârûn: 247
Karyağdı Baba Tekyesi: 212
Kâsım Ağa Mahallesi: 212
Kasımpaşa: 93, 187
Kasru'l-Aynî (Kâhire'de): 201
Kayıkhâne: 253
Kayseri: 210, 211
Kazlıçeşme: 212
Kelîm-i Hemedânî (şâir): 5
Kemâl-i Hucendî: 236
Kemeraltı: 94
Kerpiç Hanı: 160
Kıbrıs: 193
Kılâ'-ı Tis'a: 107
Kıncı Baba: 207, 209, 212
Kızıl Elma: 232
Kızıldeli Sultân Tekyesi: 219
Koca Mustafâ Paşa (Semt): 97, 162
Kocaili Sancağı: 12, 107
Konya: 241
Kostantiniyye: 192
Kudüs: 174
Kulebahçesi: 253
Kur'ân: 24, 26, 48, 54, 57, 104, 113, 123, 159, 172, 173, 200, 201, 208, 212
Kureyş: 37, 42
Kuruçeşme: 253
Kuşhâne: 253
Künhü'l-Ahbâr: 200
Kürd Bayrakdâr (Yeniçeri Eşkiyâsından): 96
Kütahya: 120

L

Lazistân: 189
Levend Çiftliği: 11, 147

M

Macar: 155
Mahmûd Ağa (Otuzdokuzuncu Bölük Çorbacısı): 110
Mahmûd Baba (Bektâşî Babası): 211
Mahmûd Efendi (Anadolu Muhâsebecisi): 111
Mahmûd Paşa Mahkemesi: 142
Mânî (Ressâm): 257
Mantıku't-Tayr: 5
Mardin: 244
Me'mûn (Halîfe): 172
Medhal (Beyhakî'nin): 170
Medîne: 87
Mehdî: 230
Mehmed (Çörekçi Kethüdâsı Mustafâ'nın Kardeşi, Çörekçi): 96
Mehmed (Kıncı Baba'nın Kardeşi): 212
Mehmed (Yeniçeri eşkiyâsı): 119
Mehmed Ağa (Dâvûd Paşa Kışlası Binâ Emîni): 213
Mehmed Ağa (Ellibirinci Bölük Çorbacısı): 110
Mehmed Ağa (Ellidokuzuncu Bölük Çorbacısı): 110

Mehmed Ağa (Ellidokuzuncu Cemaat Çorbacısı): 110
Mehmed Ağa (Kıbrıs Muhassılı, Ser-Bevvâbîn): 193
Mehmed Ağa (Kırkbirinci Bölük Çorbacısı): 110
Mehmed Ağa (Muhzır Ağa Ma'zûlü, Hassa Silahşörü): 109
Mehmed Ağa (Onbeşinci Bölük Çorbacısı): 110
Mehmed Ağa (Onuncu Bölük Çorbacısı): 110
Mehmed Ağa (Ser-bevvâbîn, Serficeli): 194
Mehmed Ağa (Üçüncü Kethüdâ): 251
Mehmed Baba (Bektâşî Babası): 212
Mehmed Baba (Nerdübânlı Tekyesi Bektâşî Babası): 212
Mehmed Baba Tekyesi: 212
Mehmed Celâleddîn Ağa (Yeniçeri Ağası, Büyük Mîrâhûr, Kapıcıbaşı): 13, 109, 116
Mehmed Efendi (Çehârşenbevî Hâce): 15, 123
Mehmed Efendi (Erzurumlu, Kavcızâde): 108
Mehmed Efendi (Kedûsî, Es-Seyyid): 16
Mehmed Efendi (Küçükoda Hâcesi, Çerkeşî): 16
Mehmed Efendi (Müderrisînden, Çerkeşî): 213
Mehmed Efendi (Sudûrdan, Çehârşenbevî): 128
Mehmed Efendi (Şeyhülislâm): 126
Mehmed Efendi (Yeniçeri Ağası): 165
Mehmed Emîn Ağa (Başçavuş): 251
Mehmed Emîn Ağa (Hazîne Kethüdâsı, Kıbrısî): 74, 76
Mehmed Emîn Ağa (Kapıcıbaşı): 120
Mehmed Emîn Ağa (Vekîlharc): 121
Mehmed Emîn Efendi (Ders-i Âm, Selânikî): 16
Mehmed Es'ad Paşa (Vezîr): 219
Mehmed İzzet Paşa (Anadolu Sevâhili Muhâfızı, Kütahya Vâlisi, Vezîr): 15, 34, 72, 74, 82, 83, 84, 86, 88, 94, 160, 182, 187, 195, 196, 225, 229
Mehmed Murâd Efendi (Vâlide Sultân Câmii Vâ'izi, Şeyh): 16
Mehmed Paşa (Gürcü): 240
Mehmed Paşa (Köprülü): 247
Mehmed Paşa (Sofu): 245
Mehmed Paşa Dâ'iresi: 188
Mehmed Rahmî Efendi (Anadolu Sadâretinden Ma'zûl): 15
Mehmed Râşid Efendi (Başyazıcı): 109
Mehmed Sâdık Efendi (Başhalife): 251
Mehmed Selîm Paşa (Vezir): 14
Mehmed Seyyid Efendi (Re'îsü'l-Küttâb): 14, 124
Mehmed Tâhir Efendi (Şeyhülislâm, Kadızâde Mevlânâ): 14, 217
Mehmed Ârif Efendi (İmâm-ı Evvel): 104
Mekke: 87, 98
Memiş Ağa (Muhzır Ağa): 109
Memiş Bayrakdâr (Yeniçeri Eşkiyâsından): 163
Mescid-i Zırâr: 159
Mesrûr Ağa (Silahdâr, Hacı): 121
Mevleviyye: 207, 214
Mevzû'atü'l-Ulûm: 55
Mezbele-keşân: 253
Mısır: 10, 64, 89, 148, 149, 173, 194, 195, 198, 201, 248
Minahu'l-Gaffâr: 45
Mîrgûn: 253
Minûçihr: 198

Mora: 10, 23, 64, 124, 193
Muhammed (Hz.) (Resûl, Resûlullâh, Nebî, Habîbullâh): 1, 9, 18, 24, 39, 53, 54, 82, 89, 111, 114, 116, 117, 119, 121, 123, 156, 158, 174, 175, 186, 206, 214, 222, 231, 238, 257
Mukaddime-i İbni Haldûn: 46, 51, 52
Mukaddimetü'l-Kâmil: 170
Muktedir Billâh (Halîfe): 172
Munkız Ani'd-Dalâl: 171
Murâd Paşa (Vezîr-i A'zam): 246
Mûsâ Ağa (Mîrâhûr-ı Sânî, Kapıcılar Kethüdâsı): 213
Mûsâ Çelebi (Musâhib): 241, 243
Mustafâ (Çörekçi kethüdâsı): 96
Mustafâ (Topçu eri): 86
Mustafâ (Yeniçeri Eşkiyâsından, Kazancı): 96
Mustafâ (Yeniçeri Eşkiyâsından, Nakılcı): 73, 162
Mustafâ (Yeniçeri Eşkiyâsından, Sarhoş): 73, 162, 163
Mustafâ Ağa (Humbaracıbaşı, Dede): 74
Mustafâ Ağa (Kethüdâ yeri): 13, 69, 88, 96
Mustafâ Ağa (Lağımcıbaşı, Dede): 186
Mustafâ Ağa (Otuzdokuzuncu Cemaat Çorbacısı): 110
Mustafâ Ağa (Sarây Ağası, Küçük): 194
Mustafâ Ağa (Ser-sekbân): 96
Mustafâ Baba (Bektâşî Babası): 212
Mustafâ Baba (Bektâşî Babası, Ayntâbî): 212
Mustafâ Baba (Mürüvvet Baba Tekyesi Babası): 212
Mustafâ Efendi (Ayasofya Vâ'izi): 104
Mustafâ Efendi (Defterdâr, Rûznâmçe-i Evvel): 229
Mustafâ Efendi (Ders-i Âm, Babakal'alı): 16
Mustafâ Efendi (Ders-i Âm, Çehârşenbevî): 16
Mustafâ Efendi (Rûznâmçe-i Evvel): 124
Mustafâ Efendi (Sır kâtibi): 77, 81
Mustafâ Paşa (Defterdâr): 241, 242
Mustafâ Refîk Efendi (Kethüdâ-yı Sadr-ı Âlî): 164, 165
Mustafâ Âsım Efendi (Mekkîzâde, Şeyhülislâm): 80, 123, 128
Münâvî: 170, 172, 174, 175
Mürüvvet Baba Tekyesi: 212
Müsned (Hasan bin Süfyân'ın): 170
Müstazhir Billâh (Halîfe): 172
Müstedrek (Hâkim'in): 170

N

Na'îmâ (Müverrih): 155
Nahlbend (Semt): 162
Nakşbendî: 214
Nakşbendiyye: 207, 201
Nazîf Ağa (Silahşorân-ı Hâssadan): 165
Necâşî: 192
Necdî: 205
Necîb (Yeniçeri Eşkiyâsmdan, Kazancı): 96
Necîb Efendi (Bârûthâne Nâzırı): 90, 124, 129, 190
Necîb Efendi (Mısır Kapu Kethudâsı): 64, 73
Necîb Efendi (Teşrîfâtî): 75, 94, 108, 110, 228
Necîb Efendi: 186
Nemçe: 155
Nemrûd: 67

Nerdübânlı Köyü: 211
Nerdübânlı Tekyesi: 212
Nergisî (Münşî, Şâ'ir): 256
Nerîmân: 198
Nîl: 201
Niğde: 246
Nu'mân Ağa (Topçubaşı): 74, 84, 85, 93, 196
Nu'mân Efendi (Defter Emîni): 124
Nûh (Hz.): 168
Nûr-ı Osmâniye Câmii: 16
Nûrî Efendi (Küçük Tezkireci): 129, 228

O

Ortaköy: 253
Osmân (Hz.): 104
Osmân Ağa (Bostancılar Odabaşısı): 130
Osmân Ağa (Dârü's-Sa'âde Ağası): 239
Osmân Ağa (Kapıcıbaşı, Kara): 130
Osmân Ağa (Sadrazam Kahvecibaşısı, Bostancıbaşı, Hotinli): 74, 162, 163
Osmân Ağa (Sekbânbaşı): 109
Osmân Ağa (Ser-Bostâniyân, Kara): 186
Osmân Ağa (Ser-ketîbe): 108, 195
Osmân Ağa (Yeniçeri Ağası): 16
Osmân Bey (Devâtdâr): 121
Osmân Efendi (Filibe Nâzırı, Morevî): 193
Osmân Efendi (Nakşbendî, Hacı): 167, 168
Osmân Efendi (Nûr-ı Osmâniye Câmii Vâ'izi, Kazdağî): 16

Ö

Öküz Limânı: 211
Ömer (Hz.): 104, 156, 195, 224
Ömer (Yeniçeri Eşkiyâsından, Turnacı): 164, 165
Ömer Ağa (Altmışbirinci Bölük Çorbacısı): 110
Ömer Ağa (Kırkıncı Bölük Çorbacısı): 110
Ömer bin Abdülaziz (Halîfe): 172
Ömer Efendi (Kitâbhâne Hâcesi, Akşehirli): 16
Ömer Paşa (Defterdâr): 241

P

Paşabahçesi: 253
Pirlepe: 212
Pertev Efendi (Beylikçi): 103, 129, 228
Petro (Rus Kralı): 178

R

Râ'if Efendi (Ser-Halîfe-i Mektûbî): 228
Râ'ûf Paşa: 124
Râgıb Paşa (Şâ'ir, Koca): 98
Rahmî Beyefendi (Anadolu Ma'zûllerinden): 123
Rahmî Efendi: 181
Ramazân Baba (Nakşbendî Şeyhi): 201
Râmî Paşa Çiftliği: 193
Râsih Efendi (Çukadâr Ağası, Hâcegândan): 87
Râşid Efendi (Başyazıcı): 75
Râşid Efendi (Müverrih): 250, 257
Rızâ Bey (Sudûrdan): 128
Rûhu'l-Beyân (Tefsîr): 44
Rûm: 12, 17, 47, 97, 120, 141
Rûmili Hisârı: 211
Rûmili: 12, 14, 15, 34, 63, 98, 117, 123, 128, 149, 158, 162, 176, 187, 201,

210, 211, 212, 213, 219, 220, 241, 249
Rusya: 178
Rüstem: 9, 21, 86, 198, 232, 236

S
Sâdık Efendi (Attâr Esnâfından):139
Sâdık Efendi (İstanbul Kadısı, El-Hâc): 14, 15, 75, 105, 123
Sâdık Efendi (Kethüdâ-yı Sadr-ı A'zam, Nâzır-ı Darbhâne): 14
Sa'diyye: 207, 214
Sa'dullâh Efendi (Arabzâde): 15, 123
Sa'dullâh Efendi: 181
Safevî: 68
Sahîh-i Müslim: 45
Sa'îd b. Cübeyr: 44
Sa'îd Bey (Şerîf Paşazâde): 184
Sa'îd Efendi (Arz-ı Hâlci, Gelenbevîzâde): 128
Sa'îd Efendi (Mevâlî-i Devriyyeden, Kitâbcı): 74
Sa'îd Efendi (Tersâne-i Âmire Emîni): 74, 75, 229
Sâ'ib Efendi (Asker-i Mansûre Nâzırı): 228
Sâ'ib Efendi (Eşkinciyân Nâzırı): 64, 70, 196
Sâ'ib Efendi (İstanbul Gümrüğü ve Matbah-ı Âmire Emîni): 108
Sâ'ib Efendi: 75
Sâ'ib-i Tebrîzî (Şâ'ir): 5
Salacak: 253
Sâlih (Yûsuf Âgah Efendi'nin Mühürdârı): 207, 209
Sâlih Ağa (Hurşîd Paşa Kethüdâsı, Kapıcıbaşı): 94
Sâlih Efendi (Ocak İmâmı): 109
Sâlih Koç Ağa (Ser-bevvâbîn): 94
Sâlih Paşa (Sadrâzam, El-hâc): 204
Sâm: 198
Selânîk: 161
Selîm Sırrı Bey (Veli Paşazâde, Hâcegândan): 93
Selîmiyye Çiftliği: 11, 147, 193
Sepetçiler: 253
Serfice: 194
Serrâchâne: 72, 85, 169
Seydî Gâzî Tekyesi: 221
Seydişehir: 244, 245
Seyyid Efendi (Re'îsü'l-küttâb): 102, 228
Seyyid Emîn Efendi (Büyük Tezkireci): 129, 229
Seyyid Necîb Efendi (Teşrîfâtî): 129
Seyyid Süleymân Râşid (Müellif Es'ad Efendi'nin Birâderi): 157
Sıddîk Efendi (Molla, Rûmili Kazaskeri, Nakîbü'l-eşrâf, Seyyid): 34, 123
Sıffîn: 49
Sigetvâr: 135
Silahdâr Ağa Yeri: 162
Sivâs: 245
Siyer-i Kebîr: 43, 126, 158
Soğuk Çeşme: 253
Sultân Abdülhamîd (I.): 2, 10, 99
Sultân Abdülhamîd (II.): 257
Sultân Ahmed (III.): 2
Sultân Ahmed Câmii: 1, 81, 86, 93, 99, 114, 115, 119, 144, 167, 168, 182, 226
Sultân Ahmed: 183
Sultân Bayezîd Câmii: 84, 167
Sultân İbrâhîm: 183, 245
Sultân Mahmûd (I.): 9
Sultân Mahmûd (II.): 2, 3, 6, 87, 108, 176, 177, 179, 184, 192, 199, 236, 256
Sultân Mehmed (Fâtih): 174

Sultân Murâd: 183, 238, 240, 245
Sultân Mustafâ (I.): 240
Sultân Mustafâ (II.): 250
Sultân Mustafâ (III.): 10
Sultân Mustafâ: 183
Sultân Orhân: 67, 199, 203
Sultân Osmân (I.): 174
Sultân Osmân (II.): 240, 243
Sultân Osmân: 183
Sultân Selîm (I.): 134
Sultân Selîm (III.): 10, 96, 146, 149, 157, 188, 204
Sultân Selîm (Yavuz): 68, 108
Sultân Selîm: 183
Sultân Süleymân (II.): 99
Sultân Süleymân (Kânûnî): 19, 68, 135, 143, 174, 179, 192, 200, 202, 221
Sultâniye: 253
Sun'ullâh Efendi (Şeyhülislâm, Mevlânâ): 126
Sübkî (Mevlânâ): 174
Südlüce: 211, 212
Süleymân (Hz.): 3, 100, 227, 233
Süleymân Ağa (İzmir Gümrükçüsü, Kara): 94
Süleymân Ağa (Küçük Çavuş): 110
Süleymân Ağa (Üçüncü Bölük Çorbacısı): 110
Süleymân Fâ'ik Efendi (Mektûbî-i Sadâret-penâhî): 16, 129, 228
Süleymân Paşa (Orhân Gâzî'nin Kardeşi): 203
Süleymâniye Câmii: 94, 107, 141, 191
Sünen (Ebû Dâvud'un): 170
Süyûtî: 173

Ş

Şâh İsmâ'îl: 68
Şâhî (Münşî): 256
Şakâyıku'n-Nu'mâniyye: 200
Şâkir Ağa (Turnacıbaşı): 111
Şâkir Efendi: 234
Şâm: 118, 142, 154, 174
Şecer-i Vakvak: 98, 99
Şeddâd: 5
Şehîdlik: 211
Şerîf Ağa (Ser-bevvâbînden): 90
Şevket-i Buhârî: 236
Şeydâ Efendi (Müderrisînden): 167
Şir'atü'l-İslâm: 44
Şumnu: 248

T

Taberânî: 170
Tâhir Ağa (Başkapı Kethüdâsı): 109
Tâhir Ağa (Kırkdördüncü Bölük Çorbacısı): 110
Tâhir Baba Tekyesi: 212
Tâhir Beyefendi (Anadolu Kazaskeri): 123, 128
Tâhir Efendi (Şıkk-ı Evvel Defterdârı): 14, 124, 228
Tâhir Efendi: 181
Tâhir Selâm Bey (Muhâsebe-i Evvel, Ra'ûf Paşa Birâderi): 124, 229
Tahmûres: 97
Tahte'l-Kal'a: 72, 140
Taşköprüzâde: 55, 200
Tâtâr Hân: 153, 154
Tâtâr: 153
Tefsîr-i Hâzin: 41
Tekeli Köşkü: 34
Tekfûr Dağı: 111
Tenvîrü'l-Ebsâr: 45
Terlikçiler: 73

Timurleng: 174
Tire: 212
Tiryâkî Hasan Paşa: 155
Tokat (Semt): 253
Tokat: 241, 242
Topçular: 253
Tophâne: 93, 167, 187, 209
Topkapı: 77, 253
Tuna: 146

U-Ü
Ukbe bin Âmir (Ashâb-ı Bedir'den): 41
Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Ümem: 9, 51
Uzun Çarşı: 84
Ümmü'd-dünyâ: 88
Üsküdâr: 93, 120, 164, 165, 167, 186, 187, 207, 208, 209, 211, 212, 235, 244, 245, 246, 253, 258
Üss-i Zafer: 3, 4, 257

V
Vâlide Sultân Câmi'i: 16
Vân Ağalığı: 139
Vâsıf Efendi (Müverrih): 146, 150, 152
Vaydos: 253
Vehhâbî: 176
Velî Ağa (İç Çukadâr): 121
Venedik: 174
Veysî (Münşî, Şâ'ir): 256

Y
Yahyâ Beyefendi (Rumeli Ma'zûllerinden): 123
Yahyâ Efendi (Büyükoda Hâcesi, Denizli): 16

Yahyâ Efendi (Dîvân Efendisi): 111
Yahyâ Efendi (Pîrîzâde Hafîdi): 15
Yahyâ Efendi (Şeyhülislâm, Minkârîzâde Mevlânâ): 175, 241
Yahyâ Efendi: 181
Yalı Köşkü: 168, 182, 187, 226, 253
Yedikule: 97, 211, 212
Yemiş İskelesi: 136
Yezîd: 97, 161, 183, 238
Yezîdî: 158, 212
Yûsuf (Usta, Cânbâz Kürd,): 13, 17, 96
Yûsuf Ağa (Mütevellî, Kürd): 69, 70
Yûsuf Baba (Bektâşî Babası): 212
Yûsuf Efendi (Defterdâr, El-Hâc): 124, 167
Yûsuf Efendi (Sudûrdan, Yûsufzâde): 123, 128
Yûsuf Efendi (Tevkî'î, Hacı): 229
Yûsuf Hemedânî: 199
Yûsuf Paşa (Sadrazam, Koca): 146, 204
Yûsuf Rızâ Efendi (Enderûn-ı Hümâyûndan Muhrec): 229
Yûsuf Ziyâ Paşa (Vezîr-i A'zam): 248
Yûsuf Âgah Efendi: 193, 207

Z

Zafernâme: 87, 255
Zâl: 198
Zeyneb Sultân Câmii: 101
Zeynülâbidîn Efendi (İmâm-ı Sânî, Seyyid): 88, 104